antologia nuvelei bulgare clasice

Culegerea de față cuprinde cele mai reprezentative creații ale prozei artistice bulgare din perioada **1860—1944**. Unele din povestirile și nuvelele din volum înfățișează viața și lupta poporului bulgar în perioada robiei turcești, în prim plan apărînd figurile atît de caracteristice ale haiducilor din Balcani, ca Inge sau Șibil sau ale unor luptători de seamă ca Vasil Levski. Viața satului bulgar și în genere transformările sociale petrecute în Bulgaria, îndată după eliberarea țării ca urmare a războiului ruso-românoturc, constituie subiectul multor încîntătoare povestiri ale lui Elin Pelin și Iordan Iovkov, doi dintre marii clasici bulgari din perioada dintre cele două războaie mondiale. Și orașul bulgar este prezent, cu eroii și cu contradicțiile lui înfățișate uneori dramatic, ca în unele nuvele ale lui Svetoslav Minkov sau redate prin prisma unor savuroase povestiri umoristice (Ciudomir).

Stilul simplu al unora dintre aceste schițe și nuvele, duioșia, umorul și ironia altora, talentul sau ușurința cu care acești scriitori redau ceea ce este tipic rețin atenția cititorului. S-ar putea spune că povestirile din acest volum se completează una pe alta. Purtat pe firul lor prin satele, munții și cîmpiile țării vecine, lectorul cunoaște prin intermediul lor peisajul, oamenii și moravurile ce alcătuiesc împreună o mare frescă — **societatea bulgară din anii 1860—1944.**

Povestiri din Balcani — acest prim volum al antologiei nuvelei bulgare ne face cunoștință prin intermediul prozei artistice cu viața unui popor vecin de care ne-a legat și ne leagă o strînsă prietenie.

Constantin N. VELICHI

Lei 5

editura minerva

562

antologia nuvelei bulgare clasice

povestiri din balcani

antologia nuvelei bulgare clasice

Clubul cărții digitale 2024

Ilustrația copertei: *Mircea Dumitrescu*

povestiri din balcani

antologia nuvelei bulgare clasice (1860–1944)

TRADUCERI DE
CONSTANTIN N. VELICHI
PREFAȚĂ DE
ILIA KONEV ȘI CONSTANTIN N. VELICHI

1970

EDITURA MINERVA
BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Căderea Bulgariei sub dominația otomană a frînat dezvoltarea normală a poporului bulgar, inclusiv aceea a vechii literaturi bulgare. În secolele XV—XVII principalele focare de cultură rămîn în primul rînd mînăstirile, și activitatea literară se limitează la scrierea unor cronici și la traducerea unor lucrări cu conținut mai ales religios. Constatăm însă și o democratizare a literaturii, unele vieți ale sfinților îmbrăcînd tot mai mult haina unor povestiri realiste. Dar abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd sistemul feudalo-militar otoman intră în descompunere și cînd relațiile capitaliste își fac din ce în ce mai mult loc, situația se schimbă. În istoria Bulgariei această perioadă cuprinsă între 1762—1877 poartă numele de Renaștere. Este vremea în care se formează și se dezvoltă națiunea burgheză bulgară. Începutul Renașterii este marcat de lucrarea călugărului Paisie de la Hilandar — *Istoria slaveano-bulgară* (1762) prin care acest cărturar cheamă poporul bulgar să-și cunoască trecutul glorios, să-și cultive limba și să-și recucerească libertatea. Sfîrșitul acestei epoci îl aduce războiul ruso-româno-turc de la 1877, numit de poporul bulgar războiul de eliberare.

Renașterea se caracterizează atît prin lupta împotriva exploatării la care erau supuși bulgarii din partea cle-

rului fanariot, cît și de mișcarea de eliberare de sub jugul otoman. În fruntea luptei se situează acum burghezia bulgară. Slabă la început, ea caută să se alăture mișcării de eliberare a altor popoare — sîrbi, români, greci etc., participînd la răscoalele acestora sau formînd corpuri de voluntari ce se alăturau armatelor creștine în războaiele ruso-turce de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Dar toate aceste încercări de eliberare erau crunt reprimate de stăpînirea otomană, mulți bulgari fiind siliți să emigreze în sudul Rusiei sau în Țările Române. Se formează aci o puternică emigrație, care duce mai departe lupta pe plan politic și cultural. Din sînul acestei emigrații de la București fac parte unii dintre cei mai însemnați reprezentanți ai Renașterii bulgare de la începutul secolului al XIX-lea. Aci își scrie Sofronie de Vrața în primii ani ai secolului trecut pitoreasca sa autobiografie, care marchează începutul beletristicii bulgare. Tot atunci (1806) se tipărește la Rîmnicu-Vîlcea *Nedelnicul*, prima carte scrisă în limba vorbită de poporul bulgar și nu în cea slavă bisericească, pe care nu o mai înțelegeau decît cărturarii. În 1824, la Brașov, Petru Beron, care studiase la București, tipărește primul abecedar și încearcă să pună bazele învățămîntului modern după modelele pe care le văzuse la noi. Într-adevăr, în 1835, la Gabrovo, la inițiativa și cu ajutorul emigrației din sudul Rusiei și de la București, ia ființă prima școală modernă din Bulgaria, urmată curînd de altele. Apar primele ziare și reviste și se creează treptat un mediu cultural necesar apariției adevăratei literaturi. Paisie, Sofronie și alți luptători de la începutul Renașterii bulgare nu sînt scriitori în adevăratul sens al cuvîntului. Pentru ei școala, literatura, presa nu sînt decît mijloacele necesare în lupta de eliberare. Adevărata literatură bulgară va lua naștere ceva mai tîrziu, atunci cînd nivelul cultural al maselor crește, cînd bulgarii pot să-și trimită copiii la

învățătură în școli mai înalte și cînd influența unor literaturi străine, dintre care cea a literaturii ruse este dintre cele mai puternice, se exercită prin traducerea operelor unor scriitori ca Gogol, Karamzin, Pușkin ș.a., citiți uneori și în original. Alteori aceste traduceri sînt localizate după fantezia traducătorilor (*Biata Liza* a lui Karamzin devine *Sărmana Țvetana* etc.). În general se poate spune că scriitorii din prima perioadă a Renașterii, care ia sfîrșit o dată cu războiul Crimeii (1853—1856) își apreciau ei înșiși valoarea producției lor literare nu atît după criterii estetice, cît după puterea de convingere și după rezultatele pe care le obțineau în realizarea țelului lor principal — eliberarea poporului bulgar.

După Războiul Crimeii situația se schimbă și dorința unei vieți noi, libere și independente, devine ideea dominantă ce stăpînește conștiința întregului popor bulgar. În deceniul al șaptelea al secolului trecut, cînd primele creații beletristice au început să îmbogățească literatura bulgară cu teme, idei și elemente artistice noi, viața poporului bulgar intra în perioada evenimentelor celor mai dramatice și mai semnificative pentru soarta sa. Ziarele și revistele, mișcarea culturală și învățămîntul ce făceau progrese rapide, tipărirea unor lucrări cu conținut variat, alcătuite în cea mai mare parte de cărturari cu un orizont literar destul de limitat, dar animați de un cald patriotism, toate acestea pătrunseseră adînc în conștiința maselor, mobilizîndu-le în jurul marilor idealuri naționale. După 1860 în Bulgaria se pun bazele unei mișcări organizate, revoluționare, de eliberare națională. Această mișcare, într-un singur deceniu, trece prin două etape, găsindu-și ideologii și conducătorii inspirați în persoana lui G. S. Rakovski, Liuben Karavelov, Hristo Botev și Vasil Levski. La începutul celui de-al optulea deceniu se formează la București Comitetul central revoluționar bulgar condus consecutiv de Liuben Karavelov și Hristo Botev, care editează ziarele *Svoboda (Li-*

bertatea) *Nezavisimost (Independența)* și *Zname (Steagul)* care ating punctul culminant al dezvoltării ziaristicii bulgare în epoca Renașterii. Tot în această vreme în Bulgaria robită ia ființă o deasă rețea de comitete secrete conduse de Vasil Levski — Apostolul libertății. Treptat și paralel cu acest progres al bulgarilor, România și mai ales Bucureștii se transformă într-unul dintre cele mai importante centre de peste hotare ale mișcării revoluționare bulgare de eliberare. „Libertate sau moarte", lozinca sfîntă a acestei lupte aprige, ce se încheie în 1878 cu eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman, străbate toate domeniile de viață. Ea este prezentă și în literatura artistică imprimîndu-i un bogat conținut național și axînd-o pe ideile sociale progresiste și pe idealurile estetice ale vremii.

*

În cadrul acestei însuflețiri generale apar primele povestiri și nuvele scrise de Vasilaki Popovici (*Povestea bunicii mele* — 1859), Vasil Drumev (*Familia nefericită* — 1860) și Liuben Karavelov (*Voievodul* — 1860). La aceștia se adaugă și alți scriitori ca Ilia Blăskov, autorul unor nuvele mai consistente ca *Stanca cea pierdută* și *Nefericita Cristina*. Aceste creații beletristice au calitățile lor, ba, ceva mai mult, în ele apar și unele tendințe de redare artistică a realității. Din punct de vedere literar importanța lor constă însă mai ales în aceea că pun bazele unui nou gen în literatura bulgară, gen ce se îndreaptă repede spre teme și subiecte din viața și luptele poporului bulgar. Chiar cei dintîi reprezentanți ai acestui gen, indiferent de inegala lor cultură artistică și de experiența lor beletristică atît de diferită, caută să redea pe un plan mai larg adîncile contradicții din societatea bulgară — cele dintre masele largi populare și asupritorii lor otomani pe de o parte, iar pe de alta cele din-

tre oamenii muncii și exploatatorii de același neam — ciorbagiii. Alături de ele, alte teme spre care se îndreaptă acești scriitori sînt viața patriarhală a poporului, frumusețea naturii bulgare, trăsăturile național-psihologice ale bulgarului, așa cum le-au văzut Liuben Karavelov și Vasil Drumev, iar mai tîrziu Ivan Vazov și Aleko Konstantinov, ca și mulți alți beletriști bulgari.

În ceea ce privește caracteristica tematică a beletristicii în literatura bulgară modernă, reprezentarea ei nu va fi completă dacă nu vom ține seamă și de o altă particularitate. Cei dintîi scriitori bulgari și unii dintre cei mai de seamă cum au fost de pildă Liuben Karavelov sau Ivan Vazov au trăit mai ales în emigrație. Ultimii doi stînd în anii dinaintea războiului de eliberare și în România au cunoscut realitățile social-politice și viața literară de la noi, ba chiar și-au tipărit aici unele dintre lucrările lor. Interesîndu-se tot mai mult de marile transformări sociale și culturale din sînul societății bulgare, principalii reprezentanți ai beletristicii bulgare au surprins și fenomene de tranziție din viața altor popoare și mai ales din viața popoarelor rus, sîrb și român. Astfel, alături de tendința național-patriotică apare și o alta — aceea de a înțelege și reda și alte aspecte sociale și anume cele luate din viața altor țări și popoare. Un exemplu tipic în acest sens ni-l oferă drumul pe care l-a parcurs creația literară a lui Liuben Karavelov, unul dintre principalii reprezentanți ai beletristicii din această a doua și ultima perioadă a Renașterii. Aflîndu-se în Rusia, Karavelov se interesează de problemele societății rusești și deseori în operele sale apar aspecte din contradicțiile dintre țăranii și moșierii de aci. În Serbia scrie cîteva nuvele cu caracter social și cu subiecte din realitatea contemporană lui. În aceste creații ale sale (*E oare nedreaptă soarta ?, A pedepsit-o Dumnezeu, Soka*) el pune în discuție probleme de prim ordin ca aceea a exploatării și a egalității sociale, a egalității în drepturi

a femeii și bărbatului, a rolului important pe care trebuie să-l aibă oamenii noi cu idei progresiste ș.a. În același timp în Serbia scrie o serie de articole prin care luptă, cu mijloacele publicisticii, pentru aceleași principii liberale pe care le aflăm și în creația sa artistică. Toate acestea au o deosebită importanță nu numai pentru Serbia, ci și pentru literatura bulgară. Și atunci cînd se stabilește și rămîne un timp la noi în țară, Karavelov procedează în același fel. La București el scrie multe din nuvelele sale (*Bogatul sărac, Hagi Nicio* ș.a.), în care găsim comparații și paralele cu realitatea românească, cu viața și munca țăranului român. În acest fel Karavelov reușește pe de o parte să se ridice la generalizări tot mai largi, iar pe de altă parte creația sa pune bazele unei tradiții ce se va dezvolta și în perioadele mai noi ale literaturii bulgare. Și în opera lui Vazov găsim o serie de schițe și nuvele, scrise acum sau mai tîrziu, a căror acțiune se petrece în România, reflectă viața emigrației bulgare sau tangențial chiar realități românești.

Ținînd seama de condițiile naționale în care ia ființă și se dezvoltă, și datorită de asemenea și influențelor altor literaturi și în special a celei ruse, literatura bulgară modernă pornește pe calea realismului. Aceasta este metoda artistică fundamentală a celor dintîi reprezentanți ai beletristicii bulgare, chiar dacă în creația lor se vor întîlni și elemente ale sentimentalismului și romantismului. Cele cîteva tendințe temporare spre sentimentalism nu durează. Vasil Drumev, de pildă, în prima sa nuvelă, *Familia nefericită*, nu e străin de unele elemente ale acestui curent, dar cîțiva ani mai tîrziu, în cea de a doua lucrare a sa *Elev și binefăcător* (1864) revine treptat la redarea în chip realist a vieții contemporane. Ilia Blăskov, autorul nuvelei patriotice *Stanca pierdută* (1865), străbate un drum contradictoriu. În deceniul al optulea el se abate de la tratarea realistă a problemelor de atunci ale societății bulgare și scrie chiar o povestire tipic sentimentală cu elemente ale unei viziuni artistice conservatoare (*Nefericita Cristina*). Toate împrejurările ce au o cît de mică importanță în viața poporului bulgar sînt explicate în opera acestui scriitor prin intermediul unor calități morale înnăscute în om sau prin voința providenței care este totdeauna dreaptă. De aceea, afirmă el, oamenii își pot găsi adevăratul lor drum numai împlinind voia Domnului. Condițiile obiective și atmosfera socială, atît de specifică, nu se pot însă împăca cu o asemenea concepție artistică, fapt pentru care amintita nuvelă are soarta unei apariții izolate. Ca patriot, Blăskov însuși și-a dat seama de acest lucru și celelalte creații beletristice ale sale sînt semnificative pentru încercarea lui de a se reîntoarce la principiile artistice și la metodele realiste. Tot atît de puțin durează și unele din concepțiile romantice din primele nuvele și povestiri bulgare, chiar dacă din punct de vedere estetic ele sînt mai strîns legate de țelurile prezentării realității cu mijloacele realismului. În acest fel, în mod treptat, realismul se impune în proza literară bulgară ca o metodă fundamentală de redare veridică și largă a diferitelor aspecte din viața poporului bulgar. El ajută literatura (și în mod special proza) să pună și să interpreteze cele mai importante probleme sociale și naționale.

Problematica actuală spre care se îndreaptă încă de la începuturile sale, legătura strînsă cu marile țeluri ale mișcării de eliberare, ca și însușirea metodei realiste se dovedesc a fi premize importante pentru dezvoltarea ulterioară a prozei artistice bulgare. Trăsăturile caracteristice arătate mai sus sînt menținute și îmbogățite și în perioada următoare, după eliberarea poporului bulgar de sub stăpînirea otomană (1878).

În Bulgaria, acest război a ținut locul revoluției burghezo-democrate, în sensul că marea proprietate agrară turcească a fost înlăturată și pămîntul a revenit țăranilor. În această țară, în care mica proprietate agrară era

preponderentă, a urmat o perioadă similară acumulării primitive a capitalului, societatea stratificîndu-se foarte repede și burghezia consolidîndu-și puterea economică și politică. Tot atît de rapid a fost și procesul ruinării micilor producători. Împotriva asupririi capitaliste s-a ridicat la luptă țărănimea (prin răscoalele din anul 1900 sîngeros reprimate), și foarte curînd tînăra mișcare socialistă. Idealurile din epoca Renașterii au fost repede date uitării de burghezia bulgară. Toate aceste realități s-au reflectat puternic în literatura vremii.

În primele decenii de după eliberare (1878), cînd în societatea bulgară se diferențiază și se ascut contradicțiile de clasă, beletristica se îndreaptă spre două grupe principale de teme și motive. Prin creația lui Ivan Vazov și Zahari Stoianov ea îmbrățișează tot mai mult momentele eroice din trecutul apropiat al poporului bulgar, sfintele idei de libertate care l-au condus și l-au inspirat. Principalul scop al acestor mari scriitori bulgari este acum redarea veridică a chipului eroului din epoca Renașterii, uitat sau prezentat într-o lumină tendențioasă de cercurile conducătoare ale burgheziei, de presa burgheză în general. Acest lucru îl realizează Zahari Stoianov în *Însemnări asupra răscoalelor bulgare*, iar Ivan Vazov în *Sub jug*, *Oropsiții*, *O bulgăroaică* ș.a. Interesul deosebit pe care îl are creația lor artistică față de trecutul apropiat, în care văd momente esențiale din furtunoasa viață a poporului bulgar, este determinat în primul rînd de atitudinea lor activă față de problemele contemporaneității, față de noile și marile transformări din viața societății bulgare. Trăind ei înșiși în această epocă pe care o cunosc în toată varietatea ei contradictorie, educați în spiritul școlii literare realiste, acești doi scriitori împărtășesc concepția potrivit căreia, după eliberare, societatea bulgară trebuia să preia și să dezvolte tot ce a fost mai valoros în viața ei în aceste trecute decenii. Generațiile tinere trebuiau să cunoască și să înțeleagă cît mai profund idealurile luptătorilor din perioada Renașterii, iar literatura era destinată să contribuie cît mai mult la aceasta, alcătuind puntea artistică între ieri și mîine. *„Nu facem nimic ca să vibreze acele strune tainice ale inimii omenești ce se cheamă mîndrie națională"* — recunoaște în acești ani Ivan Vazov. În *Însemnări asupra răscoalelor bulgare*, Zahari Stoianov redă cu un talent desăvîrșit episoadele cele mai dramatice ale luptei revoluționare de eliberare națională din deceniul al optulea — dinainte și de după răscoala din aprilie 1876. Cartea lui a fost întîmpinată ca un adevărat eveniment literar, trecînd repede prin mai multe ediții. De altfel ea se citește și azi cu același interes.

Condus de concepții identice sau asemănătoare în ceea ce privește acest aspect al rolului social pe care îl avea literatura, Ivan Vazov ne înfățișează în *Oropsiții* viața agitată a emigrației revoluționare din România și în special a acelui mediu în care a trăit și el la Brăila. Aici scriitorul ilustrează sfintele idei de eliberare a patriei din care s-a inspirat întotdeauna și arată atitudinea brutală a cercurilor conducătoare față de acei viteji conaționali ai lui Strangea, unul dintre principalii eroi ai nuvelei, rămași în viață după eliberarea țării. Puternici odinioară, acum cînd își văd patria liberă, ei sînt dați la o parte și uitați. Conștiința cetățenească a scriitorului nu se poate împăca cu această realitate, protestînd cu mînie împotriva ei. În *Sub jug* — acest roman consacrat epocii Renașterii și unic în literatura bulgară prin proporțiile lui — Ivan Vazov se ridică la generalizări panoramice și creează o întreagă galerie de personaje tipice purtătoare a diferitelor tendințe și aspirații din sînul societății bulgare din anii de dinaintea și de după răscoala din aprilie 1876. Foarte bine conturate în acest roman sînt neuitatele figuri ale lui Boicio Ognianov și Rada, ale lui Marco ciorbagi și Micio beizadeaua, Borimeciko și Sokolov, care au căpătat de mult semnifi-

cația unor adevărate simboluri ce caracterizează conștiința individuală a bulgarului și lupta lui pentru libertate națională. Tot redarea unor aspecte caracteristice ale trecutului în comparație cu morala politică a burgheziei contemporane formează țelul fundamental al nuvelei *Odinioară*, o altă creație a sa cu subiect din această vreme.

Dar scriitorul bulgar nu caută în trecutul apropiat numai eroicul, ce poartă în sine scîntei din cel mai sfînt ideal sau chiar idealul însuși al libertății, chiar dacă acesta îl interesează cel mai mult. În romanul său *Vecinii*, Vazov arată inevitabila rămînere în urmă în ceea ce privește cultura și mentalitatea unor anumite pături ale societății bulgare, inerția și înapoierea lor, fapt care le pune deseori în situații comice. Eroii acestui roman, apreciat de unii critici drept creația culminantă a scriitorului, sînt departe de tendințe și idealuri mai înalte, viața lor curgînd în mod cu totul obișnuit, cu aceeași monotonie și cu aceleași discuții de fiecare zi. Unele trăsături ale caracterului lor amintesc de Hagi Ghencio și Moș Liben, cele două personaje atît de pitorești din neuitata nuvelă a lui Liuben Karavelov *Bulgari din vremea veche*. Uneori sînt atît de închistați, încît și atunci cînd ideea eliberării ajunge la ei, ea capătă în conștiința lor primitivă reflectări cu totul caracteristice. „Vecinii lui Vazov, scrie criticul literar Petru Rondev, *ne surprind totdeauna prin originalitatea gîndirii lor atît de elementare și de simpliste. Gramatica și politica ce alcătuiesc motive de gîlceavă și fac să treacă vremea în discuțiile sterile din cafeneaua lui Geakov sînt expresia primitivă și originală a unei conștiințe rămasă în urma vremii*"...

Totodată în această perioadă scriitori ca Aleko Konstantinov, Todor Vlaikov, Mihalachi Gheorghiev, Petko Todorov și Elin Pelin — ca și Ivan Vazov cu celelalte creații ale sale — introduc în literatură realitatea contemporană cu multiplele ei trăsături caracteristice. Viața

grea a țăranului în condițiile orînduirii burghezo-capitaliste, distrugerea morală a personalității umane lipsită de posibilitatea de a se dezvolta normal și de a-și consacra forțele și capacitatea unui țel mai cuprinzător în perspectiva istorică, destrămarea vieții idilice, patriarhale și crearea unei noi ordini sociale, pătrunderea politicianismului în toate domeniile de viață și instaurarea unei morale politice caracteristice vremii și care nu ține seama nici de prestigiul personalității individuale și nici de interesele generale ale statului, iată cîteva din marile adevăruri prezente în creația acestor scriitori. Numai în decursul a două decenii apar povestirile, nuvelele și romanele cunoscute azi, ca *Bai Ganiu* și *Pînă la Chicago și înapoi* de Aleko Konstantinov, *Nepoata lui moș Slavcio* și *Mătușa Ghena* de Todor Vlaikov, nuvelele lui Elin Pelin, dintre care unele ca *De ziua morților, Urgia Domnului* ș.a. sînt adevărate capodopere ale prozei artistice bulgare. Cînd cititorul cunoaște aceste creații mai consistente ale literaturii bulgare și le compară cu cele din deceniile anterioare, observă că în acestea mai noi se schimbă aproape totul — personajele, conflictele ideologico-sociale ce caracterizează vremea, peisajul și natura, viața și psihologia oamenilor. În locul figurilor luptătorilor pentru libertate națională, ale înrobitorilor turci și ale ciorbagiilor de odinioară, care se perindau prin povestirile și nuvelele lui Vasil Drumev, Ilia Blăskov și Liuben Karavelov, ca și într-unele din creațiile mai vechi ale lui Ivan Vazov, acum pătrunde în literatură omul epocii de după eliberarea Bulgariei cu trăsăturile sale morale, psihologice și ideologice atît de caracteristice. Vorbind despre prototipurile unora dintre noii săi eroi, Ivan Vazov subliniază : *„Ricîiți cît de puțin pielea oricăruia dintre acești domni ce poartă mască și veți vedea că de sub dînsa apare ciorbagiul. Tot ceea ce se poate azi vinde... tot ce poate exploata devine liberal.*

Harpagon este liberal și Shylock democrat. Libertatea se prostituează.“

Interesante și pitorești sînt, de pildă, tipurile unor parveniți, ale diferiților funcționari de stat, ale primarilor de prin sate, ale capitaliștilor de la orașe, ale oamenilor de rînd care muncesc din greu, pătrunși de sentimentul solidarității sociale (de pildă Bai Ganiu din cunoscuta creație a lui Aleko Konstantinov, Andreșko din nuvela cu același nume a lui Elin Pelin, Gorolomov și mulți alții din operele lui Ivan Vazov).

În măsura în care cuprinde variatele aspecte și procese din societatea bulgară a acestei noi perioade istorice, proza artistică realizează una din cele mai importante cuceriri ale sale și creează tipuri artistice bine reliefate. Atitudinea ei față de realitatea pe care o redă este critică, iar generalizările ei asupra aceleiași sînt veridice, fundate filozofic, pătrunse de idealul estetic progresist al acestor scriitori realist-critici, de idealul dreptății sociale și al armoniei etice în relațiile dintre oameni. Trebuie să adăugăm că prin aceste calități scrierile lor dobîndesc în același timp și o rezonanță mai largă — în interiorul țării ele sînt un factor de pregătire ideologică a generațiilor tinere, iar în alte țări (mai ales în cele slave) sînt traduse și apreciate pozitiv. Semnificative sînt în această privință *Sub jug* de Ivan Vazov, *Bai Ganiu* de Aleko Konstantinov și nuvelele lui Elin Pelin, care sînt foarte cunoscute în afara hotarelor Bulgariei. Romanul lui Ivan Vazov este tradus, de pildă, în 28 de limbi. Bineînțeles toate aceste lucrări au fost de mult traduse și în limba română.

În această nouă perioadă a dezvoltării sale proza artistică bulgară își lărgește formele genurilor sale, se îmbogățește ca stil și-și găsește adevăratul ei drum. Acum se naște romanul, iar nuvela parcurge o evoluție rapidă, tematica fiind foarte variată, compoziția mai desăvîrșită, limba mult mai aleasă și dialogul tot mai viu. O simplă

comparație între nuvelele lui Karavelov și acelea ale lui Elin Pelin, de pildă, arată foarte ușor marele progres pe care l-a marcat dezvoltarea acestui gen. Subiectul se desfășoară în consecutivitatea sa logică interioară, trăsăturile eroilor sînt mult mai bine motivate din punct de vedere social, aceștia depinzînd mai puțin de predispoziția autorului pentru fiecare dintre dînșii. În toate cazurile creațiile se referă la o anumită latură a vieții și reprezintă poziția autorului față de aceasta.

În ceea ce privește bogăția incomparabil mai mare de genuri și stiluri pe care le găsim în proza bulgară, este necesar să subliniem în mod special apariția idilei. Ea este legată cel mai mult și mai reușit de creația lui Petko Todorov — reprezentantul ei cel mai de seamă și cel mai talentat. Idilele sale sînt scrise într-un stil specific care vrea să redea și mai bine frămîntările eroilor, să reliefeze puritatea lor morală și profunzimea sentimentelor, să prezinte latura pozitivă a ceea ce se duce, a ceea ce nu mai are perspectivă istorică. La prima vedere s-ar părea că idilele lui Petko Todorov nu ating problemele majore ale zilei. Dar în înșiruirea subiectelor pe care le tratează, în tonul și în limba nu totdeauna la fel de calde, se simte adînca zbuciumare a autorului față de procesele negative din realitatea bulgară de după eliberare.

La această caracterizare a celor mai importante producții beletristice din această perioadă trebuie să adăugăm încă o trăsătură esențială. În cea mai mare parte a acestor creații se simte o anumită ascuțire a liniei satirico-demascatoare, ba unele din ele sînt construite tocmai pe acest principiu al demascării cu mijloacele prozei artistice. Dacă în trecut această linie se referea doar la creația lui Liuben Karavelov *(Puișorul mamei, Hagi Nicio, Săracul bogat)*, acum ea se dezvoltă atît de mult, încît capătă semnificația unei trăsături caracteristice valabilă pentru aproape toți scriitorii realist-cri-

tici. O vedem și în opera lui Ivan Vazov, o găsim nu numai în proză ci și în poezie, și în teatru, adică în toate genurile fundamentale ale literaturii bulgare. În directă legătură cu aceasta trebuie să punem și evoluția destul de rapidă pe care o au celelalte forme ale beletristicii ca schița, foiletonul ș.a.

Caracteristică în această privință este opera lui Elin Pelin, felul în care este prezentat satul în povestirile lui. Sentimentalismul și idealizarea mic-burgheză a muncii, tablourile idilice sau nostalgia „vremurilor bune de odinioară", așa de subliniată la unii dintre scriitorii narodnici (T. G. Vlaikov, G. P. Stamatov, Hristo Maximov ș.a.), toate acestea fac loc unei viziuni realiste. Imaginea dezolantă a satului, casele, curțile sau aspectul exterior al oamenilor așa cum apar în principalele volume de nuvele *(Zi de vară* și *Cuiburi de berze)* alcătuiesc nu numai o imagine veridică, ci în același timp și un necruțător rechizitoriu la adresa cercurilor conducătoare. Eroii lui Elin Pelin, dacă nu au ajuns încă la o conștiință de clasă și nu găsesc soluțiile cele mai potrivite, nu rămîn totuși pasivi, ci acționează, chiar dacă o fac anarhic, individual, nedîndu-și seama de necesitatea unei lupte comune, organizate. Prin glasul deznădăjduit al argaților, al învățătorilor de țară, al tinerilor care nu-și pot întemeia un cămin, vorbește glasul protestatar al scriitorului, care demască o orînduire nedreaptă.

Înfrîngerea răscoalelor țărănești din anii 1900 și 1903, întărirea reacțiunii burgheze, ca și alte cauze au creat în sînul unei părți a intelectualității bulgare o atitudine de neîncredere în posibilitatea creării unei lumi mai drepte în care nedreptățile sociale să fie înlăturate. Această atmosferă dominată de scepticism a deschis în parte drumul unor curente decadente care începuseră să-și găsească loc mai ales în critica literară sau în poezia tinerilor poeți. Alți scriitori bulgari considerînd simbolismul sau chiar unele curente decadente ca un protest, ca o ieșire din această situație grea, ca o opoziție împotriva realității burgheze sau ca o posibilitate de a-și păstra independența au mers un timp, destul de scurt, pe acest drum. Iată ce scrie în această privință scriitorul Ludmil Stoianov despre el și despre unii confrați din generația sa „*...Dar nu numai eu, ci întreaga noastră «boemă», unii mai mult, alții mai puțin... ne credeam niște «Columbi» ai unor lumi încă nedescoperite. Cu Baudelaire, Mallarmé sau cu Blok și Briusov la subțioară, eram convinși că săvîrșim o operă măreață, hipnotizați de formula că frumusețea va salva omenirea... Ca niște somnambuli nefericiți ce umblă pe streașina caselor eram orbi în fața adevăratei vieți, cu sufletele zăvorite, ca niște femei în harem, închiși în cușca jalnicului nostru individualism. De aici încolo începe goliciunea sufletească, frica de viață... Este curios că am rămas departe de pervertirea politică, dar tocmai de aceea am putut s-o studiez mai bine... Aproape cei mai frumoși ani din viață mi i-au înghițit războaiele — dar aceasta a fost soarta comună a generației... După război* (este vorba de primul război mondial) *fiecare se trezește așa cum poate. Mulți dintre confrații mei scriitori continuă să doarmă în concepțiile lor dinainte de război și să trăiască în «Arcadia ferice a vremurilor bune de mult apuse»... Eu am căzut din norii romantismului pe pămîntul cel tare și m-am lovit rău de tot, m-am frecat la ochi și am văzut că din lumea ficțiunilor și a himerelor, a boemei poetice și a creștinismului romantic* (în care și azi [1] se mai complac mulți dintre confrații mei), *că din vîrful turnului de fildeș am căzut în mijlocul unei crude și implacabile realități... În orice caz, războiul mi-a arătat prin propria mea observație și experiență construcția în formă de piramidă a societății omenești... Atunci am început să simplific lucrurile, să lepăd una după alta măș-*

[1] Anii 1935—1936 (n.a.).

tile mincinoase ale «culturii», să scot de pe mine cămășile uzate ale «idealismului» și ale «inspirației divine» ca să ajung la ceva pozitiv și netrecător — adevărul... Bineînțeles, am făcut și greșeli ; așa au fost vremurile și împrejurările..."

Această mărturisire a scriitorului arată clar evoluția lui și cauzele care l-au determinat — și nu numai pe dînsul — să părăsească pozițiile decadente și să revină la calea artei realiste.

Următoarele etape ale dezvoltării prozei artistice bulgare se leagă de probleme speciale, între care unele se referă la valoarea ei estetică, apreciată în lumina principalelor procese și în celelalte literaturi europene. În speță ne vom opri la două particularități sau mai bine zis la două motive foarte caracteristice pe care le găsim în cele mai importante creații beletristice din perioada care se întinde pînă la victoria Revoluției Socialiste — 9 septembrie 1944.

Așa cum s-a arătat mai sus dezvoltarea generală a Bulgariei după războiul din 1877—1878 nu s-a făcut pe calea ideilor democrat revoluționare împărtășite de Liuben Karavelov, Vasil Levski și Hristo Botev. În locul acelei „sfinte și curate republici" — după expresia lui Levski — Bulgaria a devenit o monarhie constituțională caracterizată printr-o puternică exploatare capitalistă, un regim cu totul nedemocratic care urmărește și limitează orice manifestare a gîndirii progresiste. Necesitățile acestui regim antipopular pe de o parte, iar pe de alta tendințele contradictorii ale dezvoltării marilor puteri europene și a statelor balcanice, au creat premizele acelor războaie fratricide de la începutul veacului nostru ca și primul război mondial.

Literatura bulgară în general și proza bulgară în special sînt pătrunse de un spirit antirăzboinic. Umanismul scriitorilor bulgari, lupta lor împotriva războiului își găsește aci expresia ei cea mai emoționantă și cea mai veridică. În poziția lor găsim două aspecte care se completează reciproc — războiul ca un rău național pentru poporul bulgar și războiul ca un bici al întregii omeniri, ca o sursă nesecată de suferințe, foamete, boli ș.a. Cei mai de seamă scriitori bulgari din această perioadă protestează energic împotriva războaielor fratricide dintre anii 1912—1918, împotriva politicii antipopulare a guvernelor monarhice. Aceste două aspecte ale prozei artistice — lupta împotriva războaielor fratricide privite ca un rău național și ca un bici al întregii omeniri — caracterizează creația realistă a unei serii întregi de scriitori bulgari. Ele își găsesc forma cea mai emoționantă, cea mai deplin motivată artistic în creația lui Liudmil Stoianov și în special în nuvela sa *Holera*. Împotriva frazelor goale și a apelurilor mincinoase ale burgheziei militariste, împotriva îngîmfării ei fără precedent, îmbrăcată înșelător în haine patriotice, împotriva acelei false „datorii față de patrie" ș.a., talentatul scriitor îndreaptă privirile tuturor spre adevărata față a lucrurilor. El arată în amănunt și cu o mare putere de pătrundere în esența psihologică a momentului istoric, urmările dezastruoase ale acestui război fără sens la care el însuși a fost silit să ia parte și împreună cu alții să se zbată și să geamă în ghearele holerii. În lumina acestei nuvele, a suferințelor prin care a trecut autorul însuși, frazele mincinoase ale burgheziei și vorbele ei mari : „patrie", „datorie de ostaș" ș.a. nu mai reușesc să convingă pe nimeni. După lectura *Holerii* cititorul a trecut cu totul de partea scriitorului, alăturîndu-se umanismului și protestului său împotriva unor asemenea războaie și a unei realități istorice care și-a trăit traiul. Nuvela *Holera*, care sună în acord cu producții similare din celelalte literaturi balcanice, marchează prin concepția sa umanistă o realizare de mare valoare în dezvoltarea prozei artistice bulgare. După apariția ei și a altor nuvele de același gen, producțiile literare cu orientări și tendințe contrarii puse în slujba intereselor monarhiei și burghe-

ziei şi-au putut găsi loc foarte greu în literatura bulgară. Este vorba de apariţii întîmplătoare, fără o valoare artistică deosebită. Adevărata literatură reprezentată de marii creatori se află pe poziţii contrare, prin ea vorbind glasul conştiinţei poporului bulgar şi în sînul ei apărînd trăsăturile fundamentale ale vieţii acestuia.

Situîndu-se ferm pe poziţia socială şi artistică cea mai progresistă cu putinţă, ceea ce determină şi idealul ei revoluţionar umanist, literatura bulgară în general şi proza artistică în special marchează în anii ascuţitei lupte de clasă de după primul război mondial noi realizări artistice. Cei mai de seamă reprezentanţi ai ei cîntă luptele clasei muncitoare, susţin credinţa în inevitabila victorie a idealurilor ei, demască politica antipopulară a burgheziei bulgare pornită pe drumul fascizării. Un moment cu totul important în istoria Bulgariei o prezintă insurecţia din septembrie 1923, prima încercare de luptă armată împotriva fascismului în Bulgaria. Dar această mişcare este un moment de cotitură şi în dezvoltarea literaturii bulgare. Ea cheamă din nou pe scriitorii bulgari să intervină activ în viaţa societăţii şi să-şi spună cuvîntul. Doar în cîţiva ani de la sîngeroasa reprimare a insurecţiei, literatura bulgară creează opere de mare valoare socială şi artistică. În poezie se remarcă poema lui Gheo Milev *Septembrie*, poeziile lui Nicolai Furnagiev, Nicolai Hrelkov şi ale altor poeţi. În proză se impun romanul lui Anton Straşimirov *Hora*, romanul lui Krum Velkov *Satul Borovo*, urmate de zeci de alte producţii beletristice. Ele redau dinamica unei perioade deosebite opunînd două lumi cu totul străine una alteia prin ideologia şi principiile lor total diferite. Cititorul care pătrunde aceste lucrări apreciate în general ca „literatură septemvristă", intră într-o atmosferă nemaiîntîlnită, în care principala forţă de atracţie şi de încîntare o au figurile muncitorilor şi comuniştilor, figurile oamenilor obişnuiţi redate cu mijloacele prozei artistice. Aceştia sînt purtătorii perspectivei istorice, ei reprezintă într-adevăr interesele poporului, ei caracterizează drumul anevoios pe care poporul bulgar şi clasa sa muncitoare l-au traversat în luptă aprigă cu duşmanul fascist. Aceşti eroi — purtători a tot ceea ce este mai frumos şi mai progresist — nu puteau să nu fie descoperiţi de o literatură, care încă din deceniile anterioare ale istoriei sale nu prea lungi se legase de interesele şi de aspiraţiile sociale ale poporului. Şi îi descoperă într-adevăr pe baricadele insurecţiei din septembrie şi printre ostaşii din cazărmi, în închisori şi lagăre de concentrare, în domiciliile ilegale şi în fabrici, îi descoperă pretutindeni pe unde au fost. Se îndreaptă spre dînşii pentru a lua din forţa lor spirituală, pentru a se împărtăşi din căldura idealului lor pentru o nouă orînduire socială şi pentru a transforma totul în inspiraţie pentru aceia care vor trebui să le urmeze exemplul. Şi nu se poate să nu subliniem că literatura bulgară reprezentată de scriitorii amintiţi, ca şi de mulţi alţii, a atins acest important scop. Totodată ea a reuşit să redea aspectele cele mai caracteristice ale societăţii bulgare dintre cele două războaie. În această perioadă realismul critic se afirmă puternic prin nuvelele şi povestirile unor scriitori ca G. P. Stamatov (*Virianov, Mica Sodomă* ş.a.), G. Raicev (*Lina, Legenda banilor*), în povestirile şi romanele lui Iordan Iovkov (*Aventurile lui Gorolomov, Pe sîrma telegrafului, Vălkadin vorbeşte cu Dumnezeu* ş.a.) sau în cele ale lui Elin Pelin. Realismul acestor scriitori ia forme foarte interesante şi originale. La Iordan Iovkov, de pildă, realismul se împleteşte cu unele viziuni romantice şi reflectă mai ales viaţa satelor şi războiul. Şi prelucrarea eposului popular ia la acest scriitor forme originale

(Legende din Stara Planina). Deosebit de interesantă şi de variată în acelaşi sens este creaţia din acest timp a lui Elin Pelin. Schiţele lui publicate în volumul *Eu, tu, el* (1938) reprezintă, sub masca unor momente umoristice, o puternică critică a societăţii burgheze, pe cînd cele din volumul *Sub bolta de viţă a mînăstirii* (1936) se înscriu pe linia unui scepticism asemănător povestirilor lui Anatole France.

În lumea satelor rămîne şi Gheorghi Karaslavov, a cărui creaţie atinge culmea cu cele două romane ale sale *(Tatul* — 1938) şi *Snaha (Noră* — 1942). În aceste lucrări, scriitorul, bun cunoscător al satului bulgar, arată pe de o parte setea de pămînt a ţăranului, dar şi rolul distrugător pe care îl are în viaţa lui proprietatea particulară a pămîntului, răul fundamental al societăţii burgheze.

Tot în lumea satelor rămîn Stoian T. Daskalov (*Măka* — 1935) (*Kolovoz* — 1937) şi Anghel Karaliicev. După insurecţia din 1923, ultimul prezintă viaţa ţărănimii în urma răscoalei, teroarea şi formele de protest împotriva ei, durerile şi speranţele oamenilor.

Alţi scriitori şi-au ales temele povestirilor lor din lumea oraşelor. Dintre aceştia deosebit de interesant este Svetoslav Minkov. Scriitorul a călătorit mult şi a reuşit să cunoască nu numai oraşul bulgar, ci mai ales viaţa din marile métropole Tokio, Detroit ş.a., oraşul dintre cele două războaie mondiale în toate aspectele lui pe diverse meridiane şi continente. Eroii acestui scriitor nu au în ei nimic excepţional, fiind oamenii cei mai obişnuiţi, oameni de pe stradă, funcţionari, intelectuali de rînd etc. Minkov reuşeşte să reţină elementul comun din viaţa acestora. Ceea ce îl preocupă pe scriitor este destinul, soarta pe care o au aceştia în societatea contemporană, în orînduirea burgheză. Viaţa lor este pecetluită

încă din leagăn *(După nouă luni)* deşi părinţii, fără să-şi dea seama că şi ei au străbătut acelaşi drum, nu cruţă nimic pentru a le crea o viaţă mai bună. O vedem apoi în încercarea unor tineri de a-şi întemeia un cămin *(Alchimia dragostei)* sau în sfîrşit în toamna vieţii, prin cei doi pensionari, eroi ai nuvelei *Asfalt.* În ciuda tuturor cuceririlor tehnice, a eforturilor şi calităţilor personale, societatea burgheză ucide în aceşti oameni de rînd lipsiţi de apărare, tot ce e luminos, creator şi frumos în sufletul lor. Lumea capitalistă îi striveşte, îi reduce la simple automate, la simpli manechini, lipsindu-i de orice personalitate. Această idee fundamentală o găsim în toate creaţiile lui Svetoslav Minkov, fie că este îmbrăcată în haina unor povestiri umoristice, în jurnale de drum sau în povestiri exotice a căror acţiune se petrece la Dakar, în Japonia sau în America de sud.

În sfîrşit un alt grup de scriitori s-a îndreptat spre cercetarea trecutului de luptă al poporului, abordînd nuvela sau romanul istoric. Liudmil Stoianov în *Mehmed Sinap,* St. Zagorcinov în *Ziua din urmă — ziua Domnului,* Orlin Vasilev în romanul său *Haiducul nu-şi ţine mama* ş.a.

Elementul caracteristic care străbate însă creaţia tuturor acestor prozatori este democratismul lor, atitudinea lor antifascistă. În acest sens un rol important au avut şi unele periodice legale prin care Partidul Comunist Bulgar aflat în ilegalitate îşi promova linia sa politică încercînd să reunească pe toţi scriitorii progresişti în jurul lor. Tot atît de importantă a fost în acest timp critica literară marxistă reprezentată prin G. Bakalov, Todor Pavlov ş.a. Dacă protestul unor scriitori a putut fi deseori camuflat prin intermediul revistelor umoristice, alţi poeţi şi scriitori care şi-au spus răspicat cuvîntul au fost judecaţi şi condamnaţi, internaţi în la-

găre, unii dintre dînşii căzînd chiar în luptă (Nikola Vapţarov, Hr. Kărpacev, Ţvetan Spasov ş.a.).

Cititorii noştri au avut posibilitatea să cunoască prin intermediul versiunilor româneşti destule creaţii literare bulgare din perioada de dinainte de 9 septembrie 1944. Prezenta antologie vine să întregească această imagine, după cum cel de-al doilea volum al ei va prezenta societatea bulgară din zilele noastre.

Ilia Konev şi Constantin N. Velichi

TABEL CRONOLOGIC

680 Protobulgarii conduşi de Asparuh vin în nord-vestul Bulgariei de astăzi formînd împreună cu slavii, aşezaţi aici din a doua jumătate a secolului al VI-lea, primul stat slavo-bulgar.

817 S-a născut la Salonic Metodie, fratele lui Constantin Kiril, apostol al slavilor.

827 S-a născut la Salonic Constantin Kiril, apostol al slavilor.

852—888 Domnia cneazului Boris I.

855 *6 aprilie.* A murit la Velegrad Metodie, fratele lui Kiril.

855—862 Crearea alfabetului slav de către apostolii slavilor, fraţii Kiril şi Metodie.

865 Introducerea creştinismului în Bulgaria.

869 *14 februarie.* A murit la Roma Constantin Kiril.

886 Discipolii lui Kiril şi Metodie găsesc adăpost în Bulgaria şi răspîndesc scrierea slavă în teritoriile bulgare.

919 Simeon se proclamă țar al bulgarilor și romeilor, iar șeful bisericii bulgare capătă titlul de patriarh.

972 Căderea Bulgariei de răsărit sub stăpînirea Imperiului bizantin.

1018 Întreaga Bulgarie cade sub stăpînirea Imperiului bizantin.

1185 Răscoala fraților Petru și Asan, eliberarea țării de sub stăpînirea bizantină și formarea celui de al doilea stat bulgar, cunoscut și sub numele de statul valaho-bulgar.

1277—1280 Marea răscoală țărănească antifeudală condusă de Ivailo.

1331—1371 Domnia țarului Ivan Alexandru, ginerele lui Basarab I, întemeietorul Țării Românești.

1393 *17 iulie.* Cucerirea Tîrnovei de către turci și căderea Țaratului de Tîrnovo sub stăpînirea otomană.

1396 Căderea Țaratului bulgar de la Vidin sub stăpînirea otomană. Țarul Ivan Strașimir, cumnatul lui Vlaicu, domnul Țării Românești, este dus în robie.

1722 S-a născut, la Bansko, Paisie de la Hilandar.

1739 S-a născut, la Kotel, Stoiko Vladislavov, numit în 1796 episcop de Vrața sub numele de Sofronie. Este unul din marii iluminiști bulgari, luptător pe plan politic și cultural pentru eliberarea Bulgariei.

1762 Paisie de la Hilandar termină de scris importanta sa lucrare *Istoria slaveano-bulgară.* Această dată marchează începutul acelei epoci din istoria Bulgariei cunoscută sub numele de Renaștere (1762—1878). Ea reprezintă perioada finală a luptei poporului bulgar pentru eliberarea de sub jugul otoman și de sub exploatarea clerului fanariot.

1789 *21 iulie.* S-a născut, la Gabrovo, Vasil Aprilov, fruntaș al Renașterii bulgare. Cu ajutorul său și a altor bulgari, mari negustori, de la Odesa și București, s-a întemeiat prima școală modernă din Bulgaria (1835). Aprilov a murit în 1847 la Galați.

1790 S-a născut la Samokov Constantin Fotinov.

1792 Ieroshimonahul bulgar Spiridon scrie la Mînăstirea Neamțu din Moldova o istorie a poporului bulgar, similară cu cea a lui Paisie.

1793 S-a născut Neofit de la Rila în satul Bania, regiunea Razlog. Cărturar și pedagog de seamă a venit la București în 1834 pentru a deprinde metoda de învățămînt modernă — lancasteriană. Aci a scris o gramatică bulgară și a primit materiale necesare funcționării primei școli moderne bulgare — școala de la Gabrovo.

1795 S-a născut, la Kotel, Petru Beron. A studiat la Academia grecească din București. După un popas la Heidelberg a studiat medicina la München. A fost medic la București și la Craiova. A plecat apoi la Paris unde a publicat o serie de lucrări din domeniul fizicii, astronomiei ș.a. A avut un rol important în Renașterea culturală bulgară prin sprijini-

rea materială a şcolilor din Bulgaria şi prin publicarea *Abecedarului* său, tipărit în 1824 la Braşov, care a deschis calea învăţămîntului modern în Bulgaria.

1803 Sofronie de Vraţa emigrează în Ţara Românească. Episcopul bulgar este bine primit la Bucureşti de domnitorul ţării şi de mitropolit. Cu ajutorul lor, episcopul Sofronie de Vraţa a desfăşurat aci o importantă activitate pe plan politic şi cultural.

1803—1805 Sofronie de Vraţa scrie la Bucureşti autobiografia sa *Viaţa şi suferinţele păcătosului Sofronie*. Această lucrare poate fi socotită drept cea dintîi operă beletristică bulgară. A rămas în manuscris pînă în 1861, cînd a fost publicată de G. S. Rakovski.

1806 Sofronie de Vraţa publică la Rîmnicu-Vîlcea prima carte tipărită în limba bulgară modernă — *Nedelnicul*.

1806—1812 Războiul ruso-turc. Voluntari români şi bulgari au luptat alături de armatele ruseşti. După încheierea păcii de la Bucureşti, dar şi în timpul războiului, au avut loc emigrări bulgare la nord de Dunăre în Ţara Românească şi în sudul Rusiei.

1821 *Ianuarie*. S-a născut, la Karlovo, Ivan Bogorov. A studiat în Rusia, plecînd apoi la Leipzig, unde a publicat primul ziar bulgar — *Vulturul bulgar* (20 aprilie 1846), din care au ieşit trei numere. La 1 ianuarie 1848 a început să editeze la Constantinopol ziarul bulgar *Ţarigradski Vestnik*.

2 aprilie. S-a născut la Kotel marele revoluţionar bulgar Gheorghi Sava Rakovski.

1823 S-a născut, la Sliven, poetul bulgar Dobri Cintulov.

1824 Apare la Braşov primul abecedar bulgar *Abecedarul peştelui*, întocmit de Petru Beron după *Eclogarul* aromânului Dimitrie Darvaris şi după unele abecedare româneşti. Acest *Abecedar* a contribuit la pătrunderea învăţămîntului modern în Bulgaria.

1828 Apare la Bucureşti traducerea *Noului testament* în limba bulgară modernă. Traducător Petru Sapunov.

1829 *17 noiembrie*. S-a născut, la Tîrnovo, Petko R. Slaveikov, unul dintre cei mai importanţi poeţi din epoca Renaşterii bulgare. După eliberarea ţării a jucat un rol politic important.

1828—1829 Războiul ruso-turc încheiat prin pacea de la Adrianopol. La acest război au luat parte, alături de voluntari români, şi voluntari bulgari sub comanda căpitanului Gheorghi Mamarcev. În timpul acestui război şi mai ales după încheierea păcii, mulţi bulgari au emigrat în ţările române şi în sudul Rusiei.

1833 *10 noiembrie*. S-a născut, la Şumen, Dobri Voinikov. A fost învăţător la Brăila, unde a editat ziarul *Dunavska zora*. Este unul dintre creatorii teatrului bulgar. Trupa sa a dat diferite spectacole prin oraşele româneşti.

1834 S-a născut, la Koprivştiţa, marele revoluţionar bulgar Liuben Karavelov. Poet, scriitor şi gazetar, a murit la 21 ianuarie 1879 la Ruse.

1835 *2 ianuarie.* S-a deschis la Gabrovo prima şcoală modernă bulgară.
Apare la Kraguevat, *Gramatica bulgară* alcătuită de Neofit de la Rila, cu ajutorul fraţilor Mustakov, fruntaşi ai emigraţiei bulgare din Bucureşti.

1837 *6 iulie.* S-a născut, la Karlovo, marele revoluţionar bulgar Vasil Levski.

1838 Deschiderea tipografiilor bulgare de la Samokov şi Salonic.

1839 *9 februarie.* S-a născut, la Clisura, Ilia Blăskov, unul dintre primii prozatori bulgari, autorul nuvelelor *Stanca cea pierdută* — 1860 şi *Nefericita Cristina* — 1870.

1840 (circa) S-a născut, la Brăila, poetul bulgar Dimităr Veliksin dintr-o familie de emigranţi bulgari originară din Karnobat. A studiat în Franţa şi a scris poezii în limbile bulgară, franceză şi română.

1840 S-a născut, la Şumen, Vasil Drumev. Este unul dintre primii beletrişti bulgari. Nuvela sa *Familia cea nefericită* a apărut în anul 1860. A avut un rol important la înfiinţarea Societăţii literare bulgare de la Brăila (1869).

1841—1843 Mişcările antiotomane de la Brăila în care emigraţia bulgară în frunte cu căpitanul Vasil Vîlkov şi G. S. Rakovski au avut un rol hotărîtor.

1844 Apare la Smirna prima revistă bulgară intitulată *Liuboslovie,* sub redacţia lui Constantin Fotinov.

1846 Apare la Leipzig primul ziar bulgar, *Bălgarski orel,* redactat de Ivan Bogorov.

1848 Apare la Constantinopol *Ţarigradski Vestnik* (Gazeta de Ţarigrad), ziar de informaţii, avînd şi o rubrică culturală. Gazeta şi-a încetat apariţia în 1862.

25 decembrie. S-a născut, la Kalofer, marele poet revoluţionar bulgar Hristo Botev.

1850 *27 iunie.* S-a născut, la Sopot, scriitorul şi poetul naţional al Bulgariei Ivan Vazov.

S-a născut, la Constantinopol, Svetoslav Milarov, ziarist bulgar. A editat mai multe ziare înainte de eliberare. După 1886 a emigrat în România editînd ziare bulgare la Brăila şi Turnu Severin, împotriva regimului lui Stambolov.

1851 S-a născut, în satul Medven din regiunea Sliven, Zahari Stoianov, scriitor, publicist şi om politic. A luptat pentru eliberarea Bulgariei şi pentru unirea Rumeliei Orientale cu Principatul autonom al Bulgariei (1885). A scris o biografie a lui Vasil Levski (1883)

și una a lui Hristo Botev (1891). Cea mai cunoscută lucrare beletristică a sa este *Însemnări asupra răscoalelor bulgare,* în trei volume, apărute între anii 1884—1892.

1852 *11 august.* S-a născut, la Vidin, scriitorul Mihalachi Gheorghiev.

1855 S-a născut, la Pazargik, Constantin Velicikov, om politic și scriitor de seamă.

1856 *7 ianuarie.* S-a născut, la Elena, scriitorul Stoian Mihailovski.

4 iunie. S-a născut la Zagoricene, lîngă Kostur, Dimităr Blagoev, părintele socialismului în Bulgaria.

1857 Apare la Novi Sad ziarul bulgar *Bălgarska Dnevnița,* redactat de G. S. Rakovski.

Apare la Novi Sad cartea lui G. S. Rakovski *Gorski părnik (Drumețul codrului).*

1858 La Constantinopol apare revista *Bălgarski knijiți,* organ de popularizare a științelor și în special a celor istorico-filologice.

1860 *3 aprilie.* Biserica bulgară se desparte de patriarhia grecească de la Constantinopol.

La Belgrad apare ziarul lui Rakovski intitulat *Dunavski Lebed.*

1862 *22 iunie.* S-a născut, la Siștov, Ivan D. Sișmanov, folclorist, istoric literar și om politic. A studiat la Viena, Iena, Geneva și Leipzig, unde și-a luat doctoratul în filozofie. Între anii 1903—1907 a fost ministrul Instrucțiunii publice. În această calitate a ajutat pe unii scriitori bulgari ca P. Iavorov, Elin Pelin ș.a. să studieze în străinătate. A înființat și a fost redactorul culegerii *Sbornik za narodni umotvorenia, nauka i knijnina (Culegere de creații populare, știință și literatură)* în care s-au publicat cele mai importante studii ale învățaților bulgari, precum și literatură populară și cultă. A fost președintele PEN-clubului bulgar. A murit la 22 iunie 1923, la Oslo.

La București a luat ființă Societatea de binefacere (Dobrodetelna Drujina), organizație politică a burgheziei conservatoare din emigrația bulgară de la București.

1863 La Constantinopol apare ziarul umoristic *Gaida* sub redacția lui P. R. Slaveikov. Satiriza moravurile clerului fanariot din Bulgaria.

1 ianuarie. S-a născut, la Șiștov, scriitorul Aleko Konstantinov. Capodopera sa *Bai Ganiu* s-a tradus în românește în 1912, 1923, 1955 și 1964 (ultima oară în „Biblioteca pentru toți").

1864 Apare la Brăila revista literară bulgară *Zornița,* redactată de H.D. Vaklidov.

La București apare *Băduștnost (Viitorul),* ziar româno-bulgar, politic și literar, sub conducerea lui G.S. Rakovski. Gazeta, avînd

caracter revoluţionar democratic, milita pentru prietenia dintre români şi bulgari. La acest ziar, sprijinit de Alexandru Ioan Cuza şi Mihail Kogălniceanu, a colaborat şi B.P. Hasdeu.

Apare la Bucureşti ziarul *Branitel (Apărătorul)*, redactat de G. S. Rakovski şi avînd acelaşi caracter ca *Băduştnost — Viitorul*.

1865 *13 februarie*. S-a născut la Pirdop scriitorul Todor G. Vlaikov.

La Bucureşti apare revista istorică *Bălgarska Starina*, sub redacţia lui G. S. Rakovski.

1866 *aprilie-mai*. Au loc convorbiri între C. A. Rosetti şi Ivan Kasabov pentru încheierea unei Coaliţii sacre între români şi bulgari. Ia fiinţă Comitetul central secret bulgar, organizaţie politică a burgheziei liberale din emigraţia bulgară de la Bucureşti.

1866 *27 aprilie*. S-a născut, la Triavna, poetul şi scriitorul Pencio Slaveikov.

31 mai. S-a născut, la Pirot (R.F. Iugoslavia), dr. Krăstio Krăstev. A studiat filozofia la Leipzig fiind elevul lui Wundt. A fost profesor la Sofia. În 1892 a întemeiat revista *Misăl (Gîndirea)*, pe care a condus-o timp de 17 ani. În jurul acestui critic literar de seamă s-au grupat poeţii Pencio Slaveikov, P. K. Iavorov şi scriitorul P. Todorov. Cu toate că revista a avut şi unele manifestări democratice, ea a promovat teoriile estetice burgheze şi a negat deschis marxismul de

pe poziţiile filozofiei idealiste. Cînd ţarul Ferdinand a fost fluierat de studenţi în anul 1907 cu prilejul inaugurării noului Teatru Naţional şi cînd Universitatea a fost închisă, dr. Krăstev a luat partea studenţilor şi a intelectualităţii progresiste.
A murit la 5 aprilie 1919 la Sofia. A lăsat studii importante de critică literară.

Apare la Brăila *Prinţesa Raina*, una din primele lucrări dramatice bulgare scrisă de Dobri Voinikov.

G. S. Rakovski înfiinţează la Bucureşti o nouă organizaţie revoluţionară.
1867 *aprilie*. O ceată de haiduci bulgari formată în România, trece peste Dunăre sub conducerea lui Panaiot Hitov, pentru a dezlănţui o răscoală în Bulgaria.
mai. Ceata de haiduci condusă de Filip Totiu trece în acelaşi scop peste Dunăre, în Bulgaria.

1867 *15 august*. S-a născut, la Plevna, Gheorghi Kirkov, scriitor şi fruntaş socialist bulgar, părintele prozei artistice proletare. A murit la 25 august 1919.

Apare la Bucureşti ziarul *Narodnost*. La început a fost organul Comitetului central secret bulgar de la Bucureşti, iar mai tîrziu tribuna liberă a emigraţiei democratice şi liberale. Printre colaboratori erau V.D. Stoianov, D. Veliksin, D. T. Voinikov, Liuben Karavelov ş.a.

La Brăila apare gazeta *Dunavska zora*, ziar politic şi cultural ce apăra interesele emi-

grației bulgare democrat-liberale din România. Redactor D.P. Voinikov. Colaboratori : D. Veliksin, Hristo Botev, V. D. Stoianov, V. Drumev, Liuben Karavelov ș.a.

Apare la București lucrarea lui G.S. Rakovski *Haiducii bulgari.*

La 8/20 octombrie a murit, la București, G. S. Rakovski.

Liuben Karavelov scrie în rusește cunoscuta sa nuvelă *Bulgari din vremea veche.*

1868 *iunie.* Ia ființă Comunitatea bulgară, organizație politică a emigrației liberale bulgare din România.

6 iulie. Trece în Bulgaria pe la Petroșani numeroasa ceată de haiduci a lui Hagi Dimitri. Ceata a fost pregătită și ajutată să treacă Dunărea de autoritățile românești. Haiducii urmăreau declanșarea unei răscoale generale antiotomane în Bulgaria. Moartea eroică a lui Hagi Dimitri a fost descrisă de Hristo Botev în poezia sa cu același nume.

1868 *20 decembrie.* S-a născut, la Varna, D. T. Strașimirov, fratele scriitorului Anton Strașimirov. Poet, critic, istoric literar și mai ales istoric. A scris prima istorie de mari proporții a răscoalei din aprilie 1876. A murit la 2 martie 1939 la Sofia.

1869 *24 mai.* S-a inaugurat școala bulgară din București, cursurile începînd la 15 septembrie. Casa în care a funcționat pînă în zilele noastre și care există și azi pe Calea Călărașilor a fost cumpărată prin subscripție publică. Între cei ce au subscris se află și C.A. Rosetti, care a dat 50 de galbeni. Printre profesorii școlii, în anii 1874—1875, a fost și Hristo Botev. Aci a funcționat un timp și redacția ziarelor *Otecestvo* și *Zname* și a revistelor *Znanie* și *Citaliște.*

25 mai. S-a născut, la Tiraspol, beletristul bulgar G. P. Stamatov.

30 septembrie. A luat ființă, la Brăila, din inițiativa lui Marin Drinov, Vasil Drumev, V. D. Stoianov, Neșo Boncev ș.a. *Societatea Literară Bulgară.* La început ea și-a îndreptat atenția mai ales asupra studiilor istorice și filologice. După eliberarea Bulgariei, la 28 noiembrie 1878, societatea și-a mutat sediul la Sofia, iar din anul 1884 s-a transformat în *Academia Bulgară.*

16 octombrie. S-a născut la Biala Cercva, regiunea Tîrnovo, Țanko Bakalov Țerkovski, poet, scriitor și om politic. A murit la 2 mai 1926.

Apare la București ziarul satirico-umoristic *Tăpan,* sub redacția lui Ivan Mănzov.

La București apare ziarul *Otecestvo — Patria,* gazetă politică și culturală, exponent al intereselor emigrației bulgare burgheze conservatoare din România. Polemiza cu ziarele *Dunavska Zora, Svoboda* ș.a.

Ia ființă Comitetul central revoluționar de la București, condus de Liuben Karavelov.

Apar la Brăila două culegeri de poezii ale lui Dobri Voinikov.

Apare la Bucureşti ziarul *Svoboda* sub redacţia lui Liuben Karavelov. Ziarul era organul Comitetului central revoluţionar din Bucureşti. Colaboratori : Hristo Botev, Vasil Levski, Ivan Vazov ş.a. După o scurtă întrerupere ziarul apare sub numele de *Nezavisimost (Independenţa)*.

La Constantinopol apare ziarul *Pravo* sub redacţia lui Ivan Naidenov, organ social, politic şi cultural, exponent al burgheziei bulgare din Turcia şi potrivnic mişcării revoluţionare.

1870 *28 februarie*. Înfiinţarea Exarhiei bulgare de la Constantinopol.
Înfiinţarea organizaţiei revoluţionare din Bulgaria de către Vasil Levski.

1870 La Brăila apare ziarul umoristic cu tendinţe democratice *Hităr Petăr*. Redactor Anghelache Savici.

La Constantinopol apare revista cultural-ştiinţifică *Citalişte*, condusă de P.R. Slaveikov, Marco D. Balabanov ş.a. Colaboratori : Ivan Vazov, D.P. Voinikov, Marin Drinov.

La Brăila apare *Periodicesko Spisanie*, revista Societăţii literare bulgare din acelaşi oraş. Redactor V. D. Stoianov. Colaboratori : Marin Drinov, Vasil Drumev, Ivan Vazov ş.a.

1871 *21 martie*. A murit la Craiova Dr. P. Beron, autorul primului abecedar bulgar, tipărit la Braşov (1824), prin care militează pentru introducerea învăţămîntului modern în Bulgaria, după modelul văzut în Ţara Românească.

20 aprilie. La Galaţi, Hristo Botev scrie *Simbolul Credinţei Comunei bulgare*.

La Bucureşti apare *Libertatea*, suplimentul românesc al ziarului bulgar *Svoboda*, ambele sub redacţia lui Liuben Karavelov.

La Brăila apar în acest an drama *Velislava* de Dobri Voinikov şi poemul *Kărvava kuşulea (Cămaşa însîngerată)* de Raiko Jinzifov.

La Bucureşti apar nuvelele lui Liuben Karavelov *Hagi Nicio*, iar în ziarul *Svoboda* povestirile *Martirul* şi *Doncio*. Ele au fost traduse în limba română în 1956.
Tot în acest ziar apar acum poeziile lui Botev *Împărţire* şi *Elegie*.

În *Revista periodică*, nr. 2, organ al Societăţii Literare Bulgare, apare pozeia *Borba (Lupta)*, prima poezie tipărită de poetul Ivan Vazov.

1871 Apare, la Bucureşti, comedia *Civilizaţia rău înţeleasă* de Dobri Voinikov, lucrare dramatică în care se reflectă puternica influenţă a teatrului lui Vasile Alecsandri.

La Brăila apare *Urcarea pe tron a lui Krum cel Groaznic*, dramă de Dobri Voinikov.

La Brăila Anghelaki Savici publică lucrarea *Insurgenţii bulgari de la 1868 sub comanda lui Hagi Dimitri şi Ştefan Caragea.*

La Brăila apare ziarul *Duma na bălgarskite emigranti,* sub redacţia lui Hristo Botev. Aici şi-a publicat poetul o parte din poezii şi din articolele sale politice.

1872 *aprilie.* Contopirea organizaţiei revoluţionare din Bulgaria a lui Vasil Levski cu Comitetul central revoluţionar bulgar din Bucureşti, condus de Karavelov.

1872 *15 iunie.* S-a născut, la Varna, beletristul, publicistul şi dramaturgul Anton Straşimirov.

Apare drama *Ivanko* a lui Vasil Drumev, cea mai reuşită lucrare dramatică bulgară de dinaintea eliberării. Piesa se joacă şi astăzi.

Apare la Bucureşti, în limba bulgară, cunoscuta nuvelă a lui Karavelov *Bulgari din vremea veche* şi povestirile *Neda* şi *Săracul bogat,* traduse în româneşte în 1956.

1873 6 *februarie.* Vasil Levski este spînzurat la Sofia.

1873 7 *noiembrie.* S-a născut, la Stara Zagora, Gheorghi Bakalov, fruntaş socialist şi important critic literar.

La Bucureşti apare ziarul umoristic *Budilnik,* gazetă satirică cu tendinţe revoluţionar-democratice. Redactor Hristo Botev. Aici i s-au publicat poeziile *Sf. Gheorghe* şi *Patriotul.*

La Constantinopol apare ziarul *Şutoş,* gazetă satirică şi umoristică cu tendinţe liberal-democratice. Redactor P. R. Slaveikov.

Hr. Botev publică în ziarul *Nezavisimost (Independenţa),* ce apărea la Bucureşti, poeziile sale *Hagi Dimitri, Rugăciunea mea* ş.a.

1874 La Bucureşti apare ziarul politic şi literar *Zname,* sub redacţia lui Hristo Botev.

La Constantinopol apare ziarul *Vek,* gazetă social-politică cu tendinţe reformiste. Redactor Marko D. Balabanov.

La Constantinopol apare ziarul *Napredăk,* sub redacţia lui Ivan Naidenov. Gazeta, avînd tendinţe reformiste, era continuarea ziarului *Pravo.*

1875 *25 iunie.* S-a născut, la Stara Zagora, poetul, beletristul şi dramaturgul Kiril Hristov.

12 august. Comitetul central revoluţionar bulgar din Bucureşti ia hotărîrea dezlănţuirii unei răscoale generale antiotomane în Bulgaria.
16 septembrie. Încercarea de a dezlănţui o răscoală antiotomană la Stara Zagora nu reuşeşte.
decembrie. Comitetul revoluţionar bulgar de la Giurgiu ia hotărîrea ca la 1 mai 1876 să înceapă răscoala în toată Bulgaria.

La Bucureşti apare revista literar-ştiinţifică *Znanie,* sub redacţia lui Liuben Karavelov.

La Bucureşti apare ziarul politic şi literar *Balkanul* sub redacţia lui K. Ţankov.

La Constantinopol apare revista ştiinţifică şi politică *Den*, sub redacţia lui S.S. Bobcev. Colaboratori : P. R. Slaveikov, Marko D. Balabanov, St. N. Mihailovski.

1876 *20 aprilie*. În Bulgaria, la Koprivştiţa, izbucneşte marea răscoală din aprilie.
16 mai. În fruntea unei mari cete organizată în România, Hristo Botev trece Dunărea pentru a sprijini răscoala din Bulgaria.

1876 *20 mai (1 iunie)*. Hristo Botev cade în luptă în fruntea cetei sale în Bulgaria.

20 iulie. La Bucureşti, se înfiinţează Societatea centrală bulgară de binefacere. Scopul secret al Societăţii era pregătirea şi trimiterea voluntarilor bulgari în Serbia pentru a participa la războiul sîrbo-turc.

4 decembrie. S-a născut, la Karnobat, poetul Dimităr Polianov, părintele poeziei proletare bulgare.

La Bucureşti apare ziarul politic şi cultural *Stara Planina*, sub redacţia lui S.S. Bobcev. Colaboratori : D. Veliksin, Ivan Vazov ş.a.

La Giurgiu apare ziarul *Nova Bălgaria* sub redacţia lui Hristo Botev, R. Blăskov şi St. Stambolov. Colaboratori : Ivan Vazov, F. Simidov ş.a.

Apare la Bucureşti volumul de poezii *Steag şi guslă* de Ivan Vazov.

1877, *aprilie*. Rusia declară război Turciei.
iunie. Trupele ruseşti trec Dunărea pe la Siştov.
16 iulie. Primele regimente româneşti trec Dunărea.

1877 *18 iulie*. S-a născut, în satul Bailovo, lîngă Sofia, Elin Pelin. Povestirile sale s-au tradus şi în româneşte (1933, 1936, 1951, 1964, 1966 şi 1967).

9 august. Luptele de la pasul Şipka din Bulgaria.
30 august. Cucerirea redutei Griviţa de armatele române şi ruse.
noiembrie. Căderea Plevnei.

La Bucureşti apare volumul de poezii *Durerile Bulgariei* de Ivan Vazov.

Apare la Ploieşti ziarul politic şi literar *Independenţa naţională*. Redactor Ivan Kărşovski.

La Bucureşti apare ziarul *Sekidnevni novinar* şi revista *Slaviansko bratstvo (Frăţia slavă)*.

1878 *1 ianuarie*. S-a născut, la Cirpan, marele poet şi dramaturg bulgar Peio K. Iavorov.

Hotărîrile Congresului de la Berlin, care le modifică pe cele ale păcii de la San Stefano din acelaşi an, aduc eliberarea Bulgariei de sub dominaţia otomană. Se înfiinţează Principatul autonom al Bul-

gariei (între Dunăre şi Balcani) condus de un principe ales şi Rumelia Orientală (la sud de Balcani), provincie autonomă sub directa autoritate politică şi militară a sultanului. Rumelia era condusă de un guvernator creştin numit de sultan.

5 octombrie. S-a născut, la Ruse, istoricul, criticul literar şi etnograful Mihail Arnaudov.

Apare la Bucureşti culegerea de poezii *Mîntuirea* de Ivan Vazov.

1879 *18 ianuarie.* S-a născut, la Ştip, Alexandru Balabanov, poet, beletrist, critic literar şi mare învăţat bulgar.

Apare la Bucureşti *La voix de la Bulgarie*, culegerea de poezii a lui Protici, cu poezii în limba franceză, bulgară, greacă şi română.

10 februarie. Deschiderea primei Adunări constituante de la Tîrnovo.

30 martie. S-a născut, la Sofia, dramaturgul bulgar Ştefan L. Kostov. Piesele sale se joacă şi astăzi.

aprilie. Votarea Constituţiei de la Tîrnovo, prima constituţie bulgară.
aprilie. Prima Mare Adunare Naţională alege ca prinţ al Bulgariei pe Alexandru Battenberg.
iunie. Formarea primului guvern bulgar în frunte cu conservatorul T. Burmov.

20 septembrie. S-a născut, la Elena, scriitorul Petko Todorov.

1880 *20 februarie.* S-a născut, la Aglen, lîngă Loveci, poetul şi publicistul Trifon Kunev.

9 noiembrie. S-a născut, la Jeravna, marele scriitor bulgar Iordan Iovkov.

1881 *aprilie.* Prinţul Alexandru Battenberg înlătură constituţia de la Tîrnovo. Începe regimul plenipotenţelor.

1881 *30 septembrie.* S-a născut, la Ciuprene, lîngă Vidin, filozoful, istoricul şi istoricul literar Mihail Dimitrov.

6 octombrie. S-a născut, la Stara Zagora, scriitorul Dimităr Podvărzaciov.

26 noiembrie. S-a născut, la Şumen, scriitorul Stilian Cilinghirov.

La Plovdiv apare revista *Nauka*, organ lunar al Societăţii ştiinţifico-literare din acelaşi oraş. Redactorul revistei a fost Ivan Vazov. Colaboratori : Constantin Velicikov, P.R. Slaveikov, S.S. Bobcev ş.a. Se publică lucrări literare cu tematică din lupta de eliberare naţională şi traduceri din lucrările marilor scriitori străini. Revista îşi încetează apariţia în 1883.

1882 *30 ianuarie.* S-a născut, la Pazargik, poetul Teodor Traianov. Împreună cu Ludmil Stoianov şi Ivan Radoslavov au redactat între anii 1921—1932 revista *Hiperion* — tribună a simbolismului bulgar. A murit la Sofia la 15 ianuarie 1945.

3 *februarie*. S-a născut, la Ruse, scriitorul Dobri Nemirov. A murit la 30 septembrie 1945.

27 *aprilie*. S-a născut, la Şumen, Boian Penev, cel mai de seamă istoric literar burghez, profesor de literatură bulgară şi literaturi slave la Universitatea din Sofia. Critic literar de seamă, a scris o istorie a literaturii bulgare în patru volume (1936), care nu şi-a pierdut nici azi actualitatea. A murit la 25 iunie 1927.

18 *iunie*. S-a născut, la Kovacevţi, lîngă Pernik, Gheorghi Dimitrov, fruntaş de seamă al mişcării revoluţionare muncitoreşti bulgare şi internaţionale, conducător de seamă al Partidului Comunist Bulgar şi al Internaţionalei Comuniste. A murit la 2 iulie 1949.

7 *decembrie* S-a născut, la Zemlen, lîngă Stara Zagora, scriitorul Gheorghi Raicev. A murit la 18 februarie 1944 la Sofia.

1883 18 septembrie. Se reinstaurează Constituţia de la Tîrnovo.

1883 6 *octombrie*. S-a născut, la Dreanovo, scriitorul şi dramaturgul Racio Stoianov, cunoscut mai ales prin drama sa *Meşterii* (1927). A murit la 12 ianuarie 1951 la Sofia.

26 *octombrie*. S-a născut, la Zaraievo, lîngă Rasgrad, istoricul şi criticul literar Malcio Nikolov.

4 *noiembrie*. S-a născut, la Burgas, scriitorul Vladimir Vasilev.

1883 Apare nuvela *Nemili-nedraghi (Oropsiţii)* de Ivan Vazov. Tradusă în româneşte în 1923 şi 1959.

1885 26 *mai*. S-a născut, la Stara Zagora, poetul Nicolai Liliev. A murit la 6 octombrie 1960 la Sofia.

6 *iunie*. S-a născut, la Lăjene, scriitorul Nikola Rakitin. A murit la 2 mai 1934.

Apare *Jurnal săvremennii pokazatel*, revistă social-economică, politică şi literară, sub redacţia lui D. Blagoev. Este prima revistă care şi-a propus răspîndirea ideilor socialiste în Bulgaria.

La Plovdiv apare revista literară *Zora*, sub redacţia lui Ivan Vazov. Dintre colaboratori, Konstantin Velicikov.

6 *septembrie*. Unirea Rumeliei Orientale cu Principatul Bulgariei.

1885 *noiembrie—martie 1886*. Războiul sîrbo-bulgar încheiat prin pacea de la Bucureşti.

1886 *9 august*. Detronarea prinţului Alexandru Battenberg.

1886 28 *august*. S-a născut, la Dobrici, scriitoarea şi poetesa Dora Gabe.

1886—1887 Bulgaria este condusă de o regenţă.

1887 *27 martie.* S-a născut, la Koprivştita, poetul Dimcio Debelianov. A murit pe front la 2 octombrie 1916.

7 iulie 1887 — 3 octombrie 1918. Domnia ţarului Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha.

26 octombrie. S-a născut la Bulgarkioi, lîngă Adrianopol, scriitorul Damian Kalfov.

4 noiembrie. S-a născut, în satul Gruinţi, lîngă Bosilegrad, scriitorul şi poetul Emanuil Popdimitrov.

1887—1895 Regimul lui Stambolov în Bulgaria.

1888 *6 februarie.* S-a născut, în satul Kovaceviţa, lîngă Blagoevgrad, scriitorul Ludmil Stoianov.

Înfiinţarea Universităţii din Sofia.

1889 *1 ianuarie.* S-a născut, în satul Kesarevo, lîngă Tîrnovo, scriitorul Nikolai Rainov. A fost şi profesor de istoria Artelor la Academia de Bele Arte (1927). A murit în mai 1954 la Sofia.

12 iunie. S-a născut, la Ihtiman, Ghencio Belev.

1 septembrie. Moare Zahari Stoianov, cunoscut scriitor şi om politic.

3 decembrie. S-a născut, la Plovdiv, scriitorul Stoian Zagorcinov.

24 decembrie. S-a născut, la Etropole, poetul Hristo Iasenov. Arestat în urma evenimentelor din septembrie 1923 şi din aprilie 1925, a fost ucis de poliţia fascistă la Sofia.

1890 *14 februarie.* S-a născut, la Ştip, filozoful şi criticul literar Teodor Pavlov.

20 martie. S-a născut, la Turia, lîngă Kazanlîc, scriitorul Ciudomir. Schiţele sale umoristice s-au tradus şi în româneşte.

20 august. S-a născut, la Sliven, scriitorul Konstantin Konstantinov.

1890—1891 La Sofia apare revista literară *Denniţa*, sub redacţia lui Ivan Vazov, una din cele mai bune reviste literare bulgare. Aci şi-a publicat scriitorul cîteva din nuvelele sale. La această revistă au colaborat scriitori şi critici literari de seamă ca: Mihalache Gheorghiev, Konstantin Velicikov, T.G. Vlaikov, St. Mihailovski, P.R. Slaveikov, Ivan Sişmanov, dr. K. Krăstev ş.a.

1891 *10 februarie.* S-a născut, în satul Dolna bela recika, lîngă Berkoviţa, poetul şi scriitorul Dimităr Osinin.

8 mai. S-a născut, la Lom, scriitorul şi istoricul literar Ţvetan Minkov.

20 iulie. S-a întemeiat Partidul Social Democrat Bulgar.

29 octombrie. S-a născut, în satul Havaklia, lîngă Lozengrad, scriitorul Konstantin Petkanov. A murit la 12 februarie 1952 la Sofia.

Apare cartea lui D. Blagoev *Ce este socialismul și dacă are teren de dezvoltare la noi*, prima lucrare oginală marxistă din Bulgaria.

1891—1896 Apare revista socialistă *Den*, sub redacția lui Ianko Sakăzov. Aici au colaborat scriitorii și poeții Țanko Țerkovski, Dimităr Polianov, Anton Strașmirov, Peio Iavorov ș.a.

1891—1893 Apar nuvelele și povestirile lui Ivan Vazov (vol. I—III). Multe din ele sînt traduse în limba română (1959—1963—1970).

1891—1933 Apare la Sofia revista ilustrată pentru probleme sociale și literare, *Svetlina*, sub redacția lui I. Mihailov. Revista apără pe plan social-politic pozițiile burgheze oficiale.

1892—1894 Apare ziarul *Rabotnik*, organul Partidului Social-Democrat Bulgar.

1893 *24 februarie*. S-a născut, la Kiustendil, scriitorul Krum Kiuliavkov. A murit la 20 decembrie 1955 la Sofia.

29 aprilie. S-a născut, la Sofia, poetesa bulgară Elisabeta Bagreana. Multe din poeziile ei sînt traduse în limba română.

1893—1895 Apar cele două volume de „schițe din viața capitalei" *Draski i șarki (Însemnări din fuga condeiului)* de Ivan Vazov.

1893—1900. Apare revista *Bălgarski Pregled*, la care scriu Ivan Vazov, Aleko Konstantinov,

Pencio Slaveikov, precum și învățați ca Ivan Sișmanov, V. Zlatarski, B. Țonev ș.a.

1894 *16 decembrie*. S-a născut, la Beala Slatina, poetul Nikolai Hrelkov.

31 decembrie. S-a născut, la Plovdiv, scriitoarea Ana Kamenova.

Apare cunoscutul roman *Sub jug*, de Ivan Vazov. S-a tradus și în românește în 1952.

Apare drama *Hășove (Cetașii)*, de Ivan Vazov, dramatizare a cunoscutei povestiri *Oropsiții (Nemili-nedraghi)*. Acțiunea se petrece la Brăila în rîndurile emigrației revoluționare bulgare.

1894—1915 Apare revista *Bălgarska sbirka*, sub redacția lui S.S. Bobcev și N. S. Bobcev. Deși pe plan politic revista se situează pe poziții reacționare, pe plan literar ea se află pe linie, în general, realistă. Printre colaboratori : Ivan Vazov, St. Mihailovski, Pencio Slaveikov, Elin Pelin ș.a.

1895 *15 ianuarie*. S-a născut, în satul Radnevo, lîngă Stara Zagora, poetul Gheo Milev. Poemul său *Septembrie* s-a tradus și în românește.

21 septembrie. S-a născut, în satul Borovan, regiunea Vrața, cunoscutul istoric și critic literar Gheorghi Țanev.

Apare cunoscutul roman al lui Aleko Konstantinov *Bai Ganiu*.

1896 *5 septembrie*. S-a născut, în satul Blăsnicevo (azi Rumeanţevo) lîngă Loveci, poetul Serghei Rumeanţev.

1897 *19 februarie*. S-a născut, la Sofia, poetul şi scriitorul Iordan Stubel.

Apare revista social-politică şi literară *Novo vreme*, organ ştiinţific şi teoretic al Partidului Social-Democrat Bulgar, iar din 1919 al Partidului Comunist Bulgar. Oprită de cenzură în septembrie 1923, a reînceput să apară în 1947.

16 septembrie. S-a născut, la Kruşevo, scriitorul Gheorghi Tomalevski.

28 septembrie. S-a născut, la Ţaribrod, scriitorul Vasil Pavurgiev.

2 noiembrie. S-a născut, la Draganovo, lîngă Gorna Oreahoviţa, poetul Asen Razţvetnikov.

A murit scriitorul Aleko Konstantinov.

1897—1937 Apare ziarul *Rabotniceski vestnik*, organ al Partidului Social-Democrat şi din 1919 organ al Partidului Comunist Bulgar.

1898 S-a născut în satul Kaleiţa, lîngă Troian, poetul Laliu Marinov (Lamar).

8 martie. S-a născut, la Kazanlîk, criticul literar Dimităr B. Mitov.

1898 *21 martie*. S-a născut, la Asenovgrad, poetul şi scriitorul Iordan Stratiev. Bun cunoscător al limbii şi literaturii române, a tradus din poeziile lui Mihai Eminescu, Ion Minulescu, din proza lui Cezar Petrescu, M. Sadoveanu şi L. Rebreanu. A tradus comedia *O scrisoare pierdută* de Ion Luca Caragiale.

14 septembrie. S-a născut, la Prilep, scriitorul Dimităr Talev. Romanul său *Sfeşnicul de fier* s-a tradus şi în limba română (1962).

30 septembrie. S-a născut, la Kukuş, poetul Hristo Smirnenski. Unele poezii ale lui s-au tradus şi în româneşte.

1 octombrie. S-a născut, în satul Marcea, lîngă Gabrovo, scriitorul Marko Marcevski. Două din romanele sale s-au tradus şi în româneşte (1956 şi 1961).

22 noiembrie. S-a născut, la Gorna Oreahoviţa, poetul Pantalei Mateev.

1899 *6 mai*. S-a născut, la Ruse, scriitorul Vladimir Polianov.

13 septembrie. S-a născut, în satul Draganovo, lîngă Gorna Oreahoviţa, poetul Vladimir Rusaliev.

1899—1905 Apare la Sofia revista *Letopisi* sub redacţia lui Konstantin Velicikov. Pe plan politic revista se situează pe linie conservatoare. Printre colaboratori, cu creaţii realiste, se află : Ivan Vazov, Mihalachi Gheor-

ghiev, Anton Straşimirov, Ţanko Ţerkovski ş.a.

1900 *2 ianuarie.* S-a născut, în satul Kăsovţi, lîngă Treavna, poetul Nikolai Marangozov.

13 iunie. S-a născut, la Kiustendil, poetesa şi scriitoarea Maria Grubeşlieva.

1901 *30 ianuarie.* S-a născut, la Lom, cunoscutul bibliograf şi critic literar Todor Borov.

25 mai. S-a născut, în satul Petrov dol, lîngă Provadia, scriitorul Vicio Ivanov.

26 noiembrie. S-a născut, la Sofia, poetul Dimităr Panteleev. Este unul dintre traducătorii lui Eminescu în limba bulgară.

Apare cartea lui Dimitrie Blagoev *Probleme social-literare,* în care se arată importanţa unor scriitori şi poeţi realişti bulgari ca: Hristo Botev, Aleko Konstantinov, T.G. Vlaikov ş.a.

Apare la Sofia revista literară *Naş jivot (Viaţa noastră),* sub redacţia lui Anton Straşimirov. Revista a avut mari întreruperi pînă la 1912 (1902—1905, 1908—1910). În anii 1910—1911 a apărut sub denumirea *Nabliudatel (Observatorul).* Revista se situează pe poziţii realiste, polemizînd cu cercul estetico-formalist din jurul revistei *Misăl,* redactată de D.R. Krăstev.

1902 *14 februarie.* S-a născut, la Radomir, scriitorul Svetoslav Minkov. Nuvelele sale s-au tradus şi în româneşte, în 1957 şi 1967.

25 februarie. S-a născut, la Kiustendil, istoricul şi criticul literar Gheorghi Konstantinov.

14 martie. S-a născut, la Tîrnovo, scriitorul Zdravko Srebrov.

14 martie. S-a născut, la Goleamo Dreanovo, lîngă Kazanlîc, poetul Nikola Lankov.

21 august. S-a născut, în satul Strajiţa, lîngă Tîrnovo, scriitorul Anghel Karaliicev. Povestirile şi poveştile sale pentru copii s-au tradus şi în româneşte.

16 septembrie. S-a născut, în satul Draganovo, lîngă Gorna Oreahoviţa, poetul şi dramaturgul Kamen Zidarov. Piesa sa *Blocada* s-a tradus şi în româneşte (1959).

16 octombrie. S-a născut, la Sevlievo, scriitoarea Fani Mutafova.

16 decembrie. S-a născut, la Pernik, scriitorul Krum Velkov. Romanul său *Satul Borovo,* apărut în 1933 şi reeditat de nouă ori pînă în 1960, a fost tradus şi în româneşte.

27 mai. S-a născut, la Pazargik, poetul Nikola Furnagiev.

10 iulie. S-a născut, la Elena, poetul Todor Ghenov.

10 *octombrie.* S-a născut, în satul Beliş, lîngă Troian, poetul Hristo Radevski. A tradus în bulgăreşte şi din poeziile lui Mihail Eminescu.

1903—1928 Apare revista literară şi social-politică *Democraticeski Pregled.* După 1905 este organul partidului radical. După 1923 susţine „Înţelegerea democratică".

1904 12 *ianuarie.* S-a născut, în satul Debăr, scriitorul Gheorghi Karaslavov. Romanul său *Noră,* precum şi unele nuvele ale sale au fost traduse şi în româneşte (1961 şi 1968).

12 *iunie.* S-a născut, la Salonic, poetul Atanas Dalcev.

27 *septembrie.* S-a născut, în satul Blateşniţa, lîngă Radomir, scriitorul Dimităr Anghelov.

4 *decembrie.* S-a născut, în satul Vraniak, lîngă Beala Slatina, scriitorul şi dramaturgul Orlin Vasilev. Piesele sale au fost jucate şi la Bucureşti. Nuvelele sale au fost traduse şi în româneşte (1954 şi 1970).
Apare primul volum din nuvelele şi povestirile lui Elin Pelin.

1904—1909 Apare la Sofia ziarul satiric *Bălgaran.* Este unul din primele ziare umoristice bulgare, care a contribuit la dezvoltarea literaturii satirice şi a caricaturii în Bulgaria. Printre colaboratori au fost : Alexandru Bojinov, Elin Pelin, D. Podvărzaciov ş.a.

1905 2 *ianuarie.* S-a născut, la Vraţa, scriitorul şi poetul Todor Harmangiev.

13 *octombrie.* S-a născut, la Aglen, lîngă Lukovit, scriitorul Ilia Volen.

17 *noiembrie.* S-a născut, la Ruse, scriitorul Pavel Spasov. Romanul său *Pîinea poporului,* apărut în 1956, s-a tradus şi în româneşte (1962).

1906 7 *octombrie.* S-a născut la Vidin poetul şi scriitorul Anghel Todorov. A tradus din poeziile lui Mihai Beniuc.

1906 20 *octombrie.* S-a născut, în satul Jeableanov, lîngă Radomir, scriitorul şi ziaristul Slavcio Vasev. A fost redactorul revistei *Prostori* (1828—1829), preşedintele Uniunii ziariştilor bulgari şi redactor şef al revistei *Literaturen front.*

2 *noiembrie.* S-a născut în satul Slavotin, lîngă Mihailovgrad, scriitorul Emil Koralov.

26 *noiembrie.* S-a născut, în satul Katuniţa, lîngă Kotel, scriitorul Dimităr Gundev.

A apărut importanta lucrare a lui Dimităr Blagoev *Contribuţii la istoria socialismului în Bulgaria.*

1907 31 *ianuarie.* S-a născut, în Burgas, poetesa Pavlina Stanceva.

15 februarie. S-a născut, la Tîrnovo, Emilian Stanev. Nuvelele sale s-au tradus în românește (1966).

7 iunie. S-a născut, în satul Baliuvița, lîngă Berkovița, poetul Mladen Isaiev.

15 iunie. S-a născut, la Sofia, eseistul și scriitorul bulgar Boian Bolgar.

22 februarie. S-a născut, la Țaribrod, scriitorul Krum Vălkov.

1908 *5 aprilie*. S-a născut, la Gorno Brodi, scriitorul Krăstio Belev.

12 septembrie. S-a născut, la Vîrșeț, lîngă Berkovița, scriitorul Lăcezar Stancev.

22 septembrie (4 octombrie, stil nou). Se proclamă independența Bulgariei.

1909 *19 martie*. S-a născut, la Sofia, scriitorul Petăr Slavinski.

25 iunie. S-a născut, la Loveci, scriitorul Dimităr Dimov. Romanul său *Suflete osîndite* a fost tradus și în românește (1967). Este și autorul romanului *Tutun*, tradus de asemenea în românește.

27 iunie. S-a născut, la Gabreșovți, lîngă Kiustendil, scriitorul Krum Grigorov. Unele nuvele ale sale s-au tradus și în românește (1963).

22 august. S-a născut, în satul Liliace, lîngă Vrața, scriitorul Stoian T. Daskalov. Romanul său *Drum* s-a tradus în românește.

10 octombrie. S-a născut, la Koprivștița, poetul Atanas Dușkov.

2 noiembrie. S-a născut scriitorul Ivan Ruj, la Popovo.

24 noiembrie. S-a născut, la Bansko, poetul revoluționar Nikola Vapțarov. Poeziile sale au fost traduse în românește (1952 și 1961).

1910 *10 octombrie*. S-a născut, în satul Smolsko, lîngă Pirdop, istoricul, folcloristul și criticul literar Petăr Dinekov.

1911 *11 noiembrie*. S-a născut, la Vidin, scriitorul și criticul literar Pantelei Zarev.

7 decembrie. S-a născut, în satul Papreș, lîngă Pavlicheni, scriitorul și criticul literar Pencio Penev.

Apare cel de al doilea volum de nuvele și povestiri al scriitorului Elin Pelin.

Societatea literară bulgară, înființată în 1869 la Brăila și mutată după eliberarea Bulgariei la Sofia, își ia numele de Academia Bulgară de științe.

1912 *11 ianuarie*. S-a născut, la Loveci, scriitorul Ivan Martinov.

19 martie. S-a născut, în satul Beşoviţa, lîngă Vraţa, scriitorul Dimităr Ceavdarov-Celkaş.

28 mai. A murit, în Italia, poetul Pencio Slaveikov. Poeziile sale s-au tradus şi în româneşte.

7 iulie. S-a născut, în satul Skomlea, lîngă Belogragik, poetul şi dramaturgul Lozan Strelkov.

21 septembrie. S-a născut la Vidin scriitorul Gheorghi Dimitrov Goşkin.

5 octombrie. Începe primul război balcanic.

25 decembrie. S-a născut la Rebărkovo, lîngă Vraţa, poetul Ivan Burin.

1913—1914 şi *1919—1920* Apare la Sofia revista *Borba,* redactată de membrii Partidului Social-Democrat, printre care G. Bakalov şi Krăstio Rakovski. Din 1919 este organul stîngii din Partidul Social-Democrat, după care devine organ al Partidului Comunist Bulgar, avînd ca redactor pe Gh. Bakalov. Printre colaboratori apar : Dimităr Polianov, Nikolai Liliev, N. Rakitin ş.a.

1913—1914 şi *1919—1935* Apare revista literară *Listopad.* Printre colaboratori îi găsim pe poeţii Kiril Kristov, Nikolai Rainov, Pencio Slaveikov, D. Debelianov şi scriitorii T. G. Vlaikov, G. P. Stamatov, Petko Todorov. ş.a.

Redactorul revistei a fost scriitorul Dimităr Babev.

1913 *16 iulie.* Începe cel de al doilea război balcanic.

1914 *7 mai.* S-a născut la Rakoviţa, lîngă Kula, scriitorul Andrei Guleaşki. Romanele sale *Satul Vedrovo* şi *Aventurile lui Avakum Zahov* au fost traduse şi în româneşte (1968).

15 iunie. S-a născut, în satul Iasen, lîngă Plevna, poetul Alexandru Muratov. A tradus şi din Eminescu.

31 iulie. S-a născut, în satul Kereka, lîngă Gabrovo, scriitorul Kamen Kalcev. Romanul său *Cei doi din oraşul nou* s-a tradus şi în româneşte (1967).

29 octombrie. A murit scriitorul Peio Iavorov.

9 noiembrie. S-a născut, la Sofia, scriitorul Pavel Vejinov. Cîteva din povestirile sale s-au tradus şi în româneşte (1950, 1953 şi 1957).

Apare revista literară *Zveno,* la care au scris poeţii simbolişti din Bulgaria. Redactorul revistei a fost scriitorul Dimităr Podvărzaciov.

1915 *25 aprilie.* S-a născut, la Haskovo, istoricul şi criticul literar Liubomir Tenev.

7 septembrie. S-a născut, la Burgas, istoricul şi criticul literar Stefan Karakostov.

1 octombrie. Bulgaria intră în primul război mondial.

27 noiembrie. S-a născut, la Kiustendil, criticul literar Efrem Karanfilov.

1916 *16 decembrie.* S-a născut, la Şumen, poetul Ivan Peicev.

1916—1924 A apărut la Sofia revista umoristică *Bălgaran.* Pînă la finele primului război mondial s-a situat pe poziţii şoviniste, reacţionare. După război atitudinea revistei se schimbă şi printre colaboratori găsim şi pe poetul Hristo Smirnenski.

1918 *29 iulie.* S-a născut, la Sofia, scriitorul Emil Manov.

27 septembrie. Răscoala soldaţilor. La Radomir aceştia proclamă Bulgaria repulică. În zilele următoare 28—30 septembrie forţele răsculaţilor sînt înfrînte în satul Vlădaia la marginea Sofiei.
29 septembrie. Bulgaria semnează armistiţiul cu Puterile Antantei la Salonic.
3 octombrie. Ţarul Ferdinand abdică în favoarea fiului său Boris.

1919 *4 aprilie.* S-a născut, la Stara Zagora, poetul Veselin Hancev.

25—27 mai. Cel de al XXII-lea Congres al Partidului Social-Democrat Bulgar înfiinţează Partidul Comunist Bulgar.

19 iunie. S-a născut, la Sofia, scriitorul Bogomil Rainov, din lucrările căruia s-au tradus şi în româneşte.

29 august. S-a născut, în satul Troianovo, lîngă Burgas, criticul literar Peniu Rusev.

15 septembrie. S-a născut, în satul Iavorovo, din munţii Rodopi, scriitorul Nikolai Haitov. Unele din nuvelele sale s-au tradus şi în româneşte (1969).

27 noiembrie. Bulgaria semnează tratatul de pace de la Neuilly.

1919 *26 decembrie—1920 19 februarie.* Greva generală a feroviarilor şi a funcţionarilor de poştă, telegraf, telefon din întreaga Bulgarie.
1919 *21 mai—1923 9 iunie.* Guvernarea partidului agrarian condus de Alexandru Stamboliiski.

1919—1920 A apărut la Sofia revista literară *Vezni,* la care au scris poeţii modernişti. Redactorul revistei a fost Gheo Milev.

1919—1921 A apărut la Sofia revista social-literară *Slănţe,* avînd ca redactori pe V. Dobrinov şi Hr. Borina. Revista a încercat să unifice diferitele curente literare burgheze din Bulgaria, îndată după primul război mondial.

1920 *9 ianuarie.* S-a născut, la Tîrnovo, scriitorul Ştefan Dicev.

5 *februarie*. S-a născut, la Sofia, Leda Mileva. Poeziile ei pentru copii s-au tradus și în românește (1964).

22 *aprilie*. S-a născut, la Sofia, poetul Valeri Petrov.

12 *iunie*. S-a născut, la Cirpan, scriitorul Vaselin Iosifov.

12 *octombrie*. S-a născut, la Sliven, scriitorul umorist bulgar Petăr Neznakomov. Unele din povestirile sale umoristice s-au tradus și în românește (1965).

1920—1944 Apare la Sofia revista *Zlatorog*. În general, pe tărîmul criticii literare, revista se situează pe poziții idealiste burgheze. Colaborează o serie de scriitori și poeți realiști ca : G. S. Stamatov, Iordan Iovkov, Emilian Stanev, Svetoslav Minkov și poeții N. Furnagiev, Elisaveta Bagreana ș.a.

1921 23 *februarie*. S-a născut. la Stara Zagora, criticul literar Stoian Karolev.

28 *septembrie*. S-a născut, în satul Văbel, lîngă Tîrgoviște, scriitorul Nikolai Zidarov.

15 *iunie*. A murit scriitorul Petko Todorov.

1921—1937 Apare revista *Razvigor* sub redacția lui Alexandru Balabanov, Elin Pelin ș.a. Mai ales în primii ani revista s-a situat pe poziții realiste.

1921—1923 Apare revista *Hiperion*, sub redacția poeților Liudmil Stoianov, Todor Traianov și Ivan Radoslavov.

1922 2 *ianuarie*. S-a născut, la Beala Slatina, poetesa și scriitoarea Blaga Dimitrova. Romanul ei *Ocolul* s-a tradus în românește (1970).

28 *ianuarie*. S-a născut, la Vrața, poetul și scriitorul Țvetan Anghelov.

14 *octombrie*. S-a născut, la Lukovit, criticul literar Rozalia Likova.

1923 1 *ianuarie*. S-a născut, la Kîrjali, scriitorul David Ovadia.

5 *aprilie*. S-a născut, la Varna, poetul și scriitorul Bojidar Bojilov.

22 *aprilie*. S-a născut, la Sliven, poetul Radoi Ralin. A tradus în bulgărește și din poeziile lui Eminescu.

18 *iunie*. A murit poetul Hristo Smirnenski.

9 *iunie*. Lovitura de stat militaro-fascistă împotriva regimului agrarian al lui Alexandru Stamboliiski. Formarea guvernului fascist condus de Alexandru Țankov.

septembrie. Marea insurecție antifascistă din Bulgaria.

1923—1925 Apare la Sofia revista literară *Nov păt*, sub redacția lui Gheorghi Bakalov.

Apără poziţiile Partidului Comunist Bulgar aflat în ilegalitate. Colaborează scriitori şi poeţi ca N. Hrelkov, Asen Razţvetnikov, Anghel Karaliicev, Kamen Zidarov, N. Furnagiev, Todor Pavlov, Gheorghi Ţanev ş.a.

1924 7 *mai*. A murit la Sofia Dimităr Blagoev.

1924 *6 decembrie*. S-a născut, în satul Orizovo, lîngă Stara Zagora, scriitorul Pavel Matev. A tradus în bulgăreşte unele din poeziile lui M. Beniuc.

9 decembrie. S-a născut, în satul Smeadovo, lîngă Şumen, scriitorul Dimităr Dobrevski.

1924—1925 Apare la Sofia revista umoristică *Zvănar*. Revista se situează pe cele mai progresiste poziţii, avînd colaboratori dintre scriitorii comunişti şi agrarieni. A luptat împotriva teroarei fasciste şi apariţia ei a fost oprită de către cenzură. Redactorii revistei au fost Krum Kiuliavkov şi T. Izmirliev.

1924—1925 A apărut la Sofia revista literară antifascistă *Plamăk,* avînd ca redactor pe Gheo Milev. Aci a apărut pentru prima dată poemul *Septembrie* a lui Gheo Milev. Revista a publicat articole, versuri şi proză prin care demasca regimul burghez şi îşi exprima încrederea în victoria socialismului.

1924—1925 A apărut la Sofia gazeta *Naşi dni,* organ local al Partidului Comunist Bulgar. Redactorii erau D. Polianov şi Teodor Pavlov. Ziarul avea şi un supliment literar la care colaborau : N. Furnagiev, A. Karaliicev, Emil

Koralov, Gheorghi Ţanev, Asen Razţvetnikov ş.a.

1925 *aprilie*. Poetul Serghei Rumianţev este ucis în închisoare.

mai. Poetul Gheo Milev este ucis de poliţia guvernului Ţankov.

14 iulie. S-a născut, în satul Beala, lîngă Sliven, poetul şi dramaturgul Gheorghi Djagarov. Piesa sa *Procurorul* s-a jucat la Londra şi la Praga. Este preşedintele Uniunii Scriitorilor Bulgari.

7 august. S-a născut, în satul Obnova, regiunea Plevna, poetul Kliment Ţacev. Piesa sa *Din prea multă dragoste* s-a tradus în româneşte şi s-a şi jucat pe scenele româneşti. Poetul a scris o serie de articole despre literatura noastră contemporană.

31 august. S-a născut, la Sofia, scriitorul Atanas Nakovski.

9 noiembrie. S-a născut, în satul Goleama Brestniţa, lîngă Loveci, poetul Vătio Rakovski. A tradus în bulgăreşte din poeziile lui Mihai Eminescu.

1925—1933 Apare la Sofia revista antifascistă *Nakovalnia,* sub redacţia lui Dimităr Polianov. A apărut săptămînal cu colaborarea tinerilor poeţi şi scriitori proletari şi a jucat un rol important în întărirea conştiinţei revoluţionare a maselor. În 1933, apariţia ei a fost oprită de cenzură.

1925—1943 A apărut la Sofia revista *Bălgarska Misăl*, sub redacţia profesorului Mihail Arnaudov. În problemele sociale revista se situează pe poziţii burgheze. Din punct de vedere literar se situează pe poziţiile realismului critic.

1926 *9 martie*. S-a născut la Jivovţi, lîngă Mihailovgrad, poetul Ivan Davidkov.

4 aprilie. S-a născut, la Bălgarski Izvor, lîngă Loveci, poetul Dimităr Vasilev.

2 mai. A murit scriitorul Ţanko Ţerkovski.

11 mai. S-a născut, la Mihailovgrad, scriitorul Dragomir Asenov.

15 mai. S-a născut, la Mihailovgrad, scriitorul Stoian Petrov.

Apare romanul *Horă* de Anton Straşimirov. S-a tradus în româneşte în 1966.

1926—1927 Apare săptămînalul *Vedrina*, gazetă literară antifascistă, avînd ca redactor pe scriitorul Anton Straşimirov. Lupta împotriva regimului fascist şi cerea amnistie generală pentru condamnaţii politici. La această gazetă au colaborat mulţi scriitori progresişti.

1926 Apare volumul de poezii *Cîntece romantice* de Teodor Traianov.

1927 *22 martie*. S-a născut în satul Stoianovo, lîngă Berkoviţa, poetul Nikolai Sokolov.

30 martie. S-a născut, în satul Pordim, lîngă Plevna, poetul Ivan Radoev. A tradus şi din poezia românească.

4 mai. S-a născut, la Loveci, scriitoarea Liliana Alexandrova. Romanul ei *Există o fericire* a fost tradus şi în româneşte (1964).

12 iulie. S-a născut, la Iambol, poetul Dimităr Dublev.

30 august. S-a născut, în satul Malka Brestniţa, lîngă Teteven, poetul Naiden Vîlcev.

29 septembrie. S-a născut, la Sofia, scriitorul Dimităr Gulev.

10 noiembrie. S-a născut, la Peruştiţa, scriitoarea Liliana Daskalova.

A luat fiinţă Partidul muncitoresc bulgar, organizaţie legală a Partidului Comunist Bulgar.

Apare ziarul *Rabotnicesko delo*, organ al Partidului muncitoresc bulgar. Din anul 1935 apare ilegal.

3 august. A murit scriitorul Stoian Mihailovski.

Apar povestirile lui Iovkov, *Legende din Stara Planina*, traduse şi în româneşte (1966).

1927—1929 A apărut la Sofia săptămînalul literar bulgar *Literaturni novini,* sub redacția lui D. B. Mitov și V. Puntev. Printre colaboratori : Nikolai Rainov, Teodor Traianov, Nikolai Furnagiev.

1928 *6 iunie.* S-a născut, în satul Dermanți, lîngă Loveci, scriitorul Todor Monov.

10 iunie. S-a născut, la Dreanovo, scriitorul Petăr Bonev.

1928—1944 Apare, la Sofia, săptămînalul literar *Literaturen glas,* sub redacția lui D. B. Mitov. În probleme literare se situează pe poziții realiste. După 1930 publică și lucrările unor scriitori antifasciști. Printre colaboratori : Asen Zlatarov, Anton Strașimirov, Liudmil Stoianov, Andrei Protici, și profesorii N. Arnaudov, A. Balabanov, P. Dinekov ș.a.

1928—1941 Apare revista literară *Svetlostrui,* întîi la Ruse, iar din 1936 la Sofia. Se situează pe poziții progresiste și umaniste. Colaborează Gheorghi Karaslavov, Liudmil Stoianov, Maria Grubeșlieva, Nikolai Hrelkov. În 1941 revista a fost oprită de cenzură.

1928 Apare romanul lui Iovkov, *Nopți la hanul din Antimovo.* A fost tradus și în românește (1933).

1929 *2 aprilie.* S-a născut, la Troian, criticul literar Minko Nikolov.

17 aprilie. S-a născut, la Sofia, poetesa Liliana Ștefanova.

3 iulie. S-a născut, la Sliven, poetesa Stanka Penceva.

16 octombrie. S-a născut, în satul Kalimanița, scriitorul Iordan Radicikov. Din povestirile lui s-au tradus și în românește.

1929—1934 Apare la Sofia săptămînalul literar *RLF (Rabotniceski literaturen front).* Este organul literar al Partidului Comunist Bulgar, avînd ca redactor pe poetul Hristo Radevski. Printre colaboratori : Gheorghi Karaslavov, Mladen Isaiev, Ivan Ruj, Gheorghi Bakalov, Todor Pavlov ș.a.

1929—1932 Apare la Sofia revista de cultură și artă *Novis.* Redactorul revistei a fost poetul Lamar. Revista luptă pentru o artă realistă, revoluționară și publică traduceri din operele scriitorilor sovietici.

1930 *7 mai.* S-a născut, în satul Dobromilka, lîngă Gabrovo, poetul Penio Penev.

10 iulie. S-a născut, în satul Gorna Lipnița, regiunea Tîrnovo, scriitorul Serafim Severneak.

11 decembrie. S-a născut, la Gorna Oreahovița, poetul Plamen Țonev.

1930—1934 A apărut la Sofia săptămînalul *Pogled* sub redacția scriitorului Gheorghi Ka-

raslavov. Revista promovează pozițiile politice ale Partidului Comunist Bulgar, demască fascismul bulgar și cel german și italian, publică materiale în legătură cu procesul de la Leipzig al lui Gheorghi Dimitrov, și despre construcția socialismului în Uniunea Sovietică.

1930—1934 Apare la Sofia *Eho*, organ legal al Partidului Comunist Bulgar. La acest ziar de informații au colaborat scriitorii progresiști bulgari. După lovitura de stat de la 19 mai 1934 ziarul a fost oprit de cenzură.

1931 *1 ianuarie*. S-a născut, în satul Cepărlianți, lîngă Sofia, poetul Părvan Stefanov.

7 noiembrie. S-a născut, la Sofia, poetul Orlin Orlinov.

11 noiembrie. S-a născut, în orașul Sandanski, poetul Petăr Karaangov.

1931—1934 Apare săptămînalul umoristic bulgar *Jupel*, organ al Partidului Comunist Bulgar. Redactorii revistei au fost Gheorghi Karaslavov și Alexandru Jendov. Au colaborat poeți și scriitori comuniști ca Hr. Radevski, G. Karaslavov ș.a.

1932 *13 februarie*. S-a născut, în satul Marcea, lîngă Garovo, poetul Marko Gancev.

27 martie. S-a născut, la Debăr, lîngă Plovdiv, poetul și scriitorul Slav Hr. Karaslavov.

27 martie. S-a născut la Sofia, scriitorul Slav Gh. Karaslavov.

Apare volumul *Poezii* de Nikolai Liliev.

1932—1934 Apare la Sofia revista bilunară *Zvezda*, sub direcția lui Gheorghi Bakalov. În probleme de critică literară ca și în toate direcțiile se plasează pe poziții marxist-leniniste. În 1934 revista a fost oprită de cenzură.

1933 *16 decembrie*. Gheorghi Dimitrov își ține cuvîntarea finală în procesul de la Leipzig.

1933 Apare săptămînalul umoristic *Bălgaran* redactat de N. Fol.

1934 *8 februarie*. S-a născut, la Burgas, scriitoarea Lada Galina. Romanul său *Culoarea izvoarelor* s-a tradus și în românește (1969).

19 mai. Lovitura de stat militaro-fascistă din Bulgaria.

14 iunie. Interzicerea activității partidelor politice în Bulgaria.

23 iulie. Bulgaria reia legăturile diplomatice cu Uniunea Sovietică.

1934—1935 Apare la Sofia săptămînalul literar și artistic *Literaturen Pregled*. Revista se situează pe poziții antifasciste și are colaborarea unor scriitori ca Gh. Karaslavov, Hr. Radevski, N. Lankov, Lamar ș.a. Redactorul revistei a fost Liudmil Stoianov.

1935 *18 ianuarie*. S-a născut, la Sliven, poetul Damián Damianov.

29 aprilie. S-a născut, la Troian, poetul Liubomir Levcev.

28 iulie. S-a născut, la Sofia, poetul Vladimir Başev.

noiembrie. În Bulgaria se instaurează dictatura fățişă monarho-fascistă.

1935 Apare nuvela de mare întindere *Holera* a lui Liudmil Stoianov. A fost tradusă şi în româneşte (1960).

1935—1936 Apare la Sofia revista literară săptămînală *Kormilo* sub redacția lui Pantelei Mateev. Revista reuşeşte să grupeze în jurul ei pe scriitorii, artiştii şi oamenii de cultură progresişti de diferite convingeri politice, care luptau împotriva fascismului şi a războiului.

Apare la Sofia revista marxistă *Nova Literatura*, sub redacția lui Gheorghi Bakalov. În 1936 şi-a schimbat titlul în *Misăl*. Revista a promovat politica Partidului Comunist Bulgar şi s-a bucurat de colaborarea tuturor scriitorilor progresişti.

1936 Apare la Sofia revista literară săptămînală *Gorciv smeah*, organ al Partidului Comunist Bulgar. Sub masca literaturii umoristice se promova linia Partidului Comunist Bulgar. Printre colaboratori, caricaturiştii I. Beşkov, St. Venev şi scriitorii Krum Grigorov, Krum Vălkov ş.a.

Apare volumul lui Elin Pelin *Sub bolta de viță a mînăstirii.*

Apare *Istoria literaturii moderne bulgare*, în patru volume, de Boian Penev.

Apare volumul de poezii *Inimă de om* de Elisaveta Bagreana.

Apar foiletoanele lui Elin Pelin în volumul *Eu, tu, el.*

1937 *16 octombrie*. Moare scriitorul Iordan Iovkov.

1938 Apare romanul lui Dimităr Dimov — *Locotenentul Benz.*

1938—1943 Apare la Sofia revista lunară pentru ştiință şi cultură *Naucen pregled*. A fost o publicație legală a Partidului Comunist Bulgar. Printre colaboratori: Pantelei Zarev, Maria Grubeşlieva ş.a. Revista a încercat să grupeze intelectualitatea antifascistă şi s-o îndrumeze pe linia politică a Partidului Comunist Bulgar.

1938—1943 La Sofia apare revista literară *Izkustvo i kritika*, sub redacția lui Gheorghi Țanev. Revista se situează pe poziții estetice progresiste, avînd printre colaboratori pe Gheorghi Karaslavov, St. T. Daskalov, Valeri Petrov, Orlin Vasilev, Bogomil Rainov, Hristo Radevski ş.a.

1939 *14 iunie*. A murit Gheorghi Bakalov.

27 *septembrie*. Moare dramaturgul bulgar St. L. Kostov. Piesa sa *Mina de aur* s-a jucat la Bucureşti între cele două războaie mondiale.

1940 Apare volumul de poezii *Motorni stihove* al poetului Nikola Vapţarov.

1941 La Sofia apare săptămînalul literar *Literaturen kritik*, avînd ca redactor pe Nikola Vapţarov. Revista se situează pe cele mai progresiste poziţii. După 19 numere a fost oprită de cenzură.

1942 Apare romanul *Snaha (Noră)* al scriitorului Gheorghi Karaslavov. Romanul s-a tradus şi în româneşte (1968).

1943 23 *mai*. A murit scriitorul Emanuil Popdimitrov.

1944 9 *septembrie*. Ziua eliberării Bulgariei de sub jugul fascist.

C.V.

LIUBEN KARAVELOV

S-a născut la Koprivştiţa, în 1834, şi a studiat la şcoala grecească şi apoi la cea bulgărească din Plovdiv. Şi-a desăvîrşit studiile la Universitatea din Moscova. Aici a publicat în 1861 o lucrare asupra folclorului bulgar. În 1867 Karavelov s-a stabilit la Belgrad în calitate de corespondent al unor ziare ruseşti. Atitudinea, concepţiile sale revoluţionare, ca şi alte evenimente l-au silit să plece în vara anului 1869 la Bucureşti unde a rămas pînă la eliberarea Bulgariei. La Bucureşti Karavelov ajunge repede în fruntea Comitetului revoluţionar bulgar care îşi avea sediul aici. El înfiinţează şi conduce ziarele *Svoboda (Libertatea* — 1870) şi apoi *Nezavisimost (Independenţa* — 1873). Din 1875 editează revista ştiinţifică şi literară *Znanie (Ştiinţa)*. A fost alături de Rakovski, Levski şi Botev, unul din marii revoluţionari bulgari şi singurul care a ajuns să-şi vadă patria eliberată de sub dominaţia otomană. A murit în 1879 la Russe.

Folclorist, scriitor, publicist, poet, traducător şi luptător revoluţionar, Karavelov a consolidat prin cele 25 de nuvele şi povestiri ale sale publicate în perioada 1868—1878, genul scurt în literatura bulgară. Prin scrierile sale el a scos nuvela din fă-

gașul romantico-sentimental pe care începuse a se angaja, îndrumînd-o pe calea realismului și exercitînd o puternică influență asupra unor scriitori de mai tîrziu ca Zahari Stoianov, Ivan Vazov, Elin Pelin ș.a. Cea mai reușită din creațiile sale literare este nuvela *Bulgari din vremea veche*, tipărită întîi în rusește în 1867 și apoi în bulgărește, la București, în 1872. Este o prezentare vie a orășelului său natal, cu moravurile lui patriarhale, cu obiceiurile, folclorul și tradițiile bulgare atît de bine păstrate. Tot la București Karavelov scrie și alte nuvele care reflectă viața și suferințele poporului bulgar sub stăpînirea otomană. În altele atacă probleme sociale acute, demascînd clerul fanariot, ciorbagiii bulgari și alți asupritori ai poporului. Beletristica sa se caracterizează prin stilul ei specific, prin tonul publicistic și printr-un dramatism puternic.

Karavelov a scris și în sîrbește și povestirile sale *(Este nedreaptă soarta ?* ș.a.) au contribuit la crearea literaturii realiste în Serbia. Șapte din cele mai bune nuvele ale sale *(Bulgari din vremea veche, Voievodul, Martirul, Hagi Nicio,* ș.a.) au fost traduse și în românește.

Prietenia dintre Hagi Gencio și Moș Liben, fragment din *Bulgari din vremea veche,* s-a tradus după volumul II din *Opere,* apărut la Sofia în 1942.

PRIETENIA DINTRE HAGI GHENCIO ȘI MOȘ LIBEN

. . . .

Cele vreo mie cinci sute de case din Kopriștița[1] sînt risipite pe coline și povîrnișuri, încît, ca să străbați satul, îți trebuie un ceas și jumătate de mers. Toate au cîte două caturi ; scara, care se află totdeauna în partea din față a casei, duce la catul al doilea, chiar pînă sub streașină ; acoperișul greu, de olane, e mult povîrnit în față și ține piept, ca pavăză, vînturilor și iernilor grele, atît de obișnuite în Balcani. Aproape toate casele sînt așezate cu fața spre răsărit, spre care se află și un cerdac mare, unde oamenii stau sau dorm în timpul verii. Fiecare casă e împrejmuită, ca o cetate, cu un zid de piatră, sau cu un gard înalt de lemn, ca de altfel în toate celelalte sate sau orașe bulgărești. E vremea cînd prin cerdace au început să apară neveste nurlii cu obraji trandafirii și cu pahare în mînă, ca să-și cinstească socrii și oaspeții.

[1] Satul natal al lui Karavelov. Numele corect e Koprivștița, dar s-a păstrat în text forma populară utilizată de autor. Este situat în depresiunea dintre Balcani și munții Sredna-Gora.

Într-unul din cerdace, unde se întinseseră covoraşe şi se aranjaseră perne pestriţe, stă moş Liben, cu picioarele încrucişate sub el, ca un cadiu. Suflă din greu şi-şi şterge fruntea de năduşeală. Tocmai s-a întors de la biserică şi abia şi-a scos căciula-i mare de oaie ; fruntea îi abureşte ca un cazan în care babele fierb rufe. Cînd se odihneşte oleacă, moş Liben îşi pune de obicei un mic fes de postav alb, tivit cu ibrişin, şi-şi scoate vesta, scurtă şi albastră, cu mîneci largi. Afară de vestă şi căciulă, moş Liben poartă şalvari de culoare cafenie, ilic verde şi un brîu alb şi lat. Dar astea le pune numai cînd îl bate gîndul să-şi facă rugăciunea, altminteri se îmbracă alandala, ca un trăsnit : şalvari verzi, brîu roşu, manta verde de aba, un fes roşu mare şi altele asemănătoare. Are moş Liben şi pistoale arnăuţeşti şi un jungher cu plăsele zdravene.

Casa lui moş Liben este clădită pe o colină, de unde se vede tot satul. De jur împrejurul acestei case, care îşi are faima ei, cresc tufe bogate de liliac, trandafiri şi alte flori sau arbuşti mirositori. În stînga se întinde o grădină foarte mare, plină cu tot felul de arbori şi pomi fructiferi : meri, peri, corni, cireşi, vişini, piersici, pruni, corcoduşi, un nuc şi mai ales un păr atît de înalt şi de stufos, cum rar se află ; într-un cuvînt, un adevărat rai.

Moş Liben are barbă rasă, iar mustăţile-i lungi, răsucite cu măiestrie sînt întoarse în sus ca ale unui rac uriaş. În Bulgaria nu poartă barbă decît popii, călugării şi bătrînii. Mulţi bărbaţi prea cucernici spun că moş Liben ar fi trebuit de mult să-şi lase barbă, dar el nici nu vrea să audă de sfaturile lumii. Nu vrea în ruptul capului să-şi

piardă înfăţişarea de voinic şi, în afară de asta, mai are el şi multe alte motive...

Lîngă moş Liben stă Hagi Ghencio, iar în jurul lor ţopăie copiii feciorului celui mare al lui moş Liben. Hagi Ghencio tocmai împarte copiilor floricelele, chiflele şi gogoşile pe care le cumpărase la uşa bisericii, iar moş Liben nu se dumireşte de loc de rara dărnicie a hagiului. Dar pentru noi totul e clar, căci noi, care-l cunoaştem atît de bine pe Hagi Ghencio, n-avem de ce să ne mirăm ; ştim prea bine că Hagi Ghencio e un om înţelept şi că dacă dăruieşte el ceva copiilor, n-o face pentru că i-ar iubi, ci pentru ca el însuşi să fie ospătat cu mai multă îndestulare. Hagi Ghencio cunoaşte zicala plină de înţelepciune care spune : „Iubeşte pe copii, dacă vrei să fii iubit de părinţii lor". Aşa că, în vreme ce-i ospătează pe copii, Hagi Ghencio îşi linge buzele, fiind sigur că la prînz părinţii plozilor vor scoate vin din cel vechi, şi nu lapte acru — cum numea Hagi Ghencio vinul nou. Şi, simţind încă de pe acum dulcea voluptate pe care i-o va oferi aşteptatul ospăţ, întreabă :

— Ia spune, bai Libene, care vin e mai bun : cel de Pastuşevo, cel de Adrianopole, sau cel de Salăvchiev ?

Trebuie să remarc că Hagi Ghencio îi spune întotdeauna lui moş Liben „bai", măcar că e mai bătrîn ca dînsul, dar n-o face decît din respectul ce-l poartă acestuia pentru vestitele vinuri vechi pe care le avea.

— Cel de Salăvchiev e mai bun, Hagi, îi răspunde moş Liben.

— S-avem iertare, bai Liben, dar eu cred că vinul de Pastuşevo e mult mai bun.

— Şi eu îţi spun că vinul de Salăvchiev e mai bun decît toate vinurile din Rumelia[1]. Vinul de Salăvchiev îţi gîdilă gîtlejul şi te înţeapă la limbă, pe cînd celui de Pastuşevo îi simţi gustul acrişor doar cu omuşorul.

— Eee ! Eu n-aş spune ; mie-mi place de o sută de ori mai mult vinul pe care-l simt în omuşor şi care-ţi trece prin toate vinele, cînd îl guşti pe inima goală. Dar ca să nu ne sfădim degeaba te-aş ruga să aduci cîte un pahar şi dintr-unul şi dintr-altul, să le încercăm... Cred că ai adus, bai Libene, anul ăsta şi vin de Pastuşevo, nu-i aşa ? întrebă Hagi Ghencio în încheiere, şi se uită la moş Liben aşa cum un flăcău şi-ar privi tînăra-i nevastă.

— Am adus, vezi bine, am adus şi din primul, şi din al doilea, şi din al treilea. Şaptesprezece butoaie am umplut anul ăsta, Hagi ! Am adus şi un butoi de vin de Crastavo Selo, ştii, aşa, pentru argaţi.

— Eu, bai Libene, cred că vinurile vechi nu sînt atît de bune ca cele noi, mai cu seamă că anul ăsta s-a făcut un vinişor de parcă nu-i vin, ci lacrimi roşii, scîntei, foc.

— Ba să mă ierţi, Hagi ! Vinurile vechi sînt de-o sută de ori mai bune ca cele noi. Vinul vechi e mai bun decît vinul nou, ca şi tutunul vechi sau prietenul vechi. Bea vin vechi şi nu-ţi fie teamă de nimic, spune moş Liben rîzînd.

— Ba eu gîndesc cu totul dimpotrivă. În multe case am gustat vinuri vechi şi toate parcă au un iz. Dar n-am de gînd să mă cert cu tine şi să-ţi dovedesc că şi vinul tău vechi e la fel. Ştiu prea bine că te pricepi la vinuri şi le pritoceşti aşa cum

[1] Partea de sud a Bulgariei.

trebuie, şi apoi via voastră e veche. Pot spune oricui, bai Libene, că o vie ca a voastră nu găseşti în toată Rumelia ; nici via din Cana Galileii nu-i mai bună ca a ta.

Moş Liben, auzind cum oaspetele îi laudă nepreţuita lui vie, îşi freacă fericit mîinile şi se duce chiar el în pivniţă după vinul cel vechi, în vreme ce Hagi Ghencio rîde, se bucură şi, de plăcere, îşi ciupeşte guşa cu două degete.

Moş Liben umple cinci-şase ulcele, pe urmă se aşază din nou la locul lui, se uită la Hagi Ghencio cu viclenie şi zice zîmbind :

— Ia să vedem, Hagi, cum o să-mi vorbeşti după ce vei sorbi din vinişorul meu ! Pot să-ţi spun încă de pe acum că o să-ţi schimbi pe dată părerea pe care o ai despre vinurile mele vechi. Ia spune drept, ai mai băut un vin ca ăsta ? Dar, Hagi, eu cred că n-ar fi rău să bem şi un rachiaş şi să gustăm ceva pînă la prînz ! Cred că nu-i rău de loc să dăm de lucru burţii un pic mai devreme. Ce rachiu vrei să bei, Hagi ? Sidefiu, grecesc sau bulgăresc ? Îţi place rachiul cu aromă de coarnă ?... Spune-mi din care vrei, că tu eşti unul din oaspeţii dragi oricărui gospodar !

— Mie-mi place rachiul cu miere, răspunde Hagi Ghencio ca de obicei şi cade pe gînduri.

— Rachiul fiert îmi place numai iarna, spune moş Liben.

— Ba mie-mi place oricînd, adăugă Hagi Ghencio.

Moş Liben îşi cheamă pe cea mai tînără dintre nurori şi-i şopteşte la ureche :

— Du-te, nevasto, şi adu o sticluţă din cel mai bun rachiu ! Toarnă-l într-un ibric, amestecă-l cu

miere — da miere, știi... ceva mai multă — și pune-l la foc pînă cînd o da în fiert... Spune maică-ti să scoată o inimă de varză, s-o presare cu niște ardei roșu, dar nu prea mult. Adă-ne și cîteva smochine și niște stafide! Pune pe grătar niște ficățel de miel și taie puțină lucancă, dar știi... tai-o subțirel. Și vezi ce mai e pe acolo, și adu... așa, de gustare! Știi doar, trebuie să-l ospătăm pe Hagi Ghencio ca pe un musafir de seamă, pentru că nenea hagiul mi-e oaspe scump. Știi, fata mea, că Hagi Ghencio e om învățat? Știi că are o fată frumoasă? Pricepi cum stă treaba?

Și, după ce dă încă vreo zece porunci, moș Liben se întoarce și se așază iar la locul lui, îngînînd, vesel, o melodie, ușurel, pe nas:

Floare-albastră înf'orea,
Fetița o culegea,
În buchețel o lega,
Tuturor o împărțea.
Numai mie nu mi-o da! [1]

Apoi Hagi Ghencio începe iar să-l laude pe moș Liben, știind foarte bine că fiecare laudă aduce în cerdac o nouă gustare și încă o oală cu vin vechi.

— Bun cal ai, bai Libene! zice Hagi Ghencio. Te-am văzut aseară cînd te duceai la biserică și m-am uitat la el. Drept să-ți spun, e zmeu cu șase aripi, nu cal!... Știu că nu l-ai plătit scump. Tii, ce fornăia zmeul, cum se mai umfla în pene ca un curcan și cum mai sărea de parc-ar fi fost

[1] Aceste versuri ca și celelalte ce urmează au fost traduse de Vlaicu Bîrna.

Șarco, calul lui Krali-Marco [1]! E armăsar, nu-i așa, bai Libene?

— Armăsar e, Hagi! Eh, Hagi, Hagi! Nu-i totul să cumperi un cal bun, ci să-l cumperi ieftin! i-o întoarce moș Liben cu multă mîndrie. Eu mă bucur nu cînd cumpăr cal bun, ci cînd dau puțin și iau ceva bun! Eu, Hagi, sînt călăreț vechi și mă pricep la cai. Cînd au venit rușii, am cumpărat de la ei, pe trei sute de groși, un cal cu șa cu tot și l-am vîndut pe urmă cu o mie, ba încă fără șa. Și-acum mai am șaua în tindă...

— Așa-i, așa-i, moș Libene, ești călăreț și te pricepi la cumpărat și la vîndut. Da-ți mai aduci aminte? Aveai tu un armăsar tînăr, de înnebuniseră flăcăii după el... Ca să-ți spun drept, nu înțeleg de ce l-ai vîndut?...

— Eh, știi ce-i, Hagi? Tu nu te pricepi la cai și nu știi care-i mai bun. Cînd e vorba de cai, vin' de mă-ntreabă pe mine. E drept că armăsarul cel tînăr era o comoară de cal, dar avea și el cusurul lui: cînd fusese în herghelie îi sfîșiaseră urechea, și unde mai pui că era și nărăvaș. Iar calul nărăvaș n-aduce noroc stăpînului. Tu, Hagi, ești om învățat și de bună seamă că știi și lucrurile astea. Trebuie să scrie despre ele în cărți, Hagi, nu-i așa?

— Scrie, cum să nu... Bine, bine, bai Libene, nici eu nu zic altfel, da' spune-mi, de ce-ai vîndut calul ăla iute ca vîntul și negru ca pana corbului? Bun armăsar era diavolul ăla negru!...

— Nu l-am vîndut, Hagi, l-am schimbat. Uite, Hagi, vezi flinta aia cu curea roșie care atîrnă colo, pe perete, și perechea de pistoale arnăuțești?

[1] Erou al luptei de eliberare de sub turci, cîntat în baladele populare ale slavilor de sud.

Clubul cărții digitale 2024

Toate erau ale lui Petăr Budin, zice moș Liben și arată cu degetul peretele pe care atîrnă o mulțime de flinte, pistoale și junghere.

— Frumoasă armă, întărește Hagiul.

— Mie nu-mi place atît flinta, cît pistoalele, urmează moș Liben. Am vrut să i le cumpăr, dar Petăr mi-a spus : „Dă-mi, moș Libene «Săgeata neagră» și ia-le sănătos". I-am dat atunci „Săgeata neagră" și-am luat pistoalele, flinta aia și o sută de groși pe deasupra. Așa stă treaba, Hagi !

Moș Liben știe ce puști sînt mai bune și care cai sînt mai iuți, pentru că nu și-a irosit de pomană anii tinereții. În viața lui, moș Liben a cunoscut și fericirea, și durerea, și binele, și răul, și bogăția, și sărăcia, și lacrimile durerii, și bucuria fără margini. A fost și haiduc, și ciorbagiu [1] și zurbagiu [2], și gospodar așezat și cumsecade. În tinerețe a ținut calea codrului și a ucis mulți turci ; pe urmă s-a întovărășit cu ei, cu cîrjaliii [3], cu delibașii [4] și cu arnăuții și a tăiat pe creștini ; s-a răsculat apoi împotriva stăpînirii și l-a ajutat pe Kara-Feiz. Dar pe lîngă toate astea, moș Liben a avut și o mică slăbiciune : și-a iubit țara, dar nu toată, ci numai Kopriștița lui. Cînd cîrjaliii sau delibașii voiau să jefuiască Kopriștița, moș Liben venea mai întîi în sat la el și-i vestea pe toți de năpasta ce-i aștepta și-i îndemna să fugă și să-și părăsească vetrele. Și așa, mai cu jaful, mai cu haiducia, mai cu strîngerea dărilor pe vite — cu care s-a ocupat ceva mai tîrziu — și-a adunat avere nu glumă ; dar bogăția lesne agonisită s-a

[1] În mod obișnuit țărani înstăriți ; aici, ofițer de ieniceri, termen arhaic.
[2] Răzvrătit, rebel, termen arhaic.
[3] Cîrjaliu — hoț, tîlhar.
[4] Ostași angajați de pașale în slujba lor.

și risipit repede. După ce și-a umplut punga, moș Liben s-a lăsat și de cîrjalii și de haiducie, s-a întors la Kopriștița și a început să-și cheltuiască mahmudelele [1]. Trăia pe picior mare, ba cîteodată azvîrlea banii în dreapta și-n stînga. Adunase pe lîngă el o turmă întreagă de ogari și copoi, herghelii întregi de cai și o grămadă de argați, paznici, ciubuccii [2] și alții.

Și, uite, vedeți, ca să se plimbe puțin, pornea la vînătoare cu cincizeci de oameni — slugi și hăitași — după el.

Să-l fi văzut atunci vreun om de rînd sau vreun străin ar fi crezut că nu e moș Liben cel de azi, ci cine știe ce cavaler, prinț sau rege plecat să lupte cu vecinul său, ca să cucerească vreo cetate. Tinerii de-atunci îi spuneau lui moș Liben „Musa Kesegia" [3], dar cei de azi îi spun numai „moș Bobatin". Spuneam că moș Liben fusese pe acele fericite vremuri om cu faimă mare, și oamenii ar fi fost gata să creadă că-i vreun rege, sau cavaler ; dar acest lucru s-ar fi putut crede numai dacă și baba Libenița ar fi semănat cît de cît cu o regină sau cu o prințesă și n-ar fi muncit de loc, stînd doar cu mîinile-n sîn. Dar baba Libenița împletea ciorapi, îi vindea la tîrg și se căznea să-și crească copiii. Lui moș Liben nu-i prea plăcea să dea bani pentru nevoile casei : trăia omul cum îi plăcea, și ea cum putea.

Cînd se întorcea de la vînătoare, moș Liben aduna într-o poiană toate țigăncile tinere de prin

[1] Monede turcești de aur, în circulație și în țările balcanice.
[2] Slujitori care aveau însărcinarea să umple și să aprindă ciubucele boierilor.
[3] Musa Călăul — după numele sultanului Musa (1411—1413), fiul lui Baiazid-Fulgerul.

corturi şi le punea să-i joace şi să-i cînte, în vreme ce ţiganii-i ziceau din surle şi băteau tobele de răsuna tot satul. „În poiana de lîngă casa cea mare a Kesiacovilor, povestea baba Libeniţa, flăcăii aţîţau un foc uriaş şi frigeau mistreţi, căprioare şi cerbi ; moş Liben şedea ca un bulibaşă, mînca, bea şi se veselea, iar copiii lui mîncau mălai copt."

Cînd moş Liben îşi umplea „bîrdăhanul lui nesăţios", încăleca pe cal, trecea din casă în casă şi cerea să fie cinstit, iar ţiganii şi ţigăncile mergeau înaintea lui cîntîndu-i :

Vino, fată-n drum, cu vin,
Să-ţi primeşti flăcăii,
Şi-i petrece cu suspin
Pînă-n fundul văii.

Fetele şi nevestele îl întîmpinau pe moş Liben cu ulcelele pline cu vin, moş Liben punea flăcăii să sloboadă puştile în sănătatea gospodarului casei şi a soţiei lui, iar ţigăncile şi ţiganii cîntau şi jucau. Iată cîntecul preferat al lui moş Liben :

Am umblat destul pribegi
Prin Şumadia, în văi ;
Dragii mei viteji întregi,
Viforoşi flăcăi !
Măi Manuşe voivoade,
Luptător pentru noroade,
'Nalţă steagul juruit,
Că mamele s-au cernit,
Nevestele-s părăsite,
Surorile despletite,
Iar bărbaţii, cătrăniţi,
Umblă tot nebărbieriţi,

Copiii sînt robi la turci,
Că sînt feciori de haiduci,
Noi destul am colindat,
Şumadia-n lung şi-n lat,
Şi-am mîncat mici rumeniţi
Şi cu vin roşu stropiţi.
Haideţi, fraţi, să năvălim,
Şi pe turci să-i potopim.

Şi aşa umbla moş Liben din casă-n casă, pînă ce-nflorea ca un bujor, cum se spune, adică pînă se îmbăta turtă ca un abagiu.

Cînd îşi termina mahmudelele, pleca din nou, şi nimeni nu ştia pe unde umblă şi ce treburi învîrteşte, afară de cîtiva flăcăi pe care-i lua cu el, dar şi aceştia se lăsau mai bine spînzuraţi, decît să spună ce-au făcut şi pe unde-au fost cu el.

Lui moş Liben nu-i place să povestească despre tinereţile lui şi nici pe alţii nu-i lasă să vorbească despre anii aceia. Chiar şi acum, cînd nu mai are de ce şi de cine să se teamă, se supără foc pe popa Ghencio, cînd nesăbuitul începe să povestească cum moş Liben era mai-mai să-l ucidă în sfînta biserică. Iată cum s-au petrecut lucrurile : moş Liben s-a spovedit la popa Ghencio, înşirîndu-i toate păcatele ce le făcuse, iar popa Ghencio, ca un adevărat şi cuvios păstor al Domnului, îi spusese marelui păcătos că legea îl opreşte să împărtăşească pe un căpcăun ca el. Moş Liben n-a stat mult pe gînduri, ci îndată a tras din brîu un pistol arnăuţesc şi a strigat :

— Împărtăşeşte-mă, sau te trimit îndată în braţele diavolilor !

Popa Ghencio i-a îndeplinit dorinţa şi a rămas foarte mulţumit, căci a primit de la acest păcătos doi galbeni frumuşei.

Cînd a bătut şi cel de-al patruzecilea Crăciun la uşa vieţii lui, moş Liben s-a însurat, şi a trîntit o nuntă cum nu s-a mai văzut de atunci nu numai în Kopriştiţa, ci chiar în toată Bulgaria. O-dată ajuns om la casa lui, cei din Kopriştiţa socotiră că venise vremea ca moşul să lase pustiei viaţa lui hoinară, dar se înşelară foarte : moş Liben continua să-şi ducă viaţa de holtei ca şi mai înainte şi numai bătrîneţea şi grăsimea ajunseră să-l ţină la gura sobei.

Dar dacă trupul îi îmbătrînise, moş Liben rămăsese cu sufletul tînăr chiar la bătrîneţe, şi nici mulţimea anilor nu-i putu stinge deprinderile tinereţii. Deseori se mai întîmplă şi acum ca moş Liben, cum stă aşa, lîngă vatră şi-şi fumează ciubucul lui lung, făcîndu-şi o cafea sau fierbîndu-şi o cană de vin, încălzindu-şi mîinile la focul unde coace castane şi cîntînd pe nas :

Fată mîndră şi codană,
Puişor de mreană,
Calea nu-mi aţine,
Căci mor după tine
Ca un cîntec după strună,
Sau ca roua după lună.

să sară deodată, să smulgă flinta din cui şi să tragă prin coşul casei. Şi acum, la bătrîneţe, mai păstrează moş Liben cîteva slugi şi mai ţine în grajd cîţiva cai. Cînd unul dintre feciorii lui l-a sfătuit să vîndă caii şi să dea drumul slugilor, moş Liben i-a răspuns :

— Cînd oi muri, să îngropaţi în mormîntul meu şi caii... Iar cît priveşte pe Ivan, sînt gata să-mi izgonesc şi nevasta şi copiii, dar pe el niciodată.

Moş Liben ţine la Ivan aşa cum ţin de obicei oamenii la un cîine sau la un cotoi, căci Ivan este una din făpturile devotate orbeşte stăpînilor lor. Ivan slujea la moş Liben de douăzeci şi patru de ani şi în tot acest timp doar o dată a fost nemulţumit de stăpînul său. Iată cum s-a întîmplat. O dată pe moş Liben îl scuturau frigurile şi-l întrebase pe Ivan :

— Măi Ivane, nu ştii cum se lecuiesc frigurile ?

— Nu te mai supăra atîta şi o să-ţi treacă. Eşti prea supărăcios, bai Libene şi d-aia te scutură frigurile, răspunsese Ivan.

Trecură cinci ani şi Ivan uitase această întîmplare, dar moş Liben o mai ţinea încă minte ! O dată îl apucară frigurile pe Ivan şi nu mai veni să-i toarne vin stăpînului. Căci de cîte ori venea moş Liben la masă, Ivan trebuia să stea lîngă el drept, cu braţele la piept şi să-i toarne vin dintr-o cană mică, de argint.

— Unde-i Ivan ? întrebase moş Liben.

— L-au apucat frigurile, răspunsese baba Libeniţa.

— Ia cheamă-l încoace !

— Mai mănîncă şi fără el ! Lasă-l să stea în pat, că om eşti, nu diavol.

— Cheamă-l să vie-ncoace ! răcnise moş Liben, şi baba Libeniţa plecase să îndeplinească porunca stăpînului.

Cînd se înfăţişă Ivan înaintea stăpînului său, acesta îl întrebă :

— Ce ai, Ivane ?

— M-au apucat frigurile, moş Libene !

— Ia cîntă-mi ceva !

— Nu pot, moş Libene !

— Cîntă, măgarule ! răcni moş Liben şi puse mîna pe pistol.

Ivan cîntă :

Cu-cu-no, fetițo...
Flă-flă-căul, fa-fa-to...
Cea din Kamenopolce...

Și Ivan cîntase tot timpul cît fusese bolnav, la fiecare prînz și cină a lui moș Liben. Abia cînd se înzdrăveni îi spuse moș Liben :

— Altă dată să te-nveți minte să nu mai rîzi de cei bolnavi.

Acum însă moș Liben trăiește doar cu amintirile... Tare mult ține la veșmintele lui din anii tinereții. În odaia în care doarme el iarna — căci vara se culcă în cerdac sau în curte, sub cerul liber — stau atîrnate în cuiere tot felul de haine : șalvari roșii cusuți cu flori de aur, cepchene [1] albastre și verzi, ilice cu încheieturi mari de argint, anterie lungi de mătase și multe altele, dar toate aceste haine frumos împodobite nu le mai îmbracă moș Liben niciodată, căci și Kopriștița își are moda ei. Alături de ele stau agățate în perete tot felul de cămăși arnăuțești, șaluri de mătase de Tripoli, bondițe macedonene sau batiste cusute cu aur și mătase. Dar avuția cea mai de seamă a lui moș Liben se află în tindă. Acolo stau agățate în perete tot felul de flinte, pistoale, săbii, junghere, coburi, cartușiere, căpestre și mărgele pentru cai, iar pe jos șei, valtrapuri, traiste și alte lucruri trebuincioase omului care pleacă la drum sau la vînătoare.

Cînd moș Liben încalecă pe cal și pleacă la biserică sau la vreun prieten, două slugi îl însoțesc pe jos și-l sprijină de o parte și de alta, și aceasta, întîi, pentru că bătrînețea i-a slăbit inima-i de voinic și i-a mai schimbat apucăturile, și al doilea, pentru că moșului îi plac obiceiurile turcești și vrea și acum, la anii pe care-i are, să-și dea ifose în ochii abagiilor din Kopriștița și a cîrciumarilor care nu încălecaseră în viața lor un cal. Cine nu știe istoria lui moș Hvărgo și a lui moș Costadin, cele două personalități ilustre — abagiii satului ? Moș Hvărgo și moș Costadin plecaseră cu o iapă bătrînă la Strelcea, ca să cumpere varză. Cînd se apropiară de sat, moș Hvărgo încălecă pe iapă, iar moș Costadin alerga înaintea lui strigînd la femeile care treceau pe drum : „He-e-ei ! Dați-vă la o parte, să nu speriați călutul !“

Cînd ajunge la biserică, moș Liben descalecă, și una din slugi rămîne afară să plimbe calul, iar cealaltă — numai ca să-și dea importanță — îl conduce pe moș Liben pînă la strana lui, ținîndu-i de subsuoară. Cînd se termină slujba, moș Liben se întoarce acasă, gustă ceva, bea un rachiu și o cafea și dăruiește nepoților cîte zece parale ca să-și cumpere gogoși. Pe urmă încalecă din nou și pleacă la moară ca să vadă dacă este destulă apă, dacă este de lucru și să-și cinstească morarul cu un rachiu. Dar pînă să ajungă el la moară, nu mai rămîne nici un strop în cerecul cositorit. Toată această tragicomedie se petrece astfel : cînd pleacă la moară, moș Liben își zice : „Eh, ce o să se mai bucure Nencio cînd o să-i dau rachiul ăsta de Strelcea ! Dar mi se pare că baba mea i-a turnat prea mult ; dacă-i așa, s-ar putea ca Nencio să bea peste măsură, ba chiar să se îmbete și să uite să potrivească piatra. N-ar strica să beau și eu o picătură !“ Și moș Liben duce cerecul la gură, trage un gît și merge mai departe. Dar nu trece mult și își reamintește de ceea ce s-ar putea în-

[1] Haină bărbătească scurtă, fără mîneci.

tîmpla cu Nencio, şi mai trage un gît... Şi pentru că de la el de-acasă şi pînă la moară este oleacă de drum, tocmai bine ajunge la Nencio fără strop de rachiu în cerec. De la moară, moş Liben se întoarce acasă, prînzeşte şi se culcă. Cînd se scoală, încalecă din nou şi pleacă să-şi vadă ogoarele, livezile, oile, vitele şi, bineînţeles, nici într-acolo nu porneşte fără rachiu.

— Trebuie să-i cinstesc pe ciobani şi pe văcari, zice moş Liben către baba lui, cu toate că nici aceştia n-apucă să bea mai mult decît morarul.

Numai că oricît şi-ar minţi moş Liben baba, ea ştie foarte bine pe-al cui gîtlej se scurge rachiul şi cîteodată nu vrea să-i dea. Dar cînd este la strîmtoare, moş Liben recurge la mijloacele cele mai tari : o dată se încruntă, împreunîndu-şi sprîncenele, şi strigă cu glas tunător :

— Ia mai taci din gură, femeie, că... Eşti în stare să scoţi din sărite şi pe omul cel mai blînd, cu încăpăţînarea asta a ta ! Nu te mai pot răbda şi o să te trimit la Corlini la maică-ta şi la taică-tău. Cum o veni vlădica la Kopriştiţa, ca să-şi ia darea, am să-l rog să ne despartă... Te las ! Cu o femeie ca tine nu mai e de trăit !

Cînd aude baba Libeniţa asemenea vorbe straşnice, îndată umple cerecul, chiar dacă-şi dă seama că moş Liben glumeşte. Ea ştie de mult că moş Liben n-o mai poate lăsa, pentru că dacă ar face o asemenea ispravă, n-ar mai avea cine să-i coase cămăşile, cine să-l învelească şi să-i potrivească cerga la spate şi, mai ales, cine să-i caute în cap, la soare ; afară de asta, baba Libeniţa ştie prea bine că părinţii ei, Corlinii, nu mai sînt de mult pe lumea asta, după cum ştie tot atît de bine că feciorii ei n-ar lăsa-o niciodată să moară de foame.

Şi, după ce-şi luă cerecul chiar din mîinile babei Libeniţa, moş Liben adăugă zîmbind :

— Te-ai speriat, Delo ! Aşa, vezi, Delo, tu eşti femeia mea cea bună şi ascultătoare... Nu te-aş schimba pe toţi galbenii lui Hagi Bozev !

Moş Liben nu poate suferi pe marchitanii care vînd mărunţişuri prin sat ; iar pe cei ce vin din alte sate sau oraşe îi izgoneşte aşa cum izgonise Cristos pe farisei. „Oamenii ăştia au venit să ne jefuiască satul, strigă moş Liben. De răul lor bieţii oameni au să sărăcească şi mai mult. Izgoniţi-i din sat !“ Iar dacă vreo ţărancă din Krastavoselo sau din Duşanţi aducea în spinare prune sau pere uscate, coarne sau nuci ca să le schimbe pe lînă, aşa cum e obiceiul, atunci moş Liben — ca să nu fure copiii lîna din casele părinţilor şi s-o dea pe nimica — ia din spinarea bietei ţărance desaga cu toată marfa şi i-o răstoarnă în uliţă, strigînd către copii :

— Culegeţi, băieţi ! Mîncaţi nuci, copii, în sănătatea lui moş Liben şi veniţi de-i sărutaţi mîna.

În afară de asta, lui moş Liben nu-i plac vracii, vrăjitoarele şi doftoroaiele ce umblă cu buruieni şi descîntece. „Toţi pezevenghii ăştia sînt nişte mincinoşi şi înşelători, sămînţa dracului“, zice moş Liben strîngînd pumnii. De aceea, cînd aude că s-a abătut prin Kopriştiţa vreun vraci sau vreo vrăjitoare, îi ridică tot satul în cap. Cînd Ianachi, grecul de la Ianina, venise la Kopriştiţa ca să lecuiască femeile sterpe şi auzise că şi una din nurorile lui s-a dus să se sfătuiască cu el cum să aibă copii şi să înmulţească sămînţa bărbătească a lui moş Liben, l-a chemat pe vrăjitor la conac[1] şi a cerut agăi să-i tragă treizeci de toiege la tălpi. După

[1] Reşedinţa autorităţilor turceşti.

ce vraciul şi-a luat plata cuvenită, moş Liben i-a spus să plece îndată din sat şi să-i înapoieze noră-si galbenul pe care femeia şi-l scosese din ureche şi i-l dăruise grecului în nădejdea aşteptatei sarcini. „Femeia nu e ţarină, nici livadă şi nici bostan. Pe ea n-o poţi îngrăşa cu îngrăşăminte, i-a strigat moş Liben. Dacă Dumnezeu nu i-a dat copii, nu-i poate ajuta nici toată Ianina..."

Moş Liben are trei feciori : doi însuraţi, iar al treilea flăcău. Ăstuia din urmă baba Libeniţa îi caută o fată. Asta e pricina care îl îndeamnă pe moş Liben să se înfrăţească cu Hagi Ghencio. Hagi Ghencio are în casa lui o minunăţie de fată, mîndră cum nu este alta : albă la faţă şi roşie în obraz ca macul, oacheşă şi cu sprîncene mari şi negre, ochi ca murele coapte, cu dinţii de mărgăritar şi cu trupuşorul subţire ca o mlădiţă din grădină. Dar în afară de frumuseţea ei, pasărea asta este harnică, înţeleaptă, sprintenă, veselă şi tare gospodină. Aşa vorbeşte de ea moş Liben şi, dacă este aşa, spuneţi-mi, poate el să nu-l ademenească pe Hagi Ghencio ? Căci lui moş Liben îi place numai ce este sănătos şi frumos, şi în privinţa asta are o vorbă : „Urîţenia nu poate trăi în casa mea, că-mi sperie găinile !" Aşa că, la moş Liben şi caii, şi cocoşii, şi raţele, şi nurorile, şi copiii lor trebuie să fie frumoşi : „Dacă nu-s frumoşi, le tai gîtul", zice moş Liben şi spintecă aerul cu mîna de parc-ar fi retezat ceva. Moş Liben este foarte mîndru de cele două nurori ale lui, dar nici fata lui Hagi Ghencio nu este mai prejos. „Mie dă-mi o noră frumuşică şi deşteaptă, că de rest nu-mi mai pasă. Nu mă iau după gura lumii, care zice : «Cîinele să-l iei din copaie, iar fata de neam bun». Ce dracu să fac cu neamul ei, dacă-i hîdă la faţă ? Că doar neamul ei bun nu-i stă scris pe frunte, dar frumuseţea şi mintea se văd dintr-o ochire !" Asta este părerea lui moş Liben şi ceea ce crede el nici dracul nu-i poate scoate din cap.

Vine şi nora cea mai mică a lui moş Liben cu un scăunaş pătrat pe care, după ce aşterne un ştergar roşu de Lipsca, pune rachiul fiert şi gustarea. Hagi Ghencio bea un pahar şi zice :

— În viaţa mea n-am băut un rachiu atît de bun ! Zău, bai Libene, dacă nu-l vrăjeşte cineva cînd îl fierbe, aşa de bun e şi de dulce !

Şi Hagi Ghencio rîde, şi cînd rîde o sprînceană i se ridică în sus şi alta i se lasă în jos.

— Aşa-i, Hagi, aşa-i ! Rachiul ăsta îl fac eu singur şi de aceea pot să-ţi spun drept că e fiert aşa cum trebuie. Cînd au venit ruşii, i-am cinstit cu rachiu din ăsta şi cei ce s-au întors acasă la ei, în Rusia, i-au povestit ţarului, lui Suvorin şi lui Tiomkin. Şi Tiomkin a spus : „Eh, ce mai rachiu ! Zdravăn om trebuie să mai fie moş Liben ăsta dacă bea aşa rachiu !" Toate astea mi le-a povestit un străin, un călugăr rus, care a trecut prin Kopriştiţa în drum spre Sfîntul munte. A stat la mine două luni în cap...

Hagi Ghencio ştie foarte bine că ori moş Liben minte, ori călugărul avea obiceiul să povestească despre călătoriile sfîntului Agapie prin părţile raiului : nu-şi contrazice însă prietenul, deoarece masa de prînz nu este încă gata. Mormăie pe sub nas zicînd :

— Ai, ai, ai ! minunat, bai Libene ! Acum cred că se vorbeşte de tine şi-n Rusia ! Eh, bună treabă cînd e cunoscut omul şi-n Rusia ! Aşa te vreau, bai Libene !

— Cum să nu mă cunoască ! Mă cunosc, Hagiule, mă cunosc toţi ! întăreşte moş Liben şi priveşte mîndru spre tavan.

După prînz, însă, convorbirea celor doi prieteni ia cu totul altă cale.

— Dar ia spune-mi, bai Libene, Bulgaria stă mai bine ca România, sau nu ? întreabă Hagi Ghencio.

— Eu, Hagi, n-am fost în România, dar pot să-ţi spun că Bulgaria e mai frumoasă ca Serbia.

— Ba să mă ierţi, bai Libene, eu am umblat şi-n Serbia, şi-n România, şi de aceea pot să-ţi spun că pămîntul României e mai bun ca al Bulgariei şi că românii stau mult mai bine ca bulgarii : mîncările şi vinurile lor sînt mai bune chiar decît ale tale.

— Şi eu o să-ţi spun, Hagi, că minţi ca un ţigan bărbos ! strigă moş Liben supărat. Spune adevărul, hagi, spune adevărul !... Pune-ţi mîna pe inimă şi spune-mi : minţi sau nu ? Spune-mi că m-ai minţit, Hagi ! Cînd au venit ruşii, continuă moş Liben, am băut şi vin rusesc şi românesc şi sîrbesc şi pot să-ţi spun că vinurile lor nu-s bune nici pentru calici, iar rachiul lor miroase a prune.

— Nu pot să fiu de părerea ta, bai Libene, şi-ţi mai spun o dată că vinul românesc e ca sîngele, gros ca smoala şi bun, grozav de bun, doar unul Dumnezeu ştie !

— Sporovăieşti, Hagiule, vrute şi nevrute. Socoţi oare că eu sînt din aceia care nu ştiu ce-i bun şi ce nu-i ? Află că domnia-mea se pricepe la toate şi am ales de pretutindeni ce-i mai bun din toate. Am colindat toată ţara turcească, am fost şi în Serbia şi în Bosnia, şi în Albania şi la Izmit, şi la Enişeir, şi dracu mai ştie pe unde, aşa că pot să-ţi spun că nu ştii nimic. Mai bun ca vinul de Adrianopol nu-i nici unul şi nici n-o să fie. Ai face mai bine să-ţi cauţi de treabă şi să nu te bagi în treburile astea de care n-ai habar. Ai face de-o mie de ori mai bine, cred eu, dacă ţi-ai vedea de slovele tale : „Buchi, aba, vedi, a-va, glagoli a-ga“, de copii şi de şcoala ta. Cît despre cai şi vinuri, lasă-le în seama mea !

— Eu mă pricep mai bine în toate lucrurile astea pentru că sînt om învăţat, pe cînd domnia-ta, bai Libene, şi azi mai crestezi la răboj... Pe mine orice m-ai întreba pot să-ţi răspund, dar tu nu poţi, pentru că n-ai învăţat şi pentru că eşti om prost...

Şi Hagi Ghencio se bucură ca un copil că-i e dată fericirea să aibă ultimul cuvînt asupra lui moş Liben şi rîde cu multă plăcere, iar moş Liben se supără aşa cum se întîmplă cu toate firile iuţi atunci cînd sînt înfrînte. Tace îndelung moşul, cu arătătorul în gură, dar deodată ridică privirea şi cu o faţă veselă, luminată de un surîs mieros, zice :

— Crede-mă, Hagi, că-ţi spun adevărul şi că tu vorbeşti în dodii. Hai, ia spune-mi tu care puşti sînt mai bune : ale ruşilor sau ale turcilor ?

— Eu cred că puştile şi săbiile ruşilor sînt mai bune, fiindcă ruşii sînt bulgari, adică creştini, pe cînd turcii sînt turci, adică mahomedani, zice potrivnicul lui moş Liben şi clipeşte din ochiul stîng.

Moş Liben pufneşte în rîs şi începe să se strîmbe, scoţînd limba la Hagi Ghencio.

— Nu-i aşa, Hagi ! Nu-i aşa ! De o mie de ori îţi spun că nu e aşa, se supără moş Liben. Acuma văd că tu nu pricepi nimic din lucrurile astea... Cînd au venit ruşii, i-am văzut cu ochii mei cum cumpărau săbii turceşti, ba cumpărau şi puşti. Luau o puşcă turcească în mînă, o suceau pe o parte, pe alta şi ziceau : „Haraşo !“ Iar vorba asta înseamnă, în limba lor rusească, „bună !“

Şi astfel, din vorbă-n vorbă, între cei doi prieteni se-ncinge o ceartă cu tot felul de sudalme, mai ales că prietenii aceştia reuşesc să se îmbete cu vinul cel vechi şi să-şi dezlege limbile.

— Tu eşti dracul gol, Hagi Ghencio !

— Puştile ruseşti sînt mai bune decît cele turceşti, iar calul tău nu e cal, ci un porc clăpăug !

— Nărodule ! strigă moş Liben, tremurînd de mînie ca o frunză în bătaia vîntului.

— Cum ? Eu, nărod ? Eu, Hagi Ghencio, nărod ? strigă şi Hagi Ghencio şi, luîndu-şi toiagul, iese repede afară.

Dar inima lui moş Liben e bună şi se moaie uşor ; de aceea cînd vede că Hagi Ghencio s-a supărat, nu glumă, aleargă după el şi strigă cît poate :

— Hagi, hei, Hagi, nu ştii că Dumnezeu se supără cînd fiii lui se ceartă ? Chiar tu mi-ai vorbit de legile Domnului şi acuma te zbîrleşti ca un mistreţ ! Întoarce-te, Hagi, întoarce-te !

Dar Hagi Ghencio e încăpăţînat şi urechile lui nu vor să audă nici de rugăminţi, nici de ameninţări.

— De ce te-ai certat cu Hagi Ghencio, mă, sămînţă de gîlceavă ? îl ia la rost baba Libeniţa pe moş Liben, clătinînd din cap a ceartă. Tu cu caii tăi şi vinul tău de Salăvchiev o să-l faci pe Hagi Ghencio să-şi dea fata altuia, şi băiatul nostru o să rămînă neînsurat ! Ai văzut acum ce-ai făcut, moroi bătrîn ? Fugi mai repede de te împacă cu el, haide !

Şi baba Libeniţa îi dă îndată pălăria şi toiagul. Moş Liben iese în uliţă şi începe să chibzuiască. „De împăcat cu Hagi Ghencio trebuie să mă împac, dar cum s-o fac mai bine ? Că fată ca a lui... ehei !... Acum tu, Libene, trebuie să-l împaci : crapă, plesneşte, dar împacă-l, că de nu, nevasta e-n stare să te-ngroape de viu. Du-te de-i cere iertare.“ Şi în timp ce cugeta la această importantă treabă, moş Liben ajunge fără să-şi dea seama în faţa casei lui Hagi Ghencio... „Acum cum naiba să intru... că mi-e ruşine ! Nu, mai bine mă mai plimb puţin şi pe urmă o să intru“, gîndeşte moş Liben şi începe să umble în sus şi-n jos. Şi multă vreme merge aşa gînditor, cu ochii la vrăbiile care se scaldă în praf sau la gîştele care gîgîie pe malul rîului ; îşi scoate de cîteva ori din brîu ceasul rotund, care seamănă mai degrabă cu un nap, decît cu o lucrare făcută de mîna meşterului Georges Pariol, chiar dacă a fost cumpărat pe vremea cînd ruşii îi bătuseră pe turci — dar tot nu se hotărăşte să intre.

În vremea asta Hagi Ghencio se uită pe fereastră, observînd cu încordarea unui astronom dacă nu cumva se joacă pe uliţă vreun copil, nu atît ca să-l ia de urechi pentru vreo purtare necuviincioasă, cît mai ales să vadă dacă vine moş Liben să se împace, aşa cum se întîmplă totdeauna. Şi cînd îl vede pe moş Liben, începe să-şi zică în sine : „Haaa ! A venit tîlharul ăsta bătrîn, dar nu-ndrăzneşte să intre ! Acum e rîndul meu să mă răzbun pe încăpăţînatul ăsta. N-am să-l poftesc înăuntru, lasă-l să mai stea în uliţă !“ Şi Hagi Ghencio se ascunde ca să nu-l vadă bătrînul cel supărăcios, care se apropie de poartă, apucă ciocănaşul să bată, dar nu bate, ci dă înapoi, ieşind iar pe uliţă. Căci în vremea asta moş Liben ce-şi zice ? „Nu, nu vreau să intru, mi-e ruşine să intru ! Am înjurat omul pentru un fleac de nimic, şi acum mă duc să mă împac şi să-i cer iertare !“

Dar chiar dacă moş Liben gîndeşte aşa, foarte repede îşi aminteşte de nevastă-sa cea mînioasă

şi de fata lui Hagi Ghencio şi asta este de ajuns ca să-l facă să ia calea-ntoarsă şi să-ncerce să bată iarăşi la poarta lui Hagi Ghencio. Merge iar să bată, dar din nou dă înapoi, şi-n cele din urmă se întoarce acasă supărat pe toată lumea.

Dar de aci înainte încep chinurile lui Hagi Ghencio, căruia îi pare din ce în ce mai rău că n-a ieşit să-şi cheme prietenul, şi de ciudă dă cu pietre în găini. „S-ar putea ca îndărătnicul ăsta să se supere de-a binelea, şi atunci adio vinişor vechi, se frămîntă Hagi Ghencio, muşcîndu-şi buza de jos. Şi tare mai e bun vinul lui vechi... Grozav e !"

Marco bea vin de trei ani ;
Calul, suflet de duşman ;
Iară noaptea, din Sofia,
Vine pe furiş Maria,
Să le-aducă-n fundătură,
Dragoste şi băutură.

Şi cu cîntecul ăsta pe buze, Hagi Ghencio iese în uliţă şi se duce acasă la moş Liben, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic între ei în ziua aceea. Şi iată-i din nou pe cei doi bătrîni cum stau şi se cinstesc şi din vinul „cel vechi" şi din „cel nou", tulburaţi doar de baba Libeniţa care, din ceas în ceas, îl cheamă la o parte pe moş Liben şi-i şopteşte la ureche :

— Ascultă-mă, Libene, ascultă căpcăun bătrîn, vorbeşte o dată cu hagiul de fata lui... Mă auzi, sau ai surzit de-a binelea ?

— Te aud, Delo, şi te ascult. Am să-i vorbesc după cină. Tu ştii că nu poţi vorbi aşa, pe inima goală. Şi mi s-a făcut un gol în stomac...

1867

IVAN VAZOV

S-a născut la 27 iunie 1850, la Sopot, şi a studiat aci, la Kalofer şi la Plovdiv. În 1870 tatăl său l-a trimis în România, la Olteniţa, pentru a deveni negustor. Ajunge la Brăila unde intră în cercurile emigraţiei revoluţionare. Îşi formează concepţiile politice sub înrîurirea lui Karavelov şi Botev, suferind în ceea ce priveşte formaţia sa literară influenţa democratismului şi umanismului clasicilor ruşi şi a literaturii franceze. Se reîntoarce în Bulgaria, dar răscoala din 1876 îl sileşte să revie în România. Aci îşi publică primele sale culegeri de poezii. După eliberarea Bulgariei se stabileşte un timp la Plovdiv luînd parte activă la viaţa culturală şi social-politică. Emigrează în Rusia (1887—1889) din cauza regimului antipopular al lui Stambolov. După ce revine în Bulgaria este deputat şi ministru al culturii (1897—1899).

Deşi a crescut în atmosfera luptelor revoluţionare pentru independenţă, opera sa aparţine mai ales epocii de după eliberare, chiar dacă trecutul eroic a fost una din temele de bază ale creaţiei sale. Ivan Vazov duce mai departe tradiţiile realiste ale literaturii bulgare şi creează opere remarcabile în toate

genurile şi speciile literare. A cîntat în poeziile sale natura încîntătoare a Bulgariei, lupta eroică a poporului pentru libertate şi a redat în nuvelele, povestirile şi romanele sale societatea bulgară dinaintea eliberării de sub jugul otoman. (*Vecinii* —1885), viaţa şi lupta emigraţiei revoluţionare din România (*Oropsiţii* — 1883), lupta poporului din Bulgaria (*O bulgăroaică, Apostolul în primejdie* ş.a.). Romanul său *Sub jug* (1889—1890), cea mai citită şi răspîndită carte bulgară, tradusă pînă acum în 28 de limbi, este o admirabilă descriere a răscoalei din aprilie 1876.

Societatea bulgară de după eliberare se reflectă într-o serie de nuvele, povestiri şi romane ca *Moş Ioţo vede, Mitrofan şi Dormidolski, Moş Nistor* ş.a. În general, în beletristica lui Vazov din perioada 1895—1905 pe primul plan se află satira socială, demascarea politicianismului, a terorii poliţieneşti şi în general a tuturor laturilor negative ale societăţii bulgare. Acum apar culegerile sale *Însemnări din fuga condeiului* (1895), *Văzute şi auzite* (1901) ş.a.

Ca romancier, creaţia lui Vazov — romanele *Pămînt nou* (1896) şi *Regina din Kazalar* — nu se menţine la aceeaşi valoare artistică din *Sub jug* sau din nuvelele sale. Vazov a abordat şi romanul istoric (*Svetoslav Terter* — 1907) ca şi drama istorică — *Borislav* (1909) şi *Ivailo* (1913). Dintre piesele sale, cea mai izbutită — jucată şi astăzi — este drama *Hăşove (Cetaşii)*, dramatizare a povestirii *Oropsiţii*.

Ivan Vazov a fost, în perioada 1877—1921, figura centrală a literaturii bulgare, toate evenimentele din istoria poporului său reflectîndu-se în opera lui. Este scriitorul care a exercitat şi exercită cea mai puternică influenţă asupra literaturii bulgare, care a îmbogăţit cel mai mult limba bulgară şi a lăsat

cea mai bogată moştenire literară. De aceea este considerat ca scriitorul şi poetul naţional al Bulgariei.

A murit la 22 noiembrie 1921 fiind înmormîntat în centrul capitalei, lîngă străvechea biserică Sf. Sofia.

Nuvelele s-au tradus după volumul I. Vazov — *Plaiuri natale*, Sofia, 1955.

O BULGĂROAICĂ

(Episod istoric)

Aferim, babo, maşallah!
(Cîntec popular)

I

În după-amiaza zilei de 20 mai 1876 — zi în care ceata lui Botev fusese zdrobită la Vola[1] din munţii Vraţei şi Botev însuşi căzuse străpuns de gloanţele poterei turceşti condusă de fruntaşul cerchez, ferocele Geambalaz — un grup de femei stătea pe malul stîng al Iskerului din faţa satului Liutibrod aşteptînd să treacă rîul cu barca.

Prea puţine din ele ştiau ce se pretrecuse în ziua aceea, ba unele chiar habar n-aveau. Zgomotoasele potere, care de două zile treceau mereu pînă dincolo de Vraţa, n-aveau nimic cu ele şi de aceea îşi vedeau mai departe de muncile cîm-

[1] Masiv şi vîrf în munţii Balcani din jurul Vraţei.

pului. E drept că se aflau aici numai femei; bărbații nu îndrăzneau să iasă la cîmp. Cu toate că teatrul luptelor dintre ceată și potere era destul de departe de Liutibrod, zvonul lor adusese și aici neliniște și bărbații erau cu ochii în patru. Tot în aceeași zi sosiseră în sat cîțiva soldați turci, ca să urmărească pe cei bănuiți că ar putea avea legături cu cetașii; la mal, unde era barca cea mare, alți cîțiva soldați observau pe cei care treceau de o parte și de alta a rîului. În clipa asta vasul era la celălalt mal și țărăncile așteptau nerăbdătoare să se întoarcă, pentru ca să le ia și pe ele. În sfîrșit, barca se întoarse. Barcagiul, un țăran din Liutibrod, ales de sat pentru treaba asta, sprijini lopata în prundiș ca s-o tragă la mal și strigă apoi spre femei:

— Haide, fă, mai repede!

În aceeași clipă pe drumul dinspre Celopek se iviră doi jandarmi călare. Descălecară în grabă și împrăștiară femeile care erau gata să dea năvală în barcă. Unul dintre jandarmi, un turc burduhănos și bătrîn, plesni cu cravașa și le înjură.

— Înapoi, scroafe ghiaurești! La o parte!

Femeile se dădură în lături, așteptînd mai departe.

— Plecați de-aici, ticăloaselor! strigă celălalt jandarm și se repezi la ele cu biciușca. Femeile o luară la fugă, țipînd.

În acest timp barcagiul trecea caii în barcă. Se urcară și jandarmii, iar burduhănosul se întoarse spre barcagiu, strigînd furios:

— Să nu mai iei nici o cățea! Să nu le văd pe aici! Și le amenință sălbatic.

Femeile, mîhnite, o porniră înapoi spre tarlale.

— Stai puțin, agă! Stai, te rog! strigă o țărancă, ce venea alergînd dinspre Celopek.

Jandarmii își ridicară privirile spre ea.

— Ce vrei, fă? întrebă în bulgărește burduhănosul.

Era o femeie de vreo șaizeci de ani, înaltă, osoasă, cu înfățișare bărbătoasă. Ținea în brațe un copil înfășurat într-o cergă ruptă.

— Lasă-mă să trec și eu, agă! Lasă-mă! Să-ți dea Dumnezeu sănătate și ție, și copiilor tăi!

— Tu ești, Iliițo? Ah, a naibii ghiauroaică!

O cunoștea pentru că-i făcuse niște plăcinte în sat, la Celopek.

— Eu sînt, hagi Hasan-aga. Lasă-mă, pentru copilașul ăsta!

— Unde duci viermele ăsta?

— E nepotu-meu, hagi. Maică-sa a murit, el e bolnav... mă duc la mînăstire.

— Ce să faci acolo?

— Să-i citească, hagi, de sănătate — se ruga țăranca cu ochii plini de spaimă.

Hagi Hasan și tovarășul său se așezară în barcă.

Barcagiul ridică lopata.

— Pentru Dumnezeu, agă, fă binele ăsta! Gîndește-te că ai și tu copii!... O să ne rugăm pentru tine!

Turcul se gîndi puțin și zise apoi cu dispreț:

— Haide, urcă-te, măgărițo!

Țăranca sări repede în barcă și se așeză lîngă barcagiu. Acesta întoarse barca, care pluti pe apele tulburi ale Iskerului umflat de ploi și ale cărui unde luceau cu sclipiri argintii în lumina soarelui ce asfințea, coborînd printre nori, ca să se culce apoi după stîncile munților.

II

Intr-adevăr, biata bătrînă din Celopek se grăbea să ajungă cît mai curînd la mînăstire. Strîngea la piept copilaşul, nepoţelul ei de doi ani, orfan şi bolnav. Abia mai respira. De două săptămîni se topea văzînd cu ochii ; degeaba încercaseră şi leacuri băbeşti, şi băi, degeaba merseseră şi la doctor, la Vraţa. Îi citise şi popa din sat : totul fusese în zadar. Ultima nădejde rămăsese la Sfînta Fecioară. „Să-i facă o slujbă la mînăstire, să-i citească copilului !" Aşa ziceau şi femeile din sat. Cînd îl văzu acum, după masă, se sperie : parcă era mort. Hai repede ! De ne-ar ajuta Sfînta Fecioară... Cu toate că se stricase vremea, ea pornise azi spre mînăstirea „Maica Precista" de la Cerepiş. Dar pe cînd trecea prin pădurea de stejari, ca să coboare la Isker, îi ieşise în cale un flăcăiandru îmbrăcat în haine ciudate, cu fireturi pe piept şi cu puşcă. Era tras şi galben la faţă.

— N-ai vreo bucată de pîine, mătuşico ? Sînt mort de foame ! zise el tăindu-i drumul.

Îndată îi dădu prin cap : „Să ştii că e dintr-ăia pe care-i hărţuiesc acum, Doamne Dumnezeule !" murmură baba Iliiţa speriată. Căută în traistă şi văzu că a uitat să ia pîine. Doar pe fund mai rămăseseră cîteva coji uscate. I le dădu.

— Ce zici, mătuşă, oi putea oare să mă ascund în satul ăsta ?

Auzi ! Să se ascundă în Celopek ! Păi acolo e prăpăd acuma — o să-l dea în mîinile turcilor ! Mai ales cu hainele astea !

— Nu se poate, fiule, nu se poate ! îi spuse ea, uitîndu-se cu milă la faţa lui chinuită, pe care se aşternuse deznădejdea. Se gîndi apoi puţin, şi adăugă : Ascunde-te, fiule, deocamdată în pădure, să nu te vadă careva. Aşteaptă-mă în noaptea asta, pe-aici, pe aproape, ca să pot da de tine. O să-ţi aduc şi pîine, şi vreo haină, ceva... că altfel nu se poate. Sîntem şi noi creştini !

Faţa suptă a flăcăului se lumină de nădejde.

— O să te-aştept, mătuşico ; du-te acum, mulţumesc !...

Şi îl văzu cum se pierdu prin pădure, şchiopătînd. I se umplură ochii de lacrimi. O luă la fugă, spre vale. Se gîndea : „Să fac binele ăsta... Sărmanul ! Vai de el !... Poate s-o milostivi şi Dumnezeu de viaţa copilului ! Sfîntă Fecioară, ajută-mă măcar să ajung la mînăstire ! Doamne, apără-l, e bulgar şi el şi a venit să-şi dea viaţa pentru credinţa noastră creştinească !"

Hotărî să spună totul stareţului, un bătrîn milostiv şi bun bulgar, să ia pîine şi haine ţărăneşti şi îndată ce-o citi copilaşului, încă pe întuneric, să-l găsească pe fugar.

Acum alerga cu puteri întreite, ca să scape, de-o vrea Dumnezeu, două vieţi.

III

Noaptea acoperise cu vălul ei mînăstirea de la Cerepiş. În cheile Iskerului, sub cerul întunecat, tăcerea era înspăimîntătoare ; doar jos în vale apa clocotea monoton şi jalnic, pierzîndu-se cu vuiet surd după zidurile înalte ale stîncilor ce-o străjuiau. În faţă se ridicau negri pereţii stîncoşi — „Colţii babei". Stăteau acolo mohorîţi, cu văgăunile lor negre, cu obeliscurile lor singuratice, ascunşi în întuneric, cu vulturii dormind pe creste. Dormea şi mînăstirea, mută şi pustie.

Deodată cineva bătu în poartă.

Cîinii lătrară. Se auzi bătînd din nou, a doua oară, a treia oară. În curte se ivi un argat; în aceeași clipă ieși din chilie și un călugăr, doar în poturi, fără rasă.

— Ivane, ia vezi, cine bate? zise călugărul șovăind, rezemat de parmaclîcul cerdacului, pe care se vedeau întinse niște haine negre.

Se auziră iarăși bătăi în poartă.

— Trebuie c-o fi vreunul din „ăia!" Acum ce facem? Să nu dai drumul! Nu-i nici starețul aici... Stai! Întreabă mai întîi!

— Cine-i acolo? strigă argatul și ascultă apoi. Pe urmă zise: Parc-ar striga o femeie.

— Ce femeie te-a găsit la vremea asta? Aia sînt, sau turcii. Turcii trebuie să fie. Noaptea asta o să ne ucidă. Vin aici să caute... Dar aici nu-i nimic, nu dau voie la nimeni... Doamne, îndură-te!

Vocea de afară se auzi iar.

— E o femeie care strigă! repetă argatul. Care ești?

— Mătușă-ta, Ivane... Iliița din Celopek! Deschide... Oh, deschide odată! Să-ți ajute Dumnezeu!

— Ești singură? întrebă argatul.

— Singură Ivane, doar cu nepoțelul.

— Vezi să nu fie vreo cursă! zise părintele Eftimie către argat.

Ivan își mai veni în fire, se apropie de poartă și se uită prin oblonaș. Cînd se încredință și călugărul, pe cît îl lăsa întunericul, că afară e o femeie și că e singură, porunci lui Ivan să deschidă. Poarta se crăpă cît să intre țăranca și se încuie îndată.

— Lua-te-ar cel cu coarne! Ce cauți aici, Iliițo? întrebă de-a dreptul călugărul.

— Am venit cu nepoțelul meu. E tare bolnav, e rău... Unde e părintele stareț?

— E plecat la Berkovița. Ce ai cu el?

— Voiam să-i citească... Dar acuma?... Citește-i tu!

— La miezul nopții? Ce să-i fac eu dacă-i bolnav? mormăi supărat călugărul.

— Tu n-ai ce să-i faci, dar Dumnezeu e atotputernic.

— Acuma mai bine mergi de te culcă și mîine om mai vedea noi...

Dar țăranca se ruga, stăruia mereu. Pînă mîine cine știe ce se mai întîmplă. Copilului i-e tare rău, boala nu așteaptă. Numai Dumnezeu ne mai poate ajuta. Ea va plăti ce se cuvine.

— Ești nebună, femeie. Ne faci să deschidem mînăstirea în miez de noapte, să intre răsculații, să vină turcii.

Și mormăind așa, intră în chilie ieșind după două minute în rasă, dar cu picioarele goale în încălțări și cu capul gol.

— Haide!

Ea îl urmă în biserică. Călugărul aprinse o lumînare de ceară, își puse epitrafirul și luă cartea de rugăciuni.

— Adă bolnavul aici!

Iliița apropie copilul de lumină. Fața lui era galbenă ca ceara.

— Păi, a murit! observă călugărul. Dar ochișorii copilului, înfundați în fundul capului, se deschiseră tocmai atunci de parc-ar fi vrut să dezmintă aceste cuvinte, și luciră ca niște stele la pîlpîirile lumînării.

Călugărul ridică epitrafirul, așezîndu-i-l pe cap și citi la repezeală molitva de sănătate ; făcu semnul crucii deasupra copilului și închise cartea. Țăranca îi sărută mîna, lăsînd în ea doi groși.

— Dacă îi e scris să trăiască, o să trăiască... Acum du-te de te culcă în cerdac. Și călugărul porni cu lumînarea spre ușă.

— Stai puțin, părinte Eftimie... — zise țăranca, oarecum nehotărîtă.

El se întoarse.

— Ce mai e ?

Ea scăzu glasul și vorbi :

— Mai am să-ți spun ceva... că doar sîntem creștini...

Călugărul se supără :

— Ce vrei să-mi spui și ce creștini ? Haide, du-te și te culcă, să nu mai ardă lumînarea, că poate o vede careva de sus și vine să tragă aici...

Sub „careva", călugărul înțelegea pe „răsculați" și țăranca știa asta. Pe față i se văzu îngrijorarea, iar glasul îi tremură :

— Nu te teme, n-o să vină nimeni...

Și apoi, cu glas mai tainic :

— Cînd veneam din sat, acolo, în pădure la noi...

Pe fața încruntată a monahului citi frica și mînia. El înțelese că femeia asta voia să-i spună ceva primejdios și strigă :

— Nu vreau să aud nimic și nici să nu-mi spui. Ceea ce știi, o știi pentru tine. Ori ai venit aici ca să dai foc mînăstirii ?

Țăranca mai voi să spună ceva, dar la acest răspuns își înghiți vorba ; porni deznădăjduită după călugărul cel mînios și ieși în curte.

— Păi eu n-o să rămîn noaptea asta aici ! zise țăranca.

Călugărul o privi mirat.

— Dar ?

— O să plec chiar acum...

— Ești nebună...

— Nebună sau nu, eu plec. Mîine dimineață în zori m-așteaptă atîta treabă ! Dați-mi niște pîine că tare mi-e foame...

— Pîine cîtă vrei... Dă-i, măi Ivane ! Dar eu nu mai deschid poarta încă o dată.

Totuși, țăranca se pregătea de plecare. Părintele Eftimie fierbea. Să deschidă iar poarta ? Asta era primejdios. S-ar putea să dea năvală oameni răi... Cine știe ce se mai poate întîmpla... Pe urmă îi dădu prin cap că femeia asta, care-i văzuse și se întîlnise cu ei, ar putea aduce vreo belea pe capul mînăstirii dacă-ar simți-o turcii. Nu, mai bine să plece de-aici, să i se șteargă urma.

— Haide, du-te ! zise el.

Țăranca lăsă copilul lîngă parmaclîc, apucă jumătatea de pîine pe care i-o adusese Ivan și-o băgă în traistă, luă iarăși copilul în brațe și ieși. Poarta se trînti după ea, încuindu-se.

IV

Baba Iliița o porni în noapte spre Isker, unde o aștepta cetașul. Era foarte îngrijată. Nu cutezase și nici nu putuse să se sfătuiască cu călugărul cel mînios, care o întîmpinase în lipsa stareţului. Urcă pe colina din spatele mînăstirii și porni pe drumul care suia deasupra Iskerului. În semiîntunericul nopții se puteau vedea destul de bine crestele munților golași, ziua încruntați, iar acum înfricoșători... Sufletul îi era frămîntat de atîta neliniște și spaimă, încît totul i se părea înfiorător. Cînd ajunse pe culme, la ulmul cel mare,

Iliița se așeză pe pămîntul rece, ca să se odihnească. Munții cei singuratici dormeau și peste tot stăpînea o liniște de moarte ; numai rîul vuia jos, undeva, în beznă, unde, printre stînci, se ascundea acum și mînăstirea cu turlele și cerdacurile ei, din care nu licărea nici o luminiță. Din dreapta se auzi, în Liutibrod, lătrat de cîini. Iliița o porni iar, dar nu se îndreptă spre sat, pe unde îi era teamă să treacă, ci o luă pe sub malul surpat și coborî în fugă peste ogoare.

Curînd se găsi jos, chiar la malul Iskerului.

Barca era la țărm. Iliița se îndreptă spre coliba în care dormea barcagiul, ca să-l scoale s-o treacă dincolo. Dar în colibă nu era nimeni, se vede că barcagiul se temuse să rămînă aici peste noapte. Se miră și ea ce să facă. Veni iar la barcă. Iskerul vuia strașnic și cînd văzu luciul undelor lui întunecate, o trecură fiori. Ce să facă ? Să aștepte pînă dimineață ? Nici nu se putea gîndi la așa ceva, cu toate că în Liutibrod primii cocoși cîntau de revărsatul zorilor. Ce să facă ? Nu-i rămînea altceva decît să încerce singură să treacă dincolo ; văzuse doar cum se vîslește... I se păru primejdios, dar n-avea de ales dacă voia să găsească flăcăul care o aștepta acum în pădure, mort de foame, chinuit de neliniște și teamă. Atunci lăsă copilașul pe nisip — uitase cu totul de el ! — și se aplecă să dezlege lanțul bărcii de parul de care-l legaseră. Deodată tresări : lanțul nu era legat, ci încuiat cu un lacăt ; îl încuiaseră desigur turcii, ca să nu mai treacă nimeni în timpul nopții. Se ridică năucită. Cocoșii din Liutibrod cîntau acum mai des, spre răsărit cerul se luminase puțin — după un ceas-două se va crăpa de ziuă. Oftă cu neputincioasă deznădejde și își încordă toate puterile ca să rupă lanțul sau să spargă

lacătul. Dar își dădu repede seama că asta era cu neputință. Se ridică gemînd și oftă deznădăjduită. Deodată se aplecă a treia oară, apucă parul cu amîndouă mîinile, ca și cum ar fi vrut să-l scoată din pămînt. Parul, înfipt adînc, stătea acolo de ani de zile ca pironit. Își îndoi, își întrei puterile, mîinile ei crăpate se încordară, subsuorile se întinseră ca niște arcuri de oțel, oasele trosnîră de sforțare și broboane de sudoare fierbinte începură să-i curgă pe obraz. Gemînd, obosită de parc-ar fi tăiat un car cu lemne, ea se ridică, se odihni puțin și iarăși îl apucă. Cu noi puteri începu să se învîrtească înverșunată în jurul lui, frîntă în două în încordarea ei de a-l clinti. Pieptul ei supt de bătrînețe gemea din greu, picioarele i se înfundară pînă la pulpe în nisip, dar după lupta asta înverșunată, care ținu vreo jumătate de ceas, parul se clinti, gaura se lărgi și în cele din urmă izbuti să-l scoată din pămînt. Lanțul zornăi surd în întuneric.

Iliița oftă, de data asta triumfător, și se lăsă pe nisip, zdrobită... După cîteva minute, barca plutea pe undele tulburi, ducînd în ea pe Iliița, pe copil și parul.

V

Aici Iskerul, scăpat din gîtuirea stîncilor, se revarsă larg și curge printre malurile scunde și oable. Barca plutea dusă de curent, nesupunîndu-se lopeții, pe care bătrîna o mînuia cu stîngăcie. Din această cauză se îndepărtă de locul unde trăgea de obicei. Iliița se uită îngrijorată temîndu-se să nu se apropie iar de malul pe care-l părăsise. În sfîrșit, un vîrtej o împinse aproape de

celălalt mal și țăranca, după multe chinuri, sprijini botul bărcii de țărm. Coborî cu copilul în brațe și o porni fără zăbavă la deal, spre pădure. Cînd intră în ea și se apropie de locul unde întîlnise cetașul, văzu o umbră omenească ce mișca printre ramuri și-și dădu seama că-i el. Cetașul o întîmpină.

— Bună seara, flăcăule ! Ia de aici !

Și ea scoase pîinea și i-o întinse, știind că mai întîi de pîine avea nevoie cetașul.

— Mulțumesc, mătușico ! răspunse el mișcat.

— Stai puțin, îmbracă asta pe deasupra — zise ea, dîndu-i haina cu care acoperise copilul. Am luat-o de la mînăstire, fără să mă vadă, iartă-mă, Doamne, pentru păcatul ăsta...

Iliița luase la plecare haina ce atîrna pe parmaclîc, gîndind că e a argatului, ca să i-o ducă cetașului. Abia cînd flăcăul o îmbrăcă, ea văzu, mirată, că e rasa călugărului.

— Nu-i nimic, o să-mi țină cald, zise el, înfășurîndu-și trupul înghețat cu haina cea aspră de șiac.

Porniră. Cetașul mergea îmbucînd în tăcere, tremurînd de frig și șchiopătînd straşnic. Barba abia-i mijise. Ca să-l lase să mănînce, femeia nu-l întreba nici cine-i și nici de unde e, vorbindu-i cu glas molcom ; pînă la urmă însă, curiozitatea o învinse și-l întrebă de unde vine. El îi povesti că nu coboară din munte, ci vine de la cîmpie. Se rătăcise de ceată în noaptea ceia în viile de la Vesleț și ajunsese pînă aici, trecînd prin mii de primejdii ; nu mîncase de două zile și de două nopți, frînt de oboseală, cu picioarele rănite și cu frica în suflet. Acum fugea în munți, să-și găsească tovarășii sau să se ascundă.

— Fiule, tu nu poți să mergi — îi zise ea — dă-mi pușca, să-ți fie mai ușor.

Și ea îi luă pușca în mîna ei stîngă, strîngînd în dreapta copilul.

— Haide, flăcăule, haide !

— Și unde mergem acum, mătușico ?

— Cum unde ? Acasă !

— Adevărat ? Îți mulțumesc, ești o femeie bună ! răspunse flăcăul mișcat pînă la lacrimi și se aplecă și sărută mîna cea crăpată de muncă și care ținea strîns copilașul.

— Oamenii sînt speriați acuma și m-ar arde de vie dacă m-ar simți — continuă țăranca — dar cum să te las aici, nu poți să fugi și or să te găsească cerchezii, bătu-i-ar Dumnezeu, că au venit și în sat. De ce-ați făcut asta, băieți ? Crezi că împărăția asta blestemată se răstoarnă așa de ușor ? !... V-au ucis ca pe niște pui de găină. Dar văd că nu mai poți merge la deal !

Și ea trecu și pușca în mîna dreaptă, iar cu stînga îl luă de subsuoară. Se afundară în pădurea de stejar. Printre arbori cerul se lumina tot mai mult spre răsărit, cocoșii din Celopek cîntau din răsputeri, stelele păleau. Se crăpase de ziuă și mergînd de-a dreptul, ar fi făcut pînă la Celopek doar o jumătate de ceas, dar așa cum mergea flăcăul, n-ar fi ajuns nici în două ceasuri. Bătrîna se îngrijoră. De-ar fi avut aripi l-ar fi luat sub ele să zboare cu el. Cetașul privi spre cer.

— Se crapă de ziuă, mătușă, zise el.

— Asta-i rău. N-o să ajungem la timp ! oftă ea.

Mai merseră încă puțin. În fața lor se auziră voci de oameni. Țăranca se opri.

— Așa nu merge, băiete, să facem altfel...

— Cum, mătușă ? întrebă flăcăul, care vedea

în această femeie pe maică-sa, pe mîntuitorul său, providenţa sa.

— Ascunde-te în pădure şi stai aici pînă deseară. Cînd o înnopta, o să te găsesc, uite, tot aici. O să coborîm în sat şi o să te ascund în casă.

Flăcăul găsi şi el că aşa era cel mai bine. Ţăranca îi dădu puşca înapoi.

— Rămîi cu Dumnezeu ! şi zicînd acestea, Iliţa îşi aminti de copilaş ; după ce-l atinse cu mîinile, izbucni în plîns.

— Oh, mamă ! A murit ! Mînuţele-i sînt reci ca gheaţa !

Cetaşul se opri ca trăsnit. Durerea asta a ţărăncii îl doborî ; voi să spună ceva, s-o mîngîie, dar nu putu să scoată nici o vorbă. Îşi dădu seama că nu mai avea nici un drept să aştepte vreun ajutor de la această generoasă femeie, a cărei inimă era acum zdrobită de marea ei durere.

— Oh, măicuţă, porumbelul meu !... striga ea disperată, uitîndu-se la faţa copilaşului.

Cetaşul o porni prin pădure, zguduit şi deznădăjduit. Dar bătrîna, cu glasul înecat de plîns, strigă :

— Băiete ! Ascunde-te bine ! Deseară să te găsesc tot aici...

Şi se pierdu printre copacii întunecaţi.

VI

În dimineaţa aceea, soarele apăru strălucitor pe albastrul cerului, care de cîteva zile fusese tot noros şi mohorît. Minunata vale a Iskerului, ce se întinde de la stînca lui Şişman încolo, era acum fermecătoare în haina ei verde de primăvară, încinsă de brîul argintiu al apelor rîului care sclipeau în razele soarelui. Aici, la stînca lui Şişman, se termina odiseea lui din cheile strîmte prin care se strecurase, trecînd cînd printre culmi abrupte, acoperite de fagi şi stejari, cînd pe sub stîncile nalte şi înfricoşate, sfîrtecate de peşteri şi luînd, modelate de jocul straniu al naturii, înfăţişări de castele ruinate şi de obeliscuri ciudate.

Nu se ridicase bine soarele, cînd pe drumul dinspre Vraţa apăru o unitate de călăreţi turci, iar în urma ei, din lanurile de secară, drumul se înnegri de gloata pedestră al cărei capăt nu se vedea.

Curînd, călăraşii şi pedestraşii ajunseră aproape de Isker şi se opriră. Cei din urmă să fi fost vreo trei sute ; în frunte mergeau turci-başibuzuci, înarmaţi cu tot felul de arme, iar ceilalţi, adică cei mai mulţi, erau cerchezi, înarmaţi şi ei. După cîteva minute de aşteptare, călăraşii se dădură în lături, lăsînd loc cerchezilor să treacă înaintea lor.

Gloata asta zgomotoasă era condusă de fruntaşul cerchez renumit pe atunci, Geambalaz, un tîlhar sălbatic şi sîngeros, venit din Caucaz. Din puşca unuia dintre poteraşii lui plecase glonţul care-l lăsase mort pe Botev cu o zi înainte.

Geambalaz, călare pe cal, se opri lîngă ruinele unei vechi biserici din faţa pădurii de la Celopek. În stînga ei se ridicau steiuri şi pereţi de nestrăbătut, iar în dreapta ogoarele şi bostănăriile celor din Celopek, care se înfundau în celălalt perete golaş al muntelui. În pădurea de pe coastele abrupte se vedea printre arbori cîte o tîrlă singuratică, părăsită de stăpînul ei.

Ochii tuturor erau acum îndreptaţi spre această pădure adîncă, pustie şi liniştită, unde se ascundea cetaşul. Dar potera nu-l hăituia pe el. În noaptea asta se dăduse de ştire din Vraţa că, puţin înainte de revărsatul zorilor, o ceată de haiduci

coborîse din munte şi se ascunsese în desişul pădurii, socotind probabil să treacă Iskerul şi să scape în culmile Balcanilor Mari.

Potera, însetată de sînge şi încurajată de izbînda ei din ziua trecută, aştepta porunca, cînd Geambalaz descălecă de pe cal, sfătuindu-se cu vreo cîteva căpetenii de başibuzuci asupra felului cum trebuia dat atacul. Era un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, oacheş, cu barbă neagră, purtînd o frumoasă haină cerchează. Era înarmat pînă-n dinţi ; ochii lui aspri şi fioroşi luceau de sub gluga cerchează ţuguiată şi păroasă.

În clipa aceea, dinspre tîrlă se auzi o straşnică detunătură de puşcă, ce răsună prelung, repetată de ecoul munţilor.

— Haiducii ! Haiducii ! strigară cîţiva.

Ochii tuturor se îndreptară spre tîrlă, unde se vedeau acum doar valurile de fum pe care vîntul dimineţii începu să-l răsfire pe culmi. După o clipă de buimăceală, potera trase o salvă de puşcă şi ecoul bubuitului ei înfricoşător răscoli îndelung pădurea. Cînd fumul salvei se risipi, zeci de glasuri izbucniră deodată :

— L-au ucis pe Geambalaz !

Într-adevăr, Geambalaz zăcea doborît la pămînt. Glontele îi străpunsese gîtul şi din gura lui se prelingea o dîră de sînge. Fusese lovit de glontele tras din uşa tîrlei.

La această veste, panica izbucni şi întreaga poteră o luă la fugă, ascunzîndu-se fiecare pe unde nimeri. Trupul căpitanului fu ridicat la repezeală. Nici călăraşii nu se mai vedeau. Dar din pădure nu mai răsună nici un foc de armă.

După cîtăva vreme, văzînd că nu mai trage nimeni şi socotind că haiducii au fugit, o ceată de cerchezi mai curajoşi îşi luă inima în dinţi şi pătrunse în pădure dinspre drumul ce mergea spre Celopek. După ce răscoliră pretutindeni, găsiră la rădăcina unui stejar cadavrul unui singur cetaş. Era un bărbat de vreo treizeci de ani, cu obrazul acoperit de o barbă neagră şi rănit la un picior. Rana fusese legată cu nişte zdrenţe. Cerchezii socotiră atunci că întreaga ceată fugise în munţi.

(În realitate, după moartea lui Botev la vîrful Vola, o parte din ceata lui, adică vreo patruzeci de cetaşi, sub conducerea voievodului erou Pero, fugise în munţi, rătăcise prin desişuri toată noaptea şi obosită, frîntă de nesomn şi de foame, coborîse în zori în pădurea de la Celopek. Cetaşii dormiseră ca morţii, neştiind că potera e pe urmele lor.)

Unul din gloanţele cerchezilor îl nimerise întîmplător pe Pero. Dar cînd cerchezii cercetară şi tîrla, mai dădură peste un cadavru.

— Un popă haiduc ! strigară ei, miraţi.

Acolo zăcea, lungit la pămînt, un flăcău fără mustăţi, cu capul străpuns de gloanţe. Era îmbrăcat într-o rasă călugărească, dedesubtul căreia se vedea uniforma de cetaş, plină de sînge. După gura lui înnegrită de arsura prafului de puşcă, reieşea că se omorîse singur cu aceeaşi puşcă cu care îl doborîse pe Geambalaz. Dacă se întîlnise sau nu cu ceata în noaptea care trecuse — n-o ştia nimeni.

În ciuda obiceiului lor, de data asta başibuzucii nu mai tăiară capul cetaşului, ca să-l plimbe în vîrful spăngii, drept trofeu al izbînzii : moartea căpitanului lor nu-i mai lăsa s-o facă... Se mulţumiră doar să dea foc tîrlei, unde lăsară şi cadavrul. Ea fumegă pînă seară, cînd două potere uciseră pînă la unul, jos, la malul Iskerului, lîngă

stînci, treisprezece cetaşi ce coborîseră după-amiază din munţi ca să treacă peste rîu.

*

Iliţa a murit de mult. Dar copilaşul, care fusese pe moarte, trăi, şi azi e un tînăr viteaz, cu numele de maiorul P. Răposata lui bunică, povestindu-i aceste întîmplări, îi spunea adesea că ea credea că s-a însănătoşit atunci datorită nu atît rugăciunii făcute la repezeală de călugărul cel mînios, cît faptei bune pe care ea n-a putut, dar pe care a dorit din toată inima s-o facă.

octombrie, 1899

VINE ?

Ce ceaţă groasă, ce negură se lăsase în toamna aceea peste Vetren ! Umezeală ; cerne o ploaie măruntă ; cerul s-a topit într-un abur rece şi apasă pe casele scunde ale satului.

Pe uliţa noroioasă strigăte, zgomote, forfotă. Trăsuri la care sînt înhămaţi cai costelivi, căruţe cu boi încărcate cu efecte militare, ţărani, cărăuşi, vite umplu uliţa între cele două hanuri. Prin învălmăşeala asta îşi croieşte drum o trupă de recruţi, unii îmbrăcaţi cu mantale ostăşeşti, alţii în cojoace cu miţele în afară, cei mai mulţi acoperiţi cu cergi zdrenţuite transformate în ghebe, încălţaţi cu opinci sparte, încinşi cu benzi de cartuşe şi avînd la umăr puştile împodobite cu crenguţe de cimşir, de care atîrnă traista doldora...

Frig, noroi pînă la genunchi, lapoviţă, mizerie, iar ei cîntă... cîntă...

„Pecenegii veseli“ aşa fusese poreclită miliţia rumeliotă.

Din pragul unei cîrciumi, cîţiva ofiţeri, călători şi ţărani privesc uimiţi şi curioşi la aceşti voinici muraţi de ploaie. În faţa hanului din mijlocul satului s-au adunat grupuri-grupuri femei, fete, copii zdrenţuroşi, tremurînd, roşii de ger. Întîmpină şi petrec pentru ultima dată pe ostaşii din Vetren, care sosesc azi cu regimentul de la Harmanli, unde s-au dus să se bată cu turcii, iar acum se îndreaptă repede spre Sofia. De acolo vor pleca pe front, să lupte cu sîrbii.

— Uite-l pe feciorul lui Gheorghi. Într-un ceas bun, Ţvetko !

— O, ia te uită, trece Ranghel !

— Uite-l şi pe-al Nedelkăi ! Bre Ivane, uite-o aici pe maică-ta !

Li se întind în grabă buchete de flori, lacrimile curg pe obraji, vorbele se rostesc pe jumătate... iar soldaţii trec mereu, se duc...

— Mamă, uite-l pe nenea ! strigă o fetiţă cu păr bălai şi obrajii roşii.

— Nene Stoian ! strigă de lîngă fetiţă un băiat de opt ani şi-şi întinde mîinile spre ostaş.

— Fiule ! Fiule ! adăugă mama, plîngînd.

Se iveşte un flăcău cu ochii negri, blajin, zdravăn, iese din rînd, sărută mîna mumă-si, îşi sărută surioara şi frăţiorul pe frunte, îşi prinde un buchet la piept, iar un altul, pe care i-l dă o fată, după urechea stîngă, şi se repede în fugă să ajungă trupa şi cîntecul.

— Într-un ceas bun, fiule ! dă glas mama.

— Stoiane ! strigă fata, aproape leşinînd. Dar glasul i se pierde în gălăgia uliţei. Stoian se mistuie în mijlocul trupei, iar trupa în ceaţă.

Mama se uită într-acolo şi nu vede nimic.

Fata ridică poala şorţului pestriţ şi-şi acoperă faţa...

Cînd intră în casă, mama lui Stoian începu să plîngă, deschise lada cea veche şi crăpată, săltă un vraf de cămăşi şi sumane, scoase de sub ele o lumînare, o lipi în faţa icoanei şi începu să bată mătănii pînă la pămînt.

În acelaşi timp, tunurile de la Dragoman [1] porniră să bubuie. Era 4 noiembrie 1885.

*

În noaptea aceea, baba Ţena a avut un vis.

Se făcea că vede un nor mare, iar armata intră în nor şi Stoian e acolo, Maică Precistă ! Ce grozăvie ! Norul vuieşte, în cer tună, pămîntul se cutremură — va să zică e la război ! Stoian s-a pierdut în nor, nu se mai vede... Baba Ţena tresare, se trezeşte. În odaie e întuneric, întuneric beznă. Iar afară vîntul urlă. Asta e războiul. „Dumnezeule, Doamne Isuse Hristoase, apără-l !... Sfîntă Născătoare, miluieşte-l pe Stoian !" N-a închis ochii pînă în zori.

— Moş Petre, ce înseamnă cînd visezi nor ? întrebă ea dimineaţa.

— Norii, Ţeno, sînt de două feluri : nori care se prefac în ploaie, şi nori care se împrăştie. Tu ce fel de nori ai visat ?

[1] Localitate în apropierea graniţei sîrbo-bulgare, unde sîrbii, care declaraseră război Bulgariei, au suferit o grea înfrîngere. Războiul s-a terminat prin pacea de la Bucureşti din 3 martie 1886.

Ea îi povesti visul. Moş Petre se gîndeşte. Nu-şi aduce aminte să fie un asemenea nor în cartea de vise. Văzînd însă faţa speriată a Ţenei, ce-l priveşte gîfîind, îi spune din milă :

— Nu-ţi face griji, Ţeno, visul ăsta-i bun. Nor înseamnă şi veste : o să ai o scrisoare de la Stoian.

Faţa băbuţei se luminează.

După şase zile primi o scrisoare printr-un voluntar, prieten cu Stoian, care însoţea nişte soldaţi sîrbi prizonieri. Ţena alergă la popa să i-o citească.

Iată ce spunea el în scrisoare :

„Mamă, îţi scriu epistola asta, să ştii că sînt bine sănătos şi că i-am bătut pe sîrbi. Slavă, trăiască Bulgaria ! Eu sînt sănătos, şi Ranghel Stoianov e sănătos şi unchiul Dumitru e sănătos şi trimite multă sănătate maică-si. Sîrbii trag mereu pe pluton şi în salve, dar le e frică de «ura». Ia de la alde Ţvetanov cureaua mea cea nouă, pe care am uitat-o acolo, să n-o strice copiii. Mîine o să trecem prin trecătorile de la Dragoman, şi cînd o să mă întorc, o să-i aduc Kinei un dar de la Niş ; iar ţie îţi trimit o levă, s-o cheltuieşti cum vrei, iar pe Radulcio o să-l învăţ cum şuieră obuzele. Şi îţi doresc sănătate.

Fiul tău supus,

Stoian Dobrov

Multă sănătate şi lui moş Petre. Am vrut să-i trimit o puşcă sîrbească, dar n-am avut cum. Bate departe, dar nu nimereşte bine. Mamă, multă sănătate şi Stoiankăi."

S-a bucurat inima îndurerată a Ţenei ; a alergat cu picioarele ei bătrîne la ai Stoiankăi, să le-arate

scrisoarea. Mare bucurie. Dar cel mai mult s-a bucurat Radulcio, cu gîndul la noul şuierat pe care avea să-l înveţe nenea.

Abia ieşi pe uliţă şi baba Ţena văzu un pîlc de prizonieri, iar în urma lor un ostaş bulgar. I se păru că acesta ar fi chiar Stoiancio al ei, atît de mult îi semăna. Nu, nu era el. Fu cît p-aci să-l întrebe pe soldat dacă nu-i aduce veşti de la feciorul-su, dar îi atraseră atenţia prizonierii, pe care îi vedea pentru prima dată.

— Doamne milostive, şopti ea, ăştia sînt oare sîrbii ? Păi şi ei îs oameni buni... Bietele lor mame... oare ştiu ceva de ei ? Ia staţi, măi băieţi !

Intră în casă şi ieşi îndată cu o sticlă de rachiu în mînă, strigînd către ostaşii sîrbi să stea puţin, ca să-i cinstească.

Soldatul care-i ducea zîmbi binevoitor şi-i opri.

— Mulţumim, mulţumim ! răspunseră cu recunoştinţă prizonierii obosiţi, încălziţi de binefăcătoarea duşcă de rachiu.

— Aţi lăsat şi pentru mine un strop ? Sănătate, mătuşă ! strigă vesel ostaşul bulgar şi înghiţi ultima picătură din sticlă.

— Tot creştini de-ai lui Dumnezeu... Da' de ce s-o fi bătut ? !... se miră baba Ţena, privind după grupul care se îndepărta.

S-a semnat armistiţiul.

S-a apropiat Crăciunul şi ostaşii au început să vină în permisie. Şi în Vetren se întoarseră cîţiva. Numai Stoian nu venea ; nici el şi nici măcar vreo scrisoare. A intrat la griji baba Ţena, s-a necăjit, au prins-o gînduri rele... Trec zilele, ea tot cu ochii la poartă : oare nu s-o deschide ? Iată c-a venit Ranghel Stoianov, iată că şi Petru, feciorul lui Dinkov, a venit, au venit şi fraţii Stamatov. Bătrîna se ridică, o porneşte, îi întreabă — nu ştiu nimic. Pînă la o vreme l-au văzut pe Stoian, apoi i-au pierdut urma. Babei Ţena i-a îngheţat inima, se învîrteşte în neştire prin casă şi se gîndeşte la Stoiancio.

— Mamă, a venit unchiul Dumitru ! strigă fata ei, Kina, intrînd gîfîind pe uşă.

Iar se ridică şi se duce la Dumitru.

— Bine-ai venit, Dumitre, da' Stoian unde a rămas ?

Dar nici Dumitru nu ştie nimic...

— Poate că l-au trimis spre Vidin, adaugă Dumitru, fiindcă i-e milă de biata mamă. Poate să vină de undeva, pe altă cale, mormăie tulburat ostaşul.

— Doamne Dumnezeule, unde mi-o fi rămas băiatul ? ! oftează ea.

Pleacă şi se duce la ai Stoiankăi. Încă de la poartă începe să-i tremure inima. Dar nu, acum o să-i spună Stoianka, vezi bine, că a primit multă sănătate de la Stoian şi că el o să vină de Crăciun. Dar Stoianka nu spune nici un cuvînt. Nu. Tace. Numai ochii i se înroşesc.

Tot satul e în fierbere. Întîmpină primul regiment care se întoarce. Iată, chiar în mijlocul uliţei, chiar în faţa casei babei Ţena, au înfipt doi stîlpi, unul în faţa celuilalt : sus, în vîrful lor au legat un lemn încovoiat ca un arc. Au adus crengi mirositoare de brad de munte, cu care au îmbrăcat stîlpii şi arcul unde au prins o inscripţie adusă anume de la Pazargic : „Bine aţi venit, viteji ostaşi !“ Apoi au împodobit totul cu steaguri tricolore.

Arcul de triumf a fost terminat !

Armata victorioasă a venit şi a trecut.

„Poate că vine mai în urmă, poate că vrea să ajungă tocmai seara, în ajun de sărbători ; n-are de ce să petreacă Crăciunul în locuri străine. Uite, şi acum mai sosesc soldaţi, unul cîte unul ; pînă diseară, cum-necum, o să vină. Ştie că-l aşteaptă aici atîţia oameni cu inima îndurerată."

Aşa gîndeşte biata mamă...

*

Dimineaţa, baba Ţena s-a dus devreme la biserică. A schimbat leva trimisă de Stoiancio, a cumpărat lumînări şi le-a aprins pe la toate icoanele de la altar. S-a întors acasă cu faţa luminată.

„Cum-necum, azi e aici, doar mîine e Crăciunul... îşi şopteşte ea. Sfîntă Născătoare, adu-mi feciorul... Isuse Hristoase, miluieşte-mă..."

Veni în goană Kina şi aduse vestea că s-au întors şi alţii din sat.

Baba Ţena se posomorî :

— Gata cu veştile ! Mai bine du-te şi-l întîmpină pe bădia, cum fac ceilalţi oameni, bolboroseşte ea, supărată.

— Mamă, şi eu vreau să mă duc cu lelea ! strigă Radulcio.

Şi cei doi copii o iau la fugă în sus, pe uliţa înzăpezită, şi ies la şosea în cîmp.

Baba Ţena a rămas în poartă, să-l aştepte acolo.

Vîntul suflă rece dinspre munte. Culmile, văile, cîmpia sînt albe de zăpadă. Cerul posomorît. Stoluri negre de corbi zboară pe deasupra drumului sau se lasă pe vîrfurile golaşe ale pomilor. Icicolo pe şoseaua care urcă spre dealul Ihtimanului se văd grupuri de oameni care ies înaintea ostaşilor : fete, copii, băbuţe... Căci soldaţii se mai

întorc încă, unii singuri, alţii în cete. Kina şi Radulcio au trecut de primul grup, au trecut de al doilea, au trecut de al treilea şi se duc tot mai departe. Vor să fie primii care să-l vadă şi să-l întîmpine pe Stoiancio. O să-l recunoască dintr-o dată, deşi zăpada care a început să cadă le împăienjeneşte ochii.

Drumul urcă şi se pierde după deal. Nu se vede nimic. Kina şi Radulcio au ajuns în vîrf ; acolo vîntul suflă mai tare şi-i pătrunde. Doi soldaţi apar după cotitura acoperită toată de omăt. Nu e el.

— Mai vine armată din sus ? îi întreabă Kina pe soldaţi.

— Nu ştiu, fetiţo. Pe cine aşteptaţi ?

— Pe nenea ! răspunse Radulcio.

Drumeţii obosiţi pleacă.

Kina se uită în zare. Le este frig, ea tremură, Radulcio a îngheţat, dar vine nenea — o să-l aştepte, altfel mama poate să-i certe sau să plîngă dacă nu-l aduc.

Se iveşte o trăsură, cu doi oameni înăuntru purtînd căciuli şi încotoşmănaţi în cojoace calde. Cînd trăsura ajunge lîngă copii, Kina taie drumul cailor.

— Domnule, mai vine armată din sus ?

— Nu ştim, porumbiţo, răspunse unul dintre călători, ridicîndu-şi căciula şi privind mirat faţa roşie şi învineţită de frig.

Şi caleaşca zboară la vale.

Cei doi copii rămîn pironiţi locului. Ceasurile trec. Vîntul de munte se înteţeşte, le arde feţele, le flutură hainele, zăpada cade şi se spulberă în valuri, dar ei nu pleacă. Stau cu ochii aţintiţi tot spre cotitură şi se uită dacă nu vine cineva.

Deodată inima Kinei tresare. Se văd cavaleriştii în galop. Atîţia soldaţi ! Desigur, nenea e acolo,

Clubul cărţii digitale 2024

printre ei. Ea aşteaptă fără să clipească. Cavaleria coboară, apoi urcă spre ei şi trece mai departe. Kina face semn cu mîna la doi ofiţeri care călăreau mai în urmă.

— Căpitane, vine şi nenea? întrebă Kina, lăcrimînd.

Ofiţerii se opresc şi se uită miraţi la ea.

— Cine e nenea ăsta al tău? întreabă unul.

— Nenea Stoian! Nenea Stoian al nostru! strigă nerăbdător Radulcio, uimit că acel mîndru căpitan nu ştie că Stoian e nenea al lor.

— Care Stoian? repetă nedumerit ofiţerul.

— Stoiancio din Vetren! răspunse hotărît Kina.

Ofiţerul vorbeşte ceva cu camaradul său şi întreabă iarăşi cu milă:

— Nenea al vostru este cavalerist?

— El e, el e, răspunde biata fată, care nu înţelesese.

— Nu-i la noi, fetiţo.

— Hai întoarceţi-vă în sat, c-o să îngheţaţi, zise celălalt.

Ofiţerii îndemnară caii şi-şi urmară escadronul.

Kina plîngea; Radulcio începu şi el să plîngă. Mîinile şi picioarele le îngheţaseră, obrajii li se învineţiseră. Se vedea toată şoseaua pînă în sat: era pustie. Cei ce veniseră în întîmpinarea soldaţilor plecaseră, deoarece se apropia căderea serii, iar vîntul sufla şi mai nemilos. Numai escadronul de cavalerie se mai zărea încă îndepărtîndu-se, iar vîntul aduse la urechile copiilor cîntecele vesele ale soldaţilor. Atunci Kina şi Radulcio o porniră spre sat.

Cobora noaptea. Cu mîinile vîrîte în sîn, mergeau suspinînd încetişor, gîndindu-se la măicuţa lor, care-i aştepta în poartă.

O altă trăsură cu trei cai hurui în urma lor, de pe deal.

— Domnule, mai vine armată din sus?

Trăsura zbură ca o săgeată pe lîngă ei şi dispăru în întuneric.

Iar viforul urla straşnic. Parcă le răspundea copiilor. Venea de la apus, dinspre cîmpul de luptă, de undeva din viile de la Pirot[1] unde învăluia acum mormîntul lui Stoiancio.

1895

APOSTOLUL ÎN PRIMEJDIE

Într-o frumoasă zi de iunie, cîţiva jandarmi ieşiră pe poarta conacului.[2] Se opriră cu toţii în mica piaţetă ce se întindea în faţă şi după ce se sfătuiră cîtăva vreme în şoaptă, se răspîndiră care-ncotro.

Unul dintre ei, binecunoscutul Ali-ceauş — un turc negru, bărbos, cu o figură respingătoare şi buhăită — se îndreptă spre uliţa cu prăvălii, făcîndu-şi loc prin mulţimea zgomotoasă, care forfotea între cele două rînduri scunde de dughene şi băcănii, uitîndu-se atent la unii oameni. Cînd ajunse la hanul lui Traikovici, se opri, privi cercetător atît hanul cît şi cîrciuma, îşi pipăi maşinal revolverul ca să se convingă că e la locul său în tocul de piele şi dădu să intre.

---

[1] Oraş în Iugoslavia, în apropiere de graniţa bulgară.

[2] Sediul autorităţii turceşti.

Tocmai în clipa aceea se ivi în fața lui un jandarm. Ali-ceauș se opri în ușa hanului și-l așteptă.

— Ce-ai aflat ? îl întrebă el încet.

— Am cercetat pretutindeni, dar n-am găsit omul pe care-l căutăm, răspunse jandarmul, ștergîndu-și ceafa asudată cu o batistă.

— Te-ai uitat bine ? Îl ții minte ? Nu prea înalt, de vreo 25 de ani, blond, cu ochii verzi, slab, și poartă o haină neagră. Du-te și la celălalt han. În primul rînd uită-te la ochi : verzi, verzi de tot ! îi mai spuse Ali-ceauș aspru și poruncitor, în timp ce-și rotea privirea în toate părțile, cercetînd pe oricine trecea pe lîngă han sau intra în el.

— Am înțeles, Ali-ceauș ! zise jandarmul și plecă.

Omul despre care vorbeau cei doi jandarmi era Vasil Levski. Pe el voiau să-l prindă.

În vremea asta, neînfricatul Apostol[1] venise de la Plovdiv la Sofia în chip de negustor de lînă, ca să organizeze acel comitet care mai tîrziu a rămas vestit în istorie prin atacarea și jefuirea căruței de poștă turcești, ce transporta o mare sumă de bani la Arabakonak. Poliția din Sofia, anunțată telegrafic de cea de la Plovdiv, era în picioare. Jandarmii roiau după el. Mai abil și mai iute decît toți, Ali-ceauș era acela care conducea de cîteva zile urmărirea, dînd polițailor îndrumările necesare, împreună cu descrierea exactă a înfățișării și îmbrăcăminții revoluționarului.

De altfel Apostolul se afla în mare primejdie. Totdeauna îndrăzneț și neînfricat pînă la nesocotință, convins de nepriceperea poliției turcești, sigur de sine, încrezător poate în steaua lui, care-l

[1] Nume dat de poporul bulgar lui Levski.

scăpase de atîtea ori din ghearele dușmanilor, el nici nu bănuia măcar că i s-a luat urma și nici prietenii săi din oraș nu prinseseră de veste, ca să-i găsească un adăpost mai sigur.

Privirile ascuțite ale lui Ali-ceauș se opriseră cercetătoare și asupra cafenelei lui Ilcio, care era chiar alături de cîrciuma lui Traikovici și înainte de a se abate la han, el intră și aici.

În cafenea se aflau patru oameni : un oaspete —un bulgar înalt și gras, îmbrăcat în haine de oraș și care fuma pe bancă o narghilea, Ilcio, cafegiul, care ascuțea un brici, iar în fața oglinzii ucenicul său, care tocmai bărbierea un străin cu părul blond și cu o haină neagră de șiac, întors cu spatele spre ușă.

Acesta din urmă era Vasil Levski.

Ali-ceauș dădu bineţe bulgarului cu narghileaua, pe care-l cunoștea și se îndreptă spre cafegiu, întrebîndu-l, chipurile nepăsător, dar încet :

— Ilcio, n-a venit aici, la han, un... negustor ? Și turcul îi descrise în cîteva cuvinte chipul și îmbrăcămintea Apostolului.

— Nu știu, Ali-ceauș, eu n-am a face cu hanul, răspunse cafegiul, văzîndu-și liniștit de treabă, deoarece nici nu-l cunoștea pe Levski și nici nu voia să afle de ce caută Ali-ceauș un asemenea om.

— Unul slab, cu... — repetă Ali-ceauș, îndreptîndu-și mașinal privirea spre Levski, căruia nu putea să-i vadă decît spatele.

Cu toate că amîndoi vorbiseră încet, convorbirea fu totuși auzită de ceilalți din cafenea.

Ucenicul șovăi și briciul începu să-i tremure în mînă, gata să-l scape jos. Fața i se făcu galbenă de frică. Bietul băiat știa că-l bărbierește pe Levski !

Dar şi mai mult se schimbă la faţă bulgarul cel voinic, care stătea pe bancă trăgînd din narghilea. Faţa lui se făcu albă ca varul : era Hristo Kovacev, prietenul lui Levski, care-şi dădea seama că Apostolul era pierdut.

Chipul lui Levski, ce se vedea în oglindă, rămase calm, liniştit. Pe faţa lui ca de piatră nu tresări nici o vinişoară şi nu se văzu nici un semn de îngrijorare. Această stăpînire de sine supraomenească, atît de necesară, nu-l părăsea nici în clipele celor mai mari primejdii cu care era presărată aventuroasa lui viaţă.

Ali-ceauş se aşeză pe bancă şi-şi aprinse o ţigară.

— Ce mai faci, Hristo-efendi ? Ai fost bolnav ? întrebă Ali-ceauş pe sofiot, văzîndu-i obrazul palid şi răvăşit.

— Nu... Ali-ceauş. Da... Nu ! De căldură... — izbuti să îndruge Kovacev cu totul zăpăcit.

— Ascultă, băiete ! Ţine bine briciul, c-o să mă tai ! grăi aspru Levski către ucenic.

Fără să vrea, turcul întoarse capul spre haina neagră a Apostolului şi începu apoi să vorbească cu Kovacev despre lucruri fără importanţă.

„Blestematul ăsta aşteaptă să termine băiatul cu bărbieritul, ca să-l poată vedea pe Apostol la faţă... da, e pierdut..." — gîndi Kovacev. Dar în acest moment critic, atitudinea calmă, plină de sînge rece a Apostolului, îi dădu curaj şi o idee îi trecu prin minte : îşi aminti că Ali-ceauş avea o mică slăbiciune — băutura.

Îl invită :

— Bei un rachiu, Ali-ceauş ?

Turcul primi.

Dădu pe gît cinzeaca de rachiu, plescăind cu buzele umede şi ochii îi luciră cînd răspunse cu capul urării lui Kovacev.

— Cînd e cald, rachiul răcoreşte — observă din nou Kovacev — nu mai tragem unul ?

Şi fără să mai aştepte răspunsul, mai ceru altă cinzeacă de rachiu. Turcul o bău şi pe asta, clătindu-şi apoi zgomotos gura cu apă.

Ca să-i distragă cu totul atenţia, Kovacev începu să-i povestească pe şoptite, zîmbind şiret, nu ştiu ce întîmplare despre o voluptoasă şi tînără sofiotă cu şalvari, cunoscută prin viaţa ei desfrînată, şi ochii libidinoşi ai turcului se umeziră cînd mai trase o duşcă de rachiu fără să clipească.

„Acuma-i momentul s-o şteargă pe nesimţite", gîndi Kovacev, aruncînd o privire semnificativă spre Levski, care se ridicase de pe scaun să-şi îndrepte cravata în faţa oglinzii.

Dar deodată văzu îngrozit că Levski, în loc să se strecoare binişor, se întoarce cu faţa drept spre turc, îşi caută punga în buzunar şi îi plăteşte ucenicului. Ali-ceauş se întoarse şi el şi-l privi. Ochii verzi, senini şi liniştiţi ai Apostolului se încrucişară cu aceia ai lui Ali.

Lui Kovacev i se făcu părul măciucă.

Pe dată însă se linişti.

— Noroc ! îl salută Levski, politicos, după obicei.

— Să vă fie de bine, domnule — răspunse şi Ali, înclinînd uşor capul şi întorcîndu-se iarăşi spre Kovacev, ca să continue interesanta convorbire.

Levski ieşi pe uşă.

După o jumătate de ceas, Ali-ceauş îşi aminti de misiunea sa, îl părăsi pe Kovacev şi intră în han ca să-şi ducă mai departe cercetarea şi să se uite la noii-veniţi.

În acelaşi minut, trei jandarmi, pe faţa cărora se vedea bucuria reuşitei, duceau cu armele, din spate, cinci bulgari speriaţi, culeşi din diferite hanuri.

Toţi cinci erau blonzi şi cu haină neagră !

Kovacev privea tulburat din uşa cafenelei lui Ilcio la victimele sălbăticiei turceşti.

Tot în vremea asta trecu un şop[1] zdrenţăros, care ducea un cal încărcat cu cărbuni.

— Nu vrei să-mi cumperi cărbunii, domnule ? îi dau ieftin ! strigă şopul.

Kovacev îl văzu şi înlemni.

— Levski ! murmură el, uitîndu-se în jurul său speriat.

— Nu-i dau scump... Nu vrei ?... Voia dumitale... domnule !

Şi şopul îşi văzu liniştit de drum, ducîndu-şi calul.

---

[1] Ţăran din regiunea Sofiei.

ZAHARI STOIANOV

S-a născut în satul Medven de lîngă Sliven în anul 1851. A învăţat puţină carte în satul său natal şi a plecat, la 20 de ani, la Varna şi apoi la Ruse cu scopul de a-şi continua studiile. Aici intră în mişcarea revoluţionară, în slujba căreia acţionează, în diverse locuri, pînă la izbucnirea răscoalei din aprilie 1876, la care ia parte alături de Gheorghi Benkovski pînă la moartea acestuia. Reuşeşte să scape cu viaţă şi, după eliberarea Bulgariei se stabileşte la Ruse, colaborînd la o serie de ziare. Prima sa nuvelă *Iskender bei* este scrisă împotriva prinţului Battenberg al Bulgariei, care dorea să introducă în ţară un regim despotic. Urmărit de autorităţi şi izgonit din slujbă, pleacă la Plovdiv, în Rumelia Orientală, fiind unul din principalii luptători pentru unirea acesteia cu Bulgaria (1885). În anul 1887 a fost vicepreşedintele şi în 1889 preşedintele Sobraniei. Trimis în această calitate la Paris la 29 august acelaşi an, moare aci la 1 septembrie.

Trăind în eroicii ani ai mişcării revoluţionare şi ai răscoalei din aprilie şi participînd la aceste lupte, Zahari Stoianov le-a descris mai bine ca oricine prin talentul său de neîntrecut povestitor. Stoianov a fost primul biograf al lui Karavelov

(1885) şi Botev (1888), aceste lucrări păstrîndu-şi pînă astăzi valoarea. Tot el a fost cel dintîi care a publicat operele lui Karavelov şi Botev. Zahari Stoianov este unul din cei mai populari scriitori ai Bulgariei şi cartea lui *Însemnări asupra răscoalelor bulgare* (vol. I — 1884, vol. II — 1887 şi vol. III — 1892) a fost reeditată de foarte multe ori, exercitînd o puternică influenţă asupra multor scriitori bulgari. Fragmentul ce urmează este reprodus după această ultimă lucrare.

BABA TONKA

Cred că nu este lipsit de interes să spun cititorilor cîte ceva din viaţa acestei bulgăroaice, a acestei mame care a luat parte activă la toate pregătirile noastre pentru eliberarea ţării. Mai ales că, după cîte ştiu, cred că este singura bulgăroaică, singura femeie care a ajutat atît de mult mişcarea noastră revoluţionară.

Baba Tonka Tihoviţa Obretenova, mama lui Nikola Obretenov, care conducea comitetul nostru de la Rusciuk, s-a născut în satul Cerven din judeţul Rusciuk, în anul 1812. Părinţii ei erau simpli ciobani. După obiceiurile şi concepţiile de atunci, nu venise încă moda de a da la şcoală şi fetele şi de aceea părinţii ei s-au străduit să facă din ea doar o bună soţie şi o harnică gospodină. Era singură la părinţi care, fiind oameni cu destulă dare de mînă, plecaseră din satul Cerven şi se mutaseră cu casa la Rusciuk. N-a avut fericirea să audă pe nimeni dîndu-i sfaturi şi învăţătură

anume, cum trebuie să se poarte şi ce datorii ar avea, de pildă, faţă de părinţi, de cei apropiaţi sau de ţara ei, ci a rămas şi ea cu ceea ce ascultase şi-şi amintea că vorbeau oamenii mai bătrîni. Maică-sa, care era o femeie destul de deşteaptă, îi spunea de multe ori că trebuie să înveţe cum să primească şi cum să se poarte faţă de oaspeţi, deoarece, nu se ştie, dar s-ar putea să ajungă noră într-o casă bogată unde musafirii sînt ceva obişnuit şi unde ar avea mereu de-a face cu oameni de vază.

Şi într-adevăr părinţii ei au avut dreptate. În anul 1831 Tonka s-a măritat cu Tiho Obretenov care trecea pe acea vreme drept unul dintre cei mai mari negustori din Rusciuk. Cu el a trăit dînsa ca soţie credincioasă mai bine de patruzeci de ani şi i-a dăruit şapte copii, dintre care cinci au fost băieţi, iar două fete. Deoarece bărbatu-său era din acei oameni de seamă care luau parte la treburile obşteşti şi treceau prin multe încercări avînd de a face fie cu turci, fie cu bulgari şi deoarece pe vremea aceea, după împrejurări, unele dintre aceste treburi nu se petreceau în văzul lumii şi la lumina zilei, baba Tonka s-a obişnuit încă din tinereţe să respecte şi să ştie să păstreze o taină, învăţînd şi pe copiii ei să facă la fel.

În jurul anului 1862 cînd scriitorul şi revoluţionarul bulgar Rakovski a început să facă planuri pentru eliberarea patriei şi cînd la iniţiativa sa au pornit să se organizeze cete de patrioţi prin România şi Serbia, această nobilă acţiune, pe care puţini o înţelegeau aşa cum trebuie, a ajuns şi la urechile Tonkăi, acum femeie în vîrstă. Toţi patrioţii din Rusciuk, toţi cei ce se gîndeau la eliberarea ţării găseau adăpost în casa babei Tonka. Aci învăţau împreună cu fiii ei Anghel şi Petăr

Obretenov cum să mînuiască o armă şi se pregăteau pentru cetele care se formau în România şi Serbia ca să treacă în Bulgaria. Dar înainte de asta se organiză, cu învoirea guvernului sîrbesc, legiunea bulgară de la Belgrad. Aici a fost trimis în curînd şi Petăr Obretenov, unul din fiii babei Tonka, cu învoirea maică-si şi a prietenilor săi, ca să-şi facă pregătirea militară, iar la întoarcere să-i iniţieze în aceste taine şi pe aceştia din urmă. În acelaşi an Anghel, feciorul ei cel mare, împreună cu Ştefan Meşa, zis şi Popa, străbătură toată Bulgaria şi Tracia ca să cunoască toate regiunile ţării, să vadă suferinţele pe care le îndură fiii ei, să arunce în rîndul acestora, atît cît era cu putinţă, sămînţa ideii de libertate şi, într-un cuvînt, să vadă care era starea de spirit a poporului.

După cum se ştie, în 1868, Hagi Dimităr şi Ştefan Karagea au reuşit să adune în România 124 de viteji, hotărîţi să treacă la începutul lunii iunie în Bulgaria. Cînd s-a auzit de acest lucru la Rusciuk, sau mai bine zis în casa babei Tonka, atît de cunoscută în tabăra cetaşilor, în aceeaşi noapte cei doi feciori ai ei împreună cu tovarăşii lor au trecut pe ţărmul românesc. În vremea asta, la Giurgiu se găsea numai Ştefan Karagea, cu cîţiva cetaşi. Două zile mai tîrziu baba Tonka veni şi ea la Giurgiu să-şi vadă pentru ultima oară cei doi băieţi şi să se bucure de ceata vitejilor bulgari. Şi ca să nu vină la ei cu mîna goală, ceea ce după datina bulgară nu se cădea, luă cu dînsa nişte flori şi o ploscă cu rachiu cu care îi cinsti pe fiecare cu mîna ei, urîndu-le să facă ispravă bună în munţi. Bineînţeles că atît prezenţa bătrînei care venise din ţara robită în această clipă hotărîtoare, cît şi urările ei insuflau curaj şi nădejde luptătorilor pentru libertate. Văzînd că sfînta lor faptă

era preţuită pînă şi de nişte femei bătrîne, credeau că şi bulgarii din patrie nutreau aceleaşi simţăminte, ba încă într-o măsură cu mult mai mare.

Revenind la Rusciuk, baba Tonka şedea ceasuri întregi pe malul Dunării (căci casa ei era chiar acolo, la mal) şi se uita să nu scape din ochi nici un vapor şi nici o corabie. Cine ştie, poate într-una din ele o fi şi ceata lui Hagi Dimităr şi s-ar putea să-şi vadă pentru ultima dată feciorii, care bineînţeles o să arunce o privire de rămas bun spre casa în care se născuseră şi unde lăsaseră pe bătrîna lor mamă ; dar în zadar se uita ea, căci nu se zărea nimic. Trecură zile după zile şi ea încetă de la o vreme să mai privească pînza albă şi liniştită a Dunării. Curiozitatea, nelinişte şi mai ales dragostea ei de mamă nu erau de potolit ; o apăsa pe inimă ceva greu, somnul nu se lipea de dînsa şi un fel de negre presimţiri nu-i dădeau pace. Nu era puţin să-ţi trimiţi doi feciori, doi şoimi tineri, în faţa gloanţelor. Noaptea, ieşea uneori afară, în curte, şi se aşeza printre salcîmii cei deşi din grădină, ascultînd ore întregi dacă nu cumva se aude ceva din oraş, căci atunci cînd fusese la Giurgiu, unul dintre cetaşi îi spusese că îndată ce vor trece în Bulgaria, la Rusciuk o să vină întîi şi pe casa ei o să ridice steagul... Ziua da mereu tîrcoale prin oraş, mai ales prin jurul conacului, ca să vadă de nu se observă vreo mişcare, vreo pregătire a turcilor. Dar nici cu prilejul acestor drumuri şi iscodiri nu află nimic. Oamenii îşi vedeau de treburile lor şi nimeni nu voia să ştie că împărăţia turcească era să se ducă de rîpă. Arnăuţii, semnul cel mai bun în ceea ce priveşte liniştea publică, continuau să se foiască leneşi în jurul conacului paşei şi să-şi răsucească mustăţile în sus, ca nişte covrigi rupţi în două. Era încă devreme.

Nu trecu însă mult timp şi la Rusciuk sosi vestea că în apropiere de satul Vardin au debarcat dintr-un caic de pe Dunăre nişte oameni necunoscuţi cu steag şi trîmbiţă şi înarmaţi pînă-n dinţi. Uciseseră pe grăniceri şi se îndreptaseră apoi în interiorul ţării, spre Tîrnovo. Ştirea asta se răspîndi ca fulgerul nu numai prin oraşele prin care treceau firele de telegraf, ci ajunse şi în cele mai izolate sate ale Bulgariei. Guvernul, ca orice guvern, trimise armată şi jandarmi ca să-i urmărească pe turburători, despre care se află pretutindeni, încetul cu încetul, că erau bulgari ; populaţia turcească începu să strige şi să se ridice împotriva paşnicei raiale ; tinerii bulgari porniră să se adune în grupuri vorbind în taină despre isprăvile cetaşilor, împărtăşindu-şi unii faţă de alţii admiraţia faţă de aceştia ; ciorbagiii, la rîndul lor, se posomorîră, convocară la primărie cîteva adunări neobişnuite, începură să se poarte mai sever şi mai despotic faţă de tineret, fiind în acelaşi timp foarte respectuoşi şi umili faţă de autorităţi ; într-un cuvînt, în sînul tuturor claselor şi a naţionalităţilor se vedea o frămîntare ; dar foarte puţini — aceştia se numărau pe degete — ştiau din cine se compunea ceata şi în ce constă toată treaba.

După cum e cunoscut, curînd ceata fu înfrîntă, cei mai mulţi viteji murind pe cîmpul de luptă, foarte puţini căzînd în mîinile autorităţilor. La Rusciuk se aduse mai întîi capul lui Ştefan Meşo, prietenul feciorilor babei Tonka. Turcii îl recunoscură îndată, îl recunoscu şi baba Tonka, îl recunoscu pînă la urmă şi maică-sa. Aceasta din urmă nu se întrebase pînă atunci pe unde umblă feciorusău şi nici nu era în stare să-şi dea seama de cauza pentru care se jertfise, ştiind doar că de cîţiva ani

de zile băiatul ei şedea în casa babei Tonka. De aceea se duse la dînsa şi se porni să plîngă şi să strige în gura mare ridicînd toată mahalaua în picioare, blestemîndu-i casa şi feciorii şi aruncîndu-i în faţă vorbe grele, învinuind-o că prin farmecele ce le făcea luase minţile odraslei ei, împingînd-o pe drumul cel rău. Pînă la urmă baba Tonka avu fericirea să audă asemenea cuvinte şi din partea altor mame, ai căror fii fuseseră şi ei tîrîţi pe aceleaşi căi.

Mai trecură vreo cîteva zile şi la Rusciuk fură aduse şi capetele însîngerate ale altor răsculaţi ; sosiră şi cîţiva viteji din ceata lui Hagi Dimităr, răniţi şi legaţi în lanţuri, şi care apoi fură spînzuraţi pe uliţele oraşului. Baba Tonka recunoscu pe mulţi dintre dînşii, dar nu putu afla nimic de cei doi feciori ai ei. Pe cine să întrebe ? Baionetele jandarmilor şi pumnii de fier ai turcilor n-ar fi cruţat nu numai pe aceia care ar fi îndrăznit să se apropie de cei condamnaţi la moarte, ci şi pe cei care i-ar fi mîngîiat cu o privire de compătimire. Nu mai vorbesc de femeile turcilor, al căror fanatism în asemenea cazuri nu rămînea mai prejos de cel al bărbaţilor lor. Ar fi fost de o mie de ori mai mulţumită să audă că ar fi căzut pradă vulturilor din munţi, decît să-i vadă prinşi vii în Rusciuk. Ce s-ar mai fi ridicat atunci împotriva ei nu numai turcii, dar şi bulgarii. Pînă la urmă înţelese că una din două tot se întîmplase : ori căzuseră în luptă, ori fuseseră prinşi de vii. De aceea începu din vreme să se pregătească să facă faţă la toate.

Într-o seară, tîrziu, cînd frămîntată de griji şi cufundată în gînduri adînci era gata să se culce, auzi în curte gălăgie mare, strigăte de oameni şi zăngănit de săbii. Zgomotul se apropia şi curînd

bătură la ușa ei cerîndu-i să le deschidă. Prin mintea babei Tonka trecură o mulțime de gînduri negre. Își închipuia de pildă că îndată ce va deschide ușa va vedea capetele feciorilor ei în vîrful baionetelor sau chiar pe ei înșiși legați și duși de alții. Dar reuși să-și ascundă foarte repede teama și, cu sînge rece, fără cea mai mică emoție pe față, deschise ușa. În fața ei se aflau comandantul poliției orașului, cu cîțiva inspectori și jandarmi.

— A, dumneavoastră erați, *efendi?* Și eu care mă speriasem crezînd că sînt cine știe ce oameni necunoscuți, zise ea rîzînd bucuroasă, ca și cum ar fi revăzut vechi prieteni ce lipsiseră multă vreme. Poftiți, ședeți, continuă ea, casa mea e totdeauna deschisă pentru niște oaspeți atît de dragi ca dumneavoastră. O să mă iertați numai că am băut un pahar mai mult astă seară și să nu vă supărați dacă voi spune vreo vorbă nesărată.

Această primire îl tulbură puțin pe șeful poliției; oricît se chinui el să-și mențină prestigiul său oficial și să-și păstreze seriozitatea și severitatea cuvenită, tot nu putu să se abțină și să nu rîdă, cînd baba Tonka își dădu drumul și începu să spună glume și să povestească istorii de alea care le plac turcilor. Încetul cu încetul el își pierdu rostul și nu mai găsi cu cale să treacă la țelul acestei vizite nocturne, care, după toate probabilitățile fusese o percheziție în casa babei Tonka. Șeful se mulțumi doar să o întrebe cîți feciori avea, dacă locuiau cu dînsa sau în alt oraș și unde se aflau în momentul de față.

După plecarea acestui oaspete nedorit, baba Tonka se întinse pe pat și toată noaptea nu putu să închidă ochii. Chiar dacă nu se întîmplase nimic neobișnuit, totuși această vizită nocturnă nu prezicea nimic bun. A doua zi tot orașul vorbea

că printre ticăloșii ce fuseseră aduși la Tîrnovo se găseau și feciorii babei Tonka Tihovița. Curînd aveau să-i transporte la Rusciuk ca să-i spînzure în fața porții casei părintești. Bineînțeles, o asemenea noutate e în stare să paralizeze și pe omul cel mai tare de înger; ca urmare și baba Tonka, ca orice mamă, pentru prima oară nu făcu excepție de la această regulă generală. Lovită mai ales de acea judecată prostească ce se numește opinie publică și căreia îi place să critice faptele altora, cu toate că ele sînt ale tuturor și nu fac rău nimănui, ea nu ieși din casă vreo cîteva zile; dar nici aici nu avu parte de liniște, căci femeile din mahala începură să se strîngă în uliță și să vorbească în gura mare chiar la ferestrele ei, făcînd asta înadins, ca să audă și ea în ce fel o să fie spînzurată dimpreună cu feciorii ei. Fără îndoială că dacă baba Tonka ar fi fost o femeie cu carte, dacă n-ar fi fost ucisă în ea orice fel de conștiință civică, dacă ar fi știut, în sfîrșit, de cîtă cinste se bucură în alte țări luptătorii pentru dreptatea și libertatea poporului, nu numai că nu i-ar fi fost rușine, ci s-ar fi mîndrit chiar și ar fi putut să închidă gura acestor femei proaste doar cu cîteva vorbe.

Peste cîteva zile fu adus de la Tîrnovo la Rusciuk un șir întreg de viteji, între care și Anghel Obretenov, fiul cel mare al babei Tonka. Cel mic însă, Petăr, nu se afla printre dînșii. Mai toți erau răniți, neprimeniți și îmbrăcămintea lor plină de sînge răspîndea un miros respingător. Toate aceste amănunte le află ea îndată de la fie-sa cea mică, pe care o trimitea în fiecare zi să dea tîrcoale prin părțile unde intra în oraș șoseaua ce venea de la Tîrnovo. Se mai scurseră cîteva zile, dar nefericita mamă continuă să stea închisă în casă; auzise atîta

doar că pe fecioru-său şi pe ceilalţi cetaşi îi înfăţişau în fiecare zi valiului şi că, după cum zicea gura mahalalei, aveau să-i spînzure cît de curînd. Pînă la urmă nu mai putu să rabde şi ieşi în oraş. Se află undeva vreo mamă care ştiind că-i spînzură feciorul poate sta închisă în casă ? De asta pe de o parte, din dorinţa arzătoare de a afla ce s-a petrecut cu celălalt fecior al ei pe de alta, baba Tonka se îndreptă într-o zi spre temniţa oraşului, ca să ceară îngăduinţa mai-marelui închisorii să vadă pe arestaţii ce fuseseră aduşi de curînd de la Tîrnovo. Cum era ceva cu totul neaşteptat ca să vrea cineva să aibă de a face cu nişte duşmani ai împărăţiei, pe care toţi, fără deosebire, trebuiau să-i dispreţuiască, temnicerul se miră foarte mult de îndrăzneala acestei femei şi fără a-i răspunde măcar dădu poruncă să fie dată afară. Dar baba Tonca nu-şi pierdu nădejdea ; se duse a doua şi a treia oară îndurînd aceleaşi înjurături şi vorbe grele ; ba unul dintre ceauşi îşi permise chiar să-i dea vreo cîteva cu bîta sa de corn, deoarece toată lumea aflase acum că dînsa avea nu unul, ci doi feciori care trăseseră împotriva soldaţilor împăratului.

Baba Tonka ştia însă foarte bine şi slăbiciunile şi felul în care trebuia să-i ia pe funcţionarii administraţiei turceşti. De aceea pregăti fel de fel de daruri, luă şi din banii ce-i avea puşi de o parte pentru zile grele şi-i împărţi începînd de la şeful poliţiei şi terminînd cu cel din urmă gardian de la închisoare. Îndată după aceea fu lăsată să stea de vorbă nu numai cu fecioru-său, dar şi cu alţi tovarăşi ai lui. Jandarmii şi ceilalţi arestaţi, care se strînseseră cu toţii să vadă cum îşi îmbrăţişează o mamă feciorul rănit pe care-l aşteaptă spînzurătoarea, rămaseră uimiţi şi se uitară surprinşi unul la altul, făcîndu-şi o impresie cu totul stranie despre această bătrînă. În loc s-o vadă plîngînd cu hohote, înecată în lacrimi, baba Tonka îndată ce dădu cu ochii de dînşii începu să-i ia în rîs, atît pe fecioru-său, cît şi pe ceilalţi răsculaţi, tovarăşi ai lui.

— Halal de împărăţia voastră bulgărească, zise ea în turceşte. Ia spuneţi-mi şi mie care din voi avea să fie craiul Bulgariei, care valiu, care mai ştiu eu ce, atunci cînd aveaţi să-i izgoniţi pe turci ?

Pe urmă i se adresă feciorului său pe care-l întrebă dacă nu cumva fusese beat atunci cînd îl ademeniseră şi-l făcură să apuce pe acest drum greşit. De ce n-a întrebat-o întîi pe maică-sa, care avea să-i spună că împărăţia turcească e binecuvîntată de Dumnezeu şi că bulgarii sînt osîndiţi să fie pînă la sfîrşitul lumii raia supusă sultanului. Bineînţeles pe acea vreme aşa şi trebuia să vorbească. La auzul acestor cuvinte, turcii care erau de faţă strigară : „Aferim, babo !“ şi o bătură prieteneşte pe umăr.

Acum porţile temniţei erau deschise pentru baba Tonka şi ea mergea în fiecare zi să ducă de ale gurii sau primeneli nu numai feciorului ei, ci şi celorlalţi cetaşi, ba chiar şi la cîţiva arestaţi turci mai zdraveni şi mai arţăgoşi, a căror putere era nelimitată între zidurile închisorii şi de care depindea foarte mult viaţa pe care o duceau aici cetaşii. Cît despre Petăr Obretenov, feciorul cel mic al babei Tonka, se dovedi a nu fi adevărată vorba că ar fi fost prins şi s-ar fi aflat acum la Tîrnovo. Căzuse pe cîmpul de bătaie murind în cea de a doua luptă pe care ceata lui Hagi Dimităr o dăduse lîngă Sevlievo şi doar capul lui fusese adus la Tîrnovo...

ALEKO KONSTANTINOV

Născut la Siștov, la 1 ianuarie 1863, a studiat aici, la Gabrovo și apoi în Rusia, la Facultatea de drept din Odesa. Reîntors în țară este un timp magistrat și apoi avocat. În perioada anilor 1888—1890 s-a remarcat ca traducător din literatura rusă și franceză (Pușkin, Lermontov, Molière). Călător neobosit el publică în 1893 prima sa lucrare literară ***Pînă la Chicago și înapoi,*** în care arată în adevărata sa lumină „democratismul" din Statele Unite ale Americii. Cea mai populară operă a sa, *Bai Ganiu,* publicată în 1895, în care este ridicularizată marea burghezie bulgară de după eliberarea țării, adică din perioada acumulării primitive a capitalismului, s-a tradus și în românește. Bai Ganiu a rămas unul dintre cele mai vii tipuri social-psihologice din literatura bulgară.

Într-o altă serie de lucrări, publicate prin anii 1895—1897 și în special în notele sale de drum, Konstantinov a descris frumusețea naturii bulgare.

Luptător pentru libertate și dreptate socială, Aleko Konstantinov a demascat în foiletoanele sale, rămase clasice prin ironia și stilul lor simplu și convingător, corupția și politica antinațională a guvernelor burgheze, biciuind moravurile politice ale vremii. Abordînd probleme la ordinea zilei și ironizînd o serie de personalități politice și-a făcut mulți dușmani. A fost ucis la 11 mai 1897 de asasini plătiți de adversarii săi politici. Înmormîntarea lui Aleko Konstantinov a provocat prima manifestare puternică a studențimii progresiste bulgare, care a făcut o grevă de protest și o demonstrație publică împotriva regimului care patronase asasinatul. Nuvela ce urmează s-a tradus după un text primit din partea Uniunii Scriitorilor bulgari.

SĂ TE PĂZEASCĂ DUMNEZEU DE ORBUL CARE A ÎNCEPUT SĂ VADĂ

Feciorul era în serviciul uneia din agențiile consulare din Țarigrad. Tatăl, moș Petea Belokrăvcianin, își ducea zilele într-un sat din nordul Bulgariei ; cu toate că ajunsese la anii bătrîneții, nevoia îl silea și acum să brăzdeze cu plugul pămîntul natal, ca să aibă cu ce-și ține zilele, el și baba lui.

Înălțimea-sa Hristofor Belokrovski fusese odată un țingău mucos, murdar și răpciugos, care se tăvălea prin gunoaiele satului.

Consulul trecuse prin comuna lor tocmai într-o zi cînd, cu totul întîmplător, copilul fusese îmbăiat ; și asta pentru că, ieșind purcelul din bălării, băiatul se repezise la el, îl apucase cu o mînă de ureche și cu alta de părul de pe coamă, vrînd cu orice preț să-l călărească ; nu putu el să-l încalece, dar izbuti în schimb să ia pe că-

maşa lui de cînepă toate podoabele cu care se mînjise porcul în băltoaca cu apă clocită. Abia atunci îi dete maică-si prin cap că băiatul ar trebui îmbăiat şi, după ce-i descărcă în spinare vreo zece ocale de pumni, îl băgă în albie cu cămaşă cu tot — prima apă se făcu repede ca braga, a doua ca o zeamă tulbure, şi nu a treia sau a patra, ci abia a cincea apă ieşi limpede. Din ea ţîşni un băieţaş rumen, frumos şi curăţel, cu ochişori negri, vioi şi şireţi. Şi, stătea frumuşelul aşa cum l-a făcut maică-sa, lîngă focul unde dînsa îi zvînta cămăşuţa. Iar femeia se uita cînd la cămaşă, cînd la copil, şi mai-mai nu-i venea să creadă că-i al ei. Îi pusese apoi cămăşuţa pe el şi-l scosese afară să-l ardă soarele şi să-l caute-n cap de păduchi. O dată terminată şi această operaţie, îl pieptănă şi tocmai în clipa aceea au răsunat zurgălăi ; la cotitura drumului a apărut o trăsură, care s-a oprit chiar alături de casa lor, la circiumă. Era consulul.

— Haide, mamă, ia du-te tu la nenea ăla — îl învăţă maică-sa — du-te la el şi zi aşa : „Nene, dă-mi şi mie cinci gologani !“

Şi băieţaşul se duse. Consulul tocmai scosese din geantă nişte gustări, ca să mai prindă putere. Copilul veni pînă aproape de el şi, băgîndu-şi degetul în gură, numără înghiţiturile drumeţului, smiorcăind. Consulul îl văzu şi holbă mirat ochii la el — era prima oară cînd i se întîmpla să vadă, prin satele noastre, un copil aşa de curăţel şi drăguţ. Acum, frumuşei or fi fost ei mulţi, numai că nu se vedea din cauză că erau murdari din creştet pînă în tălpi.

— Nene, dă-mi cinci gologani ! zise copilul şi îndată îşi plecă capul de ruşine, întorcîndu-l într-altă parte, fără a scoate degetul din gură.

Gavazul[1] explică consulului că băiatul cerea cinci gologani.

— Ce să faci cu cinci gologani ? întrebă gavazul, la ordinul consulului.

Dar copilul fusese învăţat doar să ceară bani — nu-i spusese maică-sa ce să facă cu ei — şi de aceea, în loc de răspuns, repetă :

— Nene, dă-mi cinci gologani ! şi iar se ruşină.

— Cum te cheamă ? Cum îţi zice ? îl întrebară.

— Ristu, răspunse el.

Gavazul tălmăci consulului că numele copilului e Hristo.

Fie datorită unor motive intime, familiale, fie dintr-o înflăcărată simpatie (consulul era slav), sau din alte motive, consulul privi cu duioşie şi compătimire acest pui de bulgar atît de frumuşel, şi în cîteva clipe în mintea lui încolţi o idee generoasă ; se născu, crescu, ba deveni un adevărat plan : să ia cu sine şi să crească acest copil.

Gavazul o chemă pe maică-sa, maică-sa pe taică-său, şi tratativele începură. Discuţia dură o oră întreagă. Veni şi primarul, veniră şi alţi oameni din sat ; se repeziră şi ei cu gura la părinţi şi pînă la urmă, cu o cinste bună şi cu ceva lacrimi, îi convinseră să lase consulului copilul, ca să-l dea la carte, să-l facă om, să aibă şi ei un pic de linişte la bătrîneţe.

Consulul se urcă în trăsură, aşeză lîngă el pe micul ţărănuş, învelindu-l cu un şal, caii tropo-

[1] *Gavaz* (trc.), agent de poliţie, aici, omul care-l păzea pe consul.

tiră, zurgălăii sunară şi călătorii dispărură într-un nor de praf.

*

Consulul nu-l trimise în străinătate chiar de la început, ci-l lăsă să învețe cinci ani la școală bulgărească. Din cînd în cînd îl punea să scrie părinților, şi alături de scrisoare adăuga şi el cîte un mic dar. După ce termină școala bulgară, Hristo plecă la studii în străinătate. Îl instalară într-un pension şi-l înscriseră la liceu. Atunci îmbrăcă Hristo o uniformă frumoasă cu nasturi galbeni lucitori, se fotografie şi trimise o fotografie în culori părinților. Era o mare bucurie, o adevărată mîndrie pe aceşti bieți țărani să privească, să sărute fotografia asta şi s-o arate oricărui trecător.

La început, Hristo se iscălea în scrisorile lui : „Al vostru fiu supus, Hristo" şi descria pe larg cum o ducea el la pension. Pe urmă începu să scrie scrisori mai scurte şi mai seci, iscălind : „Al vostru fiu, Hristofor". Mai tîrziu scrisorile începură să vină mai rar şi tot mai rar. Ultima scrisoare, trimisă cînd intră în Institutul de limbi orientale, cuprindea cîteva rînduri, semnate : „Al vostru Hr. Belokrovski", iar după aceea nu mai ştiură nimic de dînsul...

Dar iată ce s-a petrecut : Hristo se aruncă în marea cea agitată a societății mondene şi, cînd valurile îl azvîrliră la celălalt țărm, socoti că o mare întreagă îl desparte de trecutul său. Începu să creadă şi el că e aristocrat.

Să te păzească Dumnezeu de orbul care-a început să vadă, zice un proverb bulgar, şi tare bine zice. Nu pe orbul adevărat, care şi-a recăpătat vederea, îl dispreţuieşte bulgarul, ci pe acela care-i

prost de dă în gropi, care s-a ridicat din noroi datorită întîmplării, pe cel care parvine fără scrupule, pe cel ajuns la o situaţie înaltă, dar pe care o murdăreşte prin însăşi prezenţa lui...

Domnul Belokrovski absolvi Institutul. Consulul, acum bătrîn şi el, continuă să-l întrețină pînă în ultima zi a cursurilor şi apoi, după ce-i trimisese mijloacele necesare, îl sfătui să se întoarcă în țara sa. Belokrovski nu ascultă sfatul şi mai ceru de cîteva ori bani binefăcătorului său. Cînd acesta îi răspunse însă că e gata să-l ajute, numai cu condiția să se întoarcă în patrie, diplomatul nostru îi adresă o scrisoare obraznică, în care-i declara că nu vrea să mai aibă niciodată de-a face cu el. Dar consulul, care fusese multă vreme diplomat în Orient, nu se descurajă nici de data asta, îi trecu cu vederea lipsa de cuviință şi, ca să-şi ducă datoria pînă la capăt, făcu uz de influența sa şi interveni ca Belokrovski să fie numit pe lîngă una din agențiile consulare din Țarigrad.

*

Mulți negustori bulgari se duc la Țarigrad, unde fac comerț cu oi. Se întîlnesc cu unul, cu altul, şi din vorbă în vorbă află că în nu ştiu care consulat este un bulgar, anume Belokrovski, care-i la fel de mare ca şi consulul. Se întorc negustorii acasă, umblă prin sate de cumpără berbeci şi, ici o vorbă, colo o vorbă, se duce vestea şi în Bulgaria că în nu ştiu mai care consulat din Țarigrad este un bulgar, Belokrovski, care-i la fel de mare ca şi consulul. Ajunge vorba asta şi în satul lui moş Petko.

— Cine-o fi oare Belokrovski ăsta ? Păi, măi oameni buni, n-o fi cumva feciorul lui moş Petko Belokrăvcianin ?
Îl întrebară şi pe moş Petko :
— Ia ascultă, moş Petko, pe unde-i feciorutău acuma ?
— Oh, nu ştiu, dragii moşului, nu ştiu ; mi-a tot scris el o bucată de vreme, a scris el ce-a mai scris, şi pe urmă n-a mai dat semn de viaţă ; învaţă ca să se facă şi el consul, dar acuma o fi murit, o fi trăind, nu mai ştiu.
— Trăieşte, moş Petko, trăieşte. Cică e la nu ştiu care consulat din Ţarigrad, de-i la fel de mare ca şi consulul.
— Adevărat, oameni buni ?
— Adevărat, moş Petko !...

★

Vinde moş Petko o sfoară de pămînt, bagă la chimir bănuţii de pe ea, ia desagii cu pîine pe umeri, pune mîna pe toiag şi... „Rămas bun, nevastă !" ; „Rămîneţi sănătoşi, oameni buni !" ; „Cu Dumnezeu înainte, bărbate !" ; „Într-un ceas bun, moş Petko !" şi hai la Ţarigrad. Gîrbovit de nevoi şi necazuri, supt de bătrîneţe, o porneşte moş Petko la... Ţarigrad !... Ajunge la Gabrovo [1], trece mai departe, urcă muntele... „Oh, băiatul meu ! Dragul meu băiat !..." Lăsă în urmă vîrful sfîntul Nikola [2], trece de Şipka, de Kazanlăk [3] şi de Zagora [1]... Se opreşte să-şi mai tragă sufletul, mănîncă, doarme, şi iar la drum...

[1] Oraş în regiunea Plevnei, aşezat pe versantul nordic al Balcanilor.
[2] Vîrf în Balcani, lîngă Şipka, piscul central al Balcanilor.
[3] Oraş aşezat în dreptul oraşului Gabrovo, dar pe versantul sudic al Balcanilor, în depresiunea prin care trece rîul Tungea. E înconjurat de grădini de trandafiri.

— E departe pînă la Ţarigrad, oameni buni ? întreabă moş Petko pe ţăranii care lucrează la cîmp.
— Departe, moşule, departe ! Da' cu ce treburi tocmai la Ţarigrad, moşule ?
— Am un fecior acolo la consulat, la fel de mare cît consulul...
Ajunge moş Petko la Adrianopol. Oraş mare, furnicar de oameni... ameţeşte omul, nu alta !... Vede unchiaşul o cişmea, se opreşte, îşi udă opincile tari ca scoarţa, bagă capul sub apa rece, stă de răsuflă puţin acolo, în chioşcul de lîngă fîntînă, şi iar o apucă înainte, la drum, întreabă, descoase şi pe creştini şi pe turci încotro e drumul spre Ţarigrad şi zoreşte să iasă afară din oraş ca, acolo, la cîmp, să doarmă puţin, să-şi mai refacă puterile moşneagul. S-a crăpat de ziuă sau încă nu, moş Petko se întinde de-i trosnesc încheieturile înţepenite, ia desagii pe umăr şi-şi tîrîie iar picioarele bătute de atîta mers...
— Departe e, agă, Ţarigradul ?
— Departe, moşule, departe !...
Mult a fost, puţin a rămas. Îşi încordează bietul unchiaş ultimele puteri şi-o porneşte iar... Trece o zi, trec două, trec cinci, se uită străinul din cînd în cînd cum goneşte trenul pe lîngă el, fluierînd şi pierzîndu-se în ceaţă... Eh, de ce nu-i şi moşul în tren — pînă acuma şi-ar fi văzut băiatul şi s-ar fi bucurat de el !... Dar moşneagul e sărac, nu poate să plătească trenul... Mai trec încă două zile...
— Departe-i, agă, Ţarigradul ?

[1] Oraş în apropiere de Kazanlăk, la poalele munţilor Sărnena Gora.

— E aproape, moşule, e aproape! Drum de-o jumătate de zi!

— Să trăieşti, agă, pentru vorba asta bună! răspunde moş Petko şi, încurajat acuma, începe să păşească mai apăsat şi înnoptează chiar la marginea oraşului.

E obosit moş Petko, şi îl prinde somnul... Abia aţipeşte şi, iată, fecioru-său Hristo îi apare înaintea ochilor, aşa cum îl ştie el din fotografie, cu nasturi galbeni, şi dă să-l ia în braţe... Tresare moşneagul şi se trezeşte. Moţăie iar, şi uite, băieţaşul lui, Hristo, în cămăşuţă, e cam murdar, şi la cămaşa lui de cînepă are nasturi galbeni... şi nasturii ăştia lucesc, strălucesc... rîd, toţi nasturii rîd... nu, nu rîd, ci sună, zornăie ca nişte zurgălăi, ca nişte clopoţei, mulţi, mulţi de tot... nori de praf... şi în praf clopoţei... şi unchiaşul fuge după clopoţei, aleargă după el şi ţăranii îi strigă : heei! heei!... Aleargă unchiaşul şi, cînd să atingă clopoţeii, se împiedică de o grămadă de nasturi galbeni, nasturii se risipesc şi încep să zornăie şi să rîdă... Tresare moş Petko, se trezeşte, e abia revărsatul zorilor, şi în jurul lui, pe cîmp, o turmă mare de oi care behăie şi tălăngile de la gîtul lor sună. Se scoală bătrînul, ia desaga, îşi face cruce şi curînd rătăceşte pe străzile adormite ale uriaşului oraş. Vede o cafenea deschisă : în papuci, sluga stropeşte trotuarul din faţa uşii cu un ibric şi mătură pînă la chioşcul unde s-au şi aşezat cîţiva turci bătrîni care s-au sculat de dimineaţă. Se abătu într-acolo şi moş Petko :

— *Sabah-hair-olsun!* [1]

[1] Bună dimineaţa! (Trc.)

— *Allah-raz-olsun!* [1] răspund unchesii şi-i fac loc drumeţului nostru.

Din vorbă în vorbă încep să-l întrebe de unde este şi la ce a venit pînă aci. Moş Petko le povesteşte că a venit la fecioru-său, care este la nu ştiu ce consulat şi-i foarte bine cu sultanul. Turcii îl laudă pentru un fecior atît de vrednic şi-l tratează cu o cafea. Bea moşul cafeaua, fumează o lulea de tutun şi turcii îi dau un băieţaş ca să-l conducă pînă la consulat.

Moş Petko intră. Gavazul îl priveşte de sus, dar se moaie îndată, cînd unchiaşul îi spune că este tatăl lui Belokrovski.

— Doarme încă, moşule, mai aşteaptă şi dumneata un ceas, îi zice gavazul, bulgar şi el, şi-l bagă în camera portarului, unde-l ospătează cu un ceai.

— Păi de ce doarme, că doar s-a făcut ziuă de mult? N-o fi cumva bolnav? întreabă bătrînul cu inima strînsă.

— Nu-i bolnav, moşule, e sănătos. Dar mărimile se scoală mai tîrziu.

— Păi ce, e şi el dintr-ăia mari? întreabă moş Petko şi inima-i bate puternic, ceaiul din ceaşcă se varsă pe mîna lui de i-o opăreşte, fără însă ca el să simtă ceva.

— E om mare, moşule, da, e om mare! Halal de dumneata cu aşa fecior!

— Zi, om mare, da? He, he, he! şi inima lui moş Petko bate să-i spargă pieptul. Da' de mine nu v-a vorbit niciodată?...

— Nu ne-a spus, moşule, că nu prea stă de vorbă cu noi. Are de-a face numai cu consulii.

[1] Mulţumesc! (Trc.).

— Aşa ? Cu consulii ? He, he, he !... Da' cu paşa vorbeşte vreodată ? mai întreabă unchiaşul bucurîndu-se dinainte de răspunsul pe care-l aşteaptă.

— Ce vorbeşti de paşi ! Nici nu se uită la ei. El stă de vorbă cu vizirul.

— Cu vizirul ? Ei asta-i ! Ai avea haz să-mi spui că stă de vorbă şi cu sultanul ! îndrăzneşte cam cu teamă fericitul unchiaş.

— Bineînţeles că şi cu sultanul.

— Şi cu sul...? dar bătrînul se îneacă, nu mai poate îndura atîta fericire şi un potop de lacrimi de bucurie i se scurg pe obraji...

Soneria vesteşte că înaltul personaj s-a trezit din somn. După jumătate de oră valetul îi duce ceaiul, gavazul, urmat de moş Petko, începe să urce scările croind în mintea sa un plan : cum să aranjeze mai bine revederea, ca surpriza să fie cît mai mare... Şi hotărăşte să bată la uşă şi să-l introducă pe unchiaş fără nici un fel de altă vorbă. Şi, într-adevăr, bate, deschide uşa şi-l împinge pe moş Petko în cameră...

— Tatăl dumneavoastră, excelenţă ! strigă triumfal gavazul. Doctorul rămîne ca trăsnit, mai-mai să scape ceaşca cu ceai din mînă... dar şovăiala lui durează doar o clipă. Sare de pe scaun şi, uitîndu-se cu cel mai adînc dispreţ la taică-său, răcneşte :

— Cum ?! Cum îndrăzneşti să-mi aduci în biroul meu asemenea...

— Hristo !... Băiatule ! geme din adîncul pieptului moş Petko.

— Ia-l de aici ! urlă doctorul cu glas tremurînd şi, luînd de pe masă un pumn de bani, îi întinde

brutal gavazului mîrîind printre dinţi : Na, dă-i banii ăştia şi să nu-l mai văd pe-aici. Ai înţeles ?

— Am înţeles, înălţimea-voastră !...

Şi înălţimea-sa Hristofor Petrovici Belokrovski trînteşte uşa furios.

Să te păzească Dumnezeu de orbul care a început să vadă !

1894

T. G. VLAIKOV

S-a născut la 13 februarie 1865, la Pirdop. A studiat la Sofia şi apoi la Moscova, unde a intrat în cercul narodnicilor. A fost puternic influenţat de Tolstoi, Pisarev, Gogol ş.a. Sub imboldul teoriilor narodnice, Vlaikov părăseşte Universitatea şi se reîntoarce în Bulgaria ca învăţător în orăşelul său natal, lucrînd pe toate căile pentru ridicarea materială şi culturală a satelor. A activat multă vreme în învăţămînt, a condus reviste literare şi a militat în viaţa politică pînă în anul 1931, după care se consacră mai ales literaturii. A fost aproape 24 de ani (1902—1926) redactorul *Revistei Democratice* şi unul dintre fondatorii partidului radical din Bulgaria.

T. G. Vlaikov a prezentat în lucrările sale într-o lumină idilică viaţa meseriaşilor bulgari, arătînd totodată şi condiţiile grele pe care le au aceştia în orînduirea burgheză. A idealizat viaţa patriarhală a micilor proprietari, categorie socială ce intra în descompunere prin pătrunderea capitalismului la ţară. În alte povestiri ale sale a descris cu multă dragoste lupta învăţătorilor de la sate pentru luminarea poporului. Prezentînd viaţa grea a micilor producători în orînduirea capitalistă şi arătînd neajunsurile acesteia, T. G. Vlaikov aparţine şi curentului realist critic. El însuşi se declara urmaş al lui Karavelov şi Vazov în literatura bulgară. Vlaikov redă viaţa meseriaşilor şi ţăranilor nu numai de dragul unor tablouri idilice, ci mai ales pentru că printre aceştia găseşte caractere ferme, oameni integri, purtători ai unor calităţi morale pe care contemporanii săi nu numai că nu le mai aveau, dar le şi dispreţuiau, găsindu-le „de modă veche".

Dintre povestirile sale, remarcabile sînt *Nepoata lui moş Slavcio* (1888), *Lelea Ghena* (1891), *Argatul* (1892), *Învăţătorul Milenkov* (1894). Interesante sînt volumele sale de memorii *(Cotituri* — 1935), ca şi publicistica sa. A murit la 28 aprilie 1943.

Copilaşul mătuşii Dona s-a tradus după un text pus la dispoziţie de Uniunea Scriitorilor bulgari.

COPILAŞUL MĂTUŞII DONA

Se îmbolnăvise prietenul şi ruda mea, Petko Lilov. Asta se petrecea anul trecut, pe toamnă. Avea o tuse îndrăcită, îl scuturau parcă nişte friguri, dar nu erau friguri şi nici el nu ştia prea bine ce are. Era tare slăbit. Nana Liloviţa îi făcuse frecţii, încercase cu leacuri băbeşti, dar degeaba. Ne hotărîrăm să chemăm doctorul. Dădui fuga pînă în orăşelul apropiat şi adusei medicul de plasă.

Doctorul examină cu atenţie pe bolnav : îl ciocăni pe piept, îl ascultă cu un tub aşa cum scrie la carte, îi pipăi pulsul, îi cercetă limba şi ochii, după aceea se aşeză la masă şi, după o clipă de gîndire, scoase o foaie de hîrtie şi începu să scrie o

rețetă. Nana Lilovița ședea lîngă bolnav, neliniștită, îngrijorată și aștepta nerăbdătoare să vadă ce-o să zică doctorul.

— Nu e cine știe ce, zise doctorul de plasă, adresîndu-se lui Petko și maică-si. O răceală ceva mai puternică. O să stea în pat cîteva zile și, după ce-o să ia doctoriile astea pe care i le-am prescris aici, o să se facă bine.

Explică lui Petko cum trebuie să ia doctoriile, de ce anume trebuie să se păzească și ce să mănînce.

Nana Lilovița, liniștită puțin, pofti pe doctor să mai stea și ea se duse pînă-n casă. Medicul mai rămase. Începurăm să vorbim de una-alta. Petko, mai înviorat acum de cuvintele doctorului, lua și el parte la convorbirea noastră.

Sora mai mică a lui Petko aduse dulceață și cafea. După ce băurăm cafeaua, doctorul dădu să plece. Mă sculai și eu ca să-l conduc.

Tocmai în clipa asta intră în cameră, încet, mătușa Dona, sora cea mare a lui Petko, cu un copilaș de țîță în brațe, înfășurat într-o pătură vărgată. N-o văzusem de mult. Era tare schimbată, părea slabă, trasă la față ; ochii ei, duși în fundul capului, erau obosiți parcă de nesomn. „N-o fi și ea bolnavă ?“ gîndii eu.

Mătușa Dona se ivi în prag parcă nehotărîtă și, după ce aruncă o privire oarecum sfielnică prin odaie, își opri ochii asupra doctorului, care vorbea ceva cu mine. El se uită la mătușa Dona și în privirea lui era ceva cercetător, dar totodată și compătimitor. Și parcă înțelese că va mai avea de văzut încă un bolnav.

— Hai mai aproape, dadă ! se adresă Petko soră-si, ca să-i dea curaj. Ce mai zici, ce mai faci ?

— Bine, răspunse ea apropiindu-se de patul lui Petko. Dar ție, cum îți mai e ?

— Mai bine. Doctorul m-a văzut și zice c-o să-mi treacă repede. Dar copilașul cum e ?

— Tot așa, e rău, zise ea cu durere, descoperind căpșorul copilului și privindu-l duios.

Fața copilașului era tristă. Ochișorii lui întredeschiși erau obosiți și lipsiți de viață. „Va să zică copilul era bolnav, nu ea“, gîndii eu.

— Mi-a spus Tonia că-i doctorul la voi și m-am gîndit să aduc copilul... Poate-o putea domnul doctor să-l vadă și pe el, zise mătușa Dona cu glas nehotărît și temător, privind rugător, dar și cu rușine, spre doctor.

— Nu știu, răspunse șovăielnic Petko, uitîndu-se și el întrebător la doctor și vrînd să-i spună ceva.

Dar doctorul, care aruncase o privire spre copilașul bolnav i-o luă înainte.

— Hai, desfașă copilul, nevastă, ca să-l văd, zise el apropiindu-se de mătușa Dona și începu să se uite cu luare-aminte la fața chinuită a copilașului.

Doctorul era un medic conștiincios și un om de omenie.

Mătușa Dona puse copilașul pe marginea patului în care zăcea Petko și începu să-l desfașe. Copilașul, cu glăsciorul lui slab, abia scîncea. Cînd fu desfășat cu totul, apăru un trupșor slab, cu niște piciorușe și mînuțe subțiri, ca niște scobitori, care începuseră să se învinețească. În slaba lor agitație nu era nimic viu, căci copilașul abia le mișca.

Doctorul se aplecă și începu să-l pipăie și să-l asculte. Copilul începu să plîngă, dar tot fără vlagă. Mătușa Dona, care se uita la copilaș cu inima strînsă, își ridica mereu ochii spre doctor așteptînd un cuvînt de nădejde.

— Nu fi îngrijată, o să-i treacă, zise doctorul, care încetă să mai examineze copilul și se întoarse spre mătușa Dona. A răcit și el. Să-l ții la căldură și să-l freci pe piept cu o cîrpă umedă. O să-ți prescriu aici și o doctorie. Pui trei picături în apă, într-o ceșcuță de cafea și i le dai cu lingurița.

În timp ce doctorul stătea încă în picioare înaintea copilului bolnav și-i spunea mătușii Dona ce trebuie să mai facă, intră în odaie nana Lilovița. Nu știa că venise și mătușa Dona. Cum o zări din ușă și văzu copilul desfăcut înaintea doctorului, și cum înțelese că l-a examinat și pe el, nana Lilovița se opri deodată, încruntă fruntea și sprîncenele, figura i se înăspri și strigă supărată :

— Asta ce mai e ? De ce-și mai pierde vremea doctorul și pentru zdreanța asta ? Și privi cu nemulțumire și chiar cu ură la mătușa Dona.

— Cum adică, mamă ? interveni Petko pentru dadă-sa. Îi părea rău că maică-sa strigă cu atîta ciudă. Doar știi că e bolnav copilașul. S-a potrivit bine că-i doctorul aici și, de altfel, el singur a cerut să-l vadă.

— Ce să-l mai arate la doctor și ce să mai piardă vremea, cînd e pe ducă ? continuă nana Lilovița tot așa de supărată. Să vadă mai bine de ea, că a ajuns de parcă-i în ceasul morții ! Și să și-i crească pe ăia care-i rămîn. Că ăsta — ăsta s-a și dus.

— Dar o să se facă bine, mamă, răspunse Petko reținut. Doctorul zice c-o să-și revină foarte repede. Cînd i-o da și docto...

— Ce ? Mai luați acuma-și doctorii pentru mioarța asta ? Să ia doctorii pentru tine ! Iar ăsta, dac-a pornit-o așa... lasă-l să scape barem el de nevoi. Și o să-i vină și ei mai ușor. Să vadă de ea și să se-ndrepte. Iar ăsta să se ducă, las' să se ducă !... Nu-l mai opriți acuma !...

De cum intrase nana Lilovița și începuse să vorbească așa de răstit, mătușa Dona începu repede să înfașe copilul. Era zdrobită, nu alta. Mîinile-i tremurau. Ochii îi înotau în lacrimi. Iar cînd maică-sa pronunță ultimele cuvinte, ea își luă în brațe copilul, cu toate că nu isprăvise cu înfășatul, și plecă repede din odaie.

— Ce să fac, nu pot să-l zoresc să moară, e doar copilul meu ! zise ea cu ochii în lacrimi, ieșind pe ușă.

Era distrusă.

Nana Lilovița mai mormăi ceva printre dinți, iar după aceea ieși după dînsa, tot așa de încruntată și de nemulțumită.

Rămăsei uluit de vorbele astea pe care le spusese nana Lilovița și de purtarea ei atît de neobișnuită. Mi se rupea inima văzînd cu cîtă durere în suflet plecase mătușa Dona. Și doctorul privea cu oarecare mirare această ciudată întîmplare.

— Lăsați-o în pace, așa-i mama cîteodată, o scuză Petko. Cine știe ce i-a mai intrat acuma în cap în legătură cu copilul și cu dada... Nu luați în seamă astea, domnule doctor.

Doctorul se așeză și scrise pe o foaie de hîrtie și medicamentul pentru copil. După aceea se ridică și, mai spunînd încă vreo cîteva cuvinte de îmbărbătare lui Petko, plecă. Plecai și eu cu el.

*

M-am dus, puțin după aceea, la farmacia de plasă, ca să iau medicamentele pe care le prescrisese doctorul atît lui Petko, cît și copilului. Cînd m-am întors, m-am abătut iarăși pe la Petko și le lăsai.

Nana Lilovița era în casă lîngă foc și toca niște carne ca să facă chiftele pentru bolnav.

— Petko abia a adormit, așa că nu-l mai scula. Vino de stai aici să nu-l trezim, zise nana Lilovița, pe șoptite, ridicîndu-se și trăgîndu-mi un scăunel cu trei picioare, lîngă vatră.

Scosei doctoriile și începui să-i spun pe care și din cît în cît timp trebuie să i le dea lui Petko. Nana Lilovița mă asculta cu atenție. Îngrijorarea ei dinainte aproape dispăruse. Era ceva mai liniștită și își recăpătase curajul.

— Iar sticluța asta, zisei eu, e pentru mătușa Dona. Să pună cîteva picături din ea într-o ceșcuță cu lapte și să le dea copilului cu lingurița.

— Ai luat doctorii și pentru el, pentru mioarța aia? întrebă ea mirată, uitîndu-se la mine fără să-și ascundă nemulțumirea.

Fața-i, liniștită pînă acum, se schimbă dintr-o dată, mohorîndu-se. În ochi îi lucea aceeași răutate care i se văzuse pe față atunci cînd doctorul examinase copilul.

— Mare sau mic, e și el suflet, nană Lilovițo! răspunsei eu. Nu vezi cît a slăbit, cît e de bolnav, sărăcuțul! Să-l ajute doctorul și pe el, așa cum îl ajută pe Petko.

— Cu Petko e altceva. E bărbat și trebuie să se facă bine, pe cînd ăla e ca o cîrpă, nu simte nimic; dacă a pornit-o așa, lasă-l să se ducă pe ceea lume.

Și nana Lilovița repetă ceea ce spusese și în fața doctorului.

— Ei, nană Lilovițo, parcă n-ai vrea să se facă bine copilul! De ce? Nu ți-e și el nepot? Pe ceilalți nepoți de ce-i iubești și te bucuri de ei? La ăsta de ce te uiți așa? N-ai milă de el? Nu ți-e drag?

Voiam să știu și să văd care era pricina pentru care nana Lilovița se purta așa de crud cu copilul cel bolnav al mătușii Dona și de aceea o întrebai atît de deschis și oarecum reproșîndu-i purtarea.

— Nu că nu mi-ar fi drag, începu ea, oarecum rănită de întrebarea mea. Mie mi-e drag orice suflet de om. Și ăsta mi-e și nepot, poate să nu-mi fie drag? Dar e altceva. Știi că la mătușă-ta Dona e tare strîmt. Stau cu toții într-o singură odaie și aia ca vai de ea! Au o droaie de copii și pe deasupra mai e și meseria lor, știi că ei lucrează doar cu piei: alea trebuie muiate și argăsite și curățate de lînă și asta tot într-o cameră... miros greu, aer puțin. Barem cînd pun și războiul, abia se mai pot mișca. O duc greu cu toții. Iar Stancio cîștigă și el, te miri ce! Cu multă muncă și alergătură abia au ce mînca. Duc mare lipsă. Și toată greutatea — și copiii, și ăi mari — e mai mult pe capul ei, pe mătușă-ta Dona. De-atîtea necazuri și nevoi nu vezi în ce hal a ajuns? Și de aia gîndesc așa, pentru ea! ba și pentru copii, că și ei or s-o ducă mai bine. Ei, acuma, dacă i-a dat Dumnezeu, n-ai ce-i face, o să-i crești și o să te bucuri de ei. Mă bucur și eu și mi-s dragi și mie. Pe cei mai mari, pe care i-a scos din nevoi, să și-i crească și să-i aibă. Dar ăsta mic, dacă i-a dat Dumnezeu soarta asta și-a hotărît să-l ia la el, de ce să-l oprim. Viața lui o să fie doar chin și suferință. Pe cînd așa, cît încă nu-și dă seama și n-a apucat să vadă nimic din viață, dacă l-a chemat Dumnezeu, păi să se ducă! Să se ducă la îngeri, în rai. De ce să-l mai chinuim cu leacuri și doctorii? Anul trecut, pe toamnă, nu l-au putut ei scăpa pe Lesko, că era măricel și singurul băiat între atîtea fete, și s-a dus, bietul! Ce n-au făcut atunci și ce doctorii nu i-au dat! I-a fost scris să moară și n-a putut nimeni să-l scape.

Dar pe ăsta — un fleac de copil, ba încă și fată, a patra fată — să-nceapă acuma să-l ție așa, cu zorul !? Nu, nu se poate ! Dacă vrea Dumnezeu să-l ia, să-l ia ! Să scape și el, săracul, de chinuri și nevoi, să stea și ăilalți mai bine, să-i fie și ei mai ușor, să se poată îndrepta și ea. De aia vorbesc așa, și nu pentru că nu mi-ar fi drag ! Mi-e drag și el, și ceilalți copii, și mai ales mi-e dragă ea. Dar ceea ce vrea Dumnezeu și cum vrea el să fie, asta-i cel mai bine, știe el ce face. Facă-se voia lui.

Așa îmi vorbi nana Lilovița ca să mă facă să înțeleg purtarea ei ciudată față de copilul mătușii Dona. Vorbea cu multă patimă și parcă din adîncul sufletului, chinuindu-se să-mi vîre în cap să cred și eu ca ea și să mă convingă că are dreptate. Eu îi înțelesei gîndul. Pricepui și de unde venea. Vedeam bine și părțile slabe ale felului în care judeca. Ba am vrut chiar să-i atrag atenția asupra acestora și asupra altor nepotriviri din vorbele ei, asupra tuturor celor ce mi se păreau că nu sînt drepte. Pînă la urmă, însă, mă gîndii s-o las în apele ei, cu convingerile și credința pe care le avea.

Ea mă privea oarecum întrebător, ba chiar cu un fel de încredere, de parc-ar fi vrut să zică : „Nu-i așa ?"

— Eh, ai putea s-o iei și așa ! mormăii eu, voind să pun capăt în felul ăsta discuției noastre. Și, lăsîndu-i doctoriile, îi mai spusei încă o dată care sînt pentru Petko și care pentru copil, mă ridicai și plecai...

*

Zece zile mai tîrziu am trecut întîmplător pe lîngă casa mătușii Dona. Avusesem treabă pe undeva, pe la marginea satului și la întoarcere trecui prin mahalaua lor. Cînd ajunsei în fața casei în care locuiau, mă oprii puțin s-o văd. Ba voiam să aflu ce s-a mai întîmplat și cu copilașul cel bolnav. Pe urmă, însă, îmi trecu prin minte că aveam treabă în altă parte și stăteam la îndoială. Însă unul dintre copii, care se uita prin ferestruica de deasupra porții, mă văzu, începu să bată în poartă și să mă strige : „Unchiule, unchiule !" Asta mă făcu să pun capăt îndoielii și să las pe altă dată treaba ce-o aveam. Și atunci mă abătui din drum și intrai.

Curtea mătușii Dona e lungă și strîmtă. Urci pe o scară dreaptă pînă la un cerdac mic, și de acolo intri de-a dreptul în odaia în care locuiesc ei. Înăuntru mă întîmpină mătușa Dona, veselă și bucuroasă. Mătușa Dona era tot slabă, dar arăta bine, și ochii ei, acum liniștiți și odihniți, ca și întreaga ei figură, trădau o mare mulțumire sufletească.

Într-adevăr, odaia în care stau cu toții e mică, și înăuntru e cam întuneric pentru că ferestrele sînt lipite cu hîrtie. Iar lumina pătrunde în casă doar prin ferestruica cea mică dinspre poartă, singura care avea geamuri.

Țonka, fata cea mai mare a mătușii Dona, cu cosițe lungi, castanii, mătura prin casă. Peka, a doua fată a mătușii, mă întîmpină la ușă cu ochii ei negri, mari și dădu fuga să aranjeze mai bine cerga vărgată de la fereastra cea cu geamuri, care nu era bine întinsă. Țonka lăsă și ea mătura în colțul de după ușă și veni să mă întîmpine bucuroasă, ba luă de pe ladă două perne, le așeză lîngă fereastră, și mă pofti să stau acolo. A treia fetiță, Dicea, cu părul blond, avea doar trei ani. Ședea lîngă laviță cu degetul în gură, rușinoasă, și nu știa ce să facă, — să vină și ea să-mi dea „bună ziua", sau să se ascundă după ladă. În

spatele sobei era atîrnat un leagăn, în care se afla, înfășurat într-o cergă învîrstată, copilașul cel mic al mătușii Dona.

— Am scos mițele de pe pieile astea, și uite ce-i pe noi, numai lînă, spuse mătușa Dona, adunînd smocurile risipite pe sumanul ei și mergînd apoi să le pună în panerul de după laviță.

Aici, peste o grămadă de lînă, încă umedă, se mai vedea o piele de oaie, făcută sul și cu lîna încă pe ea.

— Să fi scos și albia afară, Țonko, zise ea. Vezi ce aer e la noi, miroase a piei argăsite, adăugă ea către mine.

Țonka luă îndată albia, în care se găseau cîteva piei cu lîna pe ele și făcute sul, muiate în nu știu ce fel de argăseală. Din ele ieșea într-adevăr un miros greu, care te izbea de cum intrai în odaie, dar cu care te obișnuiai destul de repede.

— Ia vino de stai colea, să văd ce mai spui, începu ea întorcîndu-se spre mine.

Eu mă oprisem lîngă Dicea și voiam să-i iau mînuța ca să dăm „noroc“, dar ea și-o trase ascunzînd-o la spate.

— Ia uite! Dar de ce nu dai mîna lui nenea, Diceo? Se poate?

Apucai mîna fetiței și strîngînd-o ceva mai tare, o trăsei după mine și venii de mă așezai pe cele două perne de la fereastră, luînd copila cea rușinoasă și cam neastîmpărată pe genunchi. Mătușa Dona se uită la Țonka, făcîndu-i cu capul un semn pe care abia îl observai, și aceasta ieși îndată din casă. Peka se așezase lîngă fereastra lipită cu hîrtie și începu să scarmene lîna din coșul de lîngă ea.

— De mult n-ai mai trecut pe la noi, reluă mătușa Dona, care se așeză și ea lîngă mine, începînd să cîrpească ceva.

— Nu mai ajung, mătușă Dona. De multe ori am vrut să viu, dar m-am luat cu treaba, zisei și eu ca să spun ceva. Vezi, pe la maică-ta, pe la nana Lilovița, trec mai des. Sînt prieten cu Petko. Și stăm și mai aproape de ei. Casa voastră mi-e peste mînă, ca să zic așa. Acuma am fost după niște treburi și-am trecut pe lîngă voi.

— Ba și acuma, dacă nu ți-ar fi bătut Peka în geam, ai fi trecut fără să te oprești, nu-i așa?

— Ba nu! Îmi pusesem în gînd să vin pe la voi. M-am gîndit că, într-adevăr, n-am mai fost de mult și ziceam că... Ba voiam să văd și cum îi mai este copilului. Atunci, cînd l-a văzut doctorul, era tare rău. Petko mi-a spus că s-a îndreptat. Acuma cum îi mai e, mătușă Dona? S-a făcut bine, nu?

— S-a făcut, s-a făcut bine, răspunse mătușa Dona, fericită. Răul ăla, care-l prinsese atunci, așa pe negîndite, i-a trecut, slavă Domnului, s-a dus repede. I-a trecut ca la copii, cum zice vorba de cineva care a scăpat repede de boală, așa și la el. S-a făcut bine, dragul mamei, și acuma-i voinic și sănătos. L-am scăldat și-acuma doarme colo, în leagăn.

— Așa e! La copii trece repede, repetai și eu. Dar și leacurile doctorului cred că i-au ajutat, nu?

— Ce leacuri? întrebă mătușa Dona puțin mirată.

— Păi nu știi că atunci cînd a văzut doctorul copilul a spus și ce doctorie trebuie să-i dăm și a scris-o pe o hîrtie? Iar eu, cînd m-am dus la farmacie să cumpăr doctoriile pentru Petko, am luat-o și pe aceea pe care o scrisese doctorul pentru copilașul tău. Și am lăsat-o acolo, la maică-ta, împreună cu celelalte. I-am dat-o separat și i-am arătat nanei Lilovița care-i pentru copil, ca s-o trimită la voi. N-a trimis-o?

— N-a trimis nimica. Acuma parcă mi-amintesc că doctorul vorbea de nişte picături. Dar după cum ştii, mama mi-a frînt atunci inima şi, cînd am văzut cum stă treaba, am plecat repede cu copilul şi am uitat şi de doctorie şi de tot. Îmi spunea atunci doctorul să-l ţin numai la căldură şi să-l frec pe piept cu o cîrpă udă. Aşa am făcut şi eu şi, slavă Domnului, i-a trecut.

Intră Ţonka cu două cafele pe o tăviţă.

— Ia o cafea, dragul mătuşii, că nu avem altceva cu ce să te tratăm.

— Pofteşte, unchiule, zise şi Ţonka, întinzîndu-mi tăviţa.

Luai o ceaşcă de cafea. Pe cealaltă Ţonka i-o dădu maică-si. Apoi fata se dădu la o parte, stînd în picioare, cu tava în mînă.

— Ar fi trebuit să fi făcut şi noi dulceaţă, ca oamenii, — vorbi iar mătuşa Dona — dar n-am avut cînd de-atîta treabă, ba, să-ţi spun drept, nici farfurioare de dulceaţă n-avem. Aşa o ducem noi, mai simplu, aşa cum se poate.

Ţonka strînse ceştile goale pe tăviţă, ieşi cu ele, se întoarse apoi îndată, luă daracul, se aşeză lîngă Peka şi începu să dărăcească lîna.

— Şi zi aşa, nana Liloviţa nu ţi-a trimis doctoria ? continuai eu. S-a supărat ea cînd şi cu doctorul, că de ce să mai vadă copilul ? Ba şi atunci cînd i-am adus doctoriile s-a necăjit iar, că de ce să luăm leacuri şi pentru copil, şi mi-a spus cîte şi mai cîte ca să-mi dovedească nu ştiu mai ce. Eu credeam însă că o dată ce am luat doctoriile, păi atunci o să le trimită. N-am bănuit chiar că... Şi uite ce-a făcut !

— Aşa e mama, răspunse mătuşa Dona întristîndu-se puţin, dar se vedea că durerea asta nu era prea adîncă, nu era din inimă. Se supărase pe mine

că voiam să lecuiesc copilul. Ea nu, că să-l las aşa ! Să meargă încotro a pornit. Vai, ce m-a chinuit atunci ! Tare mă mai durea inima şi tare eram supărată pe mama ! Acuma, dacă i-a trecut copilului, mi-a trecut şi mie şi supărarea, şi tot. Dar atunci eram foc. Şi de ce-o face mama ? Nu că, să zicem, nu mi-ar iubi copiii, sau că ar avea ceva cu mine. Nu, îi iubeşte pe toţi, şi-l iubeşte şi pe cel mic. Şi i-e milă de mine. Dar tocmai pentru că-i e milă şi de mine şi de copii, de aceea zicea... Dac-a pornit-o aşa, lasă-l să se ducă, să scape şi el de nevoi, şi ceilalţi să se simtă mai în larg — vezi şi tu că aici la noi e cam strîmt — să se simtă mai în larg şi să-mi fie şi mie mai uşor. Că mereu mă plînge. Mă plînge ca o mamă. Aşa încît, ea, săraca, voia să ne fie la toţi bine — şi mie, şi copiilor, ba şi celui mic : să se ducă în cea lume fericită, acuma, cît e nevinovat ca un îngeraş...

— Da, aşa vorbea, întării şi eu. Şi mie-mi spunea tot aşa.

— Aşa gîndeşte ea şi aşa vorbeşte — urmă Dona — dar judecata asta a ei nu e dreaptă, nu e de loc dreaptă. Îi e milă de mine, că doar mi-e mamă. Dar eu, nu sînt şi eu mamă ? Şi ca fiecare mamă, copilul ei, oricum ar fi, tot îi e drag şi tot vrea să-i trăiască. Dar asta, vezi, asta o uită ea... Şi să-ţi mai spun şi altceva, continuă Dona, după o clipă de gîndire. De ce se naşte orice făptură a lui Dumnezeu ? Se naşte ca să trăiască şi să se bucure de această lume, pe care-a lăsat-o Cel-de-sus. Într-adevăr, viaţa noastră, viaţa oricărui om, fie mare, fie mic, e în mîinile Domnului. Şi nu trebuie să scăpăm viaţa oricui numai pentru că îi e dragă, ci şi pentru că ea este darul lui Dumnezeu. De aceea, cînd se îmbolnăveşte cineva, trebuie să se facă bine. Şi dacă boala se poate lecui, păi tre-

buie s-o lecuieşti ! Asta şi pentru cel mare şi pentru cel mic. Că doar orice viaţă de la Dumnezeu vine şi fiecare e cuiva drag şi scump, nu-i aşa ? Eu aşa gîndesc. Şi ca să nu scapi de la moarte pe cineva, atunci cînd poţi s-o faci, asta-i o greşeală şi în faţa lui Dumnezeu. Nu-i aşa, dragul mătuşii ?

Şi mă privi cu adîncă convingere.

— Aşa e, ai dreptate, confirmai eu, destul de uimit de aceste vorbe înţelepte ale mătuşii Dona.

— Şi pe urmă, dacă trăieşte omul — reluă ea — o să se bucure de această lume a Domnului. Azi nu-nţelege, că-i încă copil, dar mîine o să crească şi el, o să priceapă şi o să se bucure, şi bucuria asta de viaţă de la Dumnezeu n-o au numai aceia care stau la larg şi care au de toate. Viaţa îi e scumpă şi aceluia care trăieşte pe picior mare, şi celui care-o duce mai greu. Ca să ne luăm pe noi. Ei, sigur că-i strîmt pentru noi aicea. Că fraţii, cînd au făcut împărţeala, lui unchiu-tău Stancio i-a căzut partea asta, dinspre poartă, unde avem doar o odaie, deasupra dughenii. Şi cînd ne-am căsătorit, unchiu-tău Stancio s-a apucat de-a prefăcut odaia ; a făcut o cameră, lîngă ea a lăsat loc pentru o bucătărie mică, iar alături o cămară. Cît n-am avut copii, ne-a fost tare bine şi am fost foarte mulţumită ! Dar ne-a dat Dumnezeu copii, aşa, mai multişori. A început să fie strîmt. Acuma, ce să facem? Să te întinzi mai la larg n-ai unde. Ba nici n-am putea. Ce să-i faci, o s-o ducem şi-aşa. Ne-am obişnuit. Ba şi copiii s-au învăţat. Cum sîntem strîmtoraţi, aşa, nu ştiu, dar parcă ne-am lipit mai mult unul de altul. Şi ni-e bine. Nu sîntem la noi acasă? Că sînt alţii care stau prin străini, şi tînjesc după o căsuţă a lor. Aştia o duc şi mai greu. Nu-i aşa ?

— Da, sînt şi de-ăştia, întării eu. Şi bineînţeles că o duc şi mai greu.

— O duc mai greu, dar trăiesc totuşi şi ei şi se bucură de lumea lui Dumnezeu. Pe lîngă ei, noi o ducem bine... Eh, că mai e şi mirosul ăsta... Ce să-i faci, aşa e meseria lui unchiu-tău Stancio, că mai mult cu pieile o duce ! Avea şi el meserie, şi meserie bună — era doar croitor — dar vezi că nu mai merge. A încercat şi altele, dar tot n-a mers ! Aicea însă şi-a găsit rostul. Pleacă prin sate cu calul, duce ceva marfă : ba pînză, ba tort, ba aţă şi adună de pe-acolo uneori piei, alteori boştină, sau altceva. El bate boştina de scoate ceara, noi smulgem pieile şi scoatem lîna. Vinde şi el ceară, lînă şi piei pe la tăbăcari, şi scoate bani de pîine... Eh, e-adevărat că nu scoate cine ştie cît, ca s-o ducem din belşug, dar trăim şi noi mai strîmtoraţi. Ba trebuie să mîncăm şi ceva mai mult, şi unchiu-tău Stancio, şi noi. Şi din cauza pieilor, de, mai miroase, mai sînt lucrurile răscolite în casă... Dar ne-am obişnuit şi cu sărăcia şi cu mirosul, ba şi cu munca asta. Iar dacă sîntem sănătoşi, cu traiul ăsta, chiar aşa mai cu lipsă, o ducem bine, mulţumim Domnului, şi sîntem veseli, ne bucurăm şi noi de lumea asta.

— Aşa e, adăugai eu. Dacă-i sănătos şi dacă-i mulţumit de soarta lui, omul se simte vesel şi fericit şi se bucură de lumea lui Dumnezeu.

— Da, noi sîntem mulţumiţi de viaţa care-o ducem. Zică mama ce-o zice, dar noi sîntem fericiţi. Eh, că-s mai mulţi copii ? Atîţia ne-a dat Dumnezeu. Ca să nu fie patru, să fie trei ! Ce ţi-e trei, ce ţi-e patru ? Că dacă era unul mai puţin, asta n-ar fi făcut nici casa mai largă şi nici viaţa mai bună. E adevărat, mai mulţi copii, mai multă bătaie de cap, dar şi mai multă bucurie şi mai multe

nădejdi. Uite, Ţonka-mi dărăceşte lîna, îmi deretică prin casă, cu pieile mai mult la ea e nădejdea, ba şi la vîrtelniţă tot ea deapănă, ba o să-ncep s-o învăţ şi la război. Peka merge la şcoală, dar şi ea ne-ajută foarte mult cu dereticatul prin casă, şi la piei, iar de copil mai mult ea vede. Dicea e încă mică, şi Anca mai mică. Dar ne-ajută şi Dicea. Se joacă cu Anca şi o îngrijeşte. Tare m-ascultă şi ea. Numai de nu şi-ar mai ţine degetul în guriţă.

Dicea fugise pe nesimţite de pe genunchii mei şi acuma stătea în picioare la fereastra cea lipită cu hîrtie şi asculta la ce vorbim noi. Cînd îi aminti maică-sa de deget, îndată şi-l scoase din gură şi-şi ascunse mînuţa sub şorţ.

— Auzi, Dicea ? o întrebă Peka, cea mai mărişoară, care şedea lîngă ea pieptănînd lînă.

Dicea se ruşină, se ascunse şi-şi aplecă capul într-o parte.

— Spune, hai, spune, auzi ? insistă Peka.

— Aud, răspunse Dicea ruşinată şi plecă capul în cealaltă parte.

— E foarte cuminte, confirmă mătuşa Dona. O să crească şi ea şi o să facă şi ea treabă ca şi surorile ei. Şi Anca o să crească. Şi ce fete o să mai iasă din ele, ce-o să le mai meargă mîna la prăşit şi la secerat ! Să vezi ce-o să mai vină lumea din mahala să mă roage şi cum o să mai strige : „Diceo, hai la noi la praşilă !“ Iar Dicea o să zică : „Ba nu, că prăşesc la alde unchiu-meu !“

— Aşa o să le spui ? o întrebă şi Ţonka.

— Cum o să le spui, Dicea ? Hai, zi, cum o să le spui ? întrebă Peka insistent. Spune, hai.

— Eu o să prăşesc la unchiu-meu, repetă Dicea ruşinată, dar cu ochişorii numai rîs.

— Aşa o să le spună — continuă mătuşa Dona veselă — şi o s-o ia şi pe Anca să meargă să prăşească la unchii lor. Şi cine-o să fie ca noi atuncea, cu aşa fete harnice ?

Mătuşa Dona vorbea chipurile în glumă, sau ca s-o alinte pe Dicea, însă se vedea bine că asta îi era şi dorinţa inimii, aşa încît vorbele ei nu sunau numai a şagă, ci şi a adevăr. Vorbea surîzătoare şi veselă, şi ochii îi luceau de bucurie.

— A cui fată eşti tu, Diceo ? o luă din nou Peka

Dicea se ruşină, lăsă ochii în jos, rîse şi nu voi să răspundă.

— Spune, fată, spune a cui eşti tu, hai ? insistă şi Ţonka.

— A mamei, răspunse în sfîrşit Dicea.

— Dar obrăjorul ăsta al cui e ? întrebă iar Ţonka.

— A lu' tuşica a mare.

— Dar celălalt ? întrebă Peka.

— Ăla i-a lu' tuşica mică.

— Dar Anca a cui e ?

— A bunicii.

— Ce-i doreşte bunică-sa — şi asta, uite la ea, cică-i fata bunicii, zise mătuşa Dona, rîzînd.

— Anca s-a sculat, mamă. Hai să vezi că s-a sculat, strigă Dicea veselă, ducîndu-se iar la leagăn. Într-adevăr, copiliţa se trezise. Îşi scosese mînuţa afară şi tot da s-apuce ceva cu ea.

— A auzit, parcă ştie că vorbim de ea, şi a şi făcut ochi, s-a săturat de somn. A şi trecut mult de cînd am adormit-o, zise mătuşa Dona, şi se duse de luă copila din leagăn, o puse pe genunchii ei şi o desfăşă. Copilaşul părea înzdrăvenit. Nu era prea grăsuţ, era încă slăbit, dar altfel era vesel şi vioi. Obrăjorii îi erau rumeni. Pe fruntea-i micuţă, bobiţele de sudoare erau ca roua. Ochişorii îi luceau ca două luminiţe. Cînd o desfăşă, începu să dea

din mînuțe și din piciorușe. Iar cînd o gîdilă Dicea, care stătea lîngă ea, gînguri și rîse.

Mătușa Dona înfășă fetița, îi dădu să sugă și pe urmă i-o dădu Pekăi s-o țină. Peka o luă în brațe, începu s-o sărute pe obrăjiori și s-o alinte : „Fata tușichii, fata tușichii !“ și începu s-o plimbe prin odaie. Ba pe urmă dădu fuga de la ușă la fereastră, cu ea în brațe, și cu Dicea alergînd între ele.

— Stai că te prind, stai că te prind eu de mînuță ! striga ea încercînd s-o prindă.

— Ba nu poți s-o prinzi, nu poți ! repeta Peka mereu, ca un cîntec, fugind de la ușă la fereastră și iar înapoi. Iar cea mică rîdea, agita și ea mînuța și striga : „A-a-a, a-a !“

Mătușa Dona, care se luase iar cu cîrpitul, le privea rîzînd, fericită.

— Eh, haide, v-ajunge atîta goană și chiot, c-ați ridicat casa-n sus, zise ea, ca și cum, chipurile, le-ar fi certat. Dar vocea ei suna mai mult a alintare decît a ceartă. Pe urmă mă atinse ușor, îmi făcu semn cu capul spre copii și zise rîzînd : Vezi acuma cum e la noi ? Să se fi întîmplat, ferească Dumnezeu, ceea ce zicea mama, mai era acum tot ciripitul ăsta ? Poate fi oare o bucurie mai mare ca asta ? (Și ochii îi rîdeau cînd vorbea astfel.) Și mama s-a bucurat la vremea ei tot așa cînd ridicam casa-n sus, dar acuma a uitat și se gîndește numai la alte...

Începurăm să vorbim iar de nana Lilovița și de copii.

— Ia uite, mamă, ia uite ! strigă deodată Dicea, trăgînd-o pe maică-sa de mînecă.

— Ce e, Diceo ? îi zisei eu. Vino la mine, hai, spune-mi și mie.

Și întinsei mîinile s-o iau. Dar Dicea se rușină, trecu de cealaltă parte a maică-si și-și ascunse fața în mîneca ei.

— Ce e, puișorul meu ? Spune-mi, ce vrei să văd ? o întrebă mătușa Dona, mîngîind-o pe cap.

— Uite, Anca întinde mînuțele.

Peka așezase fetița la fereastră. Îi bătea din palme și striga alintînd-o : „Hai, hai la tușica, hai în brațe !“ Anca se uita la ea cu ochii ei ca niște luminițe, rîdea, pe urmă se apleca înainte, întindea mînuțele spre brațele Pekăi, care-o chema și-o prindea ca din zbor.

— Vezi, mamă, vezi ? striga Dicea, care da și ea fuga la copilaș, bătînd din palme și vrînd să facă și ea ca soră-sa.

Era numai veselie.

În casa mătușii Dona, nu se mai simțea acum nici un pic de miros de piei argăsite. Veselia și duioșia umpleau inimile tuturor, umpleau toată odaia, ba se revărsau și-afară, prin ferestre. Bucuria asta caldă și nevinovată mă molipsise și pe mine, umplîndu-mi inima. Cît mi-erau de dragi și cît mă simțeam de bine și de vesel între ei ! Totul mi-era drag aici, la mătușa Dona : și odaia lor, și ferestrele lipite cu hîrtie, și panerul cu lînă și cu pielea necurățată încă, și mătușa Dona, slăbuță cum era, cu figura ei înțeleaptă și cu ochii ei zîmbitori, și fetițele ei vesele și ascultătoare — Dicea cea veselă și copilașul atît de doritor de ghidușii, care gîngurea ca un porumbel întinzînd mînuțele cu atîta stîngăcie !

1889

G. P. STAMATOV

S-a născut la 25 mai 1869, la Tiraspol şi şi-a făcut studiile la Nikolaev. În 1882 se stabileşte în Bulgaria, unde îmbrăţişează cariera militară. Destituit din armată în timpul regimului lui Stambolov din cauza convingerilor sale rusofile, pleacă în Elveţia unde se înscrie la Facultatea de drept. Reîntors în Bulgaria este numit în magistratură. Prima sa culegere de schiţe şi nuvele a apărut în 1905 *(Schiţe şi nuvele alese)*. Urmînd tradiţiile realiste ale predecesorilor săi, Stamatov a biciuit în nuvelele sale viciile societăţii burgheze, carierismul şi birocratismul funcţionarilor publici, atitudinea inumană a ofiţerilor faţă de soldaţi, decăderea morală, venalitatea şi toate celelalte tare ale societăţii capitaliste. Ironia, sarcasmul, stilul său personal, analiza profundă a personajelor l-au consacrat ca pe unul dintre principalii maeştri ai nuvelei în literatura bulgară. Stamatov nu-şi descrie eroii, ci îi lasă să se prezinte singuri prin intermediul unui dialog viu, prin conflictele şi contradicţiile adînci în care intră, prin subiectele sale de o acută actualitate. A prezentat aproape numai lumea oraşelor. Fin psiholog şi necruţător demascator al societăţii

burgheze, G. P. Stamatov ne-a dat în unele nuvele *(Paladini* ş.a.) şi figuri pozitive.

Dintre nuvelele sale cităm *Dimo, ordonanţa* (1899), *În gaură de şoarece* (1901), *Doi talanţi* (1910), *Virianov* (1922), *Mica Sodomă* (1929). A murit la 9 noiembrie 1942.

Nuvela *Dimo, ordonanţa* a fost tradusă după un text pus la dispoziţie de Uniunea Scriitorilor bulgari.

DIMO, ORDONANŢA

I

Să tot fie un ceas, dacă nu mai bine, de cînd bateria s-a adunat pentru raport, în aşteptarea comandantului care nu mai vine. Recruţii, aranjaţi în flancul stîng, stăteau nemişcaţi, îngrijoraţi, speriaţi, în ciuda comenzii „Pe loc repaus !“ care se dăduse. Astăzi trebuiau să fie repartizaţi în baterie.

„Ei de-aş avea nişte pinteni“, nădăjduia unul.

„Numai de nu m-ar da la cai“, gîndea altul, tremurînd şi privind manejul, în care ostaşii călăreau pe nişte poclăzi.

„Oare pe cine-o face furier, pe mine, ori pe ăla ?“ visa al treilea.

Ceilalţi nu gîndeau şi nu-şi făceau nici un fel de planuri, un nor le întuneca însă fruntea. Întregul front părea o grupă de ostaşi fotografiaţi în aşteptarea asaltului general.

Ambele flancuri începură să se agite : apăru plutonierul, care dăduse ordin să i se dea lui onorul, în caz că nu-i pe-aproape nici un ofiţer.

Plin de importanţă, începu să se apropie de baterie spre a saluta pe soldaţi, deoarece se vedea de departe silueta sublocotenentului.

— Drepţi !... Alinierea... Suge burta, c-acuşi...

— Drepţi ! răcni plutonierul, dar ridică mîna la capelă cu-atîta nepăsare, de parc-ar fi vrut să zică: „Şi asta-i prea mult pentru un mucos ca tine, că doar ştiu cine-i tat-tu !"

Sublocotenentului nu-i plăcea să salute bateria.

Curînd veni şi locotenentul, care avea mania să repete de trei-patru ori : „Bună ziua, bateria a III-a !" pentru că nu era mulţumit niciodată de cum răspundeau ostaşii. „Ori o lungesc, ori se grăbesc, niciodată nu răspund cum trebuie", se adresa el mustrător plutonierului.

— Bună ziua, bateria a III-a ! repetă el supărat.

— Să trăiţi, domnule locotenent ! răspunseră obosiţi ostaşii.

— Eh, vezi ?! zise locotenentul nou în grad, în sfîrşit satisfăcut.

Căpitanul, încă de la cincizeci de paşi, făcu semn cu mîna să nu i se mai dea onorul.

Pierduse aseară două solde şi nici un fel de onor al soldaţilor n-ar fi putut să-i înapoieze măcar o centimă ; de altfel cei din baterie aflaseră asta dinainte şi ştiau că nu-i arde de-aşa ceva.

Sosi în sfîrşit şi comandantul. Comandantul bateriei ! Cuvintele astea două însemnau totul pentru o baterie, sau cel puţin pentru bateria asta. Venise cu trăsura lui personală, nou-nouţă, curată, pusă la punct, cîştigată acum o săptămînă. Furierul, plutonierul şi căpitanul alergară în întîmpinarea lui, deoarece totdeauna trăsura trăgea în faţa cancelariei regimentului. Acolo maiorul schimba două-trei cuvinte cu adjutantul, cîteva şoapte cu casierul şi, după vreo jumătate de ceas, o pornea spre baterie.

Atunci căpitanul avea o deosebită plăcere să comande cu voce energică, răspicată, mînioasă, plăcută comandantului bateriei : „Baterie, drepţi !... Domnilor ofiţeri !...". Cît de aspră şi apăsată era comanda „Baterie, drepţi !", pe atît de delicat pronunţase cuvintele „Domnilor ofiţeri !" Nu mai vorbim de privirea cu care se prezenta comandantului, o privire supusă şi duioasă.

— Bună ziua, băieţi ! zise indulgent comandantul, fără să se uite sau să dea vreun pic de atenţie răspunsului unanim, la care luă parte plutonierul însuşi.

— Ce temă avem azi ? întrebă el încet pe căpitan, care-i răspunse şi mai încet că astăzi nu era în program nici o temă, ci repartizarea recruţilor.

— Da, da, ştiu...

— Poftiţi lista, domnule maior.

Plutonierul citi numele celor repartizaţi la cai, şi apoi numele servanţilor. Comandantul bateriei nu făcu nici un fel de modificări, ci atrase doar atenţia recruţilor ce treceau la cai să aibă grijă de ei ca de ochii din cap. „Un cal costă 600 de leva, pe cînd ostaşi se găsesc cu duimul, slavă Domnului." Nu vorbi prea mult ; se bîlbîi cînd pronunţă cifra 600, care-i aduse aminte de o datorie pe care trebuia s-o plătească, şi încheie repede, căci era sigur că-l va completa plutonierul, mult mai convingător, în grajd.

La citirea listei, cîţiva inşi zîmbiră. Cei mai mulţi însă plecară capetele, iar acela care se temuse să nu cadă la cai se uita acum şi mai îngrozit la caii din curte. Cel care sperase să aibă pinteni moţăia şi el. După aceea veni clipa cea mai importantă, alegerea furierului, un fel de ministru al Culturii

pentru baterie. Erau doi candidați ; unul dintre ei era aproape sigur de alegere, dar plutonierul nu se grăbi să-l ia dintr-o dată sub protecția sa pe acesta, care spera în el mai mult decît un deputat în alegătorii săi, lăsîndu-l să se mai căiască că nu-l împrumutase cu 50 de leva. De aceea îi prezentă pe amîndoi comandantului.

— Care-i mai deștept dintre amîndoi ? întrebă comandantul.

Plutonierul începu să descrie atît calitățile fiecăruia cît și deosebirile dintre ei, adăugînd în încheiere pentru protejatul său că acum cîteva zile îi făcuse chiar lui o scrisoare pentru cei de acasă și-i scrisese adresa cu atîtea înflorituri, încît însuși funcționarul poștal nu fusese în stare de prima dată s-o descifreze.

— Da, așa furieri ne trebuie, deștepți, nu ca anul trecut. Știi cum erau scriptele ?

Viitorul furier începuse să se și vadă instalat în cancelaria cea mare a bateriei, cu patul lui aranjat acolo... fără să mai facă instrucție... toată ziua cu plutonierul și cu ofițerii... Căprarii, ba chiar și sergenții, o să intre cu sfială acolo, la el, în camera lui... O să aibă porție dublă și, dacă o să-l cinstească mai des pe plutonier, la anul o să fie sigur căprar... Ceilalți o să-l salute... și la acest gînd visul lui nu mai fu tulburat de nici un nor, cu toate că acum cinci zile sergentul ăla căruia-i împrumutase 5 leva îi cîrpise o pereche de palme atît de grozave, încît viitorul căprar uitase pe dată și satul în care se născuse.

— Ce crezi acuma, că dacă m-ai împrumutat cu 5 leva poți să te răzvrătești contra țării ? Hai ?

Întrebarea fusese atît de clară, încît bietul de el nici nu mai știa care din ei doi dăduse banii și care-i primise.

La capătul flancului stîng, puțin mai la o parte, se aflau încă doi soldați. Figurile lor nu se deosebeau prea mult de ale celorlalți, dar, după îmbrăcămintea pe care-o purtau, semănau mai degrabă cu niște ocnași, decît cu niște viteji fii ai armatei bulgare.

— Ce-i cu ăștia ? întrebă maiorul, arătînd spre ei.

— Unul o să fie o bună ordonanță, dar celălalt nu-i bun de nimic ! Pînă acum a păzit porcii bateriei.

— Știi să citești ? se adresă comandantul primului dintre cei doi.

— Ț ț !... fu răspunsul, însoțit de un gest al capului.

— Și de ce n-ai învățat ? continuă comandantul satisfăcut.

— Păi, eram cu băieții, m-au dat și pe mine, dar e greu la carte, nu-i șagă, nu înțelegeam...

Comandantul bateriei nu mai găsi nimic de spus.

— Dar tu ?

În loc de răspuns, ostașul se uită la comandant, lăsă apoi ochii în jos și se roși. Tunica lui ruptă, avînd doar doi nasturi, parcă spunea : De ce-ți bați joc de mine ?

— Știi să numeri ? insistă comandantul.

— Știu : 1...1...4...6... și apoi se opri : aici se sfîrșea toată știința lui, la douăzeci și unu de ani.

Maiorul și căpitanul rîdeau din toată inima ; plutonierul zîmbi doar pe sub mustață.

— Ia spune-mi atunci, cîți porci are bateria ?

— Şase, domnule deşcă !

Aşa le spunea el tuturora. Se vedea că prima deşcă de care dăduse cu ochii îi lăsase o puternică impresie.

— Probabil că te-ai numărat şi pe tine, zise comandantul.

De data asta plutonierul rîse cu hohote, iar ostaşul se roşi şi mai mult, se uită fîstîcit încoace şi-ncolo ca un vinovat şi zise apoi :

— Nu pot să-i număr... dacă-i văd îi ştiu pe toţi... dar să număr, nu pot... !

Şi iar se roşi...

— Asta ţi-e ordonanţa, se adresă maiorul întorcîndu-se spre locotenent, care se încruntă, dar n-avu încotro în faţa vechiului său rival de la baluri şi serate ; acolo locotenentul era invincibil, aici, însă, trebuia să plece capul.

Comandantul mai stătu puţin, voi să spună soldaţilor cîteva cuvinte mari, convingătoare despre rostul pe care-l are armata, dar se răzgîndi. Îl chemă pe căpitan şi plecară împreună spre trăsură, lăsînd pe fiecare cu visurile sau deznădejdile lui. Disciplina conţine în ea fericire, dizgraţie, carieră, ridicare în grad, într-un cuvînt, tot ceea ce speră, sau de ce se teme un om. Nu degeaba, acum un an un căpitan răcnise la soldaţii bateriei lui : „Gura ! Nici o vorbă ! Eu sînt Dumnezeul bateriei a treia !"

II

A doua zi Dimo intră în casa locotenentului Milovidov. Velko, fosta ordonanţă, îl întîmpină voios şi începu să-i explice tot ceea ce avea de făcut. Dimineaţa, îndată ce-i venea calul, trebuia

să-l trezească pe locotenent din somn ; plapuma trebuia trasă deodată de pe el, deoarece dormea greu. În orice caz e bine ca în asemenea momente să stea ceva mai la o parte ; cizmele să nu le pună niciodată prea aproape de pat, pentru că nici mîna locotenentului nu-i prea uşoară şi...

— Cînd îi torni să se spele, continuă Velko, vezi să nu care cumva să-i scapi vreo picătură de apă pe cizme ; pe urmă, cînd i le tragi, deschide bine ochii să vezi de nu-i cumva cu chef, că atunci nu se poate ţine bine pe pat ; odată, cînd i-am tras cizmele, l-am tras şi pe el jos din pat... şi îndată s-a repezit la mine... că şi acum mă mai doare o coastă.

Şi fericitul Velko îi dădu o mulţime de sfaturi de astea. După un timp poarta se deschise şi Milovidov intră în curte. Ordonanţele îngheţară, mai ales cea veche ; semăna aidoma cu un acuzat atunci cînd vede pe judecători întorcîndu-se din camera de chibzuinţă ca să pronunţe sentinţa.

— Bună ziua, băieţi ! zise el solemn.

Răspunseră şi ei.

— Adu-mi mănuşile !

Velko ţîşni ca o săgeată şi, după cîteva clipe, galben la faţă, stătea în poziţie de drepţi în faţa locotenentului.

— De ce nu le-ai spălat ? răcni cu glas tunător vajnicul apărător al ţării... Hai ?

— N-aveau cum să se usuce, domnule locotenent, c-a fost mereu înnorat, şopti ostaşul şi tăcu apoi din deprindere.

— N-a fost soare !... nu-i aşa ?... urlă supărat Milovidov, ridicînd cu pumnul său tot mai sus, şi din ce în ce mai tare, bărbia ostaşului ; se auzea doar scrîşnirea dinţilor bietului soldat şi înjurăturile care curgeau potop... Locotenentul

simţea o deosebită plăcere să înjure atunci cînd fata gazdei se afla în grădină : i se părea lui că prin asta făcea oarecum „aluzie“ la sentimentele ce le avea faţă de ea, un fel de declaraţie de dragoste...

Ceasul bătu douăsprezece, locotenentul zvîrli mănuşile în capul ordonanţei şi ieşi în stradă. Şcolari, profesori, funcţionari, treceau grăbiţi ; se opreau, schimbau două-trei cuvinte cu vreun cunoscut şi intrau apoi prin cafenele şi restaurante. Soarele ieşi din nori, cerul începu să se însenineze, iar pe străzi adiau mirosuri de mîncare, semn că-i ora prînzului. Cîţiva muncitori stăteau la umbră, rezemaţi de zidul unei case, aspirînd cu lăcomie aceste adieri îmbietoare şi aruncînd priviri pline de invidie spre intrările restaurantelor. Locotenentul intră în cea mai mare cafenea a oraşului. Cînd deschise uşa se auzi dinăuntru o discuţie aprinsă : un civil căuta să explice nu ştiu ce unui tînăr sublocotenent, care ridicase spre el tacul de biliard. Milovidov trecu prin cafenea, intră în restaurant, se descoperi, se aplecă graţios şi plin de respect spre o masă la care prînzea comandantul diviziei, salută uşor cu capul pe toţi ceilalţi ofiţeri, şi se aşeză. Comandantul diviziei prînzea împreună cu şeful de stat-major şi cu adjutantul său. Într-adevăr, prezenţa unui asemenea şef, care putea oricînd să-i trimită pe fiecare dintre ei să ia masa la birtul „Ultimul ban“, făcea ca prînzul să nu-i tihnească nici unuia dintre ofiţeri... Dar, în schimb, ce satisfacţie cerească să nu mai fi silit să-i dai onorul, ci să te înclini uşor în faţa lui, întocmai ca înaintea doamnelor la serate. Şi cu ce amabilă indulgenţă le ierta întreruperea de-o clipă a prînzului !

La mese, discuţiile erau zgomotoase şi variate. Se vorbea de caii pe care statul îi dădea ofiţerilor, de Casa militară a pensiilor, de ceaiurile dansante, de apropiata sărbătoare a patronului regimentului, ba unul dintre ei se băgă şi în literatură ; povesti cîteva anecdote cu Puşkin, pîndind mereu să vadă dacă şeful diviziei le savurează. Din nefericire, însă, şeful condamna energic atitudinea italienilor la Adua [1] şi nu mai auzi anecdotele.

— Nu pot înţelege de ce trimitem ofiţerii la studii în Italia, ca şi cum la noi nu s-ar putea înfiinţa o Academie militară !... Ce, n-aveam atîţia ofiţeri superiori capabili ? E pur şi simplu scandalos. Să avem şcoală superioară de război şi să n-avem o Academie militară ! (Era unul din visurile lui, deoarece era sigur că nimeni în afară de el n-ar putea preda strategia superioară, istoria militară şi mai ales războaiele lui Napoleon...) Ofiţerii îl ascultau atenţi şi respectuoşi, dar, cum tăcu şeful, discuţiile şi comenzile reîncepură :

— Băiete ! Ciorbă de pui, curcan şi o sticlă de vin !...

După cîtăva vreme comandantul diviziei puse şervetul pe masă şi se ridică, se auzi hîrşîitul scaunelor trase pe podea, ofiţerii se ridicară şi ei, ba se sculă de la masă şi profesorul de istorie, cu care şeful dădu mîna. Celorlalţi le făcu doar un semn uşor cu capul.

Milovidov, după ce sfîrşi prînzul, ceru o ţigară camaradului de lîngă el (nu-i plăcea niciodată să-şi umfle buzunarele) şi se ridică alene. La ieşire, însă, nu se mai înclină în fata celorlalţi,

[1] Localitate în Abisinia unde italienii au suferit o grea înfrîngere (1896).

pentru că mîncase prea mult şi, mai ales, nu mai era acolo comandantul diviziei.

Cînd intră în grădina casei în care locuia, observă mănuşile care se uscau la soare şi-şi aduse aminte că nu fuseseră spălate la timp, dar locotenentul avea şi el principiile sale; niciodată nu-şi bătea ordonanţa după masă; asta l-ar fi supărat şi i-ar fi stricat digestia.

Milovidov îşi scoase tunica, slăbi cureaua care-i încingea mijlocul, rîgîi în voie, se întinse în pat, punînd deoparte *Gazeta armatei,* şi de alta *Ştiri militare,* şi în curînd adormi.

La uşa lui, Dimo moţăia ca o statuie vie.

III

Fericit ca o femeie scăpată din harem, vechea ordonanţă se îndreptă spre cazarmă, aruncînd o ultimă privire compătimitoare înlocuitorului său. Era aşa de bucuros, încît la început nici nu se mai gîndi la bateria unde-l aştepta draconica lui soartă, ce-i rezerva o nemăsurată cantitate de pumni distribuită de tot felul de instructori, sergenţi, caporali sau soldaţi mai vechi în grad, fie din bateria sa, fie din altele; abia cînd fu aproape de cazarmă îşi aminti Velko că la instrucţie va da iar cu ochii de locotenent... „Barem acolo mai are de bătut şi pe alţii“, se mîngîie el cu gîndul.

Iar Dimo, în vremea asta, aranja lucrurile locotenentului curăţind cu mare grijă haină cu haină, pahar cu pahar, aranjîndu-le cu sfinţenie, de parcă i-ar fi rămas toate moştenire de la taică-său; cizmele, pantofii cei noi sau cei vechi luceau ca

oglinda. Mătură apoi în odaie la el, strînse patul şi după aceea se aşeză gînditor pe marginea lui.

„Oare o să mă bată des? Şi pentru ce mai ales? Oare în seara asta, cînd s-o întoarce, o să mă cîrpească, sau nu?“

Şi iarăşi începea să facă socoteala în gînd dacă nu cumva a uitat să curețe ceva. Toate aceste gînduri negre nu i-ar fi venit în minte dacă nu i-ar fi arătat Velko nişte vînătăi cît toate zilele, înşirate de-a lungul coastelor. Dimo era vesel din fire, însă ruşinos şi tăcut atunci cînd ieşea în lume; ştia să numere doar pînă la 6, mai sărind cîteodată pe 3 sau pe 4, şi în capul lui simplu răsărise nădejdea că în trei ani de cătănie o să înveţe şi el măcar să scrie şi să citească; cînd vedea o scrisoare în mîinile altor soldaţi, se uita la ea ca la o comoară ascunsă pe care voia s-o dezgroape. Smuls din cîmpia natală, de lîngă ai lui, unde nevoile oricît de mari se îndurau mai uşor, şi aruncat în cazarmă, Dimo avea doar o singură dorinţă: să poată să scrie şi el o scrisoare către ai lui. Şi nimeni n-ar fi putut bănui cît de cît sufletul duios al acestui om, socotit în baterie bun doar pentru păzit porcii. Ba odată, cînd unul dintre ostaşi căuta două leva ca să-i trimită acasă şi toţi cei cărora le ceruse răspundeau doar: „N-am şi n-am“, Dimo, porcarul, cum îi ziceau camarazii, fu singurul care-şi scoase din buzunar batista lui cea mare, o dezlegă şi, scoţînd banii, îi întinse tovarăşului său.

— Ia uite comédie!... porcarul e mai bogat decît don' sergent!

— Cît cîştigi, mă, la porci? îl întrebară cîţiva în rîs.

Dar Dimo nu răspunse nimic, ci se roşi doar, de parcă el ar fi jignit pe cineva, iar seara, în

pat, se tot gîndea : „De ce s-or fi legînd de mine oamenii ăştia, că doar nu le-am făcut nimic !"

După un timp se apropie de uşa camerei locotenentului, dar imediat se dădu înapoi ; puse mîna pe clanţa uşii şi iar îi dădu drumul : nu se putea hotărî să intre înăuntru. Tot i se părea că acolo se ascunde ceva neobişnuit, ceva groaznic, care nu-i de nasul lui.

Gînditor, continuă să măsoare curtea cu paşi mari, frămîntat de o întrebare mai grea ca a lui Hamlet : „Mă bate, ori nu mă bate ?... De altfel, aici, la oraş, ar fi frumos, dacă n-ar fi şi bătaia..." Dar cugetările lui se încheiară repede, căci pe pavajul curţii se auzi zornăit de pinteni. Milovidov trecea vesel, fredonînd o romanţă franţuzească : *„C'est moi... c'est moi..."* Se ştie că în ultima vreme, potrivit înaltei dorinţe, ofiţerii noştri trebuiau să înveţe ori limba franceză, ori limba germană. Ideea, mai bine zis dispoziţia, e admirabilă şi dă rezultate minunate. Rar găseşti un ofiţer care să nu ştie : *Jusqu-au tombeau je te serai fidèle... Ma mère est ici, mon père est à Paris* [1] sau *Fischerin du kleine...* [2]. Cine nu cunoştea povestea respectabilului maior, care, cu toate că trecuse de patruzeci de ani, s-a apucat să înveţe franţuzeşte : a găsit profesor, a cumpărat cărţi şi caiete şi a început. Profesorul îi povestea istorioare şi fabule, pe care apoi maiorul trebuia să le reproducă cu vorbele lui... Dar vai ! Ce strica maiorul dacă după cincisprezece ani de slujbă nu mai putu găsi nici o vorbă de-a lui, toate fiind cazone, numerotate, etichetate şi şnuruite.

---

[1] Îţi voi fi credincios pînă la mormînt... Mama e aici, tata e la Paris (fr.).

[2] Tu, mică pescăreasă (germ.).

Locotenentul nu dădu nici o atenţie ordonanţei, ci trecu iarăşi în odaie la el, scoase din buzunar un bileţel şi-l reciti : *„Angajează-mă azi pentru cadril şi-ţi voi îndeplini orice dorinţă. A ta, Katina."*

„Hm !... gîndi el, nu-i rău... 60.000 de leva... nu-i glumă. Numai de n-ar mai fi şi ăla !"

— Ostaş ! strigă el, aşezîndu-se pe marginea patului şi întinzîndu-şi picioarele fără a-şi ridica ochii de pe bileţel.

Ordonanţa intră.

„Numai că eu vreau bani gheaţă, altfel nu-n-ghit, că ştiu eu promisiunile astea făcute aşa, în vînt..." continuă să viseze, încîntat, Milovidov şi, văzînd ordonanţa, ridică un picior. Ostaşul nu pricepu gestul.

— Ce caşti ochii la mine, vită ! Trage-mi cizmele !

Poate nici chirurgul nu apucă bisturiul cu atîta atenţie cu cîtă apucă Dimo cizmele locotenentului.

„În definitiv 60.000 de leva nu-s cine ştie ce... Ivanov a luat 80.000, Petlov — 120.000... dar ce să-i faci ? Alta nu-i, ba mai au şi casă şi, bineînţeles, o să stau la taică-său. De altfel nu pare om rău şi-i destul de bătrîior..."

— Pregăteşte-mi uniforma de paradă şi decoraţiile !

Cuvîntul „decoraţiile" fusese pronunţat cu un astfel de ton, şi la plural, de parcă ar fi vărsat măcar doi litri din preţiosul său sînge pentru fericitul prinţ domnitor. Dimo aduse hainele, pregătite pentru serată încă de vechea ordonanţă, şi locotenentul începu să se îmbrace ; stînd în picioare în aşteptarea ordinului, Dimo se uită la

locotenentul său şi-şi zicea : „Să ştii că nu e chiar atît de rău".

„Pentru al cîtelea cadril s-o angajez ? gîndea Milovidov. La primul nu...", şi îşi apleca uşor capul spre lighean, dar în felul în care, probabil, şi-l vor apleca oamenii în secolul al XXV-lea cînd va fi de ajuns să apeşi un buton şi gata, te-ai şi spălat. Într-adevăr, el îşi freca faţa cu propriile sale mîini, dar apa curgea parcă din aer, săpunul apărea şi dispărea din mîinile lui Dimo de parcă era fermecat, iar cînd termină cu spălatul, prosopul îi acoperi faţa ca dus de mîna unei zîne nevăzute. Milovidov era gata. Afară începu să plouă.

— Adu-mi galoşii !

Aici ordonanţa îngheţă. „Acum să ştii că mă bate", gîndi el deodată. Nu luase în primire nici un fel de galoşi.

— Ce te uiţi aşa, adu galoşii !

— Velko nu mi i-a dat în primire... domnule locotenent...

— Cum nu ţi i-a dat, boule ! Caută-i mai repede !

Ostaşul dispăru, dar nu găsi nimic, căci gazda văzîndu-i în curte, rupţi în cîteva locuri, îi aruncase de mult la gunoi. „Nu poartă un ofiţer asemenea galoşi", îi spusese ea lui Velko, care o privise îngrozit. Locotenentul îi punea seara cînd mergea la club, unde o dată, din întîmplare, îi schimbase cu alţii. Din fericire nu mai plouase de atunci în nici o sîmbătă, gazda şi vechea ordonanţă nu suflaseră nici o vorbă şi totul se spărgea acum în capul bietului Dimo. Se înapoie disperat în cameră şi, cînd dădu cu ochii de locotenent, fu gata să-şi dea propria piele ca să-i facă din ea galoşi, numai să scape.

— Nu sînt, domnule locotenent...

— Nu sînt, hai ?... Nu-s... Aşa ai învăţat tu să ai grijă de lucrurile unui ofiţer ?

Se gîndi că afară plouă, că-i cu pantofii de lac, că trebuie să dea două leva la trăsură...

— Unde sînt galoşii ? Hai ? Boul-boilor ! urla tot mai supărat Milovidov şi mîna lui, încă jilavă, se ridică ameninţătoare spre capul lui Dimo. Marş de-aici, porcule ! Ieşi ! Să te-ntorci mai bine mort decît fără galoşi !

Dimo dispăru ca o fantomă.

— A început probabil valsul, îşi şopti locotenentul şi ea-i acolo.

Şi iarăşi îi străluciră înaintea ochilor cele 60.000 de leva.

— Ostaş, strigă el, adă o trăsură !

Trăsura trase la poartă. Milovidov, scăldat în *eau de cologne*, se pregătea să iasă, şi, cînd Dimo îi deschise uşa, îşi aminti iar că trebuie să arunce în vînt două leva şi voi să-i mai ardă una ordonanţei, de plecare. Dar aşa cum era îmbrăcat nu-i era la îndemînă, pe urmă şi mănuşile-i erau noi-nouţe...

*

O jumătate de oră mai tîrziu, locotenentul dansa falnic prin salon, cu cei şaizeci de mii de leva, inclinîndu-se în dreapta spre doamne şi la stînga spre superiori. La al doilea cadril, pe care-l conducea chiar el, strălucea lîngă aceea care, pentru el, era mai presus decît orice fel de concursuri din Italia sau chiar din Belgia. Cît de delicat se purta cu dînsa în pauza dintre dansuri, pe care o prelungi înadins !... Mîna lui, aceeaşi cu care puţin înainte zdrobise dinţii ostaşului,

strîngea acum cu patimă mîna ei delicată ; la fiecare balans glasul său grosolan căuta să fie cît mai dulce atunci cînd îi spunea :

— Numai cînd o să mă cunoaşteţi mai bine, numai atunci o să mă preţuiţi.

Şi ea, legănată de visuri dulci, se rezema încrezătoare de braţul lui ; inima îi bătea atît de tare, atît de aproape de el, încît ascultîndu-i bătăile, auzea parcă napoleonii cum îi cădeau în buzunar, unul cîte unul.

*

În acelaşi timp, Dimo, rezemat de patul său de fier, gîndea : „A dat în mine ? A dat ! A avut dreptate Velko, dar de ce oare ?..."

Şi Dimo îşi aminti de bucuria cu care venise : cînd o să fie la regiment o să vadă şi el cum e la oraş, o să locuiască acolo, o să înveţe să citească. Şi în sufletul lui coborî amărăciunea. Se lăsă pe pernă : gîndul îl duse din nou în sat, apoi la cazarmă. Şi el, care niciodată nu gîndea cu voce tare, murmură :

— Era mai bine la porci, mult mai bine !

IV

Din ziua aceea, pe fruntea lui Dimo se lăsă un nor negru. Tăcut şi mai înainte, încetă acum aproape cu totul să mai vorbească şi se cufundă şi mai mult în gîndurile lui.

Nici urletele locotenentului, nici înjurăturile sau loviturile lui nu-l mai impresionau. Dispăruse din el parcă şi cel mai elementar simţ, acela al durerii fizice, iar Milovidov, dînd totul

pe seama nesimţirii şi a pielii lui groase, continua să-l disciplineze, cu tainica satisfacţie că în toată armata nici c-ar putea exista un ofiţer model, aşa ca el.

Ştiind că şeful bateriei îi dăduse înadins pe acest soldat ca ordonanţă, Milovidov îşi descărca furiile asupra lui, înclinîndu-se în acelaşi timp în faţa comandantului tot atît de gingaş ca şi în faţa logodnicii lui, pînă la logodna oficială. După logodnă se ducea la ei mai totdeauna spre prînz, sau spre cină, dar se purta de parc-ar fi fost acasă la el ; folosea trăsura lor, fuma numai din ţigările socrului, găsindu-le drept cele mai potrivite gustului său, ba pînă la urmă s-ar fi mutat cu totul la ei, dacă n-ar fi fost blestematele astea de prejudecăţi bulgăreşti, care-l costau 25 de leva pe lună pentru chirie. Întrerupse toate legăturile cu vechii săi camarazi şi-şi prezentă logodnica numai comandantului regimentului şi ofiţerilor căsătoriţi şi aici cu unele excepţii. La baluri şi serate o ţinea din scurt mai dihai decît maică-sa înainte de logodnă, interzicîndu-i să danseze cu anumiţi ofiţeri sau să meargă cu alţii la bufet, cu toate că în ceea ce-l privea, era de ajuns să vadă acolo un grup de amici la o bere, ca să se apropie şi el pe nesimţite, să-şi umple un pahar, să intervină în conversaţie, să dea repede paharul pe gît şi să dispară în mulţime cînd se apropia chelnerul cu nota de plată. Logodnica nu putea înţelege gelozia asta a lui. Ba odată, cînd se înfăţişă înaintea ei un fercheş şi tînăr sublocotenent, care se înclină sunîndu-şi pintenii şi adresîndu-i-se graţios : „Veţi acorda, domnişoară, unui simplu muritor fericirea unui vals ?" ea tresări uitîndu-se în jurul ei, roşi toată şi mur-

mură încet : „Ca să vă spun drept, nu ştiu nici eu ; întrebaţi pe logodnicul meu".

Dragostea lui Milovidov era ceva matur, ceva serios : nu-i plăceau nici un fel de sentimentalisme care constau în cumpărarea unor nimicuri ca bomboane, flori sau brăţări pentru logodnica sa, cu toate că el însuşi primi cu bucurie o tabacheră de argint pe care i-o oferi socrul, în locul celei vechi de piele, care semăna atît de bine cu galoşii cei dispăruţi fără urmă.

Din partea sa, locotenentul îl trimitea pe Dimo, atunci cînd n-avea treabă, să le mature curtea, să spele trăsura sau să dea ajutor la bucătărie, tocînd carnea. Dar cum apărea Milovidov, ordonanţa dispărea.

— Lasă-l şi pe el, zicea adesea bătrînul, să mănînce la noi, cu bucătăreasa.

— Nu se poate, răspundea locotenentul, dîndu-şi aere. Ordonanţa trebuie să mănînce acolo unde se cuvine : astea sînt chestii militare, pe care dumneata nu le poţi pricepe, adăuga el, umplîndu-şi farfuria.

Şi Dimo, mulţumit, pleca. Nu-l atrăgea nici mirosul puilor fripţi, nici pîinea albă şi nici tînăra bucătăreasă care-i tot da tîrcoale.

— Na, Dimo, ia de-aici, îi zicea ea totdeauna, întinzîndu-i cîte ceva de mîncare, înfăşurat la repezeală într-o bucată de ziar.

Dimo lua pachetul numai ca să nu supere fata şi pleca apoi la un birt ieftin, unde luau masa toate ordonanţele din cartier...

Într-un colţ, la o masă neştearsă de ani de zile, şedeau patru inşi. Trei dintre ei aveau în mînă cîte-o bucată mare de pîine cazonă ; înaintea lor aveau fiecare cîte-o farfurie de tinichea cu porţii de fasole de 20 de bani. Dimo se aşeză lîngă ei,

ceru şi el o jumătate de porţie de fasole, desfăcu înaintea tuturor pachetul, din care apărură nişte picioare de pui, şi începu să mănînce.

— Tare mi-e că i-ai sucit capul bucătăresei ăleia, zise Stanco, una din cele patru ordonanţe, care venea aici numai ca să-şi vadă prietenii.

— Nu i-am cerut eu, răspunse Dimo încet.

— Asta-i chestia ! rîse aristocratica ordonanţă. Era ordonanţă la un ofiţer, căruia îi aducea mîncare cu sufertaşul de la cel mai mare restaurant din oraş. Dar de cele mai multe ori ofiţerul lua masa la palat, sau pe la prieteni, şi atunci Stanco devora el însuşi bucatele, stropite generos cu cîteva şpriţuri, fuma ţigarete cu carton şi mai totdeauna căpăta duminica două-trei leva bacşiş.

— Iar pînă acuma, se lăuda el, nu m-a atins nici cu un deget măcar, ba şi ce cizme mi-a dat... cum se rup un pic, parcă-l auzi : „Na, Stanco". Ieri am vîndut o pereche cu 8 leva.

— Ehei, să fii tu la locotenentul meu, şi-atuncea să vezi tu cizme, cînd ţi-o da cu ele-n cap ! răspunse Ivan, poreclit „gazda bătăilor", deoarece în fiecare zi venea cu cîte o nouă vînătaie pe faţă.

— Ba eu habar n-am pe unde-o lua masa locotenentul meu... zgîrcitul dracului !... Dar de bătaie nu mă pot plînge, pînă acuma m-a bătut numai de vreo cinci ori... şi nu mai spun că bate aşa, pe deasupra, ca o femeie... să mori de rîs, nu alta ! povestea vecinul lui Ivan.

Soldatul ofiţerului care mînca de la restaurant comandă un litru de vin şi cinci pahare şi începu să se scobească printre dinţi cu o scobitoare, plin de importanţă, imitînd probabil pe locotenentul său. Şi toată treaba asta îi făcea o plăcere mai mare chiar decît mîncarea, aşa de satisfăcut şi

nepăsător mînuia el scobitoarea cea lungă și subțire.

— Dar tu cum o mai duci cu al tău ? îl întrebă el pe Dimo. Iar te-a bătut ?

— Ba ieri nu m-a bătut, zise Dimo.

— Eh, asta-i... dar cum așa ?

— Ieri n-a fost acasă toată ziua, iar astăzi s-a dus direct acolo și a rămas la masă.

— Și tu de ce taci așa ca un prost ?! intră în vorbă un macedonean îndesat, cu niște ochi vioi.

— Păi ce vrei să fac ? Cui să mă plîng ?

— N-o mai face pe deșteptul, vorbi iar Ivan, bine că nu te bate și-al tău...

— Să-ndrăznească numai, scrîșni din dinți macedoneanul.

Nu-l contrazise nimeni, deoarece știau cu toții cum îl așteptase o noapte întreagă la colțul grajdului, cu cuțitul în mînă, pe sergentul său, care-l înjurase de mamă. Din fericire, în aceeași seară sergentul fusese trimis întîmplător într-o delegație, și numai așa scăpase de răzbunarea inferiorului său.

După ce sfîrșiră de prînzit, Dimo se reîntoarse la casa logodnicii locotenentului. Ivan și cu tovarășul său plecară să țesale caii ; soldatul ofițerului cu restaurantul continuă să se scobească în dinți, iar macedoneanul se rezemă de masă zicînd de ofițerul său : „Lasă-l, că poate să mai aștepte".

V

Veni toamna. Frunzele copacilor cădeau și întreaga natură începu să moțăie ca un funcționar dat afară din slujbă ; Dimo căzu și mai mult pe

gînduri și în sufletul lui începu iarna, iarna cea rece și pustie.

Milovidov se pregătea de nuntă și, cu ajutorul ordonanței, camera nupțială din casa socrului începu să semene cu un mic pavilion de expoziție. Saltele groase, plăpumi de mătase, un pat nou pentru două persoane, cîteva rînduri de lenjerie, fie cumpărate, fie lucrate de mînuțele logodnicei, două perechi de papuci : unii de toată ziua, alții în amintirea primului sărut... Toate acestea erau mărturia vie a nemărginitei fericiri ce-l aștepta pe locotenent ; el însă, în ultimul timp, se învîrtea tot mai mult prin biroul socrului său, unde se afla casa de bani, o casă mare, marcă americană, rezistentă și la foc, care-i fripsese sufletul atîtea luni de zile.

Vremea era tot mai friguroasă. Într-o zi Milovidov se întoarse de la cazarmă cam indispus. Li se comunicase ordinul confidențial al Ministerului de Război : ofițerii trebuiau să aibă grijă ca nu cumva ordonanțele să se-ncălzească iarna cu mangal.

Era periculos și se puteau întîmpla cazuri mortale.

Intră în odăița ordonanței. Dimo ședea pe patul său, dus pe gînduri, cu ochii săi deznădăjduiți, privind undeva în gol. Nici nu-l simți pe locotenent.

— Ce stai așa pleoștit, porcule ? Ce, ți s-au înecat corăbiile ?... Nu mă vezi ?

Dimo sări ca ars.

Azi, mai ales azi, nu voia să-l atingă nimeni. Ieri primise o scrisoare de-acasă în care-i scriau că taică-său a murit. Și o dată cu el murise și munca, și pîinea.

— A murit tata, domnule locotenent !

La aceste cuvinte ofiţerul îşi dădu seama pentru o clipă că în faţa lui era o făptură omenească care suferă şi ea, ca şi altele ; dar asta numai pentru o clipă.

— A murit taică-tu ?... La serviciu nu există nici mamă, nici tată ; ce, n-o să mor şi eu şi n-o să crăpi şi tu într-o bună zi ? Fă-mi repede lada de campanie şi pune-mi toate lucrurile !

Dar deodată, la vederea mangalului şi a ferestrelor închise, îşi aduse aminte de ordin şi răcni :

— Nu ţi-am spus odată să nu mai aprinzi mangalul ?

Dimo tăcea.

— Nu ţi-am spus ?... Ca mîine o să te văd ţeapăn ca un cîine şi pe urmă tot noi o să tragem pentru voi... şi după toate astea mai vrei şi concediu, vită-ncălţată ce eşti !

Şi această fiară, cu chip de om îmbrăcat în uniformă, se apropie de ordonanţă. Cu ce plăcere îşi descărcă palmă după palmă pe faţa lui. În ochii lui Dimo apărură lacrimi, lacrimi de ostaş, mari ca şi chinurile pe care le îndura. Milovidov îl mai lovi o dată dispreţuitor cu vîrful cizmei şi plecă apoi la logodnica sa, care tocmai pregătea invitaţiile pentru nuntă.

Văzînd că toate invitaţiile sînt gata şi că servitoarea se pregătea să le ducă la poştă, Milovidov, fără a se duce măcar s-o vadă pe logodnica lui, intră drept în camera bătrînului.

— Bună ziua, ginere, zise acesta vesel.

Ginerele, calm, se aşeză pe un scaun în faţa lui.

— Ai poate cumva nevoie de bani ? Cît îţi trebuie ?... Vreau să facem o nuntă să se ducă pomina.

— Pentru nuntă am cît îmi trebuie, răspunse locotenentul, dar am venit să-ţi reamintesc altceva. Cînd m-am logodit cu Katina, lumea zicea c-o să-i dai 60.000 de leva.

Bătrînul tresări.

— Cine ţi-a spus ?

— Lumea, adăugă calm ginerele.

— Într-adevăr, oamenii nu s-au înşelat, am depus pe numele ei 60.000 de leva, iar după moartea mea, tot ce rămîne e al ei.

— Ce să vorbim de moarte moş Ivane, eu cer doar ca să depui şi pe numele meu 80.000 de leva.

— Se vede că ai înnebunit ! strigă bătrînul. 80.000 de leva ?

— De ce ? Ce, tu eşti nebun dacă ai 400.000 ? întrebă şi mai calm Milovidov.

Moş Ivan începu să-şi iasă din sărite.

— 80.000 de leva ? Păi cu 80.000 de leva pot găsi douăzeci ca tine.

— Foarte frumos.

— Şi voi găsi !

— Cu atît mai bine !

— Şi nici nu mai vreau să ştiu de tine.

— Ai uitat un singur lucru : invitaţiile au şi fost trimise.

— Cum s-ar zice, vrei să mă faci de rîs ?

— De ce, moş Ivane ? Numără-mi acum în aur 20.000 de leva, dă-mi o poliţă pentru 60.000 de leva şi nu te face nimeni de rîs.

Moş Ivan îşi plecă capul pe masă. Îi venea să-l scuipe în faţă, să-l dea afară ca pe ultimul nemernic, pe acest strălucitor ofiţer, dar îşi dădu seama de tot scandalul ce putea să urmeze... Şi atunci... păcat şi de fată, şi de maică-sa, şi de el, care era cel mai respectat om din tot ţinutul.

— Dacă nu vrei, moş Ivane, vorbi din nou Milovidov, iartă-mă şi poftim şi verigheta fie-ti...

Bătrînul se ridică de pe scaun şi, tremurînd de ciudă, scoase din casă doi săculeţi cu napoleoni, semnă un cec, zvîrli totul locotenentului şi părăsi camera zicînd :

— De azi înainte să piei din ochii mei ; în casa mea n-au ce căuta bestii ca tine !

Dar locotenentul nu-i dădu nici o atenţie. El cercetă cu grijă semnătura de pe cec şi numără napoleonii...

Iar în vremea asta, logodnica, fericită, veselă, se îmbrăcă în rochia ei de mireasă, privind visătoare către biroul tatălui ei... Tînără, frumoasă, fără grijă, aşa cum se alinta, mîndră de ea în faţa oglinzii, n-ar fi crezut niciodată că bărbatul ei îi va vorbi de cei 60.000 ai ei chiar din primele clipe în care vor rămîne singuri.

Milovidov, fericit, se întoarse acasă ca să se îmbrace.

— Dimo, eu plec astăzi. Să-mi trimiţi bagajele la gară cu un hamal.

Faţa ordonanţei se lumină.

Locotenentul băgă mîna în buzunar căutînd ceva bani mărunţi şi scoase în sfîrşit un pumn de monede de argint de cîte 5 leva, 2 leva, 1 leva şi de cîte o jumătate de leva.

— Dimo, strigă el.

Dimo veni.

— Na şi ţie, să bei în sănătatea mea, şi-i azvîrli o monedă de jumătate de leva.

Dimo o ridică.

După cîteva minute Milovidov intră triumfător în biserică, iar Dimo încărcă bagajele într-un cărucior, le trimise la gară, plecînd apoi vesel, spre

cazarmă. Pe drum scoase din buzunar jumătatea de levă pe care-o primise, o privi mai mult cu dispreţ decît cu ură şi o aruncă scîrbit.

VI

După ce-l conduseră pe Milovidov la gară şi trenul cu tinerii căsătoriţi dispăru în zare, ofiţerii începură să discute între ei.

— A dat lovitura, zise unul, invidios.

— Păcat de nevastă-sa, ca mîine o omoară în bătăi.

— Dacă n-o fi făcut-o deja.

— N-aş dori să fiu nici în locul nevesti-si. nici în a ordonanţei lui.

— Păi, de fapt, e unul şi-acelaşi lucru.

— Ia mai slăbiţi-mă cu ideile voastre umanitare, interveni ofiţerul a cărui ordonanţă era Ivan, cel numit şi „gazda bătăilor". Dacă vreţi să avem armată, ne trebuie disciplină, iar disciplina fără bătaie e ca nunta fără lăutari, zise el rîzînd singur de inteligentul său răspuns.

Comandantul bateriei şi căpitanul lui Milovidov mergeau în urma celorlalţi.

— Mă gîndesc să iau eu ordonanţa lui Milovidov, zise căpitanul.

— Imbecilul ăla care păzea porcii ?... întreba maiorul rîzînd.

— E foarte cuminte, şi ceea ce mă interesează mai mult e că a învăţat să gătească la socrul lui Milovidov.

— Cum vreţi, dar vă asigur că-i mai prost ca o cizmă, zise maiorul zîmbind şi mulţumit, probabil că-i mai deştept decît cizmele lui. În definitiv, n-aveţi decît să-l luaţi, poate s-o mai fi deşteptat

oleacă. Armata e şcoala poporului, a zis Napoleon, şi să ştiţi c-avea dreptate. Şi, pronunţînd cuvîntul Napoleon, tresări.

— Aşadar, continuă maiorul, n-o să uitaţi să-mi daţi cei 20 de napoleoni ?

— Fiţi pe pace, mai ales că mîine, după-masă, aş fi dorit să plec la vînătoare ceva mai departe.

— Da, da, se poate. Însă daţi ordin sau comunicaţi la baterie ca sublocotenentul să facă instrucţia cu cavaleriştii pentru că eu nu vin mîine. Atunci, la revedere, pînă mîine. Vă aştept. Poftă bună !

— *Merçi !* La fel şi dumneavoastră, domnule maior.

Şi cei doi ofiţeri se despărţiră.

*

După două zile, Dimo era numit ordonanţa căpitanului. De data asta se despărţi cu greu de cazarmă, cu toate că întreaga baterie îl vorbea de bine pe căpitan. Nu zdrobise pînă acum nici dinţii şi nici coastele vreunui ostaş ; la instrucţie, chiar dacă îşi ieşea din răbdări, lua doar soldatul de guler şi-l scotea afară din front.

„Căpitanului îi place să glumească", aşa zicea plutonierul.

VII

Căpitanul locuia într-o casă mare, cu o grădină în jurul ei. Împărţirea şi destinaţia camerelor era stabilită cu cea mai mare precizie ; budoarul căpitănesei, camera copiilor *mai mari,* camera servitoarei angajată la cel mic şi salonul de musafiri,

în care n-avea voie să intre nimeni afară de stăpîna casei. Pe pereţii salonului erau atîrnate vreo douăzeci de fotografii ale căpitanului în diferite uniforme, grade şi poze, dintre care una, cea mai mare, era aceea care-l arăta ucigînd un urs — găsit mort în pădure de nişte ţărani din nu mai ştiu care sat. Dar şi în vechile fotografii, ca şi în cele mai noi, fie că era cu barbă sau nu, expresia ochilor săi rămăsese aceeaşi ; o privire blîndă, dulce, de parcă în clipele acelea ar fi trecut prin faţa lui comandantul bateriei sau al regimentului. Pe o masă rotundă se află o tavă de argint, plină cu cărţi de vizită amestecate cu invitaţii la palat şi cu fotografii ale figurilor de cotilion. La loc de cinste se vedeau portretele, mai mari decît ferestrele, ale prinţului şi prinţesei, împodobite cu flori. Sub ele, în ramă, atestatul gradului de căpitan. Lîngă salon se afla biroul său particular, unde rezolva problemele de tactică militară, critica pe Napoleon, citea poveşti şi se odihnea după-amiază. Pe doi pereţi ai odăii erau panoplii de arme — puşti, cuţite de vînătoare, plase pentru vînat... Căpitanul era mai mîndru de acestea decît de decoraţia sa „Virtutea militară". „Război ! Păi la război te duc cu sila, aşa că eşti viteaz, vrei nu vrei, dar aici aş vrea să te văd, singur faţă-n faţă cu ursul", zicea el arătînd fotografia... Urmau apoi: sufrageria, coridorul şi bucătăria, avînd în colţ un pat pentru ordonanţă. În grădină erau tot felul de pomi fructiferi, poiată pentru păsări, hulubăria şi grajdul în care era trăsura — caii erau în raţie la regiment, dar pentru trăsură nu mai rămăsese loc, deoarece acolo îşi ţinea trăsura doar maiorul. Trei cîini alergau voioşi prin curte şi începuseră să se cam îngraşe, deoarece căpitanul nu-i mai luase la vînătoare de mai bine de-o săptămînă.

Toată această gospodărie aducea pînă la un punct oarecare cu o mică moșie rusească, ba chiar și proprietarul ei semăna cînd cu Sobakevici [1], bineînțeles, pentru subordonați, cînd cu Nozdrev [2], cu toate că în ceea ce privește învățătura nu mersese mai departe decît Petrușka ; la treizeci și cinci de ani abia căpitan, el nu putea să citească decît cu voce tare...

Aceasta era gospodăria care-l aștepta pe Dimo. Dar ordonanța se apucă cu rîvnă de noua sa muncă. Se scula la cinci dimineața, pregătea samovarul, făcea curățenie în bucătărie, deretica prin birou și salon, mătura curtea, dădea de mîncare la păsări sau tăia pui. La opt și jumătate servea ceaiul căpitanului, după care pleca la piață. La ora zece pregătea ceainicul pentru căpităneasă, care cobora la bucătărie ca să dea ordine pentru masa de prînz, se reîntorcea în dormitor s-o ia la rost pe dădacă și pleca în sfîrșit prin vecini ca să audă ce e mai nou prin mahala. La douăsprezece Dimo punea masa și servea prînzul. După prînz, fie că terminase sau nu masa, căpitanul sau doamna îl strigau mereu pentru ceva sau îl trimiteau în oraș cu diferite treburi. N-o făcea însă din răutate. Căpitanul socotea că ostașului îi ajung cinci minute și pentru masă și pentru digestie, iar doamnei nici nu-i trecea prin cap că s-ar putea să fie cineva flămînd dacă ea era sătulă. Spălatul vaselor la bucătărie îi lua vreo două ceasuri, după care dădea de mîncare la cîini, spăla trăsura, curăța puștile și pe urmă pînă seara era numai la dispoziția căpitănesei ; fie la farmacie, fie la soția vreunui locotenent, la croitoreasă, la vreo vecină și așa mai departe. Seara, plecau mai totdeauna în vizită, iar

[1], [2] Eroi din romanul *Suflete moarte* de N. V. Gogol.

în vremea asta Dimo adormea copiii mai mărișori, povestindu-le despre satul lui.

— Dimo, ție ți-e frică de tata ? îl întrebă copilașul de șapte ani al căpitanului.

— Nu, Petre.

— De ce ?

— E om bun. Nu bate pe nimeni.

— Nici eu n-o să te bat, Dimo, cînd o să fiu ofițer, zicea copilul moțăind.

Cînd vedea că băiatul nu-l mai asculta, și-și închidea ochii, Dimo se ridica ușor de pe pătuțul copilului și, zîmbind, pleca tiptil ; după aceea se ducea să se întindă și el pe salteaua lui de paie, tresărind, la fiecare cinci minute, la cel mai mic zgomot — uneori pînă la trei dimineața — ca să fie gata cînd o veni căpitanul să-i tragă cizmele. Atunci cînd n-avea nici o treabă, cînd fata spăla scutecele copilului sau se ducea la baie cu doamna, Dimo vedea de copilașul cel mic. Și în mîinile acestui om simplu și neînvățat, care nu citise nimic despre creșterea sugacilor, micuțul nu numai că plîngea mai puțin decît atunci cînd era în brațele maică-si, dar era totdeauna vesel. Căci Dimo născocea cîte-n lună și-n soare ca să-l distreze. Lătra ca un cățeluș, se prefăcea că plînge, îl urca pe umerii lui, îi dădea banii lui, ca să se joace cu ei, îi încălzea și-i dădea lapte, atunci cînd vedea că nu mai avea ce face.

Dar viața liniștită a lui Dimo era doar aparentă. Într-adevăr căpitanul trecea pe lîngă el totdeauna vesel, răspunzîndu-i amabil la salut, și uitîndu-se la el de parcă ar fi vrut să-i spună : „Vezi, Dimo, ce bun sînt eu ; de atîtea ori trec pe lîngă tine și niciodată nu te-am bătut !“ Cu doamna, însă, lucrurile stăteau altfel. Dimo începu să se teamă de ea mai mult decît de căpitan, stătea în fața ei într-o

poziţie mai respectuoasă decît în faţa acestuia, ba de cîteva ori îi dădu onorul, iar pînă la urmă lucrurile ajunseră pînă acolo încît parcă ea ar fi fost căpitanul bateriei. Ea îl trimitea la baie, îi dădea sau nu concediu şi ceasuri de-a rîndul îi explica paginile regulamentului de disciplină : soţia ofiţerului este ofiţerească, adică şef, şi ostaşul n-are voie să fumeze, să stea jos sau să rîdă în faţa ei, fără ordin. Căpitanul, mort după vînătoare, nu observă că autoritatea gradului său era uzurpată de propria-i soţie. De cîte ori nu-i ordonase el lui Dimo să-i aducă calul de la cazarmă, sau nu-l trimisese cu vreun ordin la plutonier, ca să-l vadă pe urmă întorcîndu-se dintr-alte părţi, aducînd cine ştie ce boccea !

Dimo nu mai putea să răsufle în linişte nicăieri din cauza aprigei căpitănese, în faţa căreia chiar căpitanul semăna uneori cu o ordonanţă. Din toate îi găsea pricină : în bucătărie farfuriile nu erau spălate bine şi nu erau aşezate la locul lor, samovarul nu lucea ca soarele, duşumelele erau murdare, iahnia era afumată, de parcă Dimo ar fi urmat cine ştie ce cursuri superioare de gospodărie. Curtea era măturată de mîntuială, trandafirii nu înfloreau, iar salonul pe care-l dereticase Dimo mirosea a cazarmă. Deochease copilul cît îl ţinuse în braţe, încît, după asta, abia mai adormise. Iar într-o zi, cînd găsi un păduche pe hainele lui, îl dădu afară din casă.

— Ieşi ! Ieşi afară, porcule, scîrnăvie, marş de-aici, marş, strigă ea atît de falnic, încît şi comandantul regimentului ar fi invidiat-o.

Bineînţeles, Dimo se reîntoarse în aceeaşi zi ; ofiţer fără ordonanţă nu se poate. Dar de atunci, doamna, întocmai ca Ludovic al XI-lea, îndată ce voia să-şi descarce furia, venea în bucătărie.

— Asta-i iahnie ? Seamănă asta a iahnie ? Nevesti-ti să-i faci iahnie de asta !

Şi Dimo înţelese că aici e şi mai rău decît la porci, ba chiar şi decît la locotenent.

Într-o zi căpitanul invită musafiri la dejun ; seara urmau să meargă cu toţii la o serată.

Dimo începuse alergătura şi treaba din zori. Aranjează masa în salon, taie gîşte şi pui, du-te la piaţă, vezi de copii să nu cadă pe undeva prin grădină, dă fuga la croitoreasa doamnei, aleargă la croitorul regimentului pentru mănuşi, repede-te pînă la maioresele cutare şi cutare, du-te la pîine, nu uita să cumperi vin, ai grijă de caii ofiţerilor care veniseră fie că erau invitaţi sau nu... De la 5 dimineaţa şi pînă la 4 după-amiază Dimo nu şezu o clipă şi nici nu puse nimic în gură. Picioarele refuzau să-l mai servească, dar creierul lucra înfrigurat, zguduindu-i capul ca un curent electric.

— Dă fuga după rochie ! strigă doamna.

Dimo plecă, dar nici el nu-şi mai dădea seama cum s-a dus, cum a luat-o, cum l-a întîlnit pe stradă un ofiţer, care l-a oprit şi l-a luat la bătaie pentru că nu l-ar fi salutat, şi cum a mototolit cîteva din cutele rochiei. Îşi veni în fire doar atunci cînd doamna se repezi la el ca o trigoaică :

— Ce-ai făcut cu rochia asta, mizerabile, păduchiosule !

Semăna în clipele astea cu o şerpoaică gata să se repeadă la propriii ei pui.

— Asta-i rochie, lepădătură ?

— N-am cusut-o eu, doamnă, îndrugă Dimo

— Ce ? Cum ? Cîine rîios ! şi delicata ei mînă, destinată gingaşelor sărutări ale înflăcăraţilor cavaleri mondeni, se lipi cu hotărîre de obrazul lui Dimo. Ba, înfuriindu-se şi mai mult, aruncă în el

şi cu maşina de călcat, pe care-o ţinea cu cealaltă mînă. Fierul îi arse degetele şi-i căzu la picioare

— Pleacă, pleacă, porcule, şi du-o înapoi, şi cît ai clipi să te şi văd cu ea acasă.

Puţin după asta, căpităneasa îşi ondula părul în salon.

Dimo, cu un gest mecanic, se aşeză pe pat prăvălindu-se apoi ca o buturugă.

„Doamne, Dumnezeule, gîndea el, n-oi fi şi eu om ? Cum o să mai ies în sat ? Dimo care a păscut porcii regimentului, Dimo bătut de locotenent, Dimo pălmuit de o femeie, Dimo măgar, cîine, scîrnăvie, rîie..."

Cu toată mîna arsă, Dimo nu mai simţea acum nici o durere fizică, doar fiori reci îl zguduiau din cap pînă-n picioare.

„De ce m-au adus aici, dacă nu-s bun de nimic ? Şi încă doi ani, doi ani în cap !"

Îşi îngropă capul în pernă şi plînse ca un copil. Îi trecu prin faţa ochilor toată viaţa lui de ostaş şi-şi dădu seama că în afară de copilaşul cel mic al căpitanului, care rîdea la el, şi de cîinii care alergau veseli în jurul lui cînd le dădea mîncare, nimeni, nimeni altcineva nu-i surîsese. Un întuneric de moarte îi inundă sufletul şi lacrimi, poate toate lacrimile lui, îi şiroiră din ochi.

Se lăsă seara.

— De ce nu mai vine boul ăla ? se întreba doamna, privindu-se mereu în oglindă. M-am săturat pînă-n gît de ordonanţa asta. Chiar mîine aduc alta. Să văd dacă o fi pus barem mîncarea la încălzit. Iar o să spună că n-a dat în fiert !

Luă o lumînare şi se duse în bucătărie, dar abia deschise uşa şi dădu un ţipăt îngrozitor, căzînd apoi leşinată. La strigătul ei, maică-sa, musafirii şi vecinii dădură fuga venind care cu lămpi, care cu lumînări.

Prin uşa întredeschisă, în odaia aproape întunecată, Dimo atîrna spînzurat chiar lîngă patul lui ; jos, la picioarele lui, se vedea, albă, rochia căpitănesei.

— Elenco ! Fata mea ! Copilul meu ! Trezeşte-te... vino-ţi în fire, mamă dragă, uită-te la mine... nu-ţi pierde firea pentru atîta lucru... Doar ştii că ai bătăi de inimă !

Şi toţi începură să alerge, care după doctor, care după doctorii, învîrtindu-se în jurul căpitănesei.

Iar bietul Dimo dispăru fără zgomot, fără să spună nimănui vorba sa cea mai de pe urmă, de iertare sau de blestem. În jurul lui n-avea pe nimeni cui să se plîngă, iar să scrie, n-apucase să înveţe.

A doua zi căpităneasa primi o altă ordonanţă.

1899

ANTON STRAŞIMIROV

S-a născut la Varna, la 15 iunie 1872, şi după ce şi-a făcut studiile în ţară şi le-a desăvîrşit în Elveţia, la Berna, în anii 1895—1897. A fost profesor şi a iniţiat sau a făcut parte din colegiile de redacţie ale multor reviste literare. Prima sa culegere de povestiri şi nuvele a apărut în 1897 *(Rîs şi lacrimi)*. Temperament neliniştit, vulcanic chiar, Straşimirov a fost un vajnic apărător al drepturilor poporului. A fost ales de mai multe ori deputat al opoziţiei. A luat parte la primul război balcanic şi impresiile din acest conflict au stat la baza romanului-cronică *Viforul*, apărut în anul 1922. Este unul dintre scriitorii care au protestat în modul cel mai vehement faţă de represiunea sîngeroasă prin care a fost înăbuşită marea insurecţie antifascistă din septembrie 1923. Cu toate că Straşmirov a privit insurecţia ca ceva spontan şi nu ca o mişcare organizată de Partidul Comunist bulgar, pe ai cărui conducători nu i-a cunoscut, după cum nu a redat nici unele amănunte tipice din desfăşurarea ei, romanul său *Horă*, apărut în 1926, este o impresionantă demascare a reacţiunii şi a burgheziei profasciste din Bulgaria.

În primele sale povestiri Straşimirov merge pe aceeaşi linie de demascare a asupritorilor satului

ca şi T. G. Vlaikov, chiar dacă cel dintîi credea mai puţin în iluziile narodnicilor. Satul este în mîna ciorbagiilor, a cîrciumarilor, a politicienilor ş.a. În acest sens povestirea *Vrajba din Kocealovo* este caracteristică. Pe aceeaşi linie se înscriu romanul *Zile de toamnă* (1902), nuvela *La răscruce* (1904) şi drama *Vampirul* (1902), în ultima depărtîndu-se de ideile narodnicilor. Un pas şi mai hotărît îl face prin romanul *Întîlnirea* (1904), a cărui acţiune se petrece în lumea oraşelor. A abordat şi romanul istoric *(Robii*, 1929—1930), avînd ca temă lupta antiotomană de eliberare.

Om politic, tribun al poporului, publicist ş.a., a fost scriitorul cel mai activ, dar şi cel mai inegal din Bulgaria de la finele secolului trecut şi începutul secolului nostru. Legat de lumea mic-burgheză, el s-a încurcat în diferitele ideologii radical-reformiste şi deşi a rămas credincios tradiţiei democratice din literatura bulgară, nu a găsit drumul spre socialism. Acest lucru se reflectă puternic în opera sa, în care realismul este atenuat de tendinţe romantice şi de elemente naturaliste. A murit la 7 decembrie 1937.

Povestirea *Vrajba din Kocealovo* s-a tradus după un text pus la dispoziţie de Uniunea Scriitorilor bulgari.

VRAJBA DIN KOCEALOVO

Eh, de s-ar scula taica popa Vasil din groapă şi ar vedea ! Pe bună dreptate ar închide omul ochii şi s-ar întoarce iar în mormînt. Pentru că el cu

Tasiu ciorbagiul erau o pereche... să le zici frați e puțin !

Au venit rușii, i-au bătut pe turci, au plecat... Dar ei, taica popa și Tasiu ciorbagiul, nici n-au fugit și nici nu s-au ascuns : dacă taica popa a stat puțin la oraș, Tasiu în schimb nici nu s-a mișcat ; se da omul după cum bătea vîntul ; și cu rușii, și cu turcii, pentru el era totuna.

A venit războiul, a pierdut cine a pierdut, dar lui Tasiu și popii Vasil le-a mers bine. Cînd au început să se vîndă pămînturile și acareturile turcilor, ei au cumpărat împreună, împărțind jumătate-jumătate casele lui Husein-Beg, moara și ogoarele lui. Lumea alerga după bani pe la bănci și cămătari, ei însă zîmbeau și doar scoteau din buzunarele pline. Dacă Dumnezeu nu l-ar fi luat pe taica părintele, e drept că n-ar fi fost tocmai pe placul lui Tasiu, dar nici vrajbă n-ar fi fost în Kocealovo. Eh, ce lume ! S-a dus taica popa, a murit și a rămas preoteasa cu Grigorcio al ei. Iar moș Kamen, fratele preotesei, parcă asta aștepta : s-a dat bine pe lîngă ei, și sucește-o ici, răsucește-o dincolo, a aranjat treaba : pe Grigorcio Popov l-a dus la un negustor din oraș „să se mai ciopleascăʺ ; Tasiu a dat ce-a dat lui Kamen și a luat casele și moara lui Husein-Beg, iar preoteasa a rămas la Kamen, cu gîndul ca acesta să-i lucreze ogoarele.

Și ce s-a întîmplat puteți înțelege...

Grigorcio Popov a crescut, s-a făcut mare, a terminat și armata și s-a întors flăcău mîndru. Și cîte nu s-au mai întîmplat în timpul ăsta în Kocealovo !

Moș Mitko a răposat, lăsînd o datorie și dobînzi de trei mii de groși la Casa Agricolă, încît fiii lui, Petre și Dako, s-au gîndit ce s-au gîndit și apoi s-au lipsit de averea părintească, ca să nu recunoască datoria. Petre s-a băgat slugă la Tasiu, iar Dako s-a făcut ciobanul satului (vechiul cioban Moș Miniu, țiganul, ologise). Și cînd Casa Agricolă a vîndut averea lui moș Mitko, Tasiu ciorbagiul a cumpărat-o. A mai murit pe urmă și Bărzac, și nevastă-sa ; pe fata lor Mina, au băgat-o servitoare la oraș, iar Tasiu a apucat și averea lor (ba mai zicea că toată averea asta n-ar fi făcut cît banii pe care îi dăduse cu împrumut lui Bărzac !) Și iacă, mai de ici, mai de colo, Tasiu și-a întins curtea, cum zice-o vorbă, peste un sfert din sat, iar în mijlocul acestei curți și-a făcut o casă de piatră cu cerdac larg. În fața ei, la drum, a transformat vechea cafenea turcească în prăvălie. În dosul casei a zidit un grajd călduros pentru vite, iar ceva mai încolo un hambar solid și larg ; în capul de sus al curții a zidit o șură și lîngă ea a ridicat o ogradă pentru clăile de fîn, iar în capul de jos a făcut un alt grajd și lîngă el coșare pentru oi. Așa se aranjase Tasiu. Dar nici unchiul lui Grigorcio, moș Kamen, nu rămăsese mai prejos. Cu ogoarele lui și cu ale popii, mai-mai că întrecea în pămînt pe ciorbagiu. Iar cînd a răposat Doino, un vecin — Kamen îi dăduse și lui bani cu împrumut, și ei, afurisiții, se-nmulțesc — și cum ziceam, cînd a murit Doino, alții i-au vîndut averea, iar Kamen i-a lăsat făcînd pe niznai. A făcut gălăgie abia cînd a venit Stamo, feciorul lui Doino din armată și uite așa feciorul răposatului s-a băgat argat la Kamen.

...L-a nenorocit Kamen pe Stamo, fie-i păcatul pe suflet ; i-a luat casa pentru datorie. Gîndea omul să-și facă un locșor pentru o prăvălie, iar casa lui Doino numai bună de prăvălie era, că se afla chiar în mijlocul satului. Dar uite c-au pus alții mîna pe ea. Și Grigor Popov s-o fi bucurat el de multe în viață, dar cînd vedea casa asta îi creștea inima de bucurie :

— Ce mai prăvălie o să facem aici, unchiule! zicea el lui Kamen. O să-l dăm gata pe ciorbagiu.

— Nu ştiu, Grigor, nu ştiu ce să zic. Ne-a luat-o înainte mult, nu oricum... mult de tot. Are în mînă tot satul şi toţi îi sînt datori... I-a sărăcit pe toţi!

— Ascultă-mă, unchiule: mie nu mi-e teamă de asta. Numai că, dac-oi fi singur, n-o să fac mare lucru, aşa că trebuie să dai şi tu ceva. Amîndoi o să fim o forţă.

— A... aşa se poate... Amîndoi, vezi, o s-o scoatem la capăt, zise Kamen şi-şi prefăcu un căscat, cum obişnuia el cînd urzea ceva în ascuns.

Şi se puseră pe transformat casa lui Doino în prăvălie, iar Grigorcio începu să alerge de colo pînă colo, încins cu un şorţ lung, mă rog, crîşmar de oraş!

Începu să le meargă bine. Chiar şi Tasiu se ducea în prăvălia lor să se cinstească. Mai lăsară din preţ la vin şi unii se bucurau.

Stăteam într-o zi de vorbă cu Tasiu, care începu să mi se plîngă.

— Nu mai e, zice, ca mai înainte: nu era zi să închid prăvălia fără 60—70 groşi. Acuma, săptămîni întregi nu cade nici o para, totul merge pe veresie! Au sărăcit oamenii, au sărăcit! Iar ca să poţi trăi prin munţii noştri din ceea ce munceşti, nici pomeneală. Nu ştiu nici eu ce să fac. În fiecare primăvară strîng vreo 200—400 de berbeci, îi pun la îngrăşat şi apoi îi vînd, dar şi treaba asta ţine doar 2—3 luni. Drept să-ţi spun, nu ştiu cum să mă descurc. Mai alaltăieri se vindea în oraş un loc numai bun pentru han, acolo la margine, chiar pe drumul nostru. M-am gîndit ce m-am gîndit... dar mi-a fost frică...

— Bine, îi zisei eu, dar cum o să-ţi rezolvi socotelile aici?

— Asta-i lesne, zise el, boii şi oile la măcelar, iar ţarinile, tot una şi una, mi le ia oricine. Drept e că sătenii n-au parale, dar nu-i nimic.

— Cum aşa, nu-i nimic?

— Păi ţarinile o să fie ale mele, o să-mi aducă dobînzi, iar pe săteni îi am la mînă...

— Aşa e! Ba şi fără asta mi se pare că-ţi datorează mult.

— Ei, nişte fleacuri de poliţe... da-s bune şi ele. Dacă aş vrea, le-aş putea protesta, dar aş sărăci o grămadă de oameni şi ar trebui să plece pe la uşi străine, sau prin alte locuri. Aşa că e mai bine să lucreze de capul lor, aici, ca să am şi eu un folos.

— Asta o să fie aşa numai cît îi fi şi tu aici.

— Ba tot aşa o să fie şi cînd oi fi la oraş; o să tragă la hanul meu şi o să cumpere de la mine; o să-mi aducă lemne şi scînduri; o să le cumpăr bucatele... Ehe, mi-am făcut eu bine socoteala, numai că mă tem. Mă gîndesc să-mi însor feciorul, să rămînă el aici, iar eu la oraş.

— Kosta e sucit, cine ştie ce o să facă cu ai lui Kamen, zisei eu.

— Eh, Kamen! Dar cine-i Kamen? N-are nici o para chioară. O moşioară şi o tarabă! Au ieftinit vinul numai ca să ademenească pe săteni la prăvălia lor. Las' să fie aşa, zic eu! Grigorcio are un ban, doi, dar o să-i risipească pe veresie, şi atunci o să-ntorc şi eu foaia: o să le şoptesc sătenilor că mă mut la oraş şi ai să vezi cum au să se-ncovoaie... În două-trei luni, Grigorcio o să-nchidă prăvălia...

Şi aşa s-a şi întîmplat. Au trecut vreo cîteva luni, Tasiu a „întors foaia" şi a pornit din arie în arie.

— Oameni buni, zicea el, plătiţi-mi ce puteţi ; o să caut să cîştig la oraş. Nu mai pot aici... De, două prăvălii...

Au intrat la grijă sătenii. Dacă ciorbagiul se hotărăşte într-adevăr s-o facă ? De unde să ia sărăcimea bani ca să-şi plătească datoriile ?

Şi au început să se-ncovoaie.

Au trecut o lună, două, cinci... şi Grigorcio a închis prăvălia... Şi cum ? S-a certat cu Kamen, de să ferească Dumnezeu !

— Numai pe veresie ! striga Kamen. Dar bani gheaţă nu-s ? Hai ! M-ai furat, lepădătură, m-ai furat pe mine... unchiu-tău !

— Ascultă-mă, unchiule, îi răspundea Grigorcio, eu am pus atît, iar tu numai atît. Dacă puneai la fel cu mine, ai fi luat şi tu din cîştig. Nu sînt eu de vină. Îţi dau jumătate ; fii mulţumit şi cu atît. Dacă însă vrei mai mult, să-mi fie cu iertare, du-te la judecătorie şi descurcă-te ! Eu cunosc legile, nu te mint ! Dar tu, dacă ai bani de aruncat, poţi să te duci !

Iar Tasiu, rîde, rîde... Bineînţeles, cînd e singur. Altfel şi el umbla să-i împace.

— Nu fiţi aşa, mă, zice el. E ruşine, sînteţi rude !

— Ascultă, Tase, pleacă de aici că... mi s-a făcut negru înaintea ochilor, se răsti la el Grigorcio Popov.

— Măi Grigorcio, nu cumva vă-nvăţ de rău ?

— Rău, bine, cară-te, îţi spun ! De vorbit, vorbeşti tu bine, dar în spate îmi sapi groapa.

— Ia te uită, s-a înfuriat şi nu mai ştie ce vorbeşte.

— Nu ştiu ce vorbesc ! Aşa ? Păi dacă-mi voiai binele, că doar pe vremea aia erai ajutor de primar, cînd a murit tata, de ce n-ai făcut să se orînduiască un tutore, aşa cum era după lege, ca să

nu se fi risipit nimic din munca părintească ? Hai, zi ! Numai că puseşi ochii să iei toată casa, să-ţi întinzi curtea, în lung şi-n lat şi să poţi robi întreg satul. Şi cearta asta, şi tot ce e rău în Kocealovo de la tine vin. Chiar aşa ! Totul numai de la tine e. Te-ai întins peste tot satul şi nimeni n-o să poată trăi pe lîngă tine, nimeni n-o să poată trăi.

Tasiu strîmbă din nas :

— Eh, nu te supăra atîta ! Iacă, o să plec din sat, na !

— Într-un ceas bun ; du-te la dracu !

— Măi Grigorcio, atît de mult ţi-am greşit ?

Lui Grigorcio aproape că-i veni să plîngă şi-ncepu să-nşire :

— Eh, bre Tasiu, toate ţi le-oi ierta, numai casa tatii, pe care ai luat-o, pe aia n-am să ţi-o iert niciodată, niciodată ! Să umblu eu pe la uşi străine şi să n-am pace de atîtea certuri... eh !

— Grigorcio, dacă-ţi pare aşa de rău de asta, hai să ţi-o vînd. Na, tocmai asta vreau şi eu !

— Rîzi tu, rîzi, Tasiu, dar ascultă vorba mea : curînd, curînd n-o să-ţi mai cînte cucul nici măcar aci, în Kocealovo.

*

Au trecut săptămîni şi luni, Grigorcio şi Kamen tot se mai ceartă într-una, dar cînd e vorba să lovească în ciorbagiu, sînt tot împreună. „S-amuţească o dată cucul lui Tasiu." Asta e şi în inima lui Grigorcio şi în a lui Kamen. Iar Tasiu habar n-are. „Latră la lună", zice.

Se întîmplă că pe timpul alegerilor comunale, Tasiu se dusese la oraş după vin, Grigorcio şi Kamen îşi frecau mîinile şi, şuşotind ici, şuşotind

colo, au scos din urnă ca membru în consiliul comunal pe Grigorcio și pe Peniu al lui Kăsa-Dimov, un polițai izgonit din slujbă. Gîndeau că Tasiu o să moară de ciudă. Cînd colo, s-a întors omul și rîse pe sub mustăți.

— Așa, așa îi vreau, zice.

De ce s-o fi bucurînd ? mă întrebam eu ! Dar nu mă dumiream. Alegerile au fost validate, iar eu mi-am luat inima-n dinți și i-am zis lui Tasiu :

— Îți bați tu joc de Grigorcio, dar uite că alegerile au fost validate, el e acuma în consiliu la primărie și poate să fie ales și ajutor de primar.

— Aha, lesne e ! Dar dac-oi ridica satul, să nu-l voteze ?

— Așa e, dar pentru ajutor de primar nu se întreabă numai satul ; hotărăște întreaga comună.

— Așa ? Ei, și ! N-are decît.

— Poate să fie, desigur ! Dar te-ai întrebat ce poate să-ți facă ? Numai dacă-ți ridică prăvălia la categoria a doua, la patentă, și tot e ceva pentru el ! Ș-apoi, știi... din cînd în cînd te mai prinde cu ceva fleacuri... și te amendează.

După un ceas, Tasiu veni iar să vorbim. Îl rodea ceva.

— Și așa zi, o să fie ajutor de primar ? Așa ? întrebă el și făcu cu ochiul.

— Așa se aude, dar cine știe !

— Atunci, poate să deschidă iar prăvălia.

— Poate, se înțelege.

— Ba n-are să fie așa ! Ascultă-mă pe mine, n-are să fie așa ! mormăi Tasiu și văzui cum îi tremurau buzele.

De necrezut ! Are, cum s-ar zice, totul din belșug, și inima tot strînsă-i este !

— Ia ascultă, adăugă el ; hai să mergem la Alagiovo.

N-aveam treabă și mă învoii. Ne-am cinstit și am încălecat pe cai. Un ceas pe drum prin păduri umbroase și stînci. Frumoase locuri, frumos ținut, dar afurisiții de cai boierești nu merg domol ; pînă să mă uit în jur am și ajuns la Alagiovo, în fața primăriei.

Iacă-l și pe nea Dobre, primarul.

— Bine ați venit, bine ați venit, ne strigă el de departe.

Ne-am dat mîna, sluga a luat caii și ne-am așezat afară sub cerdac.

— Ei, un romușor, o țuiculiță ? ne invită nea Dobre.

— Stai, să răsuflăm, zise Tasiu zîmbind.

— Păi, v-ați omorît atîta drum călare ! De aceea, cînd veniți la noi, parcă sînteți în hagialîc.

— Apăi, acum o să ne vedem mai des. Cînd o să-l faceți pe Grigorcio al nostru ajutor de primar, atunci Alagiovo o să fie ca al nostru, adăugă Tasiu.

— De ce nu, dacă îl vrea consiliul comunal.

— Aud că pentru prăvălia mea ați scris să-i scoată patenta de categoria a doua. Și drept e, o prăvălie în Kocealovo... e lucru boieresc...

— Măi frate, n-am scris ! e minciună.

— Așa zicea Grigorcio... ați scris sau o să scrieți ceva, ceva tot e...

— Auzi vorbă ! O vrea el, dar...

— Că vrea, asta se vede.

— Asta vine cam așa : „Nici n-a văzut marea și și-a sumes pantalonii" ; îl văd se pregătește el să fie ajutor de primar, dar mie mi-e totuna. E drept că sînt contra, dar degeaba.

— Dar se cade, măi, nea Dobre ? Alagiovo, sat de 200 de case, să-şi ia ajutor de primar din Kocealovo !

— Să nu crezi asta, coborî viclean glasul nea Dobre.

— Făceţi-l vătăşel în sat. Mie mi s-a urît. El e tocmai bun pentru treaba asta. E fudul, şi lasă-l să aibă şi el o bucurie.

— Aşa, vezi, chiar vătăşel am să-l fac. E tînăr băiatul şi lasă-l să alerge după treburile satului.

— Eu, zise Tasiu, venii pentru moş Marcu, ştii, avem o trebuşoară.

Mă uit în ochii lui şi... parcă chiar aşa ar fi.

Au chemat pe moş Marcu, care începu să se roage cu vorbele alea care-s totdeauna în gura săracilor : „Te rog, mai aşteaptă-mă !"

Ne-am cinstit, ne-am ospătat şi am pornit !

— Aha, ajutor de primar ! Ia te uită ce-i dă în cap. Aşa zi : primarul o să-l facă vătăşel, ţăranii n-o să-l vrea, iar noi o să-i tragem un chef ! mormăi Tasiu şi-şi strîmbă răutăcios gura.

Cînd Grigorcio se întoarse a doua zi de la alegerea de la primărie, parcă venea de la baie : peste sprîncenele lui negre curgeau şiroaie de sudoare. Făcea să-l priveşti : sărmanul, l-au lăsat să creadă, ba chiar se şi lăudase ici, colo, că aşa şi aşa o să facă cînd o să fie ajutor de primar şi...

— Asta-i isprava lui Tasiu, zise răspicat moş Kamen.

— Că şi-a băgat coada, se vede cît colo, strigă şi Grigorcio. Dar ca vătăşel n-o să-mi pună piedică. Asta mi-a spus-o şi primarul. Dacă mă numeşte, aranjez eu cu paznicul şi, ba boii, ba caii lui, în fiecare zi o să cadă cîte ceva în capcană ! În fiecare zi ! O să-l învăţ eu !

Eh, după asta vă puteţi închipui cu ce bucurie a primit Grigorcio scrisoarea primarului că e numit vătăşel. Chiar în seara aceea şi-a adunat oaspeţi. Ce veselie ! Ce bucurie ! Cimpoaie, cîntece pînă-n zori !

A doua zi de dimineaţă, Tasiu îmi făcu cu ochiul.

— Taci şi uită-te, uită-te numai, zise.

„Ce o să fie ? mă gîndesc ; vreau, nu vreau, o să mă uit, dar ce e de văzut ? Fiecare îşi caută de treabă. Asta e oare grija sărăcimii, să nu fie Grigorcio vătăşel ? Ba chiar se bucură."

— El ne apără şi pe noi şi vitele noastre. N-or să mai fie pagube.

Şi trecu o zi, două, o săptămînă. Grigorcio, noul vătăşel, şi-a cioplit o bîtă şi şi-a cumpărat mătănii.

Iar sîmbătă capcana s-a şi umplut cu porcii lui Tasiu. Dau fuga să-l văd pe ciorbagiu şi-mi spun : „Dumnezeu ştie cum spumegă". Dar el rînjeşte doar şi face cu ochiul. Pe seară mi s-a făcut şi mie milă de bietele animale, care, oricît, stau flămînde în capcană.

— Scoate-le, îi spun, e păcat !

— E marfa mea, zice, n-ai grijă !

Se luminează de ziuă, vine sfînta duminică, mergem la biserică şi, apoi, hai la prăvălie. Iată-l şi pe noul ciorbagiu, Grigorcio, cu mătăniile în mînă. I s-a făcut loc şi s-a aşezat şi el. În toate gurile e numai ceartă pentru ţarini, în care au intrat vitele : jitarul e aşa şi pe dincolo.

— Măi, ciorbagiu bătrîn, începu Grigorcio, în oborul de gloabe sînt nişte porci şi tare mi se pare că sînt ai tăi.

— Se poate, e marfă vie, răspunse Tasiu.

— Bine, dar vezi de plătește amenda ca să le dea drumul, că sînt flămînzi.

— Dacă e vorba de gloabă pentru dobitoacele mele, n-o să mă codesc. Numai să vedem ce fel de capcană e aceea în care s-au prins.

— Asta o știe jitarul, mormăi Grigorcio.

— Ba treaba e încurcată, zice Petăr, sluga lui Tasiu. I-am văzut eu, peste gard : porcarul s-a dus pînă acasă să-și ia ceva, iar jitarul atîta aștepta. A sărit din pădure și i-a și adunat.

— Ia cheamă-l încoa, zise răstit Tasiu ; luă o ladă și se așeză în mijlocul prăvăliei.

Jitarul veni.

— Ivane, i se adresă Tasiu, să-mi spui drept cum ți-a zis Grigorcio : să te duci să iei porcii, sau să aștepți pînă intră în ogoare și atunci s-o faci ?

— Bre, ciorbagiule,... păi noi... îi priveam de la cișmea și, de, ne-am zis să-i luăm, pînă cînd n-or apuca să strice ceva...

— Aha, așa, care va să zică vreți să-mi luați amenda, asta e !

— Păi... vătășelul a zis... că eu... să-i oprim ca să vină porcarul...

— Ascultă, măi Grigorcio, de nouă ani sînt ciorbagiu, adică am tot fost de cînd am scăpat de turci ; nouă ani am rînduit treaba aici în Kocealovo, ai înțeles ? Tu abia de ieri ai intrat și iacă-te : de ce dai cinstei cu piciorul, măi omule ? Asta-i cum zice vorba : Doamne ferește, cînd o vedea orbul !

— Ivane, du-te și dă drumul la porci ! Hai, las-o încurcată, nea Tasiu, n-o să ne certăm acum pentru niște mărunțișuri de astea, făcu cu ochiul Grigorcio.

— Ce fel de ceartă o să fie cu oameni ca tine, bre ? Îmi ții dobitoacele două zile flămînde și apoi... Ia ascultă, cin' te-a făcut pe tine vătășel ?

— Cine, dacă nu satul ? zise grav moș Kamen.

— Așa e, măi oameni ? întrebă Tasiu.

— Apoi, totuna e, că l-a ales satul, că l-a pus primarul, numai să-și vadă de treabă.

— Ia ascultați-mă, măi oameni : noi încă de pe timpul turcilor ne-am ales singuri ciorbagiul. De unde pînă unde să ni-l numească acum primarul ? Hai ? Să mergem cu toții în curtea bisericii și să vedem pe cine alege satul ! Noi vrem un țăran de-al nostru, nu un cîine care să latre ! Hai în curtea bisericii. E mai bine așa decît să ne certăm.

Nu trecu mult și de pe grămada de gunoi se auzi tare glasul ciobanului, și sătenii umplură curtea bisericii.

— Păi, șmecher a mai fost Grigorcio Popov ăsta al nostru — zicea popa către Tasiu și Stanco al lui Plașev — se suci, se învîrti și iacă-l ciorbagiu. Ar vrea acum să încaiere și satul. Păcat de numele lui taică-său.

— Ce mai, adăugă Stanco, s-a înhăitat el și cu unchiu-său Kamen și vor să-și facă mendrele, ca-n sat fără cîini.

— O să li se aplece, o reteză Tasiu.

— Așa e după lege, zicea mai la o parte Peniu al lui Kăsa-Dimov cîtorva. Primarul numește vătășel pe vreunul dintre consilieri. Dar cînd satul nu-l vrea, cine poate să stea împotrivă ?

— Da de ce să nu-l vrea satul, bre ? zise Ivan al babei Kalina. E taman om pentru treaba asta : știe carte și nu se teme de nimic.

— Eh, nu știi ? Nu-l vrea Tasiu.

— În treaba asta satul are cuvîntul. Ce, tot el să hotărască ?

— Nu fi copil, Ivane ! îl întrerupse moş Raicio. Treabă e asta ? Grigorcio să calce în picioare pe ciorbagiu ?

— Dar ce i-a făcut omul, bre, moş Raicio ? Dacă e bogat Tasiu, ce, e Dumnezeu ? O să-i închidă porcii, să nu le dea drumul să strice munca altuia ! De ce să plătească satul oameni, dacă nu-şi fac datoria ?

— Tot copil eşti, Ivane ! Mai întîi ia minte de la alţii şi pe urmă să vorbeşti. Grigorcio a trimis pe jitar ca să ia porcii lui Tasiu, din poiană, uite aşa, în necaz.

— Aha ! Aşa-i trebuie lui Tasiu !

— Nu te-ncăpăţîna, Ivane, se amestecă Kăsa-Dimov, chiar jitarul a spus-o.

— Vorba e, a spus-o ?

— A spus-o, bre, chiar în mijlocul prăvăliei.

— Ei, păi atunci, Grigorcio a greşit.

— Şi mai ascultă, Ivane, zise pe şoptite moş Raicio. Ce să faci dacă nu-l vrea ciorbagiul ? Pe toţi ne are la mînă. La orice nevoie la el alergăm, la cine altul ?

— Eh, aşa e, moş Raicio, aşa e. La dracu şi el şi satul !

Aşa vorbeau şi ceilalţi săteni. Se vedea cît de colo că Grigorcio pierdea. Şi nici Tasiu nu voia altceva.

— Ne trebuie un om, zise el, care să meargă pe drumul drept. Nu-i vorba de mine, mie mi-ajunge. Lasă să alerge acuma cei tineri. Ia spuneţi, e rău Peniu lui Kăsa-Dimov ? Pe el să-l facem vătăşel ! Mie îmi place.

— E vrednic Peniu, hai să fie el, ziseră unul după altul sătenii.

Apoi au umplut cîrciuma şi au tras un chef de pomină. Tasiu trimise o scrisoare primarului şi seara primi răspunsul : „Dacă vor sătenii, el să fie“, scria pe hîrtie, iar mai departe : „Nea Tasiu, te rog, trimite-mi ceva raci, că la voi se prind mai mulţi !“

Şi iar se cinstiră, şi iar... pînă-n crucea nopţii.

*

Din asta s-a născut vrajba la Kocealovo şi nu în fiecare zi, ci în fiecare ceas se otrăveau şi se certau tot mai mult cele două tabere.

De o parte era moş Kamen, maica preoteasa, Grigorcio şi flăcăul lui Kamen, Nediu.

Moş Kamen e înalt, cu faţa negricioasă, cu ochi mari, negri, sprîncene dese şi mustăţi icicolo încărunţite, cu părul mai mult alb, merge puţin aplecat şi ţine mîinile întotdeauna la spate. Acum şi cînd se culcă, şi cînd se scoală, una are în gură :

— Bree, a robit Tasiu satul ! Ucide-l-ar Dumnezeu ! O să facă aşa, să umble tot satul pe la uşi străine. De s-ar milostivi Dumnezeu de noi, fraţilor !

Şi dintr-o dată îşi schimbă glasul şi glumeşte.

— Bre, n-o da şi pe la noi holera aia, că-şi ştie şi ea treaba : cică la Ţarigrad a măturat numai pe cei iabraşi. O să aibă ce face şi la noi, o să aibă ! Unde te uiţi, numai iabraşi... mişună turme întregi, şi-n oraşe, şi pe la sate, ba chiar şi prin satul nostru.

Tasiu era „iabraş“ cum le zicea moş Kamen la cei pleşuvi, şi la adresa lui arunca vorbele astea.

Maica preoteasă era uscată, gîrbovită, încît părea mult mai bătrînă decît era. Mai tot timpul hoinărea prin sat. Și gura lumii cine-o astupă... așa că... ziceau că adună buruieni ca să-l dea gata, cu vrăji, pe Tasiu. Femeile șopteau chiar că a și făcut-o. Se poate ! Sărmana, dacă și-a luat păcat pe suflet, tot pentru Grigorcio al ei a făcut-o. Vezi, Doamne, a luat-o Kamen pe lîngă el, dar, cum e zgîrcit, o punea să-i lucreze la țarini și tot nu-i da nimic. Iar ea e mamă, ce să-i faci ! Se îngrijește de Grigorcio al ei. Și aleargă, săraca, să adune una-alta, ca atunci cînd o să crească mare, să-i fie și ei mai ușor. Și uite așa, de unde, de neunde, păcat-nepăcat, a învățat să descînte, să doftoricească, ba, zice-se, făcea și vrăji.

Grigor e bărbat frumos și pășește sigur în orice treabă : caută să iasă deasupra ca untdelemnul. Acum e cu capul cam plecat și sprîncenele încruntate, iar în minte-i se învîrtește doar un gînd : de ce să se apuce ? Să-și facă o moșioară în Kocealovo ? Nici vorbă nu poate fi !

Iar Nediu, flăcăul lui moș Kamen, eh, mai rar flăcău ca el ! Înalt, spătos, cu ochii negri, rumen, levent, ce mai ! De abia s-a întors din armată și, cum s-ar zice, i se pare marea tot pîn' la genunchi. Muncește, aleargă, cu ochii mereu la soare : se uită să vadă cînd se întunecă, și, hai, ori la izvor, ori la șezători. Iar la brîu are flori de la Kina lui Cionto. O știe tot satul, pînă și nea Luliu Cionto, care se bucură în ascuns, de aceea poate aruncă și el cîte o vorbă împotriva lui Tasiu.

De cealaltă parte sînt Tasiu, Kosta, fiul lui cel surd de-o ureche și noul vătășel, Peniu al lui Kăsa-Dimov.

Tasiu e blond, așa că pare tinerel. E scurt, îndesat, cu o față roșie și plină de sudoare, iar sub sprîncenele rare, strălucesc niște ochi mici, albaștri, șireți. A moștenit, se zice, destulă avere de la taică-său, dar, cum am văzut, a mai agonisit și el singur, așa că are și pentru nepoți. Acum nu dă nici un ban pe vorbele dușmănoase ale Kamenovilor, ci-și vede omul de treburi. Primăvara își găsește un băiat pentru prăvălie, iar el aleargă pentru celelalte treburi, e moșier, vînător, cămătar. Cînd vine sfîntul Dumitru dă drumul băiatului și-și vede singur de prăvălie.

Kosta e un nenorocit, îl plînge tot satul. Se zice că din pricina urechii nu l-au luat nici la armată și, cum să zic... nu-i bun de nimic. Nu umblă nici cu băieți, nici cu fete. Dacă vrea și el uneori să facă ceva, ca orice băiat, pînă la urmă se întîmplă că îl iau la bătaie flăcăii.

— Plătește păcatele lui taică-său, zise Cionto lui Kamen. Pedeapsa lui Dumnezeu ! Blestemele sărăcimii asupra lui taică-său au căzut pe bietul Kosta. Și or să apese întregul neam al lui Tasiu, or să-l apese pînă la a noua spiță. Să ne păzească Dumnezeu, Kamene, să ne păzească Dumnezeu ! Și băiatul ăsta o să se-nsoare și o să aibă copii... vai de el !

— Ia nu mai vorbi, răspunse Kamen. Băiatul se tot învîrtește pe lîngă Kina ta...

— Ia taci, Kamene ! Nu mă necăji !

— Păi ce tot caști gura și nu vorbești... Ce are băiatul ? Nimic ! E surd, ei și !

— Eh, și tu Kamene ! O fată am și eu... auzi ?

— Una ai, dar ia spune-mi, cum e cu flăcăii din Kocealovo ? Care dintre ei ți-e pe plac ?

— Eh, ce om eşti şi tu : la urma urmei o s-o dau în sat străin, întoarse vorba nea Lulio, ca să nu se vadă că-l trage inima spre Nediu.

Într-adevăr, Kosta se tot învîrtea la şezători pe lîngă Kina, dar ea îşi bătea joc de el la fel ca toţi flăcăii.

Peniu lui Kăsa-Dimov, cum spusei, e poliţai destituit, are boi, şi-şi lucrează singur cele cîteva ogoare. E vecin cu Tasiu, îi face pe plac şi de cînd, printr-o minune, s-a văzut ciorbagiu, s-a făcut cu totul omul lui şi trăncăneşte tot ce e rău împotriva lui Kamen.

Iar pe oameni, sărmanii, i-a strîns atît de tare sărăcia de gît, încît nu numai că nu le mai pasă de certurile altora, dar nici nu mai îndrăznesc să ridice ochii în faţa lumii. Ciorbagiul, primarul, perceptorul îi bîzîie la cap, ca muştele la hoit. Şi pe urmă boala în vite, boala în case...

*

Ce blajine şi dulci sînt zilele luminoase de toamnă ! Darmite cele din munţii noştri, cele din Strangea codrilor haiduceşti ! Te uiţi în jur şi vezi cum tot ce ţi-e drag se ofileşte şi totuşi parcă simţi că pulsează tinereţea. Tristă frumuseţe de care însă nici nu te bucuri, nici nu te întristezi ! Priveşti cu ochii mari, ţi se ridică în piept un alean ce te duce, dar nu ştii încotro. Ţi se strînge inima ca unui hoinar în ţară străină, rămas singur şi meditînd la casa părintească, la părinţi, la fraţi şi la surori, la iubirea dintîi. Şi, ca şi lui, îţi vine să zbori undeva, departe de necazuri, să te bucuri, să cutreieri lumea pînă cînd o sosi şi toamna ta...

Ieşisem afară din sat, să privesc în lung şi-n lat cerul şi pămîntul, să mă liniştesc şi să răsuflu în voie. Apusul clocotea în aur. Ultimele raze luminau încă culmile din jur, iar cîţiva norişori coloraţi rătăceau ca ameţiţi pe cer. Din vale se auzea un cîntec lin şi tînguios, iar pădurea parcă îngîna vorbe de jale. Păduricea de deasupra izvorului satului îşi aplecase ramurile. Vîntul parcă murise, nici o frunză nu mişca. Ascunsă în tufiş, mierla îşi înălţa glăsciorul ei duios. Numai jos, la izvor, zornăiau căldări, se hîrjoneau fete şi flăcăi, iar ecoul dumbrăvii repeta rîsetele lor zglobii, glumele şi nebuniile lor tinereşti. Ascultam şi gîndeam : „Nu, nu-s bune glumele astea între fete şi flăcăi !“ Dar ia priviţi puţin la ochii luminoşi şi scînteietori ai flăcăilor ; uitaţi-vă la chipul proaspăt şi surîzător al fetelor, la grăitoarele lor priviri ascunse timid sub sprîncene... Şi amintiţi-vă de tinereţea voastră, de nebuniile voastre tinereşti...

M-am oprit şi eu şi m-am uitat. Tot ce e viu aleargă, dă fuga să se pregătească de seară. Uite-o şi pe Kina lui Cionto, a întîrziat, vine iute cu paşi mărunţi, iar căldările ei nici nu clintesc măcar. Merge ţanţoş şi aruncă ochii la cine ? eh, se ştie la cine, ea nu-i ca altele, tot satul vorbeşte de asta. Şi de ce s-ar ascunde ? O dată eşti tînăr ! Şi nimeni nu rîde de ea. Iar cei bătrîni zic :

— Ferice de Nediu, dar şi de Kamen. Mai rar fată ca Kina lui Cionto.

Din vale apare Kosta lui Tasiu, călare pe cal şi aducînd herghelia în sat. Kina îl vede, îşi lasă ochii în jos şi-şi muşcă buzele... iar el sare de pe cal şi-o aşteaptă.

— Kino, ia dă-mi floarea aia din părul tău !

— Bre, Kosta, lasă vorba asta ! Am eu cui s-o dau.

— Păi, vezi că eu nu te-ntreb... ia stai puţin !

Şi-i smulse floarea.

— Oh, ciumă ! şopti biata fată.

Îşi lăsă capul în jos şi lacrimi mari şi limpezi curseră pe obrajii ei îmbujoraţi de mînie. Ridică braţul şi le şterse cu mîneca albă a cămăşii. Sărăcuţa, cum mai adunase şi-şi aranjase ea florile-n păr ! În timp ce le culegea în grădiniţă, le curăţase de frunzele veştede şi zisese :

— Lasă, să le vadă, să le miroasă, şi să nu mai fie alte flori ca ale lui !

Fata ridică iar mîneca albă şi-şi mai şterse o lacrimă. Cînd privi în jur, în faţa ei sta chiar Nediu. O pîndise şi o văzuse. Ochii lui aruncau scîntei.

Ce şi-au vorbit ? De ce i s-o fi plîns ea ? Văzui numai că-şi îndesă căciula şi o luă după Kosta...

O să se întîmple ceva !

Dar ce seară de toamnă frumoasă era : liniştită şi blîndă. N-am vrut să-i urmez. Am pornit-o printre ierburile tîrzii de toamnă. Iată, rîul loveşte ca un şarpe ţărmul întortocheat şi se strecoară repede pe sub ramurile arinilor, aplecate deasupra lui, pe sub sălciile plîngătoare şi plopii mîndri, subţiri şi înalţi. Ici-colo sar peştişori jucăuşi. Mai încolo, dintre tufişuri, se aude lătrat, zgomot. Moara lui Tasiu duduie neîncetat. Iar în faţă, pe dealul împădurit, se ridică un foc ciobănesc, ce-şi împrăştie scînteile spre cer şi parcă prinzi din zbor vorbele somnoroase ale ciobănaşilor lipsiţi de grijí. E din ce în ce mai multă linişte, tot mai multă linişte. Numai Kocealovo, ascuns, în amurg, încă se agită. Dar iată, se întunecă, noaptea învinge şi stelele îşi măresc din ce în ce

lucirile lor de perle. Întunericul apasă ; totul se strînge sub el. Ai zice că parcă acuşi-acuşi trebuie să se ivească zorile ! Răsăritul se aprinde, pămîntul parcă ia foc la un capăt. O nevăzută mînă vrăjită face să lunece printre stele un glob de foc, cît un munte. Pămîntul rămîne uluit, îşi ţine suflarea... dar ea, luna plină, se ridică şi aruncă valuri de argint peste păduri şi cîmpii. Frumoasă, minunat de frumoasă e lumea lui Dumnezeu. S-a întins cerul cel paşnic şi bun peste pămîntul cel rău, pămîntul nostru atît de încruntat cu munţii, cu stîncile colţuroase şi cu pădurile lui întunecate ! S-a întins cerul şi licăresc stelele, luna cu faţa ei luminoasă se scaldă în el şi parcă totul cîntă un cîntec de dragoste, de fericire... Parcă în ciuda greutăţilor vieţii de pe pămîntul nostru necăjit !

Priveam cu tristeţe !

Deodată dinspre sat se auziră zarvă, vaiete. Alergai cu inima strînsă. La şezătoarea din sat, Nediu îl snopea în bătaie pe Kosta... Groaznic ! Cu greu l-am scăpat pe slăbănogul ăla de Kosta din mîinile zdravene ale lui Nediu şi l-am adus acasă pe jumătate mort.

Tasiu era galben, dar nu spuse nici o vorbă !

Am plecat şi eu acasă. Dar puteam să fiu liniştit ?! Cum mai sîntem şi noi oamenii ! Ne facem unul altuia rău şi atîta amar, cît nici iadul nu ne poate face. Mi-am luat iar căciula şi-am plecat. Dar nopţii nici nu-i pasă, ea-i frumoasă şi atît. Mă urcai pe Sin Kamăk, şi mă apucă jalea. De departe cavalul cuiva cînta plînsul, lacrimile şi durerile de neîndurat ale lumii.

Deodată ţipă cucuveaua şi glasul ei strident răsună straniu. Mi se făcu frică, mă sculai şi rămăsei ca trăsnit. Din sat se auzi un ţipăt groaznic de femeie. Pe urmă totul amuţi, numai cîinii latră

şi scheaună. Ce-o fi ? Mă grăbesc. Dar pe uliţe nu se zăreşte fiinţă vie. Merg, merg şi aud plînset în casa lui Cionto. Împinsei poarta.

— Seara bună ! spusei. Dar nimeni nu-mi răspunse. Lelea Ciontoviţa e frîntă în două şi plînge de ţi se rupe inima. Iar nea Luliu şi-a înlănţuit genunchii cu mîinile, nu-şi ridică ochii din pămînt şi e galben, galben.

Deodată îmi dădui seama.

— **Kina ! Unde e Kina ?**

— Fata mea ! Fata mea dragă ! Mi-au nenorocit copila, de tînără mi-au nenorocit-o, se jeli Ciontoviţa şi glasul i se stinse în durerea sărmanei inimi de mamă.

Au răpit-o ! Ceva greu îmi apasă pieptul.

— Dar cum ? zic. Spuneţi, pentru Dumnezeu !

— Oh, ştim noi, fiule, ştim noi ? Fata mea dragă, Doamne, Doamne ! Mi-au smuls inima, inima din piept mi-au smuls-o.

— Ajunge, femeie, se răsti nea Luliu, înecîndu-se într-un geamăt.

— Cine ? Cum ? întreb eu.

— Dar ce ştim noi, fiule ? Am mîncat, ea a măturat şi a ieşit afară să arunce fărîmiturile, apoi am auzit-o cum a ţipat... Oh-eh !

— N-aţi văzut încotro a apucat-o ? Că noaptea asta-i luminoasă ca ziua.

— La ciorbagiu. Aşa a zis şi nenea, răspunse Luliu şi iar oftă.

— Pentru Kosta ?

— Păi... aşa se vede...

— Hm, Nediu adineauri l-a snopit în bătăi.

— De aceea. S-au înţeles între ei şi, uite-aşa... în necaz !

— Nu, asta n-o să ţie, nu.

— Eh, cine ar fi crezut ?... Dar uite c-au făcut-o... Nenea i-a văzut. Tasiu, vătăşelul, jitarul, paznicul şi Petre, argatul lui Tasiu, şuşoteau pînă mai adineauri.

Drept să spun, mi s-a ridicat părul în cap. O luai la fugă. Uite acu o să ridic tot satul, gîndii, şi am să-i învăţ eu ! Alergai la Nediu. Chiar în poarta lor, văd un om lungit pe jos... Îl ridicai, era Nediu, cu capul spart, în nesimţire. Smulsei poarta din loc, trezii bătrînii şi întrebai de Grigorcio. Dar cine să-mi răspundă ! Sărmanii, cînd văzură pe Nediu aşa cum zăcea, se zăpăciră şi nu mai ştiură ce să facă. Mama lui Grigorcio îmi răspunse că plecase de ieri la oraş. Mă întrebam la cine să mă duc ? Mă repezii la Ivan a lui Călin, îi povestii şi-l rugai să vină cu mine.

— Nu te amesteca, zise, în cearta asta pentru femei. Nu e treaba mea şi nici a ta.

Înfuriat alergai la Boico Plaşev, apoi la Stoian Racikov şi la Dimo Manev, luînd la rînd cîteva case. Dar peste tot îmi spuneau aceeaşi vorbă : „Nu te amesteca“, sau „Ce, e rău să ia fecior de ciorbagiu ?“ Eh ! abia acum mi s-a făcut dor de bietul Bărzac ! Era el sărac, gol, dar intra şi-n foc pentru dreptate sau ca să facă vreun bine. Nu mai e, nu mai e în Kocealovo om ca nea Dimităr Bărzac.

*

Se crapă de ziuă. Şi parcă nu s-a întîmplat nimic. Fiecare îşi pregăteşte căruţa şi pleacă la lucru. Numai femeile aleargă de colo pînă colo şi şuşotesc. Şi Tasiu deschide prăvălia, îşi bea cafeaua, vine şi Peniu al lui Kăsa-Dimov şi se cinstesc. Nici usturoi n-au mîncat, nici gura nu le miroase...

...M-am dus la Cionto. Era acolo şi fratele lui mai mare, nea Nicola. Tac şi se uită la foc.

— Ei, zic, ce o să faceţi ?

Dar ei nici nu-mi răspund.

— Ia du-te pînă la Alagiovo şi adu primarul ! îi îndemnai.

— Eh, dascăle, şi Dumnezeu dacă ar coborî din cer, şi tot nu mai e nimic de făcut, îmi răspunse nea Nicola. Iacă, azi-noapte l-au bătut pe Nediu şi nu se ştie dacă o să mai trăiască. Uite ce, se adresă el lui Luliu, ţi-o spun : dacă Kina se învoieşte şi înclină spre Kosta, n-ai ce-i face. O să-i cununăm, şi asta-i.

— Taci, nene, taci ! Ea ? N-o cunoşti tu pe Kina, n-o cunoşti !

— Păi ce o să facă, bre ? O să plîngă, o să ofteze o săptămînă-două şi o să-i treacă. Şi apoi cine o mai ia din mîini străine ?

— Ascultă-mă. Eu n-am fată de dat ! Auzi ? Las' să fie pe lîngă mine. Pot să ţin zece ca ea ! Eh, uite, aduc pe primar. O să se facă de rîs şi fata mea, dar nici ciorbagiul n-are să se bucure.

— Luliu, frate, stai ! Gîndeşte-te mai întîi, şi apoi apucă-te de treabă. Zici să trăiască pe lîngă tine, dar vezi că-i fată, nu-i băiat.

— Şi dacă-i fată, ce ?

— Eh, te doare, frate-meu, de aia nu gîndeşti.

— Oh, drept e, nene, mă doare, rău mă doare, şi o lacrimă mare se rostogoli pe faţa suptă a lui Luliu.

Intră moş Raicio şi dădu bineţe.

— Vă sînt vecin şi om bătrîn, Luliu, aşa că gîndii să spun şi eu ceva în necazul ăsta al tău. Uite, acum vin de la alde Kamen, dar ce vorbeşte el, nu e treabă bună, nu e ! Zice să chemi primarul, să-ţi iei fata înapoi şi să-l dai în judecată. Să-ţi cauţi dreptatea şi să mergi pînă acolo, de să-l bagi şi pe Tasiu şi pe Kosta, ba să le dai şi numele în ziar... Aşa a zis. Să speli cinstea fetei şi abia atunci o să ţi-o ceară pentru Nediu. Şi a mai trăncănit şi altele... Dar eu, măi Luliu, nu-l cred. Pe ochii mei, dacă-l cred ! Şi nici nu poţi să-l crezi pe Kamen. El şi ciorbagiul se urăsc, aşa că, socoate el, acum e timpul să se răzbune. Nici prin gînd nu-i mai trece, după ruşinea asta, să ceară pe Kina ta pentru feciorul său. Ţi-o spun pe şleau. Nu te supăra, nu te cătrăni, Luliu. Ce a fost nu se mai întoarce. O să faceţi doar răzmeriţă-n sat şi o să vă amărîţi viaţa.

— Oh, şi aşa e otrăvită, moş Raicio, pîn' la fund e otrăvită.

— Nu vorbi aşa, Luliu. O să treacă, şi tot o să trăim. O să oftaţi o săptămînă, două şi o să vă treacă. Apoi o să te duci la Kina... o să vedeţi, o să vă-nţelegeţi. Ce s-a întîmplat, s-a întîmplat.

Şi moş Raicio plecă. S-au mai perindat şi alţii şi toţi spun una : ce s-a întîmplat, s-a întîmplat !

Se frămîntă Luliu şi o sută de gînduri îi vin în fiecare ceas. Aşa trecură zilele. Iar Nediu se ridică şi drept la Alagiovo, la primar. Iar ăsta :

— Eh, păi să mă cheme vătăşelul, să mă cheme... Cine să-l cheme ?

Şi aşa bietul Nediu şi-a pierdut urma... Unde şi-o fi băgat, sărmanul, capul său tînăr ?!

Într-o zi Luliu se hotărî. Îşi luă inima în dinţi şi bătu la poarta lui Tasiu. Vă închipuiţi cum l-au primit ! Să-l ia în braţe, nu alta !

Au tras apoi zăvorul şi au deschis o odăiţă. Înăuntru e întuneric, şi în sobă abia pîlpîie un butuc. Într-un colţ sînt aruncate nişte bulendre, iar peste ele stă întinsă Kina. Biata copilă ! Parcă-i răpise o mînă vrăjită rumeneala obrajilor,

strălucirea ochilor! Cînd a văzut-o, Luliu a simţit cum i se face negru înaintea ochilor. Ea l-a îmbrăţişat, s-a agăţat de el, a ţipat, şi a plîns în hohote. Şi au plîns şi s-au mîngîiat aşa şi tată şi fiică. Mare nenorocire!

Ea a zis:

— Tăicuţule dragă, nu mai ştiu ce-i cu mine... Văd negru înaintea ochilor... Ooh, tată! şi a căzut neputincioasă la pieptul lui.

— Linişteşte-te, fată, nu sîntem noi primii cărora li s-a întîmplat aşa ceva.

— Oh, tăicuţule, m-au nenorocit!

— Nu-ţi mai face sînge rău, fiica mea. Gîndeşte-te şi la noi. Gîndeşte-te la biata maică-ta! Tot satul spune: s-a întîmplat, s-a întîmplat. Şi flăcăii gîndesc în fel şi chip.

— La ce-mi mai trebuie viaţa, tăicuţule, la ce-mi mai trebuie? Nu-mi trebuie! Oh, iartă-mă, tată, că te întreb, Kosta zice că Nediu ar fi fugit, hai?

— Eh, a fugit, fată, a fugit; zic că ar fi intrat iar în armată.

Doamne, de unde să aibă putere copilul ăsta chinuit? A ţipat, a plîns, s-a zbuciumat şi a leşinat.

A trecut o săptămînă... Eh, ce să mai povestesc! Se ştie că dacă nu mai rămîne sufletul viu în om, atunci e ca o muscă legată de picior, o tragi încotro vrei... Aşa au dus-o şi pe biata Kina la cununie cu Kosta. Nu plîngea, nu suspina, nu mai avea suflet: îi secaseră ochii, duşi în fundul capului. Numai cînd a întrebat-o popa, s-a înecat, n-a vorbit, n-a scos nici un cuvînt! Dar popa nu s-a sinchisit şi a zis înainte sfintele rugăciuni... Nu, asta nu era nuntă, ci înmormîntare! Curată înmormîntare! Au ieşit din biserică şi s-au împrăştiat, toţi s-au împrăştiat, şi nenea Luliu şi nevasta. Toţi au plecat care-ncotro. Au rămas numai Tasiu vătăşelul şi încă unul-doi să petreacă la nuntă, fi-le-ar nunta să le fie!

*

N-a trecut luna şi Tasiu alerga cînd la oraş, cînd la Alagiovo. Şi citaţiile începură să zboare; a dat pe toţi săracii în judecată pentru datorii.

— Nu pot, zicea el, să mai trăiesc în satul ăsta unde fiecare caută să mă înece şi într-o lingură de apă.

— Dar ce-ţi face lumea, nea Tasiu?

— Ei da, vouă nu vă face nimic, dar mie mi-a ajuns cuţitul la os. În fiecare dimineaţă găsesc în faţa porţii cîlţi, zdrenţe, ceară şi mai ştiu eu ce... Plătiţi-mi datoriile ca să plec şi apoi faceţi ce vreţi.

„Îi fac farmece! Asta e treaba maicii preotese", ziceau bieţii nevoiaşi! „Vrăjitoare afurisită, n-o mai ia o dată moartea!" „Astea-s vorbe, bre! Ciorbagiul vrea să-şi scoată banii." „Aşa e. Şi-a cumpărat omul loc în oraş să-şi facă şi el casă." „Adevărat că a cumpărat?" „Ei, asta-i, doar n-o să vă mint." „Vai de noi, fraţilor."

Într-adevăr, Tasiu îşi cumpără în oraş locul la care rîvnise. Şi cînd veniră gelepii îşi vîndu pînă şi vitele de prăsilă. Se vedea c-o să facă ceea ce plănuise. Mă rog... însurase pe Kosta...

Apoi au început să cadă una după alta judecăţile cămătăreşti asupra sărăcimii. Tasiu însă îi liniştea:

— Am scos, zice, titluri executorii, dar sîntem creştini, o să vă aştept, aşa că pregătiţi-vă şi voi.

E rușine să umblu pe la casele voastre cu portărelul. Și e și treabă cu cheltuială, o să rămîneți goi.

*

Era sîmbătă seara. Sătenii umpluseră cîrciuma. Tasiu sta pe un bidon de gaz în mijlocul prăvăliei, iar Manole, croitorul, îl tundea, arătînd cu importanță lui Dako, paznicul, unde să lumineze cu gazornița fumegîndă. Mitko Chisăliță le înșira la minciuni. Povestea cum ademeniseră lupii niște porci și le furaseră un purcel.

— Șireți cum nu se mai poate ! Porcii cei bătrîni i-au pus pe goană, dar nici nu ne așezarăm bine, că-i auzirăm din nou. Goneau doar un lup... iar altul pîndea dindărăt...

N-a apucat Mitko să termine. Manole tundea pletele lui Tasiu, Dako lumina cu o mînă, iar cu cealaltă, chipurile, curăța spinarea ciorbagiului de păr. Dar cînd își umplu un pumn, duse mîna la spate, ușurel, o ridică pînă la brîu și încercă să ascundă părul adunat.

— Stai ! răcni Tasiu și-i apucă mîna.

Amuțiră cu toții. Auzeai musca bîzîind ! Iar Dako, cît îi el de negru, s-a făcut de două ori mai negru și clipea ca șoarecele în cursă. Tasiu întoarse ochii, îi ridică mîna cu păr cu tot și pe urmă tăcu, dar nu a bine.

— Ia spune-mi tu acuma, îi zise după o vreme lui Dako, ce ți-a făgăduit maica preoteasă ca să-i duci părul meu ? Hai ? Păcătosule ! Bine, mă, nu ți-am dat făină, nu m-am îngrijit de copiii tăi, nu te-am luat la lucru, la mine ? Ce taci ? Hai ? N-ai Dumnezeu ? ! Dar așa e, hrănește cîinele, ca să te latre. Na, du-i din părul meu. Lasă să-mi facă farmece, las' să mă omoare. Dumnezeu o să vă plătească. Anticriștilor ! Du-te ! Marș de aici ! Să nu te mai văd în ochii mei, batjocura lumii !

— Ia ascultați, oameni buni, se adresă el tuturora, mîine să-mi plătiți cu toții, pînă la unul. Toți, toți ! Dacă nu, am să aduc portărelul, n-o să-mi fie milă de voi... Și am să plec de aici, din sat, la dracu ! o reteză el.

Porunci lui Petre să-nchidă prăvălia, smulse din colț securea și o tuli afară.

A doua zi dimineață, femeile șușoteau pe lîngă garduri.

— Măre, ia te uită treabă, striga cu buzele strînse de după gard, către ai Catrinei, lelea Dimovița.

Lîngă ea, cu gîtul întins, alergase și tînăra ei noră.

— A aflat ! Al dracului om ! îi răspunse lelea Catrina, urmată de soră-sa și de o altă femeie ce vedea de viței și care, certată cu soacră-sa, trăia de o lună de zile cu tînărul ei bărbat, aici, la Catrina.

— Hm, se poate să nu afle el, Tasiu ciorbagiul ? ! Păi, el știe, fa, de fiecare om și ce are sub unghie, se amestecă în vorbă tînăra nevastă a lui Kăsa-Dimov.

— Așa-i, fa, zise iar cea care vedea de viței. Alaltăieri vorbeam cu omul meu să vindem vițelul ca să facem față datoriilor și... Eh, așa, vorbeam între noi. Și încă de dimineață ne trezim cu el : aflase ! „Dați-mi-l mie, zice, să plătiți datoria cu el, ba vă mai dau și de cheltuială. Iacă vă aștept de atîta timp“, zice... și l-a luat !

— Noi ascunsesem la mama ceva grîu. El de colo zice : „Plătiți-mi, dați-mi grîul care e la ăi bătrîni“, oftă sora lelii Catrina.

— Păi, fa, dacă n-ar fi așa, ar mai fi ciorbagiu ? o reteză lelea Dimovița și strigă supărată către noră-sa : Dă fuga, soro, că mănîncă găinile aluatul.

Iar bărbații, cu capetele plecate și ochii în pămînt, tac. L-au rugat pe Tasiu, l-au rugat mult ! Iar el, nimic : „Păi, fraților, dacă nu azi, mîine tot o să trebuiască să-mi plătiți. Că doar n-o să vi-i dăruiesc ! Nici mie nu-mi dă nimenea nimic. Ba vor chiar să mă omoare ! La dracu, omenia asta."

Apoi chemă pe Dako și deschise condica. Acolo era scris și vătășelul.

— Atît și atît îmi datorezi, zise, plătește-mi chiar azi ! Hai, du-te de-ți adună boarfele ! Petăr, du-te cu el... și vezi să nu ascundă ceva !

Și porniră cei doi frați, sărmanii, dușmani unul altuia. Adunară ce adunară, duseră lui Tasiu, dar n-au acoperit datoria. Atunci Tasiu iar ia condica și scoate și socoteala lui Petăr.

— Din prăvălie ai tîrguit atîta...

— Cum ?

— Ai băut, te-ai cinstit cu alții, ai luat gaz, săpun, de toate !

— Dar cînd, stăpîne ?

— Să-ți fi adus aminte ! Acu ascultă, bani gheață ți-am dat atît.

— Așa e. E drept.

— Și Dako mi-e dator încă 29 de groși...

— Dar de ce, stăpîne, ce amestec am eu în datoria lui?

— Sînteți frați, descurcați-vă ! Ia ascultă, mi-ai mai rămas dator de anul trecut cu atît. Așa e ?

— Eh, așa e...

— Mi-ai lucrat, în anul ăsta nouă luni. Vrei 725 de groși. Ai luat 694 de groși, na-ți încă 31 de groși. Și acu ascultă. Hai, pleacă cu frate-tău mai

mare la preoteasă să-mi faceți farmece ! Marș ! Să nu mai călcați în casa sau prăvălia mea.

— Bre, stăpîne...

— Șterge-o, îți spun ! Du-te și te plînge la judecătorie.

Se uită Petăr la groșii de aramă, se uită și la cel roșu și dintr-o dată îi împrăștie pe tejghea.

— N-are să-mi mai calce piciorul în afurisitul ăsta de Kocealovo, dar multă vreme ai să mă pomenești ! răcni el și ieși în fugă...

Chiar în seara aceea, două din cele mai frumoase vaci ale lui Tasiu fură găsite spintecate sălbatic cu cuțitul. Se știa cine e autorul : Petăr, dar unde să-l prindă ? Ciobanii spuneau că-l văzuseră în Racidol, iar pînă dimineață trebuie să fi și trecut în Turcia.

Cu necazul acesta Tasiu încalecă pe cal și, hai, în oraș la portărel ! Bieții săteni ! Alergară care la Alagiovo, care mai departe, să caute parale ca să scape de rușinea vînzării lucrurilor din casă pentru datorii.

S-a dus Tasiu la portărel, dar peste noapte... ce grozăvie ! În toiul nopții tot satul sări în sus : limbi fioroase de flăcări se ridicau pînă la cer ; casa și prăvălia lui Tasiu ardeau. Inimă de piatră trebuie să fi avut omul ăla care le-a dat foc la amîndouă deodată. Mare nenorocire ! A dat Dumnezeu să bată vîntul de la miazăzi, și flăcările s-au îndreptat spre vale, că altfel s-ar fi dus tot satul. S-au aprins totuși hambarul și șura lui Tasiu, precum și clăile de fîn ale lui Dimo Malev. Și-au tot muncit să-l stingă pînă la prînz. Dar n-au salvat nimic. Abia au putut scăpa vii Kosta, mama lui și Kina, și așa moartă între vii... Cum să mai rabde o asemenea grozăvie ? A început s-o doară pîntecele, s-a încovoiat și din sperietură pînă

seara şi-a dat sufletul. Eh, a scăpat, săraca, de necaz !

Veni primarul din Alagiovo, închise pe Kamen, pe Grigorcio, pe Dako şi pe alţii. Au trimis un om pe drum spre oraş ca să-l aştepte pe Tasiu, să-i spună pe ocolite nenorocirea. Ce a făcut el, ce i s-a spus, Tasiu veni cu portărelul, dar nu putu să mai descalece. L-au luat pe braţe şi l-au dus la Cionto, la cine altul mai de aproape ? Acolo slujbă de înmormîntare. Slujbă pentru sărmana Kina ! Tasiu leşină pe dată... S-au adunat babele, au făcut ce au făcut şi l-au trezit, dar ochii i se întunecaseră, s-a dus, nu mai era om nici el.

Veni paznicul din Alagiovo să-l cheme pe primar pentru o treabă grabnică. Iar Kosta se zăpăci cu totul şi nu mai ştia nici ce face, nici ce spune.

— Mie mi-e frică să stau aici, zicea el primarului, o să viu cu tine...

— Bine, măi omule, spun toţi, asta e treabă, să pleci după o nenorocire ca asta la Alagiovo ?

— Ascultă, băiete, zise şi portărelul, stai aici şi fă şi tu ce-oi putea. Acum s-a-ntîmplat, s-a-ntîmplat. Eu mă duc la Alagiovo, că am treabă acolo, numai taică-tău de s-ar scula pînă mîine, ca la întoarcere să-mi pot face treaba şi aici.

Vorbesc ei lui Kosta, dar el n-aude. Primarul dădu poruncă să păzească cu străşnicie pe cei închişi şi plecă cu jandarmul la Alagiovo.

După ei o porni în goană şi Kosta : se vedea bine că nu mai era în toate minţile lui. Asta-i bună, îşi ziceau ţăranii. Mare minune.

Spre seară veni iarăşi paznicul din Alagiovo şi aduse poruncă de la primar ca să dea drumul celor arestaţi, pentru că acela care a pus focul era Petăr Mitkov, argatul lui Tasiu...

— Dar cum, bre ? e de necrezut !

— S-a ascuns, afurisitul, două zile în Racidol, ca, după ce îi dă foc lui Tasiu, s-o şteagră în Turcia. Dar acolo unde a stat, s-a tot lăudat, şi au venit azi-noapte nişte oameni de-au spus totul. De aceea l-au chemat pe primar. El i-a trimis în oraş să spună ce au auzit cu urechile lor.

Eram la Cionto cînd s-a povestit astea şi lui Tasiu. El încă nu-şi revenise, sta aşa supt şi cu ochii înfundaţi în cap. Iar cînd a auzit de Petăr, parcă i s-a înţepenit limba în gură.

— Eu... îl, eu... îl... şopti el, dar vorbele i-au rămas în gît şi a căzut pe perne.

Dambla ! S-a zvonit în tot satul... Da ! L-a lovit damblaua pe Tasiu, iar Kosta se mai învîrtea încă prin Alagiovo.

Îl mai liniştesc ai noştri, povesteşte paznicul, îl cinstesc, iar el bea, bea.....

. . . .

Şi bea mereu Kosta ! Iar cei ai lui Kamen zic : „Slavă Domnului". Moş Raicio se miră : „Păcat de avuţia de ciorbagiu al lui Tasiu". Iar sătenii stau muţi de uimire : „De la Dumnezeu a fost asta, sau de unde ?"

Numai pe Cionto şi pe nevastă-sa, sărmanii, i-a durut cel mai mult vrajba asta din Kocealovo !

De Nediu să nu mă mai întrebaţi : e la slujbă în armată şi a apucat-o pe drumuri rele... Şi aşa, fiecare cată de-şi linişteşte cum poate sufletul bolnav !

1895

ELIN PELIN

Dimităr Ivanov (Elin Pelin) s-a născut la 18 iulie 1877, în satul Bailovo, de lîngă Sofia. Își face studiile în condiții grele, și este cîtva timp învățător. Încearcă să intre în 1897 la Școala de Arte din Sofia, dar nu reușește. Lucrează apoi la biblioteca Universității din Sofia, de unde în 1903 pleacă la Nancy și apoi la Paris, unde audiază cursuri la Sorbona. Călătorește prin Italia, Germania și Rusia. Lucrează apoi la Biblioteca Națională din Sofia. Între anii 1926—1944 a fost directorul Muzeului Ivan Vazov.

Opera lui Elin Pelin este exclusiv beletristică. În primele sale povestiri idealizează sub influența narodnicilor viața satului. Aceste povestiri sînt îmbibate de lirism și de încîntare în fața naturii, a dragostei și a romantismului vieții patriarhale (*Musafirii nașului, La moară, Amăgiri de primăvară, Cosașii, Moara de vînt* ș.a.). Curînd însă concepția sa realistă îl face să vadă nedreptățile, sărăcia, ignoranța, superstițiile și contradicțiile din viața grea a satului (*La brazdă, Urgia Domnului, La seceriș, Pe lumea cealaltă* ș.a.). În nuvela de mare întindere *Neamul Gheracilor* (tradusă și în

românește), Elin Pelin arată descompunerea morală și materială a familiei patriarhale țărănești ca urmare a pătrunderii capitalismului la sate. Uneori protestul acestei lumi nedreptățite ia forme violente (*Nebuna*), alteori oamenii își fac singuri dreptate (*Crima*).

În beletristica bulgară Elin Pelin ocupă unul din primele locuri, fiind cel mai de seamă reprezentant al realismului critic, chiar dacă în unele scrieri ale autorului se află elemente romantice. Umorul său specific, limba sa aleasă, talentul de povestitor, simplitatea expresiei ș.a. au făcut din schițele și povestirile sale o adevărată frescă a satului bulgar dintre cele două războaie mondiale. Alte povestiri ale sale din volumul *Sub bolta de viță a mînăstirii* (1936) se înscriu pe linia scepticismului caracteristic lui Anatole France. Maxim Gorki afirma că talentul de povestitor al lui Elin Pelin *„ar fi o mîndrie pentru orice țară mare a lumii"*. Așa se explică și numeroasele traduceri în limbi străine din opera lui.

Povestirile lui Elin Pelin au început să apară în volume din 1904. În perioada dictaturii profasciste scriitorul și-a exprimat protestul față de aceasta prin intermediul unor foiletoane umoristice (*Eu, tu, el* — 1936). A scris și literatură pentru copii. A murit la 3 decembrie 1949. În anii 1958—1959, operele sale au fost adunate în zece volume masive.

Moara de vînt și *Pe lumea cealaltă* s-au tradus după volumul de *Opere*, ed. T. Borov, Sofia, 1940. *De ziua morților* și *Prietenii mei*, după volumele II și III de *Opere*, Sofia, 1942, iar *Evoluția ideilor*, după volumul IV, Sofia, 1943.

Din oricare parte te-ai uita, frumuseţea privelişţii din jurul satului nostru nu e ştirbită în nici un fel de uriaşa moară de vînt a lui Lazăr. Moara asta, părăsită încă de cînd i se ridicase doar scheletul de lemn, stă aşa de zece ani de zile, cocoţată pe culmea golaşă a dealului, ca o dihanie cu dinţi şi gheare de lemn. Aici, zic babele din sat, e lăcaşul duhurilor rele care-i mişcă încet aripile stricate ce stau desfăcute ca o cruce a necuratului.

Moara asta cu temelii acoperite de bălării înalte pînă la brîu, adăpost al hîrciogilor sperioşi, al şopîrlelor verzi şi al viperelor, schelăria asta de lemn răscoaptă de soare şi albită de ploi, cu pereţii ei făcuţi doar din trunchiuri, ce n-au fost încă lipite cu lut şi prin care vîntul şuieră în voie, aşa părăsită şi pustie cum se afla, era unica moară de vînt din toată cîmpia Sofiei, ba chiar din tot şesul nesfîrşit ce se întinde pînă spre Filibé [1]. Tot ea era şi singura amintire din anul acela secetos pe care o lăsase aci mîna dibace şi măiastră a lui Lazăr Dăbak, cunoscut atît prin glumele lui, cît şi prin planurile şi născocirile sale pe care le începea cu ardoare şi le părăsea înainte de a fi împlinite, fără prea mare părere de rău, ci doar cu un zîmbet amar.

Se năpustise atunci asupra satului, ba şi în împrejurimi pînă departe, o secetă grozavă care pîrjolise totul, secînd fîntînile şi izvoarele şi lăsînd vitele să moară cu gîtlejurile arse de sete.

Pîrîul gureş ce izvora de sub stîncile cele mari, mai la deal de satul căruia îi dădea viaţă, începu,

[1] Numele turcesc al oraşului Plovdiv.

văzînd cu ochii, să-şi împuţineze apele şi să sece. Ca o scorpie cu trei capete seceta îi sorbea undele limpezi şi răcoroase, gîtuindu-le încă de la izvor şi înghiţindu-le apoi prin pămîntul încins de arşiţă. La vale, prin albia largă, şovarul şi iarba îngălbenită, se ofiliră, uscîndu-se ca bătute de grindină. Malurile lui totdeauna jilave erau acum crăpate de uscăciune.

Şi într-o bună zi duduitul viu şi vesel al atîtor mori de apă, care făcea să răsune valea de ecoul lui jucăuş, amuţi.

Inima satului se întristă îngrijorată. O sperie tăcerea morilor ale căror pietre grele, care cîntaseră pînă de curînd, nu mai puteau să macine bobul uscat de grîu ca să-l facă făină.

Amuţi şi moara lui Lazăr Dăbak, care-şi arăta veselă acoperişul de olane prin frunzişul bogat al celor patru nuci din vale. Tăcerea şi pustiul începură să domnească şi aici, umplînd de gînduri triste inima lui Dăbak, cel totdeauna vesel.

— Moş Korciane, îi zise vecinului său, morar şi el, fetele astea ale noastre nu mai vor să cînte. Tac mereu. Ce-i de făcut ?

Şi la colţurile gurii sale se ivi un zîmbet şăgalnic.

— Hai ? Ce zici, Dăbak ? îl întrebă aproape strigînd moş Korcian, un bătrînel cam tare de urechi şi care, cu cămaşa descheiată pînă la brîu, trebăluia ceva pe sub nuc.

— Spun că fata mea şi băbuţa ta nu vor să mai cînte, moşule ! Ce ne facem ? strigă şi mai tare Dăbak.

— Răbdare, numai răbdarea o să le vie de hac, Dăbak ! Nu te mînia, că-mbătrîneşti prea repede, îi răspunse moş Korcian.

Era un bătrîn de vreo șaptezeci de ani, zdravăn și lat în spate, cu părul cărunt, cu o față de muntean, mare, roșcovană și expresivă, din care radia bunătatea. Glumeț din fire, cam surd și cam șchiop, totdeauna cu luleaua în gură și cu cămașa descheiată peste pieptul din care se auzea o respirație aproape șuierătoare, era un om deosebit de ceilalți. Trăia retras la moara lui, în jurul căreia trebăluia toată ziua, îngînînd un cîntec și trăgînd din aceeași lulea groasă. Baba i se prăpădise de mult. Îi murise și singura fată pe care o avusese și care fusese măritată într-alt sat. Bărbatul fetei era mort și el. Pe lîngă bătrîn rămăsese doar Hristina, frumoasa lui nepoată. Cu Dăbak, de care se deosebea prin faptul că acesta era tînăr și holtei, moș Korcian legase o prietenie ciudată, liniștită și veselă. Erau nedespărțiți.

Dăbak era un flăcău bălan, cu o față plăcută, luminată de niște ochi albaștri și mari, care dădeau chipului său o frumusețe ieșită din comun. Era holtei și parcă nu avea de gînd să se însoare. Aici în sat, dacă ajungea omul la treizeci de primăveri, greu se mai putea căsători. De altfel, cu ani în urmă, trăise după pofta inimii. Juca în horă ca nimeni altul, cîștigîndu-și prin darul ăsta, ca și prin felul lui mai neobișnuit de a-și duce viața, o faimă la care rîvneau mulți. Dar după ce rătăcise cu alți dulgheri vreo zece ani prin România, unde cîștigase bănișori frumoși, se întorsese acasă, potolit și cuminte, reparase moara, singura moștenire pe care i-o lăsase taică-său și rămăsese mai mult pe lîngă dînsa.

Aici se împrietenise și cu vecinul lui cel surd, moș Korcian. Amîndoi aveau mîini iscusite de meșteri și toată ziua se țineau de glume, robotind pe lîngă cele două mori.

Mintea ascuțită a lui Dăbak, mereu dornică să scornească ceva nou, croia uneori tot felul de planuri ciudate, pe care moș Korcian, cu judecata lui de morar deștept, le găsea bune de înfăptuit, fiind totdeauna gata să facă ceva cu mîinile sale îndemînatice. Începeau atunci să lucreze fără răgaz. Ferăstrăul, tesla, dalta, securea nu-și mai găseau odihnă zile întregi. Dar cînd treaba ajungea pe la jumătate îi vedeai că se lasă de ea și lucrul rămînea baltă.

Așa se apucaseră odată să facă o piuă. Dăbak cumpără materialul, iar moș Korcian își suflecă mînecile și se puse pe muncă. O săptămînă întreagă bocăniseră neobosiți. Și tocmai cînd cei patru pari marcaseră scheletul clădirii, morarul cel surd se dădu cîțiva pași înapoi, zîmbi ușor și zise :

— De ce ne-om fi pierzînd noi vremea, măi Dăbak ? Pive, cîte vrei !

— Ia mai taci, moș Korciane, să nu ne-audă Necuratul !

— Dacă am face aici un darac, da — ăsta știu că ar merita, dar o piuă...

— Ai dreptate, moș Korciane !

Și scheletul neterminat al pivei rămase descoperit în ploaie o lună de zile în cap, pînă ce Dăbak și moș Korcian croiră planul daracului, dar nici din ăsta nu ieși nimic.

Acum, cînd pîrîul secase și cînd morile lor amuțiseră, cei doi vecini stăteau duși pe gînduri.

— Rea treabă, moș Korciane, rea de tot !

— Rea, Dăbak, rea ! Și după cum orăcăie broaștele o să tot ție seceta. Ba dacă te iei după lume, dac-o merge tot pe drumul pe care a apucat-o, arșița asta n-o să fie ultima. O să ne mai bată seceta. Nu-i vezi ? Nici pe Dumnezeu nu-l mai

cinstesc, nici de dracu nu se mai tem. O să rămînă pustii morile noastre, Dăbak !

— O să facem altele, de vînt, moş Korciane, zise Dăbak rîzînd.

Bătrînul morar rămase pe gînduri.

Gluma născu în mintea lui Dăbak ideea unei mori de vînt şi planul începu să prindă viaţă.

„Să ştii că e cu putinţă, cugetă el. Culmea asta de lîngă sat, bătută de vînturi, parcă e anume făcută pentru aşa ceva. O moară de vînt ar avea de lucru aici chiar şi atunci cînd n-ar fi secetă."

Şi Dăbak îi destăinui planul lui Korcian. Bătrînul începu să rîdă.

— Hei, băiete, băiete ! Se vede că nu te-ai săturat de piuă şi darac. Nici acum nu te-ai învăţat minte.

— Cum adică ? Nu se poate ? Vînt pe muchea dealului cît vrei, aproape de sat este, iar materialul care stă degeaba pentru piua şi daracul nostru e bun. Ce ne mai trebuie ? Doar cinci-şase grinzi acolo. Iar meşteşugul morilor de vînt îl ştiu eu. E vorba doar de muncă.

— Eu cu munca şi tu cu vîntul, mai zise în glumă moş Korcian.

Dar cînd Dăbak începu să-i arate pe îndelete cum stă treaba cu noul lor plan şi se apucă să facă socoteli, bătrînul îi dădu dreptate şi se înfierbîntă şi el.

Nu trecu mult şi cîteva căruţe duseră materialul din care aveau să clădească moara tocmai sus, pe muchia dealului bătut de vînturi, de peste sat. A doua zi pe culme se zărea un stîlp înalt cu o cruce şi o coroană de flori în vîrf, iar lîngă el cei doi morari zideau temelia solidă, de piatră, a viitoarei mori.

— Nu le-au ajuns piua şi daracul. Tot nu s-au săturat. Acum umblă şi după moară de vînt ! rîdeau de ei ţăranii, care se îmbulzeau curioşi să vadă ce mai puneau la cale cei doi meşteri.

— Nu pentru o moară, ci pentru două mori bate vîntul prin capetele lor, glumeau unii.

Dar morarilor nu le păsa de toate astea. Clădirea se ridica pe zi ce trecea şi după două săptămîni scheletul ei de lemn era gata.

Dăbak şi Korcian, în ciuda părerii tuturor că vor lăsa în vînt şi treaba asta, munceau de zor. Ciocănitul securilor ascuţite şi glasul mai potolit al teslelor se auzeau răsunînd pînă departe în sat. Dăruiţi trup şi suflet planului lor măreţ, cei doi prieteni nu-şi precupeţeau munca, nu simţeau oboseala şi nu cunoşteau odihna. De dimineaţa pînă seara, în zilele lungi de vară, sub razele dogoritoare ale soarelui, care le usca năduşeala de pe obraji, lucrînd numai în cămăşi, nu lăsau securea din mînă muncind fără răgaz. Cu gîndul la ceea ce făceau, abia schimbau cîte o vorbă. Doar Korcian mai zicea cîteodată :

— Ascultă, Dăbak, tare mi se pare că şi munca asta o să se ducă pe gîrlă ! Cum om termina moara să vezi că o să vină ploaia. Atunci fetele noastre or să cînte iar şi noi o să lăsăm aci doar cucuvăile.

— Dă-i înainte şi taci din gură, Korciane ! S-o terminăm noi odată, şi pe urmă om vedea ce o mai fi, răspunse Dăbak, uitîndu-se la bătrîn cu o privire voioasă şi plină de nădejde.

— Oh, sînt un măgar bătrîn şi tot după mintea ta mă iau, răspunse rîzînd surdul, după care începu să îngîne în tactul teslei :

De ce şi eu mă-gar bă-trîn
M-oi fi lu-u-înd du-pă min-tea ta de copil ?

Iar uneori, cînd se uita pe furiş la faţa arsă de soare a lui Dăbak, îi zicea cu blîndeţe :

— Măi Lazăre, tu trebuie să te-nsori. Morile astea de vînt îţi prăpădesc tinereţea !

Dăbak îl privea cu ochii lui albaştri, mari, şi începea să rîdă din toată inima.

Moara de vînt se ridica zi de zi tot mai zveltă şi ca azi, mîine trebuia să fie gata. Se vedea şi din sat cum cei doi meşteri, ba urcau, ba coborau de pe grinzile acoperişului pe care se pregăteau să-l aştearnă.

Odată Dăbak aduse vestea că de pe aripile înalte ale morii moş Korcean văzuse undeva, departe, peste Vitoşa, un petec de nor alb. Vorba asta se răspîndi cît ai bate din palme de prin cîrciumi prin casele oamenilor şi de acolo pînă la cei care munceau frînţi de oboseală pe tarlale. Îndată lăsară totul baltă şi veniră în sat ca să întîmpine ceasul ăsta atît de mult aşteptat. Se simţea că seceta cea grozavă, care pîrjolise totul, se apropia de sfîrşit. Clopotul bisericii bătu ca de sărbătoare. Fete frumos gătite jucară *Paparudele* [1], iar pe uliţele satului răsună cîntecul lor săltăreţ :

Fluturele zboară, zboară
La plugari, la prăşitori,
Dă, Doamne, ploaie !

Răsunară hohote de rîs şi strigăte vesele. Era o adevărată sărbătoare pentru bieţii ţărani, pedepsiţi pînă acum. Cu cimpoaie şi cu tobe fetele duseră *Paparudele* tocmai sus pe muchia dealului, la moara de vînt, unde se anunţă la toţi cei adunaţi acolo îmbucurătoarea veste. Pe iarba uscată de arşiţă se porni o horă cum nu mai fusese alta. Băr-

[1] În limba bulgară jocul se cheamă *Vai Dudul.*

baţii veniseră cu ploştile, ca la nuntă. Privirile tuturor erau aţintite înspre apus. Acolo, un nouraş alb se grăbise să treacă peste Vitoşa, iar pe urma lui urcau, unul spre altul, alţi cîţiva mai mici şi mai risipiţi. Spre el, venind dinspre Stara Planina, grăbea altul, aducînd după sine, ca şi cel dintîi, o mulţime de nori mici, zdrenţuiţi şi sfîrtecaţi parcă, şi care, cînd se risipeau şi piereau, cînd se adunau la un loc în pete mari plumburii, ca nişte şiruri de vulturi negri. Iar în albastrul îndepărtat al zării se vedeau fumegînd alţii, care creşteau, se înmulţeau şi veneau repede spre sat.

— O să plouă, o să plouă ! se auzeau strigăte vesele şi feţele ţăranilor străluceau de bucurie. Inimile lor strînse şi îngrijorate respirau acum uşurate.

Dăbak şi Korcian lucrau fără preget la acoperiş, şi parcă nici nu vedeau ce se petrece jos.

Hristina, nepoata cea sprintenă a lui moş Korcian, abia trecută de optsprezece ani, se căţără pe scara înaltă şi se urcă tocmai sus, chiar sub aripile morii, de unde strigă alintîndu-se :

— Ia uite unde m-am suit, bunicule !

— Dă-te jos de acolo, fă, nebuno, c-o să-ţi frîngi gîtul ! strigă bătrînul.

— Las' că mă ţin bine, n-ai grijă, strigă Hristina mai veselă şi se urcă şi mai sus.

Pe urmă îşi întinse ca o turturică gîtul alb, se uită de la streaşină în jos şi bătu din palme :

— Vai, ce sus eee !

— Lasă joaca, Hristino, c-acuşi te vedem jos, vorbi Lazăr spre fata cea veselă, ale cărei mişcări le urmărea pe sub sprîncene.

Ea se răsuci şi scoase limba la el, făcîndu-i în ciudă. Pe urmă veni mai aproape, îi luă tesla din mînă şi începu să cioplească şi ea grinzile.

— Fii cuminte, fato ! zise Dăbak.

— Eh ! răspunse ea, las' că pot şi eu să fac mori de vînt, aşa ca voi. Şi întorcîndu-se către bunicul ei cel surd îi strigă : Hei, bunicule, am ajuns şi eu meşter ca tine !

— Ba Dăbak e cel mai meşter, glumi cineva dintre cei de jos.

— Hei, fetiţo, dă-mi tesla, nu mă ţine din lucru, strigă la ea Dăbak, care făcea pe supăratul, deşi jocul acesta îi plăcea.

Hristina se strîmbă încă o dată la el şi ochii ei albaştri şi limpezi zăboviră ceva mai mult asupra meşterului. Faţa-i bălaie, frumoasă, puţin prelungă, iradia o lumină veselă care învăluia tainic inima holteiului.

— Să ştii că o să te spun lui bunicu-tău, îi zise el, glumind.

— Eh, şi ce-i dacă-i spui, scoase ea din nou limba, continuînd să cioplească şi să ciocănească printre grinzi.

Dăbak strigă rîzînd către bătrînul cel surd, care lucra absorbit de cele ce făcea :

— Moşule, ia întreab-o pe nepoată-ta ce caută aici ?

— Ce caută o să găsească.

Flăcăii şi fetele care se uitau de jos începură să rîdă. Ba cineva strigă chiar :

— Dăbak, ia lasă fata în pace !

Hristina îi luă la ochi cu tesla, făcîndu-se că vrea să dea în ei, după care începu să rîdă, alintîndu-se. Cel de jos strigă iar :

— Îţi arde ţie de glumă, dar Dăbak nu glumeşte.

Rîseră cu toţii. Dăbak roşi, puţin ruşinat, dar ochii lui lunecau acum cu o altă privire pe trupul înalt şi zvelt al fetei, oprindu-se la umerii ei rotunzi, la mîinile mlădioase, la cămaşa frumos brodată, care-i fremăta uşor peste sîn.

„Ce mai hăituşcă de fată !" gîndi în sinea lui.

Norii cîrpăciţi creşteau încet-încet şi acopereau orizontul. În jurul morii se încinse o horă veselă. Hristina se repezi iute ca o pisică şi coborî pe schelă în jos fără să lase din mînă tesla lui Dăbak.

— Fată hăi, lasă joaca ! Adă tesla încoace !

— Vino de ţi-o ia ! îi strigă ea de jos şi se prinse în horă.

Dăbak coborî şi se opri locului să privească şi el. Hristina juca sprintenă, uitîndu-se şăgalnic şi oarecum aţiţător la tînărul morar. Pe urmă se desprinse deodată din horă, săltă cu mîna stîngă prinsă în şold şi, fluturîndu-şi cu dreapta batista, se opri în faţa cimpoierului, poruncindu-i :

— Răceniţa ! [1]

O începu cu foc cimpoierul. Pe dată, Hristina îşi aplecă mlădios capul, tresări, înălţîndu-şi mîndră trupul, flutură batista, păşi întîi uşor o dată înainte, o dată înapoi, săltă puţin şi începu apoi să joace, contopindu-se parcă pe nesimţite cu trilurile vii ale cimpoiului.

Oamenii se îngrămădeau cu toţii s-o vadă.

Cimpoierul se întrecea pe sine. De sub degetele lui dibace sunetele ţîşneau vesele şi jucăuşe şi răsunau atît de săltăreţe şi atît de iuţi, încît simţeai cămaşa jucîndu-ţi în spate, iar inima bătea gata să-ţi iasă din piept şi s-o pornească uşor, ca frunza, dusă de vîrtejul acestei melodii ameţitoare.

Dăbak, vestit pe vremuri prin frumuseţea neasemuită a jocului său, nu mai putu nici el să

---

[1] Străvechi joc popular bulgar.

rabde. Răsuflarea i se tăie, inima începu să-i bată tot mai tare, uită de sine și sărind în fața Hristinei, tăcut și alb la față ca hîrtia, frămîntă pămîntul sub picioarele sale sprintene.

Un strigăt de admirație ieși din zeci de piepturi, sute de ochi urmăreau jocul celor doi tineri. Moș Korcian coborî și el de pe acoperiș, ca să vadă mai de aproape, și ochii îi scînteiară de plăcere.

Dăbak parcă nici nu atingea pămîntul. Cu capul puțin aplecat, fără să se uite în jurul său, trecea ca un vîrtej făcînd cele mai măiestre mișcări și sărituri cu picioarele lui iuți.

După puțin însă se opri străbătut parcă de un gînd neașteptat.

Hristina veni înaintea lui și-i zise :

— Sîc, că țin mai mult la joc decît tine !

— Oho, asta s-o crezi tu ! se auzi vorba unuia dintre cei din jur.

— Ba o să țin mai mult ca el ! Hai să vedem.

— Bine ! zise Dăbak, încredințat că fata se laudă doar.

— O să joc mai mult decît tine, bătu din picior Hristina. Era o jucătoare neîntrecută, care știa ce poate, dar nu bănuia nici pe departe de ce era în stare Dăbak. O să te dai bătut, repeta ea mîndru și provocător.

— N-o să mă poți dovedi, vorbi Dăbak, uitîndu-se la ea cu o privire care-i spunea că se înșală.

— Oho... nu pot ? !

— Bineînțeles că nu.

— Eu nu pot ? Bine ! Hai să punem rămășag, care pe care ! Vrei ?

Dăbak începu să rîdă.

— Vrei să punem rămășag ? întrebă iar Hristina.

— Bine, să punem, primi hotărît Dăbak și, scoțînd din punga lui un fir de mătase roșie cu cîțiva galbeni înșirați pe el, zise : Dacă ții la joc mai mult decît mine, ai tăi să fie !

— O să te ții de cuvînt ? întrebă înfierbîntată Hristina, privindu-l de astă dată fără să mai glumească.

— Asta-i rămășagul și-l țin. Tu ce dai ?

— Eh, acu să te vedem ! se auzi unul din mulțime. Alții porniră să rîdă.

Moș Korcian nu mai putea de bucurie.

— Ia să vedem ce-o să mai iasă și de aici ? zise el întorcîndu-se spre Lazăr. O să te facă de rîs nepoată-mea, Dăbak.

— Hei ! Tu pe ce pui rămășag ? mai întrebă o dată Dăbak, apăsînd pe fiecare vorbă.

Toți se așteptau ca Hristina să se dea bătută, gîndind că glumise pînă acum, dar ea rămase locului mîndră și dreaptă ca lumînarea. În ochi i se vedea că luase o hotărîre. Se făcu întîi palidă la față, apoi roșie ca focul. Lăsă rușinată capul în jos și-și mușcă buzele. Pe urmă, uitîndu-se țintă în ochii lui Dăbak, care nu-și desprindea privirea de pe chipul ei, zise fără șovăire :

— Dacă o să ții la joc mai mult ca mine, o să fiu nevasta ta !

Privirea lui Dăbak era numai flăcări.

— Bine, zise el zîmbind, o să-ți ții vorba ?

— Să mă omori dacă te mint ! răspunse Hristina.

Ochii celor doi tineri scăpărară scîntei. Mulțimea rîdea și striga tare bucuroasă. Fața lui moș Korcian radia. Îi venea să întindă mîna și să-și mîngîie nepoata cea nebunatică.

Cimpoierul se auzi din nou și oamenii se dădură într-o parte ținîndu-și răsuflarea.

Cei doi tineri veniră unul în fața celuilalt și începură amîndoi deodată.

Dăbak păși sprinten în fața Hristinei. Ea sări ușor pe vîrfuri și-l lăsă puțin în urmă. Se măsurau amîndoi din creștet pînă-n tălpi, de parc-ar fi vrut să-și arate puterile, și jucau unul în fața celuilalt. Hristina flutura batista, își întorcea ca o lebădă gîtul alb și se mlădia ușor după melodia veselă și săltăreață. Fața i se îmbujoră, pleoapele îi acoperiră puțin ochii întredeschiși, visători, pieptul rotund îi săltă ritmic.

Dăbak uitase parcă cu totul de el. Cu mîinile încrucișate nepăsător la spate, sălta ușor ca un cerb, se apropia cu mișcări armonioase de fată, apoi trecea deodată la niște pași mărunți, de parcă frămînta pămîntul într-unul și același loc. Pe urmă, scuturîndu-și capul ca să-i pice boabele mari de nădușeală ce-i acopereau fața, făcea o mișcare iute, de părea că vrea să sară înapoi. Hristina, care-i pîndea atentă fiecare pas, se legăna în vîrful degetelor venind spre Dăbak, iar acesta sărea în așa fel încît fata îi simțea răsuflarea și căldura ce radia din obrajii lui încinși. Flăcăul se retrăgea apoi treptat, trăgînd-o pe nesimțite după sine, de parc-ar fi glumit cu ea. O forță neînfrîntă, bărbătească se desprindea din fiecare mișcare a lui și Hristina, fără să vrea, părea că cedează în fața acestei forțe. Încercă ea în toate chipurile să nu se dea bătută, dar după o luptă ce ținu aproape un ceas se opri gîfîind învinsă. Și, ștergîndu-și nădușeala de pe față, abia mai putu vorbi de oboseală :

— Nu mai pot... M-ai bătut !

Îi era atît de rușine, încît fu gata să plîngă.

— Ai cîștigat, recunosc, mai zise ea o dată ca și cum ar fi vorbit singură.

Cimpoierul își încetă și el cîntecul.

Dăbak mai săltă încă o dată și gîfîind și el, obosit, se opri din joc.

Oamenii izbucniră în hohote de rîs. Sute de piepturi respirară în voie, sute de ochi împăienjeniți de sforțarea de a nu scăpa nici o mișcare se limpeziră acum, odihnindu-se. Prietenele Hristinei se porniră pe glume. Moș Korcian surîdea ușor.

Dăbak își ștergea nădușeala de pe față.

— Eh, m-ai bătut, recunosc ! zise rușinată fata, ascunzîndu-și fața în palme.

Mulțimea fremăta iarăși veselă.

— Rămășagul, rămășagul, să se țină rămășagul ! strigară cîțiva care și începuseră s-o necăjească pe Hristina.

Ea își ridică fruntea și aproape printre lacrimi zise :

— Ce ? Eu nu-mi calc vorba dată !

Mulțimea amuți. Cuvintele astea erau tot atît de cutezătoare...

— Da, nu-mi calc cuvîntul ! repetă ea și mai hotărîtă întorcîndu-și privirea spre Lazăr Dăbak.

— Spui drept ? voi el să mai audă o dată.

— Da ! repetă ea fără șovăire.

Dăbak făcu un pas spre dînsa și în fața tuturor îi legă salba de aur la gît.

— Atunci să te duc la mine acasă.

— Du-mă ! zise ea, luîndu-l de mînă.

Lazăr surîse și porni cu ea în vale spre sat.

Lumea se luă veselă după ei ducîndu-i cu alai.

— Hei, măi Dăbak, dar cu moara de vînt ce facem ? strigă după el moș Korcian.

— Acum mi-am găsit alta! răspunse vesel Dăbak.

Moșul cel surd rîse cu atîta poftă, încît îi căzu luleaua din gură.

1902

DE ZIUA MORȚILOR

Satul cel mic zace înecat în ziua umedă și cețoasă de toamnă. Ploaia măruntă ce se cerne necontenit face să cadă și ultimele foi îngălbenite ale plopilor desfrunziți ce străjuiesc bisericuța veche, triști și abătuți ca niște văduve îndoliate. Printre vechile morminte din fața bisericii trec mereu încoace și-ncolo o mulțime de femei cernite. Ziua asta este ziua morților, și fiecare își simte durerea sa alături de a tuturor celor care au pe cineva drag sub țărîna rece. Pe crucile vechi de piatră, strîmbe și înverzite de mușchi, se văd buchete de flori de toamnă. Pe mormintele năpădite de iarbă și ale căror nume de pe cruci abia se mai deslușesc, s-au întins ștergare vărgate pe care s-a pus pîine și colivă.

Părintele Serafim, alb ca neaua, trece repede cu cădelnița în mînă de la mormînt la mormînt, citind rugăciuni și pomelnice și certîndu-se supărat cu femeile. În urma lui cei doi gemeni ai săi duc un sac pe care bai Todor, paracliserul, îl umple mereu cu pîine și colaci.

Sub acoperișul găurit al șurii de lîngă biserică stau la rînd copiii de la școală. În fața lor, zgribulită de frig, învățătoarea — o fată înaltă și slabă — are mereu de furcă cu cei neascultători.

Femeile împart coliva cu linguri încondeiate, aduse de la Ierusalim și spun necontenit:

— Na, și zi bogdaprosti!

Copiii smiorcăie de frig, întind mîinile îmbulzindu-se și strigînd care mai de care:

— Bogdaprosti! Bogdaprosti!

Lipiți de zidul bisericii, sub streșini, desculți, stau pe vine copii orfani, cerșetori, îmbrăcați în straie vechi ce atîrnă pe ei. Întind mîinile, și cu ochii plîngăreți așteaptă pomana. Lîngă ei, Hristo, nebunul, își tot strînge pulpanele rupte ale hainei sale largi de sub care se vede pielea învinețită de frig.

Mai încolo, cîntă jalnic cerșetorul cel orb.

Și prin tot acest tablou trist, cufundat în ceața umedă a dimineții, îmbibată de un miros pătrunzător de busuioc și tămîie, se aude ca dintr-un roi de muște mari și negre, un murmur de voci neînțelese, dintre care se desprinde limpede și monoton glasul cel gros al preotului.

Prin forfota de femei se strecoară un bărbat înalt — e Stancio, jitarul, care, la rînd cu ele, împarte colivă pentru răposata sa nevastă. Pe fața lui uscată și tristă, cu mustăți subțiri și pleoștite, s-a întipărit aceeași expresie îndurerată care se vede pe figurile tuturor. Trece de la mormînt la mormînt, de la copil la copil și împarte colivă gînditor și pios pentru biata Bojana. Undeva mai departe o zărește pe nașă-sa și, strecurîndu-se printre femei, se apropie de ea:

— Poftim, nașă, și zi bogdaprosti pentru Bojana.

— O-o, finule, cum de te-am uitat, uita-te-ar relele ! Ce mai faci, cum o duci ? Ce fac copiii ? De ce nu i-ai adus și pe ei s-o pomenească pe maica lor, Dumnezeu s-o ierte !

— Eh, păi știi și dumneata, nașă, nu prea sînt de scos în lume.

— Dumnezeu s-o ierte pe biata Bojana, începu s-o compătimească nașa, putea să mai trăiască și ea ! Te-a lăsat singur cuc să umbli așa, de rîsul oamenilor și de spaima nevestelor — cum zice o vorbă. Ba de tine, oricum ar fi, finule, tot e mai ușor. O s-o plîngi ce-o s-o plîngi și pînă la urmă o să-ți găsești alta. Ai s-o uiți pe răposata, de parcă nici n-ar fi fost — cum vine vorba... Dar copiii, copiii, săracii ! Ei n-or să-și mai găsească niciodată o mamă. O să plîngă după ea ca niște puișori. Dumnezeu s-o ierte și s-o așeze în împărăția cerurilor, de-a dreapta tatălui — vorba aia — barem acolo să aibă parte de bine !

Și nașa, mătușa Divdena, dă din cap, ia ploscuța cea cositorită, o clatină puțin la ureche ca să vadă cît mai este într-însa și trage un gît bun de rachiu.

— Na, finule, bea și tu ! Oh, Doamne, am avut atîta treabă, că n-am apucat să mai vin să văd copilașii ăia — puișorii mei. Tare mi-e milă de ei. Inima mi se frînge cînd mă gîndesc.

— Eh, de-ar fi trăit Bojana, ar fi fost altceva, zice Stancio abătut, și ochii i se umplu de lacrimi. Acuma eu singur trebuie să am grijă de ei.

— Voia lui Dumnezeu, finule, ce să-i faci !

Stancio smiorcăie și se șterge la nas cu două degete.

— Ia, nașă, ia de mai bea oleacă ! Durerile sînt pentru oameni. De ce ne-am născut, nu ca să

răbdăm ? De ce alta a mai lăsat Dumnezeu sărăcia ?

— Cată-ți de treabă, fine, că răul și binele merg laolaltă. Unde-i unul e și celălalt. Na, bea și tu ! Dumnezeu să-i ierte pe cei morți, iar celor vii să le dea sănătate — asta-i vorba mea !

Stancio ridică plosca și trage și el un gît zdravăn.

— Bogdaprosti !

— Bogdaprosti, finule, și lasă ! Nu te mai gîndi, nu te mai necăji. Mai bine cată-ți și tu una, cum ăi găsi, să-ți vadă de casă. Ce să-i faci ! asta-i viața. Morții cu morții — fie-le țărîna ușoară — și viii cu viii, se dezlegă și mai mult limba nașei.

— Bogdaprosti, nașă ! Vorba dumitale — morții cu morții și viii cu viii, răspunse Stancio ceva mai vesel, întărit de rachiul cel bun și de cuvintele mîngîietoare ale nașă-si.

— Ca să-ți spun drept, nașă, mai adăugă el, așa mă gîndesc și eu...

— Da, finule, așa-i. Bună, rea, găsește-ți și tu una, răspunse nașa.

De ei se apropie soacră-sa, mama răposatei Bojana.

— O-o ! Stancio-o-o, băiatul mamei ! Vai de viața ta, mi se frînge inima cînd mă uit la tine. Ți s-a cernit inima, băiatul babei. Văd eu : fugi de oameni ca o vită urgisită. Nu așa, maică ! Nu-i bine ! Intră și tu în rîndul lumii. Ce să-i faci ? Așa i-a fost scris bietei Bojana, Dumnezeu s-o ierte !

Vorbele astea îl întristară din nou pe Stancio. În ochii lui negri și îndurerați apar iarăși lacrimi și pleoapele i se umezesc ușor.

— Oh, maică, zice el oftînd, mai bine aş fi fost eu aici în cimitir, nu ea.

— Eh, ar fi fost mai bine, maică, mai bine, dar dacă aşa a fost voia lui Dumnezeu ! Că fără tată copiii o mai duc cum o mai duc, dar fără mamă... zice ea ca să-l mîngîie.

Stancio îşi scoase batista de la brîu şi începu să-şi şteargă nasul şi ochii.

— Nu mai plînge, maică ! N-o mai plînge pe Bojana şi găseşte-ţi mai bine una să-ţi vadă de casă. Aşa cum o duci, asta nu-i viaţă.

— Una ca ea nu mai găsesc eu, răspunse Stancio luînd iar ploscuţa.

— Ştiu, maică, ştiu, o să găseşti greu. Femeile sînt pretenţioase, tu eşti cam prostuţ... Dar de muncit, munceşti ca o vită. Oh, maică, uite, cum umbli de murdar !

Stancio se uită la mînecile murdare şi rufoase ale cămăşii şi oftează adînc.

— Mi se frînge inima de tine, finule, zice iarăşi naşa, care se abătuse să şoptească ceva cu Piomia, călugăriţa. Şi alaltăieri vorbeam de tine cu naş-tău, Dino. Spune-i, zicea şi el, spune-i să se însoare a doua oară, să nu umble aşa, că doar e tînăr încă.

— Eh, tînăr... mormăie ruşinat Stancio, frecîndu-şi mustăţile pleoştite. Nu-s eu chiar atît de tînăr...

Ochii i se umplură iarăşi de lacrimi. Mai trase o dată din ploscă.

Nişte femei o iau cu vorba pe naşă-sa, soacră-sa pleacă undeva cu preoteasa cea bătrînă şi Stancio rămîne iarăşi singur, ca un par fără gard. Cu blidele în mînă umblă fără rost încoace şi încolo.

Toţi se uită la el cu milă. Bărbat — umblă şi împarte colivă ! Aşa-i omul cînd rămîne singur !

Cică s-a primenit şi el, s-a îmbrăcat cu ceva mai bun, dar e tot ca vai de capul lui, cu pantalonii ăia vechi pe care i-a spălat şi i-a cîrpit singur cosînd petecile pe dinafară. Două-trei neveste mai tinere îl privesc şirete, şopotesc ceva între ele, le umflă rîsul, dar într-o clipă — amintindu-şi că e ziua morţilor — îşi iau repede nişte mutre plîngăreţe.

Iar ploaia se cerne mereu ca o pulbere fină înmuind hainele. Umezeala rece te pătrunde tot mai mult.

Unul cîte unul, sau în grupuri, oamenii încep să plece, pierzîndu-se ca nişte umbre în ceaţa umedă şi albăstruie. Învăţătoarea cea uscăţivă porneşte bosumflată cu copiii zgribuliţi de frig şi curînd cimitirul se goleşte de oameni. Stancio se mai uită o dată încoace şi încolo şi pe urmă, obosit, se aşază pe pietrele de sub streaşina bisericii, mîncînd nepăsător pîine şi brînză din traistă.

În jurul lui se tot foieşte Stoilka, văduva răposatului Ianaciko, văcarul. E o femeiuşcă înaltă şi osoasă, cu faţa prelungă, cu părul blond spălăcit, cu ochi verzi, cu buze groase şi strînse, păzind fricoase nişte dinţi albi şi mari ; altfel, gospodină bună şi grijulie.

— Stancio, uite că pe tine te-am uitat ! vorbi ea cu voce plîngătoare, părînd că-l zăreşte abia acum. Ce faci ? Ce-ţi fac copiii, cresc ? începe ea să-l întrebe tare şi răspicat, aşa cum îi vorbea altădată lui bărbatu-său, Ianaciko, care fusese cam surd.

Stancio îşi strînse sfios picioarele lui prea lungi, îngăimă ceva cu gura plină de pîine, şi îi întinse plosca cu rachiu.

— Eh, trăim şi noi pe lîngă alţii, Stoilko. Na, bea şi tu, bogdaprosti !

Ea luă plosca şi i-o întinse pe a ei.

— Asta aşa-i ! Zi şi tu bogdaprosti, Stancio !

— Dumnezeu să-i ierte pe cei morţi, Stoilko, şi să dea sănătate celor vii ! Tu ce mai faci ? Cum te împaci cu singurătatea ?

— Ferească Dumnezeu pe toată lumea, Stancio !

Stoilka trase două gîturi zdravene din rachiul lui Stancio.

— S-o ferească, s-o ferească, numai că vezi, pe noi nu ne-a ferit, Stoilko...

— Eh, dacă aşa a fost să fie voia Celui-de-sus !

— Am avut aceeaşi soartă, Stoilko, ofteazǎ Stancio şi cade pe gînduri.

— Da. Asta aşa-i, Stancio, ofteazǎ şi Stoilka şi cade şi ea pe gînduri.

Ceaţa se făcea tot mai deasă, tot mai întunecată şi mai umedă. Stancio şi Stoilka şedeau jos pe piatră, cu privirile pironite în pămînt, tăcuţi şi gînditori.

— Tare-i greu aşa, Stoilko, zise într-un timp Stancio, fără să se uite la ea, clătinînd trist din cap.

— Greu — nu, ba greu, răspunse Stoilka tot cu ochii în pămînt şi oftînd iarăşi. Mă gîndesc, nopţi întregi mă gîndesc şi nu ştiu...

— Şi eu mă gîndesc mereu şi nu ştiu ce să fac. Văd eu că aşa nu mai merge. Trebuie să-i pun capăt. Mai ales pentru copii. Să aibă cine să vadă de ei. Că omul dacă a călcat o dată prost, să calce barem cu amîndouă picioarele... Biata Bojana tare mă mai supăra... Eh, de-ai şti tu cîte am tras ! Dar eu tot am iubit-o şi — vorba aia — nici cu degetul n-am atins-o. Că cine-şi bate nevasta îşi bate norocul...

— Ia lasă, Stancio, nu mai vorbi... Că e cîte una... ! Nu s-o baţi, dar să baţi şi pămîntul de sub ea şi tot... zice Stoilka şi se leagănă tristă ca un copac uscat.

— Ba eu nu sînt din ăia, răspunde Stancio. Dacă vrei să mă crezi, de cînd a murit, parcă nu mai sînt om ! Tare mi-e greu !

Glasul lui Stancio, vărsîndu-şi focul, răsuna trist. La amintirea Bojanei ochii i se umplură iarăşi de lacrimi. Rachiul îi dezlegase limba binişor.

— Şi Ianaciko al meu era bun, sărmanul, dar e bine că l-a luat Dumnezeu, fie-i ţărîna uşoară. Am avut noroc că a murit. Că aşa cum o pornise, dacă ar mai fi trăit numai un an, ar fi băut totul, vorbi Stoilka acoperindu-şi gura cu mîna, ca să nu i se vadă dinţii cei mari. Nimic n-ar mai fi rămas, dar ştii, nimic ! Bieţii copii ar fi ajuns să cerşească, să umble după o bucată de pîine.

Stoilka mai trase o dată din ploscă şi i-o întinse lui Stancio. El o luă fără s-o privească în ochi şi rămase iarăşi dus pe gînduri.

Cimitirul era acum pustiu. Rămăseseră doar crucile cele vechi, singuratice, cu flori pe ele. Ceaţa devenea tot mai deasă. Streşinile bisericii bătrîne plîngeau cu lacrimi mari. Picăturile cădeau ropotind trist şi se scurgeau săpîndu-şi vaduri mici în nisipul umed. Bisericuţa gîrbovită plîngea parcă şi ea nemîngîiată, nemaiputînd să-şi ducă povara anilor ce-o apăsau. Prin cimitir se văzu trecînd sprijinit în bîta sa uriaşă Bogdan, cerşetorul, care cobora încet, înfăşurat în zdrenţe. În cîrciuma de peste drum se auzi glasul trist al unui cimpoi, care plîngea parcă. Pe urmă răsunară cîteva sunete mai jucăuşe, dar curînd amu-

ţiră şi ele. În locul lor se auzi strigătul vesel al unui beţiv, după care totul se cufundă în tăcere.

Stoilka şi Stancio se uitară unul la altul.

— Cine o fi petrecînd oare ? întrebă cu gîndul la durerea ei Stoilka.

— Sărăcimea, răspunse Stancio. Beau...

— La ce te gîndeşti, Stancio ?

— La ce mă gîndesc ?... Prostii ! Lumea zice cică să mă însor.

— Eh, păi însoară-te !

— Păi, deh, ştiu eu ? Mai întîi, cine mă ia pe mine, om cu patru copii ? Şi bătrîn, şi urît...

Stancio îşi frecă mustăţile pleoştite, le răsuci vîrfurile şi tuşi, dregîndu-şi glasul.

— Ba nu eşti chiar aşa bătrîn... Şi nici prea urît, cu toate că eşti slab şi negru, îl mîngîie Stoilka. De tine-i uşor, că eşti bărbat. Vorba aia, strigi o dată şi vin zece. Mai greu e de mine, că-s femeie !

— Păi şi voi, femeile, ca să-ţi spun drept, tare mai sînteţi năzuroase, de nu cutează omul nici...

Stancio mai trase o dată din ploscă şi i-o întinse Stoilkăi. Ea o luă şi surîse. Dinţii ei mari atîta aşteptau, să-şi arate albul lor strălucitor.

— Ştii ce, Stancio, mie oamenii mi-au vorbit mereu de tine. Ce să mă ia pe mine Stancio, le-am spus eu. Că el s-a învăţat la alea frumoase... Ia gîndiţi-vă la Bojana, ce frumoasă era...

— Asta-i drept ! Bojana era frumoasă ! Ce ochi avea !

Un roi întreg de amintiri din anii tinereţii îl năpădiră pe Stancio, înăbuşindu-i vorbele în gît. Oftă, se aplecă, scuipă şi tăcu.

— Ba Stancio e bun, zic ei, cu el o s-o duci ca o regină, vorbi iar Stoilka.

— Ba, dacă vrei să mă crezi şi mie mi-au vorbit despre tine.

— Şi tu, să nu spui măcar o vorbă, îl întrerupse Stoilka săltînd din umeri, ca o fată.

— Eh, păi ştiam eu ce gîndeşti tu ? Şi pe urmă şi soacră-mea, cînd a început să trăncăne — că Stoilka e aşa, că Stoilka e pe dincolo... Şi în vis, de s-o apropia de tine, şi atunci să fugi de ea. Că e puioasă, zice, nevoie mare. O să-ţi umple casa de copii. Ce-o să te faci cu atîţia ?

— Oh, cum de vorbeşte cu păcat, bre Stancio !

— Păi nu o ştii cît e de afurisită şi de rea ? Biata Bojana, cu ea semăna.

Stoilka oftă. Şedea jos pe piatră, cu genunchii la gură, cu mîinile strînse la piept şi cu palmele băgate în cojocel, zgribulită de frig şi ruşinîndu-se să-l privească pe Stancio în ochi. Îi părea rău de cele ce vorbea soacra lui Stancio pe socoteala ei.

— Ştii ce, începu iar Stancio, dacă te-aş cere eu, m-ai lua ?

Stoilka îşi frămîntă puţin trupul şi nu răspunse.

— Să ne adunăm nevoile şi copiii la un loc şi cu ajutorul lui Dumnezeu... zise Stancio mai cu curaj. Uite, a trecut un an şi jumătate de cînd am rămas singur. „La ce bun ?“ mă întreb şi eu cînd văd că lumea îşi trăieşte viaţa. Hai ? Tu ce zici ?

— Eh, ştiu şi eu ce să zic, răspunse Stoilka roşindu-se în obraji. Aşa eşti tu. Vorbeşti doar în şagă.

Şi-i aruncă o privire mai îndrăzneaţă.

— Nu lua în seamă ce zice lumea... Nu mai sîntem fată şi flăcău să ne minţim unul pe altul. Tinereţea noastră s-a cam dus.

— Ba se poate şi întoarce, zîmbi Stoilka cu mîna la gură.

— Bine! Uite, asta-i vorba mea şi dacă tu vrei — atunci...

— Eh, păi o să vreau, ce să fac. Pot s-o duc aşa, singură? Dacă nu eşti tu, o să fie altul.

— Aşa e! Dacă vrei, hai să mergem şi acum la popa şi să-i spunem.

Stancio se ridică. Stoilka privi în jur cu ochii ei verzi, îşi luă tava şi se sculă şi ea de jos.

O porniră amîndoi tăcuţi. Ploaia îi bătea în faţă stropindu-i cu picăturile ei reci, roşindu-le obrajii. Stancio era puţin ameţit de rachiu şi picioarele i se cam împleticeau. Stoilka mergea în rînd cu el, zgribulită de frig şi ducea tăvile şi ploscuţele, blestemînd vremea cea ploioasă.

De pe dealuri coborau valuri şi mai dese de ceaţă, îngrămădindu-se peste sat.

Stancio era vesel. Se uita ca un flăcău în ochii ei verzi şi umezi ca ceaţa, repetîndu-i iarăşi:

— Ştii ce-o să-i spun lui taica popa? Părinte, Dumnezeu mi-a luat-o pe Bojana, dar mi-a trimis-o pe Stoilka! Hai?... Uite, să vezi dacă n-am să-i spun aşa.

Stoilka îi zîmbea, mulţumită, acoperindu-şi gura cu mîna.

1902

PE LUMEA CEALALTĂ

Cînd se auzi în sat vestea că moş Matei a murit, nimeni nu-i dădu crezare, pentru că moşului îi plăcea să se ţină de şotii şi pentru că una ca asta nu i se mai întîmplase niciodată. Dar cînd baba Iova le povesti ultimele clipe ale vieţii lui,

toţi se încredinţară că de data asta moşul nu mai glumea. Venise omul de la lemne, descărcase măgăriţa, o legase, îi dăduse fîn şi, de cum intrase în casă şi se aşezase lîngă foc, aprinzîndu-şi luleaua, deodată parcă-l tăiase ceva peste mijloc, se întinsese, oftase adînc şi...

Se strînseră vecinii şi venise şi baba Iova, căci omul, sărmanul, era singur. El şi măgăriţa lui blîndă, cenuşie ca un porumbel, cuminte şi ascultătoare ca o călugăriţă. Venise baba Iova, dar sufletul care se duce poţi să-l mai opreşti? „I-am spus doar, povestea ea, să-şi facă cruce, şi el — Doamne! — nu mai putea să mişte. I-au adus repede un păhărel cu rachiu L-a luat, a zîmbit, doar ochii i-au mai lucit o dată, şi... şi-a dat duhul."

A murit cu zîmbetul pe buze. Poate pentru că i-o fi intrat atunci sufletul în rai, sau fiindcă văzuse rachiul... asta nimenea nu poate şti.

Cînd bietul moş Matei o porni pe cealaltă lume, se opri mai întîi la o răscruce de drumuri, unde erau mulţi drumeţi tot aşa ca el.

— Bine v-am găsit! le zise el şi, fără să stea mult pe gînduri, întrebă: Măi oameni buni, încotro e drumul la iad?

Toţi îl priviră miraţi.

— La iad, la iad, ce drum duce? îi lămuri mai tare moş Matei.

Drumeţii îi arătară drumul, şi omul porni îndată pe el.

„Pe mine sigur că acolo o să mă bage, gîndea el, şi dacă-i aşa măcar să ajung la timp... Nu sînt eu de rai... Om sărman... Raiul e făcut doar pentru cei mari şi pentru cei bogaţi. Cu zdrenţele astea pe mine, cu mîinile astea crăpate, cine mi-ar da drumul acolo! Optzeci de ani am suferit şi am

răbdat ca un cîine şi tocmai acum o să fac vreo scofală ? E drept, am vrut eu să trăiesc după voia lui Dumnezeu, dar cine te întreabă ? O să ţie Dumnezeu socoteala unora ca mine... Noi sîntem scrişi în catastiful diavolului încă de la naştere... Şi de-aş fi fost fără păcat, de-aş fi greşit numai o dată, la beţie, mai treacă-meargă ! Dar am băut, nu glumă ! De greu şi de chin am băut, e adevărat, dar am băut. Ce mi-am zis — şi aşa şi altfel tot nu-i nici o pricopseală, deci... bea !... Bea, doar îi ieşi la vreun liman !... Frumos mi-am mai aşternut pentru iad ! Acum acolo, acolo trebuie să mă duc."

Aşa mergea moş Matei adîncit în gîndurile lui. Dar deodată cineva din nevăzut îl trase înapoi de cojoc.

— Stai, măi omule, unde mergi ?

— Păi, uite, la iad, răspunse bătrînul.

— La iad ? Ai greşit drumul, moşnege !

— De greşit nu l-am greşit, ştiu eu cine şi unde trebuie să meargă. Nu te uita la mine că-s prost.

— Dar tu eşti rînduit pentru rai, moşnege... Uite, eu sînt îngerul care trebuie să te ducă acolo.

— Ia cată-ţi de drum, măi băiete, şi nu-ţi mai bate joc de oamenii bătrîni, că-i ruşine...

Îngerul, văzînd că nu merge cu binele, luă moşneagul de subsuori şi zbură cu el sus spre cerurile luminoase unde mirosea a tămîie minunată de Smirna şi unde zburau cete, cete, heruvimi strălucitori, cu busuioc în mîini, cîntînd ca-n vis : „Sfînt, sfînt, sfînt, Domnul Savaot !"

— Unde mă duci, măi băiete, o să te certe stăpînii, nu vezi că miros a rachiu ? strigă moş Matei şi încercă să fugă, dar îngerul zbură tot mai tare şi-l duse în cerurile şi mai luminoase, pînă

ce ajunseră la porţile raiului. Astea erau făcute din aur şi din pietre scumpe şi sclipeau ca soarele orbitor. În faţa lor şedea Sfîntul Petru cu o cheie de argint în mînă şi cu un catastif înainte.

— Din ce sat eşti ? îl întrebă el pe moş Matei şi începu să caute în catastif.

Moş Matei n-avea încotro. Pînă la urmă deschise gura :

— Uite, din Poduene...

— Din Po... ?

— Din Poduene ! strigă moş Matei, gîndind că Sfîntul Petru nu prea aude bine.

— Po... Po... Po... începu să răsfoiască catastiful Sfîntul Petru, Poduene ! Bine, eşti dintre cei drepţi.

— Nu se poate ! Ai greşeală, Sfinte Petre.

— Ce greşeală ? Asta nu-i cine ştie ce terfeloagă, ci catastif, numerotat, şnuruit şi pecetluit de mîna lui Dumnezeu, îl certă Sfîntul Petru.

— Bine, numai să nu te căieşti, răspunse moş Matei.

— De ce ?

— Păi, măi omule, eu prea am băut mult ca să pot intra în rai.

— Mult ai băut, dar şi mult ai suferit, aşa încît ţi s-a iertat, răspunse Sfîntul Petru şi îi deschise porţile.

— Păi, Sfinte Petre, să-mi fi adus şi măgăriţa, începu să se roage moş Matei, dar îngerul îl împinse în rai, şi el, amuţit de mirare, nu-şi mai putu continua vorba.

Îndată ce intră în rai, moş Matei îşi aminti de baba lui care părăsise pămîntul păcătoşilor cu mult înaintea lui.

„Dacă pe mine m-au adus aici, eu, care am băut atîta şi am bătut-o, atunci pe dînsa ar fi trebuit

s-o așeze chiar în mijlocul raiului. Ea fusese mai blîndă ca o buburuză și ierta totul... Eh, ce s-ar fi întîmplat cu mine dacă n-ar fi fost ea ?" și se întoarse către un înger :

— Hei, îngerașule, este aici una baba Mateița, cu numele de Trena ?

— Din ce sat ? întrebă îngerul.

— Din Poduene...

— Este, este, spuse îngerul și-l conduse pe moșneag prin rai.

— Măi, ce frumuseți, ce minunății !... se miră moș Matei, uitîndu-se la toate acele desfătări ale raiului pe care numai drepții le vor vedea.

— Dar popa Neculai, aicea e ? întrebă moșul pe îngerul cel mic.

— Cine ?

— Popa Neculai de la biserica cea mică, acela care ne dădea bani cu dobîndă... Mi-ar fi rușine să dau ochii cu el. Aveam să-i dau niște bani, dar a murit, și o dată cu el a murit și datoria.

— Popa Neculai e în smoală, moșule.

— Ce vorbești !

— Pe cuvînt de onoare !

— Păi nu era de-ai lui Dumnezeu, popă, față bisericească ?...

— N-are a face... Aicea-i lucru cinstit — fiecare după faptele lui. A fost popă, dar a păcătuit. Vlădica cît e el de vlădică și tot în iad a intrat.

— Nu mai spune !

— Și el e pedepsit, moșule... A fost el vlădică, e adevărat, dar se ținea mîndru cu rangul lui și-i socotea oameni numai pe cei mari, iar la cei sărmani, la săraci, nici nu se uita. Îi făceau scîrbă și dacă îi miluia, le dădea anevoie, căutînd să scape cît mai repede de ei... Se îmbrăca cu haine scumpe

și se îmbuiba în fiecare zi, iar pe oameni îi învăța să postească... Astea nu sînt păcate ?

Moș Matei își șterse fruntea cu mîna și apoi zise :

— Deh, știu eu de sînt păcate sau nu ? Noi sîntem proști, nu ne pricepem. Lasă asta și mai bine du-mă la o cîrciumă să beau un rachiaș, că-mi arde gîtul de parcă am jăratec.

— Păi, moșule, aici nu sînt cîrciumi, spuse îngerul.

— Cum, nu sînt ?

— Nu sînt, nu sînt !

— Păi se poate la atîtea frumuseți să nu fie o cîrciumă ? Unde să stea omul să se odihnească, să bea un păhărel de rachiu, ca să se mai întărească? Uită-te la mine, vin tocmai de pe pămînt, sînt obosit... Acolo popa ne spunea că în rai se află tot ceea ce-ți dorește sufletul, și cînd colo... Mai bine mergeam la iad. Acolo sînt cîrciumi ?

— Acolo da.

— Ia du-mă, rogu-te, acolo, căci geaba e scofala asta dacă nu-i măcar o picătură de rachiu ! La iad, e adevărat, e rău, dar sînt învățat : o să am eu de tras dar apoi la ceasul cel bun, o să beau și o să uit.

— Nu se poate, moșule !

— Eh ! oftă moșneagul, să mă ierți, dar raiul ăsta cam seamănă a închisoare ! Să nu poți merge unde vrei !

— O să te obișnuiești, moșule ! zise îngerul ca să-l mîngîie.

— Eh, încă mai am de învățat ! oftă iar moș Matei și începu să-l ia mai ușor : Păi, măi băiete, spuse el îngerului, bine ar fi dacă ați deschide și voi o cîrciumă aici. Chiar pe Dumnezeu de l-oi întîlni o să-i spun drept în față că ar fi tare bine...

Mai întîi n-are unde trage perceptorul, afară de atîtea altele !

— Aici nu sînt perceptori, moşule !

— Eh, cum nu sînt ?

— Nu sînt !

— Oh, Sfîntă Maică Preacurată, atunci într-adevăr e pricopseală aici ! izbucni bucuros moş Matei şi, închinîndu-se, zise : Vezi, asta-mi place cel mai mult la voi !

Şi plecă îndată să-şi găsească mai repede baba.

PRIETENII MEI

Fîneaţa cu sălcii — aşa se chema văioaga aceea mică, departe de sat, deschisă ca o căldare între înaltele culmi împădurite şi încălzite de soare ca o odăiţă.

Chiar în mijlocul ei se afla un pîlc de arbori : mesteceni cu trupul zvelt, plopi argintii, aluni bătrîni şi fagi tineri străjuiţi de două plute înalte. Printe ei trecea un pîrîiaş limpede ce cobora din înălţimi. Aici, în ramurile copacilor, îşi dădeau întîlnire pentru joacă sau dragoste, în fiecare zi, începînd din april şi pînă la sfîrşitul lui august, o mulţime de păsări cîntătoare din pădurea învecinată.

Îmi plăcea să mă strecor pe nesimţite în acest loc, să mă întind în iarba parfumată şi să le urmăresc. Cunoşteam foarte bine pe mulţi dintre aceşti prieteni cîntăreţi şi în luna mai eram aproape în fiecare zi oaspetele lor. Acolo îşi aveau cuibul două perechi de privighetori modeste atît

în îmbrăcămintea lor cenuşie, cît şi în orice altă privinţă. Tinerele soţii cloceau acum cu grijă.

Nu ştiu de unde îşi făcuse apariţia un vrăbioi gras şi rotofei, cu nişte pene de un roşiatic-cenuşiu-închis, foarte apreciat pentru vorbele lui de spirit, chiar dacă în general nu se prea bucura de stima celorlalţi. Şi asta mai ales pentru că făcea o curte destul de îndrăzneaţă, ca să nu zic neruşinată, nevestei unui sticlete pestriţ. Tocmai sus, în vîrful unui mesteacăn, locuia o familie de mierle ce vesteau răsăritul soarelui şi care erau un exemplu viu de fidelitate conjugală. În ramurile unui alun îşi avea cuibul o prihoriţă cochetă, cu pieptul cam mare, geloasă foc pe mierliţă, şi care se uita cu jind la vrăbioiul cel ştrengar, pe care de altfel îl iubea în taină. Cornul cel bătrîn găzduia o tînără văduvă de cuc, persoană total lipsită de principii şi care seara venea acasă cam tîrziu. În acelaşi copac, vizavi de dînsa, ţopăia mereu o gaiţă proastă şi încrezută, care-şi supraaprecia frumuseţea penelor şi rîdea de vecina ei îmbrăcată mereu în doliu. În ramurile înalte ale unui paltin îşi aveau cuibul o pereche de sticleţi — tineri căsătoriţi — îndrăgostiţi pînă peste cap unul de celălalt şi mai ales îngrozitor de geloşi, spionîndu-se mereu reciproc. Se pare totuşi că tînăra doamnă făgăduise ceva ticălosului de vrăbioi.

La o distanţă respectabilă de aceste cuiburi, într-un păr gros, cu crăcile pe jumătate uscate şi întinse ca nişte mîini deznădăjduite spre cer, se afla un porumbel solitar, trist şi cufundat în adînci cugetări. Guruia doar din cînd în cînd, dus pe gînduri, vorbind parcă cu sine însuşi. Cu toate avansurile amoroase pe care gaiţa i le făcea în mod deschis, discretul personaj nu dori să intre

în această veselă societate și nici măcar s-o cunoască.

Stam întins pe burtă ca o gărgăriță uriașă pe covorul de iarbă plin de flori și arome și pălăria mea de paie, care-mi apăra capul de soare, semăna cu o ciupercă mare, crescută în fîneață. Veselii locuitori din frunzișul înalt nu-mi dădeau nici o atenție și cred că nici nu bănuiau prezența mea. Doar vrăbioiul avusese o dată o îndoială. Trecuse în zbor razant pe deasupra capului meu și începuse chiar să dea un ciripit de alarmă, dar i-am făcut îndată un semn să tacă. Deștept cum era, a înțeles totul și n-a spus nimănui cum stă treaba. E adevărat că după aceea, în două rînduri și nevăzut de nimeni, l-am mituit cu niște boabe de grîu.

Menajul tinerilor privighetori era tocmai sus pe niște ramuri cenușiu-cafenii, așa încît abia se puteau vedea. La umbra răcoroasă a frunzelor mari și dese am zărit, în sfîrșit, după ce m-am căznit destul, cuiburile lor unde cloceau, făurindu-și atîtea nădejdi și visuri de viitor, adoratele lor soții. Stăteau amîndoi, fiecare în fața cuibului conjugal și cîntau ceasuri întregi fără să se miște de la locul lor. Cu capul spre cer, cu aripioarele desfăcute și tremurînd mereu, cîntau fără încetare și trupușorul lor micuț se zbătea ușor în febra inspirației creatoare.

Vrăbioiul cel cu pene roșietice avea o minte foarte ageră și-i plăcea grozav să discute, chiar dacă de multe ori era și sămînță de gîlceavă. Pe lîngă asta avea și un limbaj cam deocheat și deseori spunea asemenea vorbe, încît prihorița cea rușinoasă nu îndrăznea ceasuri întregi să-și mai ridice privirea din pămînt. Mai totdeauna cînd era bine dispus, vrăbioiul îi strîngea pe toți în jurul

său, începea să le povestească ceva și deodată aborda o problemă asupra căreia părerile erau împărțite. Interveneau cu toții deodată, așa încît pînă la urmă făceau o larmă de nedescris.

Ca orice pasăre proastă, care nu poate înțelege o discuție prea înaltă, gaița, nepricepînd nimic, le striga doar atît :

— Proștilor ! Proștilor !

Prihorița se retrăgea atunci pe o tufă de spini și ofta cîntînd îndrăgostită :

— Doamne, cît mi-e de drag vrăbioiul ăsta ! E atît de ștrengar și totuși îl iubesc atît de mult !

Soția sticletelui îl privea mișcată și, dînd coate gelosului ei bărbat, zicea naivă :

— Ah, ce vrăbioi spiritual ! Băiatul ăsta n-are nici o grijă și nu-i pasă de nimic.

— Ia mai dă-l încolo de desfrînat. N-are nici un viitor. Ia uită-te la el ce guler negru poartă, răspundea tremurînd de invidie înțeleptul ei soț.

— Dimpotrivă, dragul meu. Găsesc că se îmbracă cu mult gust. Ia uite ce roșu-închis frumos și-a pus în penele de la aripi. Parcă-s de vișină coaptă. Uită-te și la ochii lui. Și ce vesel este ! Cum de nu-ți place ?

— Da, da, ciripea fierbînd de gelozie soțul. Știu că-ți place ! O știu prea bine, așa încît n-am nevoie să mi-o dovedești. Da. N-am nevoie !

Vocea soțului îndrăgostit tremura. În ochi îi veniră lacrimi și, ca să nu-și dea în vileag slăbiciunea, zbură pe altă cracă.

Tînăra doamnă se înduioșă și-i păru rău de vorbele ei nesăbuite. Se îndreptă repede spre dînsul, îl găsi și se purtă cu el cît putu mai tandru, ciripind afectuos.

Oh, alintările astea îngrozitoare prin care femeile te orbesc pînă-ntr-atîta, încît nu mai vezi

nici ceea ce-ți sare-n ochi, făcîndu-te să cedezi ca un bărbat prost, lipsit de voință, și punîndu-te nu în situația de a ierta, ci în aceea de a-ți cere scuze.

Bărbatul, măgulit și profund mișcat, se ruga cu ochii în lacrimi cerîndu-și iertare și alintîndu-și soțioara pestriță, cu cele mai gingașe cuvinte.

— Iubita mea ! Tu, cea ruptă din curcubeu și pe care mi te-a adus o rază de soare ! Tu, pentru care Dumnezeu a creat semințele de floarea-soarelui ! Iartă-mă, draga mea. Nu fi supărată pe mine ! Nu te supăra pe bărbatul tău cel rău și gelos. Crede-mă, scumpa mea, sufăr îngrozitor că te-am jignit, dar să știi că asta e din pricina dragostei, a geloziei. Oh, dacă aș ști că nu mă ierți aș fi gata să mă arunc singur în ghearele șoimului.

— Te-am iertat, te-am iertat, dragul meu ! Oh, nu mai vorbi așa ! Mica ta soțioară știe că ești prostuț și te iartă.

Povestea asta se repeta în fiecare zi.

Cînd îi auzea, tînăra văduvă a cucului, care era o pasăre învățată și o ferventă apărătoare a amorului liber, le-o spunea verde în față :

— Ptiu, nepricopsiților. Dragostea asta prostească a voastră pur și simplu mă dezgustă !

— Tu vorbești, hai ? Tu care momești și seduci bărbați străini numai din interes și care profiți de buna credință a nevestelor lor ! Tu vorbești ? se răsti la ea gaița cu o voce în care gîlgîia ura.

Văduvioara noastră rîdea nepăsătoare, răspunzîndu-i cu dispreț :

— Prejudecăți ! Prejudecăți !

— *Amour ! Amour !* zicea pe franțuzește porumbelul ce sta în părul cel bătrîn și iarăși cădea pe gînduri.

Tot aici venea deseori și un tînăr dintr-o familie de ciocănitoare. Era pedant pînă în măduva

oaselor. Trecea în fața tuturor drept învățat. Era doctor în filozofie, ținea conferințe pe teme de estetică, îl ura pe vrăbioi și vorbea cu entuziasm despre privighetorile de pe copacul cărora ciugulea furnicile. Vastele sale cunoștințe, în general tot ceea ce știa, le dobîndise descifrînd și studiind nenumăratele însemnări pe care vremea le încrustase pe scoarța bătrînilor arbori, precum și hieroglifele pe care oamenii le săpaseră pe scoarța cenușie a plopilor.

Vrăbioiul nu-l respecta de loc și nu-l scotea din mincinos, bucher și șarlatan. Celelalte păsări se temeau de el, dar nu-l iubeau din cauza îngîmfării și a limbii ascuțite pe care o avea.

Deoarece acest încrezut făcu o dată soției sticletelui cîteva complimente — era vorba de frumusețea penelor ei — dînsa începu pe loc să cocheteze cu el și-și exprimă dorința de a lua cîteva lecții particulare de prozodie și estetică.

Cînd află de toate astea, vrăbioiul fu cît pe-aci să moară de ciudă. Îl căută îndată pe sticlete și ce vorbe i-au ieșit din gură, nu vă pot spune !

Dar soțul credul și care îl ura pe vrăbioi pentru motive bine întemeiate nu puse nici un temei pe aceste murdare intrigi.

Atunci vrăbioiul schimba tactica.

Într-o bună dimineață veni aici devreme de tot, salută amabil prihorița și se așeză lîngă dînsa, făcîndu-se că n-o vede pe tînăra soție a sticletelui, care se uita la o inimă zgîriată pe coaja albă a mesteacănului de lîngă ei.

— Mulțumesc, mulțumesc de atenție, i se adresă ea, cu inima rănită de moarte, și abia putîndu-și ascunde gelozia.

— Scuzați-mă, răspunse vrăbioiul, mă temeam să nu vă distrag atenția de la preocupările dum-

neavoastră ştiinţifice. Aţi aflat că profesorul dumneavoastră a deschis în pădure o şcoală pentru tinerele privighetori ? Le învaţă arta rimei.

— Da, da ! Ştiam. Mi-a spus-o chiar dînsul. Ce iniţiativă demnă de laudă !

— Intenţionează de asemenea să deschidă o şcoală de dragoste, mai zise vrăbioiul, dar îi lipseşte încă practica.

Aceste cuvinte o atinseră pe tînăra doamnă drept în inimă. Se sui pe o rămurică şi începu să plîngă.

Atunci vrăbioiul începu să converseze cu prihoriţa cea ruşinoasă.

— Dumneavoastră, zise el, păreţi îndrăgostită. Totdeauna vă văd tristă, singură şi gînditoare.

— Fiecare îşi are tainele inimii, răspunse cu înţelepciune prihoriţa.

— Totuşi sînteţi îndrăgostită.

— Da ! De un om drăguţ, dar căruia nu-i pasă de dragostea mea.

— Poate că se gîndeşte la dumneavoastră mai mult decît bănuiţi, zise vrăbioiul şi se apropie şi mai mult de prihoriţa ce tremura toată.

Atunci soţia sticletelui zbură de pe rămurica sa şi se aşeză chiar în faţa lor, ca să le strice dragostea. Era gata să sfîşie cu ghearele ei mici capul prihoriţei, să-i smulgă penele roşii de pe gît şi să i le arunce în noroi, dar izbuti să se stăpînească.

Mintea cea isteaţă a vrăbioiului înţelese această manevră. Făcu o reverenţă, salută prihoriţa spunîndu-i „la revedere“ şi zbură în pădure.

Îndată tînăra doamnă, jignită şi gata să-i facă scene disperate, dispăru pe urmele lui.

Prihoriţa, în pieptul căreia speranţele abia mijite se stinseră din nou, rămase iarăşi singură şi îngînă încetişor un cîntec tînguitor. Un cîntec trist

despre fericirea atît de efemeră, despre dragostea ce durează atît de puţin şi despre cruzimea primăverii.

Era o dimineaţă senină şi frumoasă. Prin poiene cîntau sturzii. Pe deasupra florilor fluturii se fugăreau nebuneşte. Iarba de lîngă pîrîu se apleca să-şi vadă silueta în apele lui. Era soare şi linişte. Privighetorile cîntau cîntece de dimineaţă pentru soţiile lor. Mierloiul şi mierliţa din vîrful mesteacănului intonau imnuri de slavă soarelui. Dumnezeu binecuvînta ziua ce începea pentru o nouă dragoste. Macul îşi deschidea ochiul său roşu prin fîneţe, iar margaretele vorbeau între ele despre mîinile gingaşe ale fetelor îndrăgostite.

În buchetul copacilor stufoşi din mijlocul fîneţei sosi sticletele. Negăsindu-şi soţia în cuib întrebă mierlele dacă n-au văzut-o cumva de acolo de sus din vîrful mesteacănului. Dar mierliţa şi mierloiul nu-i răspunseră nimic, deoarece însuşi numele acestei desfrînate era o jignire adusă bunelor moravuri la care ţineau atît de mult. Atunci sticletele se sui sus de tot în vîrful plopului şi o strigă îndelung :

— Nevestico, nevestico, unde eşti, draga mea ?

Neprimind nici un răspuns coborî iarăşi la cuib. Pustiul şi singurătatea acestuia îl îngroziră. Îşi găsi un locşor pe o ramură apropiată şi începu să plîngă jalnic şi deznădăjduit. Privighetorile se uitau la el cu compătimire. Mişcaţi de durerea lui, cei doi soţi încetară să mai cînte. Prihoriţa, care ştia totul, dar avea o inimă miloasă, fugi în pădure ca să nu mai audă plînsetele acestui suflet nefericit.

— Hei, băiete, ia nu te mai văicări atît ! strigă la el gaiţa, care tocmai se întorcea din pădure. O necredincioasă nu merită atîta durere. Tu o plîngi

aici, iar dumneaei, colo în pădure, își face de cap cu vrăbioiul.

Și gaița izbucni într-un rîs nerușinat.

Distrus de această veste, sticletele încetă să mai verse lacrimi și porni în zbor hotărît spre pădure.

Curînd se auziră dintr-acolo țipete, strigăte și larmă mare. Păsările din fîneață fugiră speriate care-ncotro.

În iarba din mijlocul fîneței căzură cu zgomot vrăbioiul și sticletele încleștați într-o încăierare cruntă. Pe jos se auzeau țipete și zburătuiau pene. Cei doi adversari își dădeau unul altuia groaznice lovituri în cap cu ciocurile lor tari, tăvălindu-se prin iarbă ca două mingi de gumă trase de o sfoară. Soția sticletelui zbura țipînd disperată pe deasupra lor :

— Ajutor, ajutor !

Lupa devenea tot mai înverșunată. Curînd sîngele înroși gîtul soțului, care își apăra onoarea. Din coada vrăbioiului căzură două pene.

— Ajutor, ajutor ! Nu-i nimeni să-i despartă ? țipa biata femeie, uitîndu-se cu groază cum bărbatul ei își pierdea puterile, lovit mereu de ciocul ascuțit al vrăbioiului.

— Ajutor, ajutor !

Tulburat de larma asta, un șoim din pădure sosi în zbor, se roti deasupra fîneței și-i zări. Păsările speriate se ascunseră îndată pe unde apucară mai repede. Numai cei doi adversari continuau să se lupte în iarbă, pe viață și pe moarte, fără să vadă nimic în jurul lor.

Se mai roti o dată șoimul deasupra celor doi combatanți și cu iuțeala fulgerului se aruncă asupra lor și-i luă pe amîndoi în gheare.

După această întîmplare viața din arborii cei mari ai fîneței cu sălcii se schimbă.

Prihorița, distrusă de durere, se hotărî să nu destăinuie nimănui taina inimii sale și se retrase la o mînăstire. Văduva cucului și gaița continuară să se urască. Privighetorile și mierlele își scoaseră puișori și toată ziua nu-și vedeau capul de treburi.

Zile de-a rîndul tînăra văduvă a sticletelui plînse sfîșietor, fără să știe nici ea la care dintre cei doi bărbați ținuse mai mult. Culese pioasă de la locul dramei cîteva din penele celor doi foști rivali și le păstră în cuibul său, ca amintire.

Plîngea acum pentru că rămăsese singură, dar era tare mîndră că cei doi bărbați își dăduseră viața din dragoste pentru dînsa.

Iar porumbelul, tot atît de singuratic, sta în același păr bătrîn și uscat cugetînd mereu și, cînd își aducea aminte de groaznica întîmplare din fîneață, zicea pe franțuzește : *Amour, Amour !*

EVOLUȚIA IDEILOR

I

În salonașul cel mic al berăriei „La masa poporului" ședeau patru buni prieteni. Chiar dacă făceau parte din partide politice diferite, erau totuși oameni ai zilelor noastre, politicieni de mare clasă, gastronomi, adevărate personalități, și, bineînțeles, oameni de afaceri în sensul bun al cuvîntului. Această ultimă și comună calitate era spoiala care învelea în aur și împăca vederile lor politice diferite.

Îi invitase la un ghiveci, din cauze necunoscute încă, unul dintre ei, anume Tonio Kararski, mem-

bru de seamă al unuia dintre partidele de la putere. Ceasul era opt și jumătate, tacîmurile erau aranjate pe masă, ei stăteau aci de un ceas, iar ghiveciul încă se lăsa așteptat.

Din cînd în cînd Tonio Kararski striga băiatul, întrebînd nervos :

— Ia vezi, ce dracu mai e cu ghiveciul ăla ? Mai mîncăm în seara asta, sau nu ?

— Nu e gata, domnule Kararski, răspundea vinovat chelnerul. Încă puțin și...

— Ce puțin ? Doar l-am comandat încă de dimineață... Ia cheamă patronul !

Se ivi patronul, burtos, zdravăn, politicos, lingușitor, cu mustăți mari răsucite.

— Ia ascultă, bai Petko, ce-i cu ghiveciul ăla ? Că doar n-am venit aici să răbdăm de foame ?

— Răbdare, răbdare, domnule Kararski ! Totul e în ordine... o să vie.

— O să vie, o să vie, dar cînd ? Mor de foame... N-am mîncat nimic toată ziua cu gîndul la ghiveciul ăsta.

— Dar cum se poate așa ceva ? intervenіră și ceilalți. E un adevărat scandal !

— Cu cît așteptați mai mult, cu atît o să-l mîncați mai cu poftă, domnilor, zise bai Petko, înclinîndu-se adînc și zîmbind cu gura pînă la urechi.

— Rîzi tu, dar nouă nu ne arde de glumă. Înțelege odată că ne e foame !

— Atunci adu măcar un rachiuaș și ceva așa... o gustărică, o murătură...

La cuvîntul „o gustărică" toți înghițiră în sec ca niște adevărați înfometați. Bai Petko se învîrti ca un titirez și ieși repede pe ușă.

— Da, domnilor, într-un moment ca ăsta îi înțeleg foarte bine și pe canibali, și pe comuniști... Foamea te învață să faci multe, foamea a inventat

societatea și foamea o s-o transforme... Da, și trebuie transformată societatea asta ! Uite la tipul ăsta, la bai Petko. Era un nenorocit de chelner, iar acum a ajuns milionar și nici nu vrea să știe că aici se află oameni cărora le e foame... Ba îți mai și rîde în nas. Ăstora numai revoluția și bolșevismul o să le vie de hac. Da, dă-i jos șorțul ăsta slinos, ia-i casele, ia-i banii și aruncă-l în fabrică să învîrtească la mașină pînă cînd n-o mai putea ! Să-i scadă burta asta într-o singură zi. Ce fel de ordine socială mai e și asta care dă posibilitate unor asemenea indivizi să facă afaceri, să prospere și să se îngrașe... Pentru o societate ca asta — bolșevism, și gata ! Să pună pe fiecare la locul lui !

Și Tonio Kararski, iritat, lovi nervos cu pumnul în masă.

II

În vremea asta apăru un chelner aducînd solemn rachiul și două-trei farfurii cu castraveciori tăiați subțire și cu alte gustări care-ți deschid și mai mult pofta de mîncare. Cei patru prieteni își ridicară repede capetele și începură să întindă furculițele cu lăcomie spre farfuriile pe care chelnerul nici nu apucase să le pună pe masă.

Nu trecu mult și un alt chelner, urmat de bai Petko, aduse solemn ghiveciul. Aroma plăcută a ghiveciului măcelăresc se răspîndi în toată odăița. Dincolo, în salonul cel mare al berăriei, începu să cînte orchestra.

Cei patru prieteni, înarmați cu furculițe și cuțite, se aruncară ca niște canibali asupra ghiveciului ce scotea încă aburi.

Un minut de tăcere.

Deodată Tonio Kararski începu să bată tare cu cuțitul în farfurie. Apăru un chelner, mai apăru încă unul, dar Kararski continuă să bată mai departe cu cuțitul.

— Marș de aici ! Afară ! Să vină imediat patronul !

Intră bai Petko.

Kararski sări ca ars în picioare și începu să țipe bătînd cu pumnul în masă la bai Petko, ce-și luase un aer servil.

— Ce ne-ai adus aici ? Drept cine ne iei ? Ce, crezi că sîntem porci ? Ghiveciul ăsta l-am comandat încă de azi-dimineață de la orele șapte...

— Dar ce s-a întîmplat, domnule Kararski ? Ce este ?

— Este pe dracu ! Ghiveciul e crud. Nici zarzavatul și nici carnea...

— Nu se poate...

— Cum nu se poate ? strigară ceilalți... Na, gustă și ai să vezi !

Bai Petko luă smerit o furculiță de la masa vecină și gustă cu multă competență.

— A, păi... Eu nu văd că-i crud...

— Eh, asta-i prea de tot, strigară cu toții. Ne chiorăști chiar așa...

— Scuzați, domnilor, se poate. Bucătarul era astăzi cam băut, așa încît se poate să fi greșit, dar eu n-am nici o vină...

— Cum nu ești de vină ? Drept cine ne iei ?

Bai Petko părăsi odaia cu o mutră vinovată, ca să se sfătuiască cu cineva.

— Uite, vezi ? Așa sîntem noi, bulgarii, strigă Tonio Kararski. Biciul, numai biciul o să ne îndrepte. Dictatură, dictatură îi trebuie poporului ăstuia nepăsător ! Ce drepturi, ce libertate ? Orice porc face aici pe domnul... Nimeni nu-și cunoaște

lungul nasului, sau măcar datoria ! Îi trimiți ghiveciul ca să ți-l dea la cuptor, ăla se îmbată ca un porc și pînă la urmă ori ți-l dă crud, ori ți-l arde, ori îți scoate din el bucățile cele mai bune. Biciul, dictatura, asta ne trebuie, domnilor !

— Și bătaia ? Da, bătaia ! Fiecare să fie pus la locul lui, strigară și ceilalți.

— Păi nu vezi ce constituție idioată avem ? Ce știu ai noștri de constituție ? Pentru noi, fascism ! Asta-i !

Toți începură să strige și să combată cu vehemență legile astea prostești și drepturile pe care le dau ele bulgarului, care nu le merită, și care au adus poporul în starea asta de indolență.

Și, căzînd de acord cu toții asupra acestor probleme, începură să scormonească cu furculițele prin tava cea mare cu ghiveci. Unul scotea o bucată de carne, altul lua din zarzavatul care-i plăcea, cel de-al treilea muia o bucată de pîine în sos.

— Așa cum e de gustos și numai bine pipărat, ar fi fost minunat dacă l-ar fi ținut ceva mai mult la cuptor, vorbi unul din cei patru.

— Da... Da, ziceau ceilalți la repezeală, îmbucînd lacom și invocînd dictatura necesară ticălosului de bulgar care nu-i în stare să pregătească în mod conștiincios nici măcar un ghiveci.

Încetul cu încetul patimile se mai potoliră și ghiveciul era pe terminate.

Deodată Tonio Kararski bătu iarăși cu pumnul în masă.

Apărură chelnerii.

— Vin, vin ! strigă el, de data asta ceva mai potolit. După cîte văd ne-ați uitat de tot. Păi, ghiveci fără vin, se poate ?

III

Chelnerii aduseră repede vinul pus din vreme la gheață și umplură paharele.

Cei patru prieteni, liniștiți și sătui, ciocniră.

— Ah ! Bravo ! Vinul e minunat !

— Cu ajutorul lui o să se mai dreagă ghiveciul. Încă un pahar... Reaua dispoziție dispăru ca prin farmec. Cei patru prieteni începură să glumească, să rîdă, ba chiar să vorbească de femei. Dar rîia lor era politica. Politica și vinul sînt foarte buni prieteni. Una e principiu, celălalt idee.

Tonio Kararski luă iarăși cuvîntul.

— Orice-ați spune, domnilor, dar Bulgaria noastră e o țară binecuvîntată. Beți și dumneavoastră și vedeți ce elixir se face pe pămîntul ăsta ! Nu-i așa ?

Vorbea acum bine dispus, cu un ton moale, blînd, generos.

— O minune, o minune ! ziceau ceilalți ridicînd paharul.

— În sănătatea ta, Kararski.

Kararski ridică paharul.

— Să trăiască Bulgaria, domnilor, frumoasa și democratica Bulgarie ! Căci, orice-ați spune, ceva mai frumos decît democrația nu există ! Oricît de mult ar înclina balanța, oricît s-ar strica echilibrul politicii mondiale, el se va restabili iarăși și tot pe baza democrației. În ea stă puterea poporului nostru și pe ea se va zidi și viitorul. Trăiască democrația !

— Să ridicăm paharele !

PETKO TODOROV

S-a născut la 26 septembrie 1879 dintr-o familie de țărani înstăriți din Elena. A învățat întîi la Tîrnovo, unde se stabilise atunci Dimităr Blagoev, sub a cărui influență a și îmbrățișat ideile socialiste. A absolvit liceul în Franța la Toulouse, după care s-a reîntors în Bulgaria. Aici a fost condamnat pentru un articol împotriva țarului Ferdinand. În 1898 a început să urmeze dreptul la Berna, făcînd apoi studii de filozofie și literatură la Berlin și Leipzig. Aici, în contact cu poetul Pencio Slaveikov este influențat de filozofia idealistă germană.

A debutat în literatură în anii 1894—1895 prin poezii și mai ales prin povestiri, la început social-sentimentale (*Boika* — 1896 ; *Nenea Dragan, Concurs, Margareta* ș.a. scrise în 1898), după care a trecut la nuvelele realiste (*Sub tei, Pentru dreptate* ș.a.).

Petko Todorov a creat un nou gen în beletristica bulgară — idila — povestirea lirică atît de apropiată de poezie. Din culegerea sa de idile apărută în anul 1908, cele mai caracteristice sînt : *La cositul finului, Mama guzlarului, Ciobanii, Ursarul* ș.a. P. Todorov a scris și drame istorice. În *Zidarii* (1902) acțiunea se petrece pe vremea cîrjaliilor, în

Zîna (Samodiva — 1904) atacă problema conflictului dintre două generații, în *Nunta zmeilor* (1910) se prezintă tragedia personalității. Scriitorul a publicat și cîteva studii importante de istorie literară : *Ibsen în Bulgaria, Tolstoi în Bulgaria* ș.a. Unele dintre acestea au fost republicate după 1944 sub titlul *Slavii și literatura bulgară.*

În 1912, bolnav, a plecat la Capri, unde l-a cunoscut pe Maxim Gorki. A murit la 14 februarie 1916 în Elveția.

Nuvelele ce urmează s-au tradus după volumul de *Opere*, Sofia, 1930.

MAMA GUZLARULUI

Cînd baba Ghena nu se mai împacă bine cu nurorile, atunci fiică-sa o cheamă și ea, la dînsa. Că a stat destul singură cuc în casa bătrînească, ea care are atîția băieți însurați, ba și o fată !

Toți o iubesc : și nurorile care nu-i trec pe dinainte, și feciorii care nu ies din cuvîntul ei. Cînd vine vremea de arat, în fiecare primăvară, cu țarinile ei încep, și cînd pornește secerișul, lanurile ei prind timpul cel mai bun ; nici nu rămîn să li se răscoacă bobul și nici să le apuce ploaia. Iar cînd iarna e pe sfîrșite, la lăsata-secului, sau atunci cînd vreunul dintre feciorii ei dă un ospăț în odăile de sus, în cinstea nașilor, ea stă în capul mesei alături de musafiri și în jurul ei se așază apoi, așa cum se cuvine, feciorii, nurorile, fata și nepoții. Mănîncă, petrec în tihnă, închină paharele și beau, dar cînd vine vremea, baba Ghena își ia toiagul și oricît ar fi de frig afară o pornește spre casa ei.

Aici a venit ea prima oară ca tînără nevastă, în casa asta și-a născut și și-a crescut copiii, aici a muncit și a avut grijă de socru-său și de soacră-sa cît au trăit, și tot de aici și-a petrecut bărbatul pe ultimul lui drum. Nădăjduia că feciorul ei cel mai mic o să-i aducă o noră, să aibă și ea pe cineva care să-i închidă ochii, dar nebunaticul ăla n-a vrut să știe de nimic și nici să intre în rîndul lumii. Și-a luat guzla la subțioară, și-a pus căciula pe o ureche și a plecat în lume să-și caute norocul. O mai fi trăind, o fi murit, asta nu o știe și nici el n-a vrut să mai știe ceva de dînsa... Iar cînd își adună toți copiii la masă, atunci îi simte parcă mai mult lipsa, și de bate cineva la ușă, e cu ochii acolo — poate o fi el. Uneori i-aude în vis cîntecul mlădios și atunci tresare — se trezește din somn și rămîne așa pierdută în puterea nopții cu ochii la guzla cea veche, cu coardele rupte, ce stă uitată în cuiul din perete, și parcă-i vine și mai greu.

— Nu, n-o să plece din casa bătrînească, decît atunci cînd o muri !

I-au dat nepoata cea mai mare să stea cu dînsa. Să nu fie singură, să aibă cine-i da o cană cu apă si cu cine schimba o vorbă. Și cu dînsa, casa babei Ghena nu rămîne niciodată nevăruită sau cu curtea nemăturată. Poartă băbuța povara anilor în spate, dar grădinița din fața casei, de cum vine primăvara, strălucește de flori galbene și albastre, călțunașii țin toată vara, iar toamna tîrziu doar zăpada acoperă tufănica. O doare inima cînd vede varul căzut la colțul casei sau vreun mărăcine care a crescut pe lîngă gard. Uite — îi spune baba Ghena nepoatei — azi-mîine o să închid ochii și totul o să rămînă pustiu — casa o să intre în paragină pînă s-o nărui și ea, bălăriile or să năpă-

dească curtea și doar duhurile rele o să-și aibă aici sălașul... Și dă fuga să smulgă buruiana, de parc-ar fi început să crească chiar de acuși... Așa face bătrîna și-și învață nepoata să fie și ea gospodină la casa ei. Ba și cînd pleacă fata la fîntînă, ori se duce la horă, nu o lasă pînă n-o vede gătită și dichisită așa cum trebuie. Iar cînd vine iarna, ea însăși o pune de face șezătorile chiar aici în casă.

Se adună fetele și flăcăii în odaia în care arde un foc zdravăn de se umple toată vatra cu jăratec, iar baba Ghena vine de le aduce nuci și prune uscate. Își caută și ea un loc mai la căldură, se așază lîngă fete și zice :

— Acuma, cîntați-mi și voi cîntecul acela al lui Neno, așa cum i l-ați făcut și-l știți voi.

Fetele se uită una la alta pe sub sprîncene, își pleacă ochii îmbujorîndu-se la față și iată că una și începe cu glasul ei subțire. Din colțul celălalt urmează a doua, apoi o pornesc și celelalte și acum cîntecul vesel al guzlarului ce n-are nici o grijă se deapănă ușor, cînd mai tărăgănat, cînd mai săltăreț.

Furată de vorbele lui, baba Ghena rămîne cu ochii duși departe și cu gîndurile ei de mamă la feciorul ce rătăcește prin lume.

...Cît a fost ziua de mare, flăcăii n-au stat locului. Larmă, strigăt, chiot, ba la horă printre fete, ba la umbra fagilor bătrîni, gustînd vinul rubiniu — și abia seara tîrziu au pornit călare spre sat. Ca în cîmpie, ca și peste tot, și aici guzlarul e în frunte... După el se înșiră ceilalți venind în goană cu caii în spume și coamele în vînt, de răsună zarea de tropot și de glasurile flăcăilor ce chiuie veseli. În drumul lor o șatră de țigani și-a întins corturile peticite.

„Hai și-aici, strigă unul mai nebunatec, că azi toată ziua ne-am căutat norocul. Să vedem ce ne ghicește țiganca" — și toți grămadă dau buzna spre corturi.

Le dă în bobi vrăjitoarea și spune fiecăruia ce i-a hărăzit soarta. Pînă la urmă vine și rîndul guzlarului.

„Dar mie ce mi-e scris, fă țiganco ?" strigă Neno, smucind frîul, de-și saltă armăsarul în două picioare.

„Dacă vrei să afli ce ți-a fost scris, spune-i babei mai întîi ce daruri le aduci părinților, fraților și surorilor, cînd vii de la bîlci ?"

„Eu sînt darul lor, căci o dată cu mine vine și voia bună !"

„Nu-ți face inimă rea, fiule, dacă tu ai altă soartă. Pe toți îi vei veseli, dar pe tine nu te va înveseli nimeni. Toți te vor asculta cîntînd, numai tu n-o să ai pe cine asculta ; toți vor juca la cîntecul guzlei tale, hora va sălta în jurul tău, dar tu o vei privi stînd înfipt în mijlocul ei ca un stîlp și niciodată nu vei avea bucuria să te prinzi și tu în ea..."

O porniră iarăși flăcăii, căci nimeni nu crede în vorbele ghicitoarei !...

Și acum tot guzlarul e în frunte, tot el e cel dintîi, ducînd în urma lui flăcăii veseli pe cai ce sforăie în spume și-și flutură în vînt coamele negre. Dar parcă i-a fost pocită gura vrăjitoarei. Dacă unuia i s-a potrivit mai mult iar altuia mai puțin, apoi ursita guzlarului s-a împlinit așa cum nimeni n-a crezut. Pretutindeni e așteptat cu drag, toți se bucură cînd îl văd, după cum și el le cîntă din toată inima, dăruindu-le ce are mai ales în sufletul său. Dar vremea trece, cei de o vîrstă cu el își au

demult casele lor, numai el nu-şi poate învinge soarta.

„Mai strînge-te de pe drumuri odată, Neno, neastîmpăratule, Neno, guzlar hoinar! Ţi-ajunge cît ai rătăcit singur prin lume. Vino şi adu-mi o noră, că mi-au îmbătrînit mîinile şi nu mai pot aşteptîndu-te", îl cheamă în gînd bătrîna.

„Nu ştiu, mamă, pe care să ţi-o aduc. Cînd le cînt la horă şi le văd cum saltă în jurul meu, rumene ca nişte mere coapte, toate-s după inima mea. Dar dacă aş desprinde una ca s-o iau cu mine, ar păli la faţă galbenă ca gutuia..." Acum fetele, după ce şi-au încheiat cîntecul, au rămas toate cu ochii la baba Ghena, iar ea, uitată acolo în colţul ei, abia îşi vine în fire. Îşi ridică uşor capul nins de ani şi faţa zbîrcită i se luminează. Zîmbeşte blajin, deschide gura de parcă ar vrea să le spună ceva, dar îşi înghite vorba — cuvintele nu pot da viaţă visului dulce, dar dureros, cu care cîntecul i-a amăgit amarul ei de mamă.

— Aşa a şi îmbătrînit Neno, tot flăcău, rupe pînza tăcerii ce se aşternuse o clipă, una din fete.

— Aşa i-a fost ursita, spune alta. Fiecare cu soarta lui.

— Ziceau unii, acum cîţiva ani, că l-ar fi văzut pe undeva pe la Uzungiovo [1], vesel şi încă tînăr. Căci cîntecul lui se aude la orice bîlci şi după el joacă în horă fetele. Pe la nunţi, pe la petreceri, tot Neno îi zice cu guzla. Dar şi ele au un capăt şi pînă la urmă toţi se strîng pe la casele lor, numai guzlarul rămîne singur. Intră şi el în cîrciumă, bea pahar după pahar, prăpădind ce brumă a mai

[1] Localitate în sudul Bulgariei vestită prin bîlciul ei anual.

agonisit, iar într-un tîrziu îşi acordează guzla şi îşi cîntă singur cîntecul :

Lăutare, tu n-ai casă,
Nici copii şi nici nevastă.
Hoinăreşti în lumea mare
Unde-i rachiul mai tare
Şi-s flăcăi ca să se-nsoare...

— Şi cîntecul ăsta, pe care singur şi l-a făcut, e adevărat... Aibă-l Dumnezeu în grija lui pe acolo pe unde-o fi, zice baba Ghena ieşind din odaie şi lăsînd flăcăii şi fetele să petreacă în voia lor.

1901

LA COSITUL FÎNULUI

Cum se crapă de ziuă, moş Milko o şi porneşte la deal spre fîneţe şi se întoarce abia pe la prînz. Iar cînd soarele coboară spre chindie — cică se lungise să aţipească puţin — se scoală, căci nu-l prinde locul să stea acasă ; îşi ia toiagul şi o porneşte iarăşi să-şi vadă oamenii pe care îi are la coasă. Mita îl zăreşte din grădiniţă pe taică-său, bagă repede sub şorţ buchetelul şi-şi caută de treabă printre straturi : doar de aia a venit aici, ca să-şi plivească florile... Ce copil bun ! Moş Milko o coteşte la deal pe lîngă plopii crestaţi, ca şi cum n-ar fi văzut nimic ; fata îşi pune florile la ureche şi, în timp ce bătrînul urcă spre poiana de sub vîrf, îşi ia repede cobiliţa pe umeri şi dă fuga la fîntînă după apă.

Cu toate că e cea mai mică, şi-i alintată, au învăţat-o s-o asculte pe maică-sa, să nu iasă din vorba lui taică-său, căci acolo unde nu-i ruşine de părinţi, de cei mai mari, şi nu-i respect de cei bătrîni, lipseşte şi binecuvîntarea lui Dumnezeu. Şi tot satul ştie ce om de omenie e moş Milko ; nici un vecin nu şi-a lăsat în nevoie şi pînă acum nu i-a închis nimănui uşa. De aceea l-a ajutat Dumnezeu să-şi sporească şi averea şi familia. Ţarinile, fîneţele şi viile lui nu le cuprinzi cu ochii şi nu le poţi da ocol cu calul. Are o mulţime de copii, nepoţi şi strănepoţi că la lăsatul-secului, la trei rînduri de mese de i-ai aşeza, tot mai rămîn pe de lături. Şi şi-a aranjat atît de bine toţi feciorii şi ginerii, încît, cît or trăi n-or să ducă lipsă. În fiecare primăvară, cum înfrunzeşte pădurea, cum îşi scot şi ei caii de-o pornesc pe la bîlciuri şi iarmaroace, fiecare unde e trimis şi cu ce treburi are de făcut. Acasă rămîne doar moş Milko, care are grijă de toate. Căci el ştie rostul la orice. Acum grîul e încă mic, pînă ce o da în copt, pînă ce s-o cosi fînul şi s-o clădi în căpiţe, mai trece ce mai trece şi odată îl şi vezi pe dragoman că şi-a adus ceata. Trece vremea ariilor şi se umplu hambarele, ştiuleţii aurii de porumb vor împodobi gardurile, pe sub şoproane şi prin curţi se vor pune la uscat cocenii de porumb. Se vor porni clăci şi şezători pentru curăţatul ştiuleţilor, după care în vii vor începe să lucească strugurii copţi cu boabele mari ca cele de grindină. Cu o nouă bucurie, la culesul viilor, fetele vor lua cosoarele şi vor umple coşurile, iar bărbaţii voinici vor căra ciuberele în spate şi îndată o să vezi cum în crame va curge din teascuri mustul cel dulce. Şi atunci, încasîndu-şi datoriile, încep să se strîngă acasă de prin toate părţile, cu chimirele pline, feciorii şi ginerii.

— Ieşiţi de-i întîmpinaţi, neveste vesele şi copii ! Hai şi tu, măicuţă, căci în desagii lor se află cîte un dar pentru fiecare. Şi petrecerile, peţitul şi botezurile fac să răsune de veselie casa asta fericită.

Aşa au mers lucrurile de cînd e lumea prin părţile astea şi cît va mai fi şi vor trăi în înţelegere, Dumnezeu n-o să-şi ridice mîna nici de pe dînsul şi nici de pe neamul lui. E bătrîn el, dar zdravăn şi plin de vlagă, iar dacă şi-a văzut toţi copiii la casele lor, trage nădejde să-i dea Dumnezeu zile ca să vadă un nepot şi de la cea mai mică fată a lui.

E micuţă încă Mita. Nu s-a desprins de mult de poalele maică-si, dar începe să-şi ţească şi ea zestre la război, iar cînd o fi fată mare, odată vezi flăcăii că încep să dea tîrcoale pe lîngă casa lui moş Milko. Ia uite-o cum aleargă prin secara pîrguită, ca o prepeliţă care acum îşi întinde aripile pentru prima oară. Dă fuga şi păşeşte de parcă n-ar atinge pămîntul. Nu vrea să-şi umple găleţile de la cişmeaua din vale — taică-său a adus înadins apa pînă aici, ca să fie mai aproape de casă — ci o porneşte mai departe, tocmai sus, unde apa izvorului e limpede ca lacrima. Poteca şerpuieşte prin iarba verde, şi ici-colo, ca nişte fluturi coloraţi ce s-au lăsat prin iarbă, vezi flori de romaniţă, garoafe, şi cîte altele... Ia uite, parcă le-ar fi semănat zînele. Prin fîneţe a şi început să se strîngă fînul şi mireasma uşoară a florilor de pădure, acum uscate, îi umple pieptul. Îmbujorată la faţă, Mita pune găleţile pe mal, se apleacă peste izvor şi îşi priveşte trupul zvelt ce se oglindeşte

tremurînd în apa cea limpede de sub scorbura salciei pletoase.

...Vai ce mare s-a făcut — nu mai e copil ! Cîteva bucle uşoare îi umbresc faţa, sub sprîncenele subţiri lucesc ochii albaştri, pieptul îi tresaltă — e şi ea fată mare acum. Ascultă cîntecul molcom al pîrîiaşului, şoaptele abia îngînate ale florilor, suspinele potolite ale ramurilor, pe care pînă astăzi parcă nu le-a auzit niciodată şi nu le-a înţeles.

De acum o să se poarte şi ea ca suratele ei, o să-şi lungească fustele, o să-şi pună tulpan alb şi nu se va mai prinde la horă chiar aşa cu oricine.

Obrajii i se îmbujorează şi mai mult ; îşi muşcă buza de jos şi pînă ce să-şi dea seama şi să-şi umple găleţile, de cealaltă parte, lîngă iarba năvalnică crescută de-a lungul malului, apare un flăcău, căruia nu i-a mijit încă mustaţa. E trimis de cosaşi să le spele lingurile pentru cină.

— Eşti singură, Mito ?

— Singură, Dinko, am venit să-mi umplu găleţile... zice ea privind în jur ca o pasăre speriată.

De cîte ori n-a stat de vorbă cu Dinko, de cîte ori nu l-a rugat să-i dea şi ei nuci verzi din nucii de la via lor ! Ce-o fi avînd acum de se ruşinează atîta, neîndrăznind nici măcar să-şi ridice ochii spre dînsul. La sfiala ei şi Dinko se fîstîceşte şi uită ce ar fi vrut să-i spună...

Soarele şi-a strîns de mult razele aurii de prin padini şi prin frunziş freamătă uşor adierea serii: umbrele joacă pe lîngă ei, iar pe apa înfiorată de sub salcie se întîlnesc jucăuşe capetele lor, deasupra cărora ramurile le împletesc cununi. Tac amîndoi cu ochii în pămînt.

Deodată fata tresare speriată şi Dinko se uită după ea, ruşinat. Cine o goneşte de fuge aşa, vărsîndu-şi apa din găleţi ?...

Sus, dinspre cosaşi, se iveşte moş Milko ; în urma lui scîrţîie prin iarbă căruţele, dar Mita grăbeşte să coboare în jos de vale şi nu cutează să se întoarcă înapoi, căci îi e teamă să n-o ajungă taică-său.

1903

IORDAN IOVKOV

S-a născut, la 9 noiembrie 1880, la Jeravna și a fost multă vreme învățător. A luat parte la războaiele balcanice și la primul război mondial, ceea ce s-a reflectat puternic în opera sa. Între anii 1921—1927 a fost atașat cultural al Bulgariei la București, după care a revenit în centrala Ministerului de Externe. A debutat prin poezii publicate întîi în revistele scriitorilor narodnici, iar apoi, pentru un timp scurt, în cele ale simboliștilor. Primele sale povestiri și nuvele au ca temă războiul privit prin ochii soldaților de rînd (eroismul, altruismul, patriotismul, emoția primului atac, dragostea de pămînt a ostașului, dorința lui de a se reîntoarce la brazdă etc.). Iovkov este un scriitor al satului bulgar, a cărui viață patriarhală, plină de poezie dar și de suferință, a descris-o ca nimeni altul. Scriitorul reușește prin intermediul unor întîmplări obișnuite să pătrundă adînc în viața interioară a eroilor săi (*Ultima bucurie* — 1926, *Nopți la Hanul din Antimovo* — 1928, traduse și în românește, *Suflet de femeie* — 1935 ș.a.).

Inspirîndu-se din trecutul eroic, din lupta haiducilor împotriva stăpînirii otomane cîntată în tradițiile și legendele poporului, Iovkov a publicat în

1927 culegerea de povestiri *Legende din Stara Planina*, una din cele mai de seamă creații ale sale, tradusă și în românește. Natura fermecătoare a Bulgariei se îmbină aci cu haiducia și cu dragostea, patosul haiducesc fiind mult estompat de erotismul romantic al eroilor săi.

În multe din nuvelele sale, ca și în comedia *Milionarul* (1930) sau în romanul *Aventurile lui Gorolomov* (1938), criticînd nedreptățile lumii burgheze, Iovkov apare ca un reprezentant al realismului critic, după cum în alte povestiri predomină romantismul conservator și idealizarea „vremurilor bune de odinioară". Pătrunse de un puternic umanism, nuvelele lui Iovkov abordează probleme etice și ne prezintă înaltele calități morale ale țăranului și omului de rînd. A fost unul dintre scriitorii bulgari care a cunoscut, a iubit literatura română și a tradus în bulgărește din M. Sadoveanu, Cezar Petrescu, Brătescu-Voinești. A scris și drame : *Albena* — 1930, *Boreana* — 1932, *Un om obișnuit* — 1936. A fost unul din marii scriitori bulgari dintre cele două războaie.

A murit la 15 octombrie 1937.

Pe sîrma telegrafului s-a tradus după vol VI de *Opere*, Sofia, 1943. *Inge* și *Șibil*, după *Legende din Stara Planina*, Sofia, 1956.

„In vremea aceea s-au ridicat o seamă de lotri, care își ziceau daalii [1] *și cîrjalii, și au pîrjolit multe sate și sau arătat și aici, în sat la noi, în duminica de lăsata-secului de carne, de-au luat în robie mulți oameni și au jăcuit și au ars satul...“*

Din letopisețul popii I o v c i o.

Ca un clocot năprasnic de ape tulburi se lăsau cîrjaliii din Bakăgiți [2] la vale, spre cîmpie. În fruntea lor se afla Inge [3] cu ceata lui, iar după el curgeau de-a valma, pe cai sirepi și scoțînd strigăte sălbatice de lupi flămînzi, cîrjaliii lui Sivri-biliuk-bași, Ederhanoglu, Deli-Kadîr și ai altor căpetenii.

Rar se văzuse o asemenea groaznică adunătură : anadoleni [4], zebeci [5], curzi, daalii și tot felul de zurbagii. Oameni gata la orice fărădelege, urîți, fioroși, unii îmbrăcați doar în zdrențe de li se vedea pielea, alții în haine scumpe, pline de găitane și fireturi. Cuțitul și pistoalele nu lipseau de la brîul nici unuia, dar aveau și arme care nu păreau a fi de luptă, ci doar de tăiat și de ucis :

[1] Cete de tîlhari turci, al căror nume se trage de la dîglii — oameni de la munte (în lb. turcă).
[2] Vulcani stinși din masivul Tungea, spre est de orașul Iambol.
[3] Haiduc bulgar originar din Sliven sau din Popovo, lîngă Bakăgiți ; mai întîi a fost căpetenie de cîrjalii. Numele lui e cîntat în numeroase balade populare bulgare.
[4] Soldați turci din Anatolia (Asia Mică).
[5] Ostași originari din Asia Mică, mai ales greci turcizați, făcînd parte din armata turcească neregulată.

halebarde de pe vremuri, cu tăișul lat ca niște satîre, ghioage de fier, buzdugane, securi și topoare.

Cînd hoarda asta ajunse în cîmpie, stîrni atîta praf, încît de departe s-ar fi putut crede că vine furtuna. Dar vremea era frumoasă, așa ca în pragul primăverii. Spre miazănoapte se ridicau, albăstrii, lanțurile domoale și ușor conturate ale Balcanilor, ca niște ziduri depărtate, scăldate în lumina potolită a soarelui. De s-ar fi oprit cineva și ar fi întors capul spre ei, ar fi putut vedea ici-colo, prin pădurile de la poale luminile unor focuri care se stingeau repede, sau cîte o dîră subțire de fum, care dispărea numaidecît. Prin aceste focuri harbaliii [1] și dervengiii [2] vesteau satele să fugă din fața cîrjaliilor ce veneau.

Dar Inge nu dăduse încă nici un semn pentru atacarea vreunui sat. Călare pe calul său alb, mergea puțin înaintea cetei, fără să scoată o vorbă.

Ca și cum abia atunci ar fi deschis ochii, Inge văzu cît era de gol pămîntul pe care mergea. Ogoarele erau pustii. Nici o vită, nici un dangăt de clopot. Țarinile, care nu mai văzuseră plugul de cine știe cînd, acum erau năpădite de buruieni și rugi de mure, iar pe drumurile nebătute începuse să crească iarba. Nu se auzea nici măcar un ciripit de vrabie.

Pe calul său bine hrănit, Inge își lăsă capul în piept și căzu pe gînduri. Soarele cobora tocmai spre asfințit. Deodată niște strigăte puternice, venite din urmă, îl făcură să întoarcă privirea. Văzu cîrjaliii îmbulzindu-se unii într-alții, de

[1], [2] Țărani bulgari însărcinați cu paza trecătorilor din munți.

parcă i-ar fi grăbit cineva, văzu ochii setoşi de sînge, apoi privi înainte şi înţelese totul : în faţa lor, nu prea departe, se zărea un sat mare. Inge îşi dădu seama că e Urum-Enikioi. Nu semăna cu celelalte sate prin care trecuseră. Se vedeau case albe şi frumoase cu grădini în jurul lor ; o biserică îşi ridica turlele spre cer şi crucea de pe vîrful ei lucea de parcă ar fi luat foc. Şi, măcar că satul nu era mai departe de două-trei bătăi de puşcă, se părea că nimeni nu simţise încă apropierea cîrjaliilor.

Inge dădu semn de oprire, ieşi în fruntea tuturor şi privi lung într-acolo. Cuta ce-i brăzda fruntea se adîncea mereu, iar cîrjaliii gîndeau că în mintea lui croia planul cum şi pe unde ar trebui atacat satul, şi abia îşi mai ţineau caii în frîu. Dar iată că Inge se întoarce şi dă poruncă să se deshame caii de la căruţe şi să se întindă corturile pentru a înnopta acolo. Cîrjaliii amuţiră şi descălecară, uitînd să slăbească măcar chingile. Aşteptară pînă cînd i se întinse cortul lui Inge, undeva mai la o parte, pe o movilă şi, după ce căpetenia intră înăuntru şi trase după el pînzele, se adunară în pîlcuri şi începură să se sfătuiască. Vorbea mai ales unul, care sta în mijloc, iar ceilalţi ascultau şi se uitau mereu spre cortul lui Inge. Se vedea că de el vorbeau cîrjaliii. Inge nu mai era pe placul lor, nu mai era acela pe care-l ştiau. Nu spunea nimic. Tăcea şi se aprindea repede.

Cînd în primăvara aceea Inge se însănătoşise şi rana grea de la piept i se lecuise, crainicii bătuseră satele de ambele părţi ale Băkăgiţilor, dînd zvon că acela care avea nădejde în calul şi iataganul său să vină la Inge. Auziră cîrjaliii, se adunară în grabă cu toţii, spre Bakăgiţi şi, în cîteva

zile doar, răsări ca din pămînt o tabără mare în poiana de lîngă cele Şapte Fîntîni, unde-şi avea Inge cortul. Şi care venea, de Inge întreba, pe el voia să-l vadă. Numai că în jurul cortului său străjuiau muntenii lui Kara-Kolio, care nu dădeau drumul nimănui. Uite-i, şi acuma sînt tot acolo şi-l păzesc. Şi nimeni nu ştie nici ce gîndeşte Inge şi nici ce planuri croieşte.

Şi încă multe altele mai vorbeau cîrjaliii, stînd aşa, în cete, pînă ce-i învălui întunericul. Se înnoptase. Iată că se aprinseră focuri mari. Cîrjaliii forfoteau mereu, dar fără zgomot, ca să nu-i simtă cei din Urum-Enikioi. Pădurea din jurul lor le ţinea adăpost şi făcea bezna şi mai groasă. La lumina focurilor, umbrele lor negre creşteau şi se lungeau. Se auzea zgomot de arme şi undeva necheză un cal. Deasupra taberei, pe cerul jos şi întunecat, stelele luceau cu luminile lor tremurătoare, speriate parcă.

*

Inge intrase în cortul lui şi, după obiceiul pe care-l luase în zilele din urmă, şedea lungit şi tăcut pe patul aşternut cu piei de oaie.

Gîndurile îl întoarseră înapoi cu vreo şaisprezece ani. Îşi aminti de ziua aceea în care dăduse de Kara-Feiz [1] în faţa Jerunei. Cîrjaliii găsiseră atunci satul întărit cu şarampoale, şi gloanţele şuşanelelor îi siliseră să se retragă mult înapoi, spre cîmpie. De aci Kara-Feiz, negru la faţă de mînie, privea spre bogatele case ale ciorbagiilor, în care se ascundeau averi mari, şi nu ştia ce să

[1] Bulgar din Breznik, turcit, vestit căpitan de cîrjalii.

facă. Să intre în sat nu putea, să-l lase îi era ciudă.

În clipa aceea apăru Inge. Avea cu el vreo trei sute de viteji, toți pe cai sirepi, toți tineri. Se uită la Kara-Feiz, se uită spre sat, rîse și, fără să stea mult pe gînduri, porni în goană cu ceata lui de-a-dreptul spre întărituri. Șușanelele grele trosniră, și pe gura meterezelor fumul țîșni în valuri groase. Cîrjaliii dădură frîu liber cailor, năvălind în goana mare, descărcîndu-și pistoalele și scoțînd strigăte sălbatice. De trei ori atacă Inge șarampolul și de trei ori fu dat înapoi. Pămîntul tremura sub copitele cailor. Nori de praf se ridicau în văzduh. În sfîrșit, obosit, cu ochii în văpăi, Inge se întoarse la Kara-Feiz, rîse și iarăși privi înapoi. Iureșul acesta nebunesc fusese zadarnic. Prin praful care se ridicase ca o ceață, se vedeau trupurile cîrjaliilor uciși ; cai fără călăreți rătăceau speriați în jurul taberei. Dar șușanelele amuțiseră deodată și în tot satul nu se mai auzea nimic, de parcă împietriseră cu toții.

— Eh, na, asta-i ! strigă Inge. Dacă vrei să cadă mărul trebuie să scuturi pomul !

Seara aduseră la el un morar, pe care cîrjaliii îl luaseră pe sus de la morile lui Postol. Cînd omul acesta, mort de spaimă, căzu în genunchi, se tîrî și-i sărută poala hainei, Inge înțelese că a dat peste cel care-i trebuia. Chiar în noaptea aceea, cincizeci de cîrjalii, aleși pe sprînceană, conduși de morar, fără cai, se strecurară pînă la șarampol, unde straja fusese ademenită și ucisă. Prin spărtura făcută intră Inge cu ceata lui ; intră și Kara-Feiz. Spre răsărit, peste vîrfurile pădurilor negre, cerul se roșea în revărsatul zorilor. Pe caldarîmul ulițelor răsunară potcoavele cailor

aprigi ai cîrjaliilor. Și cine poate sta în fața cîrjaliului călare și cu iataganul în mînă ?

Luați prin surprindere, bărbații care apărau șarampolul traseră o dată cu șușanelele și apoi rămaseră năuciți. Nu știau ce să facă : să fugă sau să se ducă în casele lor, unde erau femeile și copiii. Cîrjaliii se năpustiră asupra lor ca lupii în turmă. Tăiară la grămadă, fiecare pe unde apuca. Și cînd încetară ultimele focuri de armă trase de cei ce izbutiseră să fugă pe dealuri, era ziuă de-a binelea. Se vedeau case frumoase, împrejmuite cu garduri înalte și cu porți mari — pradă ușoară în mîinile învingătorilor. Cîrjaliii descălecară și porniră să jefuiască. Femeile țipau, copiii plîngeau, vaietele se ridicau pînă la cer. Ici-colo țîșniră deodată flăcări, și din casele aprinse se ridică un fum gros și negru, întunecînd lumina soarelui.

Inge lăsase prada pe mîna altora, lui nu-i trebuia. În mijlocul satului, sus la hanul lui Boncio, Inge bea și mînca. Se dăduse cep la toate butoaiele și vinul curgea gîrlă. Așa voia Inge. Neveste galbene la față de frică îi aduc mîncare, fete cu mîini tremurînde îi toarnă vin în pahar. Iar în jur țîșnesc limbi de foc, țipă femei și copii, dîre de sînge roșesc ulucile înalte și porțile grele. Inge era din ce în ce mai vesel. Greu să-i fii pe plac ! La o vreme își privi îmbrăcămintea — ruptă și plină de sînge — și ceru să i se aducă, din pămînt, din iarbă verde, un croitor, care să-i facă haine noi. Un cuvînt al lui Inge, și croitorul fu găsit și adus. Cu mîini ce tremurau de frică, croitorul întinse postavul roșu, îl măsură și-l croi.

— Ia spune-mi, meștere Gocio, îi vorbi Inge, spune-mi din care mahala ești ? Pe unde ți-e casa, ca măcar pe ea s-o cruț ?

— Din dealul satului sînt, efendi. Casa mea e sus, pe colină.

Inge se uită într-o parte, se uită în alta și izbucni în rîs. Ce casă, ce mahala să mai cruțe ? Ardea tot satul !

Dar iată că jos, pe ulița pe care fumul cel gros își arunca umbra lui groaznică, se ivi o fată. Puțini erau aceia care scăpaseră cu zile aici în sat : de unde o mai fi ieșit fata asta ? Cîrjaliii dădură năvală spre ea din două părți, fata strigă și, cînd îl văzu pe Inge, se repezi înspre han, cu mîinile întinse. Inge se ridică, încruntă sprîncenele și făcu semn cu mîna. Cîrjaliii se opriră ca pironiți. Inge nu se gîndea să coboare, dar, uitîndu-se de sus, văzu chipul fetei și coborî. Era înaltă, subțire, frumoasă. Dar cîte femei frumoase nu văzuse Inge ! De ce oare fata asta, care scăpase cu viață ca prin minune, stătea așa de liniștită în fața lui și-l privea cu atîta bucurie și ardoare în ochii ei căprui ? Maică-sa, taică-său și toți ai ei își găsiseră desigur moartea, dar în ochii ei nu se citea nici frică și nici ură ! Asta-l mira pe Inge. Uită și de meșter și de haine, luă fata de mînă și o duse spre locul unde se afla calul și ceata lui.

Așa o cunoscuse Inge pe Păuna. Cîți oameni nu trecuseră prin ascuțișul săbiei lui și cîte femei nu încercaseră patima lui nestatornică ! Nu-și mai amintea nici fața și nici numele lor. Socotise că așa va fi și cu Păuna. Dar zîmbetul acestei femei și privirea ochilor ei îl pătrunseră pînă-n adîncul sufletului. Ajunse nevasta lui după lege și obicei. Mergea călare alături de el și-l urma pretutindeni. Cînd era lîngă el, Inge părea și mai sigur de sine și-și simțea mîna mai puternică.

Pe vremea aceea Inge era tînăr, nu-și precupețea viața și nu se temea de moarte. Nu alesese niciodată răul de bine și nu se întrebase niciodată ce e păcat și ce nu. Praf și pulbere rămînea pe unde-i trecea calul, și numele lui răspîndea groază și spaimă. Gîndea că puterea lui n-are margini și că voia lui e lege pentru toți. Nu-i cruța nici pe străini și nici pe-ai lui. Se făcuse lacom de aur și-și lua partea leului din fiece pradă. Era rău, aprig și nimeni nu-i putea sta împotrivă cu vreo vorbă. Cel care îndrăznea să se ia la sfadă cu el își afla repede moartea din pistolul sau iataganul său. Așa ajunse de-i îndepărtă de el chiar și pe cei mai apropiați dintre oamenii săi. Ba o dată ridică mîna și împotriva lui Searo-Praf-de-Pușcă. Pe omul acesta, care-l scăpase de la moarte și care era al doilea după el, îl lovise cu biciul brăzdîndu-i sîngeros fața.

Atunci bătuse și ceasul cel rău.

Era o zi de primăvară, la fel ca cea de azi, și tot aici în sat, la Urum-Enikioi. Porniseră după pradă. Ziua nu se arăta prea bună. Cîmpiile erau mohorîte și, departe, pe munți, se tîra o ceață întunecată. Cîrduri de corbi negri se înălțau în văzduh de pretutindeni, cu croncănitul lor sinistru și rău prevestitor. Inge încălecase și toată ceata lui aștepta călare. Trîmbițe și tumbelechiuri răsunară de mai multe ori și iarăși încetară. Inge aștepta să iasă din casă și Păuna, dar ea zăbovea. Atunci, fierbînd de mînie — băuse și cam mult rachiu — își întoarse calul spre casa în care se afla Păuna. Calul pășea domol, dar Inge era atît de furios încît vedea negru înaintea ochilor. Păuna încălecase și ea și tocmai lua în brațe copilașul, înfășurat și învelit. Copilul ei și al lui. Inge întinse mîna și-l apucă brutal.

— Haiducul nu crește copii ! strigă el turbat și, azvîrlindu-l în sus cu o mînă, îl lovi cu iataganul.

Nimeni nu văzu ce s-a petrecut după asta. Inge apucă de frîu calul Păunei şi-l trase după sine. Toată hoarda porni în goană nebună, în sunet de tobe şi tumbelechiuri. Nu se auzea ce zicea şi ce striga în bocetul ei, Păuna. Se vedea doar cum îi curgeau lacrimi pe faţa albă.

Apoi merse alături de el o bucată de vreme, tăcută şi mută ca o umbră. Pe urmă i se pierdu urma şi, oricît o căută Inge, n-o mai găsi. Ştia numai că Păuna e rudă cu Searo-Praf-de-Puşcă, care-l părăsise de mult şi umbla prin munţi ; ştia asta şi o mînie neputincioasă îi întuneca minţile. Inge deveni şi mai fioros. Nici pînă atunci nu ştiuse el ce-i mila, dar de cînd privirea Păunei se stinse pentru el, inima i se făcu de piatră. De s-ar fi strîns la un loc oasele celor ucişi de el s-ar fi făcut un munte, iar sîngele ar fi curs ca nişte rîuri. În măcelul ăsta sîngeros şi înfricoşător, Inge parcă-şi pierduse minţile. Trecură aşa mai bine de şaisprezece ani, dar mîna lui nu osteni de a ucide.

Multe se mai întîmplară şi multe trecură. Inge nu le ţinea minte şi nici nu voia să le ţină. Numai o întîmplare petrecută nu demult se săpase adînc în mintea lui : era într-un sat, ca atîtea altele, care fusese trecut prin foc şi sabie. Uliţele erau pline de morţi şi aburii sîngelui proaspăt vărsat se ridicau în văzduh. Şi, iată, din grămezile de morţi — bărbaţi, femei şi copii — se ridicase un preot bătrîn. Faţa-i era plină de sînge şi pe pieptul lui, sub anteriul desfăcut, se căsca o rană adîncă. Ochii lui ardeau ca jarul, cînd, uitîndu-se în jur, de parcă ar fi înviat din morţi, ridicase mîna spre Inge şi strigase :

— Blestemat să fii ! Blestemat să fii de Dumnezeu-tatăl şi de toţi sfinţii părinţi ! Să nu putrezeşti după moarte ! Fierul şi piatra să se macine, dar trupul tău, nu ! Să gemi şi să-nduri pe pămînt ce-a pătimit Cain, să ai parte de lepra lui Gheezia şi de ştreangul lui Iuda ! Anatema ! Anatema ! Anatema !

Cuţitul ce i se înfipse în gît îl ucise şi-l făcu să amuţească pe veci. Dar Inge mai vede şi acuma faţa lui plină de sînge, ochii muribundului îl mai ard şi azi iar vorbele acelea îl străpung ca nişte cuţite. Şi acum mai aude blestemele lui !

Tot în ziua aceea, puţin mai tîrziu, Inge cobora cu ceata lui pe o potecă de munte. Pentru prima oară îşi lăsase capul în piept şi căzuse pe gînduri. Deodată, de pe malul din faţa lui, răsună pocnet de flintă. Inge se clătină şi căzu de pe cal. Cîrjaliii se repeziră. Dar între ei şi locul de unde detunase flinta era o prăpastie adîncă. Văzură pe mal o ceată mică, îşi dădură seama că era Searo-Praf-de-Puşcă, dar n-aveau cum să-l prindă.

La toate astea cugetase Inge cît zăcuse în pat. După ce rana din piept i se lecui, Inge nădăjduia c-o să scape de orice chin. N-o să mai fie cu gîndul nici la Păuna, şi nici la copil, la nimic. O să i se închidă inima, şi mîna-i va fi din nou tare. Dar, iată, gîndurile acelea îl chinuiau şi acum. Iar cîrjaliii îl aşteptau afară şi el trebuia să-i conducă.

A doua zi de dimineaţă, crainicii trimişi de Inge porniră prin tabără strigînd : „Iată porunca lui Inge : acela care a venit la el trebuie să asculte numai de cuvîntul lui. Cei ce nu se vor supune vor fi pedepsiţi fără milă. Aşadar, toţi aceia cărora le e dragă viaţa să cugete bine la toate astea !"

La auzul acestor vorbe cîrjaliii se uitară unii la alţii, îşi răsuciră mustăţile lungi şi căzură pe gînduri. Ce putea să mai însemne şi asta ? Dar

cineva făcu un semn cu mîna și spuse : „Știe el, Inge, ce face. Așa trebuie !“ Și fiecare își zicea : dacă Inge cere să fie ascultat și să i se supună toți, asta înseamnă că lovitura pe care a ticluit-o trebuie să fie cu totul înfricoșătoare. Cu atît mai bine — dacă o să fie măcel o să fie și pradă. Și ei, care cu puțin înainte se pregăteau să se răzvrătească, crezură din nou în Inge, se bucurară, și o veselie zgomotoasă cuprinse tabăra.

Tocmai în clipa aceea îl văzură venind și pe Inge dinspre cortul său. Așa cum vin valurile mării spre țărm, așa se îngrămădiră și cîrjaliii din toate părțile spre el. Acuma-i printre ei. Pășește sprinten și ușor — îi știu și mersul de pasăre de pradă ! Se oprește și aruncă în jur priviri de vultur. Și ce frumos mai e cu giubea albastră de ienicer, muiată-n fireturi, și cu șalvari roșii. Dar pe cap nu poartă turban alb înfășurat în cute moi, ci calpac mare de samur, cu fundul întors într-o parte. Și-acolo unde fundul se îndoaie e prins un surguci de pene de păun.

Cu mîna pe hanger Inge trece printre cele două ziduri vii de cîrjalii. Se dau în vînt cîrjaliii după chipul lui voinicesc și mijlocul lui subțire ! Și toți gîndesc : „Acum o să-ncalece pe cal și-o să ne ducă într-un iureș nebun !“ Iar cei care sînt chiar în față își apleacă adînc capetele înfășurate în turbane mari și-i fac lungi temenele, pe cînd cei din spatele lor, înghesuiți unul într-altul, strîng mînerul iataganelor, răcnind : „Iașa“ [1]. Ici-colo se descarcă pistoale.

I se aduce calul și Inge încalecă. Fără comandă, căci între dînșii nu sînt comenzi, cîrjaliii se aruncă pe cai. Și cînd armăsarul cel alb sforăie tropotind

[1] Trăiască ! (Trc.)

și-și lasă coada pînă la pămînt, iar Inge ridică mîna, nu mai vorbește nimeni. Și așteaptă toți ca mîna asta să arate spre Urum-Enikioi. Inge însă arată tocmai în cealaltă parte și le zice s-o pornească după el, înapoi. Cîrjaliii rămîn ca trăsniți. Se uită la Inge și nu-și cred ochilor. Și ce fioroasă e fața lui, cu cuta cea groasă, adînc săpată pe frunte !

Încrezător în sine, Inge o porni înainte nemaiașteptîndu-i. Se clătină în urma lui și pădurea de lăncii a cetei. Cîrjaliii rămaseră pe loc. Se priviră o clipă în tăcere. Pe urmă începu o strașnică ceartă, ca un urlet sălbatic de șacali. Se îngrămădeau din toate părțile în jurul lui Sivri-biliuk-bași, strigînd și rugîndu-l să-i conducă la Urum-Enikioi. Sivri-biliuk-bași era un anadolean zdravăn și arăta ca un stejar printre cîrjalii. Stătea încruntat și chibzuia. Nici el nu știa ce se petrece cu Inge, dar nu voia s-o rupă chiar așa ușor cu el. De aceea rosti tăios : „O să mergem după Inge !“ La semnul său răsunară tobe și tumbelechiuri. Și în muzica asta sălbatică, ropotul cîrjaliilor se topi și hoarda o porni, legănîndu-se pe cai. Curînd copitele cailor amuțiră și numai sunetele de tumbelechiuri, ce se auzeau de departe, și norul de praf ce se ridica după ei arătau că acum cîrjaliii se întorceau, pe același drum pe care veniseră.

*

Poiana din pădure rămase pustie. Deodată apăru un omuleț mărunt, nici copil, nici vîrstnic. Era cocoșat, cu capul înfundat între umeri, cu mîinile nefiresc de lungi, ca de maimuță. Cu pași speriați, de hoț, ajunse în mijlocul poienii, stătu

așa și ascultă : cîrjaliii erau departe. Atunci se mai liniști puțin și începu să caute : se apleca, lua cîte ceva de pe jos, se uita, îl arunca sau îl băga în traistă. Într-un loc privirea lui se opri la ceva mare : o pușcă. O clipă rămase înlemnit, pe urmă luă pușca la subsuoară și fugi în pădure.

*

Țăranii din Urum-Enikioi, deși la început nu-i observaseră pe cîrjalii îi simțiră peste noapte și fugiră în pădure. Mai tîrziu, cînd paznicii de la trecători le spuseră că toți cîrjaliii au plecat, nimeni nu voi să-i creadă. Cu mare fereală se întoarseră mai întîi bărbații. Prin mijlocul satului se arătară cîțiva ciorbagii mai bogați, călări pe catîri. Panduri înarmați se îndreptau spre ei, le dădeau vești și plecau iarăși. Trecu și o mică ceată de dervengii și harbalii, unii înarmați cu șușanele, alții cu sulițe mari de fier. Cel care-i conducea purta o căciulă mare, cu o coadă de vulpe, care atîrna în jos : oamenii lui pășeau încruntați și făceau pe vitejii, uitînd că mai înainte, la vederea cîrjaliilor, hotărîseră s-o ia la fugă. În sfîrșit, după ce caii pandurilor se potoliră și încetară să se mai vînture încoace și-ncolo, ciorbagiii neîncrezători înțeleseră că într-adevăr cîrjaliii au plecat și lăsară femeile și copiii să intre în sat. Ulițele mișunau acum de lume, căruțe și dobitoace.

Deodată, din vale, dinspre pîrîu, se auzi un foc de pușcă. Vremea era liniștită și, în văzduhul ca de sticlă, bubuitul răsună prelung și înfiorător. Pînă să-și dea seama oamenii cine e și ce-o fi, detună a doua oară tot dintr-acolo. Femeile țipară și o luară la fugă. Cu mare greutate cîțiva bărbați mai curajoși izbutiră să le liniștească și să le întoarcă din drum. „Nu vă temeți, măi oameni ! ziceau ei. Sînt vînători, nu cîrjaliii !“ Femeile se întoarseră, dar nimeni nu îndrăznea să intre în casă. Căruțele stăteau tot așa, încărcate, iar vitele rătăceau pe maidane. Și în timp ce femeile se strînseseră de vorbă în porți, bărbații stăteau de veghe pe la margini.

Spre seară se văzu intrînd în sat o turmă de porci. Sătenii se înveseliră. Se mirau cu toții că porcarul lor pornise cu porcii la iarbă ca de obicei, de parcă n-ar fi știut că tot satul fugise.

— Ia stați, strigă unul. Cocoșatul o să ne spună totul. Trebuie să-i fi văzut pe cîrjalii.

Țăranii ieșiră înaintea porcarului și-l înconjurară. Era același flăcăuaș ghebos, care găsise de dimineață pușca din pădure și care le spuse ceea ce știau cu toții : cîrjaliii plecaseră.

— Dar de ce ?

— De unde să știu eu ? Eram departe. Se certau mereu, strigau...

— Dar ce-a fost cu împușcătura aia la pîrîu ? întrebă unul. Cine a tras ?

Cocoșatul nu răspunse, dar ochii lui scînteiară, se uită mîndru la țărani și, trăgînd cu ochiul ca să vadă cum or să se mire, scoase pușca de sub sumanul său lung și le-o arătă :

— Cine-a tras, ai ? Eu am tras, na, uitați-vă la ea, e-a mea...

Ținea în mînă o pușcă scurtă, tăiată parcă de la jumătate. Era veche și ruginită, dar totuși o pușcă adevărată, bună și grea.

— De unde-ai luat-o, măi Naidene ?

— Ia dă s-o văd și eu. O vinzi ?

— N-ai găsit-o, ai furat-o de undeva !

Cocoşatul nu răspunse, ci strînse tare puşca, gata să zgîrie şi să muşte pe acela care ar fi vrut să i-o ia. Pînă la urmă, cînd văzu că n-are nimeni un asemenea gînd, izbuti s-o ascundă iar sub suman, începu să rîdă şi zise :

— Puşca asta n-am găsit-o. Am ucis un cîrjaliu... şi i-am luat-o...

Ţăranii pufniră în rîs. Ca totdeauna cînd e multă lume, oamenii se înveseliră repede şi începură să-şi bată joc de porcar. Unii chiar voiau să-i ia puşca ghebosului. Văzînd că din cauza lui au intrat în sperieţi, femeile începură să-l blesteme. Copiii se strecurau printre cei mari şi-l apucau de cocoaşă. Ghebosul se supără şi deveni furios. Toată grija lui era la puşcă, pe care-o strîngea zdravăn la subsuoară şi, cînd reuşi să iasă din mulţime, o luă la goană, cu toate că nu-l fugărea nimeni.

Ţăranii rîdeau.

— Schilod, schilod, dar al dracului !

— E însemnat de Dumnezeu. De ăştia însemnaţi trebuie să te păzeşti.

— Oare o fi aşa din născare, fa ?

— Dumnezeu să-l bată ! Nu s-a născut aşa, dar a căzut de undeva de sus cînd a fost mic. S-a făcut el bine, dar a rămas cocoşat.

— Fă, Stanco, ăsta-i feciorul Kalmucikăi, sau nepotu-său ?

— Ce poţi şti de la mîncinoasa aia ? O dată cică-i fecior, o dată că-i nepot. Ba alţii spuneau că l-ar fi găsit printre dărîmături, acum vreo cincisprezece ani, cînd fugise tot satul de cîrjaliii ăştia, rămîne-le-ar oasele pe pustii ! L-a găsit şi de aia l-a şi botezat Naiden, adică cel găsit.

Cocoşatul ajunse acasă. Baba Iana Kalmucika şedea afară, pe prag. Nici n-auzise şi nici nu văzuse cînd a fugit satul.

— Dă-mi pîine ! strigă cocoşatul la urechea ei, de parc-ar fi fost surdă.

— Pîine ? întrebă bătrîna încet şi domol. N-am pîine. Eh, de-aş avea aş mînca şi eu ! Cere de la ciorbagii, că doar le păzeşti porcii...

Cocoşatul se îmbufnă şi intră în casă. Deodată ţîşni afară şi, apucat de o veselie neaşteptată, scoase puşca, rînji, luă baba la ochi şi strigă :

— Acuşi te ucid !

Bătrîna tresări. Ştia că ghebosul glumeşte, dar se temea să mişte sau să zică ceva, ca să nu-l mînie şi să slobozească puşca.

— Te omor ! rînji cocoşatul. Să stai aşa şi să nu te mişti !

După ce se sătură s-o bage pe babă în sperieţi, cocoşatul se lăsă pe vine şi, rezemat de peretele casei, începu să roadă nişte coji uscate, pe care le găsise în casă.

Baba Iana se ridică, căscă şi se întinse, uitînd parcă de nebuniile lui. Dar, cînd trecu pe lîngă el, se repezi deodată, îl apucă de umeri şi începu să-l zgîlţîie.

— Vrei să mă sperii, hai ? Stîrpitură ! Acuşi te gîtui !

Deodată ţipă, dîndu-i drumul. Cocoşatul o muşcase. Baba Iana se uită la mîna ei zbîrcită, pe care se vedeau urmele sîngerînde ale dinţilor lui.

— Să pleci de aici ! strigă ea. Să nu mai calci în casa mea. Şi, cum cocoşatul se tot strîmba la ea, îl lăsă în pace, mormăind printre dinţi : Tîlharule ! N-o să ajungi mai bine decît taică-tău...

Aceste cuvinte parcă-i aduseră aminte ceva de demult. Se așeză tot în locul pe care stătuse, își încrucișă mîinile și căzu pe gînduri.

*

Pentru a doua oară Inge trecuse peste Bakăgiți, ajungînd pînă în Rumelia. Nu mai avea cu el hoarda aceea numeroasă cu care pornise. Cîrjaliii se săturaseră să mai meargă după un căpitan care nu-i mai ducea la jafuri și prădăciuni, care nu-i mai lăsa să facă ce vor, ci bătea doar drumurile cu ei cînd încolo, cînd încoace. Caii slăbiseră de le numărai coastele, iar iataganele începuseră să prindă rugină la brîul lor. Într-o noapte, Sivri-biliuk-bași și toată ceata lui se făcură nevăzuți. După el fugi Ederhanoglu, pe urmă Deli-Kadîr și toate celelalte căpetenii. Rămase cu Inge doar Kara-Kolio și ceata lui — trei sute de oameni pe cai negri. În fruntea lor mergea Inge, pe armăsarul său alb, de sînge arab.

Iar satele prin care treceau și țarinile din jurul lor erau tot așa de pustii. Nu vedeai suflet de om. Doar ici-colo, în satele cele mai sărace și pe jumătate arse, se vedeau țărani zdrențuroși cu trupuri supte de foame, cu fețe înnegrite de nevoi, cu priviri tîmpe și nepăsătoare, rozînd cine știe ce rădăcini. Sau se auzeau femei bocind în cimitirile de pe dealuri. Și mergînd așa, Inge se frămînta, inima i se umplea de jale și i se tot părea că acolo, undeva, în mijlocul acelor păduri înfricoșătoare, printre crucile înnegrite zăcea Păuna și lîngă ea pruncul, pe care-l străpunsese cu iataganul său. Alteori își scutura capul, de parc-ar fi vrut să alunge o vedenie urîtă : se lăsase furat de gînduri și i se păruse că-și ținea copilul, mîngîindu-l cu mîna sa plină de sînge, iar de alături Păuna îl privea palidă, zîmbind.

O dată Inge văzu niște femei la sapă. Și ele își ascunseseră fața în broboadele negre și parcă scormoneau pămîntul, ca să-și îngroape în el lacrimile și durerea. Inge voi să le spună o vorbă bună și-și întoarse calul spre ele. Dar acestea, cînd îl văzură și cînd mai zăriră și pădurea de sulițe în urma lui, lăsară sapele și-o luară la fugă. Rămase doar un moșneag, care ședea sub un prun înflorit. Bătrînul se ridică, se sprijini în toiagul său și așteptă.

— De ce-au fugit femeile, moșule ? îl întrebă Inge supărat.

— Știu și eu ?... Cred că s-au speriat așa, ca muierile...

— Dar ție ? Ție nu ți-e frică ?

— De ce să-mi fie, efendi ? Nu m-am speriat. Eu sînt bătrîn și nu mai am de ce mă teme. Mă tem de Dumnezeu doar și-aștept să-mi trimită moartea...

Dar unchiașul, chiar dacă zicea că nu-i era frică, tremura și se uita cu spaimă la toți călăreții înarmați care dăduseră năvală în vale. Descălecaseră și-și duceau caii la rîu să-i adape, grăbeau care-ncotro și se întrebau unii pe alții unde o fi apa.

— Băieți, strigă unchiașul pe turcește și arătă cu toiagul, uite colo este izvorul, colo lîngă plopii ceia de pe deal. Luați-o pe potecă, tot pe potecă ! S-au speriat femeile, adăugă bătrînul ceva mai liniștit, întorcîndu-se spre Inge. N-o lua în nume de rău, efendi. Au strigat : „Vin căpcăunii !“ Ce căpcăuni, le-am zis eu, nu vedeți că ăștia sînt oameni de treabă, ia uitați-vă la caii lor — tot cai negri,

frumoşi, şi numai unul alb, al paşei. Aşa am apucat noi paşii — pe cai albi.

Inge aproape că nu-l asculta, privind mereu spre dealul către care fugiseră femeile.

— În partea aia e satul nostru, mai zise unchiaşul, de acolo din Ciukorovo sîntem. Eu sînt moş Gudi, moş Gudi din Ciukorovo. Eh, ce să-i faci ? N-o ducem bine. Sărăcie, foamete ! Şi cum era vremea bună, ne-am zis să mai săpăm oleacă pămîntul şi să punem ceva : puţină fasole, puţină ceapă. M-au luat femeile şi pe mine. Hai cu noi, ziceau, să ne păzeşti. Cum să le păzesc eu ? ! Că bărbaţi n-au mai rămas, de cînd ne-au pîrjolit Kara-Figi şi Inge...

Inge îl privi pe bătrîn pe sub gene, aproape zîmbind, şi zise :

— Inge ? Tu l-ai văzut pe Inge, moşule ?

— De unde să-l văd, fiule ? ! Cei care l-au văzut n-au mai rămas pe lumea asta.

— Dar eu cine sînt ? Mă cunoşti ?

— De unde să te cunosc, efendi ? Vorbeşti ca şi noi, şi multe agale vorbesc în limba noastră. Aianul [1] din Sliven, Tahir aga, eu îl ştiu, vorbeşte şi el tot aşa de bine ca şi tine. Dar de cunoscut, nu te cunosc. Şi bătrînul tăcu, oprindu-şi cu un aer gînditor ochii trişti asupra lui Inge. Nu te cunosc. Dar uite ce-aş vrea să-ţi spun : tînăr eşti, frumos eşti, viteaz eşti. Eh, de ce nu avem şi noi un stăpîn ca tine. O să-ţi slujim, o să-ţi plătim şi haraci. Dar să fii numai tu ! Că aşa cum e acuma...

[1] La origine, ales al poporului dintre cetăţenii ce se bucurau de preţuire, avînd misiunea de a apăra populaţia de abuzurile paşalelor sau ale subalternilor lor. În vremea cîrjaliilor — aianii erau aleşi dintre turci şi împreună cu paşalele jefuiau populaţia pe care ar fi trebuit s-o apere

— Şi cum e acuma ?

— Care de unde vine omoară, care de unde vine pradă şi pîrjoleşte. Iar noi sîntem prostime, sîntem aşa, ca oile. E bine să fie cineva să aibă grijă de noi, să ne tundă, să ne mulgă, dar să ne şi păzească de lupi !

Inge prinse a zîmbi — era pentru prima oară în primăvara asta — îşi cătă punga, scoase din ea un pumn de galbeni şi porunci să se pună cîte unul lîngă fiecare sapă.

— Să-i ia femeile, cînd s-or întoarce, zise el, şi să-l pomenească pe Inge. Iar tu, moşule, rămîi cu bine ! Rămîi cu bine şi-ţi mulţumesc pentru vorbele pe care mi le-ai spus.

Ca un şarpe şuieră biciul împletit în mîna lui Inge, şi calul cel alb zbură cu el. Cîrjaliii tresăriră. Simţeau că-i conduce Inge şi-şi avîntară caii după dînsul. Cei care descălecaseră încălecară şi ei şi-o porniră la repezeală. Pămîntul se cutremura sub ropotul de copite. Iar bătrînul stătea sub prunul înflorit şi se uita după ei.

*

Şi iar s-a răspîndit faima lui Inge. Numele lui era pe buzele tuturor. Numai că acum faima lui era şi mai mare ca înainte. Căci Inge nu mai pîrjolea sate şi oraşe, nu mai tăia, nu mai ucidea. Inge însuşi hăituia acum pe cîrjalii, băgînd spaima în hoţii şi tîlharii de drumul mare. Cel dintîi care-i încercă mînia a fost Sivri-biliuk-başi. Inge îl socotise printre prieteni şi de aceea îi trimise vorbă să înceteze cu jaful şi să-şi caute de treabă. Sivri-biliuk-başi rîse şi-i puse pe goană oamenii. Atunci Inge se repezi asupra lui ca un uliu. Cîrjaliii, care-şi încărcaseră caii cu pradă, de mer-

geau greoi ca niște broaște-țestoase, fură uciși pînă la unul. Lui Sivri-biliuk-bași îi puseră cîlți aprinși la subsuori și-l arseră de viu.

De-a lungul drumurilor atîrnau de crăcile copacilor tîlhari spînzurați și în fiecare dimineață se rostogoleau în fața cortului lui Inge căpățînile căpeteniilor lor. Dar Inge băgă spaima nu numai în hoți și tîlhari. Aianii, spahiii și beii, toți cei care aveau puterea și stăpîneau pămînturi întinse, își mai ridicară genunchiul din gîtul raialei, pe care n-o mai asupreau chiar așa ca înainte. Cadiii din divanuri, amintindu-și de Inge, muiau de două și de trei ori penele lor de gîscă în divituri [1], cugetau bine și judecau cu dreptate. Căci Inge luase sub aripa lui pe toți cei slabi și fără apărare.

Trecură doi ani. Toate dumbrăvile și pădurile erau curățate, toate drumurile slobode. Atunci, de pe culmile Balcanilor, de la Jeruna, alese Inge o fată de ciorbagiu și o trimise să-i aducă apă tocmai de la cele Șapte Fîntîni din Bakăgiți. Să meargă singură, pe jos, și să-i aducă apă în ulcioare noi. Și alese o fată tinerică și frumoasă s-o sorbi într-un pahar cu apă. Purta la gît șapte rînduri de rubiele și mahmudele și era îmbrăcată numai în atlaz și în fir de argint. Se duse singură-singurică prin păduri și printre lanurile înverzite. Și merse fata și se întoarse cu apă de la cele Șapte Fîntîni, de făcu șapte zile încolo și șapte încoace. Dar nimeni nu cuteză să-i facă vreun rău : nu i se clinti nici un fir de păr din cap și nu se pierdu nici o rubia din salbele ei bogate. Oamenii o însoțeau pînă la marginea satului și o lăsau pe urmă să plece singură mai departe. „Dacă așa a zis Inge, așa să fie... Mergi sănătoasă !“ Rîzînd plecă fata

[1] Călimări (turcism).

și rîzînd se întoarse. Nu mai erau tîlhari la drumul mare, nu mai erau oameni răi.

Atunci Inge o porni spre Bakăgiți. Negru și pustiu fusese pămîntul cînd plecase de aici, iar acum toată Rumelia era scăldată în aurul holdelor coapte. Pămîntul dăduse spornică roadă și oamenii munceau. Se legănau grînele coapte ca valurile mării, văzduhul fremăta și basmalele albe ale secerătoarelor se zăreau prin grîu ca niște păsări. Și răsuna cîntecul, cîntecul secerișului. Inge își opri calul. Secerătoarele sînt aproape, dar un pîlc de copaci le ascund de ochii cetei. Cîntecul se aude limpede, iar Inge tremură ascultîndu-le glasurile. Îl cîntă pe Inge-Voievodul, pe tînărul Inge, care merge în fruntea cetei sale de trei sute de oameni, cîntă despre munții și codrii ce plîng, se roagă, ca să-i scape Inge de tîlhari, cîntă mila lui Inge pentru sărmani...

Răsună viersul lui în seninul cerului, și vorbele lui curg ca boabele din spicele grele. Inge ascultă. Un dulce fior îi străbate pieptul, și din ochii lui curge o lacrimă ce cade pe coama albă a calului. Prima lacrimă vărsată de Inge în toată viata lui.

*

Tabăra lui Inge era așezată pe culmea Bakăgiților, la cele Șapte Fîntîni. E mult mai mare decît era în primăvară. Dar nu mai e Sivri-biliuk-bași, nu mai sînt daalii și zurbagiii. Flăcăi voinici trec prin poieni, urnesc stîncile din loc ca să-și încerce puterile, sau șed în fața corturilor și-și curăță flintele lungi. Iar deoparte, la umbra fagilor stufoși, șed voievozii cu bărbi albe. Aici sînt Nikola Uzun, Dobri-Voievod, Vălko Binbelea, Vălcean-Voievod și mulți alții. Pe fețele lor se văd urmele

rănilor de demult, părul de pe cap le-a albit și vorba lor înțeleaptă curge domol, așa cum curge apa izvoarelor dinaintea lor.

— Ali-pașa Tepedelen domnește la Ianina, vorbi Dobri-Voievod, trăgînd din ciubucul său lung. La Vidin e Pazvantoglu, iar la Trăstenik, Mustafa Bairaktar. Fiecare și-a întins hotarul, domnește și-și judecă supușii. De ce să nu luăm și noi ce-i al nostru ? Cine o să ne țină de rău, cine o să zică nu se poate ? Se opri puțin și, văzînd că nimeni nu se grăbește să-i răspundă, adăugă : Știu eu ce gîndește Inge. Și o să vă spun că e bine. Întîi și întîi vrea să scape de ăștia, de Kara-Feiz și de Emin. S-o rupă întîi cu ei...

— Dar cum ? Asta aș vrea să mi-o spui ! îl întrerupse Nikola Uzun, punînd din obișnuință mîna pe cuțitul de la brîu.

— Nu te grăbi, c-o să-ți spun. Inge i-a dat poruncă lui Kara-Kolio să pună mîna pe cei doi sultani din Eserlii, ăia tinerii, care-s frați, și să le facă de petrecanie. Cei doi sultani sînt neamuri cu Kara-Feiz și, cînd o auzi ăsta, o să-l bănuiască pe Iumer-Draza. Iar cînd s-or lua de gît cîrjaliii ăștia doi, ca niște dulăi turbați...

— Acuma înțeleg eu, zise Uzun, dîndu-și căciula pe ceafă și rîzînd gros. Înțeleg, asta-i bine, e tare bine !

Vălcean-Voievod încruntă sprîncenele, făcu semn lui Uzun să tacă și-l întrebă pe Dobri :

— Și pe urmă ?

— Pe urmă o să se adune aici, la Bakăgiți, vitejii din toate părțile și o să ne crească puterea. Iar cînd om auzi că muscalii au trecut Dunărea, o să zicem și noi „Doamne, ajută" și o să începem...

Își mîngîie voievozii bărbile albe, stau pe gînduri și se uită cum curge apa limpede a izvorului, de parc-ar duce cu ea o taină. Vîntul trece peste vîrful fagilor bătrîni și frunzișul lor freamătă.

Dar Inge se plimbă prin fața cortului său, apoi urcă pînă la piscul Bakăgiților, unde vîntul face să unduiască iarba cea înaltă. Se lasă seara și spre miazăzi strălucește o stea mare, ca un diamant. Inge merge îngîndurat. Se oprește și privește spre soare-apune, către Rumelia. Își amintește de cîntecul fetelor la seceriș, de oamenii care plîng de bucurie, care-l întîmpină ca pe un împărat. Își amintește de toate și fața i se luminează. Dar cînd privește spre soare-răsare, de partea cealaltă a Bakăgiților, i se sfîșie inima în piept de durere. Acolo se văd încă urmele cetelor lui, acolo mamele încă-l mai blestemă pe Inge.

Își amintește de Păuna și de feciorul său : „Acolo-i păcatul meu cel mai greu. Trebuie să merg și-n partea aceea", își spuse el.

Cînd Inge se întoarce spre cortul lui, trece pe lîngă fagii cei bătrîni, unde stau încă voievozii. Fețele nu li se văd, dar ciubucele lor aprinse scînteiază ca niște licurici. Și-l aude pe Nikola Uzun cum zice : „Ehe, a avut țara noastră și regi și-mpărați și-o să mai aibă. Numai Inge să trăiască !"

Inge aude, dă din cap, de parcă se învoiește cu cele spuse și iar gîndește : „Trebuie, trebuie negreșit să merg acolo !"

*

Inge coboară cu ceata lui de cealaltă parte a Bakăgiților, spre mare, călare pe calul său alb, ce pășește falnic, cu coama răsfirată de vînt. E sărbătoare mare, e ziua Sfintei Treimi, și azi e praznic la Urum-Enikioi. Inge e vesel și gîndurile lui sînt senine, căci știe încotro merge. După el,

unul lîngă altul, călăresc pe cai frumoşi voievozii cu bărbile albe, şi-n urma lor vine ceata cu stegarul Kara-Kolio.

Cînd se apropiară de sat îi întîmpinară dangăte de clopot. Nu mai detunau flintele, nu se mai auzeau ţipete şi oamenii nu mai fugeau ca altădată. Inge zîmbea, faţa-i strălucea de bucurie, şi niciodată nu fusese atît de frumos şi de falnic. Bătrînii voievozi se uitau la el, îşi mîngîiau bărbile albe şi inimile le tresăltau de bucurie şi de mîndrie.

Într-adevăr, sătenii din Urum-Enikioi nu se gîndeau să fugă. Unii ziceau că lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba, şi voiau să pună mîna pe arme sau s-o ia la sănătoasa. Dar săriră alţii, care umblaseră prin Zagore şi prin Rumelia şi care ziceau că Inge trebuie întîmpinat cu pîine şi sare şi cu icoana Sfintei Treimi. Aşa hotărîră cu toţii, adunaţi la biserică. Şi luară prapurii, popa cu mîini tremurînde scoase crucea şi icoana Sfintei Treimi şi cortegiul cel mare şi pestriţ se scurse, încet şi solemn, într-o linişte pioasă, din curtea bisericii îndreptîndu-se în partea din care venea Inge.

Lîngă biserică se opriră, călări pe catîri, doi oameni : un bărbat şi o femeie. Femeia purta o scurteică de blană de vulpe şi avea pe cap o maramă verde subţire. Nu mai era la prima tinereţe, dar era frumoasă ; trăsăturile feţei erau tăiate cu mare fineţe şi toată fiinţa ei era plină de demnitate. Bărbatul era un haiduc bătrîn, cu părul cărunt, dar încă zdravăn, roşcovan, cu sprîncene stufoase şi cu mustăţi lungi, răsfirate. Purta haine de postav roşu cu fireturi de argint, înnegrite de vreme, pe spate îi atîrna un cepchen, iar sileaful de piele de la brîu se lăsase în jos îngreuiat de pistoale.

Bărbatul şi femeia priveau la norodul care ieşea din biserică. Toţi cei care trecură pe lîngă ei le spuseră că merg să-l întîmpine pe Inge. Bărbatul şi femeia se uitară unul la altul şi ochii li se umeziră. Descălecară de pe catîri, îi luară de frîu şi porniră şi ei cu mulţimea. Bărbatul îşi încrunta sprîncenele şi şoptea agitat :

— O să-i spun : eu sînt Searo-Praf-de-Puşcă, nu mă mai cunoşti ? Am venit de bunăvoie. Am adus-o şi pe Păuna. Pe vremea în care tăiai şi omorai, am tras în tine, am vrut să te ucid. Acum ţi-ai întins aripa peste noi şi ne eşti ca un tată. Lasă-mă să-ţi sărut mîinile şi picioarele. Lasă-mă, şi pe urmă fă cu mine ce-i vrea...

Iar Inge taman intra în sat. Nu voia să se grăbească şi căuta să domolească umbletul calului, care, cine ştie de ce, devenise nerăbdător şi iute. Deodată un omuleţ tăie uliţa şi trecu pe lîngă Inge. Era cocoşatul, care se opri şi se uită la el. Părea că se miră de Inge, de calul lui, de îmbrăcămintea lui muiată în argint, de pana de păun care se legăna pe calpacul lui. Inge ar fi mers mai departe, dacă n-ar fi văzut că băiatul ăsta urît şi cocoşat avea la subsuoară o puşcă cu ţeavă scurtă. Inge avea numai gînduri bune, şi-n ziua aceea n-ar fi vrut să vadă oameni cu arme. Ba era şi vesel, şi voia să glumească.

— Ia, ascultă, strigă el la cocoşat, adă puşca aia încoace !

Cocoşatul se încruntă, mormăi ceva şi o luă la fugă. De astă dată Inge îi văzu ochii de aproape şi ochii ăştia treziră în el o amintire de care nu putea încă să-şi dea seama. Dar îndemnă calul şi o porni după el.

— Dă puşca ! strigă el rîzînd.

Cocoşatul intră într-o curte. Inge după el. Oprindu-şi caii în uliţă, voievozii îl aşteptau şi zîmbeau, văzîndu-l cum glumeşte. Inge îşi opri calul şi dădu să iasă la drum. În aceeaşi clipă cocoşatul ridică puşca, ochi şi trase. Calul cel alb tresări. Inge se clătină în şa şi căzu.

Săriră cu toţii, care erau pe-aproape, descălecară şi-l ridicară pe Inge. Alţii îl fugăreau pe cocoşat. Mai întîi îl duseră pe Inge în tinda casei. Îl descheiară la piept, căutîndu-i rana ca să i-o lege. Iar afară se ridică un vuiet mare. Cai negri alergau încoace şi-ncolo, luceau iatagane şi glasuri îngrozite de durere şi deznădejde strigau : „L-au ucis pe voievod ! L-au ucis pe Inge !“

Din toate părţile alergau călăreţi ca să-i taie calea cocoşatului şi să-l prindă. Mulţimea ce venea dinspre biserică se-ntoarse înapoi, risipindu-se repede. Femeile ţipau, satul era plin de strigăt şi vuiet.

În vremea asta baba Kalmucika sta lipită de zidul casei lîngă care se oprise din întîmplare şi, cu toată învălmăşeala din jurul ei, privea cu acea linişte pe care i-o dădeau bătrîneţea şi surzenia. Dar cînd auzi şi ea strigîndu-se din toate părţile : „Inge ! L-au ucis pe Inge !“, tresări şi porni spre tindă. Se ivi acolo tremurînd, cu faţa suptă, cu ochii ei scînteietori căutînd neliniştiţi ceva. Voievozii, care se-mbulzeau în jurul lui Inge, o crezură înnebunită de spaimă şi o izgoniră.

Dar ea izbuti să-l vadă pe Inge. Zăcea în tindă, rezemat de perete. Era cu capul gol, calpacul cu pană de păun căzuse lîngă el. Pe faţa lui oacheşă nu se vedea durerea, dar răsufla cu greu şi sub el se adunase o baltă de sînge.

În curte dădu năvală o mulţime de oameni. Îl aduceau pe cocoşat. Doi dintre voievozi, Dobri şi Vălcean, îi răsuciseră mîinile la spate şi-l ţineau zdravăn.

— Ăsta l-a ucis ?! Ăsta ?! strigau în jurul lui cîrjaliii, învîrtind iataganele.

— Staţi ! Să-l ducem la Inge. Să spună el !

Şi cei care erau lîngă Inge ieşiră afară. Atunci baba Iana se apropie de el.

— Fiule, tu eşti Inge ?

— Al cui e băiatul ăsta ? zise Inge. Al tău e ?

— Tu eşti Inge ?! O, Doamne, Dumnezeule, ce-ai făcut !

Bătrîna vorbea cu greu şi bărbia îi tremura.

Şi cînd văzu că nu-i mai rămîne prea multă vreme şi trebuie să se grăbească, se aplecă spre el şi-i şopti :

— Băiatul ăsta e feciorul tău ! Ah, de ce nu l-am lăsat atunci, mai bine ar fi murit...

Inge se trase înapoi, lovit parcă de-al doilea glonte. Îl aduseră pe cocoşat. Inge se uită la el : era urît, mic, pe fruntea lui se vedeau laţe de păr slinos. Căta pe sub sprîncene, ca o fiară smulsă din vizuina ei. Doar ochii luceau pe chipul acestei stîrpituri, nişte ochi frumoşi, căprui. Inge îi privi şi recunoscu ochii Păunei.

— Uite-l, strigară voievozii, ce să-i facem ? Să-l jupuim de viu ? Să-l tragem în ţeapă ?

Inge închise ochii parcă de durere şi nu zise nimic. Moartea îi însenina faţa. După puţin ridică pleoapele şi zise :

— Multe mame lăsat-am în lacrimi... A venit şi rîndul meu. Să nu-i faceţi nimic copilului ăsta ! Să nu-i atingeţi nici un fir de păr măcar. E do-

rința mea! Să ia asta, spuse el întinzînd punga, și dați-i drumul să meargă sănătos...

În curte, printre cîrjaliii strînși grămadă, se auzi glasul lui Searo-Praf-de-Pușcă:

— Moare? Nu se poate! Făceți-mi loc. Spuneți-i că-i aduc nevasta, că vine Păuna!

Așa cum se ridicase puțin, Inge se aplecă pe spate și căzu. În curte se auzi un țipăt de femeie. Voievozii se repeziră, îl ridicară pe Inge și-l strigară, rugîndu-l să spună o vorbă. Dar Inge era mort.

ȘIBIL

Radka în poartă ședea
Din vale Mustafă venea...

Cîntec popular

Șibil, haiducul cel temut, pe care zapciii[1] și cîrcserdarii îl căutaseră și-n gaură de șarpe, cobora din munți și se ducea să se predea. Mîine vestea se va auzi pretutindeni, chiar dacă nimeni nu avea s-o creadă! Dar lui Șibil nu-i păsa de asta. Se grăbea, și gîndul îi era în altă parte.

Își amintea cum acum o lună-două, de sus din vîrful Pietrelor Albastre, unde printre cuiburile vulturilor își avea și el ascunzișul, văzuse jos, pe drum, niște femei. Legea haiducească îl oprea să se lege de ele, sau să le facă loc în inima lui. Dar Șibil călcase multe legi, nu știa și nici nu voia să știe ce era păcat și ce nu. „Femei, aici în Gen-

[1] Zapciu are aici sensul de șef de poteră.

dem[1], gîndi el, și asta-i o pradă bună!" Și, fără să-i pese cîtuși de puțin unde l-o duce dorința care-l mîna spre ele, dădu semnalul de plecare. Haiducii se luară după el rîzînd, și dinții lor sclipiră ca aceia ai lupilor flămînzi.

Coborîră în vale, trecură prin pădurea care nu înfrunzise încă bine și ieșiră pe cărarea din inima Gendemului. Locul ăsta era cel mai înfricoșător. Drumul se lăsa pînă în fundul văii, șerpuind cînd pe o parte a ei, cînd pe alta, făcînd două cotituri ca două guri mari de capcană. Mulți își găsiseră moartea aici. Și, așa cum făceau totdeauna, tăind calea drumeților, haiducii se opriră și acum în același loc, fioroși, bărboși, cu căciuli negre arnăuțești, înarmați pînă-n dinți. Cînd femeile se iviră la cotitură și dădură ochii cu dînșii rămăseseră locului ca trăsnite; îndată o luară la fugă, unele la deal, altele la vale, dar picioarele li se tăiaseră de frică. Se învîrtiră în același loc ca niște păsări rănite și pînă la urmă, înnebunite de spaimă, căzură la pămînt și începură să plîngă.

Haiducii nu se sinchisiră, ba nici nu le luară în seamă. Ochii lor erau îndreptați într-altă parte: una din femei, tînără, frumoasă, sta încă în drum. Și ce straie bogate avea pe dînsa! O rochie albastră de mătase, un ilic de atlaz roșu, cu șorț pestriț din cele ce se aduceau de la Ierusalim, paftale de argint. La gît îi atîrnau salbe grele, un rînd de galbeni mari, un rînd de rubiele, un altul de mahmudele. Încotro o pornise atît de gătită? La nuntă oare? Să fi fost nebun tatăl fetei, s-o lase singură în munții ăștia?

[1] Cuvînt turcesc care înseamnă iad, loc prăpăstios și sălbatic în munții Balcani.

Şibil făcu cîţiva paşi înainte, dar fata îl privea liniştită, drept în ochi. O cută dreaptă i se ivise între sprîncenele negre şi buzele ei roşii tremurară.

— Măi, să fie, strigă fata, şi glasul ei cald răsună ciudat printre plînsetele femeilor. Ia cătaţi-vă de treabă, că o să vedeţi voi ! Nu vă e ruşine ? Ce vreţi de la nişte biete femei ?

La aceste cuvinte, haiducii, care nu-şi luaseră ochii de la salba ei de galbeni, se repeziră spre dînsa, întinzînd de departe mîinile lor vînjoase. Şibil făcu un semn cu mîna şi-i opri. Pe urmă se întoarse şi, venind chiar în faţa fetei, o măsură cu ochii de sus pînă jos. Ce albă era în obraji ! De la mijlocul ei subţire fustele largi cădeau în falduri bogate, ca la o păpuşă. Şi ce curaj ! Ochii lui luciră veseli, gata-gata să-l umfle rîsul. Dar fata începu să rîdă înaintea lui. Faţa ei strălucea, părea şi mai frumoasă şi abia acum se putea vedea că avea ochi albaştri şi dinţi nespus de albi. Şibil o privi mirat. Cine o mai fi şi diavoliţa asta ?

Cum s-au petrecut lucrurile pe urmă nici Şibil însuşi n-a putut pricepe. Femeile şi-au venit în fire şi, cu toate că erau încă speriate ca nişte căprioare, se apropiară. Muntele se înveseli parcă deodată, în vale se auzi şopotul rîului, în pădure cîntecul unei păsări. Şibil se aşezase pe o piatră şi asculta cu zîmbetul pe buze sporovăiala fetei. Despre ce vorbea ? Dumnezeu ştie — vorbe de astea fără şir şi fără temei, care se uită. Dar cum îi mai luceau ochii şi ce frumoasă era cînd te uitai la ea ! Pe de lături, îmblînziţi parcă prin cine ştie ce minune, haiducii şedeau şi ei şi fumau liniştiţi.

— Va să zică, tu eşti fata lui Veliko-chehaia [1], zise Şibil. Te cheamă Rada. Şi cum de te-a lăsat taică-tău pe drumurile astea ? Ba şi gătită cu galbeni şi mahmudele la gît.... O să ţi le iau !

— Auzi la el ! Să mi le ia ! Ai face bine să-mi mai dai, că-s prea puţine ! Ia uite, strigă ea arătînd cu mîna, ia uite cum ţi s-a rupt mîneca. Stai să ţi-o cos eu !

Şibil se uită la mîna ce odihnea pe patul puştii: într-adevăr postavul roşu se rupsese. Şi, pînă să-şi dea seama dacă fata glumeşte sau nu, o şi simţi lîngă el atît de aproape, încît îi vedea puful de pe faţa albă, buzele roşii şi ochii care-l priveau, învăluindu-l într-o lumină suavă şi dulce. Zîmbea şi se uita la el şireată, prinzînd marginile mînecii rupte. În gură avea un ac cu aţă.

— Nu mişca ! îl mustră ea. Că am început. Şi ţine ceva în gură să nu-ţi cos şi mintea. Barem ea să-ţi rămînă !

Rîseră cu toţii.

— Ascultă, urmă Rada, să te însori, ca să aibă cine să te cîrpească. Să nu umbli aşa rupt, ca un...

— Ca un ce ?

— Ca un ţigan !

Şibil se încruntă. Femeile se uitară speriate una la alta.

— M-aş însura eu, zise Şibil, dar nu mă vor fetele.

— Ba te vor ele. Aşa flăcău !

[1] Chehaia, ciorbagiu, chioibaşiu, muftar şi alte numiri asemănătoare desemnează pe fruntaşii bulgari care reprezentau satul în faţa autorităţilor turceşti, ale căror porunci le aplicau, ducînd o politică de trădare a poporului, fapt pentru care haiducii şi cei din mişcarea de eliberare naţională de mai tîrziu au dus o luptă crîncenă împotriva lor.

— Atunci, ia-mă tu !

— Cine ? Eu ? Peste vale fuge, la munte se duce, ghici cine-i ? Haiducul. Nu, nu-mi trebuie. Nu vreau să iau un haiduc.

Şibil se încruntă iar. Rada văzu privirile rugătoare ale femeilor şi dădu repede s-o dreagă :

— Adică, ia stai... te iau. Numai că trebuie să-l întrebi pe Veliko-chehaia. Şi, după ce tăcu o clipă, adăugă : Şi pe cîrcserdarul Murad-bei... Gata ! Ia uite ce bine ţi-am cusut-o, zise ea dînd drumul mînecii, să mă pomeneşti şi s-o porţi sănătos...

Şibil se uită la ea şi rîse. Mai vorbiră puţin, pe urmă femeile o porniră, iar Şibil le însoţi pînă departe, unde se termina pădurea şi începeau ogoarele.

Cînd se întîmplaseră toate astea fusese primăvară. Ici-colo în vale dăduseră primele frunze de fag, cu verdele lor proaspăt. Unii copaci înmuguriseră doar. Şibil se întorcea în munţi, zîmbind mereu. După el mergeau haiducii, tăcuţi, cu ochii în pămînt. Un corb negru trecu pe deasupra lor, croncănind. Semn rău ! Şibil nu-l văzuse, dar haiducii, grupuri, grupuri, şuşotiră ceva între dînşii. Le ieşise o femeie în cale, o femeie frumoasă, şi toate astea nu prevesteau nimic bun.

Mai trecu puţin şi vremea se încălzi. Porumbarii înfloriră, perii dădură frunze şi într-o bună zi, cînd soarele lucea pe cer, încălzind văzduhul tot mai tare, se auzi cucul. Ca de obicei, Şibil se opri în loc şi începu a număra, ca să vadă cîţi ani mai avea de trăit. Dar apoi, gîndindu-se la vîrsta lui socoti că e bătrîn şi se lăsă păgubaş. Îşi aduse aminte de Rada şi zîmbi, zicîndu-şi în sinea lui : „Ce amestec ciudat de femeie, copil şi diavol ! Şi nu ştiu cum, dar orice îi şade bine ; zice-o vorbă — e de duh, face ceva — îţi place !" Şi parcă o vedea aievea, în faţa ochilor, cum ţinea acul şi aţa în gură, uitîndu-se la el rîzînd. „Un cuţit de-ar fi ţinut în gura ei, nu un ac, ai muri cu dragă inimă de tăişul lui !"

Tocmai atunci trecură pe drum nişte negustori, şi haiducii îi opriră. Speriaţi, galbeni la faţă ca ceara, abia se mai ţineau în şeile cailor, aşteptînd să vadă ce o să poruncească Şibil. Dar el nu-i puse să-şi desfacă desagii şi nici nu-i căută în chimire. Începu să-i întrebe de una, de alta, o luă pe departe, spuse ceva de Veliko-chehaia, şi în cele din urmă aduse vorba despre Rada. Haiducii şedeau cu ochii în pămînt şi nu mai puteau de ruşine. Şibil lăsă pe negustori să-şi vadă de drum, ba îi petrecu şi el o bucată şi, cînd se depărtă de ei le mai strigă o dată, în gura mare, să-i ducă Radei multă sănătate din partea lui.

Haiducii nu crîcniră, nu-i spuseră nimic şi nici nu cutezară să-i înfrunte privirea. Dar în aceeaşi seară, cînd se retraseră în creierii munţilor, pe vîrful Pietrelor Albastre, printre cuiburile de vulturi, iar Şibil se culcă şi adormi, rămaseră multă vreme la sfat în jurul focului. Muntele era acelaşi, adăpostul le era sigur şi totuşi nu se simţeau la largul lor, privind speriaţi în întunericul din jur. Scîncea undeva o vulpe — li se părea că tuşeşte cineva ; trosnea vreo uscătură — credeau că vine careva. Se strîngeau tot mai mult unul într-altul, şopoteau cu grijă şi se uitau cum se frămînta Şibil în somn, cum gemea şi îngăima ceva. Peste puţin se ridicară şi se pregătiră de drum. Nu-l uciseră, dar fugiră de el, aşa cum fugi de un ciumat.

Şibil rămase singur. Şi atunci, banii pe care-i luase din haznaua împărătească, inelele smulse

din mîna viilor şi morţilor, aurul şi argintul din biserici şi mînăstiri, toată averea pe care o strînsese şi o ascunsese prin peşteri şi scorburi, toate astea începură să curgă spre casa lui Veliko-chehaia ca daruri pentru Rada. Daruri scumpe pentru fiecare urare de sănătate din partea ei. Şi deodată Şibil primi o veste care-l ului. Rada îl chema să coboare în sat ; tatăl său le dădea binecuvîntarea, iar Murad-bei îl ierta. Şi, ca semn că nu era minciună, cîrcserdarul îi trimitea nişte mătănii de chihlimbar de la Ierusalim.

Multă vreme se tot gîndi Şibil dacă nu era vorba de vreo cursă. Dăduse tot ce avea. Pădurea înverzise toată, se împlinise şi se întunecase, în poieni iarba crescuse mare, înfloriseră bujorii, frăsineii şi floarea-zînelor. Din văi venea parfum de liliac şi de flori de tei. Şi atunci cînd, în adîncul codrilor, răsună mugetul cerbului, iar în Pădurea Veche porumbeii cenuşii începură să gîngurească, piatra pe care-şi odihnea Şibil capul seara i se păru tare şi puşca prea grea pe umăr. Nu mai putu să rabde şi o porni spre sat.

Era vremea prînzului cînd plecă de la Pietrele Albastre, iar cînd ajunse jos, în drum, şi se uită într-acolo, vîrfurile munţilor şi stîncile de pe ei păleau în asfinţitul soarelui. Dar vulturii se mai roteau încă deasupra rîpelor albe şi a hăurilor cu pereţi de piatră. Vulturii, care se obişnuiseră cu leşuri şi care deseori, căţăraţi pe stînci, sfîşiau carne de om.

Se întuneca, în văi se lăsară neguri albăstrii, pe dealuri se întinseră umbre lungi. Muntele se închidea în el, tăcut, gînditor, de parc-ar fi privit în urma lui Şibil, întrebîndu-l : încotro ? Haiducul simţi ceva greu pe suflet şi îndoiala începu

să-i roadă inima ca un vierme. Se aşeză pe o piatră şi căzu pe gînduri.

Din nou se perindă totul prin faţa ochilor lui. Cînd îşi ridică privirea din pămînt, luna era sus pe cer şi muntele părea altul, ca o cetate uriaşă pierdută în ceaţă, cu ziduri cenuşii acoperite de un văl alb. Pădurile se ascunseseră în umbre negre, din poieni venea o boare rece şi totul era înecat într-o ceaţă albă care se tîra pe deasupra, şerpuind printre văi. Undeva în beznă un licurici scria o literă de foc, un cuvînt tainic ce se stingea îndată. Iar jos de tot, în fundul văii, cînta cineva — să fi fost oare rîul ? — murmurînd molcom şi duios.

Frămîntat de gînduri, Şibil privea în jurul său. Razele lunii îi luceau în ochi, ca nişte fire galbene şi în faţa lui zărea parcă un chip drag ce pierea tocmai cînd voia să-l prindă mai bine. Acum vedea însă limpede doi ochi care-l priveau, surîsul care-l chema. Se ridică şi o porni pe urma lor, fără să se mai uite înapoi.

Trei bătăi în uşă, apoi o şoaptă : „Eu sînt, Mustafa“ — uşa se deschise şi flăcăul intră în casa părintească. În vatră ardea focul, umbrele jucau pe pereţi şi flăcările făceau să lucească patrontaşul, capetele pistoalelor şi ciucurii de argint ai tolbei. Cămăruţa părea strîmtă pentru statura lui înaltă, bine zidită. Se uită în ochii maică-si şi văzu toată grija ce-o rodea.

— De ce-ai venit, Mustafa ? îl întrebă ea. Te duci acolo ?

— Mă duc.

— Te duci ! Şi cînd ?

— Mîine.

Bătrîna îşi cunoştea prea bine feciorul şi ştia că zadarnic ar încerca să-l facă să-şi schimbe hotă-

rîrea. Se aşeză lîngă foc, îşi cuprinse genunchii cu mîinile şi, cu ochii pironiţi în pămînt, mai zise :

— Mustafa, de trei zile încoace seimenii cîrcserdarului toarnă gloanţe şi-şi ascut iataganele ; le încearcă mereu ascuţişurile cu degetul şi pînă nu taie şi firul de păr nu le lasă din mînă. Îşi răsucesc mustăţile şi-s cu ochii numai la casa noastră... Of, Mustafa, asta nu-i a bună !

Şibil se întoarse şi se uită spre dînsa, dar privirea îi era atît de tulbure, încît femeia nu-şi putu da seama dacă i-a auzit vorbele, sau dacă le-a înţeles. Se închise şi mai mult în ea şi nu mai zise nimic. Iar Şibil se descingea dînd jos de pe el pistoale cu mînere aurite, cuţite cu plăsele împodobite, patrontaşe bătute în argint, tot ceea ce nu mai era acum decît o povară grea şi netrebuincioasă.

*

Sus în deal, la cafeneaua de lîngă biserică, lîngă o fereastră deschisă şed la masă cîrcserdarul Murad-bei şi Veliko-chehaia. Beiul e cătrănit şi tace, trăgînd într-una din ciubuc. În schimb Veliko-chehaia e vesel, se fîţîie încoace şi încolo prin cafenea, cu şalvarii lui largi. Din cînd în cînd îşi scoate de la brîul de mătase ceasornicul mare cît o minge, se uită la el şi-l pune la loc. Pe urmă îşi freacă mîinile bucuros şi zice :

— Totul e pus la cale aşa cum trebuie, efendi-bei ; n-ai nici o grijă, lupul e în cursă...

Pe masă, în faţa cîrcserdarului, sînt două batiste — una albă, alta roşie. Sînt semnele pentru seimenii care stau ascunşi şi pîndesc. Dacă beiul va flutura la fereastră batista cea albă, Mustafa va fi cruţat, în schimb cea roşie înseamnă moarte.

Şi toţi stau, aşteaptă şi se uită pe uliţă. Nu trece nimeni. Nici Rada n-a ieşit la poartă, şi nici Mustafa nu se vede venind. Veliko-chehaia nu mai are răbdare şi dă fuga pînă acasă.

— Ei ? întreabă beiul, cînd vede că s-a întors.

— Totul e pregătit. A pus pe ea tot ce are mai bun : ilicul de atlaz roşu şi rochia albastră de mătase. Aşa cum a fost îmbrăcată atunci, cînd am trimis-o pe drumul de munte. Se tot uită în oglindă, îşi încondeiează sprîncenele şi rîde mereu — femeie, ce vrei !

— Cum să rîdă, zice supărat beiul, nu ştie ce-o să fie pe urmă ?

— Ştie, cum să nu ştie !

— I-ai spus tot ?

— Eh... chiar tot nu i-am spus, puteam oare ? Adică nu, i-am spus tot. Da, tot, efendi. Nu avea nici o grijă, am rînduit aşa fel încît să iasă bine.

Mai trece un ceas, dar nu vine nimeni. Veliko-chehaia mai dă o fugă pînă acasă. De astă dată zăboveşte mai mult.

— Ei ? întreabă beiul.

— Alta acum. Ce să-ţi spun ! Plînge. A venit vrăjitoarea aia, mumă-sa. Dac-aş fi dat eu de ea, aş fi învăţat-o minte. A venit, efendi, şi nu ştiu ce i-o fi îndrugat, că acum plînge şi-şi frînge mîinile. „Nu vreau să-l atingă nimeni, zice, nici cu un fir de păr. O să fiu a lui, o să fug cu el în munţi !" Ah, femeile astea ! Uite, aşa sînt. Dar n-ai nici o grijă. Am aranjat eu totul. O să iasă. Uite, acuşi, o s-o vezi la poartă...

Cîrcserdarul îşi mîngîie barba şi tace. Rotocoale de fum albăstrui plutesc, rotindu-se în jurul capului său.

Şi iată : Rada stă în poartă, iar din vale vine Mustafa. Cîrcserdarul şi Veliko-chehaia dau fuga

la fereastră, se ascund după perdea şi se uită, abia ţinîndu-şi răsuflarea.

Mustafa merge prin mijlocul uliţei. Soarele scaldă în raze de aur acoperişurile şi pomii. Departe, la capătul uliţei, se văd munţii, unde Mustafa a domnit pînă acum ca un împărat. Nu poartă nici o armă. Dar ce haine are pe el! Haine de postav albastru de Braşov, cusute cu fir de aur şi argint. Înalt şi subţire, puţin tras la faţă, ars de soare, dar zvelt şi frumos. În mînă are şiragul de mătănii de chihlimbar şi o garoafă roşie, darurile primite de la bei şi de la Rada. E aproape de tot şi se uită la Rada. Îl priveşte şi ea şi rîde.

Beiul îşi frămîntă barba cea albă şi zice:

— Ce mîndreţe de flăcău! Ce chipeş e!

— Batista, efendi, batista! strigă Veliko-chehaia.

— Ce flăcău! repetă beiul, cu ochii duşi. Ce mîndreţe!

Veliko-chehaia ia repede batista cea roşie şi dă fuga la fereastră. Dar beiul îl apucă de mînă:

— Nu, ciorbagiule, un om ca ăsta nu trebuie să moară!

— Dar fata mea?! Dar cinstea mea?! strigă Veliko-chehaia, smulgîndu-se. Şi, dînd fuga la fereastră, flutură batista roşie.

Flintele detunară. Geamurile zbîrnîiră, casele se cutremurară, pămîntul tot se învălui parcă într-o umbră neagră. Şibil se opri în loc, mîndru, chipeş. Rupse mătăniile, dar nu aruncă garoafa, îşi încrucişă mîinile la piept şi aşteptă, o clipă-două cît îşi încărcară seimenii din nou armele. Un ţipăt sfîşietor se auzi din valea satului. Şibil nu tresări. Alt strigăt dispre poarta lui Veliko-chehaia. Şibil se întoarse: era Rada. Alerga spre el cu mîinile întinse, de parcă ar fi vrut să-l apere. El îşi desfăcu braţele ca s-o strîngă la piept. Flintele detunară din nou. Şibil căzu. Întîi cu faţa înainte, apoi pe spate. Căzu lîngă el şi Rada.

Şi apoi totul amuţi. Soarele lumina iar caldarîmul. Garoafa roşie dintre cele două trupuri lipsite de viaţă părea o pată de sînge.

De la fereastra cafenelei de lîngă biserică, cineva flutura deznădăjduit batista cea albă.

PE SÎRMA TELEGRAFULUI

Încă pe cînd îl apăra de cîini, Petăr Mocanul îşi dădu seama că ţăranul ăsta străin nu s-a abătut pe la el numai aşa, ci-l aduce cine ştie ce năpastă. De aceea se şi mînie pe cîini, strigă la ei şi iarăşi se uită la ţăran: după ilicul cel roşu se vedea că e de fel din Deliorman. Era un om înalt, voinic; dar că era sărac şi că sărac se născuse, se vedea numaidecît: cămaşa-i era numai petice, nişte petice mari cusute de-o mînă nepricepută, brîul zdrenţăros, poturii la fel. Umbla desculţ. Altfel, dacă te uitai la el, era un munte de om, dar Mocanul îl cîntări repede din ochi şi-şi dădu seama că e dintr-ăia molîi, cu inima largă, care, cum zice o vorbă, se dă la o parte şi din calea furnicilor.

Ţăranul dădu bună ziua, mormăi un fel de „Ce faceţi, cum o duceţi pe-aici?“, dar se vedea cît de colo că e cu gîndul într-altă parte şi că alte griji îi stăruiau în ochi şi în suflet. Şi, uitîndu-se undeva înainte şi arătînd cu mîna, întrebă dacă nu cumva în partea aceea e satul Mangilari, şi cam cîtă cale o mai avea de bătut pînă acolo. Mocanul

îi arătă drumul şi abia atunci observă că în şosea se oprise o căruţă cu un cal. O lăsase acolo ţăranul ăsta, ca să vie la el. În căruţă şedea o femeie. Îşi băgase mîinile-n sîn şi stătea aşa, încovoiată ; basmaua nu-i era legată pe sub bărbie, ci colţurile ei atîrnau dezlegate în lături, ca să-i fie mai uşor. Îi era mai uşor într-adevăr, dar Mocanul ştia că atunci cînd femeile poartă basmaua în felul ăsta, le arde nu atît arşiţa, cît mai ales altceva. În fundul căruţei, învelită pînă la jumătate cu o velinţă, cu capul sprijinit pe nişte perne ţărăneşti negre, zăcea o altă femeie, mai tînără, de bună seamă o fată. Se uita într-o parte, aşa încît nu i se vedea faţa.

— Tare mi-e că ai pe cineva bolnav, zise Mocanul.

— Am, da. Am o fată bolnavă.

Ţăranul se uita spre oile care stăteau îngrămădite la umbră în poiană, privirea-i rămase la ele, dar nu le vedea, căci ochii lui chinuiţi de grijă rătăceau în gol.

— Soarta asta !... vorbi el. Vai de capul nostru ! De n-ar mai fi... !

— De pe unde eşti, că nu pari să fii de pe-aici, îl întrebă Mocanul.

— Din Kuciuk-Ahmed, Nadejda, cum îi zice acuma, lîngă Kanara. Am mai trecut eu pe-aici. Umblu prin sate şi vînd humă, că avem humă frumoasă la noi în sat. O cumpără femeile, că-i bună. Cînd cobor devale, spre mare, cumpăr şi aduc încoace cînd peşte, cînd struguri, şi ce se mai găseşte. Şi, slavă Domnului, ne scoatem pîinea. Numai de n-ar fi dat peste noi beleaua asta...

Omul se aşeză jos, scoase tutun dintr-o pungă de piele şi începu să-şi facă o ţigară. Mocanul se

aşeză şi el şi se uită cum îi tremurau degetele groase, noduroase, cu care răsucea ţigara.

— Nu ştiu ce-o fi, dar nu ne trăiesc copiii, începu el. Ne-au murit vreo doi-trei încă de mici. Uite, doar asta ne-a rămas (şi se uită spre căruţă). Am îngrijit-o ca pe ochii din cap. Mi-am rupt de la gură, să-i iau ceva, să-i fac vreo hăinuţă, să nu-i fie greu cînd vede la altele. Şi, cum îţi spun, a dat Dumnezeu de ne-a scăpat pîn-acu. Dar, de la o vreme, tînjeşte. N-are nimica, dar se stinge. Aud, îi zicea ea mă-si, că i-ar fi greu, că fetele de seama ei s-au măritat şi ea încă aşteaptă... „Ce-ţi faci inima rea, măi fată, i-am tot zis — las' că o să vină şi ceasul tău. Nu te uita la alea, sînt bogate ! Şi flăcăii de azi aşa sînt, caută tot fete bogate. O să te măriţi şi tu, n-ai grijă, că doar n-ai îmbătrînit.“

— Cîţi ani are ?

— Merge pe douăzeci... Acum, la Sfînta Mărie, o să aibă douăzeci.

— Eh, păi e tînără fata.

— Tînără, păi dar...

Omul tăcu şi se uită iar la oi, fără să le vadă. Undeva, aproape, se auzea prin arşiţă ţîrîitul unei lăcuste.

— Vara asta s-a rugat de mine s-o las şi pe ea la seceră. Sîntem săraci, nu ne-ajungem, dar cînd mă uitam la ea şi-o vedeam aşa slăbuţă, bolnavă, nu mă lăsa inima. Dar ea : „Lasă-mă, taică, te rog, vreau să merg şi eu cu fetele“. „Bine, dacă-i aşa“, şi-am lăsat-o. Acum, ce s-o fi întîmplat nu ştiu, n-am fost acolo. Ştiu doar din cîte mi-a spus ea. Pe ogor se culcau, pe ogor se sculau. Cică seceraseră toată ziua, cinaseră spre seară, pe urmă fetele au cîntat, au rîs şi pînă la urmă s-au cul-

cat. Nonca, aşa-i zice fetei mele, a pus capul jos şi ea. „M-am culcat, tată, zice, între snopi, sub o cruce, m-am culcat aşa mai la adăpost, ca să nu mă bată vîntul, şi m-am învelit. Şi-am adormit. Pe la o vreme simt, zice, ceva greu, ceva rece, uite colea pe piept. Cînd deschid ochii : un şarpe!"

— Bre !

— Da, un şarpe. Se culcuşise acolo şi se făcuse colac pe pieptul ei. A ţipat ea şi... frică, nefrică, l-a apucat repede şi l-a aruncat.

— L-a aruncat ! Da, se-ntîmplă de astea la seceriş. Ba am auzit o dată că un şarpe a intrat în gura unei femei. Dar de muşcat, n-a muşcat-o, nu ?

— Nu ! n-a muşcat-o. I s-a culcat doar pe piept, l-a luat şi l-a azvîrlit ! Aşa mi-a spus. O fi fost vis, o fi fost adevărat, asta n-o ştiu. De-atunci nu-şi mai vine în fire. Uite-o, s-a uscat ca o mlădiţă fără apă. O doare pieptul. „Acolo, zice, acolo unde-a stat şarpele, mă doare."

— Ia te uită, ia te uită năpastă ! se minună Mocanul. Şi-acuma unde-o duci ? La doctor ?

— La doctor ? La cîţi doctori n-am umblat ?! Acuma o duc... hm... cum să-ţi spun eu ?... Dacă-i vorba de mine, eu nu cred, dar ce vrei să fac, doar ştii cum sînt femeile, şi dacă-i bolnavă, tată sînt şi eu...

Glasul începu să-i tremure şi omul tăcu. Se uită încolo şi-ncoace, îşi frecă nervos cînd mustăţile, cînd barba nerasă de-atîta vreme, aspră şi împestriţată de smocuri întregi de peri albi. Vedea cît de colo Mocanul că fiecare fir de păr alb arăta o grijă.

— Alaltăieri seară s-au întors de la schele nişte oameni de la noi din sat... Oameni cu stare, ce le

pasă, pot să facă şi glume. Şi unde dă fuga la noi Stoieniţa, nănaşa noastră, ce să-ţi spun, dar cu o gură cum nu se mai află, pe toate le ştie. „Guncio, strigă ea încă de la uşă, să ştii că eşti un om norocos, şi cu noroc e şi Nonca. Stai, să fie într-un ceas bun !" „Dar ce-i ?" întreb eu. „Au venit de la schelă Nikola şi Peniu Siderovici, şi zic că în sat la Mangilari s-ar fi arătat... s-ar fi arătat o rîndunică albă ! Albă toată, cum îi neaua." „Ei şi ?" „Păi, zice ea, ştii tu ce-i aia rîndunică albă ?" Asta, cică, se vede doar la o sută de ani o dată şi ăl de-o vede se face bine de orice boală ar suferi ! „Guncio, zice, pleacă repede, nu mai zăbovi ! Du-o pe Nonca !" Ce era să fac ? Fata plîngea, ba s-a pornit şi maică-sa... Şi după cum vezi, am venit.

— Şi-o fi adevărat, oare ? întrebă Mocanul. Unde s-a arătat rîndunica asta ?

— Păi ţi-am spus doar, aici s-a arătat, la Mangilari.

— Albă ?

— Albă de tot.

Aşa mirat cum era, Mocanul întoarse capul şi se uită spre şosea : în fiecare zi se oprea, la vremea prînzului, tot aici, în poiana asta, dar parcă abia acum văzu, întîia oară, cît de multe rîndunele erau pe sîrmele telegrafului. Şi nu era de mirare ; mai era puţin pînă la ziua Schimbării la faţă, şi la vremea asta rîndunelele şi berzele se tot adunau, pregătindu-se de plecare. Erau atît de multe rîndunele şi aşa de dese, una lîngă alta, încît sîrma se lăsase în jos de greutatea lor, atîrnînd ca un şirag de mătănii. Multe mai erau, dar numai negre.

— Şi de asta am venit, zise acum, cu inima mai uşurată, ţăranul. Ziceam să te-ntreb, poate-ai văzut-o, poate-ai auzit...

— Nu, frăţioare, n-am auzit. Rîndunică albă, zici ? Nici n-am auzit, nici n-am văzut.

Dar îndată Mocanul îşi dădu seama că ar putea deznădăjdui cu totul pe oamenii ăştia şi adăugă :

— Dar poate-o fi, cum nu ! Bivol alb, şoarece alb, ba şi cioară albă nu sînt ? S-ar putea să fie şi rîndunică albă. Şi trebuie să fie, dac-a ieşit vorba asta...

— Cine ştie ?... oftă ţăranul. Cît despre mine, ca să-ţi spun drept, nu cred, dar femeile...

Omul se ridică să plece. Mocanul, înduioşat, se ridică şi el să-l însoţească şi să vadă fata. Cînd ajunseră spre marginea şoselei, mama, o femeie galbenă la faţă şi zdrobită de griji, se uită încă de departe la bărbatu-său, de parcă-ar fi vrut să vadă pe faţa lui ce-a aflat. Fata şedea tot aşa, întoarsă pe o parte, cu ochii la rîndunelele de pe sîrmă.

— Omul zice că satul i-aici, aproape, vorbi ţăranul.

Auzindu-i glasul, fata se întoarse. Era slabă, şi de sub velinţă abia i se zărea trupul supt de boală. Faţa-i era ca de ceară, dar ochii erau încă rîzători, plini de lumină şi tinereţe. Se uita cînd la taică-său, cînd la Mocan.

— Nonco, omul ăsta a văzut rîndunica, zise ţăranul şi se uită la Mocan. Uite, colo, în satul ăla a fost ! Hai să mergem, poate-om vedea-o şi noi !

— O s-o vedem, unchiule ? întrebă fata, şi ochii ei limpezi luciră.

Mocanul simţi ceva în piept, un nod i se puse-n gît, şi ochii i se împăienjeniră.

— O s-o vezi, fata mea, o s-o vezi, zise el tare. Eu am văzut-o şi-o s-o vedeţi şi voi. Am văzut-o cu ochii mei, aşa albă cum era. O s-o vezi şi tu ! Să dea Dumnezeu s-o vezi, copila mea, şi să te faci bine... că eşti tînără doar. O s-o vezi, ascultă vorba mea, o s-o vezi !... Şi-o să te faci bine, fată, nu-ţi fie teamă...

Mama clipi des şi începu să plîngă. Ţăranul cel înalt tuşi, apucă dîrlogii calului şi porni.

— Mergeţi sănătoşi ! strigă după ei Mocanul. Satul e aproape. Ţineţi aşa, tot pe sîrma telegrafului.

Rămase apoi încă mult pe şosea, cu ochii după căruţă. Se uita la mama, cu tulpanul negru, la fata ce zăcea lîngă ea, şi la ţăranul înalt, care păşea gîrbovit ducînd căluţul de dîrlogi, iar deasupra lor, între doi stîlpi de telegraf, rîndunelele zburau mereu, aşezîndu-se apoi iarăşi pe sîrmă.

Îngîndurat, Mocanul se întoarse la ale lui şi se apucă iar de opincile pe care le făcea dintr-o piele netăbăcită de cal.

„Rîndunică albă, gîndi el. O fi, oare ?"

Ceva îi apăsa pieptul, zdrobindu-i-l. Şi, lăsînd să-i cadă sula, îşi ridică ochii spre cer oftînd :

— Doamne, Dumnezeule, cîtă jale e pe lumea asta !

Şi iarăşi se uită după căruţă.

1927

GHEORGHI RAICEV

S-a năcut la 7 decembrie 1882, în satul Zemlen, de lîngă Stara Zagora. A debutat în literatură în primii ani ai secolului nostru, dar nuvelele sale au început să apară în volume abia după primul război mondial (*Povestiri vesele* — 1918, *Ţarina Neranza* — 1920, *Povestiri* — 1923, *Cîntecul pădurii* — 1928), continuînd pînă tîrziu (*Cheia de aur* — 1942). A scris o dramă în versuri — *Împărăţia cerurilor* (1930), romanul *Domnul cu fetiţa* (1937) şi cîteva cărţi pentru copii.

Creaţia literară a lui Gheorghi Raicev este complexă şi contradictorie. Unele din lucrările sale sînt adevărate studii psihologice, scriitorul căutînd să pătrundă în adîncul subconştientului omenesc şi să ajungă la forţele iraţionale care-l conduc — fiind în acest sens un discipol al lui Dostoievski Alte nuvele au ca temă dragostea, scriitorul prezentîndu-ne mai ales întîmplări ieşite din comun. Şi aici lui Raicev îi place să redea situaţii ciudate, neobişnuite, dramatice, plătind tribut uneori psihologismului, alteori biologismului.

Cu totul altă lume ne prezintă nuvela de mare întindere *Cîntecul pădurii*, în care eroii personifică toate forţele sănătoase şi senine ale vieţii şi unde

găsim dragostea pură, caractere luminoase, totul îmbrăcat într-o atmosferă romantică. Pe aceeaşi linie se situează prin lirismul şi prin eroii săi romanul *Domnul cu fetiţa*. Gheorghi Raicev este unul dintre scriitorii bulgari care s-au remarcat în perioada dintre cele două războaie mondiale. A murit la 18 februarie 1947.

Lina s-a tradus după *Opere alese*, II, Sofia, 1940.

LINA

Se auzi clopoţelul, anunţînd masa de prînz. Acuşi o să înceapă forfota, tunicile cenuşii ale gardienilor se vor amesteca cu halatele cafenii ale puşcăriaşilor şi coridoarele vor răsuna iarăşi de strigăte şi înjurături. Aşa este în fiecare zi la prînz şi seara. Încă puţin şi din cele patru părţi ale oraşului se vor auzi sirenele fabricilor. Vremea prînzului ! O ştiu, mi-o amintesc atît de bine. Totdeauna la ora asta îmi închipui, fără să vreau, că sînt la birou. Îl văd pe director cum iese păşind vajnic şi plin de sine, urmat de ceilalţi arhitecţi şi apoi de funcţionari. Iată şi camera mea cea mică. Cu cîtă emoţie mi-o amintesc acum. Uite biroul cel mare, pe care stau întinse planuri şi schiţe pe hîrtie de calc prinse în pioneze ; în colţ e măsuţa cu cerneluri colorate şi tuşuri, lîngă ele riglele, compasurile, peniţele speciale... De cîte ori n-am lucrat cu fiecare dintre ele, de cîte ori nu le-am luat şi le-am pus la loc ! Ce vrei, sînt ani şi ani de zile ! Şi abia acum îmi dau seama că totuşi în viaţa mea au fost şi zile vesele şi fericite. E adevărat, am fost sărac, am muncit de dimi-

neață și pînă seara, am dus-o în sărăcie — cu mama împreună. Totuși, viața îmi aparținea și aveam în față toate speranțele și visurile.

Bătrînul muri ; fratele meu obținu o bursă și plecă la studii, surorile se măritară în provincie și rămăsei doar eu cu mama. Ciudat lucru : bătrîna nu voia să se despartă de mine. Am luat cu chirie două odăițe mici la un demisol și am locuit acolo ani de zile. Deasupra noastră stătea o femeie săracă cu singurul ei copil — o fetiță cam bolnăvicioasă, elevă de liceu.

Ah, Lina, Lina ! Te țiu minte încă din zilele cînd umblai cu rochița ta scurtă, albită de atîta spălat, cu cozile groase și cu pantofii tăi cu tocurile scîlciate. Erai un copil atît de cuminte și de sperios ! Cînd te necăjeam prea tare, buzele lipsite de sînge începeau să-ți tremure, ochii ți se umpleau de lacrimi și erai gata să plîngi. Nu, tu nu știi cîtă gingășie, cîtă tristețe și căință era atunci în inima mea, căci niciodată n-am cutezat să mă trădez. Iar tu, cu ochii tăi de copil, nu vedeai și nu știai nimic. Te gîndeai doar la lecții, la problemele greu de rezolvat și la nesfîrșitele teme pe care trebuia să le pregătești pentru a doua zi... Și totuși nu trecu mult și sîngele cel tînăr începu să clocotească, ochii îți deveniră din ce în ce mai strălucitori și glasul parcă ți se alinta... Îți mai amintești de ziua aceea fierbinte de iulie ? Te-am întîlnit pe scări : fiindcă erai cu picioarele goale, te-ai tulburat, te-ai speriat și ai luat-o în sus la goană.

În ziua aceea te-am privit pentru prima oară cu ochii unui bărbat.

Așa a fost, așa a început. De ce a trebuit să vie ziua asta fatală, care ne-a distrus pe amîndoi ? Mama Linei, de multă vreme soră la spital, a cerut concediu cu două zile înainte de sfîntul Petru, ca să-și pregătească fata pentru sărbătoarea cea mare. Lina termina liceul și trebuia să-și facă prima ei rochie de domnișoară, cu care avea să se prezinte la serbarea de împărțire a premiilor și să declame ceva. Era mai veselă, mai entuziastă și mai înflăcărată ca oricînd. Încă de cînd se crăpase de ziuă îi auzii glasul minunat răsunînd în odaia de deasupra mea : Lina își învăța poeziile pe care avea să le recite. S-a dus pe urmă pe la niște prietene, s-a întors apoi acasă ; a fost un du-te vino, colegele ei vizitînd-o mereu. În timpul ăsta am văzut-o singură doar o dată, am vrut s-o mîngîi, dar ea s-a desprins repede din mîinile mele și a dat fuga pe scări, afară : se grăbea, cică avea treabă... Nu știu dacă atunci m-am gîndit la ceva anume... poate că da, dar totul era foarte nebulos încă.

A venit și ziua serbării. Era o vreme minunată: plouase peste noapte, iar dimineața se înseninase și soarele scălda întregul oraș în razele lui calde. Străzile erau pline de lumea care se grăbea să ajungă la serbare. Pretutindeni mișunau grupuri de fete și băieți, care așteptau nerăbdători să înceapă solemnitatea. M-am îndreptat și eu într-acolo, dar nu eram de loc vesel. Încă de dimineață inima mi se zbătea în negre presimțiri. Voiam să scap de ele, să le dau la o parte, să fiu fără nici o grijă, dar degeaba. Mă simțeam prost cînd mă uitam la hainele mele vechi și roase. Curios, dar mi se pare că atunci s-a născut pentru prima oară în conștiința mea gîndul că eram un om sărac. Mergeam singur pe străzi, ca de obicei — puțin adus de spate, cu capul aplecat și cu ochii în pămînt — dar simțeam privirile indiferente cu care mă întîmpinau oamenii ce treceau pe lîngă

mine. Din cînd în cînd mă uitam la cei care se îmbulzeau în fața mea ; trebuie să fi avut o înfățișare jalnică și vinovată — simțeam eu asta. O căutam pe Lina, *dar nu voiam s-o recunosc față de mine însumi.* Nu, voiam să par liniștit și lipsit de orice griji. Îmi mușcam buzele și repetam : Astăzi trebuie să pari liniștit și lipsit de orice grijă.

Am traversat piața și m-am apropiat de clădirea teatrului. Dintr-o dată inima începu să-mi bată puternic și am simțit că mă pierd : în spatele meu am auzit un glas cunoscut. Dar chiar în clipa în care m-am întors, a trecut pe lîngă mine, cu pași grăbiți, un grup de fete. Printre ele și Lina. Erau atît de grăbite încît n-am putut nici măcar să-i dau bună ziua. Acesta fusese primul meu gînd, dar în clipele ce urmară o neagră presimțire îmi trecu prin inimă. Mă uitam la fetele astea în mijlocul cărora era și Lina, care pășea ușoară, zveltă și plină de viață în rochia ei de mătase roz și mi se părea că nu mai era ea. În fața mea pășea parcă altcineva, o fată cu totul alta, cineva străin de mine. Crescuse parcă într-o singură noapte cît ar fi trebuit să crească în cîțiva ani ; bustul ei pulsa sub mătasea subțire, umerii i se rotunjiseră și chiar mersul i se schimbase. Pășea acum, sigură pe dînsa, ca o femeie matură... Am privit-o uimit : oare asta era fetița care tresărise sub mîngîierile mele și plînsese mișcată, atunci cînd o dezmierdam cu cuvinte frumoase ? Da — atunci a încolțit bănuiala : Lina m-a zărit, m-a recunoscut, dar înadins și-a întors privirea în altă parte !

Am intrat în sală. Serbarea a început. Au trecut cîteva numere fără să fiu în stare să le urmăresc. O așteptam pe Lina, o așteptam ținîndu-mi răsuflarea. Mă miram și eu de mine — și mă trecea fiori. Ce însemna asta ? Ce se petrecea cu mine ? Dar iată că în mijlocul scenei, rămasă goală, apăru, nu știu de unde, o fată zveltă. Inima mi se strînse și porni să bată din ce în ce mai repede — era ea. Șovăi puțin, se înclină ușor și începu. De departe, prin întunericul sălii, glasul ei ajunse pînă la mine. Ascultam uluit, mă uitam la ea și nu-mi credeam ochilor. Oare fata aceea de acolo, făptura aia toată în roz, scăldată în lumina becurilor electrice, era Lina ?... Recită frumos, toți o ascultau și o admirau. În jurul meu auzeam femei și bărbați care se minunau :

— Ah, ce fată drăguță... Ce voce... Ce talent...

Abia termină și sala izbucni în aplauze furtunoase — îi robise pe toți. Lina se tulbură puțin, avu o clipă de șovăială, se înclină cu grație și se retrase repede în culise la colegele ei, însoțită de numeroase strigăte de „bis". Trecură cîteva minute, scena rămase goală, iar aplauzele, cînd se potoleau, cînd porneau din nou de două ori mai puternice. Și dintr-o dată se făcu iar liniște : pe scenă apăru din nou Lina. Purta acum un costum național bărbătesc, cu o batistă roșie pe umăr, cu căciula lăsată neglijent pe ceafă și cu o floare la ureche. De astă dată, spunea ceva vesel în dialectul șopilor, vorbind liber, degajat. Întruchipa un flăcău nebunatic și zvăpăiat, făcînd tot felul de glume, rîdea singură, molipsind întreaga sală sau declama ceva „serios", dîndu-și importanță. Spectatorii nici nu simțiră cînd se termină acest număr, destul de lung și însoțit de noi aplauze și strigăte de „bis".

Într-un cuvînt, Lina fusese adevărata stea a serbării. Numai eu eram posomorît și mut, cu inima

grea de atîta chin. Mă gîndeam mereu numai la cele ce se petrecuseră puţin înainte pe stradă, ba mai mult, toate astea căpătară acum un anumit sens, adînc şi tragic. Acolo, pe scenă, în locul Linei pe care o ştiam eu, cea cu vechea ei uniformă de elevă, îşi dădea acum aere o fată necunoscută, cu totul alta, inaccesibilă. Şi totuşi era ea. Simţeam cu durere că începeam s-o iubesc cu adevărat abia acum, cînd o pierdusem, poate, pentru totdeauna. Şi gîndul ăsta mă chinuia cumplit.

Am ieşit afară, am rătăcit pe străzi şi m-am întors iarăşi. Serbarea tocmai se sfîrşise şi era mare îmbulzeală, dar pe Lina n-am mai zărit-o. Şi cît aş fi dat s-o fi văzut. Nu, îmi pierdusem cu totul minţile şi nu-mi mai puteam stăpîni pornirile. M-am îndreptat spre casă, hotărît s-o aştept în poartă.

Nu trecu mult şi în capul străzii se ivi un grup de fete. Printre ele era şi Lina. Doamne, ce-o mai fi şi asta ? Ce se petrece cu mine ? — tremuram ca o frunză în bătaia vîntului... eu în faţa Linei ! Eram gata să dispar, să fug undeva, şi totuşi stăteam ţintuit locului. Ea se apropie, mă salută — destul de rece — şi fu gata să treacă înainte fără să se oprească. Purtarea ei mă ului şi mai mult, dar făcui o sforţare şi o reţinui. I-am spus ceva sau am întrebat-o, nu mai ştiu nici eu. Da ! Fata ţinea în mînă diploma ei de absolvire şi i-am cerut-o s-o văd şi eu.

— Ah, lasă-mă acum, răspunse ea arţăgoasă parcă, o s-o vezi altădată. Acum mă grăbesc, că...

Şi dădu fuga pe scări în sus.

Am rămas iarăşi singur în poartă, uluit, poate cu un surîs trist pe faţă. M-a trezit un alt glas. Era mama : mă văzuse din curte şi mă chema la masă. Am intrat în casă ; pe masă, bucate bune,

ca în zilele de sărbătoare, dar eu nu aveam pic de poftă. Am ciugulit doar ceva şi m-am sculat de pe scaun. Bătrîna mă privi cu ochii ei trişti, dar nu spuse nimic.

M-am retras în odaia mea şi m-am lungit pe sofaua joasă. Am stat aşa fumînd, dus pe gînduri şi ascultînd pierdut glasul Linei ce se auzea din odaia de la etaj. Era foarte veselă, rîdea, glumea, ţopăia şi povestea, povestea ceva de zor... Desigur, maică-si. Ba nu... căci ascultînd mai atent am auzit şi un alt treilea glas, de astă dată al unui bărbat. Ah, asta era vocea felcerului — se vede că-l invitaseră la masă. Numai asta mai lipsea !

La spitalul unde lucra bătrîna, era în serviciu şi felcerul ăsta : un om urît şi antipatic. Nu avea într-însul nimic ca lumea, nimic frumos ; un cap pătrat, tuns scurt, cu o frunte scobită mult în dreapta, făcîndu-i figura şi mai diformă. Scund, gras şi şchiop, cu genunchii întorşi în afară părea un adevărat Quasimodo. Aşa îl poreclisem noi doi — eu şi Lina... De multe ori o vedeai dînd fuga la mine şi şoptindu-mi la ureche, şireată :

— Am plecat, c-a venit Quasimodo ; l-am lăsat să stea de vorbă cu mama.

Tare-i plăcea să-l imite cum vorbea şi cum mergea. Cînd eram supărat sau prea tăcut, dacă nu reuşea în nici un fel să mă facă să rîd, atunci recurgea la ceea ce nu dăduse niciodată greş : deodată îşi răsucea picioarele, îşi scotea burta în afară şi întreba cu glas răguşit : „Dom-ni-şoară Li-na, a-ve-ţi mul-te lec-ţii ?..."

Şi muream amîndoi de rîs.

Dar Quasimodo se bucura de bunăvoinţa mamei — moştenise undeva la marginea oraşului o casă şi serviciul lui era foarte sigur, lucruri care contau mult în ochii bătrînei : de altfel asta îl

încuraja şi pe dînsul. Ba odată voise să-i arate că o iubeşte şi strecurase în mîna Linei o scrisorică. Ea dăduse fuga la mine, rîzînd cu lacrimi, mi-o citise şi continuase să rîdă cu hohote. Mie însă nu-mi venea de loc să rîd. Am luat biletelul, m-am mai uitat o dată la el, l-am mototolit nepăsător — vorbă să fie — şi i-am spus :

— Altă dată să nu mai vii la mine cu asemenea prostii !

Ea făcuse un pas înapoi, ruşinată, mă privise mirată cîteva clipe, după care mi se aruncase de gît, mîngîindu-mă, rugîndu-mă...

Şi uite, omul ăsta era acum sus la ele, invitat la masă ! Am ascultat mai departe convorbirea care se ducea. Glasurile lor se împleteau : bătrîna intervenea rar, vorbeau mai ales cei doi — şi chinurile îmi sfîşiau inima. Eram oare gelos pe acest om, din cauza Linei ? Nu, nu ! o dispreţuiam, îl dispreţuiam — şi lacrimile mă înecau...

În sfîrşit — încetară să mai discute, se auziră cum se trăgeau scaunele de la masă, iar peste puţin răsunară paşi pe coridor şi pe scări. Am sărit repede şi m-am uitat pe furiş afară : toţi trei — el, mama şi fiica — ieşeau pe poartă.

Mi-am luat şi eu pălăria şi am pornit-o la întîmplare prin oraş — frămîntat, fără nici un scop, fără nici o ţintă, cît mai departe de casa asta, de oamenii ăştia.

Au trecut cîteva zile ; n-am putut să discut cu Lina : găsea mereu că are ceva de făcut, ca să nu mă lase să-i vorbesc. Mă frămîntam cu tot felul de presupuneri, de îndoieli şi bănuieli şi aşteptam cu nerăbdare sfîrşitul lunii. Atunci, îmi ziceam eu, totul se va lămuri. Aveam noi o veche tradiţie de familie : la fiecare sfîrşit de lună, cînd luam leafa, făceam o mică petrecere. Ne duceam toţi

patru, seara, la o grădină din apropiere : mama, maică-sa şi noi doi. Pînă acum, ani de-a rîndul, aceste nopţi fuseseră pentru ele o sărbătoare, iar pentru mine o mare satisfacţie. Acum însă, cu cît se apropia această zi a lunii, cu atît mai rele erau presimţirile care-mi chinuiau inima. Ştiam, eram aproape sigur, că mă aşteaptă ceva rău. Şi totuşi m-am hotărît. A venit ziua lefii, am luat banii, am venit devreme acasă şi am spus mamei că mergem la grădină. Dar sus, maică-sa m-a întîmpinat foarte rece — Lina nu se simţea bine şi nu puteau să iasă cu noi în seara asta. Şi chiar în clipa aceea, Lina apăru în uşă, trecu pe lîngă noi şi intră în camera din faţă, fără să se uite măcar la mine. Am rămas puţin înmărmurit, neştiind ce să fac — pe urmă am dat bună seara şi am ieşit afară. Nu-mi mai amintesc ce i-am spus bătrînei, dar inima ei de mamă înţelesese probabil totul şi n-a mai zis nimic.

Am ieşit în oraş şi am rătăcit pe străzi umblînd aşa fără rost — iar obrajii îmi ardeau, îmi ardeau din ce în ce mai tare. Pe urmă m-am întors deodată înapoi. Mi-aduc aminte : mă duceam acum undeva, mă grăbeam cu paşi din ce în ce mai mari — dar unde ? la cine ? Prin vălmăşagul gîndurilor mele îşi făcea tot mai mult loc o anume convingere ce devenea din ce în ce mai limpede şi mai dureroasă. Am trecut pe lîngă casă, am mers mai departe traversînd strada şi m-am oprit lîngă grădina la care ar fi trebuit să fi mers noi în seara asta. M-am apropiat hoţeşte de gardul ei de scînduri, m-am uitat printre uluci şi dacă aş mai fi avut puteri aş fi strigat de durere. Acolo, chiar la masa unde şezusem de atîtea ori, se aflau ele, împreună cu Quasimodo... M-am întors acasă, n-am spus nimic mamei şi nici n-am cinat ; m-am

încuiat în odaia mea și m-am trîntit în pat — cu ochii uscați, cu un nod greu în gît, tremurînd înfiorat ca scuturat de friguri.

În noaptea aceea i-am scris Linei prima mea scrisoare. Și în timp ce-i scriam simțeam cum în sufletul meu se luptau acum doi bărbați Unul își mai aroga drepturile sale asupra fetei ; celălalt — speriat, învins, îi oferea inima rugător.

Cîteva zile mai tîrziu mama se îmbolnăvi ; a fost o boală grea și viața îi era în pericol. O săptămînă întreagă a trebuit să umblu după bani și să alerg pe la doctori. Și așteptam, așteptam mereu un semn de viață de la Lina, dar ea tăcea și evita să mă întîlnească. Într-un rînd am ajuns-o din urmă, pe stradă, cînd mă întorceam de la farmacie. Am vorbit de maică-mea, despre boala ei, dar îndată ce văzu că voiam să schimb vorba mă întrerupse :

— Nu, nu ! Lasă prostiile astea ! — zise ea enervîndu-se.

— Prostii !?

— Înțelege-mă odată că nu vreau să mai vorbim despre asta.

— Și cum trebuie să-mi explic asemenea lucruri ?

— Cum vrei, numai lasă-mă în pace...

După care adăugă, cu un ton ceva mai blînd :

— M-a certat mama...

— Ah, maică-ta... — dar chiar în clipa asta îl zărirăm de departe pe Quasimodo, care probabil o aștepta ; îndată ce-l văzu îmi dădu repede mîna și, pînă să-i răspund, o și porni spre el. Am trecut pe lîngă dînșii, cu capul sus, privindu-i drept în față și uitîndu-mă disprețuitor la Quasimodo, fără însă să-l salut. El nu-și plecă ochii ; în privirea lui lucea acum triumful și pe buze avea un surîs răutăcios. Da, ne schimbasem rolurile — mai înainte eu îl privisem așa !

Am întors capul și am trecut mai departe, scîrbit.

I-am scris a doua scrisoare. De astă dată am dat frîu liber supărării și amorului meu propriu rănit ; i-am vorbit deschis despre Quasimodo, despre maică-sa și despre atitudinea ei. Dar răspunsul a fost și mai dureros decît mă așteptam : „îți interzic să-mi mai scrii ; dacă totuși o vei face, vei primi înapoi scrisorile, nedesfăcute".

Fusesem jignit și înjosit, dar cu toate astea îmi dădeam seama că niciodată nu o iubisem cu atîta puritate. I-am scris a treia scrisoare : i-am vorbit de dragostea ei, de dragostea mea și de faptul că nu puteam trăi decît prin ea și pentru ea... Oh, cîte nu se spun cînd inima ți-e străpunsă de fierul otrăvit al dragostei, al geloziei și al deznădejdii !

Iar boala maică-mi se agrava pe fiecare zi ce trecea. Doctorii îmi spuneau deschis că nu mai aveau nici o speranță — era doar o problemă de cîteva zile. De dimineață plecam la birou — de bolnavă se îngrija o vecină —, iar nopțile le petreceam veghind la capul ei în singurul nostru fotoliu. Pentru prima oară în viața mea am stat atît de mult cu dînsa. Nu vorbeam prea mult, căci medicii o opriseră de la orice efort, dar în privirile mute ce se schimbau între noi, în mîngîierile ei, în felul cum îmi apăsa mîinile pe inimă, mi-am dat seama ce am însemnat totdeauna pentru această biată femeie pe care toată viața o neglijasem și o supărasem. În adîncul meu, parcă mă mustra conștiința... Nu, nu era vorba de o căință ; abia acum înțelegeam cît de mult o iubisem, o prețuisem și cît o regretam.

Odată, tocmai mă întorsesem acasă pentru masa de prînz şi intrasem în odaia ei, cînd mama, cu mîna ei tremurîndă, scoase de sub pernă un plic şi mi-l întinse spunîndu-mi : „Ia-o — scrisoarea asta ţi-a adus-o Linka".

Am luat, pierdut, plicul : pe el se vedea numele meu scris de mîna Linei. O presimţire sumbră îmi strînse inima. Am rupt plicul : înăuntru era ultima mea scrisoare, nedesfăcută. Am mototolit hîrtiile fără să-mi dau seama şi le-am aruncat pe masă.

Scrisoarea mea ! Gîndurile mele sfinte, pe care i le închinasem în ceasurile acelea, ea nici nu voise să le audă măcar. Aşa răspundea ea rugăminţilor mele...

Probabil că în acele cîteva clipe am fost destul de tulburat. Cînd mi-am ridicat fruntea, am întîlnit ochii mamei. Se uita la mine cu o privire speriată, întrebătoare. Şi curios : dintr-o dată furia ce fierbea în mine se prefăcu într-o imensă milă, o milă faţă de mine însumi. Am vrut s-o pornesc spre uşă, să ies din odaie, dar i-am auzit din nou glasul :

— Senko, Senko (aşa îmi spunea ea, alintîndu-mă, în loc de Asen) ce s-a întîmplat ?

Cîtă mîhnire, cîtă tristeţe şi cîtă dragoste maternă era în vocea ei.

— Nimic, mamă... prostii...

— Vino, vino aici lîngă mine şi spune-mi — se rugă ea întinzînd mîinile spre mine.

Nu, nu m-am mai putut abţine : am îngenuncheat lîngă pat, mi-am îngropat faţa în mîinile ei şi am izbucnit în plîns.

— Nu plînge, nu plînge, copilul meu, şoptea ea mîngîindu-mă uşor pe cap, vino-ţi în fire, eşti doar bărbat...

Dar şi în gîtul ei gîlgîia plînsul.

Mi-am revenit însă repede, m-am ridicat, am aşezat-o din nou pe perne şi am strigat-o pe femeia din camera vecină. Probabil din cauza emoţiei prea puternice, mama, lipsită de puteri îşi pierdu cunoştinţa.

A trebuit să alerg iarăşi după doctori şi după doctorii.

A doua zi mama nu a mai apucat să vadă soarele.

Lina asistă la înmormîntare. Maică-sa veni la noi încă de dimineaţă, apoi intră şi ea. Era îmbrăcată în negru ; aduse flori, plînse şi însoţi cortegiul pînă la biserică şi de acolo la cimitir. Ne-am întors împreună, tot timpul nu s-a despărţit de mine, vorbindu-mi, mîngîindu-mă, cu toate că şi ochii ei erau înroşiţi de plîns şi printre gene îi tremurau încă lacrimi...

Cît mi-era de dragă ! Mă uitam la ea şi simţeam cum în inima mea tristeţea şi duioşia se contopeau ; fiori dulci îmi străbăteau întreg trupul şi abia mă ţineam să nu-mi trădez bucuria. Îmi reproşam toate astea, mă blestemam chiar — mă întorceam de la mormîntul mamei şi în loc de durere în inima mea încolţea bucurie. Dar eram oare vinovat că Lina mergea alăturea de mine şi că glasul ei răsuna în inima mea ?

Pe nesimţite ne-am antrenat în discuţii şi pînă la urmă am îndrăznit s-o întreb cînd puteam să ne vedem — aveam să-i spun atît de multe...

Aşteptam înfrigurat — uite, acum se va supăra şi îmi va răspunde tăios ; ea îşi ridică însă ochii şi mă învălui într-o privire mîngîietoare, afectuoasă. Oh, de cînd nu mai văzusem căldura asta în adîncul ochilor ei ! — Bine ; va veni, dar nu acum — să mai treacă puţin. Săptămîna asta

e ocupată, la fel și cealaltă — trebuie să-și facă actele pentru universitate !...

Se arătă chiar îngrijorată, dar bucuria ce o străbătea era evidentă. Un minut mai tîrziu îmi încredință, entuziastă, toate visurile ei în legătură cu înscrierea la facultate, cu iarna care venea și cu viitorul luminos ce i se deschidea în față.

Am fost de aceeași părere cu dînsa chiar și în aceea că nu ne puteam vedea curînd. De altfel și eu eram foarte ocupat : trebuia să trimit unele lucruri din casă surorilor, trebuia să mă mut și eu într-o altă locuință...

— O altă locuință ?

Asta o interesă ; ba chiar mi se păru că o surprinse în mod neplăcut.

Da ; nu puteam să mai rămîn aici ; aveau să-mi dea o cameră chiar la birou.

Într-adevăr, după cîteva zile m-am mutat și am început să-mi trăiesc noile mele griji și neplăceri. Pentru prima dată rămîneam cu adevărat singur în viață. Mi se părea că după moartea mamei căzusem așa dintr-o dată într-o altă lume — într-una străină, necunoscută, nebănuită de mine. Mai înainte știam doar de birou, de colegi și de publicul ce mi se adresa. De acolo veneam acasă, a doua zi iar la serviciu și tot așa. Acum însă intram pe neașteptate în lume.

Mai întîi de toate trebuia să iau masa la restaurant. Aceasta era ceva foarte nou pentru mine ; să șezi la aceeași masă cu oameni străini, să-i privești și să te privească în toată vremea prînzului — și să nu scoată nimeni nici o vorbă...

Mi-am găsit un restaurant modest unde veneau oameni simpli și funcționari săraci, ca mine. Sala era destul de mare, cu trei coloane scunde în mijloc. Aici de cînd se însera și pînă spre miezul

nopții era un adevărat du-te-vino : grupuri vesele ședeau la mese bînd, strigînd, cîntînd. Mi-am ales o masă mai mică, lîngă una dintre coloane și am luat masa totdeauna acolo nesupărat și neobservat de nimeni.

Dar într-o seară — era în a treia sau a patra zi — intră în restaurant un tînăr. Patronul și chelnerii îl întîmpinară cu exclamări vesele, dădură mîna cu dînsul și îi puseră o mulțime de întrebări. Se vedea că era un vechi client al localului care se întorcea acum după o oarecare absență. Tînărul se opri pe la cîteva mese, se apropie de coloană, își puse pălăria în cuier, mă salută foarte amabil și se așeză în fața mea, la aceeași masă.

— Și dumneavoastră mîncați aici ? mi se adresă el, tot atît de prietenos.

— Da.

— De curînd, probabil ?

— Da, de cîteva zile, am îndrugat eu.

— Îmi pare bine. Și eu iau masa aici ; o să mîncăm împreună, asta-i masa mea. Am lipsit cîteva zile, dar acum m-am întors. Să facem cunoștință.

Se ridică, se înclină foarte serios și îmi întinse mîna : — Krum Harbinov — își pronunță el numele deslușit, zgomotos și parcă puțin teatral. Se vedea cît de colo nu numai că făcea intenționat aceste gesturi, dar și că era foarte încîntat de ele. M-am prezentat și eu, spunîndu-mi numele.

— Asen Polivanov — repetă el tot atît de sacadat și numele meu de parcă l-ar fi cercetat oarecum. Pe urmă adăugă : frumos nume, original, sonor — Polivanov... Mă bucur.

Nu-mi dădeam prea bine seama de ce anume se bucura, dar acest lucru se vedea pe întreaga

lui figură care radia de mulțumire. Își frecă vesel miinile, își ridică ușor pantalonii călcați cu grijă, ca să nu le scoată genunchii și se așeză. Era un tînăr îmbrăcat elegant, cu o cămașă scumpă și cu nelipsita batistă de mătase ce-și arăta colțurile din buzunarul stîng al sacoului.

Îi aduseră mîncarea și el se repezi asupra ei cu o poftă de invidiat. Cîteva minute am tăcut amîndoi. Eu încercam să fiu liniștit, să nu atrag atenția tovarășului meu de masă, dar mi-amintesc că încă de atunci au încolțit în sufletul meu sentimente foarte contradictorii, care nu m-au părăsit niciodată. Tînărul ăsta avea ceva care mă atrăgea și în același timp mă făcea să fiu mai rezervat. Era fără îndoială și el unul din acei tineri superficiali, foarte mulțumiți de ei înșiși, de care sînt pline străzile, la prînz și seara, mergînd în grupuri, acostînd femeile, cu gîndul la distracții ușoare și la aventuri picante. Acest lucru îmi provoca repulsie. Dar în același timp îmi plăcea să mă uit la fața lui tînără, frumoasă, atît de proaspătă și de plină de viață ; mi-am amintit cu cîtă bucurie mă întîmpinase și m-am simțit împăcat, ba l-am privit chiar cu dragoste. Probabil că și el și-a dat seama că-l studiam, deoarece își ridică ușor capul surîzînd vesel. Dar acest zîmbet se stinse foarte repede, și ochii lui mă priviră țintă.

— Sînteți în doliu ? Ați pierdut pe cineva apropiat sau vreo rudă mai depărtată ?

Văzuse panglica neagră pe care o purtam la mînă și mă întreba, mișcat.

— Pe mama, a murit acum o săptămînă.

— Dumnezeu s-o ierte ! murmură el cu compătimire, după care declamă ceva, ca o incantație :

— Oh, moarte, tu oaspete inevitabil, sinistru. ,

Efectul fu același — și pozitiv și negativ, iar interlocutorul meu adăugă :

— Adică ați rămas orfan ?

— Da, și de mamă, și de tată.

— De amîndoi părinții ? Groaznic... Și unde lucrați, cu ce vă ocupați, domnule Polivanov ? Probabil, funcționar ? iertați-mă...

— Cam așa ceva.

— La vreo bancă particulară ? insistă el.

— Nu, la un birou de arhitectură, copiez planuri.

— Ah, va să zică sîntem colegi, nu ?

Era acum rîndul meu să mă mir, dar el se grăbi să mă scoată din încurcătură :

— Eu sînt actor, declară el cu demnitate și cu o mîndrie pe care nu voia s-o ascundă, cum s-ar zice amîndoi sîntem oameni de artă — după care adăugă cu prefăcută tristețe : Ah, la dumneavoastră e ușor — vă așezați la birou și desenați : trageți linii drepte, linii curbe, faceți pătrate și triunghiuri, pe cînd munca noastră e ceva, nu știu cum să spun, ca o furtună, ca o stihie...

Se înflăcăra de propriile lui cuvinte :

— Nu, dumneavoastră nu știți ce înseamnă aceea să fii actor — vorbi el cu ton declamator —, să fii actor tînăr și să-ți deschizi drum printre toți bătrînii ăștia închistați și lipsiți de talent, care-ți vorbesc frumos în față, dar în adîncul lor se tem de tine, te urăsc și îți pun bețe în roate la fiecare pas... Dar, țineți minte vorba mea, viața aparține celor puternici, viitorul e al tinereții... Oh, dumneavoastră nu știți ce e aia luptă, ce înseamnă să învingi, să obții victoria — cînd încălzești suflete, cînd sala izbucnește în aplauze, iar tu stai în fața ei ca sculptat în piatră, te înclini ușor de tot, iar pe buze îți flutură un su-

rîs ironic... Și pe urmă în oraș, pe stradă — te arată cu degetul — îți șoptesc numele, mai ales femeile... știți, femeile — ah, sînt nebune după noi.

— Da, femeile ușuratice, încheiai eu făcînd-o pe înțeleptul, dar el mă întrerupse.

— Ușuratice, aveți dreptate, și slabe. Ascultați ce vă spun eu — da, slabe ; trebuie să fiți însă mîndru și să le disprețuiți — atunci vă cad singure în brațe. Ah, știți — aici își aminti probabil ceva vesel, căci chicoti, ba chiar își frecă mulțumit mîinile — știți, de cîtăva vreme întîlnesc o fetiță — una mică, tare sprintenă și șireată — ne privim, ne zîmbim, iar eu îmi spun în sinea mea : Las' că-ți dau eu ție o lecție, să mă pomenești... Înțelegeți... Și pe urmă scrisori, ah, cîte scrisori primesc...

La aceste cuvinte el își duse inconștient mîna spre un buzunar interior — se hotărîse probabil să mă inițieze în secretele lui, dar eu m-am grăbit să plec ; toate astea îmi repugnau. Se ridică și el repede de la masă, își luă rămas bun și îmi făgădui că mîine ne vom vedea iarăși și-mi va citi scrisorile...

De atunci ne întîlneam aproape zilnic, la prînz și seara, la restaurant. Ne-am împrietenit, dar atitudinea mea față de dînsul a rămas neschimbată — îl priveam ca pe unul mai tînăr, mai lipsit de experiență decît mine și puțin cam caraghios. Nu știu dacă el observase acest lucru, însă niciodată nu se supăra de nimic și totdeauna era sincer ca un copil. Ba n-am putut să scap nici de scrisorile alea ale lui : mi-a citit o dată o duzină întreagă și a continuat să mă țină la curent, povestindu-mi cuceririle lui, cerîndu-mi sfaturi...

În această vreme am întîlnit-o de cîteva ori pe Lina — uneori cu colege, alteori singură, iar o dată am condus-o chiar pînă acasă. Era ca totdeauna, veselă, bucuroasă ; vorbea necontenit, sărind de la o idee la alta, dar se întorcea mereu la cele ce se petreceau la facultate. Ce multe și interesante lucruri urmaseră în zilele astea — cunoștințe noi, colegi și colege, aprecieri despre profesori, despre orele la care asista și cîte altele...

— Și știi, Asene, studenții ăștia ce îndrăzneți și obraznici sînt — îmi spuse ea odată, privindu-mă în ochi rîzînd.

— Da ? am zîmbit și eu.

— Oh, niște don juani teribili... numai că eu nu le dau pic de atenție — rîd de ei și trec mai departe... Băieți !

— Iar tu, o domnișoară atît de importantă ! începui eu s-o necăjesc.

— Bineînțeles... Mie îmi plac oamenii în vîrstă, oamenii mari — așa, unul înalt, cu umerii largi, cu mustăți negre și cu păr argintiu...

Dintr-o dată se opri și uitîndu-se la mine îmi spuse :

— Știi, Polivanov, ce fac eu la ore ?

— Visezi la domnul tău cel important.

— Da, visez. Șed în bancă, îmi deschid caietul și scriu, scriu mereu... Profesorul crede că iau notițe, pe cînd eu, eu — și ea chicoti —, eu scriu nume... Nume de bărbați — îmi născocesc un nume de familie... Nu-i așa că-i amuzant să știi cum o să te numești vreodată ?

— Ei și, ți-ai ales vreunul ?

— Încă nu — murmură ea tristă, dar nu observă de loc ironia amară cu care îi pusesem întrebarea : nu, nu mi-am ales, dar îl știu cum

va fi: înalt, foarte important, merge încet și privește mîndru înaintea lui — uite așa. Și ea se îndreptă, își ridică în sus capul, își scoase pieptul în afară și făcu cîțiva pași înaintea mea, călcînd apăsat, după care se întoarse și-mi spuse privindu-mă:

— Ai văzut? Uite așa!... Iar eu sînt alăturea de dînsul, îl țin uite așa — și ea băgă mîna pe sub cotul meu și se strînse lîngă mine alintîndu-se — îi vorbesc și mă uit de sus la lume... Ah, cum e lumea asta!

— Și, bineînțeles, Lina, e bogat, nu-i așa?

— Oh, foarte bogat.

— Are bani?

— Mulți, foarte mulți bani.

Se întuneca și ne apropiam de casa ei. Simțeam sub cotul meu mîna ei moale și caldă, dar o dată cu această plăcere fizică, o durere surdă îmi sfîșia inima; mi-am eliberat ușor brațul și m-am oprit.

— La revedere, Lina.

— Ai plecat? se miră ea.

— Da, este timpul — s-ar putea să ne vadă maică-ta.

— Bine. La revedere.

Îmi întinse mîna și se pierdu repede în întuneric.

M-am întors. Mergeam amețit pe străzi înghițindu-mi lacrimile: nu mai era Lina mea. Ba nu, nu — era tot Lina, dar vedeam cum între noi se ridică și crește văzînd cu ochii un zid care ne despărțea. Eu rămîneam deoparte, împreună cu cei mici, cu oamenii mărunți, cu veșnicele lor lipsuri și nevoi, pe cînd ea se afla de cealaltă parte — acolo unde era belșugul, cu cei sătui și mulțumiți.

Din ziua aceea în sufletul meu se făcu o cotitură mare. Am început să urăsc oamenii: pe cei egali cu mine îi disprețuiam, iar pe cei ce se aflau deasupra mea îi uram. Îi uram și aveam ciudă pe bogăția lor, pe casele lor. Nu îmi mai plăcea munca pe care o făceam. Ședeam aplecat peste planurile întinse, copiam și mă gîndeam. Uite, astea sînt casele lor, saloanele, dormitoarele și băile lor. Aici va fi cumpărată și adusă Lina! Le va oferi bucuria ei, mîngîierile ei, trupul ei... Iar eu, eu eram dator să tac, să muncesc supus de dimineață și pînă-n seară pentru o bucată de pîine... Ura mă înăbușea zile întregi. Am devenit nervos și am început să mă cert cu colegii. Pînă și tînărul meu prieten de la restaurant începu să se mire. Zadarnice erau și încercările lui de a mă înveseli și nici cu biletele ce mi le dădea nu reuși mai mult. Îmi aducea bilete de teatru — ca să-l văd cum joacă.

Pînă la urmă am ajuns și la scandal. Veni odată la birou un domn supărat. Îl cunoșteam — era clientul nostru. Domnul ținea un plan deschis și tremura de mînie.

— Cine a copiat planul ăsta? Dumneavoastră, nu-i așa? mi se adresă el, apropiindu-se și întinzîndu-mi planul pe birou. Ia te uită aici, la salonul ăsta.

— E?

— Unde e ușa?

Greșisem într-adevăr la copierea planului. Salonul nu avea ușă!

— Nu-i nimic, am zîmbit eu, am făcut o greșeală, o vom îndrepta.

— Cum nimic? Cum se poate o greșeală ca asta? ridică el tonul la mine din ce în ce mai supărat și mai îndîrjit.

— Eh, m-am gîndit şi eu la cine ştie ce şi am greşit, i-am răspuns abia stăpînindu-mă.

Dar el nu se potoli şi continuă :

— Nu, domnule, dumneavoastră nu trebuie să gîndiţi...

Am izbucnit. Eu nu pot să gîndesc ! Nu aveam dreptul nici măcar să gîndesc, pentru că eram robul banilor lui... Nemernicul ! Interveniră ceilalţi funcţionari, veni repede şi directorul şi abia ne potoliră, conducînd apoi pe supăratul client.

— Ascultă, Polivanov — îmi spuse directorul — eşti funcţionar vechi la noi şi te cunosc ca pe un om muncitor, dar de la o vreme încoace aud că ai devenit insuportabil ; fii atent, îţi fac prima şi ultima observaţie...

Aşa a fost, pînă aici ajunsesem. Pe Lina n-o mai întîlnisem ; mai bine zis nu cutezam s-o mai văd. Şi faţă de dînsa nutream o nemulţumire surdă, cu toate că niciodată n-o iubisem atît de mult, atît de nebuneşte, ca în zilele astea care trecuseră după întîlnirea noastră. O căutam, o vedeam deseori cînd în preajma universităţii, cînd pe străzi, dar mă feream de ea să nu dea cu ochii de mine. Într-o seară am zărit-o pe una din străzile aglomerate. Era cu un grup de colege, ieşiseră probabil de la cursuri. Am trecut foarte aproape unul de celălalt ; nu m-am uitat spre dînsa şi mi-am continuat drumul mai departe, grăbit, fiind sigur că nici ea nu m-a văzut. Dar abia făcui cîţiva paşi şi simţii o mînă care mă apucase de braţ. M-am întors — Lina. Dădu mîna cu mine şi-mi spuse abia trăgîndu-şi sufletul :

— Ascultă, Polivanov, ai bani la tine ?

— ?!

— Da, da — bani. Spune-mi, poţi să mă împrumuţi, îmi trebuie foarte mult ; şi chiar acum.

— Cît ? — o mie, un milion ?

— Uf, lasă glumele... Am nevoie.

— Bine ; pot să-ţi dau.

— Atunci să mergem.

— Unde ?

— Prin librării, să cumpărăm o carte.

O pornirăm împreună. Am întrebat în prima librărie — nu o aveau ; în a doua — la fel.

— O s-o căutăm, o s-o găsim ! mă asigură, supărată, Lina.

Am intrat în a treia librărie.

— Ce doriţi, domnişoară ?

— Aveţi cartea *Fericire şi deznădejde ?*

— *Fericire şi deznădejde,* repetă cam în bătaie de joc vînzătorul.

— Da, o nuvelă de Levin...

— Nu ştiu, nu o avem...

Dar patronul ne auzi şi interveni în discuţia noastră :

— Staţi puţin ! Este, o avem.

Şi zicînd acestea luă o scară scundă, începu să caute prin rafturi şi scoase o broşură mică, prăfuită, cu scoarţele decolorate :

— Poftiţi !

Lina luă repede cartea şi o răsfoi repetînd necontenit cu voce joasă :

— Pagina treizeci şi opt, rîndul al şaptelea...

Pînă la urmă ajunse la o coală care nu era tăiată, rupse nerăbdătoare cu mîna foile lipite şi citi cu ardoare cîteva rînduri. Un „ah“ sonor răsună în librărie ; cîţiva clienţi întoarseră capul surprinşi, dar Lina nu vedea nimic. Strîngea cartea la piept, aşa cum rămăsese deschisă, şi repeta mereu : „Ah, o să-i arăt eu lui... o să-l învăţ eu...“ Dar se vedea limpede ce imensă bucurie străbătea întreaga ei fiinţă.

Am ieşit din librărie. Am cerut să văd şi eu cartea, dar ea mi-o ascunse vinovată.

— Nu, nu se poate !

— Dar ce înseamnă asta ? De ce-ţi trebuie atît de mult ?

— Aşa, mi-a recomandat-o un domn.

— Un domn ? Probabil domnul tău cel foarte important — va să zică l-ai găsit, în sfîrşit...

— De ce domn important vorbeşti ? se miră ea.

— De acela cu mustăţi mari şi cu bani mulţi...

— Ah, termină o dată cu prostiile astea, zise ea fără să mai dea vreo importanţă celor spuse odinioară, după care continuă pe un ton cu totul schimbat :

— Ştii, Polivanov, am şi eu o simpatie.

— Da ?! Te felicit !

— Ah, tu rîzi de mine, dar să ştii că e adevărat...

— Şi ce este ? Negustor, bancher ?

— Oh, nu, nu, mă întrerupse ea transportată, e tînăr, e frumos, inteligent... artist ! Artist !

— Artist ! Vreo celebritate !

— Ah, e tînăr încă... toţi îl invidiază, îi pun beţe în roate, dar nu va trece mult şi se vor înclina în faţa lui.

— Fără îndoială — aşa va fi.

— Ştiu, ştiu, tu o iei în glumă, dar să-l vezi numai cît e de interesant şi să-l auzi cum declamă... Doamne, — cum declamă...

Mă uitam la ea, o ascultam ce spunea şi am luat o hotărîre : să rîd chiar atunci cînd inima mi se va frînge de durere. Dar Lina îmi întrerupse gîndurile.

— Polivanov, zise ea, ştii că mă las de facultate ?

— Ce, te-ai şi săturat ?

— Da. Nu mai vreau să urmez ; o să fiu artistă. Ai văzut atunci la serbare cum am declamat — i-am dat gata pe toţi. Sînt născută pentru scenă ; şi el îmi spune tot aşa : mă cunoaşte încă de atunci... Ah, scena e cu totul altceva — e o furtună, e o adevărată stihie... iar cînd încălzeşti sufletele, cînd sala izbucneşte în aplauze, iar tu stai şi zîmbeşti...

Doamne, Dumnezeule, unde am auzit eu vorbele astea ?...

Deodată o săgeată otrăvită îmi străpunse inima. Am tăcut şi tot drumul n-am mai scos nici o vorbă. Ne-am despărţit. M-am întors şi m-am dus drept la librărie. Bătrînul patron rămase mirat : într-o singură oră era silit să caute de două ori prin rafturile prăfuite. Am deschis repede cartea la pagina treizeci şi opt şi la rîndul al şaptelea am citit următoarea prostie :

„— Eu vă iubesc, şopti tînărul. Tînăra fată îl privi, lăsă ruşinoasă ochii în jos şi căzu ca moartă la pieptul lui. El o luă în braţe şi buzele lor se uniră într-un sărut lung, nesfîrşit..."

Am ieşit şi m-am îndreptat repede spre restaurant. Pe drum mi-am făcut planul cum să-l întreb pe Harbinov dacă o cunoaşte pe Lina, fără a-l lăsa să înţeleagă că acest lucru mă interesa. Era la masă. L-am salutat, m-am aşezat şi eu, dar trebuie să fi fost foarte emoţionat şi foarte palid la faţă. După primele cuvinte vesele, el mă privi neliniştit şi mă întrebă :

— Ce ai ? De ce eşti aşa pămîntiu la faţă, Polivanov ?

— Ah, nimic, am bîiguit eu, sînt puţin cam indispus astăzi. Şi am încercat să glumesc : în

schimb tu pari foarte satisfăcut... Desigur, vreo nouă cucerire.

Întreaga față i se lumină :

— Ai dreptate, ai ghicit : mă simt excelent.

— Vreun nou succes ?

— Și nou și vechi...

— Să auzim.

Credeam într-adevăr că-l voi predispune ușor spre mărturisiri, dar nu bănuiam că toate acestea se vor petrece atît de repede.

— Ascultă, Polivanov, începu el, dar se opri, se gîndi puțin amintindu-și probabil ceva, căci rîse, ah, tu nu știi, nu-ți poți închipui — vorbea el înecîndu-se într-un rîs vesel — ce trebuie să se întîmple acum în minutele astea cu o fată... Știi, am pus la cale în seara asta o chestie foarte interesantă cu o carte...

Fără să vreau mi-am smuls șervetul de la gît și am început să-l mototolesc în mîini. Of, dacă ar fi fost mai perspicace ar fi tremurat în fața palorii de moarte ce mi se așternuse pe față, ar fi ghicit chinurile teribile prin care treceam cînd abia am reușit să pronunț :

— Și pe urmă ?...

— Pe urmă... nu, ascultă, ți-amintești de prima seară, de seara aia cînd ne-am cunoscut — eram foarte vesel atunci, ți-amintești, nu ? — ți-am spus chiar că de cîtva timp mă tot întîlnesc cu o fetiță și ne tot uităm unul la altul.

— Da, parcă era vorba de așa ceva, am aprobat eu, prefăcîndu-mă cu totul indiferent.

— Eh, da, cu fata aia am și făcut cunoștință alaltăieri seară.

— Ați fost împreună în același grup ?

— Oh, nu, așa singur, pe stradă. Am întîlnit-o. „Bună seara, domnișoară ! Nu vreți să facem cunoștință ?“...

— Și ea, ce-a zis, — a primit ? !

— „Ah, vă rog, vă rog, domnule...“ Dar, bineînțeles, n-am dat înapoi — am pornit-o în pas cu ea : știi, în treaba asta trebuie să fii liniștit și îndrăzneț.

„Dar lăsați-mă, o să ne vadă cineva...“

„Eh, și ce, am spus eu, las'să ne vadă — de unde știe că nu sîntem frate și soră...“ Asta o făcu să rîdă ; nu te lăsa, mi-am zis, și a mers. Îndată am și început să-i vorbesc — nu trebuie s-o lași să-și vie în fire : „Vă cunosc de mult, domnișoară, i-am spus eu, încă de la serbarea de sfîrșit de an... Ah, ce minunat ați recitat !...“ Știi, la serbarea de sfîrșit de an a declamat ceva îmbrăcată într-un costum național de șop — a fost minunată ; de atunci mi-a plăcut... „Și, îi spun eu, dumneavoastră sînteți născută să fiți artistă, sînteți sortită să stăpîniți inimile oamenilor“ și dă-i înainte tot așa... Înțelegi, nu ? Iar dînsa, ce să-ți spun, nu mai putea de fericire... femeie, ce vrei ! încheie el dîndu-și importanță.

Mă treceau fiori, dar mi-amintesc bine că m-am stăpînit. Și după ce am reușit s-o fac în primul moment, mai departe a fost ușor. Am început să-l ispitesc pînă în cele mai mici amănunte.

— Și v-ați mai întîlnit de atunci ?

— Sigur că da. Dar, continuă el din ce în ce mai aprins, despre amor nici o vorbă ; trebuie să ai răbdare. I-am declamat, i-am vorbit despre artă, despre poezie. Nu, i-am spus eu, nu pot să mă gîndesc la nici un fel de sentimente, la nici o dragoste — visul meu este arta ; vom fi doar

prieteni, prieteni buni şi vom munci, da, vom munci... Şi aşa — prima întîlnire, a doua întîlnire, a treia... E timpul, mi-am zis eu astă-seară — căci văd eu, e toată a mea, — şi i-am recomandat o carte... pagina treizeci şi opt, rîndul al şaptelea...

Şi la vorbele astea el izbucni din nou în rîs. M-am temut încă o dată că m-aş putea trăda — ura fierbea din nou în mine şi l-am întrerupt.

— Da, dar tu ademeneşti fata asta cu bună-ştiinţă.

— Ei, şi ce-i cu asta ? se miră el sincer.

— Dar gîndeşte-te că asta poate avea urmări rele pentru dînsa.

— Asta nu-i treaba mea, nu mă interesează !

— Frumoase cuvinte, dar totuşi, închipuie-ţi că are şi ea părinţi, are, poate, o mamă bătrînă şi săracă, care tremură pentru dînsa, care munceşte de dimineaţa pînă seara şi că fata asta este singura ei mîngîiere.

— N-au decît să crape, ce-i slabi nu au dreptul la viaţă... Eu sînt individualist, Polivanov, nu recunosc nici un fel de morală burgheză... Şi pe urmă, mie îmi place arta, nu-mi pot sacrifica înalta mea chemare pentru nişte femei slabe...

Am rîs ; într-adevăr rîsul meu avea numai otravă, dar el nu o simţi. Mi-aminteam figura lui caraghioasă pe scenă, cum declama fără pic de talent cele cîteva fraze de figurant, apărînd într-un costum de lacheu, şi inima mi se frîngea în acest rîs răutăcios... Ah, arta asta mare, nemuritoare !

Am întîlnit-o pe Lina.

— E, cum mai merge dragostea ? am întrebat-o eu în glumă.

— Ce dragoste ?

— Dragostea ta cu artistul ăla celebru.

Ea păru jignită.

— Tu, Polivanov, eşti un om foarte limitat, un adevărat burghez. Crezi că dacă am glumit atunci, noi facem într-adevăr dragoste ; acum văd că nu eşti în stare să te ridici ceva mai mult şi să vezi că există idealuri ce sînt mai presus decît dragostea şi decît banii şi decît orice... Oh, noi nu ne gîndim la asta. Binenţeles că sentimentul o să vină de la sine, dar asta va fi mai tîrziu, cînd ne vom face drum în viaţă, cînd ne vom realiza visurile...

Mă durea ; nu voiam s-o întrerup, dar întîmplarea îmi veni în ajutor : tocmai în clipa asta, în faţa noastră apăru Quasimodo. Probabil o aştepta. L-am văzut şi am vrut să mă întorc, dar ea mă opri. Îl văzuse şi dînsa.

— Ah, nu, şopti ea, nu mă lăsa, pentru că nu mai scap de el ; o să meargă cu mine şi nu pot să-l sufăr.

Felcerul trecu pe lîngă noi şi o salută ; era foarte tulburat, săracul. Mi-a fost milă de dînsul. Dar nu făcurăm decît doi-trei paşi, şi Lina chicoti ; desigur şi el i-a auzit rîsul.

— Ştii, Polivanov, Quasimodo e amorezat pînă în vîrful urechilor — rîse ea — groaznic... îmi scrie scrisori, mă urmăreşte, se duce la mama şi stă de vorbă cu dînsa... închipuie-ţi !

— Şi tu nu te simţi vinovată cu nimic ?

— Eu ? Păi de ce ? Cine este de vină... Şi adăugă : Ştiu, tu ai fost gelos pe dînsul acum cîtva timp, iar eu rîdeam de tine... Da, rîdeam... Ce, eşti nebun ? Pot eu să iubesc oare un asemenea om ?...

Mi-a fost greu s-o mai ascult ; am lăsat-o, m-am întors. Dar după cîţiva paşi am observat că

felcerul venea acum din sus — va să zică se întorsese după noi. N-am vrut să-l întîlnesc și am cotit pe altă stradă. Compătimirea pe care o avusesem cu puțin înainte se transformase dintr-o dată într-o ură surdă Un om de nimic! O biată cîrpă! îmi ziceam eu cu ură. Oare nu vede că-l disprețuiește — de ce se mai tîrîie...

Trebuie însă să recunosc că izvorul răutății mele se ascundea în altceva — în omul ăsta eu vedeam un alter ego. Îl întîlneam pe străzi, pe la colțuri, — pretutindeni pe unde era dînsa, acolo eram și noi : și el, și eu. Am vrut să-l uit, n-am putut : stătea mereu nemișcat în fața ochilor mei, cu căciula lui de blană, cu hainele lui uzate și cu surîsul ăla jalnic și vinovat, care-mi spunea parcă : „Privește-mă, uite, ăsta ești tu!"

Au fost zile cînd l-am simțit ca un coșmar. Odată duceam o legătură de rufe ; mă uit — la douăzeci de pași înaintea mea stătea și el ținînd la subțioară aceeași legătură. Mergem, ne oprim, citim mai mult decît trebuie afișurile de pe ziduri, urmărindu-ne hoțește unul pe altul... n-o așteptăm și unul și celălalt tot pe dînsa ? Mi-am mutat legătura în cealaltă mînă — a făcut și dînsul la fel. Secătura ! Mă vedea și-și bătea joc de mine. M-am oprit, am luat-o înapoi, dar iată că întorcînd capul îl văd la zece pași în urma mea. — Venea după mine ! Fierbeam : m-am întors iarăși și am pornit-o cu pași hotărîți spre dînsul pironindu-mi privirea în fața lui. Ne-am oprit, ne-am întîlnit și am trecut unul pe lîngă altul. Mergea uitîndu-se undeva în gol, cu sprîncenele încruntate și cu buzele livide. La un moment dat am fost gata să mă întorc și să-l ucid acolo, pe loc — atît de mult îl uram...

Și uite așa mă stingeam între acești doi oameni. La restaurant Harbinov continua să mă informeze despre romanul său de dragoste cu Lina și să-mi țină predici despre bărbatul puternic și necruțător. Se considera născut să domine pe alții și vedea un fel de predestinare a sa în toate, pînă și în numele său.

— Orice om, îmi spuse el odată, a fost predestinat de soartă și asta se vede după toată ființa sa. Să luăm de pildă numele ; să zicem numele meu : Krrrum Harrrbinov... Auzi cu ce forță sună acești „r", pe cînd al tău — A-sen Po-li-va-nov... aa-ee, o-i-aa... ceva moale, ceva potolit, de temperament liric, ești un om slab, lipsit de voință...

— Și nu crezi că aș fi în stare să ucid pe cineva ? i-am spus eu mîrîind aproape printre dinți, cu o vizibilă răutate. Dar el izbucni în rîs.

— Tu, să ucizi un om ? Nu, Polivanov, degeaba îți mai faci gînduri de astea. Mai curînd ești în stare să cazi în genunchi și să ceri iertare... Tu semeni cu prietena mea... Uite, ea mă roagă, mă conjură să am milă de dînsa... Na, citește și tu !

Și zvîrli pe masă în fața mea o bucată de hîrtie — o scrisoare de la Lina. Îi reproșa că o chinuiește, că nu o mai iubește, îl ruga să se mai întîlnească cu dînsa...

O citeam și degetele mele tremurau la fel ca și buzele mele livide. I-am dat înapoi scrisoarea, am tăcut și am întors capul în altă parte, mi se părea că dacă m-aș fi uitat la el l-aș fi ucis doar cu privirea mea, atîta ură îmi ardea în ochi. Ciudat lucru : cum nu vedea, cum nu simțea această ură cumplită cu care-l priveam ? Dar el era cu totul dus și se gîndea doar la Lina.

— Polivanov, întrebă el, spune-mi ce să fac cu fata asta : mă urmărește mereu, e geloasă și

eu nu pot să suport o astfel de tiranie. Uite, de pildă în seara asta am mințit-o — m-a chemat, dar eu aveam întîlnire cu alta — și de aceea am spus că o să mă duc la cinema.

— Bine, atunci rupe cu dînsa.

— Oh, numai asta nu — n-aș putea s-o fac; de-ai ști ce dulce e fata și cum tremură în mîinile mele ca o căprioară...

Îl ascultam și tăceam : nu îndrăzneam să ridic ochii la el. Cu mîna întinsă pe masă, mă jucam cu scrumiera cea grea de plumb și ura creștea în mine ; simțeam că nu mă voi mai putea reține — o să ridic scrumiera asta și o să-l lovesc... Doar o dată !... Lupta dură cîteva clipe și reușii să arunc scrumiera pe masa alăturată.

Vorbele lui mă ardeau și scene cumplite îmi otrăveau închipuirea, dar aceasta nu era gelozie, nu, nu era ! Dacă el ar fi iubit-o, dacă ar fi fost sincer, aș fi găsit destulă putere în sufletul meu ca să mă împac cu soarta și să cedez. Dar el o umilea, înjosea acest copil curat și luminos și mă jignea în sentimentele mele. Puteam oare să nu-l urăsc ?

L-am lăsat, am ieșit din restaurant, am rătăcit multă vreme pe străzi frămîntat de gînduri și înăbușit de durere. Biata Lina, ea se prăpădea și eu nu aveam putere s-o ajut... Sînt sărac — n-am bani s-o smulg din mîinile acestei murdare creaturi, n-am talente strălucite ca s-o cîștig sufletește și nu sînt nici atît de josnic încît să mă joc cu imaginația ei de copil... Vai, n-aveam decît un sentiment adînc, o dragoste imensă, dar nici pe asta n-aveam cum să i-o arăt. Mă zbăteam singur și simțeam cum îmi crește în suflet o adîncă tristețe, cum tînjeam după dînsa — aș fi vrut s-o văd, să-i aud glasul... Nu, nu i-aș fi vorbit, nu i-aș fi spus nici o vorbă despre chinul care-mi ardea inima — nu voiam decît s-o simt cîteva clipe în preajma mea...

Am pornit spre casa ei — știam că e ceva absurd, dar — am pornit. Poate că aveam s-o întîlnesc pe stradă, era doar încă devreme. Dacă nu, o să mă duc chiar la ele, o să urc sus — n-or să mă dea afară ! Nu-mi amintesc cît am mers și nici nu mai știu străzile pe care le-am străbătut. Dar cînd am ridicat capul din pămînt am simțit că mă pierd, că inima încetează să mai bată — în întunericul din fața mea vedeam parcă o haină roșie. Pînă ce m-am dezmeticit, în fața mea se afla Lina. Îmi scutură, ca de obicei, mîna și mă întrebă veselă :

— Vii la noi, Polivanov ?

— Da, nu... M-am tulburat, m-am zăpăcit, dar ea n-a observat nimic.

— Polivanov, strigă ea. Hai să mergem la cinema, la cinema... și adăugă parcă tainic : Providența te-a trimis, hai să mergem.

— Providența ? am surîs eu amar.

— Da, vreau să mergem în seara asta, acuma, chiar acuma...

— Dar maică-ta...

— O să ne urcăm puțin sus și o să-i spunem, și mă trase spre casa lor.

Sus, bătrîna mă primi cu multă amabilitate — nu mă așteptam. Mă mustră alintător, reproșîndu-mi că le-am uitat, mă întrebă ce mai fac, ce mai știu de surorile mele, de fratele meu, dar se vedea cît de colo că o rodea ceva. Și într-adevăr, îndată ce Lina trecu în cealaltă odaie, bătrîna schimbă dintr-o dată vorba. Veni spre mine și mă întrebă în șoaptă :

— Asene, cum ți se pare Lina, nu crezi că a slăbit ?

— Puțin, da.

— Ah, Doamne, se frămîntă ea, nu puțin, nu puțin — uită-te cum i s-au înfundat ochii în cap. Ce înseamnă asta ? Ce se petrece cu copilul meu ? Plînge, e supărată, nu mai are nici un pic de răbdare și, și... Of, Doamne, vrea să se lase de facultate, zice că o să intre la teatru... E treaba asta pentru ea, e pentru noi ?...

Biata bătrînă începu să plîngă... Am încercat s-o liniștesc, dar ea nu se putea opri.

— Te rog, te rog ca pe copilul meu, vorbește-i, sfătuiește-o să nu facă asta, să nu-mi amărască bătrînețele...

I-am promis, mi-am dat cuvîntul. La cinema Lina se arătă foarte distrată ; vorbea, încerca să glumească, dar vedeam cum privirea îi rătăcea prin sală — îl căuta probabil pe Harbinov. Mă uitam la ea, mă gîndeam, sufeream, dar tăceam. Am ieșit de la cinema.

— Lina, îmi face impresia că nu te simți prea bine în seara asta.

— De ce ? Mă simt foarte bine.

— Văd că ești foarte distrată, preocupată, parcă te roade ceva.

— Ia mai lasă asta ... De cînd te știu, totdeauna ai fost bănuitor.

— Nu, Lina, recunoaște ! Te întreb ca un prieten, ca un frate.

— Păi ți-am spus o dată, n-am nimic.

— Ia ascultă, maică-ta, astă-seară — am încercat eu să-i vorbesc, dar ea mă întrerupse.

— Ce tot vorbești de mama... Și ea e ca și tine — niște oameni mărginiți, niște burghezi — nici nu vreau să aud, n-am nevoie de voi.

Am mai încercat de cîteva ori s-o liniștesc, s-o atrag într-o discuție, dar ea îmi răspundea din ce în ce mai brutal, din ce în ce mai obraznic. Degeaba îmi dădeam silința să mă stăpînesc — simțeam că și nervii mei se încordează și vedeam cum crește în mine mînia, cum începeam să fierb. Oh, e destul să-i spui cuiva de trei ori la rînd : Ești rău ! — și a patra oară el va fi într-adevăr așa !

Ne apropiam de casa lor... De ce nu m-am stăpînit, de ce n-am așteptat încă, măcar cîteva minute.

— Lina, ascultă-mă ce-ți spun : artistul tău celebru este un nemernic ! am spus eu fără să mă mai pot opri.

— Cum îndrăznești ?... Nici măcar nu l-ai văzut...

— Asta n-are nici o importanță, dacă nu-l cunosc pe el, cunosc pe alții de teapa lui.

— Gelosule !... Vorbești așa numai din gelozie... Ți-ai ieșit din minți...

— Ascultă-mă, Lina.

— Nu ! Nu ! Nu ! Încetează ! Nu-mi spune nimic ! Nici nu vreau să te aud...

Am tăcut înăbușit de durere, mi-am pierdut controlul asupra mea și atunci s-a petrecut și ceea ce nu trebuia să se întîmple.

— Dar pagina treizeci și opt, rîndul șapte ? Am pronunțat aceste cuvinte încet, privind-o în ochi cu răutăcioasă ironie.

O clipă ea rămase înmărmurită.

— Cum ? Cum ai spus ? repetă ea repede.

— „Și buzele lor se uniră într-un sărut lung, fără sfîrșit“, nu-i așa ? am adăugat eu rîzînd sarcastic și răutăcios.

— Oh, ai ajuns pînă la josnicia asta...

— De ce să nu ajung și eu, o dată ce și el a ajuns...

— Dar cum îndrăznești... Cu ce drept te...

— Și nu numai atît, am întrerupt-o eu, pot să-ți mai spun că, în seara asta, s-a dus să se întîlnească cu alta, iar pe tine te-a mințit că va veni aici, la cinema.

— Minți... Ești un mincinos! Ești un nemernic!

— Încetează cu insultele astea.

— Ba am să te insult! Am să țip! Am să strig... Lasă-mă...

Nu-mi amintesc prea bine ce s-a mai petrecut. Știu doar atît, că am ridicat mîna — am auzit lovitura pe fața ei; Lina se clătină, o lovisem probabil rău, se propti în zid și cu un scîncet înăbușit o porni la fugă prin întuneric.

Am amuțit; simțeam doar că s-a întîmplat ceva rău, ceva cumplit, ireparabil și că stam așa înlemnit în stradă, gata să cad pe zidul scund de piatră, atît eram de lipsit de puteri Din cealaltă parte a străzii, printre crăcile desfrunzite ale plopului înalt, mă privea luna... Și în clipa următoare un gînd straniu îmi trecu prin minte. Uite, asta-i viața... În clipele astea se ascunde înfricoșătorul puls al vieții... O fărîmă din viața asta sînt și eu, dus de vînt ca un fir de praf.

Din seara aceea nu m-am mai dus la restaurantul meu — hotărîsem să nu-l mai văd nici pe Harbinov. Voiam să renunț la Lina: să tai, să rup tot ceea ce mi-ar fi amintit de dînsa. Și totuși ea era în mine, în inima mea, în gîndurile mele — ziua și noaptea, totdeauna.

Oh, gîndurile mele grele sînt încă cu mine și aici, între aceste ziduri de piatră. Mă lovesc de

ele ca un fluture sub un glob de sticlă, și caut, și întreb — unde-i adevărul? Unde-i adevărul?

Eram în zilele acelea ca o umbră între oameni, trăind respins și de ei și de mine însumi. Veneam seara acasă în subsolul meu murdar de la birou — rece, întunecos, umed — și gîndurile mele erau tot așa — reci, dușmănoase. Uneori mi se părea că am înnebunit, că sînt un nebun care vrea să oprească roata vieții. „Are dreptate tînărul! — auzeam alt glas — ascultă: ascultă cum vuiește și scrîșnește roata vieții, iar tu, un om singur, un biet neputincios, vrei s-o întorci cu slabele tale mîini..."

Pe Lina n-am mai văzut-o și nici n-o căutam. A trecut o lună, am intrat într-a doua. Toamna era pe sfîrșite, vremea s-a răcit, pe munți căzuse zăpada. Într-o seară, hăituit de vînturi aspre, alergam pe străzile pustii, strîngîndu-mi la gît vechiul și uzatul meu palton. Deodată, în întuneric, am ajuns din urmă trei inși; eram gata să trec de dînșii cînd am auzit un glas cunoscut și mi-am ridicat privirea din pămînt. În fața mea, doar la doi pași, mergeau Lina, felcerul și maică-sa. El era între dînsele și ducea la subțioară un pachet mare; cu cealaltă mînă o luase pe bătrînă la braț... Lina ducea și ea ceva înfășurat în hîrtie; după cum se vedea, fuseseră la cumpărături. Se întorceau probabil de pe la prăvălii. Mi-am încetinit pasul și i-am urmărit...

Felcerul și bătrîna vorbeau tare. Nu auzeam însă ce-și spun; vîntul risipea vorbele lor, dar mi-am dat seama că erau amîndoi foarte veseli. Puțin mai la o parte, la un pas de dînșii, mergea Lina. Pășea indiferentă, mergea parcă în silă. Cu capul plecat, și adusă oarecum de spate, în mod ciudat. Poate că pachetul era prea greu, dar ceea

ce era sigur, era că fata nu asculta la vorbele celor doi. Mi s-a părut chiar că merge tristă şi că o văd înghiţindu-şi cu greu lacrimile şi nodul ce i se pusese în gît...

I-am urmat aşa, pînă ce au ajuns acasă ; m-am întors, mîhnit, zdrobit. Nu, asta nu era o întîlnire întîmplătoare între dînşii — zilele astea se întîmplase probabil ceva, căruia nu îndrăzneam să-i spun pe nume, cu toate că adevărul răsuna în inima mea. Dumnezeule — Lina şi omul ăsta îngrozitor...

Am rătăcit pe străzi mergînd aşa cu faţa în bătaia vîntului ; mă frămîntam, mă gîndeam şi simţeam cum această bănuială tulbure se transformă tot mai mult într-o crudă certitudine. Eram gata să strig, să urlu, şi-mi amintesc doar că în tot timpul ăsta aveam mîna băgată în buzunarul hainei şi strîngeam pînă la durere un obiect în care se afla parcă cheia gîndurilor mele. Pînă la urmă mi-a venit o idee — Harbinov îmi va dezlega toată această enigmă. N-am vrut să pierd nici un minut şi m-am îndreptat spre restaurant, mergînd aproape în fugă, gonit de teama să nu fi plecat cumva de la masă. Dar era acolo. M-a întîmpinat bucuros şi vesel. Unde mă pierdusem ? Unde am dispărut ? Am născocit tot felul de motive, l-am minţit şi am făcut totul să nu-mi trădez starea în care mă aflam ; frigul de afară m-a ajutat.

— Ai îngheţat ; şezi aici să te încălzeşti şi să bem că am să-ţi spun o mulţime de lucruri. Am ciulit urechile — va să zică o mulţime de lucruri. Bine, atunci să bem. Ne-a adus vin ; am băut, am vorbit şi vedeam mereu cum arde de nerăbdare

să-mi spună ceva. Am aşteptat. Pînă la urmă n-am mai putut.

— Ah, Polivanov, cît te-am căutat zilele astea... Grozav am avut nevoie de tine. Era cît p-aci să viu la blestematul ăla de birou al tău, dar nu ştiu pe ce stradă e.

— Va să zică, o problemă mai grea ?

— Oh, şi ce problemă încă — şi el clipi foarte semnificativ.

— Dar te văd vesel, probabil că norii s-au risipit ...

— S-au risipit, dar de ai şti tu prin ce am trecut... Mai bine na, citeşte aici, pe urmă o să-ţi mai spun şi altele. Şi-mi aruncă pe masă un plic desfăcut, pe care am recunoscut scrisul Linei.

Cum l-am luat, cum am citit scrisoarea — nu ştiu. Nu mai ştiu nici ce am gîndit. Rîndurile se împleteau între ele, literele îmi jucau dinaintea ochilor şi auzeam parcă hohotele de plîns ale unui suflet ce moare. De ce n-am strigat, de ce nu l-am ucis chiar atunci, nu ştiu ; probabil nu mai aveam putere. El mă urmărea cu ochii — voia să ghicească ce gîndeam după expresia feţii mele. Dar eu tăceam încă, posomorît.

— Eh, hai odată, nu mai răbdă el, tot n-ai terminat cu cititul ? Ai adormit sau ce-i cu tine ?

— Am citit-o, ia-ţi-o.

Am pus scrisoarea deschisă pe masă şi mi-am întors ochii în altă parte.

— Şi acum ?

— Ce acum ? — păi nu vezi — totul s-a aranjat ; ea a mărturisit maică-si tot ce s-a întîmplat şi bătrîna a găsit o soluţie — s-o mărite cu nu ştiu ce felcer, unul care o ceruse şi mai înainte.

— Şi tu laşi toate astea aşa ? l-am întrebat eu făcînd-o pe indiferentul ; deşi aveam un glas stins, în el răsunau totuşi note sinistre. Dar Harbinov nu observă nimic.

— Bineînţeles, n-o să mă duc eu acum să mă amestec în treburile lor !

— Dar e femeia ta, va fi mamă...

— Eşti nostim, Polivanov, mă întrerupse el cinic. Habar n-ai de viaţă.

Şi dintr-o dată începu iarăşi să-mi dezvolte teoriile lui despre artă şi despre chemarea lui. Am băut. Vinul ne ameţise cam repede pe amîndoi. Iar el vorbea, vorbea mereu... Şi uite acolo, atunci mi-am spus pentru prima oară : „În noaptea asta, prietene, ai să mori"... Îl ascultam cum povestea despre Lina, printre hohote de rîs, şi printre cuvintele lui se amestecau şi cele pe care fata i le scrisese. Maică-sa ştia totul : singura speranţă a Linei era el ; de ce fuge de ea, de ce tace... Părea că-i scrisese şi alte scrisori, de care eu nu ştiam. La urmă ea termina, printre lacrimi : „I-am spus totul mamei şi mi-am dat cuvîntul — dacă nu-mi răspunzi, mai stau trei zile şi mă logodesc cu dînsul..."

Beam pahar după pahar şi mă gîndeam — în definitiv de ce avea el dreptul să mă ucidă şi pe mine şi pe dînsa şi să trăiască mai departe nepedepsit, iar eu să n-am dreptul să-l omor ?... Ce importanţă avea faptul că el ne omora pe noi, zi cu zi, prin faptele lui mîrşave, iar eu — dintr-o dată, cu mîna mea...

Se făcu tîrziu, restaurantul se goli ; chelnerii ridicaseră deja scaunele pe mese, dar noi continuam să bem. Ne invitară să plecăm. Atunci am

dat eu ideea — să mai luăm nişte vin şi să mergem la mine — acolo avea să-mi povestească şi restul. Tînărul, beat de-a binelea, se învoi pe dată. Am luat vin şi am plecat ; abia l-am coborît pe scările întunecoase ce duceau la subsolul meu. Se aşeză obosit pe pat şi îşi roti capul cercetîndu-mi odaia.

— Proastă cameră ai, conchise el, îngrozitoare... Un adevărat mormînt.

— Da, e groaznică, am confirmat eu, trăgînd masa lîngă dînsul şi turnîndu-i vin ; pe urmă am adăugat nu fără intenţie : aici, jos, sîntem aproape în pivniţă, în odăile din jurul nostru nu locuieşte nimeni — sînt folosite ca depozite ; poţi să şi omori pe cineva că nu te aude nimeni...

Se pare că ultimele mele cuvinte îl impresionară într-o oarecare măsură ; tresări şi mă privi speriat.

— Şi cum de nu ţi-e frică să locuieşti aici ? întrebă el, parcă pierdut.

— Păi ce, am rîs eu, n-am duşmani, nu mă tem. Aceasta însă a durat doar cîteva clipe. L-am poftit să guste ceva şi am băut ; el se înveseli, ba pînă la urmă camera mea începu să-i placă foarte mult.

— Auzi, Polivanov, rîse el, dacă aş fi ştiut că ai o cameră aşa de bine ascunsă m-aş fi întîlnit aici cu Lina ! Ce zici ? aşa că nu m-ai fi refuzat ?... Dar acum e tîrziu, e prea tîrziu...

Dintr-o dată gîndurile astea îl duseră spre amintiri, şi astea — cel puţin aşa cred eu acum — i-au pecetluit soarta. Se aşeză lîngă mine, îmi puse chiar mîna pe genunchi, rînjea, aşa beat cum era, rîdea mereu şi povestea cu cea mai ci-

nică sinceritate cum se petrecuse totul cu Lina. Îl ascultam şi mă uitam la el. Mă uitam la faţa lui, tînără, frumoasă şi vedeam parcă mîngîierile ei, îi auzeam parcă vorbele, fierbeam de ură şi-mi repetam în gînd cu răutate: „Prietene, în noaptea asta vei fi un om mort..."

Şi am băut, am băut mereu; simţeam că fiori tot mai deşi îmi străbăteau trupul; eram cuprins de o veselie sinistră; începui chiar să rîd, aşa fără motiv şi nu mă mai puteam reţine. M-am ridicat, am început să umblu prin odaie şi abia m-am liniştit. M-am aşezat iarăşi alături de dînsul; aveam lacrimi în ochi de atîta rîs; am băgat mîna în buzunar ca să-mi caut batista, am scos-o, dar o dată cu ea a căzut ceva jos, pe podea. El se aplecă şi-l ridică.

— Ah, ce-i asta? mă întrebă el mirat, ţinînd în mînă boxul meu şi uitîndu-se la el.

— Un obiect.

— Ce fel de obiect? La ce-ţi serveşte? mă întrebă el curios.

— Ca să ucid! i-am spus eu rînjind şi tremurînd.

— Ah, acum îmi dau seama, e un box. Va să zică aşa e — n-am mai văzut pînă acum. Şi cum se ţine —. aşa? şi el încercă stîngaci să apuce boxul, dar eu i-l desprinsei încet din mînă.

— Uite, aşa se ţine.

— Şi poţi să loveşti cu el?

— Bineînţeles, ia dă mîna...

I-am apucat mîna, dar el şi-o trase rîzînd vinovat:

— Lasă-mă!

— Nu, nu — stai să vezi!

Clipa era cumplită; îmi pierdusem minţile; fiorii de adineauri mă cuprinseră iarăşi. Am ridicat boxul şi l-am lovit cu toată puterea — el dădu un ţipăt şi se îndoi de mijloc.

— Eh, cum e, doare? l-am întrebat eu înecat în hohote de rîs.

El îşi ridică privirea şi se uită la mine înmărmurit — ochii ni se întîlniră şi văzui că era gata să strige după ajutor, dar nu-l mai ţineau puterile — probabil figura mea îl paralizase.

— Doare, nu? Dar pe Lina n-o durea, nu mă doare şi pe mine, de cinci luni de zile încoace...

Se trezi dintr-o dată şi pe faţa lui nu mai rămase nici o picătură de sînge; se aruncă aproape în genunchi, pe podea, la picioarele mele, şi îşi întinse mîinile spre mine.

— Polivanov, frăţioare, se rugă el, nu face una ca asta, iartă-mă...

Era tîrziu, era însă prea tîrziu pentru astfel de rugăminţi. Mînia îmi fierbea în piept: am ridicat mîna şi i-am dat, una după alta, cîteva lovituri: n-a trecut mult, şi cadavrul lui zăcea la picioarele mele.

M-am întors şi ca scos din minţi am ţîşnit afară pe uşă. Poate că am alergat pe străzi; poate oi fi şi strigat, nu mai ştiu, nu-mi amintesc. În groaza aia de moarte, un singur gînd, înăbuşit de altele, mă străbătu cîteva clipe: poliţia. Ciudat: în loc să mă tem, în loc să fug şi să mă ascund — simţeam că singurul meu adăpost era acum acolo. Da, acolo era unica mea scăpare. Mă treceau călduri şi sudori reci. Căutam să-mi adun gîndurile şi vedeam cum se risipesc. Atunci am văzut-o pe Lina mai limpede ca oricînd, o sim-

ţeam, dar cum, cum... Trebuia s-o văd... Nu, nu asta — imposibil ! Să-i scriu ? Nu, nu, nu ! Să-i trimit vorbă prin cineva ? Nu...

Şi alergam mereu, fugeam de parcă mă gonea cineva. Uite şi mahalaua noastră, iată strada : uite, acolo în curte e blocul, mi-am amintit chiar de noaptea aia şi de cornul de sidef al lunii — o nesfîrşită duioşie îmi străbătu inima... Uite casa, alea de colo sînt ferestrele Linei — e întuneric... M-am apropiat de poartă, am stat nehotărît cîteva clipe şi pe urmă m-am aplecat şi am sărutat clanta de bronz de la intrare.

— Uite, de aici va ieşi ea mîine şi va prinde în mînă clanţa asta...

Mi-aduc aminte că mi-a fost apoi ruşine ; dar nu-i nimic — nu m-a văzut nimeni, nu ştie nimeni !...

Cînd m-am ridicat însă — am rămas locului înmărmurit : la zece paşi de mine, rezemat de stîlpul felinarului electric, sta Quasimodo şi mă privea... Am băgat mîna în buzunar, am scos boxul, l-am apucat bine şi m-am aruncat asupra omului pe care-l uram. Mi-amintesc doar că am schimbat cîteva cuvinte, dar ce s-a întîmplat după asta — nu mai ştiu. Mi-am venit în fire abia atunci cînd mi-am simţit mîinile răsucite la spate de doi poliţişti puternici. În faţa mea, întins la pămînt, trupul însîngerat al felcerului se mai zbătea parcă...

*

Şi iată-mă acum aici. Cei doi şi-au trăit viaţa şi soarta pe care o meritau. O aştept şi eu pe a mea — tîmp şi indiferent : ea nu mai e în mîinile mele. Din toată lumea mi-a rămas doar o bucăţică de cer — o văd prin ferestruica celulei mele de puşcăriaş. Noaptea tremură acolo, deasupra mea, două-trei stele ; cîteva minute mă priveşte de sus şi luna. Cînd o văd îmi acopăr faţa cu mîinile : mi-e ruşine s-o privesc şi să-mi mai amintesc de lume.

1922

DAMIAN KALFOV

S-a născut, la 26 octombrie 1887, în satul Bulgarkioi, de lîngă Adrianopol. A publicat culegerile *Sub cerul sudic* (1917), *Soții* (1921), *Cocoșul indian* (1928), *A doua tinerețe* (1934), *Povestiri umoristice* (1928), *Lîngă rîu* (1959), *Prin ochelarii mei* (1961), *Fără ocolișuri* (1963); Kalfov a scris și comedia *Tigrul* (1930).

Este un bun observator, surprinzînd și reușind să redea cu deosebit talent aspectele umoristice ale vieții. Eroii săi sînt oameni obișnuiți, iar temele abordate sînt scene și întîmplări zilnice și banale din familie, societate, cazarmă ș.a. În comedia *Tigrul* Kalfov ironizează unele manifestări negative și ridicole din familia bulgară dintre cele două războaie. *Cocoșul indian* s-a tradus după un text pus la dispoziție de Uniunea Scriitorilor bulgari.

COCOȘUL INDIAN

Secretarul Gugucikov lucra în picioare la biroul său. Răsfoia dosare, căuta, nota. Chelia lui, întoarsă spre fereastra din apropiere, strălucea de parc-ar fi fost lustruită cu șerlac.

— Uite-o, lua-o-ar dracu ! strigă Gugucikov și se întoarse spre tînărul copist, care lucra în colțul din dreapta. Ți-am spus eu : capul de mi l-aș sparge, dar tot o să găsesc adresa asta !

— Poftim ? întrebă cu vie curiozitate copistul, ocupat cu curățirea unui țigaret, subțire de tot. Ce este ? Ce zici ?

— Zic mereu același lucru : că în ministerul ăsta al nostru nici unul nu-și cunoaște meseria așa cum trebuie ! Pentru că poți să fii nu numai titrat, ci și răstitrat, dar dacă n-ai în cap men-ta-li-ta-te...

— Asta-i foarte adevărat, repetă tînărul copist.

Gugucikov se aplecă iarăși asupra hîrtiilor.

În cameră era cald, plăcut. Chiar în fața ferestrei mari se auzea zumzetul slab al radiatorului încins.

La ușă ciocăni cineva.

Intră un domn bine îmbrăcat, cu ochelari rotunzi cu ramă de os și cu un guler mare de blană la paltonul său negru. Se uită puțin în jur și se îndreptă direct spre Gugucikov.

— Vă rog o mică informație, vă rog, repetă domnul.

Gugucikov ridică capul și-l privi cu ochii aproape închiși.

— Veniți la orele unsprezece.

— Vă rog, dacă...

— Și eu vă spun încă o dată : la ora unsprezece.

— Dar cred că acuma, dac-am venit, în cazul ăsta trebuie...

— Cum ? ! Trebuie ? ! strigă cu totul pe neaşteptate Gugucikov şi sări în picioare. Trebuie ! Ştiţi dumneavoastră, domnule, ce trebuie mai întîi ? (Aruncă tocul, o porni repede spre vizitator, se apropie de el şi-i vorbi în nas.) Trebuie ca bulgarul să se-nveţe, o dată pentru totdeauna, cu ordinea — ei vezi, asta trebuie ! M-aţi înţeles ?

Dar domnul tot nu fu în stare să-şi dea seama de marea sa vină. Lui i se părea că e victima unei neînţelegeri. Altfel, gîndea el, de unde pînă unde jerpelitul ăsta de secretar să-l primească atît de grosolan, de cum călcase pragul uşii ? !

— Adică... în definitiv... ce vreţi să spuneţi dumneavoastră ? întrebă domnul, aproape uluit.

— Uite, se întoarse Gugucikov spre tînărul copist. Uite !... Vezi ? Domnul n-a înţeles încă ce vreau să spun... Ascultaţi, domnule ! Vreau să spun că trebuie să părăsiţi camera. Aici sînt ore fixe pentru informaţii. Pe pereţi, pe scări, pretutindeni, numai tăbliţe, numai anunţuri ! N-aţi văzut nici una pînă aici ?

Domnul lăsă capul în jos. Ce mai putea să zică ?

— Eh, bine, începu el, uitîndu-se fără să vrea la fruntea lui Gugucikov, brăzdată de cute mari, adînci. Totuşi, cred că nu este primul şi unicul caz, nu-i aşa ?

— Nu ne răpiţi timpul, domnule ! Vă rog să ieşiţi. Dacă nu, chem uşierul !

Dar uşierul, care auzise probabil zgomotul, deschisese uşa, privise înăuntru şi, dacă nu fusese chemat, o închisese iarăşi.

— Am spus să ieşiţi ! insistă iarăşi Gugucikov.

Domnul îşi ridică greoi capul şi zise moale :

— Bine, voi ieşi.

Şi se îndreptă repede spre uşă.

*

— Bine l-aţi mai aranjat şi pe ăsta, începu tînărul copist din colţul său şi suflă cu putere în ţigaret.

Gugucikov se simţi măgulit.

— Eu ? După cum vezi, îi lecuiesc eu repede pe ăştia... Dumneata încă nu mă cunoşti ! Da, nu mă cunoşti... Se aşeză la biroul său şi continuă : Cioc-cioc !... vă rog, o informaţie... Trop-trop !... vă rog, o mică informaţie... Le spun, îi lămuresc, le explic că acum nu-i oră de informaţii, că în felul ăsta nu ne putem vedea de treabă... Nu ! Îţi stau pe cap şi te bîzîie... Şi, atuncea, să nu-i repezi, să nu-i dai afară ?

— Foarte natural...

— Eu, tinere, am spus-o de multe ori şi am s-o spun mereu : noi, bulgarii, sîntem un popor sănătos, capabil, dar — mergem spre pierzare ! Şi o să mă-ntrebi : de ce ? Pentru că înainte de toate ne lipseşte cel mai important lucru pe care-l au alte popoare, popoarele civilizate. Mai întîi de toate noi n-avem conştiinţă, ci subconştiinţă.

— Foarte adevărat !

— Şi ce arată asta ? Arată că încă sîntem sub zero, da, mult, mult sub zero.

— Într-adevăr...

— Uite ! Ai văzut doar ! Ai văzut bine chiar acuma, nu-i aşa ? Aranjat, dichisit, fular, ochelari rotunzi, mari — mai mici nu poate ! — şi a pornit cu noaptea-n cap ; vă rog, o informaţie, vă

rog, o mică informaţie... Na-ţi informaţie, şi satură-te ! He-he-he !...

Intră uşierul. Se îndreptă spre sticla cu apă, o mută din loc, fără să fie nevoie, şterse cu mîna praful de pe măsuţă, suflă o dată, de două ori, şi, întorcîndu-se spre Gugucikov :

— Eu îl cunosc pe omul ăsta, domnule Gugucikov... E doctorul...

— Ei, şi ce-i dacă-i doctorul... ? !

— Nimica, am spus doar aşa...

Uşierul ieşi.

Gugucikov se apucă din nou de lucru. Se aude iar foşnetul hîrtiilor din mîinile lui. Afară, dincolo de fereastra cea mare, zboară fulgi de zăpadă. Pe partea cealaltă a străzii un muncitor care s-a căţărat în vîrful stîlpului telegrafic trebăluieşte ceva prin puzderia de fire.

„...Doctor... Te pomeneşti c-o fi vreo mărime, vreun puternic al zilei, lua-l-ar dracu !" îi trecu prin gînd lui Gugucikov şi umerii lui se lăsară deodată moi.

Se întoarse spre copist :

— Aşa e naţia noastră, tinere... Şi ştii ce ne aşteaptă ?... Pieirea ! Pieirea şi neagra robie !

— Da-da ! Nu mergem spre bine !... răspunse tăios şi tînărul, cu toţi cei optsprezece ani ai săi.

Gugucikov se ridică şi o porni încet spre sticla cu apă. De la sticla cu apă se îndreptă spre cuierul de haine, iar de acolo spre calendarul de perete. Rămase cu ochii la calendar.

„...Doctor... La urma urmei, de unde să ştiu eu că-i doctor ?"

Se întoarse la locul său. Atinse butonul soneriei şi luă în mînă o hîrtie mare, scrisă.

— Nu mi-e de doctorul ăsta cu ochelari, începu el, ăsta-i un lucru prea mărunt, dar alta, altceva mi-a stricat azi buna dispoziţie...

Copistul îl privi cu vie curiozitate şi compătimire.

— Nu ştiu dacă ai auzit, continuă Gugucikov, dar eu fac parte dintre gospodarii ăia vechi cărora le place să aibă de toate celea la casa lor. Am un cocoş de rasă indiană, şi de-ai şti numai ce minunat cocoş indian ! Dar... nişte copii din cartier s-au apucat de i-au tăiat creasta, i-au smuls penele mari din coadă şi azi de dimineaţă, cînd îi dau drumul din poiată, ce să văd ? Paiaţă ! O adevărată paiaţă ! Aşa că... asta mi-a stricat dispoziţia. Cît despre doctorul ăla !...

Intră uşierul.

— Vino şi toarnă puţină cerneală în călimara asta. Da, da, daaa... (şi Gugucikov începe să citească foaia cea lungă). ...Domnule ministru, am absolvit patru clase primare. Am funcţionat la... Dar, ia spune, cine era doctorul ăla ?

— Doctor Burgev, avocat. E fratele deputatului Burgev, din partidul „Uniunea democratică".

— Al deputatului Burgev, din partidul „Uniunii democratice" ? Ascultă, poate să fie şi fratele primului-ministru, ai înţeles ?!

— Păi, ce, e treaba mea ? ! răspunse uşierul cam cu arţag şi, după ce turnă puţină cerneală, ieşi.

„...Am terminat patru clase primare. Am funcţionat trei ani în administraţia de plasă..."

— Şi dacă-i fratele deputatului, ce-i ? Ce, acuma trebuie să crăp, să mă tai în bucăţi ? Nu-i aşa, domnule ?...

— Da, da !

— O fi el omul zilei, poate să fie ce-o vrea, dar eu îmi fac datoria conştiincios şi cu toată scrupulozitatea — asta-i important, nu-i aşa ?

— Sigur că da !

— Daaa... lăsă iar capul Gugucikov cufundîndu-se în hîrtiile lui... „Proces-verbal nr. 19. Azi, 21 noiembrie 1928, comisia alcătuită din preşedin..." În orice caz nu l-am jignit, nu l-am făcut mai ştiu eu cum. I-am spus pur şi simplu să plece, pentru că acum nu e oră de informaţii. În definitiv, n-am făcut altceva decît să execut o anumită dispoziţie a conducerii, şi nimic mai mult... „Comisia alcătuită din : doctor Ivan Lakov, preşedinte, şi membri : domnul... şef de birou..." E drept, i-am spus că o să chem uşierul... S-ar putea chiar să se fi dus de-a dreptul la director, blestematul...

Gugucikov sări în picioare, azvîrlind hîrtia pe birou.

— De-ai şti cît sînt de necăjit, cît mi-e de ciudă de cocoşul acela, tinere ! Ia stai să-ntreb, cum aş putea într-un fel oarecare...

Şi ieşi repede din cameră.

Afară se uită încolo şi-ncoace după uşier. Îl văzu undeva, în fundul coridorului, şi o porni într-acolo. Trecu de el şi apoi se întoarse.

— Şi zi... Nu s-o fi dus doctorul ăla la director să se plîngă, nu ?

— Nu ştiu, domnule Gugucikov. A luat-o încoace, dar dacă s-o fi abătut sau dacă s-o fi dus de-a dreptul...

— Poate să se ducă de-a dreptul şi la ministru, zise, rîzînd cu demnitate, Gugucikov. Ehei ! Cîţi doctori de ăştia ca el n-am trimis eu la plimbare !...

O luă înainte pînă la coridorul lateral, dădu colţul şi se opri în faţa biroului directorului.

Uşierul directorului termina de citit, silabisind ultimele rînduri al nu ştiu cărui ordin confidenţial, luat chiar atunci de la maşina de scris.

Uşurel şi mai mult cu o mişcare a capului şi a ochilor, Gugucikov întrebă pe uşier dacă este vreo persoană străină la domnul director în birou.

— Nu e, răspunse uşierul, fără să ridice capul.

— Dar dacă o fi ? Că doar n-ai stat numai aici...

— Dacă vă spun că nu-i, asta înseamnă că nu-i !

— Dar ar fi putut intra în lipsa ta. Haide, ia vezi, te rog, te rog mult...

— Să văd ? Şi pe urmă răspundeţi dumneavoastră ?

— Va să zică nu e...

— Eh, asta-i acuma... Bineînţeles că nu e.

*

Pe la orele unsprezece şi ceva, în faţa lui Gugucikov stăteau „drepţi", ca nişte soldaţi, vreo trei-patru solicitanţi. Dar doctorul, doctorul cel primejdios, nu se vedea, nu apăruse încă.

În sfîrşit, iată-l. Veni în vîrful picioarelor spre Gugucikov, ca şi cum l-ar fi văzut prima oară, şi făcu semn cu mîna celorlalţi să se dea puţin mai la o parte.

„O să-i spun, o să-i explic că eram enervat, supărat din cauza cocoşului ăla, că în general..." gîndi într-o clipă Gugucikov.

— Aaa... poftiţi, domnule... Ce informaţie doreaţi ? Cum era numele dumneavoastră ?

— Mă numesc Nikola Kostov.

— Nikola Kostov ? se miră Gugucikov şi privi spre tînărul copist. Cum aşa, „Nikola Kostov“ ?

— Da, Nikola Kostov, aşa mă numesc !...

— Cu ce vă ocupaţi ?

— Sînt secretarul Asociaţiei coşarilor, domnule...

— Dumneavoastră ? Secretarul coşarilor ! ? A-a ! Aşa va să zică... Păi... (Gugucikov îşi împreună sprîncenele şi se uită la solicitant.) Păi... dacă sînteţi secretar al co-şa-ri-lor, de ce nu vă mînjiţi şi dumneavoastră aşa, cu negru, ca oricine să poată să... Şi adăugă cu ton sever, de director : Aşteptaţi afară pînă vă vine rîndul !

1927

LIUDMIL STOIANOV

S-a născut, la 6 februarie 1888, în satul Kovacevița, din regiunea Blagoevgrad. A studiat la Sofia unde a și debutat în 1905 printr-un ciclu de poezii moderniste, în revista *Hudojnik*. De asemenea în prima sa culegere de versuri *Viziuni la răscruce de drumuri* (1914) influența simboliștilor e clară, ca și în volumul următor, *Paloș și cuvînt* (1917). Din deceniul al treilea al secolului nostru Liudmil Stoianov face o cotitură decisivă, datorată în parte experienței sale de viață. Războaiele balcanice, primul război mondial și evenimentele din Bulgaria din 1923 l-au determinat să se debaraseze treptat de teoriile idealiste și de influențele antirealiste, îndreptîndu-se spre o înțelegere tot mai profundă a problemelor sociale și literare. În special evenimentele anului 1923 îl determină pe Stoianov să se situeze pe poziții antiburgheze. Povestirile sale *Mila lui Marte* și *Sfîrșitul republicii sovietice din Lăkavița*, scrise în 1923, dar mai ales *Holera*, nuvela sa de mare întindere, apărută în 1935, sînt edificatoare în această privință. În special *Holera*, străbătută de un puternic suflu revoluționar, a avut un mare răsunet nu numai în Bulgaria, ci și peste hotarele țării, fiind tradusă în multe limbi.

Scriitorul a considerat necesar să lupte și pe plan publicistic și politic. El este unul dintre primii care au răspuns cunoscutului apel al lui Maxim Gorki : *„Cu cine sînteți voi, maeștri ai culturii ?"*. După 1944 Liudmil Stoianov militează și mai puternic pe plan politic. A fost președintele Uniunii Scriitorilor bulgari. Este membru al Academiei Bulgare de Științe (1946) și erou al muncii socialiste (1963). Din beletristica sa, în afară de volumele citate mai sus, menționăm : *Biciul lui Dumnezeu* (1927), *Suflete de femei* (1929), *Mehmed Sinap* (1935), *În linia întîia* (1945) și romanul *Se face ziuă*. Stoianov a dat excelente traduceri din Pușkin, Lermontov, Gorki, Al. Tolstoi ș.a. A scris piese de teatru, biografii istorice, eseuri și critică literară. *Hatige* a apărut în *Opere alese*, Sofia, 1958. *Sfîrșitul republicii sovietice din Lăkavița* s-a tradus după un text pus la dispoziție de Uniunea Scriitorilor bulgari.

HATIGE

Molla Iumer, dezertorul, hotărî în cele din urmă să coboare în sat să-și vadă nevasta. De trei zile nu mai venise — așa cum o știa, cu feregeaua albă pe față, rumenă și ostenită — să-i aducă vești și mîncare. De trei zile n-o mai văzuse, și asta îi dădea de gîndit ; îl cuprinse un dor năprasnic de ea. Se gîndea că e arestată și, poate, torturată. În vîjîitul vîntului i se părea că-i aude glasul, dar semnalul convenit nu venea. Toate șoaptele nopții îi repetau numele — Hatige — și asta devenise pentru el un izvor de tainică desfătare. Noaptea, cînd ieșea să respire aerul curat și proaspăt al pădurii, se simțea ca o fiară, căreia i s-a răpit cea

mai scumpă și mai grasă pradă. O vedea în umbrele tufișurilor, în siluetele stîncilor ; i se părea că se apropie, iar această continuă autoamăgire îl umplea de o furie sălbatică și neputincioasă. Simțea pînă și mirosul trupului ei, miros de căpșuni și steregoaie[1], iar figura ei îi apărea aidoma cu a unei hurii din rai. Se cutremura tot. Fiecare por al trupului i se înfiora de năvala sîngelui cald și nestăpînit. Și atunci se hotărî pe neașteptate să coboare în sat. Sta lungit pe un culcuș de papură, în peștera tăcută, și deodată, ridicîndu-se, începu să se pregătească de drum. Pe de altă parte și mîncarea era pe sfîrșite.

Proptindu-se cu spatele de piatra grea care închidea intrarea ascunzătoarei, își încordă mușchii tari ca niște rădăcini și o urni din loc. Oasele îi pîrîiră cum pîrîie lemnul de brad în vatră. Se încovoie și ieși afară. Era o noapte caldă de vară, cu stele mari, ca niște diamante. Pădurea adîncă răsuna de zgomote subpămîntene, ca și cînd undeva, în beznă, rîul se lupta cu întunericul, în timp ce printre falnicele trunchiuri de brad se ițea secera subțire a lunii, asemenea unui semn de argint pe o dantelă de nori aurii. În mijlocul liniștii adînci și umede a nopții, Molla Iumer simți dulceața nemărginită a libertății, iar sufletul i se umplu de un sentiment de venerație și smerenie exprimat într-un singur cuvînt :

— Alah !

Porni în jos, pe poteca pe care o cunoștea, abruptă, șerpuitoare și parcă aeriană, printre stînci și copaci, în umbrele adînci ale pădurii. Noaptea își revărsase apele de argint ale lunii care — ca o pînză de mătase — învăluiau natura, stîncile

[1] Plantă veninoasă din familia liliaceelor.

mute, vîrfurile și văile. În severa tăcere a întunericului lucrurile vorbeau, între ele, o limbă necunoscută omului prins în mreaja gîndurilor. Elixirul clocotitor al vieții îi umplea inima ca o chemare din vremuri demult apuse. Nu era și el ca unul dintre brazii aceia — făptura lui Dumnezeu — și nu-și apăra cel mai scump lucru pe care-l avea : viața ? Strîngînd zdravăn pușca în mînă, Molla Iumer pășea cu fereală, gata să facă față oricărui lucru neașteptat.

Cobora costișele ca o piatră rostogolită de furtună, ca un vultur năpustit asupra prăzii, cu un singur gînd : Hatige. Își dădea seama că numai ea era aceea care-l leagă de viață, iar vina lui, vina pentru care-l hărțuiau pornise din adîncul ochilor ei, care-l stăpîneau ca o otravă îmbătătoare. Se vedea pe sine însuși în fața judecătorilor — colonei bătrîni, încruntați — și în minte i se desfășura șirul unor dialoguri amețitoare.

— De ce ai făcut asta ?

— Așa a vrut ea.

— Cine ?

— Hatige.

Apoi, în conștiință îi apăru moartea, sub toate chipurile sub care o văzuse la executarea unor vinovați ca și el, și-și spuse în gînd cu o hotărîre dură și mîndră :

— Niciodată !

Iar vîntul îi purta gîndul cu el, murmurînd în văile pustii : niciodată, niciodată.

Ajuns jos, la rîu, ocoli pivele și morile ca să evite orice întîlnire cu oamenii, și trecînd peste uriașul fag uscat, aruncat peste rîu în loc de pod, se trezi în propriile lui fînețe. Casele satului, după cum era obiceiul în acele locuri, erau risipite, așa că nu era greu să coboare neobservat. Nu prea departe — la o aruncătură de piatră — se zărea casa lui, și așa albă cum era i se părea și mai aproape. O lumină slabă pîlpîia la una din ferestre. Molla Iumer fluieră semnalul convenit. Se afla în umbra porții. Cîinele, fără să latre, parcă-și cunoscuse stăpînul după pași, se învîrtea vesel în jurul lui dînd din coadă. Altul era aici peisajul și altele glasurile nopții. Valea, calmă, se odihnea la poalele munților, tăiată în două de panglica argintie a rîului, adormită în șoaptele poveștilor lui. Molla Iumer mai așteptă o clipă, apoi fluieră din nou. Se trînti o ușă, și în cerdac se auzi, abia șoptit, un glas de femeie :

— Iumer !

Molla Iumer, simțind îngrijorarea în tonul acestei voci, întrebă tot pe șoptite :

— Ce s-a întîmplat, Hatige ?

— Nimic, răspunse vocea ; bătrînii s-au culcat.

El auzi pașii desculți ai nevestei, care coborî scara și alergă apoi spre poarta de la drum. Zăvorul fu dat la o parte și după o clipă Molla Iumer se găsea în fața ei. Curtea întreagă era scăldată de lumina dulce a lunii și — deși ședeau în umbra zidului — el văzu clar, pe fața ei palidă și din tremurul degetelor, că se întîmplase ceva neobișnuit.

— Ascultă, zise ea, tot satul e plin de soldați. Pe tine te caută ! Azi-noapte au scotocit toată casa, iar acum fac de caraulă pe uliță.

Molla Iumer se încruntă ; pe față îi trecu un nor negru, prevestitor de furtună. Înalt și voinic, era pe lîngă ea ca un brad uriaș lîngă un brăduț subțire și plăpînd. O mînă și-o pusese pe

umărul femeii, iar în cealaltă ţinea puşca. Era înarmat pînă-n dinţi. Gîndindu-se la codru şi la închisoare, la despărţirea de nevastă — de fapt, era acelaşi lucru — sufletul i se umplu de furie şi scîrbă.

— Şi ce vor cîinii ăştia ? mormăi el printre dinţi.

Vestea îi ucisese bucuria întîlnirii. Mîna îi atîrna grea pe umărul ei şi în timp ce ea îl privea cu o mută adoraţie, el o împinse brutal şi zise :

— Haide !

Ea porni înainte, iar el o urmă. În tindă auzi sforăitul greu al tatălui său şi, pentru o clipă, din cerdac aruncă fără voie o privire spre pămîntul adormit, încins de dogoarea verii tîrzii, spre cerul presărat cu stele mari şi apoi iar spre pămîntul care răsufla adînc prin fîşîitul ierburilor şi vuietul înăbuşit al rîului : o durere surdă îi strînse inima şi o pătimaşă şi nepotolită dragoste de viaţă îi cuprinse toată făptura ; era ca şi cum un miros plăcut de muşcate îi inundase întreaga fiinţă.

Femeia se strînse iar aproape de dînsul şi îi spuse în şoaptă :

— Iumer, sufletul meu, dar dacă or să te prindă !

În glasul ei era atîta teamă, încît el nu se mai reţinu şi surîse. Inima lui aspră se umplu de liniştea aceea pe care-o încearcă beduinii din pustiu în ceasul rugăciunii. O luă de mînă, dădu la o parte covorul greu care ţinea loc de uşă şi intră cu ea în odaie. Îşi lăsă puşca într-un colţ, şi în timp ce ea căuta în vatră un cărbune ca să aprindă lampa stinsă, el, întors spre răsărit, îngenunche pe rogojina goală şi începu să se roage.

I

În zori, înainte de al treilea cîntat al cocoşilor, cînd stelele par mai mari, iar aurora abia urcă primele trepte ale cerului, Molla Iumer trecu podul de peste rîu şi se pierdu pe potecile întunecoase, înguste şi abrupte. Sufletul îi era luminat, înviorat de mustul vieţii, ca un pămînt crăpat de arşiţă şi-apoi stropit de ploaie. Păşea liniştit şi sigur, ca omul care simte înlăuntrul lui puterea de luptă pe viaţă şi pe moarte. Dimineaţa, strălucitoare, îl încuraja cu lumina ei purpurie, ca un vin tare care-i alerga prin tot trupul împrospătîndu-i simţurile şi gîndurile. Păşea în sus aidoma unui cerb sălbatic gonit de primejdie, ca într-o împărăţie proprie, cunoscută şi în care se simţea stăpîn. Figura lui Hatige, tremurînd asupra-i ca peste o comoară unică şi nepreţuită, îi lumina sufletul plin de dragoste şi mulţumire. Îmbătat de mîngîierile ei, a căror dulceaţă o mai simţea încă, ajunse la ascunzătoare înainte ca primele raze de soare — asemenea unor suliţe de uriaş — să fi atins mîndrele şi încreţitele frunţi ale înălţimilor.

II

În vremea asta, în casa părintească domnea o adevărată alarmă. Nu trecuse nici o jumătate de ceas de la plecarea lui şi curtea se şi umpluse de ostaşi : toată lumea era în picioare. Soldatul de gardă zărise umbre prin bătătură, precum şi lumina răspîndită de mica lampă cu gaz. Tatăl, mama şi nora fuseseră duşi la primărie pentru interogatoriu. Acolo găsiseră adunaţi pe toţi fruntaşii satului. Comandantul detaşamentului, un

tînăr ofiţer cu ochelari, declară că dacă banditul nu e adus de bunăvoie, va da foc satului din patru părţi. Nimeni, însă, nu ştia unde se ascunde. Tatăl şi mama, întunecaţi, şedeau adînciţi în gînduri grele, în aşteptarea groaznicului lucru care avea să se întîmple. Năpasta — personificată de figurile cenuşii ale soldaţilor — venise atît de neaşteptat, încît nimeni nu avu vreme să-şi vină în fire. În persoana acestora ţăranii vedeau pe trimişii celeilalte lumi, vrăjmaşe lumii lor, groaznică, răzbunătoare, tainică, îndepărtată, străină de trupul viu al pămîntului şi clădită pe minciuna care ucide libertatea şi aduce blestemul. Era un simţămînt nelămurit dar puternic, asemenea viforniţelor iernii care veneau tot de acolo, de dincolo de munţi, de la miazănoapte.

Ofiţerul, ca un vînător bătrîn şi cu experienţă, sta singur într-o cameră şi-şi aştepta victima. Ştia că n-are să-i scape. Afară, cu mîinile încrucişate respectuos, aşteptau adunaţi fruntaşii satului. Se sfătuiră pe şoptite ce să facă pentru a îmbuna pe ofiţerul supărat, ce părea om de treabă, dar care, cu toate astea, putea să-şi aducă ameninţarea la îndeplinire. Dar nu putură hotărî nimic deoarece, într-adevăr, nimeni nu cunoştea ascunzătoarea lui Molla Iumer. Timpul trecea ; se apropia ceasul cînd acesta trebuia să fie adus viu sau mort. Tatăl era îndurerat că atîtea suflete trebuiau să sufere din pricina fiului său, dar credea că primejdia va trece.

Nu tot aşa gîndea însă şi păzitorul legii. El trebuia să cîştige lupta pentru a salva autoritatea stăpînirii. Era o lege implacabilă, care nu suferea să fie tălmăcită în două feluri. Tatăl, dimpotrivă, nu putea încă să-şi dea prea bine seama de crima

fiului său, care pentru el rămînea, totuşi, o enigmă. Doar lucrurile aşa fuseseră rînduite pe lume : vulturul să zboare în înălţimi, iar omul să fie liber pe pămînt. El vedea că totul în natură tinde spre libertate şi nu putea înţelege de ce există oameni care merg contra orînduirii lui Alah. În timpul acestor gînduri pioase, simţi că cineva îl smuceşte de umăr.

Santinela strigase :

— Tatăl !

El trecu pragul cu simţămîntul unei frici fără margini ; inima îi bătea în piept de parcă i l-ar fi crăpat cineva cu toporul. Cînd văzu însă faţa ofiţerului cu trăsături blînde şi nobile (el se aştepta să vadă pe însuşi Diavolul) îşi zise că şi acesta e om, şi se linişti.

La întrebarea unde îi este fiul, răspunse simplu :

— Nu ştiu, efendi.

Atunci se abătură asupra lui atîtea ameninţări, încît, dacă s-ar fi împlinit, ar fi însemnat să nu mai rămînă nici o urmă din tot neamul lui. Din cuvintele ofiţerului reieşea clar că onoarea legii cere ca fugarul să fie prins. În mintea bătrînului vina fiului apăru cu o uimitoare claritate. Înţelese că în afară de ordinea divină există şi o altă rînduială, aceea a oamenilor, care fusese încălcată, şi că legile pămînteşti sînt cu mult mai aspre decît cele cereşti. Îşi vedea fiul în zdrenţe, încovoiat în peştera umedă, osîndit ca mai curînd sau mai tîrziu să cadă în mîinile călăilor ; de aceea, arătînd pădurea, spuse aproape cu resemnare :

— Iată pădurea, efendi ! Prindeţi-l.

Dar răspunsul acesta fu luat drept îndărătnicie. O flăcăruie vie străluci în ochii inchizitorului şi obrajii i se acoperiră de roşeaţă. Tăcut şi întune-

cat, ofițerul hotărî să încerce ultimul și cel mai sigur mijloc : amenințarea cu moartea. La ordinul său intraseră cîțiva soldați înarmați, care-l scoaseră pe bătrîn afară ; apoi i se dădură subofițerului dispozițiile de cuviință. Bătrînul fu împins cu brutalitate. Înțelese ordinul sălbatic, văzu că nu mai e vorba de-o simplă amenințare și, încredințat că zilele îi sînt numărate, hotărî să primească moartea după cum primise și viața : din mîinile lui Alah.

Locul execuției se întîmplă să fie propria lui țarină. O arase și o semănase, de mic copil. În mijlocul ei se săpase o groapă și în fața acesteia stătea acum bătrînul, cu ochii legați, și asculta vorbele subofițerului :

— Ai încă vreme. Spune unde se ascunde fiul tău ! Scapă-ți viața !

Bătrînului i se păru că merge printr-o pădure întunecată, iar înaintea lui se află o prăpastie din care ies limbi de foc a căror răsuflare nu arde, ci îngheață. Și un fier greu îl lovi parcă peste genunchii care se frînseră, se aplecară spre pămînt și se afundară în arătura afînată.

Se auzi comanda... Închizătoarele puștilor clămpăniră strident, iar stîncile înconjurătoare răspunseră ca un ecou surd.

— Ai încă timp !

Urmă o detunătură...

Și, înainte ca ecoul să se piardă în labirintul umed al văii, legătura de pe ochi îi fu scoasă, iar bătrînul fu împins brutal înainte, amețit de jocul atroce și încă nelămurit de cele întîmplate, izbit cu paturile grele ale puștilor, ale căror lovituri i se păreau acum gingașe mîngîieri...

III

Mama banditului fu chemată de asemenea la interogatoriu. Fața ei aspră și zbîrcită se acoperi de o paloare de moarte ; părea un trunchi de fag ros de vremuri și umezeală. Pentru prima oară răspundea la întrebări al căror sens nu-l înțelegea. Află cu mirare că fiul ei era căutat, deoarece fugise de la război ; ea știa că războiul era un loc unde oamenii se omoară între ei, așa că nu putea pricepe de ce fapta fiului ei era socotită drept crimă ! Meritau pedeapsă mai curînd cei care se duceau, iar nu cei care nu se duceau ; pentru ea era clar că fiecare copac crește în pădurea lui și că nimeni nu-i putea lua acest drept. Inima bătrînei nu era învățată să șovăie și simțea că orice ar fi făcut, pentru fiul ei era cu mult mai rușinos să cadă în mîinile acestor oameni întunecați decît să continue a trăi ca acum, de-a valma cu pietrele și fiarele pădurii. De aceea, la întrebarea dacă nu știe unde i se ascunde feciorul, răspunse cu o simplitate neprefăcută :

— În pădure, efendi.

— Dar unde, în ce loc ?

— Nu știu, efendi.

— Cine-i duce de mîncare ?

— Nimeni, efendi.

— Nu e în interesul tău să ascunzi...

— Ce, efendi ?

— Dacă se predă de bunăvoie, s-ar putea să fie grațiat, dar dacă-l prindem noi o să atîrne în laț...

— Voia țarului, efendi !

— Trebuie să știi ce vorbești...

— Sîntem oameni proști, efendi !

Era clar că nu i se putea smulge nici o mărturisire. Ofițerul citi în ochii ei tăria acelui instinct primar, care este în primul rînd egoist și apoi insesizabil. Nu era însă învățat să cedeze : experiența îl învățase să fie perseverent și inventiv. Știa să acționeze tocmai asupra instinctelor primare ale acestor munteni aspri, să-și îndrepte arma spre punctul cel mai slab. Era curios însă că nimeni nu știa, totuși, unde se află ascunzătoarea banditului ; sau poate că o știau cu toții și tocmai de aceea nu putea fi prins. Mama fu scoasă și dusă acasă de doi soldați. Mergea cu inima liniștită, ca omul care și-a încredințat viața în mîinile sorții ; socotea toată nenorocirea aceasta ca pe-o boală grea, gălbenare sau pojar, pe care, într-un fel sau altul, forțele binefăcătoare ale vieții o vor învinge.

Între timp ziua se scurgea încet spre gura văii, spre apus, iar de la răsărit, o dată cu răcoarea primelor umbre, tălăzuiau valurile de un albastru închis ale întunericului, reflectînd ultima strălucire a norilor din înălțimea cerului, ale căror margini, colorate de soarele care-abia scăpătase, alcătuiau decorul somptuos al serii. Și acolo, în cununa strălucitoare a munților, cărora soarele le trimitea ultima-i sărutare, se afla iubitul și viteazul ei fiu.

În același fel fură interogați și ceilalți săteni, precum și Hatige. Nimeni nu putea spune unde se ascunde banditul. Tînăra și frumoasa femeie nega cu lacrimi în ochi, ca și cînd ar fi fost cea din urmă căreia Molla Iumer i-ar fi destăinuit ceva din planurile lui. Simțea o durere ascuțită și neîncetată în inimă, ca și în încheieturile genunchilor, care îi slăbiseră dintr-o dată. Spunea că nu-l văzuse de trei săptămîni întregi, dar după tonul și emoția care-o cuprinsese, ofițerul își dădu

seama că nu spune adevărul. Gîndul că poate să-l piardă, să-i fie luat, o făcea să nu mai aibă nici un fel de siguranță ; să-l prindă, să-l ducă — asta era pentru ea o adevărată nenorocire. Lumea de dincolo de zare, de dincolo de munții pe care-i vedea în fiecare zi și a căror siluetă i se întipărise în suflet ca o limită a vieții, i se părea ca o împărăție a morții, de unde cel dus nu se mai întoarce. Răsărise aici, împreună cu copacii și ierburile, iar rădăcinile sufletului îi erau atît de adînc înfipte în pămînt, încît orice gînd de a fi smulse de-acolo o îngrozea. De aceea, cînd ofițerul declară că a doua zi, de dimineață, o va lua cu el la oraș, drept zălog, pînă cînd se va preda banditul — o cuprinse o amețeală ca și cum tot sîngele i-ar fi năvălit în cap, și două lacrimi, apărute deodată, îi înghețară pe obraji. Fu închisă într-o cameră, unde rămase să-și plîngă soarta.

Ofițerul ieși, și după noi încercări neizbutite, dădu drumul sătenilor arestați și se îndreptă spre casa banditului. Totul fusese executat după cum ordonase : pe scări și în pod se împrăștiase fîn, iar scările fuseseră stropite cu gaz. Rămînea numai să se aprindă un chibrit ca să ia foc toată casa. În mijlocul curții, bătrîna ședea încovoiată și cu capul în palme, plîngînd răgușit și jalnic. Ofițerul se apropie de ea și începu un nou interogatoriu, amenințînd-o din nou. Ea, însă, nu auzea nimic, nu răspundea nimic, încremenită de grozăvia care se petrecea în fața ei. Atunci ofițerul făcu soldaților semn să se retragă ; după puțin îi urmă și el. Rămasă singură, în noaptea care se lăsase, bătrîna continuă să plîngă tot așa de jalnic și lugubru ca și-o lupoaică pierdută în pustia vieții.

IV

Dimineaţa, întregul detaşament porni la drum, împreună cu Hatige, desculţă şi cu feregeaua căzută pe umeri. Soarele nu răsărise încă, dar îşi furişa razele-i strălucitoare printre culmi, inundînd coastele de răsărit cu o bogăţie de aur purpuriu. Era răcoare şi umed ; cărarea de munte şerpuia ca o viaţă omenească, în zigzaguri inegale, în sus şi-n jos, prin împărăţia verde, fără sfîrşit, a copacilor. Ofiţerul mergea înainte, călare, tăcut şi gînditor, vizibil nemulţumit de insuccesul expediţiei. Soldaţii îl urmau automat, înviorați de răcoarea dimineţii, iar între ei, frumoasa pomacă [1] părea ca un pui de căprioară înconjurat de o haită de lupi haini. Hatige păşea supusă ; necunoscutul spre care se îndrepta îl socotea o încercare trimisă de cer.

Ea trecu pe lîngă locuri de mult ştiute, şipote şi poduri ; miriştile învăluite în tăcere o salutau ; tufele de liliac în care se pitea în fiecare primăvară o chemau spre ele. Pîraiele luminoase, în care de atîtea ori îşi spălase praful de pe picioarele-i albe, îi vorbeau într-o limbă dulce şi cunoscută. Vedea dealurile pe care păzise caprele tatălui ei, împreună cu Iumer, în anii copilăriei — ani care acuma îi păreau de mult trecuţi şi fără putinţă de întoarcere. Se simţea aidoma unei martire şi era mîndră că putea să sufere pentru el ; sentiment care-i aduna toate gîndurile în jurul unui singur punct, în jurul dragostei şi al primejdiilor prin care trecea ea însăşi. Crescuse parcă în propriii ei ochi. Măsura cu privirea vîrfurile cunoscute ale munţilor, stîncile şi măcieşii sălbatici, stînele liniştite ale ciobanilor şi ochii ei mari,

[1] *Pomac* — bulgar trecut la mahomedanism.

migdalaţi şi albaştri, cu gene negre, beau cu nesaţ parcă peisajele scăldate mereu în lumină şi tăcere şi amintirile evocate de acestea.

Apoi în sufletul ei năvăliră, treptat, umbre neliniştite şi întunecate. Siluetele munţilor se schimbară, rîul nu mai era acelaşi, ci mai zgomotos parcă. Înainte-i se aşternu o altă lume, nouă şi necunoscută. Orizontul îi era străin, drumul altul, nu trecuse pe el niciodată. Inima i se strînse de o ciudată înfiorare, dar continuă să meargă în linişte, hotărîtă, fără a da atenţie glumelor grosolane şi necuviincioase ale soldaţilor. Intrară în sate necunoscute. Călătorii se abăteau din drum şi o priveau cu compătimire şi curiozitate.

Rămas în urmă, călare, ofiţerul îi privea statura zveltă, aproape feciorelnică şi se gîndea la dragostea simplă şi puternică a acestor copii ai pămîntului. O invidie ascunsă îi arse sufletul dezobişnuit de puternicele legături ale inimii. O vedea gata să îndure cele mai groaznice umilinţe, numai să-l scape pe cel iubit. În atitudinea asta era ceva tragic, care-i impunea. Se convingea din ce în ce mai mult că încercarea nu va izbuti nici cu ea, aşa cum nu izbutise nici cu părinţii banditului. Dar se afla în el ceva care-i spunea totuşi că nu-i încă totul pierdut. Era poate fanatismul meseriei, care cerca să se manifeste în felul acesta, îndemnîndu-l să persevereze.

Grupul merse fără popas pînă la amiază. Drumul se dovedi greu şi obositor, soarele ardea spatele călătorilor, şi numai rareori, din văile adînci, adia un vînt răcoros. La o cişmea se opriră să mănînce şi să se odihnească sub umbra unor ulmi bătrîni. Aici, chemînd-o la o parte, ofiţerul spuse femeii :

— Ascultă, Hatige, fii înțelegătoare. Pînă unde-ai să tot mergi așa, desculță ? Și știi ce te așteaptă ? Vom călători așa trei zile, apoi ne vom urca în tren, și vom călători iarăși. După aceea ai să te trezești numai printre străini și n-are să te bage în seamă nimeni, gîndește-te bine ! Spune unde ți se ascunde bărbatul și-am să te las să te întorci în sat cu bine. Apoi, dacă se predă de bunăvoie, s-ar putea să fie grațiat...

Ea nu răspunse, ci îl privi întrebător și cu neîncredere. Apoi, așezîndu-se lîngă jgheabul cișmelii, începu să mănînce pîine cu sare și ciubriță [1] pe care le avea în traistă ; se vedea însă bine că dumicații i se opresc în gît. Apoi bău apă și-și spălă mîinile, zvîntîndu-le cu șorțul. După aceea deveni mai vorbăreață, începu să răspundă la ceea ce i se cerea și să pună întrebări în legătură cu locurile și satele pe lîngă care trecuseră.

După ce se odihniră porniră iar la drum. Hatige mergea și se gîndea la el — ascuns acolo sus, în vizuina lui de fiară. Amintirea ultimei nopți îi stăruia încă în sînge, și întreaga ei ființă trăia cu chipul lui. Nu simțea asprimea drumului, iar faptul că picioarele i se răniseră pînă la sînge n-o speria. Oboseala o răpuse însă curînd.

Nu știa unde e răsăritul, unde e apusul, în jurul ei dealurile se înălțau golașe, un ținut necunoscut și sălbatic, acoperit cu tufișuri mărunte. O tristețe stranie îi apăsa pieptul și aripa îngrijorătoare a necunoscutului o atinse cu o brutalitate aproape fizică. Încet, cu pași molcomi, în suflet îi pătrunse fantoma fricii. Ziua pogorîse spre seară, dar trecerea aceasta nu avea măreția celei din munții în

[1] Amestec de diverse plante aromate, mai ales cimbru, uscate și pisate.

care crescuse. Ce o aștepta oare acolo, în locurile acelea atît de îndepărtate de vatra părintească, în lumea aceea îngrozitoare de unde nu se mai întorsese nimeni din cei plecați ?

Iată și hanul mult așteptat, despre care vorbeau soldații, unde se putea găsi tutun și rachiu. Se opriră pentru a înnopta aici. Soldații se împrăștiară care încotro, iar cu Hatige rămase numai ofițerul. Acesta o privea cu indiferență, hotărît s-o trimită înapoi, în sat, cînd ea îi adresă o întrebare neașteptată :

— Efendi, ai spus că s-ar putea să fie grațiat. E-adevărat ?

Ofițerul nu-și credea urechilor. Ceea ce trebuia să se întîmple era ca și făcut. Răspunse :

— Da, Hatige, va fi grațiat. Eu însumi am să trimit scrisoarea către țar. Am să fac asta pentru tine, pentru dragostea ta...

— Am să vă arăt locul, dar numai dacă o să fie grațiat.

— Ți-am spus, doar, o să fie...

Ea îi propuse să plece imediat, iar ofițerul consimți. Detașamentul porni din nou la drum, dar acum în direcția opusă.

★

Cînd tîrziu, după miezul nopții, îi ajunse în auz lătratul cîinilor din satul natal, lui Hatige i se păru că renaște ; i se părea că se întoarce din mormînt și că din moarte revine iarăși la viață. Acum mergea ea înainte, ca să arate drumul. Îi era bine cunoscut, deoarece îl străbătuse de-atîtea ori ducînd de mîncare bărbatului ei. Era o potecă întortocheată, periculoasă, șerpuind pe marginea prăpastiei, cînd pierzîndu-se în întunericul adînc al

pădurii, cînd răsucindu-se pe umerii pietroşi ai munţilor. Simţea bătăile inimii şi-şi spunea că e de bucurie, deoarece credea că aduce fugarului izbăvirea. Nu se îndoia că şi pentru ceilalţi el era acelaşi bărbat viteaz şi nobil pe care-l vedea ea şi că „scrisoarea" ofiţerului va avea efectul dorit. Va fi iertat cu mărinimie şi se va întoarce la ea. Că doar aşa îi făgăduise omul acesta grozav, care putea face totul, chiar să şi ucidă.

Ofiţerul, impasibil, ca omul care-şi vedea problemele rezolvate întocmai după cum dorise, mergea după ea, cu mîna pe revolver. Erau posibile şi surprize, de aceea înaintarea se făcea încet şi cu popasuri dese. Îi aştepta partea cea mai grea a expediţiei, cînd fiara trebuia prinsă în bîrlog.

Prima geană a dimineţii contură formele lucrurilor şi ale oamenilor. Soldaţii înaintau cu precauţie şi baionetele puştilor luceau cu strălucirea apei care cade de pe stînci. Pe feţele lor obosite de drum lung se vedea îngrijorarea şi înverşunarea pricinuită de apropiata întîlnire cu duşmanul. Hatige îi privi cu mirare şi frică, şi din nou, ca o pală de vifor înzăpezit, o înfioră gîndul că aceştia îi sînt duşmani, soli ai celeilalte lumi, a armelor şi drumului de fier, care, simţea ea, vor să distrugă împărăţia dreptăţii şi a tăcerii. Era palidă, cu ochii duşi în fundul capului, iar genunchii îi tremurau; ascunzătoarea bărbatului ei era aproape; are să-l vadă iar, ca să-l scape din ghearele necunoscutului.

Se crăpase de ziuă de-a binelea cînd detaşamentul înconjură ascunzătoarea nevăzută. De după fiecare stîncă şi tufiş apărea gura unei puşti încărcate. Şuiera un vînt subţire de munte, care rumenea obrajii şi îngheţa degetele. În înălţimile albastre se învîrteau cîţiva vulturi în cercuri line,

ca şi cum ar fi presimţit o pradă apropiată. Punîndu-şi două degete în gură, Hatige scoase un şuier prelung, bine cunoscut din copilărie. Aşteptare tainică pentru toţi şi care dură cîteva minute. Hatige şuieră din nou şi atunci piatra care închidea intrarea închizătorii fu dată la o parte. Era o veche mină romană adîncă şi uscată, bună de ascunzătoare pentru duhurile nopţii.

Făptura înaltă, bărbătească a lui Molla Iumer se tîrî afară, apoi se înălţă în faţa intrării : vizibil bucuros şi puţin îngrijorat, vru să înainteze cîţiva paşi, dar zări, o clipită, baionetele puştilor, şi, sărind înapoi ca o fiară, se ascunse după stînci.

— Ce-i asta, Hatige ? strigă el.

Ea vorbea fără şir şi nu mai credea în propriile-i cuvinte. O durere chinuitoare îi sfîşia întreaga fiinţă, o dată cu presimţirea unui groaznic şi ireparabil dezastru.

— Iumer, zise ea cu o voce în care se ghiceau lacrimi şi căinţă, dragoste şi rugăminte. Efendi, ofiţerul, a făgăduit c-o să te graţieze dac-o să te predai. A vrut să mă ducă în oraş ca să te silească să cobori din munte, dar acum nu mai e nevoie, pentru c-ai să fii graţiat...

— Ce-ai făcut, nenorocito ! strigă Molla Iumer, şi în clipa aceea i se păru că peste capul lui se prăvălesc stînci, iar lumea se învîrteşte într-un joc funest. El intră în ascunzătoare, apucă puşca, apoi ieşi şi luă poziţia potrivită după o stîncă. În faţa lui, numai la cîţiva paşi, printre rugi de mure şi măcieşi, sta Hatige, nespus de frumoasă în această oră a dimineţii, în aerul proaspăt îmbibat de raze şi limpede ca cristalul. Ea privea cînd înainte, cînd înapoi, speriată şi repetînd mereu acelaşi lucru :

— Iumer, Iumer, sufletul meu...

Se auzi o detunătură. Un ecou răsunător dădu glas pădurii şi se pierdu în sus, spre culmi. Hatige simţi o arsură sub umărul stîng ; în clipa următoare căzu, iar prin faţa ochilor trecu umbra uriaşă a lui Iumer al ei. Apoi pămîntul dispăru şi Hatige alunecă în hăul întunecos şi surd.

— Ascultă, zise ofiţerul. Sîntem douăzeci de oameni, tot n-ai să poţi fugi.

Se aşternu o tăcere adîncă, pe care aşteptarea o rodea ca un animal de pradă ; se dădu comanda. Încărcătoarele ţăcăniră. Speriaţi, cocoşii sălbatici îşi luară zborul şi se pierdură printre copaci. Deodată răsună vocea puternică a banditului, ce rostea cuvinte simple şi tari :

— *Teslimea se !* (Mă predau !) Şi înălţîndu-se în toată statura, el aruncă puşca printre bolovani şi porni la vale. Păşi nepăsător, fără să se oprească, peste cadavrul nevestei sale, care zăcea în drum. Douăzeci de baionete i se îndreptară în piept. Mîinile îi fură brusc răsucite la spate şi legate cu frînghie, fără ca el să se împotrivească. Izbit puternic cu patul puştii în spate, lăsă capul jos şi porni, supus, înainte.

1924

SFÎRŞITUL REPUBLICII SOVIETICE DE LA LĂKAVIŢA (1930)

O dată ce clopotul bătu şi nu mai rămase nici o îndoială că detaşamentele revoluţionare au intrat în Lăkaviţa, uliţele şi curţile caselor rămaseră deodată pustii. Pînă şi găinile se ascunseră sub garduri şi parmaclîcuri, presimţind ceva neobişnuit. Vecinele vorbeau peste uluci pe care atîrnau încă tigve răscoapte de dovleci, galbeni ca soarele.

— Mă-ă-i ! Să ştii că e rău de noi !

Dar ce se petrecea în realitate nimeni nu ştia prea bine.

Clopotul continua să bată, dar pe uliţele moarte nu se vedea ţipenie de om. Pe maidanul satului se auziră cîteva salve de puşti şi asta însemna că lumea cea veche, asupritoare, fusese doborîtă. Deasupra primăriei flutura steagul roşu.

În uliţa din faţa primăriei se afla detaşamentul : douăzeci de oameni călări în haine care de ţară, care de oraş, cu şepci, cu carabine la spate, în timp ce pedestraşii ocupau primăria, tăiau firele telefonice, arestau pe cei doi jandarmi, pe pîndar, perceptor şi pe Nikola Cervenski, primarul.

Detaşamentul se despărţi în două, pornind-o pe uliţele pustii. În liniştea grădinii se auzea ecoul cîntecului voios :

Să cîntăm un cîntec de prietenie,
Un cîntec de muncă !

Aproape toţi erau tineri cu ochi ageri, adînciţi în orbite, cu feţe prăfuite, obosite de nesomn.

Cîntecul se legăna peste sat, străbătea frunzişul nucilor înalţi şi se pierdea în cîmp, prin porumbişti şi pîrloage galbene. Soarele de septembrie dogorea şi înfierbînta feţele oamenilor, iar în jur nici un semn de viaţă. De după un gard răsuna vocea unei femei, şi strigătul ei ascuţit semăna cu nechezatul unui cal.

— Iar vreţi război, măi tîlharilor ! Trei am pierdut pînă acuma, să ştiţi asta.

Călăreţii îşi continuară drumul şi cîntecul lor se stinse încet.

O fată blondă, cu basma roșie, țîșni pe neașteptate dintr-o curte, și apropiindu-se de flăcăi, le aruncă un buchet de flori, pe care unul dintre ei îl prinse în zbor.

— Dumnezeu să vă apere, flăcăi ! De-ați izbuti ce v-ați pus în gînd !

— Să trăiești, fato, îi răspunseră cîțiva, iar altul adăugă : Asta ar fi bună de comisar.

Detașamentul străbătu cîteva ulițe și se întoarse iar în fața primăriei, unde veni și cealaltă jumătate a lui. Se mai făcură cîteva arestări : directorul Băncii populare, preotul și dirigintele poștei. Țăranii veneau unul după altul, temători, îngîndurați, și după o scurtă convorbire cu comandantul răsculaților, își luau puștile și intrau în detașament.

— Acuma nu mai e ca la 9 iunie[1], nu ! O să vadă ei, fasciștii, pe dracu' ! zicea un băiețandru în tunică militară, cu pantaloni golf și pantofi. După care adăugă : Cine nu e cu noi e contra noastră !

La primărie se instalaseră oameni noi. Soseau noi detașamente, primeau ordine, ocupau poziții și săpau tranșee.

Lăkavița era un punct strategic defensiv de seamă — o adevărată cetățuie, cu culmile ei înalte și cu trecătoarea ei îngustă spre inima Balcanilor.

Aduseră cîțiva arestați dintre țăranii mai bogați și mai puțin siguri. Erau speriați, se uitau zăpăciți în jurul lor, galbeni-verzi la față.

---

[1] La 9 iunie 1923 guvernul „Uniunii agrare", condus de Alexandru Stamboliiski a fost răsturnat prin lovitura de stat dată de gruparea fascistă „Naroden Sgovor", în care intrau mai ales ofițeri superiori.

— Ce tremurați așa ? se răsti la ei băiețandrul în tunică militară. Noi nu sîntem ca voi, nu mîncăm oameni !

Maidanul din mijlocul satului începu să prindă viață. Soseau alte detașamente, pline de praf, obosite. Veni și ceata celor din Lăkavița, se strînse norod mult. Fetele și femeile se apropiară, una cîte una. Se zvoni că vine și comandantul principal, Krăstio Cervenski, învățătorul din Lăkavița, prietenul tineretului.

Uite-l, vine ! Descalecă de pe cal, înconjurat de grupul său de comandă. Scund, slab, cu părul încărunțit înainte de vreme, aducea mai mult a misionar decît a revoluționar. Cînd îi spuseră că bătrînul Cervenski a fost arestat pentru că a refuzat să predea primăria de bunăvoie, nu răspunse nimic, dar mușchii obrajilor lui se încordară convulsiv. Ce putea să facă ? ! Revoluția nu cunoaște milă față de nimeni.

— Încăpățînat geambaș ! scrîșni el printre dinți.

Soseau curieri, dădeau raportul, primeau ordine și plecau iarăși. Cînd tot satul se strînse pe maidan, soarele înclina spre asfințit. Se aduseră niște mese. Tînărul Cervenski, urcat pe ele, vorbi rar și înflăcărat :

— A venit vremea răfuielilor cu asupritorii și uzurpatorii. Țara noastră o să ajungă de rîpă dacă nu vom doborî regimul fascist uzurpator. Altfel trebuie să ne luăm adio de la libertate și poporul va fi transformat într-o turmă necuvîntătoare.

Continuă apoi și mai apăsat :

— Tovarăși, a bătut ceasul cînd poporul trebuie să hotărască singur de soarta sa. Statul muncitorilor și țăranilor va înlătura asuprirea exploatatorilor și a politicienilor demagogi și va aduce

prosperitate poporului. Lupta a început, şi ea trebuie să se termine cu izbînda poporului.

Vorbi apoi de viaţa cea nouă, de Rusia. Şi, cu cît glasul lui obosea, cuvintele lui erau tot mai înflăcărate. N-or să mai fie oameni flămînzi, pentru că aceia care au jefuit poporul vor fi siliţi să dea totul înapoi. Pămîntul va fi al tuturora şi va avea dreptul să mănînce numai acela care va munci. N-or să mai fie bănci, toate datoriile se vor şterge.

Mulţimea asculta şi striga cu însufleţire. Feţele oamenilor erau luminate şi vesele, ca şi cum toate acestea, tot raiul pe care-l făgăduia oratorul, n-ar fi fost un vis, ci realitatea însăşi. Parcă toate suferinţele, umilinţele şi nedreptăţile rămăseseră undeva, în urmă, şi acuma începea viaţa cea nouă, în care toţi truditorii aveau să fie fraţi. Fiecare putea să mai adauge cîte ceva la puţinul ce-l avea şi care nu ajungea nici măcar pentru un singur suflet.

Glasul învăţătorului deveni mai slab şi mai răguşit, dar cuvintele lui sunau cald şi convingător.

Deodată, dinspre fereastra deschisă a primăriei, unde erau arestaţii, cineva strigă tare şi hotărît :

— Minţi ! Şi adăugă apoi şi mai provocător : Minţi, spurcăciune ! Ai găsit nişte gură-cască să te-asculte şi crezi că l-ai şi apucat pe Dumnezeu de picior !

Asta era nebunie curată. Mulţimea tresări ca şi cum ar fi trăsnit din senin. Numai cei din Lăkaviţa nu se mirară, deoarece îşi cunoşteau omul. Dar şi pentru ei asta era ceva neobişnuit : tatăl se ridica împotriva feciorului — aşa-i era firea — aprig şi nerăbdător. Bătrînul Nikola Cervenski fusese subofiţer în război, totdeauna sigur pe mintea lui sănătoasă. Nu-i plăceau „intelectualii“

din companie — studenţi şi învăţători — şi mereu le căuta nod în papură ca să-i contrazică.

Nici acum nu înceta să strige :

— Minţi ! N-ai pic de ruşine în faţa oamenilor !

Ieşise în faţa cancelariei, fără ca cineva să reuşească să-l oprească, cu sîngele în obraji, cu ochii în flăcări şi cu mustăţile tremurînd, ca şi cum ar fi fost tot primar şi-ar fi avut puterea în mîinile lui. Feciorul se uita la el nedumerit şi uluit. Cîteva puşti erau gata să-şi îndrepte ţevile spre bătrîn şi mai multe mîini puternice îşi pipăiau revolverele.

— Stai, tată, ce faci ? Aicea-i revoluţie, nu-s alegeri comunale !

— Revoluţie ? Ce fel de revoluţie ? Împotriva cui revoluţie ? Da' ce, sîntem turci, sîntem ieniceri, de-aţi ridicat puştile contra noastră ?

— De ce faci pe prostul ? se supără feciorul. Cine şi asupra cui a ridicat puşca ? Noi contra voastră, sau voi contra noastră ? Cine s-a ridicat la 9 iunie ? Noi luptăm împotriva asupririi, a politismului, pentru pîine şi pămînt.

— Uite pămînt, ia tot cîmpul şi împarte-l. Haide, împarte-l să te vedem cum ?

— De ce-i răspunzi, tovarăşe Cervenski, nu-l vezi ? E fascist pînă-n măduva oaselor, vorbi tînărul care purta tunică militară şi, îndreptîndu-şi pistolul spre fostul primar, strigă la el : Gura ! Acuşi îţi zbor creierii, lipitoare !

Tînărul Cervenski făcu un semn cu mîna.

— Lasă, că-i răspund eu.

— Că n-o să mai fie săraci şi bogaţi ! Ar fi bine să nu fie, şi eu vreau aşa, dar se poate oare ? Sînt trei cămăşi, şi, hai să zicem că le luăm — o să-i îmbrăcăm pe toţi aceia care-s goi ?

— Fiecare trebuie să muncească !

— Proştilor ! strigă bătrînul. Pămîntul cere muncă, şi vai de ăla care-l munceşte ! Statul are nevoie de diplomaţi — frumoasă meserie ! Dar se poate una fără alta ?

— E vorba că totu-i putred, totul e numai minciună, statul a ajuns să fie duşmanul poporului !

— Bravo ! Şi-acuma, pentru un purice, să dai foc plăpumii ? !

— În ţara asta nu-i dreptate ! Numai hoţii şi ucigaşii sînt la putere !

— Pentru hoţi sînt puşcării destule. N-o să schimbaţi voi lumea !

— Noi n-avem ce pierde !

Bătrînul tăcu o clipă şi apoi zise :

— Dar mîine, cînd o veni armata, cine-o să vă scape ?

— N-avem nevoie de ajutorul tău !

La gîndul bandelor înarmate şi a gărzilor albe, care veneau pe urmele lor aducînd distrugerea şi moartea, douăzeci de puşti se ridicară dintr-o dată spre îndîrjitul Cervenski. Tînărul Cervenski ordonă :

— Luaţi-l !

Bătrînul fu îmbrîncit fără milă spre uşa cancelariei, de unde continua să strige :

— Ştiţi voi ce-i aia viaţă ? ! Încă mai au caş la gură, şi-au pornit, mă rog, să învîrtească ei politica în toată lumea asta !

Mult rău aduse asupră-şi bătrînul cu cuvintele lui. Nu-şi dădea seama cu cine are de-a face, condus fiind numai de ideea care-i intrase în cap din cazarmă, că „ăi cu carte“ încurcă totul, că ei tulbură apele celor ce vor binele, conducerii adică. Ia vino să vezi ce rînduială bună e la cazarmă ! De ce să nu fie şi lumea tot o cazarmă, o cazarmă

mare ? ! Toate ar merge ca pe roate. Dar ce să-i faci ? Capete tari !

Trebuia să se acţioneze repede, să se arate celor care şovăiau că aici nu mai e vorba de certuri şi cîrîieli, ca între vecini. Tribunalul revoluţionar se întruni şi sentinţa fu îndată pronunţată. Tînărul Cervenski făcu o încercare, nădăjduind că nu vor merge pînă la capăt faţă de prostul ăla bătrîn. Dar ce, l-ar fi putut scuza ? El era doar unealta bandelor reacţionare, a sălbaticilor acelora care, setoşi de sînge ca nişte başbuzuci, omorau pe cine găseau, iar dacă nu aveau pe cine, atunci ucideau femei şi copii...

Nikola Cervenski fu scos din nou şi adus, cu mîinile legate la spate, în curtea cea mare a primăriei. În fundul curţii era un zid alb şi acolo fu dus şi el ca duşman al poporului.

Dar, în timp ce trecea încă prin faţa mulţimii, se întîmplă ceva neobişnuit. Dinspre Kara-bair, unde erau viile satului, răsună un bubuit de tun şi, după el, şuieră o grenadă. Ea trecu peste capul mulţimii şi căzu în curtea vecină. Duşmanul se apropiase şi acesta era primul lui avertisment. O umbră trecu pe feţele tuturor, ca o aripă de întuneric. Dar asta numai pentru o clipă. Oamenii plecară pe la casele lor — pe maidan rămaseră numai răsculaţii, care-şi strînseră forţele şi se pregătiră pentru o rezistenţă îndîrjită. Bubuitul, însă, nu se repetă : se aşternu o noapte caldă şi plină de nelinişte.

Uzurpatorii de la 9 iunie înaintau : bande înarmate în automobile şi camioane, iar în urma lor armată regulată, artilerie şi jandarmi călări. Lăkaviţa era, într-adevăr, ca o cetăţuie naturală şi tunul capturat în ultima luptă, care baricada capătul de sus al trecătorii, era un foarte bun mijloc de apă-

rare, dar nefiind decît prea puţine obuze, trebuia să tacă, aşteptînd clipa hotărîtoare.

În zori salutul neplăcut se repetă. Căutau să lovească primăria, pe care flutura steagul roşu. Deasupra uşii se vedea o inscripţie făcută de o mînă stîngace : „Republica Sovietică Lăkaviţa"... Acolo se aflau arestaţii, împreună cu Nikola Cervenski, care, aseară, după bubuitul tunului, fusese din nou dus la arest. Stăteau şi ascultau şuieratul grenadelor. Undeva, departe, se auzeau împuşcături dese, ţăcăneau mitraliere. Din vreme în vreme, tunul-trofeu răspundea. Era război, şi încă ce război !

Bătrînul, mai îmblînzit, şedea legat lîngă ceilalţi arestaţi şi tăcea. Aştepta să fie ridicat în orice clipă, dar era liniştit. Nu-şi văzuse feciorul de aseară şi uneori se întreba : n-o fi avînd el dreptate ? Dar în acelaşi timp în suflet îi fierbea mînia împotriva acestori visători fără minte, gata să ardă ca nişte fluturi la flacăra fanteziilor lor nebuneşti. Dar oare aşa era ? Avea el dreptul să judece pe oamenii ăştia, cînd el însuşi era în celălalt lagăr, cînd era omul uzurpatorilor şi al „ordinii" ? Da, al „ordinii". Viaţa n-are nevoie de vorbe mari ! Oi, oi între lupi — aşa sînt ei ! Krăstio al lui a stat toată viaţa numai între cărţi — cărţi netrebnice, scrise de visători îmbuibaţi, sau poate chiar înrăiţi.

Şi vremea trecea. Era o zi caldă, de toamnă lungă. În camera de alături intrau şi ieşeau curieri, de afară pătrundeau prin fereastra deschisă frînturi de discuţii.

Cineva strigă cu entuziasm :

— La Kara-bair şi la Meluşaviţa au fost respinşi !

— Ai noştri, de la Plevna, ne vin în ajutor.

— Să n-aveţi pic de milă faţă de bandele astea înarmate.

— Cîinii ăştia beau sînge de parc-ar bea apă.

Satul se închise în sinea lui. Zvonul armatei care venea era primul duş rece peste capetele lor înfierbîntate şi mîndre. Arestaţii tăceau şi ei de parc-ar fi fost morţi — lumea îi uitase şi nici ei nu voiau să-i mai aducă aminte de prezenţa lor.

Trecu a doua zi şi a doua noapte şi nimeni nu se mai uită la ei, nici nu le aduse de-ale mîncării.

A treia zi se văzu limpede că apărarea cetăţuii de la Lăkaviţa slăbea.

Spre seară, şase răsculaţi îl aduseră pe targă, mort, pe Krăstio Cervenski, tovarăşul şi comandantul lor. Tatăl apăru la fereastră şi înţelese :

— E mort sau rănit ? întrebă el speriat.

— Mort ! răspunse din mers cel mai tînăr.

Îl duseră acasă la el — nu era departe — la doi paşi de primărie. Curînd se auziră ţipete, vaiete de femei şi plîns de copii.

Cîteva minute mai tîrziu, dinspre răsărit, pe şoseaua care tăia satul în două, apăru în galop un pluton de jandarmi. Caii tropotiră prin piaţă şi un glas de beţiv, răstit şi răguşit, strigă :

— Care sînteţi acolo înăuntru ? Nu mişcaţi !

— Sîntem arestaţi, domnule căpitan.

— Va să zică, ai noştri ?

— Da, autorităţile.

— Ieşiţi afară mai repede ! Sau săriţi pe fereastră, dacă sînteţi închişi. Haide, marş !

Prin curţi, pe la porţi, treceau încoace şi-ncolo grupuri izolate de răsculaţi, retrăgîndu-se spre apus, unde se aflau forţele lor principale. Prin aer şuierau obuze rătăcite. Dinspre răsărit, pe şosea, sosi în goană un camion greu din care săriră un grup de miliţieni ai bandelor înarmate. Steagul

roşu fu smuls şi călcat în picioare, în praf. Ofiţerul o făcu cu ciudă şi ură. Pe urmă îi dădu un picior şi-l lăsă să zacă lîngă grămada de gunoi.

Bătrînul Cervenski se grăbi să vadă ce-i acasă. Într-adevăr, groaznic tablou! Mama şi nora, împreună cu cei trei copii, stăteau la căpătîiul mortului şi plîngeau de ţi se rupea inima. Cei şase tineri, care aduseseră cadavrul, stăteau sub crengile vineţii şi aplecate de rod ale prunilor şi pîndeau momentul cel mai bun ca să se facă nevăzuţi. Pe uliţe treceau patrule: bandele fasciste înarmate împînziseră satul. Umblau din casă în casă după arme.

Năvăleau îndîrjiţi, ca nişte păsări de pradă, descuiau odăi şi dulapuri, cotrobăiau prin lăzi, îşi dădeau coate şi aruncau vorbe cu două înţelesuri.

Primăria se umplu de arestaţi. O aduseră şi pe fata cea blondă cu basmaua roşie. O îmbrînceau din spate, o înjurau. Ea scrîşnea din dinţi şi tăcea. Pînă la urmă nu mai putu, se întoarse cu ochii în lacrimi şi zise cu furie:

— Cîinilor!

Ştiau totul. Aflară de tînărul Cervenski, şi, în clipa aceea, pe lîngă gard se adunară grămadă cîteva grupuri înarmate, conduse de ofiţeri în rezervă, fără uniformă.

Cei şase tineri se culcară la pămînt, îşi încărcară puştile şi erau gata să lupte pînă la unul. Afară se auziră fluiere de comandă şi tropot de cai. Toate astea — sosirea plutonului de jandarmi şi a camionului cu soldaţi - se petrecuseră atît de repede şi cu atîta dibăcie, încît tot satul fu cuprins de teamă. Bătrînul Cervenski înţelese primejdia situaţiei şi i se făcu milă de cei şase răsculaţi. Oricum, ei îi aduseseră trupul neînsufleţit al feciorului său ca să nu-l sfîşie cîinii.

— Hei, primarule! se auzi un glas din drum.

— Ce-i?

— Cine-s tîlharii ăia din curtea ta? Se cade unuia ca tine, om bătrîn, să adăposteşti în curtea ta nişte cîini turbaţi?

Bătrînul stătu un moment pe gînduri şi apoi zise:

— Ascultă, domnule, nu te cunosc cine eşti, dar aş vrea să-ţi spun că te cam întreci cu vorba. Uită-te bine la mine, deoarece, întîmplător, mai trăiesc încă.

— Aşa? De ce?

— Întreabă-i pe oameni!

— Cu atît mai mult! De ce-i aperi?

— Oamenii ăştia mi-au adus feciorul.

— Un derbedeu ca şi ei!

Bătrînul tăcu.

În clipa asta pe deasupra capului său zbură o minge de fier. Îi fu teamă şi se culcă la pămînt. Bomba explodă în drum, de unde se auziră strigăte şi înjurături. Dar din curtea vecină, care se afla pe un loc mai înalt şi neîmprejmuit, ţăcăni o mitralieră şi gloanţele bîzîiră pe deasupra bătrînului ca nişte viespi flămînde. Cei şase amuţiră. Mitraliera se înecă şi tăcu şi ea. Deasupra satului plutea o linişte plină de groază.

Bătrînul se tîrî pînă la cei şase. Doi dintre ei rămăseseră cu capetele înfundate în iarbă, ceilalţi se zbăteau chirciţi de dureri.

Glasul din uliţă vorbi iar:

— Să se predea.

Bătrînul Cervenski îşi aminti de chipul feciorului său şi se înduioşă. Poate c-o fi avut dreptate — ăia de colo, din drum, sînt altfel de oameni,

vorbesc ca stăpînii, se poartă ca nişte cuceritori. Pe cînd ăştia, oamenii feciorului său, sînt din tagma noastră... Uite-i, na !... zac în sînge şi vor să reziste pînă la capăt.

Glasul repetă :

— Predaţi-vă cît mai e timp !

Bătrînul se tîrî pînă la gard şi şopti către ofiţer :

— Un singur lucru vă cer : să-i predaţi la oraş ca prizonieri. Altfel, pun şi eu mîna pe puşcă alături de ei !

— Nici tu nu eşti un tîlhar mai mic.

— Daţi-mi cuvîntul de onoare.

— Cuvîntul nostru e totdeauna cinstit.

— Daţi-mi o garanţie scrisă, altfel băieţii o să se apere.

— Bine ! O să primeşti şi scris, şi ofiţerul înjură.

Hîrtia fu dată peste gard. Prin ea, comandantul grupei recunoştea că a primit şase oameni, prizonieri, cu obligaţia de a-i înainta judecăţii.

Bătrînul se întoarse tîrîş la cei şase tineri.

— Băieţi, zise el, aţi scăpat cu viaţă.

Le citi scrisoarea şi abia atunci observă că erau aproape morţi, străpunşi de gloanţe. Doar unul dintre ei clătină din cap şi făcu cu degetul un semn negativ !

Se întunecase de-a binelea cînd cei patru răsculaţi, răniţi, fură duşi la primărie. Îi închiseră într-o odaie separată, le dădură de mîncare. Ei însă nu se atinseră de pîine. Îşi legară rănile singuri, aşa cum putură, pe urmă adormiră un somn greu, ca somnul morţii. Devreme, în zori, îi deşteptară din somn şi-i porniră spre oraş. Spre răsărit cerul se lumina încet. Ajunseră în pădurea bătrînă a satului. Mergeau tîrîş, tăceau şi adesea moţăiau pe drum.

Dormiră pe o poiană largă — unul dintre miliţieni le legă mîinile.

O salvă surdă deşteptă tăcerea şi ecoul ei se depănă pe culmile din jur ca un fior.

Dar nici bătrînul Cervenski şi nici nimeni altul nu auzi salva, căci vîntul bătea dinspre sat şi ducea toate zgomotele spre cîmpie.

1923

CIUDOMIR

Dimităr Ciorbagiiski (Ciudomir) s-a născut, la 20 martie 1890, în satul Turia de lîngă Kazanlăk. Şi-a făcut studiile liceale la Sofia trecînd apoi la Academia de Belle Arte. A fost multă vreme profesor şi activist pe tărîm cultural. În ultimii ani a condus Casa de Cultură şi Galeria de pictură din oraşul Kazanlăk.

A debutat cu caricaturi, publicate la început în ziarul umoristic *Baraban* şi apoi în multe altele. Viaţa grea de după primul război mondial, abuzurile, nemulţumirile şi-au găsit expresia şi în literatura umoristică ce apărea mai ales în foiletoanele ziarelor. În această atmosferă a crescut cel mai talentat dintre umoriştii bulgari din perioada dintre cele două războaie mondiale. Fără tendinţă direct moralizatoare, ironizînd mai ales moravurile provinciale, dar şi burghezia parvenită a capitalei. Ciudomir a devenit doar în cîţiva ani un scriitor extrem de popular, datorită umorului său natural şi dialogului viu. Mai totdeauna acţiunea e redată prin dialoguri în care, lăsînd să vorbească gura lumii, scriitorul are posibilitatea să utilizeze vocabularul şi tonul colorat ce dau o savoare deosebită schiţelor sale. Şi-a continuat activitatea şi după 9 septembrie 1944. Dintre volumele sale care cuprind aproape 600 de povestiri umoristice ce satirizează societatea burgheză bulgară menţionăm : *Nu sînt din ăia* (1935), *Ai noştri* (1937), *A la minut* (1938), *Fiecare cum se-nvîrteşte* (1940) ş.a. A murit în 1967. Nuvelele s-au tradus după volumul de *Opere alese*, 1960.

NEGUSTORUL

— O-o-o !... Bine ai venit, bine ai venit ! De ai şti cît mă bucur ! De cînd nu ne-am văzut ! Dar cum ai intrat aşa de nici nu te-am simţit ? Te pomeneşti că ai tocuri de cauciuc la pantofi ! Ia să văd ?... A-a-a, chiar „Palma" ? De unde le-ai cumpărat ? De la Dobrev ? Aici ai greşit. Marfă veche. Din aia care i-a mai rămas de acum doi ani. Eu am adus chiar acum — noi-nouţe. Ţine minte de la mine — asta pentru altă dată — dacă iei ceva de cauciuc, trebuie neapărat să fie ieşit cît mai de curînd din fabrică !... Dar ia loc ! Ia loc să mai stăm şi noi de vorbă ! Şi de ce ai venit singur ? Ce face doamna ? Trage la maşină, zici ? Ce ? Aaa... o rochie ! Aha ! Va să zică se găteşte de sărbători ! Şi tot cu vechitura aia de „Afrana" se chinuieşte ? Săraca ! Nu ştiu cum nu te doare inima ! De ce nu-i cumperi, măi omule, o maşină de picior, una „Singer", ultimul tip. Are un tighel mărunt, merge uşor, nu face pic de zgomot — ce să-ţi spun ? Chiar acum mi-a sosit o partidă — minune — nu alta ! Am puţine — doar

așa, pentru prieteni ! Rabla aia a ta pot s-o iau, așa, ca vechitură, ca să-ți iasă mai ieftin cea nouă. Am primit o mulțime de marfă și am niște plăci de gramofon — ceva admirabil ! Tocmai voiam să-ți spun — ce mai aștepți de nu iei și tu un gramofon ? Am atîtea mărci, cum nu găsești nicăieri ! Ia uite : „Klingsor", „Medea", „Columbia", „Deka", „Parlophon", ba dacă vrei și pe cel mai scump, ăla, cum îi spune mărcii... ăla cu cîinele, fac comanda și în două zile îl ai aici. Ascultă și vorba mea : lăsînd gluma la o parte să știi că de la o vreme încoace te văd cam... pesimist. Cum nu aveți copii, un gramofon, unul mic așa, e o adevărată bucurie în casă. O să-ți dau un „Klingsor" cu șapte plăci. Și știi cît costă ? Doar patru mii. Așa-i că nu-ți vine să crezi ? Și cu șapte plăci, dar ce plăci ? Ai și *Solo cimpoi*, și *Hora de la Siștov* și *Pe sub tei*, iar dacă vrei pot să-ți mai dau pe deasupra și cîntecul ăla frumos... *Eu am două vecine*. E pomană, frate dragă, pomană fără lumînare ! Și asta pentru că vreau să fac vînzare. Chiar dacă oi pierde ceva, dar... ți-am spus. Du-te la Dobrev și pentru același lucru o să-ți ceară cu cel puțin 30% mai mult. Și nu-i calitatea asta ! O să iei o porcărie cu niște arcuri slabe, de te doare mîna învîrtind la el, cu niște plăci de parcă orăcăie broaștele !...

La ce te uiți ? La lustre ? Sînt admirabile ! Asta e nichel, nichel curat cu sticlă mată, iar celălalt, da, ăla de deasupra capului tău, e opal și alamă. Cinci sute de leva cu montare cu tot ! Asta așa, de sărbători ! Am și lămpi de birou dacă vrei. Ți le recomand pe alea cu abajur verde. Fac o lumină plăcută și nu strică ochii. Trei sute de leva

bucata — și trimit băiatul imediat de ți-o instalează gratis, acolo unde dorești !... Ieri le-am primit. Că eu marfă veche nu țin ! Nu pot să văd în prăvălie lucruri demodate... Ia, ia te rog o țigară și hai sus în depozit !... Astea sînt becuri „Osram". Ultima noutate. S-au dovedit a fi cele mai rezistente. O comisie de profesori le-a pus la probă și a găsit că în comparație cu celelalte mărci, „Osram" consumă cu 25% mai puțin curent. Ia și tu cinci-șase bucăți ! N-ai nevoie ? Nu s-au ars încă alea vechi ? Las' că se ard ele, n-ai grijă ! Și pe urmă — să-ți spun ceva, dar asta, așa, între noi. Foarte curînd se mărește vama la ele. Am aflat-o din sursă sigură. Așa că fă-ți o rezervă din timp, ca să nu regreți ! Ți-o spun pentru că-mi ești prieten. Iar astea sînt pentru călcat. Da, fier de călcat electric, fain lucru. Este neapărat necesar să-l ai în casă — și mai ales pe un preț ca ăsta, de nimic. E cel mai nimerit cadou pentru o nevastă gospodină ca a ta. Nu se răcesc repede, ca alea cu cărbuni, nu pătează și aproape că nici nu consumă curent... Ei, stai, ce te grăbești așa ? Să bem și noi o cafeluță. Pleci la țară, zici ? Și cum... așa, pe jos ? Ei și asta-i bună. Să-ți nenorocești picioarele și să-ți rupi pingelele, cînd poți face toată treaba asta cu o bicicletă. Ușor, rapid, practic.

E o adevărată plăcere să călătorești cu bicicletele astea de curse „Swift" și „Labor" ! Șase mii și cinci sute — în rate — în nouă rate lunare... Dar văd că iar te grăbești ! Stai, stai puțin că vin cafelele ! Am și cauciucuri de prima calitate, spițe, conuri, piulițe, axe, ghidoane, angrenaje, pedale, gornițe de semnal — tot ce vrei ! Spune și tu ru-

delor, prietenilor, să vină !... Prețuri — sub orice concurență... Am și izolatori, rozete, apărătoare, șurubelnițe, pompe, dar ce n-am... Ocazie mare ! Ocazie... Chilipir !...

Ești tare nervos ! Ai puțină răbdare pînă vine cafeaua. Încă un pic ! Nu vrei ? Eh, și asta-i bună ! Ieftin musafir ! ...Atunci la revedere ! Salutări doamnei și mai poftiți o dată împreună !... Încet, încet să nu aluneci pe scară, că am dat-o azi de dimineață cu bradolină ! Am o calitate excelentă. Și benzină am. Și uleiuri minerale am, de toate felurile... Încet, să nu aluneci ! Fii atent că s-ar putea să cazi ! Și, vorba aia, să mori așa... coborînd o scară... Apropo : ia ascultă, ți-ai făcut o asigurare pe viață, împotriva accidentelor ? Ca să vezi ! Dar cum se poate asta ? Eu, care mă ocup de atîta vreme cu asigurările în Societatea funcționarilor publici să te scap din vedere tocmai pe tine ! Curios om mai ești ! Gîndește-te că se poate întîmpla oricui ! Cîți ani ai ? Patruzeci ? Ooo, atunci e simplu ! Plătești anual cîte 47,45 leva la mie. Va să zică dacă te asiguri, să zicem, pentru 10. 000 leva, atunci ai de dat 475 leva. Un fleac ! Ia gîndește-te și tu ! Gîndește-te și nu zăbovi prea mult, trec eu pe la voi — așa ca s-o asigur și pe doamna. Gîndește-te că dacă plătiți toți anii ăștia îți iei capitalul îndoit ! Ce vrei mai mult ! Mai chilipir ca ăsta — sănătate ! Ce, e rău să pui mîna pe douăzeci de miișoare ? A ? Cine ți le dă pe vremea asta !... Iar te grăbești ! Haide, atunci adio ! La revedere ! Scuză-mă și mai treci pe la mine... Mai treci !...

1937

LA BĂI

Spre seară, în fața hanului opri o căruță din care coborîră trei femei șchioape și un bărbat fără vîrstă, puțin adus de spate. Dădură jos valize, coșnițe, boccele și, plini de praf, femeile cu fustele boțite și încă pline de paie intrară în cîrciumă. De cum văzuse căruța ivindu-se la cotitura șoselei, nevasta hangiului strigase odată din toată puterea :

— Vin !

Și trimise îndată băiatul să-l anunțe pe frate-său la primărie. Copilul dădu fuga, desculț, sări peste șanț, trecu peste o movilită de pămînt, trase un picior zdravăn coșului gol ce sta în fața unei porți și strigă vesel cît îl ținu gura :

— Vin, vin ! Vin musafirii !

Pe la porți, peste garduri, de prin grajduri apărură capetele ciufulite, femeile dădură buzna afară din bucătărie, îndreptîndu-și privirile spre șoseaua din vale, și porniră apoi să vorbească ceva mai tare — într-un cuvînt satul Poturanții de jos, la marginea căruia se afla un izvor cu ape minerale, se trezi puțin din somnolență.

Cînd ajutorul de primar primi vestea, își șterse mustățile, făcu vreo cîțiva pași încolo și-ncoace prin cancelaria primăriei, după care, încheindu-și nasturii de la cămașă, strigă la vătășel :

— Kejo, ia du-te și vezi, mai sînt acolo, la ulm, bastoanele și cîrjele alea ? Dacă nu mai sînt, caută și tu cîteva prin sat, cîte-i găsi și cînd s-o însera de-a binelea, aranjează-le acolo, așa, ca să se vadă. Hai, dă fuga ! Cată numai să nu te

vadă careva! Ai auzit? Şi vezi să fie cît mai multe!

Bastoanele şi cîrjele astea, rezemate acolo de ulmul din fața băilor erau reclama cea mai convingătoare pentru calitățile curative ale acestora. Adică, vezi Doamne, bolnavii veneau aici sprijinindu-se într-însele, şi numai după cîteva băi, nemaiavînd nevoie de ele, le dăruiau administrației ca amintire şi dovadă grăitoare.

Kejo o porni repede într-acolo. În fața dispensarului era o baltă în care grohăiau, bălăcindu-se cu plăcere, o mulțime de porci. Îi alungă şi se abătu puțin din drum ca să anunțe şi bărbierului din sat vestea sosirii vilegiaturiştilor. Nu trecu mult şi acesta din urmă încălecă repede pe bicicletă şi o porni spre oraş. Frizeria lui era o cocioabă de lemn, coşcovită şi plină de găuri. Avea de gînd să ceară de la cinematograful Căminului cultural cîteva afişe mari şi colorate. Cu ele avea nu numai să tapițeze pereții, dar să astupe şi găurile, ca nu cumva să intre prin ele niscai broaşte, pisoi sau cine ştie ce alte dihănii. Şi mai era ceva — i se terminaseră acele de gramofon.

Copistul primăriei, care umblase toată iarna cu un caftan pe care nu şi-l încheia, impresionat de această noutate, veni a doua zi, cu toate că nu era sărbătoare, cu părul bine uns cu unt proaspăt, cu guler tare de cauciuc şi cu o cravată pembe. Şi bătrînul felcer luă unele măsuri. Şterse cu o bucată de ziar unica poliță din dispensar şi aranjă cutiile de pe ea, scutură fața de masă, dădu de mîncare pisicii cu patru pisoi ce-şi avea locşorul alături de coşul cu vată şi pansamente, luă străvechiul său mojar şi începu să pregătească cunoscuta sa specialitate, „alifia cea dulce". Cîrciumarul îşi scutură şi el poturii, cineva îi cususe şi nasturele de la cămaşă, strînse într-un coş toate sticlele, paharele şi farfuriile şi le băgă apoi cu grijă în hîrdăul cel mare, în care copiii tocmai scăldaseră cățelul, ca să se ia slinul de pe ele.

Măcelarul de vizavi, care avea carne doar atunci cînd veneau două sărbători la rînd, aduse pe o cobiliță un berbec proaspăt tăiat. Îl atîrnă în cîrlige, dădu cu piciorul la o parte îngrămădind într-un colț gunoaiele din măcelărie, după care ieşi afară în fața prăvăliei şi se aşeză pe un scăunaş cu trei picioare în aşteptarea clienților.

Şezu el un ceas, şezu două şi pentru că femeile cele şchioape îşi aduseseră de acasă mîncare pe două săptămîni, îşi sprijini capul de perete, îşi lungi picioarele goale pînă în mijlocul drumului şi ațipi! Muştele care întîrziaseră atît de mult, încît nu mai găsiră nici un locşor liber pe carne, începură să bîzîie în jurul gurii lui deschise, dar pentru că nici una nu se hotărî totuşi să aterizeze în adîncimile unui crater atît de primejdios, se mulțumiră să-i umble printre degetele de la picioare, făcîndu-l să dea din ele din cînd în cînd, ca un bou la potcovit. Într-un semicerc perfect, al cărui centru era carnea atîrnată în cîrlige, aşteptau ca o gardă de onoare, cu gurile deschise şi limbile scoase, cei mai de seamă dulăi ai satului, flămînzi şi ei.

Primii vizitatori ai băilor îl surprinseră pe zarzavagiu cu totul nepregătit. Prăvălia lui era alături de măcelărie, dar deoarece aici fusese pînă de curînd depozitat nişte porumb, o tot curăță pînă spre prînz. Pe urmă aduse de acasă cîteva kilograme de cartofi din anul trecut şi care acum încolțiseră binişor, atîrnă o ghirlandă de ardei roşii

uscați și se așeză la masă să scrie cuiva din oraș să-i trimită trei kilograme de bob.

Gospodinele din aproape fiecare casă ieșiseră la măturat în șosea. Nevasta hangiului lipea cu hîrtie geamurile sparte, în timp ce prin alte curți se scoteau cergi sau așternuturi de lînă ori din păr de capră, pentru a fi întinse prin fînare sau pe prispe, unde aveau să doarmă gazdele atîta vreme cît odăile erau curățate și pregătite pentru cei veniți la băi.

După-amiază, însoțit de un măgăruș încărcat cu două butoaie și cu un sac de mei, sosi și bragagiul, care locuia în satul vecin. Nici nu apucă să spună „bună ziua" căci măgarul i-o luă înainte pronunțînd cîteva cuvinte, atît de sonore și de provocătoare, încît puse la grea încercare pe cîțiva confrați ai lui din sat, care-i dădură răspunsul cuvenit. În fața băilor, omul de serviciu împreună cu băiașul dregeau banca de lemn. La una din ferestre se vedea o mușcată roșie. În brutărie, aranjate una lîngă alta, rîdeau cîteva pîini calde și vreo cinci-șase covrigi microscopici, făcuți din aceeași făină. Iar în fața băilor începură să se strîngă tot mai mulți bărbați și femei din sat în așteptarea vilegiaturiștilor amatori de camere. Și antreprenorul băilor se tot fîțîia pe lîngă șosea, cu capul gol, uitîndu-se mereu să vadă dacă nu cumva vin ceva căruțe. Dar în afară de bărbier, atît de plin de praf încît nu mai era de recunoscut, nu apăru nimeni. Acesta din urmă, cum descălecă de pe bicicletă se și apucă de lucru. Făcu în lighenașul de bărbierit niște cocă și începu să tapițeze pereții „Salonului de frizerie" în așa fel, încît o oră mai tîrziu căpătase un aspect cu totul diferit. Deasupra oglinzii, care în jumătatea de

sus îți lungea capul ca un pepene, iar în cea de jos ți-l turtea ca pe un bostan turcesc, se lăfăia seducătoare și puțin cam dezbrăcată Mirna Loy. În fața ei clipea semnificativ Charlie Chaplin. Sub cuierul din perete, cu picioarele în sus, se chinuia un întreg ansamblu de balet. Din greșeală sau dinadins, afișul fusese lipit cu capul în jos. Alături de el, un tren în plină viteză era gata să se prăbușească într-o prăpastie îngrozitoare. Două afișe anunțînd expoziția de la Paris, o gravură cu Othello aplecat asupra cadavrului Desdemonei și o fotografie mare a patronului, cu părul cîrlionțat pe lîngă urechi, murdărită de niște muște nerușinate, completau decorul salonului.

Foarte satisfăcut de realizările sale artistice, bărbierul se spălă, se pieptănă lăsîndu-și un smoc de păr pe frunte, se parfumă cu apă de colonie, scoase o masă afară, aduse gramofonul și schimbînd acul și învîrtind manivela arcului, puse o placă. Se așeză apoi pe un scaun, picior peste picior, privi victorios la un numeros cîrd de rațe ce păștea iarbă înaintea frizeriei și se desfătă în sunetele melodiei. Acum în tot satul, dereticat și lustruit ca în zilele de sărbători, răsună cîntecul acela dulceag și tărăgănat:

...Iubesc pe lume
O mică zînă.
Pe a mea soartă
Ea e stăpînă...

Satul cu ape minerale Poturnații de jos era gata să-și întîmpine numeroșii săi vilegiaturiști. Sezonul băilor era deschis.

1937

În propria sa locuință, în casa lui bai Mitio Moghilkov, vechi scriitor de jalbe și misit — un parter construit pe un loc luat cu japca — se declarase de o săptămînă încoace mobilizarea generală. Se apropia Sf. Dumitru, sărbătoare mare și zi onomastică, atît a lui, cît și a dreptcredincioasei sale soții, tușa Mita. Subțirică, nervoasă și iute ca o nevăstuică, tușa Mita împreună cu cele două fete ale ei trecuseră la pregătirea acestei zile și la curățenia generală. Începură de miercuri. Ca să fim drepți, o porniseră de acum două luni de cînd trecuseră la brodarea noilor perdele din salon, dar de miercuri se apucaseră să scoată în curte saltelele, plapomele, preșurile și cuverturile, bătîndu-le și scuturîndu-le de praf ; dădură sobele cu negru și le lustruiră bine, spălară podelele din toate camerele și închiseră pisica în pivniță ca să nu le păteze, cît mai erau încă ude, cu labele ei murdare.

A doua zi tușa Mita se duse în tîrg și cumpără două feluri de bomboane : unele de 60 de leva kilogramul, altele de șocolată, din cele scumpe. Cînd ajunse acasă le puse la un loc în bomboniera. Pe urmă se apucară să lustruiască clanțele ușilor și mînerele ferestrelor, ba șterseră și cornișele. Bai Mitio duse cele două scaune vieneze la reparat, deoarece împletitura de pai li se rupsese de tot, iar fetele aranjară florile. Cea mai mică se apucă să curețe ghivecele de mucurile de țigări, pe care taică-său le punea aci întocmai ca un copil ce-și bagă bănuții la pușculiță, iar cea mai mare șterse, una cîte una, cu o cîrpă

udă, frunzele ficusului, legă din nou crizantemele, iar urechea ursului, iarba dragostei, părul zînelor, cactusul, asparagusul și celelalte le scoase afară în curte și le spălă cu apă. Seara femeile brodară la perdele pînă tîrziu, iar bai Mitio își tăie încet și cu grijă unghiile. Deoarece exista primejdia ca elementul de bază al acestei sărbători, cel care avea să dea gata pe oaspeți și mai ales pe cîteva vecine invidioase — adică perdelele să nu fie gata la timp, toată ziua de vineri fu consacrată brodatului. Mai rămăseseră încă 27 de motive bulgărești, tivul de pe margini, franjurile și curățirea canavalei. Numai mătușa Mita își făcu timp să spele și cearceafurile, fețele de pernă, batistele și fețele de mese. Seara, în timp ce broda, fata cea mică se împunse la deget și de aceea începu să curețe canavaua, pe cînd bai Mitio aranjă firele pe pernele canapelei — cele roșii într-o parte, cele negre în alta și cele galbene separat. Sîmbătă trecură la călcat și pentru că unele vecine obișnuiau să-și bage nasul pretutindeni, făcură ordine în scrin și în garderob, luară din cuier pantalonii cei vechi, șapca lui bai Mitio și prosopul cel rupt și le duseră în pod. Tușa Mita se repezi pînă la mătușă-sa Neda de împrumută niște pahare de vin și tava de argint, iar cînd se întoarse spălă și șterse pînă tîrziu farfurii, pahare, furculițe și linguri. Fata cea mai mare cîrpi fața de masă cea nouă, pe care bai Mitio o arsese cu țigara, iar cea mică, cu degetul legat, continuă să curețe canavaua. Bai Mitio se tunse pentru a doua oară în acest an, iar seara se spălară cu toții pe cap.

Păcat, nepăcat, duminică întreaga familie trecu la curățatul curții. Spălară scara și cimentul din

fața ei, jgheabul cișmelii, smulseră vrejurile uscate ale florilor din grădină și săpară straturile din față. Bai Mitio curăță și el poiata. Luni făcură pîine, tăiară cocoșul, îl puseră pe varză și-l duseră la cuptorul brutăriei din colț. Tușa Mita separă din nou bomboanele cele ieftine de cele scumpe, ultimele trebuind să fie oferite doar musafirilor mai de seamă. La perdele mai rămăseseră de brodat încă 16 motive și de aceea mama și fata cea mai mare munciră cu toată nădejdea. Treburile cele mai grele căzură asupra lui bai Mitio. Încă de dimineață umplu damigeana cea mare cu „șefka“ [1], cumpără o cutie de țigări de calitatea I și două de calitatea a III-a, o lucancă [2] și o jumătate de kilogram de pastramă pentru gustări, pe care la prînz o încercă cu grijă ca să vadă cum se prezintă. Seara aduse de la cumnatu-său gramofonul și patru plăci, dintre care una, aia cu cîntecul *Despărțirea*, crăpase de prea multă întrebuințare, așa încît acul putea fi pus numai de pe la mijlocul ei.

Pe la orele șase seara brodarea perdelelor luă sfîrșit. Rămînea doar să se facă tivul pe margini, să se aranjeze franjurile și să se curețe canavaua. Munca fu distribuită pe oameni. Bai Mitio dădu dovadă de un zel deosebit izbutind să curețe trei motive, chiar dacă ici-colo mai smulse și cîte ceva din broderie. Pe urmă trecură la montarea lor. Aduseră masa lîngă fereastră, puseră pe ea scăunelul cel mic de la bucătărie și bai Mitio se urcă pe el. În spatele lui, nevastă-sa ajunsă la capătul puterilor, galbenă la față de oboseală, cu părul strîns într-un coc din care ieșea un smoc de păr

[1] Specialitate de vin.
[2] Salam bulgar asemănător ghiudemului.

ca pana unui soldat din garda regală, îl ținea de picioare să nu cadă. Pe la douăsprezece și jumătate, pe cînd puneau perdeaua din stînga erkerului, un șurub al cornișei, intrat între două cărămizi se slăbi și perdeaua se lăsă în jos. Pregătiră îndată niște ghips și cînd bai Mitio se ridică în vîrful degetelor ca să umple bine gaura, scăunelul cel mic alunecă și el căzu pe podea însoțit de cîteva ghivece de flori. Sub el se afla cactusul, iar deasupra iarba dragostei. În urma acestui accident, bai Mitio fu scos din rîndul brațelor de muncă valide.

În sfîrșit, pe la ora unu după miezul nopții, tușa Mita termină montarea perdelelor. Făcură curat în odaie strîngînd cioburile și pămîntul de la ghivecele de flori, îndreptară tabloul ce stătea strîmb în perete și cînd absolut totul fu gata femeia căzu la pat gemînd :

— Doamne, Dumnezeule ce amețeli am, vai de mine, nu mai pot de cap, aoleu, șalele mele, șalele mele !... — și rămase cu ochii în tavan. Fata cea mare o descheie la piept, o dezbrăcă și după aceea coborî în bucătărie, unde taică-său își tămăduia cu niște spuză părțile trupului ce suferiseră din cauza cactusului ; pregăti niște comprese cu oțet și urcă iarăși sus. După ce termină cu maică-sa, se simți foarte slăbită, se așeză lîngă soba cea rece și începu să plîngă încet, după ghivecele sparte. În același timp soră-sa mai mică, plîngînd în hohote și ținîndu-și degetul bolnav, care începuse să facă puroi, ca pe un copil la piept, se plimba la lumina lunii prin curtea măturată.

Marți de dimineață, în ziua de Sf. Dumitru, pe poarta lui bai Mitio se vedea următoarea înștiin-

țare : *„Dimităr Tv. Moghilkov din cauza unor motive familiare, nu poate primi vizite de ziua sa onomastică“* ; miercuri, un agent de la administrația financiară îi făcu proces-verbal și-l puse la amendă. Nefericitul uitase în vîrtejul atîtor întîmplări să pună pe înștiințare cuvenitul timbru fiscal.

1937

KONSTANTIN KONSTANTINOV

S-a născut, la 20 august 1890, la Sliven și a studiat la Facultatea de drept din Sofia, după care a plecat la Paris. Reîntors în țară a redactat împreună cu poetul D. Debelianov revista *Zveno* (1914) la care colaborau principalii scriitori și poeți ai Bulgariei. A fost multă vreme magistrat. După 1944 a fost directorul postului Radio-Sofia și a lucrat la Camera de cultură. Din 1947 s-a consacrat exclusiv literaturii.

Deși a început să scrie povestiri și nuvele încă din anii de dinaintea primului război mondial, Konstantin Konstantinov este unul din scriitorii reprezentativi ai Bulgariei din perioada dintre cele două războaie mondiale. Observator atent și fin al societății contemporane, Konstantinov a scris o serie de povestiri și nuvele din lumea orașelor, creînd tipuri caracteristice *(Către aproapele meu* — 1920, *Iubire* — 1925). Primul său roman, *Sînge*, a apărut în 1933. Konstantinov a scris interesante note de drum din Bulgaria și din străinătate *(Pe pămînt* — 1930, *Țara noastră cea frumoasă* — 1940). Scriitor cetățean, Konstantinov a luat poziție împotriva nedreptăților din societatea burgheză și tonul său protestatar este deose-

bit de puternic în nuvele ca *Pentru Sofia, Afișele, Pe stradă, Într-o seară, O plimbare prin Sofia.*

Foarte interesante sînt notele de drum și mai ales amintirile din cele două volume apărute între anii 1959—1962 *(Drum peste ani).* A scris și literatură pentru copii.

Clasa a treia s-a tradus după un text primit din partea Uniunii scriitorilor bulgari.

CLASA A TREIA

Gara rămase în urmă cu toate luminile ei. Trenul se cufundă în întunericul nopții de vară. Era zăduf. Dogorîte ziua întreagă de soare, vagoanele radiau căldură și răcoarea serii abia pătrundea înăuntru.

Ca în toate țările, clasa a treia era plină de mereu aceiași călători : țărani cu saci și boccele, negustori mărunți, soldați care plecau în concediu, femei cu copii de țîță în brațe. Unii moțăiau, alții discutau cu convingere, alții desfăceau hîrtii unsuroase și se pregăteau să mănînce. Mirosea a praf, a sudoare, a mîncare și a tutun iute. Din timp în timp, cîte un nor de fum de la locomotivă presăra totul cu boabe mari de funingine. De cum intra aici, călătorul se cufunda în aerul greu și în duduitul vagoanelor. I se părea că-i murdar din cap pînă-n picioare, că e îmbibat de mirosul din tren și că de ani de zile călătorește mereu cu oamenii de lîngă el, ascultînd aceleași convorbiri — și că toate astea nu se vor mai termina niciodată.

În cele două despărțituri de la capătul vagonului se instalaseră niște oameni cu banderole și cu insigne la reverul hainei — delegați la nu știu ce congres de la Sofia. Toți în haine noi, bărbieriți, cu geamantane mari de carton, goale. Urmau să le umple la Sofia. Aveau la ei damigene mici, erau vorbăreți, zgomotoși, lipsiți de orice fel de gesturi ceremonioase. În alte două despărțituri, vreo zece țărani tineri, zdrențuroși, cu fețe arse de soare, arămii ca meșina, adormiseră rezemați unul de celălalt în cele mai imposibile poziții. Printre ei, cîțiva băieți de treisprezece-paisprezece ani, palizi, cu fețe supte ședeau treji și priveau cu ochii pe geam, mirîndu-se de orice.

Din celălalt capăt al vagonului apăru un bărbat tînăr, îmbrăcat nici ca la țară, nici ca la oraș, cu o șapcă de piele, așa cum poartă mecanicii de pe la batoze. Se opri lîngă banca cea scurtă a despărțiturii în care se aflau băieții, puse sus la bagaje o legăturică și se așeză tăcut. În fața lui un voiajor comercial nota ceva în carnețelul său. Mecanicul își scoase țigările, începu să fumeze și privi pe fereastra deschisă.

Trenul zbura în noapte și, din cînd în cînd, prin spațiul luminat al ferestrei, trecea în goană cîte un pom stufos sau vreun stîlp de telegraf. Înăuntru se auzea doar zgomotul monoton al roților și sforăitul celor ce dormeau. Undeva, în fundul vagonului, două voci leneșe cîntau tărăgănat :

...dar va fi prea tîrziu,
căci voi dormi atunci în recele mormînt.

Cîntecul se pierdu în duduitul roților. Trecură în fugă luminile unei gări la care trenul nu oprea. Copiii se îndreptară spre fereastră :

— Ia te uită! Încă un oraş!

Omul cu şapcă de piele întoarse capul şi privi la ei. Purtau nişte haine vechi şi rupte şi opinci cu obiele uriaşe, care le ajungeau pînă sub genunchi. În cap aveau un fel de şepci ciudate şi jerpelite. Doi dintre ei purtau şalvari, iminei de cauciuc şi fesuri decolorate de soare.

— Unde mergeţi, măi băieţi? întrebă mecanicul.

— La Sofia.

— Păi, ce căutaţi voi la Sofia?

Copiii îşi dădură cu coatele şi nu răspunseră îndată. În acest timp, unul dintre cei mai mari căscă, se sculă de pe bancă şi zise:

— Docio, ia dă-ncoa tigva, să beau puţină apă...

— Iaşar, dă tigva!... strigă copilul.

Mecanicul îşi repetă întrebarea.

Băiatul bău apă, se şterse la gură cu mîna şi răspunse:

— Mergem la lucru... Sîntem o ceată mai mare. Uite, ăştia toţi.

— Cum? la Sofia căutaţi voi de lucru? se miră omul şi se uită compătimitor la ei.

— Noi avem *condrat*. Ne cheamă antreprenorul.

— Aa! *Condrat!* Atunci e altceva!... Ei, şi la ce-o să lucraţi acolo?

— La cărămizi, răspunse băiatul şi scoase din buzunarul jiletcii o ţigară pe jumătate fumată, pe care se aplecă s-o aprindă. E al treilea an de cînd mă duc. Băieţii ăştia vin pentru prima oară.

— Dar cum, şi ei sînt muncitori? se miră mecanicul.

— Sigur că sînt. Toţi. Sîntem cincisprezece inşi din sat de la noi. Patronul a tocmit toată ceata...

Omul cu şapca de piele clătină din cap şi se uită din nou la copii.

— Păi, n-aveţi de lucru la ţară, de-aţi plecat tocmai la Sofia? mai întrebă el după cîteva minute.

— Eh, ce treabă s-avem, domnule? făcu cu mîna a pagubă băiatul. Sîntem de fel de la Popovo. În sat la noi, să fie vreo douăzeci de oameni care au pămînt, aşa, cîte-o palmă de pămînt. Şi ăla prost... Era vorba să ne dea şi nouă, dar cică nu-i de unde... Ce să facem? Poţi să stai, aşa?... Barem să ne scoatem pîinea pe iarnă.

— Şi cu cît v-aţi tocmit?

— Fiecare după cum poate. Băieţii ăştia au cîte o mie şi cinci sute de leva, de la Sfîntul Petru pînă la Ziua Crucii. Drumul cu trenul şi-l plătesc ei...

Maşinistul fluieră a pagubă, clipi din ochi şi tăcu.

Pe urmă începu din nou:

— Şi cîte ceasuri pe zi munciţi?

— Ceasuri zici? Auzi, ceasuri... Ce ceasuri?... Din zori şi pînă-n noapte. Numai duminica ne odihnim. Se întoarse apoi spre unul dintre copii: Duminica viitoare, Docio, mergem să vedem animalele. Pe urmă explică mecanicului: Ăsta-i băiatul lui unchiu-meu. L-am luat să cîştige şi el ceva, ca să-şi cumpere haine. Eu răspund de el şi de la mine o să-l ceară taică-său.

Celălalt întrebă iar:

— Dar ăştia de ce-s cu fesuri?

— Sînt turci. Jumătate din satul nostru e turcesc. Sînt cei mai săraci.

— Eh, păi, mîine, după ce-or dormi bine, o să-i duci să vadă şi ei Sofia, nu? zise mecanicul şi surîse blajin copiilor.

Băiatul dădu din cap :

— Mîine ? Aaa, păi așa ceva nu se poate ! Mîine de la gară, de-a dreptul dincolo de Poduene, la cărămidărie. Ne-așteaptă antreprenorul. Avem de făcut barăci pentru locuință... odihnă și somn — mîine seară. Așa-i treaba, domnule...

Trenul trecu cu zgomot pe un pod de fier și își reluă apoi duduitul său monoton. Afară, prin fața ferestrei, zburau snopi de scîntei. Noaptea învăluia cu oboseală pe călători. În vagon se făcu liniște. Numai de acolo de unde erau congresiștii se auzi un glas subțire și răgușit, care întreba supărat pe cineva :

— Tu, zic eu, îl cunoști pe Tonio Racev din Gabrovo ?... Dacă ești din regimentul nostru, zic, cum de n-ai auzit de el ? Ăla care s-a suit sus pe tun, de l-a cucerit. Așa, cald încă. Eh, uite, eu sînt ăla, în carne și oase ! Numai că mie nu mi-au dat crucea... Pe cînd la tine în piept o văd, zic...

Voiajorul comercial închise carnetul și-l băgă în buzunar, făcu cu capul spre spătarul băncii care-l despărțea de cel care vorbea și zise :

— De cînd s-au suit, numai de asta se plînge. Tare-i pare rău că nu i-au dat și lui crucea...

Mecanicul aruncă o privire pe deasupra.

Congresiștii întinși în voie, în ciorapi, cu fețele roșii și somnoroase, ascultau la ce spunea unul dintre ei, tuns scurt, cu o mutră ascuțită de pasăre, și care gesticula supărat cu amîndouă mîinile.

Ușa se trînti. Trecu unul ce vindea bomboane și șocolată. Ochii copiilor se pironiră pe coșnița lui. Mecanicul luă două fișicuri de bomboane de mentă și le împărți la copii. Pe urmă se-ntoarse din nou la fereastră.

Roțile duduiau acum mai moale, trenul gonea iarăși pe cîmpie. Undeva, departe se mișcau niște lumini pierdute în întuneric. Din cînd în cînd venea de afară cîte-o adiere plăcută, răcoroasă. Se simțea noaptea de vară, proaspătă, largă și liniștită, în care vagoanele astea, strîmte, înăbușitoare alergau Dumnezeu știe încotro.

Locomotiva șuieră prelung. Trenul opri pentru un minut într-o gară mică. Se urcară două băbuțe în doliu, încărcate cu boccele și cu o damigeană mare, neagră. Voiajorul comercial scoase o bucată de pîine și un pește prăjit și începu să mănînce. Din față, bărbatul cu șapca de piele îl privea în tăcere, scoțînd rotocoale de fum. Cînd voiajorul isprăvi de mîncat, îl întrebă :

— Cîți pești de ăștia poți să mănînci ?

Omul rîse și se uită nedumerit.

— Hai, spune, cîți ? Unul, doi, trei ?

— De ce ? Doi, să zicem, trei. Mai mult cred că n-aș putea. Dar de ce mă întrebi, zise tot atît de nedumerit voiajorul comercial.

— Eh, n-ai putea ! întări convins celălalt, serios și îngîndurat. Vezi cum a dat Dumnezeu : oamenii au cu toții stomahurile, cam la fel. Numai ochii ăștia, îi vezi — zise el arătîndu-și ochii — numai ochii omului sînt nesătui. Tot li se pare că-i puțin, tot parcă nu le-ajunge ! Tăcu apoi, se încruntă și urmă cu oarecare ciudă : Sîntem mai rău decît cîinii. Cîinele, dacă mănîncă un codru de pîine, s-a săturat și nu-i trebuie mai mult. Numai omul nu se oprește : tot strînge și tot adună, și strînge atîta, încît nici el, — oricît ar trăi — și nici nepoții lui nu ajung să mănînce tot. Și cu asta, vezi, lipsește pe alții...

Și omul se sculă deodată, se sprijini de fereastră, stătu așa vreo două-trei minute și iar se așeză fără să mai zică nimic.

— Dumneavoastră unde mergeți, întrebă voiajorul comercial.

— La Karlukovo.

— Cu batozele, nu ?

— Nu. La spital. Nevastă-mea e-acolo bolnavă.

— Aaa ! clătină din cap voiajorul, cu teamă și compătimire. Dar ce are ? adăugă el încet.

— Dintr-o naștere. A născut un copil. Primul nostru copil. Băiat era. Dar a murit. Și ea și-a pierdut mințile.

— Ai, ai, ai !... clătină capul, din nou, celălalt. Ferește, Doamne, pe oricine !

Se făcu iarăși liniște. Deodată, de după spătarul băncii se auzi iar vocea cea răgușită.

— Dar înțelege-mă, fîrtate, mie nu-mi e de cruce. Ce-mi trebuie mie o cruce de argint... Dar reducerea, că le dă treizeci la sută reducere la tren, aia-i ! De ce să n-o am și eu ? Asta-i dreptate ? Unde-i dreptatea, spune-mi și mie, unde-i ?

Locomotiva șuieră din nou, frînele scîrțîiră. Trenul se opri, și ușile se deschiseră cu zgomot și vreo zece trudovaci [1] cu lopeți, securi și tîrnăcoape năvăliră în vagon. Împinseră pe călători, își găsiră locuri cu strigăte și rîsete, și roțile trenului duduiră din nou. Undeva, aproape, în regiunea lor, se dărîmase un pod și mergeau să-l repare. Tineri, arși de soare, veseli, înviorară deodată cu gălăgia lor vagonul adormit, de parcă l-ar fi aerisit. Îndată începură să cînte și vremea trecu mai repede. După vreo oră micul grup coborî tot așa de zgomotos cum se urcase și vagonul rămase parcă pustiu.

---

[1] Lucrători din detașamente militare de muncă.

Noaptea se apropia de sfîrșit. Cerul începu să se lumineze pe nesimțite. Omul cu șapca de piele coborîse neobservat de nimeni. Răcoarea ascuțită a dimineții pătrundea în vagon. Copiii, înghesuiți și băgați unul într-altul, dormeau adînc și, din cînd în cînd, bolboroseau cîte ceva prin somn. Încet-încet, afară se lumină de-a binelea. Curînd, primele raze ale soarelui începură să joace pe la ferestre. Congresiștii se agitau, își puneau gulerele și cravata. Trenul se apropia de Sofia.

Pe neașteptate, din fundul vagonului răsună o armonică. Un orb care cînta prin trenuri se urcase la ultima stație și acum trecea prin vagoane să adune un ban, doi. Voiajorul comercial, care-l cunoștea, îl strigă :

— Hai încoa' Mitio, hai de șezi aici !

Unul după altul răsunară prin vagon șlagăre, răcenițe [1], arii din operete. Se treziră cu toții înviorați de muzică și, cînd orbul se ridică să treacă în vagonul următor, în farfurioara lui răsunară mai multe monede mărunte.

Congresistul, acela care cucerise tunul, făcu cu ochiul spre voiajorul comercial și zise :

— Orb, orb, dar face parale bunișoare !

— Las' să facă omul, că-i fără ochi, răspunse celălalt dojenitor.

— Apăi, să facă, nici vorbă, dar vreau să zic că... Pe urmă se uită afară și strigă deodată : Gata ! Sofia, băieți, Sofia ! Ah, Sofia asta, toată Bulgaria muncește pentru ea !

Peste cîteva minute, trenul intră în gara Sofiei. În dimineața senină de vară orașul se trezea din somn cu zgomot, curat, strălucitor. Tramvaiele vuiau, automobilele treceau în goană, vînzătorii

---

[1] Cîntec, care însoțește un joc popular, specific bulgar.

de ziare și de covrigi strigau mărind larma vie a zilei care începea.

În piațeta din fața gării ceata de cărămidari se adună la o parte, ca o mică turmă în jurul lădițelor de lemn și al păturilor strîns legate. Copiii, trași la față și gălbejiți de noaptea de somn chinuit, înghițeau cu ochii larg deschiși tot ceea ce descopereau pentru prima oară : clădirile înalte, autobuzele mari, șinele de tramvai care se vedeau pe străzi. După puțin se dădu comanda, fiecare își luă legătura și lădița la subsuoară și, fără să mai intre în oraș, o apucară repede pe lîngă depozitele gării, pe drumul cel mai scurt, spre cărămidărie. La o cotitură, doi dintre copii se opriră să privească la tramvaiul care trecea în goană sunînd pe lîngă ei ; pe urmă grăbiră să-i ajungă pe ceilalți și se pierdură după colțul clădirii.

1936

SVETOSLAV MINKOV

S-a născut, la 4 februarie 1902, la Radomir. După ce și-a făcut studiile la Facultatea de filologie din Sofia, și le-a continuat la München. Reîntors în țară a funcționat întîi ca bibliotecar, intrînd apoi în serviciul Ministerului de Externe. A fost trimis la Legația bulgară de la Tokio unde a rămas doi ani : 1943—1944. A călătorit mult. După 1944 a lucrat la o serie de ziare și reviste și a fost redactor șef al Editurii Uniunii scriitorilor din Bulgaria.

Svetoslav Minkov și-a început activitatea literară îndată după primul război mondial. Influențat la început de literatura fantastică și stranie a lui Gustav Mayrinck, Hoffmann ș.a., la modă pe atunci, Minkov publică o serie de povestiri de acest gen. (*Crizantema albastră* — 1921 ; *Pasărea de foc* — 1927 ; *Jocul umbrelor* — 1928). Scriitorul se debarasează apoi de aceste influențe ultra moderniste și împletirea realului cu fantasticul rămîne doar un simplu procedeu artistic. Scriitorul ironizează în nuvelele sale aplicarea acelei mecanizări și tehnicități excesive în viața de fiecare zi, care-l transformă pe om într-un simplu automat (*Automate* — 1932 ; *Doamna cu ochi radioscopici* — 1934).

Eroii lui Svetoslav Minkov sînt oameni simpli din lumea orașelor, din Bulgaria sau de pe orice meridian al lumii. Ideea fundamentală a scriitorului este soarta oamenilor de rînd în societatea capitalistă, încercarea lor de a-și pune în valoare posibilitățile creatoare și înfrîngerea, zdrobirea a tot ce a fost frumos și luminos în personalitatea lor. Caracteristice sînt în acest sens nuvelele *Alchimia dragostei* (1936), *Begonia* (1939), *Asfalt* (1940), traduse după volumul de *Opere alese*, Sofia, 1955. Uneori ele iau aspectul literaturii umoristice, dar surîsul e mai totdeauna amar. După 9 septembrie 1944, Svetoslav Minkov a scris foiletoane și schițe prin care ironizează rămășițele burgheze din moravurile societății bulgare. Deosebit de interesante sînt însemnările sale de călătorie sau schițele ce redau aspecte din războiul civil din Spania, din viața societății americane, japoneze ș.a., adevărate satire politice, în care observația atentă a scriitorului știe să rețină esențialul (*Madridul arde* — 1938, *Cealaltă Americă* — 1938, *Tokio* — 1943, *Imperiul foamei* — 1952).

BEGONIA

Necunoscutul apăsă pe butonul soneriei. De undeva din interiorul casei se auzi ceva asemănător bîzîitului unei muște prinse într-o plasă de păianjen, pe urmă pași ușori. Cheia se învîrti în broască și ușa se deschise.

În prag se ivi o femeie bătrînă cu un șal pe umeri. În picioarele ei mici purta niște uriași papuci de lînă; părul ei cărunt lucea în semiîntunericul antreului ca un nimb argintiu.

— Bună ziua, spuse bărbatul. Aveți o cameră de închiriat?

Femeia îl măsură pe necunoscut dintr-o privire, de parc-ar fi vrut să ghicească după înfățișarea lui dacă o să plătească regulat chiria. Se uită atent la cravata lui boțită, la pălăria lui decolorată, la hainele uzate, și totuși nu se hotărî să spună că a închiriat camera. Odaia stătea goală de cîteva luni, iar chiriași se găseau greu. Și pe urmă oamenii ăștia cu hainele ponosite plăteau deseori mai regulat decît cei care purtau cămăși luxoase și pălării noi cu cîte-un vîrf de pană abia mijit de sub panglica de mătase.

— Poftiți, răspunse bătrîna și-l introduse pe necunoscut înăuntru.

Trecură printr-un coridor întunecos și intrară într-o cameră cu pereții zugrăviți în verde.

Bărbatul examină camera cu ochii unui cunoscător experimentat: pat, garderob, masă, scaune, o canapea de pluș, totul vechi, cojit, plesnit, dărăpănat și uzat de vreme. În această colecție de vechituri, doar cele două-trei tablouri lipsite de gust, reprezentînd femei goale ce se scăldau, chipurile, nevinovat, în sînul naturii, dar care rîdeau deșănțat, ca la cabaret, încercau să aducă o oarecare prospețime. Necunoscutul respiră adînc aerul închis îmbibat de acel miros greu pe care-l exală dulapurile și cuferele vechi și, apropiindu-se de fereastră, privi distrat afară, spre curtea dosnică a unei clădiri înalte, cu nenumărate balcoane și ferestre. Îi plăcea camera, îi plăcea și interiorul ei trist. După cum se vedea, era unul din acei veșnici chiriași care s-au obișnuit să locuiască tot în camere de astea — cu aceleași

garderoburi cu oglinzi tulburi, cu aceleaşi paturi desfundate care scîrţîie, cu aceleaşi mese, scaune şi canapele de pluş, care nutresc o veche ură faţă de omul ce stă pe ele, urmărindu-l mereu cu cîte-un cui vrăjmaş ce iese pe ascuns dintre cutele lor. Musafirul se întoarse în mijlocul camerei şi întrebă cu jumătate de gură :

— Dar chiuvetă n-aveţi ?

— Nu este, răspunse femeia. O să vă spălaţi în bucătărie.

După aceasta, vorbiră de chirie. În cursul convorbirii fiecare îşi descoperi cîte ceva din viaţa sa intimă.

Femeia era văduvă şi avea o mică pensie. Se ajuta cu chiria pe care o lua de pe cameră. Bărbatu-său murise acum cîţiva ani. Avea o fată măritată în provincie şi un băiat în America, la Detroit. Desigur, domnul a auzit de Detroit ? Ca să-şi ascundă ignoranţa, domnul răspunse că în America sînt emigranţi din toată lumea. Pe urmă începură să vorbească iarăşi despre chirie. Necunoscutul spuse că lucra într-o întreprindere particulară şi că nu avea leafă mare. Femeia mai lăsă ceva. Da, era gata să-i dea camera la un preţ mai mic, numai să-şi plătească regulat chiria. Şi pe urmă încă ceva — nu cumva domnul avea prea multe cunoştinţe care să-i vină mereu în vizită ? Nu, domnul trăia singuratic şi nu avea nici un fel de prieteni. De la serviciu venea acasă şi era liniştit ca o muscă. Bătrîna se bucură : liniştit ca o muscă. Tocmai un astfel de chiriaş căuta şi ea. Şi cum se întîmplă de obicei la început între proprietari şi chiriaşi, femeia şi necunoscutul simţiră o deosebită dorinţă de a se îndatora unul pe altul. Nu dorea domnul să ia o dulceaţă ? Domnul ridică din umeri şi clipi puţin tulburat, totuşi luă

dulceaţa, privi fotografia băiatului de la Detroit şi plăti chiria pe o lună înainte.

A doua zi bărbatul îşi aduse bagajele în noua sa locuinţă — două cufere îmbrăcate în pînză, îndesate cu boarfe şi diverse lucruri casnice de om sărac. Camera prinse îndată viaţă. Pe covoraşul de lîngă pat îşi arătau vîrfurile o pereche de papuci scîlciaţi, pe unul din scaune atîrna un sacou cu mînecile roase, în garderob se lăfăia un palton, pe masă începură să zăngăne căni de aluminium, o maşină de spirt făcută din tinichea, linguri şi furculiţe. Toate hainele şi lucrurile astea resfirară în cameră rădăcinile unei vieţi noi, al cărei puls începu acum să bată între cei patru pereţi.

Noul chiriaş părea un om gospodar. Cu permisiunea gazdei, el bătu cîteva cuie pe partea dinăuntru a uşii, şi agăţă acolo un prosop, o vestă împletită, o şapcă. În sfîrşit îşi scrise grijuliu numele pe o carte de vizită albă, iar dedesubtul numelui adăugă : „Sunaţi de două ori". Chiriaşul înfipse cartonaşul astfel pregătit sub soneria de la intrare. Ştia foarte bine că n-o să-l caute nimeni şi că prevenirea „Sunaţi de două ori" era cu totul de prisos, dar oare n-are fiecare obiceiurile lui ? Omul nostru se obişnuise să pună asemenea cartonaşe la toate locuinţele pe care le avusese, fără să se gîndească că ani de-a rîndul nu se mai interesase nimenea de existenţa lui.

Chiriaşul pleca dimineaţa devreme şi se întorcea cînd se lăsa seara. Uneori mînca acasă. Aducea o bucată de pîine şi ceva înfăşurat în hîrtie, aşternea pe un colţ al mesei un şervet alb şi mînca încet, dus pe gînduri. Dacă îi rămînea vreo coajă de pîine sau nişte salam, le strîngea cu grijă în şervet şi le ascundea în sertarul mesei. Nu a-

runca nici firimiturile — le prindea cu vîrful degetului și le ronțăia. Făcea parte dintre oamenii aceia care-și fac bine socotelile.

Seara, înainte de culcare, îi plăcea să șadă la fereastră și să privească zidul înalt și mohorît al clădirii vecine. Acolo, tocmai în fața lui, lucea totdeauna în întuneric lumina galbenă a unei ferestre în cadrul căreia se vedea ca pe un ecran unul și același tablou : un tînăr cîntînd la vioară. Fereastra era mereu închisă, nu se auzea nici un sunet. Desigur, muzicantul era încă novice. Bătea tactul cu sîrguință și cu tot corpul, iar mîna îi conducea stîngaci arcușul pe strunele viorii. Această priveliște se repeta în fiecare seară — era tot atît de neschimbată ca și dorința chiriașului de a o contempla cu indiferentă statornicie.

Ce gîndea atunci bărbatul acesta de cincizeci de ani, cu capul pleșuv și cu ochii spălăciți ? Oare băiatul cu vioara nu-i aducea aminte ceva din propriul său trecut ? Poate că și el a cîntat vreodată la vioară și a crezut c-o să ajungă muzicant. Copiii aleargă după fluturi și se chinuiesc să-i prindă. Dar cînd ajung oameni în vîrstă nici nu-i mai bagă în seamă. Cît e tînăr omul visează și urmărește un scop, pe urmă părul îi albește sau îi cade pe neașteptate, fața i se acoperă de zbîrcituri, mîinile i se subțiază ca picioarele unei păsări. Se scufundă în cenușiul cotidianului, nevăzut pentru alții, neobservat chiar de sine însuși. Oare chiriașul trăia într-adevăr ? Lumea îi era străină, pînă la el nu ajungea nimic din afară, un pustiu uriaș îi umplea întreaga ființă. Știa numai drumul de acasă pînă la birou, birtul ieftin, spălătoria prăpădită unde-și ducea rufele. În zilele de sărbătoare ieșea la plimbare, dar se întorcea îndată tot în camera lui. Își închipuia că o să răcească dacă se va plimba mai mult. Această inexplicabilă frică de răceală îl urmărea necontenit — tot i se părea că stă în curent, că-l trage de undeva. Unica lui distracție inofensivă era să privească seara, absent și stupid, zidul cel înalt cu balcoanele și ferestrele casei din față, să se uite la băiatul cu vioara și să-l aștepte răbdător să stingă lumina ca să facă și el la fel.

Într-o dimineață, cînd pleca la serviciu, gazda îl opri în coridor și-i spuse că în seara aceea trebuia să plece pentru cîteva săptămîni în provincie, la fie-sa. Născuse și trebuia să o ajute. Îl rugă să încuie bine ușa de la intrare și să strîngă bine robinetul chiuvetei de la bucătărie.

Rămas singur, chiriașul îndeplini întocmai ordinele gazdei.

Încuia ușa de la intrare și strîngea bine robinetul chiuvetei de la bucătărie.

Și așa veni ziua în care se întîmplă ceva neobișnuit. Era duminică de dimineață. Singuraticul chiriaș ședea în camera lui și-și făcea o cafea la mașina de spirt, cînd cu totul pe neașteptate, în fundul coridorului, soneria bîzîi răgușit și prelung — o dată, de două ori. Chiriașul tresări. Sunase cineva pentru el. Cine putea să-l caute ? După atîția ani, mai erau totuși oameni care nu-l uitaseră. Bineînțeles, omul nostru întîmpină acest caz neobișnuit în viața lui cu totul firesc, ca și cum soneria ar fi sunat în fiecare zi de două ori. Se îndreptă către ușa de la intrare și privi prin perdeluță. Afară nu era nimeni. Deschise ușa și atunci observă că pe prag era o scrisoare. Se aplecă și ridică de jos plicul albastru : pe plic era scris numele lui, strada și numărul casei.

Oricare altul în locul său ar fi rămas oarecum surprins de primirea unei scrisori, după ce factorul

poştal nu mai sunase de atîta vreme la uşa lui. Ar fi prins legătura aceea abia perceptibilă dintre el şi lumea din afară, ar fi simţit curentul uşor al acelui enigmatic lanţ care leagă oamenii între ei, chiar în cea mai deplină solitudine a lor. Dar omul nostru era parcă lipsit de simţuri şi gîndire. El desfăcu liniştit plicul, scoase hîrtia îndoită şi o citi de la un cap la altul.

Era o scrisoare de la gazda lui. Îl ruga să ude begonia de la fereastra salonului, cu căniţa albă ce se găsea pe policioara de deasupra chiuvetei. Cu ea trebuia să toarne apă în ghiveci. Pe urmă gazda îi amintea din nou să încuie uşa de la intrare şi să strîngă bine robinetul chiuvetei.

În îndepărtatul oraş provincial, bătrînica nu încetase să se gîndească la casa ei, la begonia din salon, la căniţa albă din bucătărie. De ce floarea trebuia udată numaidecît cu căniţa aceea şi nu cu oricare alta ? Gazda nu-şi putea nici măcar închipui o cît de mică abatere de la obişnuinţa ei de fiecare zi. Pentru ea, obiectele neînsufleţite căpătaseră de mult un sens şi o destinaţie deosebită, se incrustaseră în viaţa ei şi jucau fiecare un rol activ.

Fără să mai cugete la ceva, chiriaşul se îndreptă spre bucătărie. Luă căniţa cea albă, o umplu cu apă şi merse cu ea în salon.

Acolo, în lumina palâ şi tainică a acestui muzeu intim cu vechi portrete de familie, omul singuratic păşi ca într-un cavou. Era linişte, deasupra unui scrin luceau două sfeşnice şi un ceas cu cadranul rupt, care se oprise ; în fund se vedea luciul rece al unei oglinzi. Ceva nespus de dezolant exala parcă în jurul fiecărui lucru, împresura cu nevăzut păienjeniş toată odaia, luneca pe chipurile din fotografii, apăsa frunzele begoniei care se ofilea în dosul geamului prăfuit.

Şi iarăşi se înşirară aceleaşi zile monotone cu ceasuri şi minute nesfîrşit de lungi. În casă viaţa se scurgea pe vechiul ei făgaş. La uşile celorlalte etaje se auzeau rîsetele servitoarelor tinere, pe scări alergau copii. Chiriaşul trecea ca o umbră şi uda grijuliu begonia din salon, iar la mulţi kilometri de el, gazda îşi scălda tot atît de grijuliu nepoţelul care începuse să privească viaţa cu ochi miraţi.

1939

ASFALT

Treizeci şi trei de ani în cap îşi duseseră viaţa cei doi soţi în orăşelul acela prăpădit, cu străzile pline de praf, cu prăvăliile olarilor şi cojocarilor înnegrite de vreme şi cu micile birouri ale avocaţilor. Trăiseră în sărăcie şi strînseseră bani ca să poată într-o bună zi să-şi cumpere un apartament în capitală, unde să-şi petreacă restul vieţii. Şi cînd, pînă la urmă, veni şi ziua aceea, nici unul dintre ei parcă nu putea să creadă că au stat surghiuniţi de voia lor în orăşelul ăsta unde se căsătoriseră cu mulţi ani în urmă şi unde încărunţiseră pe nesimţite.

Şi aşa, în primele ore ale unei dimineţi de pe la mijlocul verii, cei doi soţi îşi încărcară într-o căruţă lucrurile din casă, aşa vechi cum erau, se urcară şi ei într-una din trăsurile acelea dărăpănate, care au totdeauna cîte o pătură roşie aşternută pe perne, două mîrţoage de cai, iar pe capră

un vizitiu îmbrăcat în haine mai de ţară, mai de oraş, şi plecară la gară. Trăsura o porni hodorogind pe caldarîmul pustiu al pieţii şi o luă apoi la vale pe şoseaua desfundată.

Plecarea lor semăna cu o mică solemnitate. Pe peronul gării se adunaseră o mulţime de cunoscuţi care veniseră să-i conducă, dintre care unii ţineau în mînă buchete de flori de toate felurile de prin grădinile lor. Erau băbuţe cu broboade sau femei mai tinere cu pălării demodate şi cu pantofi de lac, erau bărbaţi în puterea vîrstei cu sprîncenele încruntate şi cu bastoane groase. Venise şi primarul, agronomul, judecătorul, şi încă unul înalt ca o prăjină, care se tot învîrtea în toate părţile şi dădea mereu ordine, fără ca nimeni să-i dea vreo atenţie. Unii se uitau cu invidie la cei doi călători şi în sinea lor regretau că nu se pot muta şi ei în marele oraş în care oamenii duceau desigur o viaţă mai uşoară şi mai lipsită de griji, avînd atîtea distracţii ; alţii erau mulţumiţi de existenţa lor modestă şi aşteptau cu totală indiferenţă plecarea trenului. Soţul, eroul principal al acestei solemnităţi, care o dusese aci ca un refugiat, era îmbrăcat în vechea lui redingotă din tinereţe şi se simţea atît de prost în haina asta care-i era acum strîmtă şi cu mînecile scurte, încît era mai degrabă jalnic decît caraghios. El vorbea amabil cu toţi şi însemna mereu într-un carnet rufos comisioanele pe care trebuia să le îndeplinească la sosirea în capitală : să se intereseze de ceva la nu ştiu mai care instituţie, să întrebe cît costă puştile de vînătoare cu două ţevi, să meargă colo şi dincolo, să spună asta şi asta. Pînă la urmă trebui să mai noteze şi numele nu ştiu cărui medicament contra astmei, dar pentru că denumirea aceasta suna foarte încîlcit, amabilul astmatic luă singur carnetul şi scrise

cu mîna lui, pe o pagină separată, numele faimoasei doctorii.

Sună clopoţelul de plecare, se auzi un fluierat scurt şi trenul începu să alunece pe şine. Se agitau pălării, fluturau batiste, prietenii şi cunoscuţii se rînduiră într-un şir lung de feţe surîzătoare şi curînd, în mica gară, din toţi acei care veniseră să-i conducă rămaseră doar cei doi plopi înalţi. Cîteva minute, oraşul se mai legăna în depărtare, cu liniile tulburi ale caselor sale mici, pe urmă trenul făcu o cotitură neaşteptată, trecu cu zgomot pe nu ştiu care pod şi intră în cîmpia cea largă.

Rămaşi singuri în compartimentul murdar de clasa a treia, cei doi soţi începură să-şi aranjeze bagajele. Dădură jos coşniţa cea mare şi puseră în locul ei un cufăr greu, spart şi legat cu frînghie, aşezară deasupra lui o boccea uriaşă, urcară şi coşniţa lîngă el, în colţ proptiră damigeana cu rachiu de casă, iar pe plasa liberă din faţa lor apăru un tainic şi uşor obiect, bine înfăşurat în hîrtie. După ce-şi aranjară bagajele, soţii se aşezară lîngă fereastră, unul în faţa celuilalt, privind afară, pe geam.

Trenul zbura de-a lungul întinsei cîmpii, roţile vagoanelor îşi cîntau cîntecul lor monoton şi adormitor. Pe dinaintea ochilor lor treceau ogoare secerate, căpiţe de fîn, din cînd în cînd apărea cîte-un copac singuratic, care se învîrtea în jurul lui şi pe urmă parcă o zbughea speriat peste cîmp. Uneori se vedeau sate sărăcăcioase cu mori pustii, treceau în fugă cantoanele cu mici grădini în jurul lor, alteori lucea cîte o apă în jurul căreia erau insule întunecoase de sălcii bătrîne. Pe urmă din nou cîmpia arsă de soare în zarea căreia abia se puteau vedea umbrele albăstrui ale munţilor.

Cei doi soţi, care trăiseră pînă acum surghiuniţi în orăşelul acela provincial, călătoreau spre oraşul cel mare şi zgomotos şi în sufletul lor creştea o teamă nelămurită. Aceşti profesori pensionari, fără copii, se depărtau tot mai mult de locul în care totul le era cunoscut şi apropiat, pierdeau legătura lor vie cu trecutul şi se apropiau de necunoscutul care începea să le apară oarecum problematic. Într-adevăr, nu de mult petrecuseră o săptămînă întreagă în capitală, cutreieraseră de dimineaţă pînă seara casele care erau de vînzare, discutaseră în toate felurile cu proprietarii şi, în sfîrşit, după o îndelungată tocmeală, reuşiseră să cumpere un mic apartament de două camere la etajul al cincilea al unui bloc uriaş. Dar acum, cînd se îndreptau spre noua lor locuinţă, avînd în buzunar cheile de la uşa ei, îi cuprindea nehotărîrea şi teama de viitor.

Sînt soţi care după o îndelungată viaţă conjugală ajung, oarecum inexplicabil, să-şi semene unul altuia nu numai prin înfăţişarea lor exterioară, prin mişcările lor, ci chiar şi prin felul lor de a gîndi, încît pînă la urmă nici nu-i mai poţi cunoaşte dacă sînt într-adevăr soţ şi soţie sau frate şi soră. Aşa erau şi cei doi călători — cu figura la fel de blîndă, la fel de înalţi, la fel de tăcuţi şi închişi în bătrîneţea lor. Aveau feţele un pic buhăite, cu totul banale, aproape inexpresive, colorîndu-se puţin doar cînd căscau făcînd parcă o grimasă plîngăreaţă, dar li se goleau de sînge îndată după aceea. În tinereţea lui, soţul fusese un duşman de moarte al capitalului, urînd proprietatea privată, dar încetul cu încetul timpul îl potoli şi făcu din el un mic proprietar egoist. Soţia manifestase şi ea în tinereţe o anumită înclinare de gîndire independentă, dar pe la trei-

zeci şi cinci de ani începuse să se îngraşe şi să sufere de rinichi. Atunci se deşteptase în ea o grozavă pasiune pentru pregătirea dulceţurilor. În orice anotimp al anului o găseai făcînd dulceaţă din cele mai variate fructe : din vişine, zmeură, bostan, coacăze, nuci verzi, lămîi, ba chiar şi din pepene. De neobişnuita ei artă vorbeau zecile de borcane pline cu dulceţuri, aranjate cu grijă în coşniţa cea mare care scîrţîia acum deasupra capului ei.

Soarele se înălţă şi lumină ferestrele vagoanelor. Obosiţi de plictisitoarea legănare a trenului, soţii închiseră ochii şi aţipiră uşor. O muscă jucăuşă zbura vesel cînd pe nasul femeii, cînd pe nasul bărbatului, dar nici unuia dintr-înşii nu-i venea să ridice mîna şi s-o gonească. Se încruntau doar şi se strîmbau zadarnic. Într-un timp, soţul tresări, se uită în jurul său pe jumătate speriat, pe jumătate mirat şi, cînd îşi dădu seama că este tot în trenul care mergea, îşi acoperi ochii cu batista şi începu să clatine din nou capul în tactul monoton al roţilor.

Pietrele kilometrice de-a lungul drumului treceau mereu una după alta şi rămîneau în urmă, trenul părăsi cîmpia şi intră duduind printre stînci înalte şi cascade spumoase. Dar surghiuniţii continuară să moţăie şi nu dădură nici o atenţie încîntătoarelor privelişti. Se treziră abia spre prînz cu ochii roşii, aruncînd priviri indiferente spre fereastră. Pe urmă soţia căscă prelung ca o bătrînă şi leneşă tigroaică şi-şi privi soţul cu nesfîrşită duioşie. El înţelese îndată semnificaţia acestei gingăşii, dădu coşniţa jos şi scoase deasupra un pachet mare învelit în jurnal. Şi multă vreme mîncară amîndoi chiftele prăjite, brînză şi corăbioare pufoase. Băură şi limonadă

într-o gară pustie. Pe urmă moţăind din nou, iarăşi se treziră şi din nou mîncară cu plăcere.

Seara tîrziu trenul se apropie de capitală. În depărtare clipiră mii de lumini, oraşul apăru din întuneric ca o mare de jeratic scînteietor. Toţi călătorii se ridicară şi începură să se foiască în jurul bagajelor. Cei doi soţi se pregătiră să coboare şi ei — tulburaţi, speriaţi şi totuşi afirmîndu-şi conştient şi tare hotărîrea de a lupta cu hamalul care ar fi îndrăznit să le ia bagajele. Femeia ţinea cu grijă obiectul acela uşor şi tainic, iar bărbatul ducea damigeana şi coşniţa.

Cînd coborîră în gară, un călător neatent lovi ceva mai tare obiectul cel tainic rupîndu-i învelişul de hîrtie. Călătorul era distrat şi nu observă nimic, dar oamenii din jur văzură cum de sub hîrtia ruptă apăru un şoim împăiat cu aripile întinse şi cu ochii de sticlă.

Uriaşa clădire cenuşie se afla pe o stradă zgomotoasă din centrul oraşului. De dimineaţă pînă seara zidurile şi geamurile ferestrelor ei trepidau de nesfîrşitele zguduiri ale camioanelor ce treceau în goană, ale omnibuzelor, tramvaielor, motocicletelor sau maşinilor. Acest bloc posomorît cu antenele de pe acoperiş clătinate de vînt avea mai multe intrări pe care la orice oră din zi şi noapte se perinda tot felul de lume. Nimeni nu putea spune cîţi oameni locuiau în el, dar oricine îşi dădea seama că între pereţii lui bate inima unei vieţi de o nesfîrşită varietate. Aici vedeai mereu necroloage sau anunţuri de camere mobilate, se revindeau apartamente, se năşteau noi făpturi omeneşti, izbucneau certuri conjugale, se plombau dinţi, se lucrau rochii de damă, se şopteau mărturisiri amoroase. Şi toate acestea se

petreceau izolat, în spatele uşii fiecărui apartament, treceau aproape neobservate pentru ceilalţi locatari şi lăsau după sine doar un zvon nelămurit. În această pestriţă şi comună locuinţă, oamenii erau străini între ei, se întîlneau şi treceau unul pe lîngă altul pe scări ca la hotel, nutreau între ei un fel de răutate ascunsă şi căutau cel mai mic prilej ca să se repeadă asupra vecinilor.

Cînd cei doi profesori pensionari se instalară în clădirea asta uriaşă, locatarii celorlalte etaje îi întîmpinară cu aceeaşi vrăjmăşie. Îi priveau batjocoritor, zîmbeau superior la vederea acestor provinciali, vorbeau cu dispreţ de interiorul lor sărăcăcios. O doamnă în vîrstă, cu buze subţiri şi ipocrite, cu o guşă groasă şi cu o cruciuliţă de aur sub ea, intră chiar în apartamentul lor, încă nearanjat, şi întrebă deschis pe noii proprietari dacă nu cumva au adus în bagajele lor ploşniţe sau gîndaci negri de bucătărie, deoarece aceste gîngănii îngrozitoare se înmulţesc cu o repeziciune uimitoare şi ar putea să umple tot blocul. Cu naivitatea lor caracteristică, oamenii veniţi din orăşelul provincial mărturisiră cu cea mai adîncă sinceritate că pînă acum i-a păzit Dumnezeu de o asemenea năpastă. După cum li se păru, doamna cu guşa cea mare se linişti, dar pînă la urmă oftă oarecum neîncrezător şi plecă înţepată, ţinîndu-şi capul sus.

Aşa vieţuiau noii veniţi în marele oraş, singuratici şi fără să aibă nimeni nevoie de ei, înghiţind jignirile şi chinuindu-se să se obişnuiască cu noua realitate. Se instalaseră în cele două odăi şi în hol, aranjîndu-le tot aşa cum fuseseră şi în provincie. În dormitor luceau iarăşi vechile paturi cu tăblii pe care erau zugrăvite peisaje lu-

nare, în salon stătea la acelaşi loc de cinste prăfuitul şoim împăiat, cu penele jumulite. Dar în această reînviată împărăţie a intimului cotidian de odinioară, nu mai domnea liniştea idilică cu care erau obişnuiţi, aflîndu-se parcă pe bordul unei gigantice corăbii, de ai cărei pereţi se izbeau necontenit valuri sălbatice, urlînd fioros. În această locuinţă soţii aduseseră şi cîteva mobile noi, care păreau ca nişte musafiri nepoftiţi pe lîngă cele vechi. Şi în ceasurile tîrzii ale nopţii, cînd totul se liniştea pentru scurtă vreme, aceste mobile, cumpărate din oraşul zgomotos şi făcute parcă şi ele din nu ştiu ce fel de lemne vorbăreţe, trosneau şi pocneau, plesneau cu răutate, rîzînd batjocoritor, ca şi oamenii, de celelalte lucruri din casă, vechi şi tăcute.

La început, cei doi soţi nu stăteau acasă aproape de loc. Toată ziua cutreierau fără nici un rost străzile care mişunau de oameni, se mişcau stîngaci prin mulţimea trecătorilor, se opreau în faţa vitrinelor sau intrau în vreo lăptărie ca să mănînce plăcintă. Pentru ei capitala, cu toată recea împotrivire care-i întîmpina la fiecare pas, mai însemna încă necunoscutul plin de atracţie, ascunzînd în sînul ei de asfalt un farmec tainic. Fără a-şi da ei înşişi seama, noii veniţi încercară să se lase duşi de vîltoarea acestei vieţi necunoscute, să se amestece cu ceilalţi oameni şi să-şi împletească existenţa lor cu a celorlalţi. Dar nici pe largile străzi şi bulevarde, nici chiar în parcuri unde se jucau o mulţime de copii, soţii nu se puteau atinge de lumea din jurul lor şi nu puteau simţi nici cea mai mică apropiere. Şi tot atît de singuratici, de obijduiţi şi frînţi de oboseală se întorceau seara în blocul cel uriaş, urcau scara lui înaltă de piatră şi se ascundeau în apartamentul

lor. Dar abia treceau pragul şi glasul înfundat al unui aparat de radio îi şi întîmpina de undeva de după pereţii odăilor, continuînd să le urle în urechi, vreme îndelungată, ca o hienă.

Doamna cu guşa cea mare locuia la etajul al doilea al aceleaşi aripi de casă în care locuiau şi cei veniţi din orăşelul depărtat. După moartea soţului ei, un general de rezervă în vîrstă de 80 de ani, înmormîntat cu pompă mare, cu fanfare şi cu episcopi, doamna vînduse unui antreprenor bogat casa cu două etaje şi cu grădină mare. Acesta o dărîmase pe dată şi construise în locul ei uriaşul bloc cenuşiu. Îndurerata văduvă primise pentru casă bani şi patru apartamente. Unul şi-l păstrase pentru ea, al doilea îl închiriase, iar al treilea şi al patrulea le cedase băiatului şi fetei sale care era măritată. Aşa se împărţise de bine, de rău întreaga moştenire. Deşi toate acestea se petrecuseră acum vreo zece ani, văduva mai avea încă impresia că ea e proprietara şi stăpîna absolută a întregii clădiri cu nenumărate etaje. Stăpînită de această incurabilă manie, ea îi teroriza pe toţi locatarii blocului, îi socotea nişte intruşi care au pus mîna în mod ilegal pe averea ei, se certa cu slugile de la celelalte etaje, pîndea la scară să vadă cine trece şi încotro se duce şi ameninţa mereu pe portar că-l dă afară din serviciu. Generăleasa locuia singură cu o servitoare măruntă şi îşi vedea foarte rar fata şi băiatul. Ei locuiau în alt cartier din capitală, îşi închiriaseră apartamentele şi veneau să-şi vadă mama doar la sărbătorile mai mari.

Încă din primele zile ale instalării în blocul acela mare şi posomorît, cei doi profesori simţiră firea autoritară a văduvei generalului. În dorinţa

de a-i fi pe plac și de a o îmbuna într-un fel, ei recurseră la o mică stratagemă. Hotărîră să-i facă o vizită. Și, într-o zi, cînd picături mari de ploaie băteau în geamurile ferestrelor, soții coborîră și apăsară pe butonul soneriei de la etajul al doilea.

Servitoarei, care ieși să le deschidă, îi spuseră că doresc s-o vadă pe stăpîna ei.

Fata dădu fuga în casă și, după puțin timp, se ivi în prag generăleasa însăși, cu toată demnitatea ei de doamnă din lumea bună.

La început, văduva crezu că trebuie să se certe pentru cine știe ce și era gata să izbucnească, dar, pe urmă, cînd înțelese cum stă treaba și cînd văzu fețele celor doi provinciali, care surîdeau cu adîncă supunere, se dădu înapoi în coridorul întunecos și, schițînd o plecăciune cu totul nefirească, invită musafirii să intre.

Oamenii din depărtatul orășel trecură pe covorul cel moale, intrară în hol și se găsiră într-o încăpere mare, în care, după cum se vedea, fusese mutat fostul cabinet de lucru al răposatului general. Acum camera aceasta servea drept salon. În ea se aflau cîteva canapele vechi cu huse albe pe ele, un candelabru greu cu garnituri de sticlă, care sunau singure ca niște clopoței la cea mai mică mișcare, un birou cafeniu cu mînerele sertarelor rupte, un lămîi tînăr dar ofilit în butoiașul său vopsit în verde, lîngă el o măsuță înaltă pe care se afla bustul lui Napoleon, iar în mijlocul odăii o piele de urs, cu totul roasă de atîta întrebuințare, încît semăna acum cu un carton lustruit. Dar podoaba cea mai de vază și care atrăgea imediat atenția vizitatorului era o măreață panoplie pe care se vedeau diverse trofee — tot felul de săbii, de baionete și iatagane de război, așezate în formă de evantai pe peretele

din spatele biroului. Cu ani în urmă, cînd generalul șezuse în cabinetul din vechea sa locuință lucrînd la birou, aceste arme reci luciseră desigur ca o aureolă în jurul capului său. Dar astăzi nu mai rămăsese din falnicul general decît o fotografie mare care se afla, în rama ei aurită, deasupra panopliei de săbii și iatagane. Din această fotografie privea un militar fălos, în uniformă, cu mustăți stufoase, cu o bărbuță aspră și cu ochi reci, în care observatorul atent ar fi putut găsi totuși o bonomie de intendent.

Pășind pragul acestei odăi, cei doi soți încercară o nedorită emoție la vederea panopliei, a impunătorului portret al generalului și a blănii de urs al cărui cap rînjea fioros. Soția însă își regăsi stăpînirea de sine și începu să aducă vorba că oamenii care locuiau sub același acoperămînt ar trebui să se vadă mai des, să fie în vizită și să se ajute unii pe alții. Deoarece generăleasa nu zise nimic, ci doar oftă, musafira încercă să-i laude perdelele, covorul, ba chiar se aplecă asupra puiului de lămîi și îi mirosi frunzele minunîndu-se de parfumul lor. Dar și de data asta doamna din înalta societate se mărgini să ofteze doar, fără a scoate vreo vorbă. Și de-abia cînd nefericita profesoară privi cu compătimire portretul generalului și întrebă dacă domnia sa a murit de multă vreme, gazda își lăsă ochii în jos, smerită, și cu un nou oftat, de astă dată total deznădăjduit, se hotărî să iasă din tăcerea ei. Ea începu să vorbească rar și măsurat, sforțîndu-se să imprime glasului său aspru o cît mai mare blîndețe.

Văduva își începu povestea de departe, pentru a arăta musafirilor că fusese cu douăzeci de ani mai tînără decît soțul ei, dezgropă apoi din îndepărtatul trecut neuitata amintire a voiajului

său de nuntă în Elveția și, aruncînd o emoționantă privire la mica ramă de pe perete, în care se desfăta un peisaj lucrat în sidef reprezentînd lacul Geneva, se apucă să le descrie fericita viață conjugală pe care o trăise, lăudînd pe neprețuitul ei soț, care fusese un om cu excepționale calități.

Stînd pe cele două canapele desfundate de lîngă puiul de lămîi, musafirii clătinau compătimitor din cap și încercau din cînd în cînd să spună cîte vreun aforism citit undeva, asupra soartei omului, dar gazda nu dădea nici o atenție acestor cuvinte, continuînd să-și depene mai departe povestea. Și cu cît povestea mai mult și se apropia de evenimentele mai recente, cu atît tonul severei femei devenea mai tăios. Cînd ajunse, în sfîrșit, la momentul în care trebuia să le spună că soțul ei murise în vîrstă de 80 de ani din cauza unei operații de prostată, blîndețea îi dispăru cu totul. Vechea ei răutate îi strînse din nou buzele subțiri și în ochi îi luci privirea feroce pe care i-o cunoșteau toți. Generăleasa se aruncă întîi asupra medicilor care-i uciseseră soțul, după aceea se repezi asupra antreprenorului care o înșelase, iar după antreprenor, asupra tuturor celorlalți, căci pentru dînsa, după general, nu mai exista pe lumea asta nici un om cinstit. Îi ocărî pe toți locatarii blocului, numindu-i dobitoci, hoți și desfrînați, plîngîndu-se că voiau s-o ucidă, și-n timp ce le descria disperata situație în care se afla, cruciulița de aur i se zbătea pe gușă, tremurînd și sărind de parc-ar fi fost vie.

Oaspeții ascultau vorbele văduvei și o amenințătoare presimțire îi făcea să creadă că în curînd va veni și rîndul lor. Și într-adevăr generăleasa nu întîrzie să-și îndrepte săgețile și asupra celor doi bieți profesori care se dovediră a-i fi niște victime neputincioase. Ea îi măsură cu o privire superioară din cap pînă în picioare, îi întrebă de ce au venit în capitală și n-au rămas mai departe în provincie, oftă tot atît de inexplicabil și regretă că nu-i poate trata cu o cafea deoarece tocmai i se terminase zahărul. Cei doi soți, care ședeau ca pe ghimpi, își motivară mutarea în capitală prin oarecare necesități spirituale, nu prea clare nici pentru ei înșiși, și declarară că nu obișnuiesc să bea cafea.

Și cînd în sfîrșit oaspeții înțeleseră că e vremea să plece și se ridicară de pe canapele, gazda oftă pentru cea din urmă oară și le spuse răspicat că se simțea foarte bine singură cu durerea ei de văduvă nefericită.

Oamenii din orășelul nostru ieșiră ca opăriți din camera cea mare și întunecoasă de unde portretul răposatului general îi privea fix cu ochii săi reci.

După vizita făcută văduvei generalului, cei doi soți renunțară la orice alte încercări de apropiere față de cei din jur și se închiseseră și mai mult în singurătatea lor. Dar tocmai atunci începură să întîlnească deseori pe scările uriașului bloc un om straniu, care se înclina amabil în fața lor și se dădea totdeauna la o parte ca să le facă loc. Măguliți de această neașteptată atenție, soții răspunseră cu aceeași amabilitate la salutul necunoscutului și curiozitatea îi chinuia să afle cine ar putea să fie. Ciudatul locatar avea o expresie de timiditate nepotrivită cu fața lui cea mare și din toată purtarea lui se vedea o extremă stîngăcie și delicatețe. Se înțelege că bătrînul pensionar dezlegă repede problema. El află de la portar că necunoscutul era un emigrant rus care avea

o odaie cu chirie la etajul al şaselea şi care se întreţinea din vînzarea unui oarecare praf împotriva transpiraţiei picioarelor, pe care-l prepara el însuşi după o reţetă proprie.

Cu totul pe nesimţite, cei doi profesori se obişnuiră nu numai să-l întîlnească pe emigrant pe scări, dar simţiră chiar nevoia să-l vadă şi să-i dea bună ziua. El deveni necesar vieţii lor stăpînindu-le cu totul conştiinţa. Astfel, între cei trei oameni din blocul cel mare se născu treptat o anumită apropiere, pînă cînd într-o seară rusul veni de sună la uşa soţilor, invitîndu-i să-l viziteze în camera lui.

Oamenii se duseră cu plăcere în camera aproape goală şi răvăşită a noului lor cunoscut. La început, emigrantul se scuză tulburat, ridică stîngaci din umeri şi faţa lui timidă se înroşea mereu, dar pînă la urmă scoase de undeva o damigeană cu vin. Aduse trei pahare şi o farfurioară cu lucancă tăiată felii şi începu să-şi ospăteze musafirii şi pe sine însuşi cu atîta bucurie, de parc-ar fi sărbătorit cine ştie ce memorabil eveniment din viaţa sa. Atmosfera se înveseli, cei doi soţi începură să vorbească, ba se dezlegă şi limba gazdei. El le umplea atent paharele şi mai ales pe al lui şi povestea păţanii din vremea revoluţiei, întorcîndu-se în trecutul depărtat cînd fusese consilier de stat. Oaspeţii îl ascultară cu bunăvoinţă radiind de fericire că în sfîrşit au dat peste un suflet de om adevărat. Iar omul cel adevărat continua să bea şi să povestească, tot atît de timid, cum îl cunoscuse pe Rasputin, cum acesta îi dăruise o tabacheră de aur, se uită visător în tavan şi de la o vreme izbucni pe neaşteptate în plîns. Firi simţitoare, cei doi soţi încercară să-l mîngîie, dar el continua să hohotească necontenit declarînd că se

va sinucide. În sfîrşit, după atîtea şi atîtea încurajări, emigrantul îşi reveni şi după ce mai trase un pahar declară, spre marea surprindere a celor doi soţi, că vrea să deschidă un magazin de mezeluri şi-i ruga să-i devină asociaţi.

Cu puternicul său instinct de avar, care ani de-a rîndul tremurase pentru cel din urmă ban, bătrînul pensionar pricepu îndată sensul adînc al propunerii ce i se făcea. Se trezi îndată şi inima începu să-i bată de frică. Nu mai rămînea nici o îndoială că rusul mirosise că au bani strînşi şi că întindea mîna ca să-i sustragă într-un fel oarecare. Oare puţine întîmplări de astea erau zilnic în ziare ? Speriatul provincial clipi tulburat şi începu să se dezvinovăţească arătînd că n-are nici un ban şi că el şi soţia lui trăiau ca vai de ei din cele două pensii de mizerie pe care le primeau ca profesori pensionari. Soţia interveni şi ea în discuţie, adăugînd cu o figură tristă că în ziua de azi bani au doar fabricanţii şi bancherii.

Emigrantul se pare că se aştepta la acest răspuns, fiindcă nu încercă o deziluzie prea mare. Îşi umplu iarăşi paharul cu vin şi fredonă nu ştiu ce romanţă ţigănească, privindu-şi oaspeţii cu indulgenţă şi aproape batjocoritor.

Dar din seara aceea în care se spulberară speranţele lui de a se vedea proprietarul magazinului de mezeluri, omul cu atîta bună creştere nu se mai arătă atît de amabil cu cei doi soţi şi deveni la fel ca ceilalţi semeni ai săi din bloc.

În după-amiaza unei duminici însorite, oamenii din orăşel hotărîră să-şi satisfacă o veche dorinţă şi se duseră să viziteze grădina zoologică. Ei cutreierară multă vreme pestriţa împărăţie a animalelor şi păsărilor, se opriră în faţa cuştii

leilor, se uitară la elefantul care-i privea cu un ochi pe jumătate închis, răsucindu-şi trompa ca un furtun gros de cauciuc, căutară ursul alb, dar nu-l găsiră nicăieri, trecură apoi pe lîngă pinguini şi pe la păsările răpitoare şi se întorseseră la papagali, maimuţe şi şerpi. Pînă la urmă, de teamă să nu le scape ceva, cei doi soţi curioşi se apropiară de o fereastră deschisă care era chiar lîngă intrarea grădinii, dar acolo, în loc de cine ştie ce animal, dădură peste acelaşi omuleţ chel care le vînduse biletele de intrare.

Ieşind de la grădina zoologică, cei doi profesori pensionari o porniră pe largul bulevard care mişuna de oameni. Era încă devreme şi soarele dogorea fără milă. Ici-colo, printre pietrele pavajului înfierbîntat se scurgeau dîre negre şi lucii de asfalt topit care răspîndea un miros insistent de smoală încinsă. Soţii păşeau alene pe bulevard — el cu pardesiul pe umăr, ea cu umbrela în mînă — se uitau în jurul lor cu mulţumire şi după toate se vedeau că măcar în această însorită zi nimic nu le putea întuneca buna dispoziţie. Absorbiţi de impresiile culese în ciudata lume a animalelor, oamenii din orăşelul cel mic se cufundară în cele mai diverse cugetări, întrebîndu-se, de pildă, dacă crocodilul trăieşte mai mult decît maimuţa sau în cîte săptămîni ies din ouă puii de lebădă.

În vremea aceasta bulevardul forfotea de lume ca o apă care şi-a ieşit din albie. În jurul lor defilau numeroase familii din cartierele mărginaşe, ale căror copii scînceau după covrigi, grupuri vesele de servitoare care mergeau ţinîndu-se de mînă şi în care se îmbrînceau nelipsiţii ciraci de brutărie sau băieţi de prăvălie, funcţionari mărunţi şi meseriaşi, ba trecu şi un popă,

lac de sudoare, care venea probabil de la cine ştie ce mînăstire ducînd după sine vreo douăzeci de babe de prin provincie, care mergeau tîrîndu-şi papucii şi tîrlicii.

Şi în acest uriaş val de oameni, cei doi soţi zăriră deodată o figură cunoscută. Abia stăpînindu-şi un strigăt de bucurie, se îndreptară îndată spre el. Era dirigintele poştei din orăşelul lor. Şi el se bucură cînd îi văzu, căci faţa i se inundă de fericire. Pe urmă cei trei îşi strînseră îndelungată vreme mîinile, se bătură pe umăr unul pe altul şi nu mai găsiră cuvinte să-şi exprime mulţumirea că s-au întîlnit. La urmă, soţii îl traseră din strada care forfotea de oameni şi-l duseră acasă la ei ca să stea de vorbă mai pe îndelete.

Pe drum, dirigintele poştei le povesti că venise de cîteva zile în capitală, la nu ştiu care profesor, să-i examineze inima. Profesorul îl şi consultase şi-l trimisese la altul care-i făcuse cardiograma şi-l recomandase apoi unui al treilea care era specialist în tensiune. După aceea, primul profesor declarase că inima funcţionează bine şi-i dăduse nişte picături sfătuindu-l totuşi să mai treacă pe la el peste o lună-două pentru a preveni orice fel de complicaţii.

Cînd ajunse acasă, cei doi nu ştiură unde să mai poftească pe scumpul lor oaspete să ia loc. Îi arătară vechea canapeluţă adusă încă în stare bună din provincie, îi oferiră un scaun cu o pernă, dar oaspetele se aşeză într-un fotoliu roşu nou-nouţ, îşi scoase batista din buzunar şi începu să-şi şteargă obrajii transpiraţi. La noianul de întrebări cu care cei doi profesori îl asaltau necontenit, el răspundea concentrîndu-şi toată atenţia şi cu de-amănuntul, fără să scape nici

cel mai mic lucru. Le povesti cum o ducea cutare sau ce se mai întîmplase cutăruia, vorbi pe larg de agronom şi de judecător, le spuse că directorul băncii populare plecase la mare, le anunţă noutatea că fata farmacistului s-a căsătorit săptămîna trecută cu un avocat din capitală căruia îi dădu şi numele, fiind sigur că soţii neapărat trebuie să-l cunoască.

Cei doi pensionari îl sorbeau din ochi pe omul acesta, pe care-l simţeau atît de apropiat de ei, venit dintr-o altă lume, în care se simţiseră atît de bine, şi fiecare vorbă care-i ieşea din gură trezea cîte o chinuitoare amintire închisă în fundul sufletului. În închipuirea lor revedeau acum parcă aievea orăşelul cel liniştit şi depărtat, cu casele lui mici, cu străzile pline de praf, cu curţile inundate de verdeaţă, unde curgeau vechi cişmele lîngă tufe de merişor şi stînjenei înfloriţi. Vedeau mica piaţetă cu caldarîmul ei, farmacia, primăria, biserica văruită în alb cu clopotniţa ei puţin povîrnită, prăvăliile olarilor, cu meşterii lor săraci şi cu grămezile de urcioare vărgate, vedeau strada principală pe care se plimbau în amurg numai oameni cunoscuţi, simţeau în nări mirosul pieilor tăbăcite de pe uşile deschise ale dughenelor cojocarilor şi ascultau, încă o dată, cîntecul adormit al nevăzuţilor şi nenumăraţilor greieri.

Erau mulţumiţi cei doi profesori de viaţa pe care o duceau acum? Aşa îi întrebă dirigintele poştei privind curios prin noua lor locuinţă şi fericindu-i că au scăpat din orăşelul acela plictisitor. Bineînţeles, ca orice oameni cu amor propriu, soţii nu îndrăzniră să recunoască adevărul. Surîseră vinovaţi, îşi lăudară apartamentul şi declarară că sînt fericiţi.

Şi tocmai în momentul cînd cei doi soţi minţeau că sînt fericiţi, deasupra salonului se auziră paşi apăsaţi, ceva greu căzu de sus şi prin tavan pătrunseră ţipetele ascuţite ale unei femei: „Alfred! Alfred!" Ţipetele astea disperate în care se simţea o adîncă tragedie veneau de la etajul al şaselea, răsunînd ca strigătul unui neurastenic. Era doar o mică replică din complicata dramă a blocului acestuia cenuşiu.

În zadar încercară cei doi soţi să-şi reţină oaspetele la cină. El se scuză că trebuie să plece la hotel ca să-şi facă bagajul pentru că pleca în aceeaşi seară.

Şi după ce bău cîteva păhărele de rachiu, dirigintele poştei îşi lua rămas bun cu aceeaşi căldură de la amabilele gazde care-l conduseră pînă în stradă, trimiţînd salutări tuturor prietenilor din orăşelul lor.

Pe urmă, cei doi pensionari rămaseră din nou singuri cu şoimul împăiat din salon, cu tişlaifărul de etamină decolorat de pe masa cea rotundă şi cu borcanele pline de dulceaţă din dulapul cel vechi. Femeia simţi o durere surdă care-i apăsa pieptul gata s-o înăbuşe; bărbatul sta la fereastră dus pe gînduri, luptîndu-se şi el cu aceeaşi durere.

Afară oraşul se cufundă în întuneric. Departe, peste acoperişurile înalte ale caselor, luceafărul de seară scînteia ca o flacără albă de magneziu.

1940

ANGHEL KARALIICEV

S-a născut, la 21 august 1902, în satul Strajița, din regiunea Tîrnovo și și-a făcut studiile la Sofia. A publicat de tînăr și a colaborat la o mulțime de reviste, făcînd parte și din unele colegii redacționale. Proza sa artistică, atît de caracteristică prin caracterul liric al conținutului și prin vioiciunea stilului, a încetat să apară o dată cu evenimentele din septembrie 1923 — este vorba de marea insurecție antifascistă din Bulgaria. Mai tîrziu Karaliicev a redat în povestirile sale viața satului bulgar, cu toată suferința și sărăcia lui, tablourile sale veridice fiind un act de acuzare împotriva regimului *(Floarea soarelui)*. Nuvelele sale se remarcă printr-o deosebită expresivitate, prin lirismul și romantismul lor și prin puterea de caracterizare a oamenilor. Stilul, subiectele, naturalețea dialogului ș.a. îl situează printre maeștrii genului scurt. Dintre culegerile sale cităm: *Secară* (1924), *Lumea amăgirilor* (1932), *Vijelia* (1938, tradus din volumul *Pasărea de lut*, Sofia, 1943). După 1944 abordează tematica luptei revoluționare și a construcției socialismului *(Țarina lui Socol* — 1946). Anghel Karaliicev a publicat note de călătorie, nuvele cu conținut istoric și mai ales literatură pentru copii, din care s-a tradus și în românește.

Floarea soarelui și *Gărbușka* s-au tradus după volumul *Podul de piatră de la Rosen*, *Nuvele*, ed. IV, Sofia, 1943.

VIJELIA

Lui G. Konstantinov

Toamna trecută am umblat prin locurile acelea aspre și umbroase, unde, după cum spune rapsodul popular, iarna vînturile suflă atît de năprasnic încît scot copacii din rădăcină, iar vara ciobanii cîntă din fluiere subțiri de cimșir de alintă zînele. Eram obosit și tînjeam după liniștea răcoroasă a pădurii bătrîne, după poienele însorite ale muntelui, după laptele ce scoate aburi calzi, proaspăt muls de la oile ce se întorc la tîrlă cu ugerul plin. Toată ziua îmi răsunase în urechi clopoțelul de la gîtul catîrului. Trecusem multe dealuri și văi și ne lăsam acum pe o potecă stîncoasă și abruptă. Pietrele ne-o luau înainte, rostogolindu-se la vale și oprindu-se în zidul mînăstirii. Catîrul, mort de sete, intră pînă la genunchi în rîul ce curgea vesel și-și băgă botul cel negru în apa lui rece. Am sărit pe mal, mi-am dat jos ranița și m-am îndreptat spre cei doi argați ai mînăstirii ce ședeau ca două străji în fața porții deschise. Nebărbieriți de o săptămînă, cu bîte mari, cu cuțitele la brîu, semănau cu niște tîlhari fugiți din ceata hatmanului Kudiar, după ce vărsaseră mult sînge de creștin. Îmi întinseră nepăsători mîinile și-mi făcură loc. Am intrat în

curtea cea mare a mînăstirii acoperită cu lespezi albe de piatră printre care crescuse iarba. De jur împrejur, ca nişte guri de peşteri, se vedeau odăile de oaspeţi şi chiliile călugărilor de odinioară. Zidurile erau crăpate, una dintre scări se prăbuşise şi doar chipurile naive pe care pictorul le desenase stîngaci pe pereţi mai erau vii, de parcă vopseaua cu care fuseseră zugrăvite nu se uscase încă. Am intrat în biserica cea mică ce semăna cu o pasăre cu aripile desfăcute. Uşa scîrţîi. O dată cu mine pătrunse o rază de lumină galbenă şi blîndă, scăldînd icoanele prăfuite ale iconostasului. Crucea de tei ce înfăţişa răstignirea sta cu braţele întinse. În faţa strugurilor albaştri de pe uşa altarului, pe o policioară, se aflau aşezate la rînd zece ulcele de pămînt. M-am întors spre cei doi arhangheli păroşi, care se opriseră lîngă uşă şi i-am întrebat la ce serveau.

— Ulcele ca toate ulcelele. Mai este în altar încă o ladă plină. Tot într-însa se află încuiate şi moaştele sfinţilor apostoli. Aici, domnule, e pustietate mare. Nu avem doctor, ba nici măcar vraci. De coboară careva din colibele de pe munte şi cere apă sfinţită pentru vreun bolnav, atunci spălăm două-trei coaste din oasele apostolilor şi-i turnăm puţină apă dintr-aia într-o ulcică. O bea şi dacă-i e scris să se facă bine, se face, iar dacă i-a fost sortit să moară, se duce omul.

Am aruncat o privire în bucătărie. Acolo, un peceneg gol pînă la brîu, cu nişte ochi mici, lac de năduşeală, desculţ, scotea cu lopata pîini mari şi crăpate şi le arunca jos. Umpluse cu ele toată bucătăria.

— Pentru cine faci pîinea asta ?

Omul cel năduşit răspunse :

— O facem pentru moş Vălcean.

— Cine-i moş Vălcean ăsta, care mănîncă pîinea unui regiment întreg ?

— Un cioban. S-a cuibărit în fundul muntelui. Noi îi facem pîinea.

— Dar stareţul unde este ?

— În chilia din faţă. Citeşte.

Am urcat pe o scară strîmbă şi am bătut o dată la uşă. Apoi a doua oară, a treia oară. N-a răspuns nimeni. M-am uitat prin gaura cheii. Aplecat deasupra unei mese, cu capul sprijinit în palme, şedea un om ciudat. Părul cărunt îi era răvăşit. Rasa îi era descusută pe umăr. Degetele lui subţiri răsfoiau paginile unei cărţi foarte groase — de vreo 2 000 de pagini. Ce-o fi citind oare ? Ceva despre întinsele stepe siberiene ? *Decameronul ?* Luminarea de ceară care ardea era pe sfîrşite. Omul părea cufundat în altă lume. Fusesem prevenit că stareţul nu este în toate minţile. Era aici în surghiun pentru nu ştiu ce păcat greu. Cînd am mai bătut încă o dată la uşă, acum însă ceva mai insistent, îşi ridică mîna şi făcu un semn prin care mă trimitea la toţi dracii.

Am coborît scara.

Cine naiba m-a adus la mînăstirea asta prăpădită ? Cum o să-mi petrec noaptea alături de cei doi tîlhari cu cuţitele la brîu şi de stareţul ăsta nebun trimis aici în surghiun ? N-ar fi mai bine să plec de aici şi să dorm undeva în pădure ? Toată noaptea mă va alinta freamătul frunzelor de fag, şi pînă ce voi închide ochii mă vor privi stelele de pe înaltul cer al muntelui.

Soarele cobora spre asfinţit. Am spus argaţilor să-mi bage catîrul în grajd şi să nu mă aştepte. Am luat în buzunar o bucată de carne fragedă şi un codru de pîine şi am pornit-o în sus pe malul rîului, spre izvor. Am trecut pe sub arbori bătrîni

cu coroane stufoase, cu scoarţa crăpată şi cu tulpinile pline de muşchi. În urechi îmi răsunau cîteva din cuvintele străvechiului ctitor al mînăstirii : „Cînd am ajuns aici, n-am găsit picior de om, ci numai fiarele pădurii şi desişuri de nepătruns". Am băut apă din pîrîul care devenea tot mai mic. În faţa mea se deschise o poiană frumoasă. Vîntul de seară unduia iarba înaltă. Deasupra cerul era senin. Voi înnopta aici. Am strîns nişte crăci uscate şi am aprins focul băgînd carnea într-o frigare şi învîrtind-o deasupra cărbunilor. Carnea friptă şi tăiată bucăţi am pus-o pe frunze verzi de stejar.

— Hei, eu sînt ! strigă cineva în spatele meu. M-am întors.

— Cine eşti ?

— Eu. Moş Vălcean !

— Ai căzut tocmai la vreme. Unde ţi-e turma ? Hai să mîncăm împreună.

— L-am trimis pe Naiden să bage oile în tîrlă, iar eu am pornit-o aşa, poate-oi găsi niscai ciuperci. Am adunat o traistă întreagă, sînt foarte multe pe aici, zise bătrînul aşezîndu-se pe jos.

Era un om ars de soare, cu mîinile crăpate, cu pieptul gol, un muntean plesnind de sănătate. Luă bucata de carne.

— De mult n-am mai pus de dulce în gură.

Din valea spre care curgea rîul, umbrele serii se furişau tiptil. Pe cer începură să tremure primele stele. Moş Vălcean puse pe jeratic trei ciuperci mari şi zise :

— Acum să te cinstesc şi eu cu nişte brînză.

Băgă mîna în traistă, scormoni într-însa şi cînd se uită mai bine se lovi cu palma peste frunte :

— Măi să fie ! Am mîncat-o şi am uitat !

Se ruşină şi mă privi vinovat, ca un cîine care-şi aşteaptă pedeapsa stăpînului.

— Unde vrei să-ţi petreci noaptea ? Hai mai bine la tîrla mea. O să-ţi fierb nişte lapte proaspăt...

În faţa stînii ne întîmpină un cîine uriaş cu picioare înalte şi subţiri, urechi ascuţite şi cu o coadă stufoasă. Îndată ce mă zări îşi arătă colţii, dar moş Vălcean îl certă şi animalul băgă coada între picioare, ducîndu-se la locul său.

— Unde-i Naiden ? am întrebat eu.

— Ăsta este. Aşa îl cheamă pe cîinele meu. El mi-a adus turma la tîrlă în seara asta. Şi ca să-ţi spun drept, Naiden al meu nu e cîine, ci lup adevărat.

Bătrînul intră în colibă, răscoli tăciunii din vatră, găsi doi cărbuni aprinşi, îi luă în palmă şi făcu un foc afară.

— Stai puţin pînă ce-oi mulge oile.

După cină am aflat întreaga istorie a lui moş Vălcean. Venise de undeva de la şes. Nu ştiu ce vijelie — aşa dulce şi neaşteptată — îl prinsese, îl ridicase spre cer şi căzuse prin locurile astea.

— La trei săptămîni odată cobor de vale la mînăstire pentru de-ale gurii. Naiden îmi păzeşte oile. Mi-e ca un fecior. Ce-i spun aia face. Nici n-avea ochi cînd l-am adus la tîrlă, acum patru ani. L-am găsit într-o vizuină de lupi alături de ceilalţi pui care muriseră. Scheuna şi dădea din cap, căci rămăsese viu doar el. Lupoaica îşi găsise moartea cine ştie pe unde. Mi-a fost milă, era doar şi el un suflet. L-am luat şi i-am pus numele Naiden. L-am învăţat să bea lapte din strachină. Pe urmă l-am crescut. Nu i-am dat niciodată carne. Trei ani mai tîrziu se făcuse aşa cum l-ai văzut, frumos şi puternic, ca un lup. Cîi-

nii fug de el ca de dracu, iar iarna vin lupii, urlă amarnic și dau tîrcoale stînii, dar nu cutează să intre. Dorm buștean. N-am nici o grijă, căci Naiden stă afară în fața tîrlei și păzește. Îi dau în fiecare zi cîte o bucată de pîine și una de brînză. Îl îngrijesc ca pe un suflet de om. Anul trecut, cînd am coborît la mînăstire, măgarul ăla de Stanciko mi-a spus : „Să-i faci de petrecanie, moș Vălceane, lupului ăluia, că într-o noapte o să-ți sugrume toată turma !“ Dumneata ce crezi, poate Naiden al meu să se facă iarăși lup ?...

Iar cînd ne-am culcat :

— Eu turma asta am făgăduit-o mînăstirii. Ai văzut vreodată în vreo țarină un copac singuratic ? Doar umbra lui îl însoțește. Uite, ăsta sînt eu. Am avut doi feciori, au căzut pe cîmpul de luptă. Nevastă-mea s-a dus în pămînt, după ei, de atîta supărare. Atunci m-a ridicat și pe mine vijelia aia. Mi-am vîndut pămîntul și am cumpărat oile astea. M-am așezat aici în pădurea mînăstirii. Îmi place mult apa din locurile astea. Izvorul e mai jos, la douăzeci de pași. Tot mergînd la el cu Naiden am făcut o potecă bătătorită bine...

Am stat mult cu ochii la Calea Laptelui uitîndu-mă la stelele ce clipeau parcă deasupra mea. Intru tîrziu am adormit. Cînd m-am deșteptat soarele era sus. Tîrla pustie. Moș Vălcean îmi lăsase o jumătate de oală cu lapte și niște brînză. Am ascultat eu cîtăva vreme doar oi auzi vreo talangă, dar pădurea amuțise cu totul. Am dat pe ochi cu apă rece de izvor și am coborît spre mînăstire.

*

În toamna asta iar m-a ademenit glasul muntelui. Se legănă din nou clopoțelul la gîtul catîrului sunînd speriat pe potecile abrupte. Am găsit mînăstirea aproape pustie. Cei doi argați jefuiseră un călător pe la sfîntul Dumitru și luaseră calea codrului. Starețul zăcea bolnav. Ușile sparte ale chiliilor stăteau căscate ca niște găuri sinistre. Toată iarna le trîntise vîntul. Acoperișul din partea stîngă se prăbușise. Pecenegul ședea jos pe lespezile de piatră, cu picioarele încrucișate și își cîrpea pantalonii cu un ac mare. Îmi ceru o țigară și cînd îl întrebai de moș Vălcean, zise :

— O duce tare greu. S-a topit cu totul în vara asta. Nu mai are zile multe...

Am pornit-o spre tîrlă. Pînă ce am ajuns, pădurea fremătă tot mai tainic și noaptea începu să legene păsărelele strînse pe la cuiburi. Stelele clipeau deasupra turmei. Moș Vălcean mă întîmpină încărunțit de-a binelea și adus de spate. I-am strîns mîna ce-i tremura mereu. Am fumat împreună lîngă foc.

— Unde ți-e Naiden ? l-am întrebat eu și mi-am plimbat privirea în jurul tîrlei. Sprintenul păzitor al turmei nu se vedea nicăieri.

— Naiden ! Dumnezeu să-l ierte, clătină din cap bătrînul cel gîrbov și ochii i se umplură de lacrimi.

— A murit ?

— Nu ! N-a murit, eu l-am ucis. Mi-a intrat dracul în piele, mi-a luat mințile, și-am ridicat mîna asupra lui. Acum văd eu bine care din noi doi a fost fiară.

— Păi cum așa ?

— O să-ți spun. Știi că blestematul ăla de bucătar îmi băgase în cap să mă feresc de Naiden, deoarece mai curînd sau mai tîrziu s-ar fi putut schimba iarăși în lup. M-am apucat astă-iarnă de mi-am cumpărat o pușcă. Zece oi m-a costat. Și într-o bună dimineață am coborît la mînăstire pentru provizii. Căzuse o zăpadă pînă la piept. Mi-am luat eu pușca pe umăr și abia am izbutit să ajung pînă la mînăstire. Cînd am intrat în bucătărie și mi-am scuturat zăpada de pe căciulă s-a ivit în prag călugărul ăla nebun.

— Ia ascultă, strigă el, să termini o dată cu lupul ăla de la tîrlă, că azi-noapte am visat că-ți sugrumase toate oile. Zăceau una lîngă alta, iar zăpada era plină de sînge !

N-am zis nimic. Am luat la spinare sacul cu pîine și am pornit-o la deal. Pe la sihăstrie, mă uit eu, și ce văd ? Prin zăpadă în fața mea vine Naiden al meu de parcă era beat. Cînd a fost mai aproape m-au trecut fiorii : botul îi era plin de sînge și labele la fel.

„Mi-a ucis lupul turma ! mă străbătu un gînd ca un fulger, mi-a mîncat oile !"

Am lăsat jos sacul cu pîine. Iar Naiden dădea din coadă și venea înaintea mea plin de sînge. Atunci am văzut negru în fața ochilor, am pus pușca la ochi și, cu două gloanțe, l-am doborît la pămînt. Fără să mă uit la el am pornit mai departe spre tîrlă. Am ajuns aici și ce să văd ? În fața stînei zăcea un lup uriaș, cît un măgar, cu gîtul sfîșiat, iar în tîrlă, oile neatinse. Spre pădure, urme de lup și sînge. Am înțeles totul : doi lupi atacaseră tîrla și Naiden i-a întîmpinat ca un viteaz. Unuia i-a sfîșiat beregata, iar celălalt, rănit, a luat-o la fugă. Obosit de luptă,

Naiden al meu pornise să mă întîmpine și să mi se laude.

Am simțit că mi se frînge inima. Am coborît spre sihăstrie și l-am mîngîiat, l-am mîngîiat multă vreme... Pe urmă îl luai în spate și-l adusei aici. L-am îngropat colo sus lîngă colibă, ca pe un om. Am bătătorit o potecă pînă la mormîntul lui. Cînd o cădea cea dintîi brumă o să cobor și eu la mînăstire și o să predau turma. Simt eu că iarna asta o să-mi ia Dumnezeu sufletul. Mi-e tare dor de feciori, de șoimii mei și de gospodina mea cea bună. De cîți ani mă așteaptă ei în pămînt.

Bătrînul tăcu. Am privit îndelung stelele cu gîndul la vijelia ce-l învăluise pe moș Vălcean, îl ridicase pînă sus la cer și îi dăduse drumul aici printre munți.

1937

FLOAREA-SOARELUI

Țăranii din Odăile, oamenii aceia simpli, cu călcîiele crăpate și cu ochii stinși de sărăcie, îl așteptau pe țar să vină în sat la ei. Mai întîi, cinci ani la rînd, în fiecare duminică, la biserică, își dezlegaseră băierile pungilor și aruncaseră în disc, care un groș, care doi. Au mers și cu lista din casă-n casă, după ajutoare. Au arat apoi Cîmpia Ursului, au semănat-o și s-a făcut grîu cum nu s-a mai pomenit. Au luat și din el de la fiecare cîte o baniță pentru școala cea nouă. Trei veri la rînd, după ce și-au terminat treieratul la armane, odăicenii și-au înjugat bivolii cu coarnele întoarse

şi au luat-o la deal spre culmile albastre ale Balcanilor ca să facă rost de lemnul de care aveau nevoie. Au adus buşteni groşi, au cărat şi piatra, au pregătit tot ce le mai trebuia şi în sfîrşit au hotărît că era vremea să înceapă. Se strînseră cu toţii la cîrciuma lui Jelio şi chibzuiră îndelung pe cine să poftească atunci cînd or pune temeliile şcolii celei noi. Moş Ivan, cel care luptase ca voluntar în războiul de la '77, zise că treaba asta nu se putea face dacă nu era chemat şi ţarul. Ceilalţi îşi dădură şi ei cu părerea, că dacă nu mergea altfel, atunci să-l poftească. Cine trebuia să fie acela care să se ducă cu plosca cu vin şi să-l cheme — asta se ştia : moş Ivan. O să-şi agaţe iarăşi decoraţiile în piept, o să-şi treacă peste umăr cureau de care era prinsă plosca şi o s-o apuce peste munte spre capitală. Şi uite aşa, într-o bună zi — dis de dimineaţă o să bată la porţile palatului. Ţarul doarme, că dacă e ţar, aşa se cade, să doarmă mai mult, că doar n-o să se scoale cu noaptea-n cap. Bate el, moş Ivan, dar nu-i răspunde nimeni. O porneşte atunci pe caldarîmul cel alb să se mai plimbe puţin, iar decoraţiile de pe piept se lovesc între ele şi sună cu glasul lor de metal ca nişte puişori. De la o vreme, ţarul deschide fereastra palatului ca să vadă cam de cîte suliţe s-a urcat soarele pe cer şi dacă au plecat toate căruţele la arat. Se uită şi la vale şi dă cu ochii de moş Ivan cu decoraţiile lui care lucesc ca aurul.

— Hei, măi voluntarule, pe cine aştepţi acolo ?

Iar moş Ivan o să-i povestească totul pe de şart.

— Vin tocmai de la noi din sat, de la Odăile. Facem o şcoală nouă şi m-au trimis oamenii să te chem, ţarule, să pui tu prima piatră la temelia ei.

— Eh, păi dacă e vorba de satul vostru, de Odăile, se schimbă treaba. O să vin, nici vorbă.

Şi atunci moş Ivan o să-i întindă pe fereastră plosca cea mare, frumos cioplită în lemn şi încondeiată cu mai multe culori.

Zis şi făcut. S-a dus moş Ivan, a zăbovit trei zile şi s-a întors sănătos : treaba a început cu bine. Duminică acum o să vină şi ţarul. Va să zică vine ? Păi atunci ? Şi tot satul tresări deodată. Semăna cu un puişor care-şi saltă din cuib aripile golaşe şi cată cu ochii larg deschişi spre cîmpia din vale, colo departe, unde, în mijlocul ţarinelor galbene, printre tei, se vede o dîră de fum de la gara cea mică. Acolo o să coboare ţarul din tren.

Măturară uliţele şi perele coapte începură să atîrne parcă şi mai jos deasupra gardurilor. Cît era ziulica de mare, odăiencele, cu fustele lor pestriţe, îşi zdrăngăniră găleţile pe la fîntîni. Văruiră casele, le împodobiră cu dungi roşii, udară nalbele şi călţunaşii de prin grădini şi şterseră cu şorţurile geamurile afumate ale ferestrelor, ca să lucească la soare. În faţa podului de piatră, Hristo Pomakul înfipse de o parte şi de alta a şoselei doi pari zdraveni, îi uni pe deasupra cu un al treilea şi îi îmbrăcă în verdeaţă, aşa cum putu, cu ramuri de păr, cu frunze de nuc şi cu ce mai găsi. Trimise toată gloata de copii desculţi, ce mişuna în jurul său, să-i culeagă de prin grădini tot felul de flori şi împleti din ele o cunună mare. Tocmai atunci trecu pe pod şi dascălul Podiu. Se opri o clipă, îşi ridică ochii şi privi la măiastra întocmire a Pomakului, după care zise :

— Minunat ! Un singur lucru ai uitat însă, Pomakule !

— Ce anume ?

— Chiar sus, în fruntea cununii să pui o pălărie mare de floarea-soarelui, așa cum e acum, dată în copt. O să privească în jos, întocmai ca un ochi. Pune-o, ascultă vorba mea !

Și bătrînul dascăl se duse în drumul lui.

Sîmbătă seară bărbații se adunară pentru ultima oară în cîrciuma lui Jelio. Hotărîră să taie cinci berbeci și să-i pună la frigare, așa cum făcuse pe vremuri moș Ivan, prin munții de la Șipka. Nu e cine știe ce : dacă se face un foc zdravăn, să ardă peste noapte un car bun de lemne, o să fie jeratic cît trebuie. Moș Teio, morarul cel bătrîn, care și-a uitat numărul anilor, o să-i ureze bun venit și o să-l primească pe înaltul oaspete cu pîine si sare.

— Cîtă pîine ? întrebă bătrînul, ajunge un cuptor bun și o baniță de sare ?

I-au spus : o bucățică de pîine și un drob de sare puse pe o tipsie.

Înainte de răsăritul soarelui, Hristo Pomakul o să sufle o dată tare din cornul său de bivol. Și cînd o răsuna satul, atunci toți, cu mic cu mare, să se scoale, să-și pună hainele cele mai bune, iar mamele să-și spele copiii ca să nu-i aducă murdari cumva !

Iar Podiu, dascălul cel bătrîn care ședea acum aciuat într-un colț, desculț, zdrențăros, cu pantalonii cîrpiți în genunchi, trebuia să-i spună un cuvînt de bun venit țarului. Cum adică ? Un discurs ? Ce, și-au pierdut mințile ? Se poate oare ca un biet dascăl ca dînsul, uitat de toată lumea, să deschidă gura în fața țarului ?

— Ia lăsați-mă în pace ! Nu-s bun eu de așa ceva, zicea el, nu mai am nici glas și nici mintea nu mă mai ajută. N-am mai vorbit de ani de zile. Și ce vreți să-i spun ? Puneți pe altul.

— Pe care altul, dascăle ! Zi și tu, să vedem ! Pe cine ? întrebă moș Ivan veteranul. Pentru treaba asta se cere cap, nu glumă. Și darul vorbirii ! O să începi așa ușor și o să-i vorbești despre școala aia veche, de pădurea pe care am sădit-o, despre voluntarii de la Șipka, uite despre ăștia trebuie să spui cît mai mult. Ia uită-te la mîinile astea ale mele ! — și moș Ivan își suflecă mînecile — ce mai bolovani au aruncat ele în vale la Șipka. Un munte întreg am răsturnat în capul turcilor. Așa vezi ! Spune toate astea ca să le audă copiii și să nu uite. Ehei ! Asta e istoria noastră și trebuie s-o știe.

— Cît despre asta, așa-i, îndrugă dascălul.

— Păi dacă-i așa, stai în noaptea asta, aprinde-ți candela, întoarce-te cu gîndul în trecut. Iar mîine de dimineață o să ne spui ce-ai văzut.

O porni dascălul Podiu spre căsuța lui dărăpănată, intră înăuntru, băgă mîna la brîu de căută cheia de la ladă, o descuie și scoase de acolo o haină cenușie cu care se îndreptă spre fereastră ca s-o vadă mai bine, la lumină : Veche mai era ! La mîneci are două găuri, dar nu sînt prea mari. Poți băga prin ele doar un deget, nu mai mult. Oh, drace, dar unde-i nasturele ? Unul singur avea în față și acum și ăla lipsește. O fi căzut la fund. Și bătrînul îl caută îndelung prin ladă, scormonind cu degetele, dar nu-l găsește. Tare-i pare rău. Iese afară, se plimbă prin curtea pustie, rătăcind așa prin sărăcia lui. Nu că nu putea să îndure totul. Se obișnuise și să stea flămînd, și să degere iarna de frig, și să poarte haine peticite. Dar mîine avea să se înfățișeze înaintea țarului și nu voia să fie ca un cerșetor. Prin gardul aproape prăbușit, din ograda de alături, de printre piersicii cu crăcile rupte, cătă la el pe furiș baba

Kăna, vecina lui. Umbla sărmana pe sub pomi și aduna în poală vreascuri pentru foc.

— Ce am auzit, dascăle, cică o să vie țarul la noi în sat. Oare așa să fie ? Ce zici ?

— Așa e, babo Kăno, o să vină.

— Și cum e ?

— Cum vrei să fie — țar !

— Păi, zic unii că ar avea un cal alb, iar potcoavele ar fi de aur. De aur să fie oare ? Ce zici, dascăle ?

— De unde vrei să știu. Poate că or fi de aur, poate că nu.

— Maică Precistă, de ar fi de aur și cînd o trece prin fața casei să-i cadă una, să ies eu și să dau de ea în uliță !

— N-ar fi rău. Cu o potcoavă de aur ai putea să cumperi un sat întreg. Dar ia spune-mi, n-ai cumva vreun nasture ?

— Ce fel de nasture ?

— De surtuc. Dar ce te mai întreb ? De unde să ai tu ? Cînd a purtat moș Kănio surtuc ? A umblat totdeauna doar în haină de aba.

— Păi da, așa-i ; moș Kănio, Dumnezeu să-l ierte, umbla îmbrăcat numai în aba. De aia cu găietane. Dar de ce îți trebuie nasturele, dascăle ?

— Îmi trebuie.

— Așa ? Dacă aș fi avut... ce, un nasture mă face pe mine ? Dar, dascăle, vreau să te întreb ceva. Ești om cu carte și nu se poate să nu știi. Aud, cică pe umerii lui ar avea două stele, ca doi luceferi. Adevărat o fi oare ? Spune-mi, că eu sînt o femeie proastă, n-am de unde să știu. Și dacă toate sărăciile astea ca mine s-ar pricepe la treburile țarului, păi atunci...

— Nu știu. Ce mă tot bați la cap ? Cînd l-am văzut eu pe țar ? Am ieșit vreodată pînă acum de aici din satul nostru ? Șaizeci de ani în cap de cînd umblu prin răchitișul de lîngă rîu, cutreier și eu văile și împletesc coșuri. Unde să-l văd eu pe țar prin văgăunile astea ca să știu dacă are sau nu stele pe umăr ?

— Nu te supăra, dascăle, îi zise băbuța, te întreb și eu așa, din prostie. Dar ia ascultă, dacă oi merge și eu la pod cînd o veni el cu calul ăla alb și i-oi cere un ban de argint de cinci leva, oare o să-mi dea ? Numai unul.

— Dacă are, s-ar putea să-ți dea.

— Are, cum să n-aibă. Dacă n-o avea țarul, păi atunci...

— Și la ce-ți trebuie cinci leva ?

— La ce-mi trebuie, zici ? Vreau să-mi cumpere, cînd s-or duce ai noștri la tîrg, pînză de o cămașă. Am rămas goală, dascăle, nu mai am nici una. Mîine, cînd oi muri, o să mă bage în groapă fără cămașă ? Ia spune-mi, o să-mi dea oare ?

— Cine știe, poate că da.

Băbuța îl privi cu ochi scînteietori, porni mai departe printre pomi, rupse o piersică și o mîncă. Iar dascălul Podiu păși mai departe prin iarba din curte, se opri în mijlocul ei și privi devale unde, prin frunzișul galben, asfințea soarele. Razele lui tîrzii îl mîngîiară argintîndu-i sprîncenele cărunte. Atunci bătrînul dădu să-și scoată pălăria, să simtă pe frunte adierea vîntului de seară, dar privindu-și-o oftă amar și adînc.

*

Seara tîrziu, cînd toți se strînseseră pe la casele lor, deasupra satului se ridică o lună plină, revărsînd peste tot o apă galbenă și liniștită, ce acoperi ulițele, gardurile și frunzișul copacilor.

Oamenii amuţiră, obosiţi. Se întinseră odăicenii pe rogojinile lor şi visară lucruri frumoase. Pe acoperişuri începură să umble pisicile negre cu spinările lucind în lumina lunii.

Doar cîrciuma lui Jelio mai era deschisă. Apăsată de umbra neagră a nucului se cufunda parcă, încetul cu încetul, în pămînt. Încă puţin şi doar coşul ei avea să se mai vadă. La o masă, singur, cufundat în gînduri grele, dascălul Podiu dădea uşor din cap. Îşi zicea, sărmanul, că dacă Jelio nu-i va da o pălărie, mîine nu-şi va putea scoate capul afară din pragul uşii. Şi cum ar fi fost oare cu putinţă, cînd pălăria avea o gaură cît toate zilele, pe unde ieşea un smoc de păr alb şi lucios. Să zicem că încălţările o să şi le tragă pe piciorul gol, surtucul merge, ce dacă-i lipseşte un nasture, dar pălăria ?... Nu ştiu cum să înceapă.

— Dă-mi un rachiu ! îndrugă el.

— Ai bani ? zise Jelio dinăuntru.

— Nu am. Scrie-l la datorie.

Jelio îşi strînsese banii din sertar şi văzînd că punga era destul de grea, îşi mîngîie barba cu dînsa şi umplu repede două pahare. Le aduse la masa dascălului Podiu, le ciocni în faţa lui şi se aşeză şi el pe un scaun.

— Bea ! Să fii sănătos, moşule ! Pe ăsta nu-l scriu nicăieri. Treacă de la mine pentru ziua de mîine. Şi mai du-te acum de spune că Jelio n-are inimă bună. Ah, ce suflet am eu ! Cît rachiu am dat la prieteni, aşa pe degeaba, ai face de l-ai pune tot la un loc, un rîu cît Roşiţa de mare. Dar nimeni n-o recunoaşte. Hai noroc !

Mai ciocniră odată. Dascălul Podiu îşi linse buzele şi hotărî s-o ia pe departe. Începu aşa :

— Pe vremuri, cînd meşterul Danio a făcut şcoala cea veche...

— O fi făcut-o el, meşterul, dar banii i-a numărat taică-meu. Bătrînul ăla prost care i-ar fi pus mai bine deoparte, pentru copiii lui...

— Aşa a fost. În anul ăla taică-tău era primar. Să fi văzut, Jelio, cu cîtă plăcere se uita cum îi învăţam pe copii să scrie şi să citească. Mîine în cuvîntarea mea o să spun şi de el ceva.

— Ar avea haz să-l uiţi !

— Cum o să-l uit tocmai pe dînsul. Dar ştii, Jelio, n-am o pălărie şi mi-e ruşine să ies cu ruptura asta.

— E ?

— M-am gîndit eu ce m-am gîndit şi pînă la urmă mi-am zis să ţi-o cer pe a ta.

— Păi şi eu ce-o să pun ?

— Ai alta mai nouă. N-o vreau pe aia. Merge şi cealaltă, mai veche. Nu se cade ca dascălul Podiu, cel mai bătrîn învăţător din satul Odăile... Ia uite şi tu !

Şi bătrînul îşi luă de pe cap pălăria lui de pe vremea lui Adam şi care nu mai avea nici o formă.

— Tot la Jelio ajungeţi. Dă Jelio aia, dă Jelio ailaltă ! Dar ce sînt eu, frate, tarapanaua satului ? M-am săturat. N-o dau !

— Dă-mi-o, fiule, se rugă cu blîndeţe bătrînul, numai pentru mîine dimineaţă, pînă ce-oi rosti cuvîntarea. O să dau mîna cu ţarul, cu dreapta, iar în stînga o să ţin pălăria. Doar aşa, ca să vadă că dascălul Podiu se poartă şi el ca oamenii.

— Bine, bine ! Am să ţi-o dau. Dar mîine, cînd o să-i ţii cuvîntarea, la urmă o să-i zici o vorbă şi despre mine ?

— Cum aşa ? rămase dascălul cu gura căscată. Ce să-i spun ? Se poate una ca asta ?

— Ba bine că nu ! Chiar la sfîrşit. Spune şi tu că Jelio e feciorul primarului ăluia în timpul că-

ruia s-a ridicat şcoala cea veche, că Jelio e om bogat, că are cîrciumă, vie, ţarini — că i-a dat Dumnezeu de toate. Şi pofteşte-l să intre în cîrciuma mea. Vreau să-i calce piciorul aici, că pe urmă mai vedem noi.

— Păi cum aşa ? N-o să primească !

— Şi de ce nu, mă rog, te întreb eu ? Că doar n-o fi blestemată cîrciuma mea ca să nu intre în ea. Şi asta-i bună. Dacă zici tu că n-o să vrea să intre, atunci nici eu nu-ţi dau pălăria. Ce, mă crezi prost, dascăle ?

Se sculă bătrînul şi o porni pe uliţă cu capul plecat, pe sub perii încărcaţi de rod. Călcîiele lui negre se afundau în praf şi umbra lui strîmbă aluneca încet pe garduri. Cînd ieşi în poieniţa din faţa bisericii se opri. Se uită în jurul lui : totul dormea. Luna se ascunsese şi ea repede după un nor. Se făcuse întuneric ; dacă plîngea nu avea să-l vadă nimeni. Ochii i se umplură de lacrimi, dar tocmai atunci luna pluti iarăşi uşoară pe cerul senin. Dascălul Podiu coti spre biserică. În curtea ei, scăldată în lumina blîndă a lunii, luceau crucile de piatră, iar dincolo de ele, mai departe, şcoala cea veche sta gata să se prăbuşească. Cele două ferestre ale ei păreau două găuri adînci şi negre, ca orbitele unui craniu, ca nişte ochi fioroşi care priveau în vale spre zarea de vis.

Împinse poarta bisericii, păşi pragul năpădit de ierburi şi o porni spre şcoală, printre crucile de piatră. Trecînd pe lîngă mormîntul în care zăcea, de treizeci şi opt de ani, aceea pe care şi-o voise tovarăşă de viaţă, îi fu atît de greu încît nu mai privi în jos.

Ajunse la şcoală şi se opri sub streaşina ei gîrbovită sub povara anilor. Lîngă el era o grămadă de pietre aruncate la întîmplare. Se aşeză pe una din ele. Vîntul începu să bată uşor. Cîteva ramuri negre se plecară şi trecură prin faţa ochilor lui. Dintr-o dată simţi că i se revarsă în inimă ceva care venea de undeva de departe, din vremuri demult trecute, fără să-şi poată da seama prea bine ce era. Pe urmă auzi sunînd clopoţelul : vesel ca o ploaie de primăvară. Pomii respirară, printre garduri se auziră piuind puişori. Crăcile încărcate cu rod copt se legănară. Prin curte copiii se fugăreau, alergau, ţipau, se zbenguiau. Iar ea stă la fereastră — frumoasă şi albă — şi întinde mîna să dea la o parte ramura care-i împiedică privirea. Se uită cu drag la floarea-soarelui din grădina ce se întinde înaintea ei.

— Auzi, Prodane, cînd oi muri, să sădeşti pe mormîntul meu o floarea-soarelui. Doar atîta vreau.

— De ce vorbeşti aşa, o privi el de jos, nemaiputînd de dragul ochilor ei albaştri.

Doar doi ani i-a fost dat să se bucure de ea. A luat-o Dumnezeu la dînsul pentru că era cea mai bună şi cea mai frumoasă.

Dascălul Podiu plîngea. În liniştea nopţii luminată de lună, sufletul său nu-şi putea găsi alinarea. Inima lui de bătrîn hoinărea prin curtea bisericii, printre crucile de pe morminte, căutînd o amintire scumpă care s-o încălzească. Dar nu o găsi.

O să i se înfăţişeze mîine ţarului şi o să-i spună totul. Despre floarea-soarelui, despre floarea aceea de la mormîntul unei învăţătoare care-şi închinase tinereţea copiilor. O să-i spună cum el, învăţătorul bătrîn, uitat de toţi, mai avusese o singură nădejde, un flăcău care plecase la război şi nu s-a mai întors. De atunci dascălul Podiu începuse să

cutreiere văile, să împletească tot felul de coşuri ca să-şi cîştige o bucată de pîine.

De cîte ori durerea lui de tată nu i-a înecat sufletul. De cîte ori nu i-a dat prin cap s-o ia tot spre miazăzi, spre Macedonia, să caute şi celălalt mormînt drag, acela al feciorului său. Uite, să stea aşa lîngă cruce, s-o mîngîie şi să se uite la ea. Şi să-şi ia o mînă de pămînt de acolo...

O să se ridice bătrînul şi o să-l întrebe :

— De ce a fost soarta atît de vitregă cu mine ?

O să-i ţie o cuvîntare, o să-şi verse amarul şi la urmă o să-şi scoată pălăria lui găurită şi o să spună :

— Uite, măria ta !

*

Bătrînul nu se întoarse acasă, ci coborî îndreptîndu-se spre pod. Voia să iasă la cîmp. Acolo, la larg, o să aibă unde să-şi verse durerea. Iar dacă nu s-o putea, o să găsească o piatră albă şi o s-o îngroape sub dînsa. Dar cînd trecu pe sub cunună, auzi din stînga un glas. Îl striga cineva :

— Unde te duci, dascăle ?

Dascălul Podiu tresări, se întoarse şi cînd se apropie de salcie şi o văzu pe baba Kăna, şezînd acolo, dădu din cap :

— Îl aştepţi ?

— Da, îl aştept. Am venit devreme. Nu pot să dorm.

— Cît o mai fi pînă la ziuă ?

— Nici n-au cîntat cocoşii prima oară.

— Încă nu ?

Bătrînul se aşeză lîngă dînsa, pe iarba de sub salcia cea groasă şi începu să-i spună ceva cu glasul lui răguşit. Ea tăcea. Ce-i tot spunea oare ? Noaptea îi înghiţea cuvintele. De la o vreme luna, care se pierduse printre nori, lumină iarăşi cerul. Pîrîul liniştit şi adînc îşi argintă apele. Iar sub pod, floarea-soarelui luci galbenă şi veştedă, privind undeva în zarea depărtată, întunecată şi mută.

1926

GĂRBUŞKA

Trăia odată pe lumea asta o furnică bătrînă. O chema Gărbuşka. Făcuse şi ea, la ani de bătrîneţe, două ouşoare şi cînd din cojile lor îşi arătară nişte ochi zîmbitori două mici furnicuţe, Gărbuşka îşi azvîrli furca din brîu şi dădu fuga în mahala să ducă vestea cea bună. Cele două furnicuţe îşi aşteptară îndelung mama să le scoată din cojile de ouă şi să le spele pe ochi, dar cînd îşi dădură seama că-i plăcea prea mult să stea la taclale, se culcară şi adormiră. Gărbuşka umblă prin toată mahalaua, ba colindă tot satul şi abia spre prînz se întoarse acasă. Crăpă uşa, îşi strecură capul înăuntru şi cînd văzu că noi născuţii dorm o închise binişor şi o porni repede spre hambar. Cînd ajunse, scotoci prin sîn, scoase o cheie grea, descuie cu dînsa uşa cea înaltă a hambarului, intră în întuneric şi rostogoli afară un bob mare de mei. Avea de gînd să macine făină nouă la moara din vale. Hambarul Gărbuşkăi gemea de boabe fiind plin pînă sus. Toată viaţa ei înghesuise acolo neobosită bob după bob cărat de pe ţarini şi îi luciră ochii de bucurie cînd îşi făcu socoteala ce moştenire bogată o să lase

furnicuțelor ei. Dar deodată, uitîndu-se la bobul scos din hambar, își luă seama.

— De ce să macin eu bob gata cules, cînd e atîta mei prin țarini, își zise ea și împinse bobul înapoi în hambar. Încuie bine ușa, o propti cu o piatră și dădu fuga în grădină. Rupse de acolo o floare, și-o puse frumos la ureche și alergă spre țarina din apropiere, unde vîntul legăna spicele grele ale meiului înalt ce dase în copt. Ajungînd la ogor, Gărbușka își sui cu greu oasele ei bătrîne pe răzor, își înălță capul și se uită să vadă pe unde e gospodarul. Stăpînul țarinei tocmai gonea cu pietre un stol de vrăbii, care socotiseră că ogorul ăsta cu mei era o masă pusă pentru ele. Cînd omul ăsta uriaș o porni spre celălalt capăt, furnica se cățără repede pe un fir înalt de mei, ajunse la spic, desprinse de acolo bobul cel mai galben, sări jos, îl luă în spate și începu să fugă ca să nu o prindă gospodarul. De atîta alergătură picioarele i se învinețiră și sudoarea începu să-i curgă pe frunte de opări floarea. Gărbușka mergea toată adusă de spate. Cînd ajunse la fîntîna din marginea drumului, se opri puțin la umbră, își stropi ochii cu apă rece, se strecură sub o frunză, își așeză bine bobul la spate și se întinse să ațipească puțin. O prinsese tocmai somnul, cînd din pădurea vecină veni în zbor un corb negru, care se lăsă cu zgomot în fața fîntînii, întinse gîtul, bău apă proaspătă și începu să cerceteze cu ochii tot ce era în jurul său. Căuta ceva de ciugulit. Zărind furnica cea adormită, corbul dădu un strigăt de bucurie, își deschise ciocul și o porni spre dînsa. Ea auzi ca prin vis țipătul păsării, tresări și se rostogoli de pe frunză pe pămînt, ascunzîndu-se într-o crăpătură. O căută el corbul multă vreme prin iarbă, dar dacă văzu că nu o găsește, ciuguli bobul de mei și își întinse cele două aripi, care i se părură Gărbușkăi, ce tremura de spaimă, ca doi nori negri.

Îndată ce pasărea își luă zborul, furnica ce fusese jefuită ieși din crăpătură, își scutură bine șorțul și tremurînd de ciudă se îndreptă spre casa unui păianjen viclean. Acesta era de meseria lui avocat în satul furnicilor. Gărbușka îl găsi la biroul său, împletindu-și o minunată plasă. Îndată ce o văzu, vicleanul păianjen își zise : „Uite încă o gîscă bună de jumulit !“ și o întrebă ce necazuri o aduseseră la dînsul. Furnica îi povesti atunci cum stătea tărășenia.

— Vreau, încheie ea, să-l dăm în judecată, să fie condamnat și să-l aruncăm în temniță.

— O să-l băgăm la închisoare, răspunse păianjenul, asta-i treabă ușoară, dar tu ce dai ?

— O baniță de grîu.

— E prea puțin !

— Atunci, două banițe.

— Bine, o să-mi trimit căruța să ia grîul.

Plecă furnica, răsturnă la un loc două banițe de grîu, pe care le adunase timp de două veri, alergînd din țarină în țarină, și cu inima îndurerată se uită cum căruța păianjenului îi ducea agoniseala.

Avocatul scrise jalba și o conduse pe Gărbușka la judecătorie. Pe vremea aia, în satul furnicilor judecătorul era un corb bătrîn cu ochelari. El ciuguli îndelung cuvintele din plîngerea furnicii, mai ciuguli și două muște, care din curiozitate se lăsaseră pe codicele său de legi, și deoarece corb la corb nu-și scoate ochii, dădu o sentință de achitare pentru acuzat.

Gărbușka începu să plîngă, dar păianjenul o mîngîie :

— Nu mai plînge, băbuţo, o să te duc eu la un judecător şi mai mare.

— Şi ăla cine este ?

— Măgarul. El îşi are judecătoria în oraşul care este reşedinţă de raion, însă locuieşte chiar la margine, într-un cătun de ţigani. Dar e foarte deştept. E mai înţelept chiar şi decît regele Solomon.

— Atunci hai să mergem, zise furnica ştergîndu-şi ochii.

— De mers am merge noi, numai că tare mi-e silă de drum. N-ai cumva ceva economii să cumpărăm un automobil ?

— N-am, răspunse Gărbuşka.

— Atunci e rău. Vinde-ţi hambarul cu boabe !

— Oh, domnule avocat, cum să-l vînd ? Ce o să facă bieţii mei copilaşi dacă rămîn fără mîncare ?

— Las, că vedem noi. Nu te mai gîndi la copii şi hai mai bine să băgăm corbul la puşcărie.

Îi făcu pe voie proasta de furnică, îşi vîndu hambarul, cumpără un automobil, îl pofti pe păianjen să ia loc şi plecară la judecătorul cel înţelept să le facă dreptate.

Măgarul ascultă plîngerea furnicii şi întrebă dacă i-a adus şi lui un plocon de la ţară.

— N-am adus nimic, domnule judecător, am uitat, zise furnica.

Tocmai în acest timp, adus de doi jandarmi, intră în sala de judecată şi corbul cu aripile asudate de arşiţă şi cu un scaiete în cioc. El făcu o plecăciune adîncă în faţa judecătorului, puse scaietele pe masa acoperită cu postav verde şi se retrase cîţiva paşi înapoi. Judecătorul mîncă lacom scaietele şi deschise leneş gura :

— Condamn furnica la un an de închisoare, pentru că a îndrăznit pe arşiţa asta să aducă la judecată pe cel mai bun cetăţean din împărăţia zburătoarelor.

Zăcu la puşcărie Gărbuşka un an de zile. Furnicuţele ei răbdară în timpul ăsta de foame. Cum ieşi din temniţă o şi porni furioasă drept la păianjen.

— Nu se află, îl întrebă ea, un judecător şi mai mare şi mai drept în lumea asta, decît măgarul ?

— Ba este, răspunse păianjenul, dar el se află tocmai în India şi se cheamă elefant.

— Şi India asta, unde este ?

— Peste nouă mări şi nouă ţări.

— Hai să mergem şi acolo.

— Mergem, zise păianjenul, numai că trebuie să cumperi un avion. Aşa că, vinde-ţi casa şi cumpără unul !

— Vai de mine, domnule avocat, dar copilaşii mei ?

— Las' că vedem noi, răspunse păianjenul.

Îşi vîndu furnica repede căsuţa, cumpără un avion, luă cele două furnicuţe şi le adăposti la loc uscat sub o ciupercă, ca să nu le ude ploaia, pentru că acum nu mai aveau casă, şi zbură cu păianjenul spre India. Cînd ajunseră în ţara aia prin care trece Gangele, apa cea cu unde galbene, îl găsiră pe elefant şi îi aduseră la cunoştinţă hoţia corbului. Elefantul făcu repede un mandat de aducere şi trimise avionul furnicii ca să-l transporte imediat pe acuzat, studie dosarul şi osîndi corbul să dea înapoi în vara viitoare, cînd or da în copt holdele, bobul de mei pe care îl luase furnicii.

În sfîrşit Gărbuşka răsuflă şi ea uşurată.

— Tot există dreptate pe lumea asta ! își zise ea și o porni spre patrie, tot cu avionul. Dar cînd ajunse la ciuperca sub care-și lăsase bieții ei copilași, îi găsi morți de foame.

Plînse Gărbușka vărsînd lacrimi grele la mormîntul lor.

În vremea asta se lăsă din zbor, lîngă ciupercă și corbul.

— Gărbușko, zise el, am venit să-ți mulțumesc pentru plimbarea atît de frumoasă pe care am făcut-o cu avionul în India. Dacă n-ai fi fost tu, muream fără să fi văzut în viața mea nici elefant, nici Gangele și nici India.

Și drept mulțumire, corbul deschise ciocul și ciuguli furnica.

1930

GHEORGHI KARASLAVOV

S-a născut, la 12 ianuarie 1904, în satul Debăr, regiunea Plovdiv. A fost un timp telegrafist, apoi învățător și a luat parte la insurecția antifascistă din septembrie 1923. A început să scrie încă din anii de școală, dar primele culegeri de povestiri îi apar în 1926 (*Hoinarii*) și 1927 (*Cavalul plînge*). A studiat agronomia la Sofia, dar fiind unul dintre conducătorii grevei studențești din anul 1928 a fost înlăturat din Universitate. Și-a continuat studiile la Praga fiind în același timp muncitor zidar. Din acești ani datează romanul său de reportaj, *Sporjilov* (1931). A colaborat și a făcut parte din colegiile de conducere ale multor reviste literare progresiste. Pentru nuvela sa *Selkor* (1933) a fost judecat și condamnat la închisoare. După 9 septembrie a militat în viața politică. A fost directorul Teatrului Național din Sofia. Este membru al Academiei Bulgare de Științe din anul 1961.

Bun povestitor, Karaslavov introduce în literatură un nou erou — luptătorul comunist (*Pe două fronturi* — 1934). Romanele sale, *Tatul* (1938) și *Noră* (1942), ultimul tradus și în românește, ambele cu subiecte din viața satului, îl situează încă de

atunci printre cei mai de seamă scriitori realişti bulgari. Karaslavov a redat foarte bine setea de pămînt a ţăranului şi relaţiile de familie de la ţară. Personajele sale sînt bine conturate, iar soluţiile la care ajung eroii săi sînt originale şi bine motivate psihologic.

Activitatea sa literară se desfăşoară şi după 9 Septembrie 1944, cînd scriitorul continuă să publice alte culegeri de nuvele şi povestiri, precum şi romanul *Oameni obişnuiţi* (două volume apărute între anii 1952—1957). A scris de asemenea povestiri umoristice, teatru, foiletoane politice, jurnale de drum şi critică literară.

Fragmentul ce urmează s-a tradus după volumul apărut la Sofia în 1965.

NORA

(fragment de roman)

Căldura zilei senine de vară începuse să se reverse asupra pămîntului, inundînd miriştile bătătorite de vite sau rarele întorsuri şi stingîndu-se în verdele pălit al cîmpurilor de porumb. Ici-colo se lucra la cioplit şi printre ştiuleţii dezgoliţi, plini de boabe şi plecaţi asupra cărărilor adînci dintre rîndurile de porumb se vedeau basmale albe, străluceau seceri şi răsunau frînturi de cîntece monotone şi triste.

Pe marginile drumului, pămîntul negru, bătătorit şi însetat de ploaie, crăpase din cauza arşiţei dogoritoare, de parc-ar fi vrut să răsufle. Pe dealuri sclipeau primele raze de foc ale soarelui de dimineaţă şi ţarinile se pierdeau ca

prinse într-o plasă nesfîrşită şi nevăzută, întinsă între vîrfurile albastre ale Balcanilor şi pînă la liniile vineţii ale Rodopilor.

Pe întortocheatele drumuri ce şerpuiau printre ţarini scîrţîiau care încărcate cu snopi. Se aducea acum şi grîul de pe lanurile cele mai depărtate de sat. Întîlnind pe drum ţăranii care plecaseră la lucru din zori, Iurtalan îi saluta cu o uşoară mişcare a capului sau făcîndu-le semn cu mîna :

— Noroc ! Noroc !

Dacă se întîmpla să întîlnească pe unul mai apropiat, îl oprea puţin, îi întindea cutia cu ţigări şi arăta cu capul spre căruţa încărcată :

— E grea ? E grea ?

— Potrivit.

Obosit şi nădușit, ajunse în sfîrşit la izvorul lui Emin-aga şi se întinse la umbra unui măcieş singuratic. Odinioară — îşi amintea el — aici era un izvor cu apă multă şi limpede. Fusese captat şi zidit cu blocuri de piatră de un oarecare Emin-aga. Nimeni nu-şi mai amintea acum de acest suflet ales, căci toţi turcii din partea locului emigraseră demult, încă din timpul războiului sîrbo-bulgar din 1885, dar numele acestui binefăcător necunoscut rămăsese legat de izvor şi de ogoarele din împrejurimi. În timpul războiului mondial totul fusese distrus ; într-o noapte primarul ridicase blocurile de piatră şi acum izvorul părea un ochi tulbure care lăcrima urduros. Două, trei broaşte săreau în apele lui înverzite şi pe fundul puţin adînc forfoteau viermişori şi insecte de baltă.

Iurtalan se aplecă, se încruntă, dar bău. Nu era nici o cană, nici o tigvă, căci blestemaţii de oameni furau şi spărgeau totul. Se ridică, bol-

borosi o înjurătură grea şi porni către ogorul său, care începea de la Stejarul Vulturului şi cotea în jos, pînă în Valea Şerpilor.

De aci, de pe ogorul ăsta, aştepta el să strîngă cel mai mult în acest an. Îl semănase puţin mai tîrziu decît alţii, dar fie din cauza umezelii, fie că timpul fusese aşa, nu ştia nici el prea bine, se făcuse o minune de porumb. Moţul lui nu era încă de tăiat. Mai putea să-l lase o săptămînă, tocmai cît îi trebuia ca să care acasă măzărichea.

Iurtalan nu mai trecuse de mult pe aici, aşa încît nu văzuse cu ochii lui că porumbul îi crescuse atît de frumos şi legase bobul ăsta mare şi sănătos. Simţea o plăcută uşurare privindu-l, inima-i creştea de bucurie şi răsuflă cu adîncă satisfacţie. Douăzeci şi două de decare — un cîmp întreg. Ochii nu i se mai dezlipeau de la zidul înalt al cocenilor plini de roadă. De bucurie nu mai simţea arşiţa şi nici nu-şi mai ştergea sudoarea care-i curgea pe frunte, ajungîndu-i prin zbîrciturile adînci pînă în ochi, tulburîndu-i vederea. Clipea doar, şi în închipuirea lui se rostogoleau grămezi de ştiuleţi, căruţe încărcate, boabe risipite în arie, saci căptuşiţi şi pachete de bancnote nou-nouţe. „Să fie... să tot fie... socotea el ştergîndu-şi fruntea, să tot fie cel puţin cinci mii de kilograme.“ N-o să vîndă porumbul, o să-l ţină pînă la primăvară, să se scumpească, şi abia atunci o să-l vîndă cu preţ bun, aşa, ca să se bucure din plin de el. Dar oricît l-ar ţine şi orice preţ i s-ar da, tot o să ia pe puţin douăzeci şi cinci de mii de leva...

Iurtalan pătrunse în lan. Un frunziş des se împletea pe deasupra cărărilor dintre rîndurile de porumb. Din cocenii groşi porneau încrucişîndu-se în toate părţile frunzele de un verde-ruginiu, care-i loveau pîntecele, şalele şi picioarele.

— Dee! Mai încet! le ceartă el cu glas moale şi drăgăstos. Daţi-mi drumul să trec!

Ca să vezi, gîndi el şi, amintindu-şi cum a cumpărat această ţarină, zîmbi. Noroc! Cu sila i-au aruncat-o în braţe, după cum spune o vorbă veche. Pînă atunci locul acesta trecea drept netrebnic. Abia se întorsese din război şi încă nu începuse să se gîndească la ţarini şi la avere. Ca toţi aceia care veniseră de pe front, nici el n-apucase încă să se bucure că ajunsese acasă întreg, după trei ani de luptă şi suferinţe. Şi cînd nici nu se gîndea, veni la el într-una din zile Ivancio Poptodorov, fiul cel mic al bătrînului popă Todor. Îşi vînduse partea sa şi voia să se mute la oraş. Cumpărase acolo o căsuţă şi nu-i ajungeau banii. Iurtalan îi oferise, aşa în glumă, douăzeci de mii de leva. Şi nebunaticul de băiat se învoise. Ce vremuri au mai fost şi acelea! Plătise ţarina deodată, numai cu două căruţe de grîu. Cu ani înainte, pînă la războiul balcanic, lucraseră aci feciorii popii, dar mai apoi îl lăsaseră de ajunsese ogorul ăsta o ţelină săracă şi părăsită.

Îndată ce o cumpără, Iurtalan se apucă şi o ară adînc, adună ţărani la clacă de-i cărară treizeci de căruţe de băligar, şi-l împrăştiară în toate părţile; mîncaseră acolo o oaie la frigare şi apoi se întorseseră. Înjugase apoi Iurtalan din nou boii de o arase a doua oară, dar de data asta mai puţin adînc. O semănase cu grîu şi se făcuse un spic ca aurul. Dar cu asta nu se termină. Îndată după seceriş, se tocmise cu Raiko Murdjev, cel mai mare oier din sat, şi-i dăduse două care de paie de măzăriche ca să-şi facă

acolo tîrla de oi. Și rămase tîrla lui Raiko în miriștea aceea abia întoarsă cîteva luni; se îngrășă atît de bine locul și făcu un ogor, de nu-l dădu de rușine nici într-un an.

Iurtalan porni apoi la vale, înväpăiat de căldură și de bucurie, și se opri pe răzorul strîmt de sub părul rotat, privind spre Valea Șerpilor, spre pădure. De la malul gol din față și pînă la păduricea măruntă de stejar, tot locul era semănat cu porumb. Moțurile galbene ale cocenilor înalți pluteau deasupra acestei mări verzi ca o spumă gingașă de puf. Mai scund rămînea doar porumbul pus mai tîrziu, și ochiul deprins putea deosebi ușor liniile subțiri ale răzoarelor. Iurtalan privea încordat într-acolo și îmbrățișa cu ochii marginile țarinii cu cel mai tînăr porumb. Acela e porumbul lui, căci avea și acolo un loc rămas de la tată-său. Îl împărțise cu fratele său: bucata din dreapta, de un verde mai închis, era partea lui.

— O să merg s-o văd și pe aia, gîndi el deodată. Nu-i prea departe și altădată cine știe de-oi mai putea trece pe acolo.

Iurtalan porni la vale, intrînd ca într-o mare fără fund. Era o liniște și o căldură înăbușitoare. Nici un pic de umbră, nici o adiere nu venea de nicăieri și nici un zgomot nu tulbura liniștea. Doar din vreme-n vreme, atunci cînd trecea pe răzoarele înverzite, cîte o șopîrlă iute săgeta printre picioarele lui. Singur pe la ceasurile și prin locurile astea, departe de ochii oamenilor, Iurtalan se simțea ca la el acasă. Trecea din țarină în țarină, și după iarba sau după desimea porumbilor putea spune cum e stăpînul — harnic sau leneș, chibzuit ori nesocotit. Cunoștea fiecare pas din cîmpul ăsta — doar între aceste ogoare și lîngă aceste păduri crescuse!

— Aa! Bai Stoio, gîndi și grăi apoi cu glas tare Iurtalan, oprindu-se la un răzor, n-ai apăsat bine plugul, nu l-ai apăsat!

Într-altă parte își mușcă buzele și privi pizmaș:

„Ia uită-te, să știi că Gogo Pășin o să mănînce mămăligă".

Înaintea unei țarini mici, Iurtalan se opri mai îndelung și stătu așa dus, cu ochii țintuiți de lăcomie și invidie.

— Uite, ăsta se cheamă porumb, glăsui el și o porni iar încet.

Iurtalan trecu apoi într-un ogor cu porumb mic, îngălbenit.

„Ăsta e al lui Dinio Drăndavelov, și-l cuprinse cu o privire de erete. N-ai apăsat plugul, Dinio, zise amenințător, ca și cum acesta s-ar fi găsit în fața lui. Nu-ți umplu hambarul ciocănașii ăștia!"

Iurtalan se opri la răzorul lanului său, își scoase căciula, își șterse încet și cu luare aminte sudoarea de pe față și respiră ușurat. Porumbul lui se deosebea de al tuturor celorlalți dimprejur — înalt și îngreuiat de știuleții groși și lungi ca niște măciuci.

„Și la porumb sînt cel dintîi! răsuflă el, doborît de căldura năbușitoare și de drumul lung. Bine am făcut c-am trecut să-l văd."

Într-adevăr, vecinii i-l lăudau, dar el nu punea mare preț pe vorbele lor. Așa sînt oamenii — ce-i străin li se pare mai bun. Adevărat era că porumbul său fusese pus tîrziu. Căzuse însă o ploaie bună tocmai atunci cînd alte porumburi legaseră deja.

Și aceasta-l făcuse să dea foi și mai lungi, de parcă prinsese a doua oară puteri ca să crească.

Iurtalan rămase cu ochii la un cocean mare și tresări :

„Au furat ca să coacă !"

Dar nu era numai un cocean — știuleții erau frînți la rînd de-a lungul răzorului.

„Vreun ticălos care a furat, dar nu l-oi prinde eu ! amenință el. O să cadă cineva în capcană și o să-l întreb eu pe urmă de unde răsare soarele."

Urmele coteau în interiorul lanului. Hoțul încercase toată partea de jos a porumbiștii, dezgolise știuleții coceanului și dacă nu-i plăcuse bobul îi lăsase așa.

„Aa, o să chem comisia, hotărî Iurtalan verde de furie. Ca lupii — sugrumă o sută de oi ca să mănînce una, așa au stricat aici..."

Se îndreptă spre părul cel mare din mijlocul lanului, ca să vadă dacă nu s-au copt perele și ca să se odihnească puțin la umbră.

Dar cum mergea așa îngîndurat și supărat de paguba asta mare, rămase deodată țintuit locului : dinspre păr se auziră pași și apoi un zgomot, ca și cum cineva ar fi dat la o parte foile verzi și late ale porumbului.

„Vreo vită !" gîndi Iurtalan, înălțîndu-se pe vîrfuri ca să vadă mai bine.

Nu era nimic. Liniștea se înstăpîni iar și doar undeva pe un drum, departe, se auzea trecînd o căruță încărcată.

În zilele călduroase de vară, mulți cîini ciobănești prăpădiți fugeau de muște și căutau răcoare pe lîngă crucile snopilor din miriști sau la umbra copacilor din lanurile cu porumb. Alteori cîte-o vacă fugea din cireadă și intra în lan stricîndu-l. Prin porumbiști rătăceau deseori și măgari care,

păscînd întîi nevinovat pe lîngă răzoare, se furișau apoi vicleni în porumb. De obicei însă se odihneau la umbră, mestecînd alene foile verzi.

„Cîine trebuie să fi fost, decise Iurtalan, căci ei dispar atît de repede, fără urme și fără zgomot."

Dar dinspre păr se auziră iarăși pași și foile porumbului foșniră din nou...

— E o vită ! zise hotărît Iurtalan.

Orice ar fi, îl va prinde, îl va duce la primărie, îl va preda acolo și va cere prețăluirea pagubei. În asemenea prilejuri plătește acela care cade-n capcană. Dacă e vacă — vacile sînt foarte sperioase — o să ridice coarnele pufnind și fugi de o prinde. Dar oriunde ar fugi, Iurtalan n-o s-o lase. Dacă e măgar, atunci e ușor. Nu numai c-o să-l prindă, dar n-o să-și mai bată nici picioarele pînă în sat...

Printre împletitura foilor late de porumb apăru o cămașă pestriță. Fața nu i se vedea, hoțul fiind întors cu spatele. Tocmai curățase foile unui știulete și acum se chinuia să-l rupă. Îl îndoise chiar de sus, ca să nu fie cu cotorul lung, dar se părea că treaba nu era lesnicioasă, deoarece ofta mereu. Iurtalan păși încet peste două rînduri de porumb și se lăsă ușor pe cărarea adîncă dintre ele. Se vedeau niște picioare goale, cu pantaloni de bumbac decolorați și zdrențăroși. Două mînuțe mici lucrau repede. Un băiat ! Al cui ar putea fi ? Să fie careva din neamurile lui ? Nu, nu e ! Printre cocenii înalți se arătă un cap mare cu părul zbîrlit. Prin frunzișul des nu se vedea bine, dar de două, trei ori, cînd apăru printre rîndurile de porumb, Iurtalan putu să-i zărească fața. Nu era un copil din alt sat lucrînd aici ca argat, ci parcă ar fi fost din partea de vale a satului. Iurtalan nu prea cunoștea copiii de acolo,

totuşi îi văzuse pe uliţele satului, pe la hore sau nunţi. Pe brînci, ca o pisică, Iurtalan mai trecu de un rînd de porumb. Copilul însă îi auzi paşii uşori, lăsă coceanul, se uită în toate părţile şi ascultă. Cufundaţi în liniştea adîncă a amiezii călduroase de vară, cînd nu e nici o adiere, cînd pînă şi frunzele copacilor stau ca împietrite, amîndoi erau numai urechi. Iurtalan îşi urmărea victima, reţinîndu-şi răsuflarea adîncă şi sîngele se zbătea în ochii lui orbiţi de mînie. Trebuia să se grăbească, deoarece micul hoţ putea să-l zărească şi să fugă. Dac-ar fi ştiut măcar al cui e, Iurtalan l-ar fi putut găsi în sat şi comisia ar fi putut constata şi după aceea paguba făcută. Dar nu-l cunoştea. Într-un timp băiatul se opri şi ascultă. Dar de data aceasta nu-şi dădu seama de unde era pîndit, căci privi spre pădure. Era pace, linişte şi o căldură înăbuşitoare. Se auzea doar cînd şi cînd scîrţîitul vreunei căruţe încărcate. După aceea înceta şi el. Aşa se opreau căruţele cînd se strica ceva sau cînd snopii erau gata să cadă.

Capul bălai al copilului se aplecă din nou şi mîinile micuţe rupseră vîrfurile verzi ale ştiuleţilor de porumb. „Ah, tîlharul ! îşi zise Iurtalan, fierbînd de mînie. Cum îmi risipeşte munca !" Nu putu să mai rabde în faţa acestui jaf şi, tot aplecat, mai făcu încă doi paşi. Se împiedică însă într-un vrej de bostan şi căzu pe cărarea dintre porumbi. Băiatul sări ca ars, privi în jur ca un iepure, îl văzu şi o luă la fugă spre pădure.

— Stai ! strigă poruncitor Iurtalan şi se repezi după el.

Foile aspre ale porumbului şi moţurile ţepoase îi zgîriau faţa, ştiuleţii groşi îi loveau pîntecele. Îndoind şi rupînd cocenii, îşi făcea loc, din rînd în rînd. Dar băiatul se strecura pe dedesubt ca un popîndău, păşind mărunt cu picioarele sale goale, depărtîndu-se din ce în ce mai mult. În spate traista sa mare, cenuşie, plină cu porumbi, sărea în toate părţile. Cu traista de gît şi cu ştiuleţii ăştia o să-l plimbe pe uliţă, cu toboşarul înaintea lui. Tot satul se va aduna să-l vadă şi o să ajungă de pildă şi de poveste. A fost un copil ? Ei, şi ce dacă ! Las' să-nveţe şi cei mari de la el ! Dacă mai sînt bandiţi şi tîlhari, să-i ştie de frică ! Să vadă toţi cine e Iurtalan şi ce poate să facă. Va pune mîna pe el, oricît ar fugi şi oriunde s-ar duce. În gaură de şarpe de s-ar ascunde, şi de-acolo îl va scoate.

Dar băiatul se apropia de pădure. Dacă scapă înăuntru, greu îl mai prinde. Se va strecura ca o şopîrlă printre tufişuri, se va pierde printre mărăcinişuri şi pe urmă, cînd i-o fi mai bine, se va ascunde undeva şi va sta tupilat ca o potîrniche. Uite, fuge ca vîntul, mai are puţin şi scapă în pădure.

— Stai ! strigă iarăşi Iurtalan, şi glasul lui furios şi sălbatic înspăimîntă parcă şi mai mult copilul care fugea. Ei, drăcia dracului ! se-nfurie Iurtalan. Adineaori se auzea o căruţă pe drum, acuma nu se vede nimica venind... „Acum să-i taie careva calea dintr-acolo, l-aş prinde !"

Dar la vremea asta cîmpul rămînea gol, oamenii îl părăseau deodată ca pe un ciumat şi se înfundau în sat la armane sau prin curţi. Unii treierau cu tăvălugul, alţii terminaseră şi curăţau armanele, alţii mai cărau încă snopi din lanurile depărtate sau aşteptau maşina de treierat. Văcarii, pîndarii sau argaţii, aflaţi întîmplător la cîmp se adunau la aceste ore pe la umbră, lîngă fîntîni şi izvoare. Cine era nebun să umble acum prin pădure sau să se tîrîie pe drumul încins ?

Descheiat la gît, cu sufletul la gură, asudat și plin de praf, Iurtalan alerga ca un nebun prin porumbul înalt. Înaintea ochilor lui jucau numai vîrfurile verzi ale pădurii și capul mare și blond al micului fugar. Nu se mai uita unde calcă, nu mai ocolea cocenii plăpînzi, nu mai dădea la o parte cu mîinile foile late cu vîrful ascuțit care-i biciuiau fața. Și iată, băiatul slăbește pasul, îl va ajunge înainte de a ieși la drum. Dar într-un loc Iurtalan călcă greșit, se împiedică și căzu cu fața în șanțul adînc. „Îl omor în bătaie !“ gîndi el turbat și se aruncă iarăși înainte. În această săritură sălbatică, neomenească, mîna lui apucă o piatră ascuțită. Băiatul se-ndepărtase iar și pînă la pădure mai rămăseseră vreo treizeci de pași.

— Stai ! răcni Iurtalan și aruncă piatra...

Băiatul își acoperi ochii cu mîna și nu mai mișcă. Traista cu știuleți zbură prin aer și îi căzu peste cap. Mîna dreaptă era îndoită și palma îi acoperea fruntea pînă la sprînceană, ca și cum ar fi încercat să se apere de o nouă lovitură. Mîna stîngă îi era întinsă înainte și-n strînsoarea pumnului apucase puțină țărînă.

Iurtalan se năpusti spre el. „Știm noi șmecheriile astea, rînji el răutăcios. Acum va începe să se prefacă !“ Erau și copii de-ăștia vicleni — se omorau de plîns fără să-i fi atins, se prefăceau că sînt rupți în bătaie fără să-i fi lovit, țipau și zvîrleau din picioare dacă cineva ar fi încercat să-i ridice, își băgau degetul în nas și-și mînjeau fața cu sînge, se rugau să le dai drumul și se jurau pe laptele care l-au supt că niciodată n-o să-ți mai producă necazuri. Și pungașul ăsta se face că-i prăpădit în bătaie și nici nu geme, nici nu suflă, de parcă ar fi leșinat. Crede că așa o să scape numai cu o dojană. În sat o să-l ducă, în sat ! Să-l vadă toți și să rămînă de pildă și de poveste.

Iurtalan îl apucă de subțioară și-l smuci sălbatic.

— Scoală !

Dar mîna copilului era moale, palma îi atîrna ca ruptă. Cămășuța veche, pestriță se adunase spre umeri, pantalonii decolorați erau cîrpiți, la spate, călcîiele crăpate și tălpile bătătorite și negre erau rănite. Zăcea nemișcat și pe trupul lui nu tremura nici un mușchi. „Să se fi împiedicat și căzînd să se fi lovit rău ? se întrebă Iurtalan, privindu-l îngrijorat. Unde să se lovească în pămîntul ăsta moale !... Să fi leșinat ? Să-l fi lovit eu cu piatra ?“ Presimțiri negre îi străbătură inima. „Se joacă cu mine !“ se încurajă el singur, măsurîndu-l din cap pînă-n călcîie, și se aplecă apucîndu-l de o mînă și de un picior.

— Scoală, tîlharule, să te-nvăț eu cum se culege porumb străin ! strigă aspru Iurtalan și-l întoarse cu fața în sus.

Capul mare și blond cu părul zbîrlit căzu într-o parte ca tăiat. În colțul stîng al gurii se prelinsese salivă și se lipise pămînt. Ochișorii îi erau întredeschiși, pleoapele grele și ruginii cădeau peste ei, ca și cum ar fi vrut să acopere strălucirea lor sticloasă și rece. Iurtalan își pierdu firea și fiori de groază îl străbătură din cap pînă-n picioare. Pe frunte îi apărură picături de sudoare rece și chinuitoare.

— Ei, băiete ! holbă el ochii și mișcă mîna îndoită a băiatului. Hai, scoală, lasă joaca !... Auzi ? Scoală, că nu-ți fac nimic ! Și, apucîndu-l cu grijă, îl luă în brațe. Copilul voinic, spătos, era greu. Hai, scoală ! strigă el, sugrumat de frică, bătîndu-l ușor pe obraz. Haide !... Uită-te la mine ! Eu sînt,

nen-tău Todor... Haide, ia-ți traista, o să-ți dau porumb cît vrei !...

Copilul parcă se mișcă. Iurtalan clătină din cap deznădăjduit. Căci băiatul se întinse doar, abia deschise gura și apoi rămase nemișcat. Murise !

Iurtalan îl privea cu ochii ațintiți, clipea și i se părea că visează un vis chinuitor și groaznic. Visuri de acestea avusese el deseori cînd fusese mic. Și cu cît erau mai chinuitoare și mai grozave cu atît răsufla mai ușurat cînd se trezea. Nu era și acum un vis de-acela îngrozitor ?

Fața copilului pălea repede, pielea parcă se întindea pe pomeți, ochii i se răciră cu totul, sticlind ca aceia ai peștelui otrăvit. Chiar nasul i se subție și se ascuți, cum se ascuțeau nasurile tuturor morților pe care-i văzuse Iurtalan în viața lui. Distrus, amețit, lipsit de vlagă, de voință și de simțire, el așeză copilul mort în șanțul adînc dintre porumbi, ca și cum ar fi voit să-l îngroape, și îngenunche lîngă el. Ochii lui rotunzi și nemișcați se opriră la unul dintre nasturii cămășuței pestrițe, lipite de pieptul mic al copilului. Nasturele era albastru-deschis și ascuțit, nasture de pe vremuri. Iurtalan își amintea că odată, cînd fusese mic, avusese și el astfel de nasturi la cămașă. Parcă vede și acum cămașa aceea — tot pestriță, strîmtă, înnădită de la brîu în jos. I-o făcuse maică-sa și tot ea alesese și nasturii, albaștri. Atunci erau la modă și lui îi plăcuseră mult. Pe urmă nasturii se pierduseră. Cîți ani or fi de atunci ! Și la cîte cămăși n-o fi trecut și nasturele ăsta ? La început l-a purtat bunicu-său, apoi tată-său și pe urmă...

Cine o fi tată-său ?

Iurtalan își frecă fruntea și-și reveni ca după o lovitură neașteptată și grea. I se părea că totul s-ar fi putut aranja mai bine și mai ușor dacă ar fi

știut al cui e copilul. Iar după figură nu-l putea cunoaște. Cine avea un păr des și aspru ca ăsta ? Și ce cap mare, cu fruntea lată și teșită ! Pomeții, ochii, bărbia ? A văzut el pomeții, ochii și bărbia asta, numai că nu-și poate aminti unde. Cu capul lui de acum, tulbure și cu gîndurile răvășite, nu-și putea aduce aminte.

Zgomotul unei căruțe încărcate îl trezi. Privi speriat și se ridică încetișor. La colțul pădurii apărură, într-adevăr, două căruțe încărcate cu snopi.

— O să mă vadă ! se sperie Iurtalan și fugi, aplecat, spre păr. Dar se opri pe loc și stătu așa puțin, nehotărît și îngîndurat. Acolo, la treizeci de pași de drum, zăcea în șanț copilul mort și vreunul dintre oameni putea să se uite întîmplător printre două rînduri de porumb și să-l vadă.

„E rău dacă-l găsesc în țarina mea ! se gîndi Iurtalan și se întoarse. Mă înhață întîi pe mine și pe urmă încep interogatorii, confruntări, cercetări, judecăți, chinuri, amenzi — ruina. Pas de le spune cum s-a întîmplat și încearcă să te dezvinovățești, dacă n-ai de lucru ! Trebuie să-l duc de-aici !“ și păși hotărît spre cadavrul copilului. Îl luă în brațe și, așa aplecat, o porni în grabă înapoi. Trecu în fugă prin țarina sa, trecu și pe a doua, și pe a treia. Sfîrșit, cu suflarea tăiată de oboseală, de căldură, se opri la un răzor.

Dar ce să facă acum ? Să-l lase aici și să plece ? Nimeni nu știe că a fost prin părțile acestea, nu l-a văzut și nu l-a auzit nimeni, iar el va tăcea. „O să-l las aici !“ gîndi Iurtalan și deodată îl cuprinse oboseala, frica și sila. Ce năpastă a mai căzut și pe capul lui ! Și abia acum un ceas umblase fără grijă printre porumbiști. Cine naiba l-a pus să vie tocmai pînă la izvorul lui Emin-aga !... Și cine l-a pus să fugă după copil — să-și fi luat po-

rumb, să-şi fi cărat acasă toată ţarina, fir-ar a dracului de ţarină şi de ceas rău!...

Iurtalan chibzui. O să-l lase aici, o să-l acopere cu iarbă şi cu vrejuri de dovleac şi, cînd vor veni oamenii să taie moţul porumbului, or să dea peste el. Dacă nu vin la tăiat, or să-l descopere după miros. O să-i cerceteze pe părinţii copilului, pe vecini, pe tovarăşii de joacă şi o să se termine.

Iurtalan îşi muşcă buzele — pe aceşti tovarăşi de joacă o să-i ia mai întîi! Vezi, la asta nici nu se gîndise. Să fi umblat singur copilul, parcă n-ar crede. De dimineaţă a plecat cu alţi copii. Şi ăştia vor povesti pe unde au păscut toată ziua viţele, cum au plănuit să coacă porumb şi cum s-a lăudat el că le va aduce ştiuleţi verzi. De unde? De pe ţarina lui Iurtalan, de lîngă pădure. O ştiu ei, căci, după cum a văzut, mai fuseseră şi altădată. Şi de aici se va deşira toată aţa.

Ţarina lui Iurtalan de lîngă pădure! De aici or să înceapă, dar pînă unde vor ajunge doar unul Dumnezeu ştie!

— Ce-am făcut? Ce-am făcut? se văită el, strîngîndu-şi tîmplele cu ambele mîini.

Şi iar privi cadavrul copilului, cutremurat de chin şi de frică. Se întoarse apoi galben ca un mort şi murmură:

— Trebuie să-l ascund.

Oricît era de speriat şi de zăpăcit, Iurtalan îşi dădu seama ce are de făcut. Nimeni nu trebuia să afle încotro a plecat copilul şi ce s-a întîmplat cu el. Părinţii îl vor aştepta o zi, două, o săptămînă chiar şi tot vor mai nădăjdui că se va întoarce acasă. Şi numai după aceea or să pornească să-l caute. Unde să-l caute? Pe la colibele bostănarilor, pe la mori sau pe tîrlele ciobanilor. Or să cutreiere toate ogoarele din vecinătatea satului. Pe

urmă or să înceapă să-l caute prin satele vecine, ba vor umbla prin tot judeţul.

„Cine or fi nenorociţii ăia care au să alerge ca nebunii pe drumuri şi pe la răspîntii! se apucă de cap Iurtalan. Căror sărmani le-am făcut năpasta asta?"

Pe cîte cadavre nu călcase în vremea războiului! De ce oare atunci nu se cutremurase aşa cum se cutremură acum? Poate pentru că acolo nu porţi nici o răspundere?

Niciodată n-o să-i piară din minte o întîmplare îngrozitoare. Era la începutul războiului balcanic. Regimentul lor înainta pe malul Mariţei cu apele-i bogate şi tulburi. Şi deodată, pe dealul apropiat, apăruseră patrule călări ale turcilor, iar după puţin, pe curmătura din faţă, trecură ca un nor unităţi dese de cavalerie turcească. Toţi soldaţii îngheţaseră. „Băieţi!, le spusese comandantul cu glasul sugrumat de emoţie, dar totuşi sigur de el. Trebuie să ne vindem pielea cît mai scump!" Dar panica îi cuprinsese pe toţi în clipa următoare cînd unul dintre soldaţi arătă spre malul celălalt. Două baterii de artilerie de cîmp întorceau ţevile spre ei. Nimeni nu-i putea recunoaşte, dar toţi ştiau că acolo nu se aflau trupe bulgăreşti. Soldaţii se adunaseră la un loc, ca o turmă, neputincioşi în faţa focului ucigător al artileriei. Cît de mare le-a fost mirarea cînd artileria deschise focul, cu o uimitoare precizie, în rîndurile dese ale cavaleriei turceşti. Escadroanele întoarseră îndată înapoi, dar focul de baraj îi risipea şi-i mătura de pretutindeni. Se dovedise apoi că peste deal fusese strînsă şi mulţime de infanterie turcească. După un ceas toată această armată era o mare de cadavre. Iurtalan văzuse şi o grămadă de ţărani turci, cufundaţi în somnul cel de veci. Îi privise

lung și-l cuprinsese mila și groaza, dar atunci nu se gîndise că oamenii aceștia aveau și ei părinți lăsați acasă.

Și uite că acum se gîndea la părinții copilului. Ce-or să zică ei cînd or afla cine le-a ucis copilul ? Maică-sa o să strige pînă la ceruri și o să-l blesteme cu cele mai grele vorbe. El știe cum o să plîngă și cum o să-l afurisească — așa cum plîng și blestemă toate mamele. Tată-său o să se încrunte doar.

„Să-mi omori copilul pentru cîțiva știuleți", doar atît o să-i spună. Și cuvintele astea vor fi mai grele și mai grozave decît toate blestemele și afuriseniile. Căci tatăl va avea dreptate : pentru cîțiva știuleți.

Tot satul se va ridica împotriva lui, va striga la el, se vor năpusti asupră-i ca o haită de lupi și n-or să-l mai slăbească. Și cum să scape, ce să le spună ?

— Într-adevăr, cum s-a întîmplat asta ? se apucă iar de cap Iurtalan. Cum de am dat eu de blestemata aia de piatră și de ce am azvîrlit-o ?

Deseori omul nu-și poate explica dintr-o dată multe din faptele lui... Așa și cu el — n-a vrut, dar copilul era mort.

— Să-l fi ucis într-adevăr eu ? se întrebă Iurtalan.

Dar dacă l-a lovit cu piatra, trebuia să fie o rană, să fi curs sînge — nu se poate o asemenea lovitură fără sînge. Nu cursese însă nici o picătură și nu se vedea nici o rană.

Palid, tremurînd, cu o mică nădejde că păcatul acesta greu nu-i va apăsa sufletul, săltă capul mare și blond al copilului și-l privi cu ochii înfrigurați. În spate, tocmai deasupra cefei, în locul unde se zice că și o înțepătură de ac ar putea provoca moartea, era o vînătaie și o ușoară julitură. Acolo, în locul acela slab, lovise piatra.

Nu mai era timp de pierdut. Trebuia să lucreze repede și prudent pînă ce părinții copilului n-or să pornească să-l caute prin ogoarele satului.

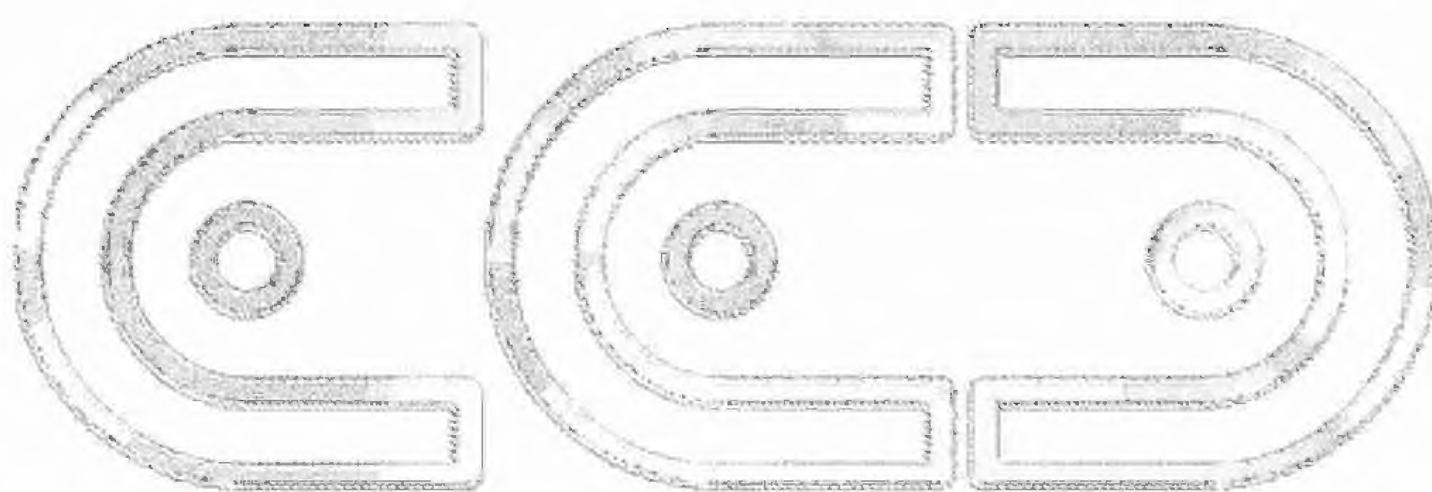
Iurtalan știa ce-l așteaptă dacă se descoperă întîmplarea. Toată lumea s-ar ridica împotriva lui și atunci această mîndrețe de avere o să rămînă așa, să se bucure de ea doar de departe, din închisoare. Ba se poate chiar risipi. Stoiko e încă tînăr, Alexi e mic, or să înceapă procese, martori, amenzi... Și nu numai asta — dar cum o să mai iasă el între oameni, cum o să mai deschidă gura... Va trebui să plece, să fugă undeva departe, unde nu-l cunoaște nimeni.

Iurtalan scoase știuleții din traistă, acoperi cu ea capul copilului ucis, îl luă în brațe și așa, aplecat, ca un hoț, plecă să caute un loc potrivit unde să-l lase pînă seara. Îl ascunse între vrejurile dese ale bostanilor năpădiți de ierburi. Țarina era a lui Deciko Golkoliov, țarină frumoasă, cu un stejar tînăr în mijlocul ei.

Tot așa aplecat, speriat și galben ca frunza porumbului ars de soare, Iurtalan porni la deal către izvorul lui Emin-aga. De acolo gîndea el să treacă pe la una din miriști ca să spună argatului să pornească încă de cu noapte la cealaltă miriște, s-o are și pe ea, iar Stoiko să vină în sat cu ceilalți boi, deoarece mîine trebuiau să care măzărichea. Așa o să le potrivească bine. Argatul nu va fi acasă și n-o să-i vadă de loc, nici cînd vor pleca, nici cînd se vor întoarce, iar Stoiko o să-i fie de ajutor...

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

de

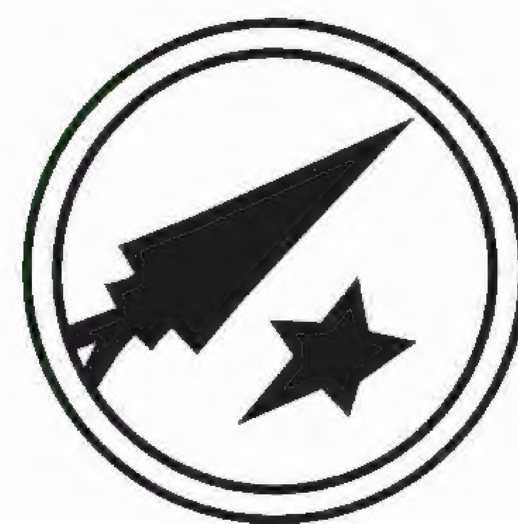
Anonim

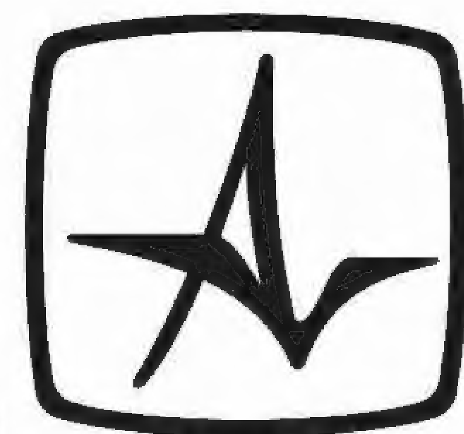

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

